ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Парламентські Слухання

ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ НА НАСТУПНІ П’ЯТЬ РОКІВ

Матеріали парламентських слухань
у Верховній Раді України
27 листопада 2019 року

Київ
№ 3
2019

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ПРО ПРОВЕДЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ: “ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ НА НАСТУПНІ П’ЯТЬ РОКІВ”

№ 103-IX від 18 вересня 2019 р.

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 40, ст. 227)

Верховна Рада України постановляє:

1. Провести 27 листопада 2019 року о 15 годині в залі пленарних засідань Верховної Ради України парламентські слухання на тему: “Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п’ять років”.

2. Кабінету Міністрів України до 28 жовтня 2019 року підготувати та подати до Верховної Ради України тиражовані для народних депутатів України інформаційно-аналітичні матеріали з питання парламентських слухань та пропозиції до проекту їх рекомендацій, а також визначити доповідачів із зазначеного питання.

3. Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування здійснити необхідні заходи щодо організаційного та методичного забезпечення проведення парламентських слухань і внести проект їх рекомендацій.

4. Запросити для участі в парламентських слуханнях представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, профільних міжнародних організацій, спеціалістів наукових установ.

5. Апарату Верховної Ради України забезпечити в установленому порядку пряму трансляцію парламентських слухань.

6. Апарату Верховної Ради України забезпечити фінансування витрат, необхідних для організації і проведення зазначених парламентських слухань, стенографування та видання матеріалів парламентських слухань Видавництвом Верховної Ради України.

7. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради України **Д. РАЗУМКОВ**

ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ

СТЕНОГРАМА

Сесійний зал Верховної Ради України
27 листопада 2019 року, 15 година

Веде засідання
заступник Голови Верховної Ради України
О. К. КОНДРАТЮК

ГОЛОВУЮЧА. Шановні колеги, прошу займати вільні місця, ми за хвилину розпочинаємо.

Отже, доброго дня, шановні народні депутати, експерти, активісти екологічного руху, представники уряду, наші міжнародні партнери! Сьогодні ми проводимо парламентські слухання на тему: "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років".

Попередні парламентські слухання проводилися у 2018 році, на них обговорювалися питання реалізації в Україні міжнародних документів щодо запобігання змінам клімату. Актуальність проведення парламентських слу-хань свідчить про те, що виклики, пов'язані зі станом довкілля та необхід-ністю впровадження належного екологічного врядування в нашій країні, є вкрай важливими для України.

Минулого скликання Верховна Рада України прийняла Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", він вводиться в дію з 1 січня 2020 року. Одна з ос-новних цілей стратегії є вкрай актуальною — це формування в суспільстві сталих європейських екологічних цінностей, зокрема шляхом впровадження екологічної освіти та виховання, здійснення широкої просвітницької діяль-ності. Одним із пріоритетів державної політики має стати не декларативне, а реальне забезпечення екологічних прав громадян, доступу громадськості до правосуддя з питань охорони навколишнього природного середовища та природокористування.

На сьогоднішніх парламентських слуханнях пропонується зосереди-тися на таких напрямах: імплементація міжнародних зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, дотримання екологічних прав людини, захист та раціональне використання природних ресурсів, природо-охоронний нагляд, державний моніторинг навколишнього природного сере-довища, поводження з відходами, охорона біологічного різноманіття, захист природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, адап-

тація до глобальної зміни клімату.

Профільним комітетом Верховної Ради напрацьовано проект Ре-ко-мендацій. За підсумками парламентських слухань Верховна Рада України відповідно до вимог частини восьмої статті 236 Регламенту має розглянути та прийняти фінальну версію Рекомендацій з урахуванням висловлених вами пропозицій.

Отже, шановні колеги, парламентські слухання на тему: "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років" проводяться відповідно до постанови Верховної Ради України від 18 вересня 2019 року. Ініціатором проведення парламентських слухань є Комітет Вер-ховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування.

Інформую вас, що відповідно до статті 235 Регламенту Верховної Ради України Комітет з питань екологічної політики та природокористування визначив такий порядок проведення парламентських слухань: для доповіді профільного міністра надається до 15 хвилин, для співдоповідачів — до 10 хвилин, для виступів учасників слухань — до 3 хвилин, для виступів іно-земних гостей з урахуванням необхідності перекладу — до 6 хвилин.

На парламентські слухання запрошені народні депутати, представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого са-мо-врядування, науковці, представники громадських та міжнародних органі-зацій.

Ваші письмові запитання до доповідачів, будь ласка, передавайте до сек-ретаріату комітету, він сьогодні працює тут, у залі, вони будуть опрацьовані в установленому порядку у процесі роботи Комітету з питань екологічної політики та природокористування.

Тим, хто вперше буде виступати в цій залі, хочу повідомити, що за 30 секунд до завершення вашого часу пролунає сигнал, це означатиме, що ви за півхвилини ви маєте завершити свою думку, тому що чим більше часу ми зосередимо на виступах, тим більше людей зможе і виступити сьогодні в залі.

Я хочу також ще раз наголосити на тому, щоб усі виступи були зосере-джені відповідно до теми сьогоднішніх парламентських слухань. І бажаю всім гарної роботи.

Отже, я запрошую до доповіді міністра енергетики та захисту довкілля України Олексія Оржеля. Прошу (*Оплески*).

ОРЖЕЛЬ О. А., міністр енергетики та захисту довкілля України

Шановні учасники парламентських слухань! Дуже радий, що ми сьогодні знаходимося в цій залі, що так багато людей сьогодні цікавляться надзви-чайно важливими, надзвичайно актуальними питаннями екологічних викли-ків, які стоять перед Україною.

Хочу наголосити, що наше нове міністерство створено якраз для того, щоб пріоритизувати екологічні питання. Якщо раніше було два міністерст-

ва, що закладало на рівні уряду конфлікт, на сьогодні робиться все для того, щоб збалансувати розвиток енергетики, знайти важливі точки дотику, для того щоб енергетичні товари та послуги, які надаються в Україні, були еко-ло-гічними, щоб у кожній кіловат-годині, у кожній гігакалорії, у кожній одиниці енергії були визначені екологічні екстерналії, щоб ми чітко і ясно розуміли, що раніше в Україні була неповна ціна за енергетичні ресурси, тому що вона не враховувала ті витрати, які є реальними, і скільки вони нам коштува-тимуть у майбутньому, зважаючи на те, що іноді дуже складно оцінити екологічні екстерналії в тому, що ми споживаємо.

Я хочу звернути увагу, що якраз ми знаходимося у тренді світовому: у нас утворено нове міністерство. Одночасно з цим нещодавно утворено Міністерство клімату у Польщі, у нашого сусіда. Це є загальний тренд. І головним для нас на сьогодні є пріоритизація питань захисту від негативних кліматичних змін, а також питання енергоефективності. Я окремо на цьому зупинюся, це буде пакет рішень. Проте важливо, щоб ми менше споживали, а відповідно менше здійснювали викидів та забруднення, а також щоб ми чітко і ясно у кожному своєму стратегічному та програмному документі визначали ризик кліматичних змін.

Україна як колишня житниця Європи, як це згадується і у французьких класиків, все-таки ні в якому разі не має втрачати такий свій статус. Ми маємо залишатися державою, яка концентрує великі ресурси щодо наявних кліматичних зон, а також родючих земель. Я хочу зосередити вашу увагу на перших кроках, які ми вже зробили за цей час, у тому числі разом з на-родними депутатами України, я їм за це також дуже вдячний.

До другого читання (я маю надію, вже у грудні) підготовлений пакет законопроектів щодо легалізації видобутку бурштину. Я маю надію, що після того як ми приймемо цей пакет законопроектів, більше в Україні ми не по-бачимо місячного ландшафту, який залишається після нелегального видо-бутку бурштину. Що важливо: окрім того, що ми забороняємо нелегальний видобуток, посилюємо відповідальність, дуже важливу роль ми відводимо рекультивації тих місць, де відбувається видобуток бурштину.

Що ще ми зробили? Триває робота і вже є результат щодо створення нових та розширення існуючих територій природно-заповідного фонду. Це вже також зроблено.

Що є важливим у нашій стратегії? Трошки згодом про це скажу, але ми уже запроваджуємо прозорі аукціони на будь-який ресурс. Зокрема, Кабі-не-том Міністрів запроваджено прозорі аукціони на акваресурс та на доступ до рибного ресурсу.

Прийнято в першому читанні законопроект про обмеження вико-ри-стання пластикових пакетів, це депутатський законопроект, я дуже вдячний народним депутатам. У співпраці з Кабінетом Міністрів, з міністерством ми підтримуємо прийняття цього важливого законопроекту, а також наступного пакета законопроектів щодо заборони одноразового пластику.

Ще один елемент, який ми робимо, — цифровізація всіх наших ресурсів.

Зокрема, вже розпочатий процес цифровізації лісового господарства, лісів, які є в Україні, ми називаємо це “ліс у смартфоні”.

Є певні результати, проте ми не можемо говорити про якісні і покращені показники, треба говорити правду. Треба дивитися правді в очі і казати про це відверто. За розрахунками Всесвітньої організації охорони здоров’я, кожного року в Україні передчасно помирають 150–200 людей на кожні 100 тисяч населення. Бездіяльність (на жаль, досі без-діяльність) у сфері глобальної зміни клімату може призвести до повного чи часткового затоплення близько 100 міст та прибережних територій і втрати 200 тисяч гектарів сільськогосподарських угідь.

Протягом років, вже дуже значної кількості часу, Гідрометцентр фіксує перевищення гранично допустимих концентрацій. В Україні значно збільши-лися обсяги продукування побутових і небезпечних відходів. З моменту катастрофи на Грибовицькому сміттєзвалищі у нас, на жаль, не побудовано жодного сміттєпереробного чи сміттєутилізуючого заводу. У сільській місце-вості — випадки смертності немовлят через надмірне забруднення підземних вод нітратами. Це те, з цим ми починаємо працювати. Це ті дуже сумні цифри, які ми маємо сьогодні від того ставлення, яке ми мали раніше до екологічних питань.

Що ще у нас в пріоритеті і що в рамках міністерства робиться вчора, сьогодні, завтра? На сьогодні ми відпрацьовуємо пакет рішень, надзвичайно важливо, що і на стратегічному рівні буде передбачений перехід від вугле-цевої енергетики до відновлюваної енергетики в Україні.

Насправді є певне перестимулювання відновлюваної енергетики. Ми, дійсно, бачимо досить великі потужності, збільшення встановленої потужно-сті відновлюваної енергетики, що не може не тішити. Проте треба казати відверто: те фінансове навантаження, яке зараз робить цей напрям, все-таки є надмірним, і нам дуже важливо збалансувати це питання. І для нас дуже важливо, щоб ми зберегли інвестиційний клімат, але при тому все-таки дали довгострокові сигнали інвесторам: Україна в жодному разі не відмовляється від розвитку відновлюваної енергетики, проте ми маємо розумно та збалансо-вано розвивати цей напрям. Що це дасть для українців? Ми отримаємо більш дешеву відновлювану енергетику.

Як я казав, для нас одним із головних пріоритетів, як я часто кажу, це другий пріоритет для всього уряду, є енергоефективність. Що є найкращим для екології? Неспожита та невироблена кіловат-година, неспожита та не-вироблена гігакалорія — це є найкращим. Тому енергоефективність для нас є одним із найважливіших пріоритетів. Це пріоритет не тільки з точки зору екології, а й із точки зору економіки.

На сьогодні в міністерстві вже напрацьований пакет пропозицій законодавчих змін щодо оподаткування тих видів палива, які використо-вуються у нашій енергетиці, на вміст вуглецю. Якщо є вміст CO_2 на вході в кожне виробництво, суб’єкт господарювання має сплатити відповідні кош-ти, які будуть спрямовані в фонди, які він також може використовувати для того,

щоб покращити енергоефективність. Ці гроші не будуть просто викори-стані в бюджеті, ці гроші кожен із суб'єктів господарювання, який є забруд-нювачем, зможе використовувати для того, щоб направити на енер-гоефектив-ність та відповідно споживати менше. Споживаєш менше — менше забруд-нюєш екологію.

Наступним і важливим елементом, який у нас є на сьогодні і який, як я казав, у грудні буде розглядатися, — це пакет по бурштину.

Підготовка проектів щодо угод про розподіл продукції чому важлива? Тому що ми все-таки будемо закладати, і насправді це соціальне питання, але й надзвичайно екологічне. У поточному енергетичному балансі є вугільна генерація, дійсно, ми за рахунок цього тримаємо вугільну галузь. Проте ми маємо сказати чітко і відверто, коли у нас більше не буде вугільної генерації. Коли ми кажемо про те, що у нас не буде вугільної генерації, ми кажемо, що майбутній енергетичний баланс — це відновлювана енергетика, це акумулюючі потужності, а також для того, щоб збалансувати систему, газова генерація.

І тому дуже важливо, зважаючи на те, що ми досі є імпортозалежною кра-їною, забезпечити власний видобуток газу для того, щоб забезпечити відпо-відні ресурси для енергетики, а головне, більш екологічні ресурси для енер-гетики, для забезпечення українців електрикою і теплом.

Тому ми готуємося, вже проведені відповідні процедури та конкурси на дев'ять угод про розподіл продукції, три угоди знаходяться в активному процесі. Ми залучаємо і пропонуємо, і будемо дуже раді інвесторам, які візь-муть участь у підписанні таких угод, а також будуть працювати на те, щоб в Україні збільшувався власний видобуток.

Важливо те, що ми переходимо до нової, зовсім іншої філософії фор-мування стратегії. Є окремий заступник у міністерстві, який відповіда-тиме за зміну стратегії. Тепер це не стратегія екологічна чи енергетична, в рамках міністерства буде напрацьована зовсім інша, динамічна стратегія, яка перед-бачатиме і екологічний розвиток енергетики, і пріоритизацію еко-логічних питань.

Ми всі знаємо, що в Європі на сьогодні є візія "зеленого" енергетич-ного переходу. Ми знаємо, що в Європі зовсім інші, і вони щодня зміню-ються, вимоги до екології, вона в пріоритеті. Таку саму логіку ми маємо закладати в нашу стратегію, для того щоб чітко відповідати тим вимогам, які ставлять сьогодення і наші стратегічні партнери.

Що ще у нас на порядку денному і що ми обов'язково зробимо? Законо-давство щодо обліку викидів парникових газів, озоноруйнівних речо-вин. Для нас важливий, і ми вже заклали в бюджет, моніторинг якості повітря. Відверто кажучи, ми дуже погано моні торимо якість повітря, у нас застарілі основні фонди, ми маємо забезпечити їх оновлення. Будь-який українець має отримувати в онлайн-режимі показники моніторингу якості повітря. Вже на сьогодні ми намагаємося і заклали певні кошти в бюджеті для того, щоб забезпечити ці вимоги.

Ми маємо чітко і ясно дати оцінку ризиків від глобальної зміни клімату у найбільш вразливих секторах економіки. Ми маємо розуміти, що якщо буде ситуація зі зміною клімату і те, про що я нагадував, про втрату 200 тисяч гектарів сільськогосподарських земель, ми маємо чітко і ясно говорити, які це ризики і як ми їх рахуємо.

Важливі також інші напрями. Реформування екоінспекцій, об'єд-нан-ня екоінспекцій. Більше не буде конфлікту повноважень екоінспекцій, і в рам-ках центральних органів виконавчої влади, які на сьогодні є, будуть об'єд-нані, і це буде ефективна горизонтальна інспекція, яка відповідатиме за всі питання контролю і моніторингу екологічних показників та контролю за по-рушеннями. Посилення прозорості процедури оцінки впливу на довкілля, сервісні електронні кабінети для прозорого доступу до будь-якого ресурсу.

Для нас надзвичайно важливий, і вже триває робота, повний пакет ієрархії поводження з відходами. Я маю надію, що в першому кварталі ми вже приймемо весь пакет. Зараз у Верховній Раді вже розглядається, й дуже ефективно розглядається, проект першого рамкового закону про управління відходами, разом з тим ми маємо чітко і ясно давати тексти по всіх рамкових законопроектах щодо відходів в Україні.

Важливими для нас є інвентаризація лісів, інвентаризація всіх надр, створення інформаційного шару природно-заповідного фонду на сайті Держгеокадастру.

На завершення я хочу сказати, що на сьогодні міністерство — це нове міністерство. У нас є амбітні нові люди, які ставлять своїм завданням пов-ну зміну показників і правил, за яким жив екологічний напрям в Укра-їні. Ми повністю оновлюємо людей, оновлюємо пріоритети.

Я хочу сказати, що для нас головними є показники по новій екоінспекції. Це екоінспекція, яка має створити довіру суспільства до цієї структури. У нас зараз є законопроект на рівні Кабінету Міністрів, і я буду дуже просити, щоб Верховна Рада також підтримала, це законопроект про інтеграцію всіх кадастрів. У нас більше не буде зловживань, коли один ка-дастр не відповідає іншому кадастру. Дуже важливо, щоб кадастри були на базі земельної кадастрової карти, щоб ми віднесли туди всі наші надра, ліси, водні ресурси, природно-заповідний фонд, щоб це було чітко і загально-доступно.

ГОЛОВУЮЧА. Завершуйте, будь ласка.

ОРЖЕЛЬ О. А. Ми маємо чітко розуміти, що значить кожна земельна ділянка в Україні.

Для нас також є важливим, що ми відкриті, ми готові відповідати на будь-які питання. Більше того, ми будемо звітувати і показувати нашу роботу. Дякую вам за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане міністре.

Я ще раз нагадую, що всі запитання до доповідачів і співдоповідачів ви можете передати в письмовій формі до секретаріату комітету. Всі ці питання будуть оприлюднені на сайті комітету та опрацьовані в подальшій роботі комітету.

Запрошую до співдоповіді голову Комітету Верховної Ради Укра-їни з питань екологічної політики та природокористування пана Олега Бондаренка. Прошу (*Оплески*).

БОНДАРЕНКО О. В., голова Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія "Слуга народу")

Шановна пані головуюча, шановні учасники парламентських слухань! Ми уважно заслухали виступ міністра енергетики та захисту довкілля Олексія Оржеля. Комітет з питань екологічної політики та природокористування підтримує роботу уряду, спрямовану на визначення пріоритетів екологічної політики та впровадження принципів сталого розвитку і бажає уряду при-множити зусилля на благо цієї справи. Країна потребує змін у природоохо-ронній сфері і природокористуванні.

Нинішній склад парламенту є унікальний тим, що може без пере-шкод ухвалювати найважливіші рішення. Ми тісно контактуємо з Кабінетом Міністрів України, міністерствами, центральними органами влади, аби в до-сить стислий час напрацювати й ухвалити всі необхідні закони. Комітет має чітко визначені пріоритети у вирішенні екологічних проблем, і я пе-рекона-ний, що всі перетворення мають відбуватися у спілкуванні між державою, бізнесом, громадськістю та науковою спільнотою.

Короткострокові завдання, над якими ми сьогодні працюємо.

Врегулювання питань видобутку бурштину. Верховна Рада підтримала законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питання видобутку бурштину (№ 2240) у першому читанні, що сприятиме припиненню незаконного видобутку бурштину, спростить про-цедуру отримання спецдозволу, збільшить надходження до державного і міс-цевого бюджетів.

Лісове господарство. У Верховній Раді зареєстровано законопроект про внесення змін до Лісового кодексу України щодо проведення національної інвентаризації лісів (№ 2379). Лісова інвентаризація дасть змогу сформувати основу для стратегічних цілей та завдань державної політики у сфері лісового господарства, реформувати систему державного екологічного нагляду. За ініціативою комітету скасована постанова уряду про ліквідацію Державної екологічної інспекції і відновлена її діяльність.

Найближчим часом до Верховної Ради буде поданий законопроект про державний екологічний контроль, який буде враховувати всі вимоги Угоди про асоціацію з ЄС. Впевнений, що в Україні нарешті запрацює дієвий орган екологічного контролю, який забезпечуватиме дотримання норм приро-

до-охоронного законодавства.

Найактуальнішим питанням є якісне доопрацювання проекту рам-ко-во-го закону про управління відходами, який запровадить ієрархію поводження з відходами, національний реєстр відходів, систему розширеної відповідаль-ності виробника, нові принципи дозвільної системи та інше.

Секторальні законопроекти, які також зареєстровані в парламенті, — це проекти законів про батареї і акумулятори (№ 2352), про відходи елек-трич-ного та електронного обладнання (№ 2350). У першому читанні прийнято законопроект про обмеження обігу пластикових пакетів на території України (№ 2051-1). У планах комітету — розроблення законопроекту про тару і упаковку.

Екологічний комітет тісно співпрацює з Європейською комісією, Про-грамою розвитку ООН (ПРООН), Світовим банком та ЄБРР. Ми врахо-вуємо їхні досвід та напрацювання у сфері поводження з відходами, а також рекомендації щодо можливості імплементації європейського законодавства до українського.

Два дні тому відбулося розширене засідання робочої групи з реформування системи управління відходами щодо обговорення законопроекту. Вже в I кварталі наступного року ця робота буде завершена, і Україна нарешті отримає якісний закон з простими і зрозумілими правилами для біз-несу та населення. Це відкриє можливості до залучення інвестицій, запровад-ження новітніх технологій з утилізації відходів.

Однією з головних проблем нашої країни залишається підвищений рівень забруднення атмосферного повітря. Ми працюємо над посиленням відповідальності підприємств за проведення заходів з екологічної модерні-зації. Впевнений, що вирішення проблеми забруднення повинно відбуватися в постійному конструктивному діалозі влади і бізнесу, саме такий підхід є єдино можливим у нашій країні.

Екокомітет провів виїзне засідання в одному з найбільш забруднених міст України — Кривому Розі. За підсумками засідання створена робоча група з розроблення законопроекту про внесення змін до Закону “Про охорону атмосферного повітря”. Автоматичні системи контролю викидів забрудню-ючих речовин будуть обов’язковими для всіх. У планах комі-тету — щоквар-тальне проведення виїзних засідань в інших регіонах Укра-їни. Крім того, комітет планує запровадити тісну співпрацю з ко-мітетами екологічного спрямування парламентів інших держав.

Мене часто питають, чи ми збираємося тримати такий темп і надалі? Хочу відповісти впевнено: так, ми тільки почали нашу роботу, осягнули здо-бутки і напрацювання попередніх скликань парламенту, першочергово опра-цювали законопроекти, які були визначені Президентом України як невід-кладні. Попереду — справжня фахова робота комітету, яку ми сподіваємося робити разом з вами.

Вже за неповні три місяці комітет став одним із модераторів питань щодо запобігання зміні клімату, запобігання забрудненню довкілля, запроваджен-

ня екологічного менеджменту, збереження лісів, раціонального використання лісових ресурсів, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів, реформування надрокористування, посилення захисту диких та домашніх тварин, розвитку мережі об'єктів природно-заповідного фонду. Сподіваюся, що всі небайдужі громадяни нашої країни, фахівці та науковці активно долучатимуться до обговорення питань щодо удосконалення законодавства в цих сферах.

Хочу закликати всіх працівників органів влади, всіх громадян Укра-їни брати на себе свою частину відповідальності за наше спільне майбутнє і на своїх робочих місцях, у своїх домівках робити все можливе для збереження довкілля нашої країни, не чекаючи вказівок, не перекладаючи відповідальність на своїх керівників.

У вирішенні першочергових екологічних проблем нам допомагають міжнародні інституції шляхом підтримки відповідних проектів міжнародної технічної допомоги, і за це їм велика подяка.

Хотів би звернутися до уряду з пропозицією прискорити розроблення і внесення змін до базового екологічного законодавства з урахуванням результатів нинішнього обговорення. Сподіваюся, що парламентські слухання допоможуть нам визначити найважливіші завдання в цій сфері, на виконанні яких ми маємо зосередитися найближчим часом.

Я не буду забирати час наступних промовців, сподіваюся, що ми надамо змогу виступити найбільшому колу фахівців у цій галузі. Бажаю успішної та цікавої роботи. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане голово комітету.

До співдоповіді запрошується заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування Олександр Маріковський, фракція "Слуга народу". Прошу, пане Олександре (*Оплески*).

МАРІКОВСЬКИЙ О. В., заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія "Слуга народу")

Вітаю, шановні друзі! Це честь, вітати вас у сесійному залі на парламентських слуханнях на тему: "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років". Велика честь також бути ініціатором цих парламентських слухань, які, слава Богу, комітет підтримав, Верховна Рада підтримала більшістю в залі.

Конституція України та інші закони України визначають права та свободи людини як найвищий пріоритет для нашої держави. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Ми всі маємо право і на природні ресурси: вода, пісок, газ, нафта, ліс, бурштин. А ми як представники вищого законодавчого органу маємо надати громадянам інструментарій забезпечення цих осново-

положних прав та забезпечити гарантії на безпечне існування.

Ще два місяці тому, коли ми з Комітетом з питань екологічної політики та природокористування приймали рішення про проведення парламентських слухань, нашою метою була пріоритизація екологічних ініціатив парламенту на майбутні п'ять років та актуалізація екологічних ініціатив.

На жаль, попередній парламент не так часто виносив екологічні ініціативи на обговорення і не вся зала збиралася. А що ми бачимо зараз? Вже зараз Верховна Рада України дев'ятого скликання об'єднується заради екологічних ініціатив. Усі фракції голосують за постанову про проведення парламентських слухань, за законопроект про заборону суцільної вирубки буково-ялицевих і ялицевих лісів на схилах Карпат, за законопроект про електронний документообіг, що убезпечує нас від використання зайвого паперу, за законопроект про заборону використання пластикових пакетів, за законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо імплементації положень міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу. І це був лише початок.

Тепер я готовий презентувати вам п'ять логічних кроків до сталого розвитку в нашій країні. Нагадаю, що саме спроможність передати наступним поколінням умови не гірші, ніж ми маємо тут зараз, є характеристикою сталого розвитку, до якого ми з вами прагнемо в нашій державі.

Крок перший — почати з себе. Парламентські слухання — це елемент того, як потрібно починати з себе для актуалізації цих питань. "Зелений офіс" — ініціатива, яка впроваджується в комітеті. Удосконалення умов енергозбереження та природокористування — друга ініціатива цього кроку. Міжфракційне об'єднання "Енергетика та довкілля", яке може об'єд-нати, зробити широку дискусію, широкий міжпарламентський діалог і забезпечити баланс розвитку енергетики та екології, — третій пункт цього кроку.

Крок другий — виконати міжнародні зобов'язання України за Угодою про асоціацію з ЄС. Ми знаємо, що ми в Україні не на окремій планеті живемо. На цій планеті відбуваються зміни клімату, і нам потрібно актуалізувати ці питання і приймати швидкі рішення, — Директиви Європейського Союзу, які ми зобов'язані приймати відповідно Угоди про асоціацію, протидіяти змінам клімату тощо.

Крок третій — консолідувати всіх для всебічної взаємодії. Комітет консолідовано, ми всі голосуємо за правильні ініціативи. Міністерства та відомства співпрацюють з нами, активно і синхронно співпрацюють, бо їм виконувати ті норми, які ми приймаємо. Громадські організації та бізнес-асоціації консолідовуємо. І вже наступною ініціативою буде проведення комітетських слухань, регулярних слухань громадських організацій та асоціацій на базі Комітету з питань екологічної політики та природокористування.

Наступний, четвертий крок — вирішити запущені проблеми. У нашій країні, на жаль, запущених проблем дуже багато. Одна з них — це відходи: побутові, токсичні, хімічні, медичні. Дуже слабко держава обходиться

з відходами. Ми займаємо дев'яте місце у світі за генерацією відходів на душу населення, і всі вони в 95 % випадків йдуть на полігони або сміттєзвалища. Фосфати або стічні води отруюють наші річки, озера, в яких ми вже не можемо купатися, воду не можемо споживати. Ці проблеми потрібно вирішувати також пріоритетно. Отруєння землі пестицидами, не лише землі, пестициди потрапляють і в озера, які поруч із полями розташовані, інші забруднення агробізнесу. Прозорість у розподілі природних ресурсів, подолання корупційних схем.

Далі дуже великий блок — екологічний моніторинг, екологічний конт-роль та відповідальність за заподіяння шкоди довкіллю.

Далі — захист тварин та біорізноманіття.

Крок п'ятий — забезпечити сталий розвиток, передати наступним поколінням не гірші умови, ніж ті, в яких ми є зараз. Прісна вода. Давайте подумаємо, що з прісною водою. Запаси обмежені. Ми використовуємо халатно, агробізнес використовує прісну воду, запаси, які належать нам.

Захист та розвиток рибної галузі, тваринного світу, біорізноманіття, розширення парків та природно-заповідного фонду, ефективне використання ресурсів, енергоефективність, комунікації та просвітництво з екологічних питань. Це був крок п'ятий.

Сьогодні у кожного з вас є можливість запропонувати Верховній Раді свої пріоритети. Я бажаю вам сьогодні якомога краще представити своє бачення нашого спільного розвитку та захисту життя і здоров'я кожного з нас на наступні покоління. І хочу побажати, щоб пріоритети екологічної політики Верховної Ради на найближчі п'ять років стали пріоритетами України навічно, а імплементація їх хай відбудеться не за п'ять років, а максимум за два. Дуже дякую вам *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пане Олександре, за вашу співдоповідь.

Отже, ми переходимо зараз до обміну думками і до виступів учасниць та учасників наших парламентських слухань. І я запрошую до слова народну депутатку України, заступницю голови Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування пані Олену Криворучкіну. Прошу (*Оплески*).

КРИВОРУЧКІНА О. В., заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (одномандатний виборчий округ № 32, Дніпропетровська область, політична партія "Слуга народу")

Дякую. Шановна головуюча! Шановні учасники парламентських слухань! Наразі перед Україною стоїть дуже важливе питання економічного зростання, і велика роль у цьому зростанні відводиться розвитку промисловості. Нашим ключовим завданням повинно стати те, щоб нарощення економічного потенціалу України супроводжувалося зменшенням впливу на довкілля.

На сьогодні ми отримали спадок у вигляді порушених промисловістю територій, у вигляді забруднених водних басейнів, у вигляді мільярдних відходів, накопичених на нашій території. Я хочу у своїй доповіді акцентувати увагу на регіонах гірничо-металургійних, адже підприємства гірничо-металургійного комплексу входять до рейтингу топ-забруднювачів України, тобто їхня частка переважна. І відповідно чотири території, чотири області, мають дві третини підприємств-забруднювачів, — Дніпропетровська, Донецька, Запорізька і Луганська області.

Особливу увагу я хочу акцентувати на проблематиці Кривого Рогу, адже в цьому регіоні зосереджено не лише найпотужніше металургійне підприємство, тут зосереджено ще й майже повний видобуток залізних руд в Україні — і відкритим, і підземним способом. Це провокує масштабні забруднення. Якщо говорити цифрами, які загальновідомі на сьогодні всім, то викиди забруднюючих речовин від промисловості становлять майже 3 мільйони тонн, а скиди — майже 3 мільярди метрів кубічних.

Можна називати цифри й надалі, але треба сконцентруватися на ще більш жахливих цифрах. Україна займає перше місце за рівнем захворюваності і смертності. За даними науковців, в Україні щороку 60 тисяч людей вмирають від забрудненого повітря. Можна сперечатися з достовірністю цих даних, але ми повинні визнати, що екологія у нас вбиває людей. Кожна шоста передчасна смерть (це середні значення) спричинена забрудненням довкілля. У гірничо-металургійних регіонах цей рівень захворюваності і смертності ще вищий.

Ми повинні об'єднати свої зусилля. Наразі відкриваються нові можливості, вони озвучені у перспективі роботи Міністерства енергетики та захисту довкілля, озвучені Олексієм Оржелем, законодавчі ініціативи озвучені головою екокомітету Олегом Бондаренком, зокрема щодо моніторингу якості повітря і, що особливо важливо, доступу громадськості до такої інформації.

Наостанок зазначу, що ключовим нашим завданням є об'єднання спільних зусиль і міністерства, і наукової спільності, і громадськості, і активістів. Сподіваюся на продуктивну співпрацю. Дякую *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо вам, пані Олено.

До слова запрошується Йоганнес Баур, керівник оперативного відділу "Економічна співпраця, енергетика, інфраструктура та навколишнє середовище" Представництва ЄС в Україні. Прошу (*Оплески*).

БАУР Й., керівник оперативного відділу "Економічна співпраця, енергетика, інфраструктура та навколишнє середовище" Представництва ЄС в Україні

Дякую. Шановні народні депутати! Пані та панове! Дозвольте подякувати вам за можливість взяти участь у сьогоднішніх парламентських слуханнях, обговорити екологічні виклики, які стоять перед Україною, та напрями поглибленого співробітництва ЄС та України.

Новий президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн окреслила цілі ЄС у своїх політичних тезах “Європа, яка прагне більшого”. Ці тези включають цілий ряд важливих сигналів для наших відносин у сфері екології.

У 2050 році ЄС прагне стати першим кліматично-нейтральним континентом. Це найбільший виклик та найбільша можливість нашого часу. Зараз потрібні рішучі кроки з боку ЄС та України. Необхідно інвестувати в інновації та дослідження, змінювати нашу економіку та оновлювати наші промислові стратегії.

Європейська комісія запропонує європейську “Зелену угоду”, в якій буде передбачено перший європейський кліматичний закон, що закріпить мету кліматичної нейтральності. Новий склад комісії також запропонує розширити систему торгівлі квотами на викиди в ЄС, включити туди морський сектор. ЄС прагне стати світовим лідером із циркулярної економіки та чистих технологій. Ми будемо вирішувати питання декарбонізації енергомістких виробництв.

Угода про асоціацію України з ЄС — головний інструмент для нашого співробітництва. Пріоритетом має стати вчасне перенесення та імплементація положень угоди. Тут ми сподіваємося на спільну законодавчу роботу над екологічними питаннями, які поки недостатньо врегульовані, зокрема питання відходів, якості повітря або промислового забруднення.

Ми вітаємо те, що новий уряд та новий міністр наголосили на важливості екологічних питань та поглибленні співробітництва України з ЄС у цій сфері. Без співробітництва з нашими сусідами, такими як Україна, ЄС не зможе виконати власні екологічні цілі.

Наразі ми бачимо такі пріоритети наших двосторонніх відносин з Україною:

— подальше удосконалення екологічного управління, екологічна оцінка, участь громадськості та доступ до правосуддя з екологічних питань. Прийняття Україною законів “Про стратегічну екологічну оцінку” та “Про оцінку впливу на довкілля” є одним із недавніх досягнень у рамках Угоди про асоціацію. Ми й надалі будемо підтримувати міністерство для ефективної реалізації цих завдань;

— більш дієва інтеграція екологічних і кліматичних питань до інших секторів, допомога у переході до циркулярної економіки в Україні та вдосконалення системи поводження з відходами. Уже зараз це є одним із ключових напрямів співробітництва ЄС та України, сподіваємося, що скоро буде прийнято відповідний закон;

— зменшення забруднення шляхом вирішення проблем промислової спадщини та старої інфраструктури, запровадження практик управління, сумісних із практиками ЄС;

— спільна робота з підтримки біорізноманіття, поширення кращих практик мережі *Natura 2000* та боротьба з деградацією земель;

— поглиблення знань про екологічні та кліматичні питання і підтримка

громадянського суспільства в Україні.

Ми чекаємо на продовження та поглиблення співробітництва з новим парламентом. Ми готові до подальшого тісного політичного діалогу з Україною та готові і надалі надавати допомогу в цій важливій для нашого майбутнього сфері. Дякую *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дуже дякуємо, пане Баур, за ваш виступ і за вашу вишукану українську мову.

До слова запрошується народна депутатка України, співголова міжфракційного об'єднання "Енергетика та довкілля" пані Леся Василенко, фракція "Голос". Прошу, пані Лесю.

ВАСИЛЕНКО Л. В., член Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія "Голос")

Доброго дня, колеги, шановні експерти! Мене звати Леся Василенко, я співголова МФО "Енергетика та довкілля", членкиня Комітету з питань екологічної політики та природокористування, членкиня декількох міжпарламентських делегацій, громадянка України і просто людина. І сьогодні я якраз хочу з вами поговорити про права людини.

Так, на парламентських слуханнях з екологічного порядку денного Верховної Ради на наступні п'ять років я говоритиму про наші з вами права, і почну я із статті 50 Конституції України, в якій закріплено, що "кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля". Таким чином, наша Конституція є однією із 150 конституцій у світі, які визнають право людини на довкілля, а разом з тим Основний Закон України фіксує, що саме від стану довкілля залежать базові права людини, і в першу чергу право на життя. Якість життя, стан здоров'я, можливість сталого розвитку і добробуту людини — це все теж залежить від довкілля.

Напевно, саме через такий прямий зв'язок з правом людини на життя питання охорони довкілля та зміни клімату сьогодні проходять червоною ниткою через абсолютно всі дискусії, які відбуваються на міжнародних форумах.

В Україні питання захисту довкілля регулюють понад 40 законів та сотні підзаконних нормативно-правових актів. Проте чинне законодавство переважно застаріле в базових підходах, його норми ґрунтуються на тому, що природа є звичайним інструментом для збагачення людини. Звідси — і слабка та неефективна система відповідальності за екологічні правопорушення, низькі екологічні податки і фактична відсутність принципу "забруднювач платить" у законодавстві.

Збагачення окремих груп осіб за рахунок природи коштує дорого не тільки для нас з вами сьогодні, ціну за безвідповідальність платитимуть наші діти й онуки та всі майбутні покоління. І в цьому плані Укра-їна, на жаль, не вибивається із загального світового тренду.

Перед Верховною Радою дев'ятого скликання, перед урядом і перед органами місцевого самоврядування зараз стоїть дуже важливе завдання: розробити ефективну систему захисту довкілля, а разом з тим і захисту людини, яка є невід'ємною частиною довкілля.

Першим кроком має стати приведення законодавства у відповідність із міжнародними стандартами. Починати ми будемо з інтеграції рекомендацій 29 екологічних директив Європейського Союзу. Для цього Верхов-на Рада вже працює над законодавством, яке дозволить реформувати сферу екологічного моніторингу та контролю, систему відповідальності за екологічні злочини і удосконалити структуру екологічного податку.

Не останню роль у цьому процесі будуть відігравати питання парламентського контролю і громадського контролю. Отож я закликаю всіх активних громадян, експертів та всю громадськість до того, щоб ми діяли разом. І комітет, і міжфракційне об'єднання будуть слугувати платформою для посиленого екологічного діалогу протягом наступних років. І я сподіваюся, що ми всі з вами зараз ступаємо на шлях створення умов якісного життя в якісному довкіллі. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пані Лесю, за ваш виступ.

До виступу запрошується народний депутат України, секретар Комітету з питань екологічної політики та природокористування пан Олександр Фельдман, фракція "Опозиційна платформа — За життя". Прошу, пане Олександре. Будь ласка, запрошуємо до виступу.

ФЕЛЬДМАН О. Б., секретар Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (одномандатний виборчий округ № 174, Харківська область, самовисуванець)

Шановна пані головуюча! Шановні учасники парламентських слухань! Уже не перший рік для мене гармонія людини і природи є предметом особливої уваги, а якщо говорити зовсім відверто, останнім часом я лише цим і займаюся. Виходячи з цього, але маючи обмежений регламентом час на виступ, зосереджу вашу увагу лише на двох важливих аспектах згаданої проблематики.

По-перше, на мою думку, Верховна Рада України дев'ятого скликання цілком спроможна виконати свою місію щодо екологічної політики держави, але тільки з однією умовою: якщо впродовж наступних п'яти років вона конкретизує декларативні положення Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", прийнятого на початку поточного року. Для цього потрібен пакет відповідних законів та ефективний механізм контролю їх реалізації.

Сьогодні в цій залі, спільно окреслюючи пріоритети роботи парламенту із забезпечення екологічної політики, ми, фактично, визначаємо складові зазначеного законодавчого пакета. Я переконаний, що в результаті в Україні нарешті з'явиться сучасна екологічна політика держави — систе-

мна, чітко структурована, послідовна та адекватна викликам, що постали не лише перед українським суспільством, а перед людством у цілому.

Зрозуміло, що така політика неможлива без застосування ефективного зарубіжного досвіду, втіленого у відповідних міжнародних стандартах, сформульованих у директивах ЄС, в Угоді про асоціацію з ЄС, і ми маємо чітко слідувати їм.

Однак імплементація міжнародних норм у вітчизняне законодавство — це не сліпе копіювання аналогічних документів інших країн. За браком часу наведу лише декілька прикладів, яких загалом ми, на превеликий жаль, маємо немало. Маю на увазі проект Закону України про обмеження обігу пластикових пакетів на території України (№ 2051-1), до якого я готую поправки на друге читання. Законотворча робота з цивілізованого вирішення екологічних проблем саме в нашій країні потребує майже філігранної роботи на основі всебічного аналізу з детальними економічними розрахунками. Тільки такі закони будуть працювати, а не лише декларувати.

Другий аспект, що заслуговує на вашу увагу, — це законодавчо врегульоване державне партнерство, яке зараз несправедливо ігнорується. Воно несе значний потенціал для мобілізації всіх наявних у країні ресурсів, передовсім людських. Тому ми маємо стати запорукою здійснення наших амбітних планів щодо екологічної політики.

І на завершення. Вважаю дуже символічним, що практика визначення пріоритетів роботи парламенту на наступний п’ятирічний період у широкому колі народних депутатів, керівників органів виконавчої влади, науковців, представників неурядових організацій розпочалася саме з екологічної політики України. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пане Олександре.

До виступу запрошується заступник міністра енергетики та захисту довкілля України пан Роман Абрамовський. Прошу, пане Романе.

АБРАМОВСЬКИЙ Р. Р., заступник міністра енергетики та захисту довкілля України

Добрий день! Дякую, пані головуюча. Дякую всім присутнім. Дякую людям, які дійсно присвятили частину або все своє життя справі захисту довкілля. Хочу коротко поінформувати, що відбувається в міністерстві, які заходи щодо імплементації концепції і реалізації державної політики у сфері промислового забруднення.

Хочу сказати, що на сьогодні вже розроблений відповідний план заходів, буквально завтра він буде направлений на погодження з цент-ральним органом виконавчої влади щодо його подальшої імплементації. Також ведеться активна робота як частина виконання плану заходів з імплементації Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди в частині запровадження нової системи інтегрованих дозволів, яка будується на найкращих доступних технологіях та методах управління виробництвом.

Коротко розповім, у чому суть питання. Тобто після впровадження цієї системи, у тому числі запровадження інформаційної системи, підприємство буде отримувати дозволи на підставі не якихось окремих показників, у тому числі гранично допустимого забруднення, а на підставі запровадження певних найкращих технологій, які будуть чітко окреслені, які будуть погоджені з промисловими виробниками, але головним лейтмотивом цих інтегрованих дозволів і найкращих технологій є принцип, що більш дружня до екології технологія є і більш економічно виправданою.

Ми відійдемо від того, що ми входимо в конфлікт із бізнесом. Дійсно, принцип "забруднювач платить" буде повністю впроваджений в нашій країні. І це — головна мета міністерства щодо формування та реалізації політики в контексті промислового забруднення.

Що ще я хочу сказати? Ще в лютому 2016 року ратифікований Протокол про реєстри викидів та перенесення забруднювачів. З того часу, в принципі, не зроблено жодного кроку в плані його імплементації, впровадження в екологічну політику. Міністерством розроблений план заходів щодо впровадження цього протоколу в реальну екологічну політику. Це буде відбуватися шляхом створення єдиної інтегрованої інформаційної системи доступу громадськості до інформації, звісно, і коригування політики підприємств у частині промислового забруднення. Головний принцип, який буде закладений: маємо інформацію — можемо реагувати.

Ще хочу сказати, що, крім промислового забруднення, міністерство активно працює і над захистом живої природи. Головні принципи, які міністром підтримані, — це недопущення розвитку промисловості, навіть інфраструктурних проектів, хоч би якими вони були визначними, за рахунок живої природи, за рахунок зменшення водно-болотних угідь, за рахунок зменшення природно-заповідного фонду. Міністерство, я обіцяю, стоятиме на сторожі живої природи і довкілля в цілому. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую.

До виступу запрошується голова Державної служби геології та надр України пан Роман Опімах. Прошу.

ОПІМАХ Р. Є., голова Державної служби геології та надр України

Вітаю, шановні народні депутати, учасники парламентських слухань! Мене звати Роман Опімах, я очолюю Державну службу геології та надрокористування України. Я був обраний на цю посаду, пройшовши відкритий та прозорий конкурс. Сьогодні наша команда працює над тим, щоб повернути довіру до державного органу, який мав найбільш корумповану репутацію. Це — пріоритет № 1. Установа, яка займається загальнодержавним регулюванням відносин в усіх сферах надрокористування, має працювати як сервісне агентство, відкрите для людей та бізнесу.

Другим пріоритетом для нас на сьогодні є забезпечення ефективного використання надр. Сьогодні до цього питання підвищена увага з боку суспіль-

ства і держави. На цьому акцентують і Президент, і Прем'єр-міністр, і це є другим пріоритетом, над яким ми працюємо.

Треба зазначити, що ці два завдання можливо реалізувати завдяки впровадженню сучасних технологій, IT-рішень, зокрема таких, як імплементація онлайн-кабінету надрокористувача, який має забезпечити відмову від суб'єктивізму, від упередження у прийнятті рішень, а також мінімізувати контакт суб'єктів ринку з чиновницьким апаратом. Фактично, ми говоримо про перехід від паперу до цифри і в кінцевому підсумку — про перехід до електронної форми спеціального дозволу.

З метою залучення інвестицій, а також створення відповідних робочих місць наразі моя команда працює над тим, щоб створити проект, який називається "Інвестиційний атлас надрокористувача". Він буде включати об'єкти для інвестування, які будуть запропоновані виключно на відкриті та прозорі аукціони. Сьогодні, власне, будь-хто може ініціювати винесення цікавої площі на аукціон і отримати чесний шанс перемогти в конкурентній боротьбі.

Щодо екологічного аспекту. Реалізація всіх проектів передбачає проходження оцінки впливу на довкілля. Усі ділянки, які виставляються на аукціони та конкурси, проходять ретельну перевірку з точки зору екологічних ризиків. Тому захист довкілля є одним із пріоритетів у роботі служби, екологічний аспект включений в усі завдання, над якими сьогодні працює служба.

Користуючись нагодою, я також хотів би подякувати народним депутатам, які підтримують законодавчі ініціативи Президента і Прем'єр-міністра, зокрема законопроект про легалізацію видобутку бурштину. Дякую за увагу (*Оплески*).

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пане Романе, за вас виступ. Я сподіваюся, що представники виконавчих органів влади все-таки дослухають всі виступи на парламентських слуханнях, і це увійде якраз у Рекомендацій парламентських слухань.

До слова запрошується заступник директора Інституту геологічних наук Національної академії наук України пані Стелла Шехунова. Прошу (*Оплески*).

ШЕХУНОВА С. Б., заступник директора Інституту геологічних наук НАН України

Поважна пані головуюча, учасники парламентських слухань! Сьогодні ми вже обговорювали пріоритети екологічної політики, пов'язані з якістю повітря, якістю поверхневих вод. Але нагадаю, що основою формування водно-ресурсного потенціалу ґрунтів, ландшафтів є геологічне середовище. Слід усвідомлювати, що геологічне середовище надзвичайно неоднорідне, воно пронизано низкою розломів, по яких мігрують флюїди. У ньому під дією тектонічних рухів відбуваються сейсмічні події, активізуються небезпечні геологічні процеси, які необхідно враховувати в економічній діяльнос-

ті.

Що ми спостерігаємо наразі? Словосполучення “геологічне середо-вище”, а відтак і розуміння процесів, які в ньому відбуваються, взагалі зникають із законодавчих документів. Розміщення об’єктів навіть підвищеної техногенної, екологічної небезпеки не враховує геологічних даних. Відомі приклади розміщення енергетичних об’єктів у розломних зонах, на карстових небезпечних територіях.

На сьогодні в Україні зруйнована система моніторингу небезпечних геологічних процесів, таких як зсуви, селі, підтоплення. Видобування мінеральних ресурсів призвело до масштабних екологічних наслідків. Це приклад просідань і провалів у зонах зрушення шахтних полів на Донбасі і в різних регіонах Нікопольського басейну, у Стебнику в Передкарпатті.

Частина екологічних проблем становлять загрозу транскордонного поширення. Наведу тільки приклад надзвичайної ситуації в Солотвино, що в Закарпатті, та в Калуші, де, в тому числі, і геологічні проблеми призвели до створення геохімічних аномалій, які загрожують навколишньому природному середовищу.

Наслідком безвідповідального ставлення до геологічного середовища стало і масштабне забруднення підземних вод, а це стратегічний запас питної води України, без якої сьогодні страждають люди і в зоні проведення антитерористичної операції, і в мирному Бориславі.

Геолого-екологічні проблеми комплексні, їх вирішення вимагає високопрофесійних міждисциплінарних підходів, і вони поки що можуть бути вирішені завдяки збереженому науковому потенціалу, зокрема в Національній академії наук України і в Державній службі геології та надр. Тому до пріоритетів екологічної політики ми підготували пропозиції, передали їх до профільного комітету і сподіваємося, що вони будуть враховані, тому що ці проблеми стосуються безпеки громадян. Дякую за увагу (*Оплески*).

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо вам за виступ.

Запрошується до слова тимчасово виконуючий обов’язки голови Державного агентства водних ресурсів України пан Михайло Хорєв. Будь ласка, пане Михайле (*Оплески*).

ХОРЄВ М. Ю., виконувач обов’язків голови Державного агентства водних ресурсів України

Шановна пані головуюча! Шановні учасники парламентських слухань! Європейський вектор у водній політиці започатковано ще 2014 року, тоді, коли наша держава підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. І дуже добре, що ці парламентські слухання відбуваються фактично на екваторі, тому що п’ять років вже минуло, є певні досягнення у водній сфері, і п’ять років ще попереду, тому ще багато роботи.

Дуже добре, що програма діяльності уряду у нас сформована в рамках виконання певних цілей, зокрема одна з них — “Українці зберігають приро-

дні екосистеми для нащадків" — передбачає затвердження планів управління річковими басейнами. Це якраз і є прямі зобов'язання Укра-їни для забезпечення досягнення доброго стану води відповідно до вимог Водної рамкової директиви ЄС, відповідно до зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію. Головний інструмент цього — план управління річковими басейнами. Тож для цього є розроблена урядом і нами дорожня карта для підготовки цих планів у десятирічному циклі. Наразі вже половина зобов'язань виконана, половину марафону ми пробігли, дедлайн — 2024 рік, тому темпу ніхто не збавляє, біжимо далі.

Запроваджено ряд важливих і ефективних змін у водній політиці — це і зміни до Водного кодексу, фактично, напрацьовано і реалізовано повний законодавчий базис для реалізації принципів Водної рамкової директиви ЄС, сформований інструментарій для підготовки планів управління річковими басейнами. Дуже вдалий європейський інструмент — басейнові ради, які стали сучасною платформою для конструктивного діалогу всіх заінтересованих сторін розгляду, і відповідно там вже будуть схвалюватися плани управління річковим басейном. Наразі ми зараз спільно з міністерством працюємо над підвищенням їх інституційної спроможності, щоб надати їм можливість і розподіляти частково фінансові ресурси.

Дуже важлива робота зроблена для впровадженню європейських підходів моніторингу. Це теж першочергові кроки. Наразі до 2022 року ми плануємо відкрити чотири сучасні, на європейських принципах, лабораторії. Одна вже діє на сьогодні в Івано-Франківську, дві відкриваються в цьому році: у Слов'янську та у Вишгороді. І ще одну плануємо відкрити в Одесі.

Моніторинг чому важливий? Тому що, фактично, це є ключовим дослідженням, ключовим показником стану наших поверхневих вод. Тому моніторинг дасть можливість напрацювати дорожню карту, заходи і план управління річковим басейном. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам.

Запрошується до слова голова Всеукраїнської екологічної ліги пані Тетяна Тимочко. Прошу (*Оплески*).

ТИМОЧКО Т. В., голова громадської організації "Всеукраїнська екологічна ліга"

Доброго дня, шановні колеги! Перші парламентські слухання з питань екологічної політики відбулися в цій залі 29 листопада 2000 року, їх ініціювала громадська організація "Всеукраїнська екологічна ліга". І можу вам сказати, що перелік пріоритетів екологічної політики мало змінився. З'явився новий проект "Ліс у смартфоні", хай би він тільки залишився словами, але ліс на місці залишився. Пріоритети ті самі, і ми маємо насправді зараз скористатися можливістю, що в цій сесійній залі знаходиться однопартійна більшість, тобто люди, об'єднані спільною ідеєю, це унікальний для нас шанс — прийняти нові закони, які змінять ситуацію на краще.

Однак оці всі пріоритети прекрасні не можна лише словами або навіть добрими законами змінити. Потрібна зміна інституцій, бо нові законодавчі акти, які базуються на європейській основі, не відповідають старим інституціям, які залишилися без змін. І тому першим завданням на шляху до реалізації пріоритетів є реформування всієї природоохоронної галузі. Об'єднання міністерств — це не реформа, а лише епізод, і хай він поки що таким залишається. Реформування — це подолання гідри корупції, яка засіла саме в цій застарілій структурі.

Що ми маємо на увазі? Громадські організації запропонували цей проект. Екологічна політика у сферах водних, лісових, земельних відносин і надр належить до компетенції міністерства. Хай воно зараз називається так, як називається, але треба всю політику зосередити там. Усі функції державного нагляду і контролю, а не просто перевірок, мають бути зосереджені в новій структурі — природоохоронній інспекції України. Не екологічна (екологія — це наука, вона не може нікого вбивати, як і математика та фізика), а природоохоронна інспекція України. І там і ліс, і вода, і надра, і земля — контроль за всіма компонентами природного середовища, як дотримується природоохоронне законодавство. Пане Хорєв, поїдьте, будь ласка, в Басейнове управління водних ресурсів річки Рось — заморена риба. А всю функцію господарювання виділити, господарська функція не є прерогативою державних органів.

Колеги, наше завдання — фінансово підтримати пріоритети. І для цього потрібна реформа екологічного податку. Поговорили про РВПЗ. На кожному джерелі забруднення має бути датчик, і тоді ми будемо знати, які саме викиди здійснюються і за що ми беремо гроші (*Оплески*). І тоді ці кошти надійдуть до національного екологічного фонду, який треба створити, а податок розділити 20 на 80: 20 % — на національному рівні, включаючи ренту за газ і нафту 65 мільярдів, а 80 % — на місцевий рівень.

І колеги, ніхто чомусь зараз не згадав про Донбас. У нас війна в країні, від наслідків воєнних дій потерпає величезна територія, шахти затоплені, у тому числі шахта "Юнком", і ми будемо мати величезні наслідки від воєнних дій для економіки України. Ми не зможемо цей регіон ніколи підняти, якщо зараз не виділимо величезні кошти. Так, вони будуть величезні, але на те, щоб ми моніторили, як сказала колега з Національної академії наук, геологічне середовище, затоплення величезних територій на сході України. Це дуже важливе завдання. Ми маємо зараз подумати, як обрахувати шкоду, яку агресор уже заподіяв нашій території. Міністерство має вести облік кожного дерева, кожного об'єкта природно-заповідного фонду, кожної території, яка має цінність, у Криму і на сході України, щоб агресору виставити перелік усіх збитків, які мають бути обраховані.

І насамкінець, колеги, про просвіту. Ми маємо в кожному законі, шановні законодавці, це передбачати. Зараз готується проект закону про відходи, немає просвіти. Без людей ми не змінимо екологічну ситуацію.

Тому нове законодавство, нові інституції, нові фінансові механізми

і просвіта людей — лише за таких обставин ці прекрасні пріоритети можуть бути виконані. Дякую *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Тетяно, саме про просвіту та освіту я теж казала у вступному слові. Дякую вам ще раз за ваш виступ.

Запрошую до слова директора Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації пана Віктора Ткача. Прошу, пане Вікторе (*Оплески*).

ТКАЧ В. П., директор Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького

Дякую. Шановна пані головуюча! Шановні учасники парламентських слухань! Я буквально в загальних рисах – про деякі проблеми, що стосуються лісів.

За сучасних умов ліси набувають статусу одного з ключових природоохоронних чинників, які визначають екологічну безпеку. Практично на сьогодні ліси є головним компонентом біосфери, що стабілізує негативні процеси, які відбуваються в природі та пов'язані з опустелюванням, змінами клімату тощо.

Вже сьогодні відбувається глобальна зміна клімату, яка призводить до масового ослаблення європейських лісів, зокрема і лісів України. За прогнозними моделями, розробленими науковцями нашого інституту спільно з європейськими вченими, навіть за найоптимістичнішого сценарію уже в 2050 році лісорослинні умови лісостепу та південної частини Поліської зони стануть наближеними до лісорослинних умов степу. Тому вже нині спостерігається всихання лісів на великих площах, з'являються шкідники і хвороби, у тому числі інвазійні види, яких ми ніколи раніше в лісах України не спостерігали.

Проте закони і нормативно-правова база, що регулює лісогосподарську діяльність у лісах України, не завжди дає змогу повною мірою та досить ефективно реагувати на сьогоднішні виклики.

Виходячи з цього, необхідно невідкладно внести відповідні зміни до законодавства, зокрема до Лісового кодексу України, до законів України "Про оцінку впливу на довкілля", "Про тваринний світ" тощо. Значну частину матеріалів, своїх пропозицій ми вже передали. Радикального перегляду потребують також і санітарні правила в лісах України.

Назріла гостра необхідність у розробленні та затвердженні Верхов-ною Радою України основних засад національної політики України у сфері лісових відносин. Аналогічний документ мають усі розвинуті європейські країни.

Необхідно також розробити стратегію адаптації лісів до зміни клімату, яка буде враховувати міжнародні зобов'язання України, а також законодавчо врегулює питання, пов'язані із запровадженням національної інвентаризації лісів. На це питання вже звертали увагу наш шановний міністр і голова еко-

логічного комітету, думаю, воно буде вирішено.

До стратегічних пріоритетів екологічної політики потрібно також віднести збереження державної форми власності на ліси.

Важливе питання, яке на сьогодні стоїть, — потрібно невідкладно врегулювати питання фінансування лісового господарства. У нас низка підприємств лісового господарства, які функціонують на півдні, практично на грані закриття.

Спостерігається рух пісків у степу, насувається велика екологічна проблема. Доцільно створити державний фонд розвитку лісового господарства, це потребує внесення відповідних змін, передусім до Бюджетного та Податкового кодексів.

Особливої уваги потребує реалізація заходів, передбачених Концепцією розвитку агролісомеліорації в Україні, яка була схвалена 2013 року, але жоден із запланованих заходів не виконаний. Практично ми не знаємо, яка площа захисних лісових смуг в Україні і хто ними повинен опікуватися. Тому питання, пов'язані із законодавчим врегулюванням утримання лісових смуг, постали дуже гостро у зв'язку з процесами децентралізації, їх необхідно враховувати.

Я переконаний, шановні учасники парламентських слухань, шановні народні депутати, що питання, які сьогодні перед нами стоять, у найближчі роки будуть успішно виконані. Дякую *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Вікторе, за виступ.

Запрошую до слова голову Всеукраїнської громадської організації "Товариство лісників України", завідувача кафедри ботаніки, дендрології та лісової селекції Національного університету біоресурсів і природокористування України пана Юрія Марчука. Прошу (*Оплески*).

МАРЧУК Ю. М., голова Всеукраїнської громадської організації "Товариство лісників України"

Дякую. Шановні колеги! Хочу підкреслити, що вперше за останні роки такі екологічні слухання, завдячуючи нашому комітету, проводяться на початку каденції Верховної Ради, а не в кінці, коли всі йдуть на вибори. Це свідчить про те, що комітет справді відкритий і що екологічні проблеми сьогодні на часі.

Щойно колега говорив про лісове господарство, а я із заздрістю дивлюся на колег, які виконують обов'язки, які призначені урядом. Доповідаю, що два роки лісове агентство не має ні керівника, ані першого заступника, останній заступник звільнений два місяці тому без покладення виконання обов'язків. У зв'язку з цим зарплата не виплачується, світла немає, південь без грошей. Якщо й надалі так буде, до нового року реформувати буде нікого. Сьогодні чехи додатково набирають лісорубів, наші трактористи працюють у Польщі, масовий відплив людей. Галузь, яка охоплює шосту частину території країни, 10,6 мільйона гектарів, в якій працюють більше 50 тисяч осіб, заслуговує, на мою думку, більшої поваги, зокрема щодо

врегулювання управлінських питань.

Дуже хотілося б, щоб ті проблеми, які сьогодні на часі, були врегульовані законодавчо. Ми у своєму університеті, Товариство лісівників України провели ряд потужних інформаційних "круглих столів" і за літній період, розуміючи, що потрібно підготувати пакет нормативно-правових актів, підготували близько 10 проектів. Хочу коротко на цьому зупинитися.

Передовсім необхідний потужний законопроект про національну лісову політику. У нас сьогодні різні гілки влади дивляться на ліс по-різному: хтось хоче обкласти даниною, хтось податком, хтось хоче взяти кадрову систему під себе. Одні партії пишуть мораторій, другі — інші варіанти, єдиного підходу немає. Такий проект закону підготовлений, ми його передали на експертизу до комітету. Я прошу, щоб міністерство на нього звернуло увагу, тому що це надважливий проект, який допоможе врегулювати відносини між гілками влади, враховуючи децентралізацію і створення об'єднаних територіальних громад.

Другий пакет законів, колега про нього говорив, ми вже два роки його обговорюємо, проекти готові, — створення державного фонду фінансування лісового господарства. Водний створили при нашій допомозі, а лісовий, як казав попередній Прем'єр-міністр, — це політичне рішення. У зв'язку з цим лісове господарство півдня останніх п'ять років не фінансується. Зокрема Олешківські піски на Херсонщині — пустеля у 160 квадратних кілометрів, заліснена лісівниками після війни.

Ринок деревини врегулювати потрібно, проект закону також готовий. Пожежі весною цього року від сільськогосподарських палів накрили Норвегію, чорний вуглець сипав в Арктиці. Ми будемо мати міжнародні проблеми. Ми з експертами Європейського Союзу підготували проект закону, він теж на експертизі в комітеті, його треба приймати.

Проект закону, що врегульовує положення про лісову охорону. На сьогодні на жодному з державних підприємств немає функції лісової охорони.

Ці проекти законів ми подали на розгляд комітету. Законопроект щодо інвентаризації лісів, дякую, зареєстрований, це екологічний нагляд за лісовим господарством.

І наостанок хочу зазначити, що 13 листопада в Женеві на європейській конференції асоціацій "Європейська сертифікація лісів" Україна була прийнята з подачі нашого товариства до цієї потужної організації. Ми зараз працюємо над конвенцією "Європейська сертифікація лісів України". Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам за виступ, пане Юрію.

Запрошую до слова тимчасово виконуючого обов'язки голови Державної екологічної інспекції України пана Єгора Фірсова. Прошу.

ФІРСОВ Є. П., виконувач обов'язків голови Державної екологічної інс-пекції України

Вітаю всіх друзів, шановні колеги! Ви знаєте, я уважно слухав всі промови і хочу навіть підбити певні підсумки. Ми, напевно, живемо в часи, коли вперше за всі роки незалежності України відкрите величезне таке "зелене" вікно можливостей. Можна багато говорити про те, чому так відбувається. На мою думку, тому що уряд вперше отримав справді некорумпованого міністра енергетики та захисту довкілля, Прем'єр-міністр сам тривалий час займався питаннями екології, Президент, як ви знаєте, з найбільш забрудненого міста — Кривого Рогу. Тому оце вікно можливостей треба реалізовувати, бо колись воно має зачинитися.

Я зараз відповідаю за екологічний контроль і хотів би сказати буквально декілька слів про реформування цієї системи. Це дуже важливий напрям, думаю, ви розумієте, чому. Тому що можна приймати дуже багато ініціатив уряду, парламенту, приймати будь-які законопроекти про відходи і таке інше, але якщо на місцях, у містах і селищах, не буде рук уряду, виконавчої влади, ми ніколи не зрозуміємо, як виконуються наші закони.

Отже, декілька моментів, це наше домашнє завдання, парламентаріїв і уряду в цілому.

Перше — це внесення змін до законодавства. Чому? Ми маємо змінити певні закони, насамперед підвищити штрафи, які переважною мірою вже застаріли, востаннє вони змінювалися 1997 року.

Друге. Я знаю, що зараз спільно з Міжнародною благодійною організацією "Екологія — право — людина" розробляється законопроект про екологічний контроль, в якому обов'язково треба передбачити підвищення штрафу за недопущення контролюючого органу. Бо на підприємство, яке порушує закон і отруює людей, екологічна інспекція просто не може потрапити, тому що не пускають. І за це банальна санкція — 300 євро. Ніде у світі, ніде в Європі ви такого не побачите.

Далі. Ми маємо, про це вже казав міністр, уніфікувати всі функції таким чином, щоб контролем за підприємствами займалися не 10 організацій, а одна конкретна екологічна інспекція, яка має в собі всі ці повноваження зібрати.

Окремо хотів би звернутися через засоби масової інформації щодо кадрів. Екологічна інспекція максимально відкрита, ми готові "зачистити" старі кадри, які накопичувалися, і запрошуємо всіх, хто має хист, займатися реформуванням екологічної галузі. Представники громадського сектору, підприємці, промисловці, якщо вам не байдуже довкілля — будь ласка, ми запрошуємо вас до себе в команду.

Окреме питання, і я хотів би уряду такий сигнал послати, — це заробітна плата працівників екологічної інспекції. Бо, вибачте, коли екологічний інспектор з окладом у 3 500 гривень йде на підприємство і має можливість виписати санкцію в 1 мільйон гривень, і ми говоримо про боротьбу з корупцією, — це поганий дисонанс. Екологічним інспекторам треба підвищити зарплату, щоб вони почувалися комфортно і розуміли, що вони захищені, щонайменше, в тилах.

Окремо хочу звернутися до суб'єктів господарювання. Ми — суб'єкт контролю, ми маємо захищати здоров'я і життя людей, тому не ображайтеся, але об'єктивно, відповідно до закону, наш пріоритет — це суворий контроль, особливо в місцях забруднення, у промислових містах, конт-роль суб'єктів господарювання та підприємств. Дякую за увагу. Слава Україні! *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Героям слава!

Запрошую до виступу керівника Міжнародної благодійної організації "Екологія — право — людина" пані Олену Кравченко. Прошу (*Оплески*).

КРАВЧЕНКО О. В., виконавчий директор Міжнародної благодійної організації "Екологія — право — людина"

Доброго вечора, панове! Я думаю, що тут зібралися лідери і агенти змін, люди, які розуміють, що довкілля — це про метеликів, але також про права, про життя і здоров'я.

Верховна Рада здійснює свою діяльність в інтересах народу України. І найперший інтерес людей — це життя в чистому довкіллі, це стан дов-кілля, з яким тісно пов'язаний стан здоров'я. І було б непогано, якби ці парламентські слухання ініціювалися двома комітетами — з питань екологічної політики та з питань здоров'я нації, тому що це нерозривно пов'язані речі.

Я дуже рада, що, починаючи з 2000 року, ми дожили до 2019 року, коли ініціатором таких слухань нарешті є не громадські організації, а безпосередньо профільний комітет. Дуже рада, що зрештою профільний комітет став центром екологічної політики, а не центральний орган виконавчої влади, що є величезним плюсом. І ми дякуємо за це комітету, в якому справді зібралися стратегічно мислячі люди, які розуміють свої функції.

І звичайно, що виступ представника громадськості не може бути без перчику, тому хочу розвінчати декілька міфів.

Перший міф, який прозвучав від нашого міністра, якого вже немає в залі, що є трендом поєднання міністерства енергетики і міністерства довкілля. Це величезний міф. Якщо і є таке поєднання міністерства охорони довкілля і міністерства енергетики, то лише в частині екологізації енергетики, вся господарська частина — це міністерство економіки, — не має жодного стосунку до міністерства охорони довкілля *(Оплески)*.

І цей міф стає реальністю. Подивіться, скільки заступників міністра — експертів з енергетики, а скільки — профільних екологів. Ну, не факт, що один, так? *(Оплески)*. Так, ніби десь у тому напрямі.

Другий міф, що потрібно робити посилення оцінки впливу на довкілля (ОВД). Ті ініціативи, які йдуть від нашого профільного міністерства, зокрема виведення з-під ОВД бурштину, – це популізм. Виведення угод про розподіл продукції з-під ОВД — це популізм. Я хочу нагадати, що наша організація має справу в комітеті з дотримання, власне, питань угоди про розподіл продукції ще з часів Януковича. Давайте вирішувати проблему, а не поглиблю-

вати її.

Маю сказати, що комітет стоїть на правильному шляху — робити горизонтальні реформи. Апроксимація директив ЄС відповідно до Додатка XXX до Угоди про асоціацію — це прекрасно, але це тримати оборону по периметру. Спочатку мають бути горизонтальні реформи. Без горизонтальних реформ всі нові закони виштовхуються цією корумпованою пострадянською системою.

Перше — це контроль, про це ми вже говорили, не буду зупинятися.

Друга складова — це друга нога. Якщо ми реформуємо горизонтальною реформою тільки екологічну інспекцію, ми не можемо ходити на одній нозі. Спільно з профільним комітетом і профільним міністерством ми маємо розробити проект закону про моніторинг. Зараз у нас все ха-отично відбувається: хтось хоче моніторити ліси, хтось — воду і так далі. Має бути загальний рамковий закон про загальні цілі і завдання моніторингу з чітким визначенням об'єктів моніторингу, суб'єктів і чіткою процедурою, а вже далі – все галузеве. Ми почали отак хаотично.

Третя складова горизонтальних реформ, про що вже говорив пан Маріковський, і я дякую, що це прозвучало не від громадськості, а від народних депутатів, — це адекватна юридична відповідальність за правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Після горизонтальних реформ ми маємо розробити низку інструментів для їх підтримки. Це, звичайно, екологічний податок (проект закону вже є). Це, звичайно, посилення інструментів стратегічної екологічної оцінки і оцінки впливу на довкілля, які непогано працюють. Це міф, що це неякісні закони. Це якісні закони, які пострадянська корумпована система виштовхує.

ГОЛОВУЮЧА. Пані Олено, я прошу вас завершувати, у нас все-таки регламент. Дякую.

КРАВЧЕНКО О. В. Завершую, так. І ще один із міфів — співпраця профільного міністерства з експертними громадськими організаціями. Насправді — повне ігнорування участі громадськості і конструктивної критики, на відміну від профільного комітету, який співпрацює.

Тому просимо профільний комітет все-таки взяти до роботи розроблений проект закону про доступ до екологічної інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, теж на апроксимацію горизонтальних директив. Цей проект закону, якщо він стане законом, допоможе нам у співпраці з профільним міністерством.

І останнє: про війну і довкілля. І нашою організацією, й іншими дружніми нам організаціями проведено цілу низку досліджень. Час профільному комітету взяти їх до роботи і не спішити виділяти гроші з бюджету, спочатку розробити методики, освоїти гроші завжди дехто встигне. Треба розробити методики, як відновлювати довкілля, принаймні вже на підконтрольній нам території. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пані Олено, за виступ.

До слова запрошується президентка Всеукраїнської громадської організації “Жива планета” пані Світлана Берзіна. Прошу (*Оплески*).

БЕРЗІНА С. В., президент Всеукраїнської громадської організації “Жива планета”

Доброго дня всім! Я продовжу про гроші. Коли йдеться про природоохоронні заходи, мова має йти і про гроші, необхідні для їх реалізації. Ну, і звідки їх взяти? Це можуть бути “зелена” інновація, інвестиції, екологічний податок та державна підтримка. Всі ці інструменти поки що в Україні працюють неефективно. Для посилення потенціалу і залучення інвестицій необхідно сприяти перш за все розвитку ринку екологічних товарів і послуг. Ми маємо приєднатися до ініціативи Європейського Союзу щодо відповідної угоди Світової організації торгівлі, стосовно якої зараз триває переговорний процес. Україна не бере в ньому участі.

Необхідно також надавати перевагу більш ресурсоефективній, безпечній та екологічній продукції при здійсненні публічних закупівель, як це робиться в Європі та інших країнах світу. Зміни до законодавства щодо публічних закупівель створюють умови, але ще необхідно розвивати систему стандартів, що дадуть змогу відрізняти екологічні товари і послуги від звичайних, навчати, поглиблювати взаємодію з організаціями, залученими до формування “зелених” ринків.

Екологічний податок. Цього року це близько 5 мільярдів гривень, але лише 45 % спрямовуються на природоохоронні заходи. Плани таких заходів затверджуються розпорядниками бюджетних коштів різних рівнів у ручному режимі, без обговорення та експертної оцінки їхнього реального природоохоронного ефекту. Наприклад, як може вплинути закупівля протигазів та засобів цивільного захисту на екологічний стан нашої столиці? На все це було витрачено 1 мільйон гривень екологічних коштів. Хто проводив аналіз природоохоронного ефекту від реалізації цього заходу, як вимагає закон? Подібних прикладів можна навести сотні.

Підвищення ставок оподаткування є неминучою мірою, але зміни слід впроваджувати комплексно, системно, через реальну реформу. Екологічний податок має 100-відсотково спрямовуватися на природоохоронні заходи. Необхідно забезпечити повернення спеціального фонду. Переважна кількість коштів має залишатися на місцях і витрачатися на запобіжні дії.

Збільшуючи ставку податку, треба розуміти, як це насправді вплине на вирішення екологічних проблем і які ще проблеми з цього можуть виникнути. Угода про асоціацію чітко вказує на необхідність надання державної допомоги на “зелену” модернізацію, до 40 % вартості проекту, це чітко виписано. Необхідно встановити порядок надання такої допомоги разом з чіткими критеріями допустимості. Наші європейські партнери навіть надали фінансову допомогу на впровадження цього підходу, але напрацьовані

рекомендації покладені урядом під сукно…

ГОЛОВУЮЧА. Будь ласка, завершуйте.

БЕРЗІНА С. В. Отже, питання збільшення чи зменшення екологічного податку повинно розглядатися на основі реальної оцінки, зокрема екологічного, економічного і соціального ефекту від таких нововведень.

Громадськість вітає курс України на сталий розвиток, визначений Президентом України Володимиром Зеленським. Отже, давайте разом іти саме таким курсом, керуючись національними інтересами і світовими стандартами. Дякую *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам.

Запрошую до виступу народного депутата України з фракції "Слуга народу" пана Кирила Нестеренка (*Оплески*).

НЕСТЕРЕНКО К. О., голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (одномандатний виборчий округ № 26, Дніпропетровська область, політична партія "Слуга народу")

Шановна головуюча! Шановні колеги! Шановні учасники парламентських слухань! Радий особисто вітати вас у стінах парламенту та щиро дякую за те, що знайшли час взяти участь у парламентських слуханнях. Впевнений, що сьогодні день буде дуже результативним та якісним, з точки зору визначення пріоритетів екологічної політики Верховної Ради України на найближчий час.

Свій сьогоднішній виступ я хочу присвятити екологічним пріоритетам при формуванні нової системи поведінки з відходами, а саме питанню реформування системи управління відходами, оскільки питання відходів давно вже перезріло і потребує вирішення ще "на позавчора", бо в сучасних умовах проблема накопичення відходів виробництва і споживання є однією з провідних загроз екологічній безпеці держави. Ситуація, що зараз склалася у сфері поводження з відходами, створює реальну загрозу здоров'ю населення та довкіллю України і негативно впливає на потенціал збалансованого розвитку держави.

Проблема ефективного поводження з відходами є загальнодержавною, має системний характер і зумовлює нагальну необхідність вжиття комплексних заходів для її вирішення. У зв'язку з цим виникає необхідність встановлення нових та вдосконалених діючих правових та організаційних засад у сфері поводження з відходами.

Беручи це до уваги, нашим комітетом зареєстрована низка законопроектів, які цілком та в повному обсязі відповідають профільній директиві ЄС і спрямовані саме на побудову європейської системи задля врегулювання зазначеного питання. Одним із них є проект закону про відходи, який зараз

обговорюється у професійному експертному колі та членами комітету для внесення його в зал на перше читання. Адже розв'я-зати проблему відходів обіцяли у своїх передвиборних програмах і Президент, і партія, і тепер уже фракція "Слуга народу".

Хочу також довести до вашого відома, що ухвалення рамкового закону про відходи передбачено Угодою про асоціацію України з ЄС, ми як держава обіцяли це згідно з вищезазначеною директивою ще 1 листопада 2017 року. Тож роботи чимало, а й зволікати вже ніколи.

Хочу ще раз подякувати всім присутнім за увагу та організаторам за можливість донести свої меседжі. Зробимо разом задля нас, задля наших дітей та наступних поколінь Україну чистішою. Дякую *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо.

Запрошую до слова заступника директора департаменту Міністерства енергетики та захисту довкілля України пана Руслана Стрільця. Прошу (*Оплески*).

СТРІЛЕЦЬ Р. О., заступник директора Департаменту з питань управління відходами, екологічної безпеки та переходу до кругової економіки Міністерства енергетики та захисту довкілля України

Доброго дня, шановна головуюча, шановні учасники парламентських слухань! Коротко зупинюся на питаннях, які на сьогодні є важливими, і на тих питаннях, якими я опікуюся в міністерстві за дорученням мініс-тра і нашої команди.

Хочу сказати, що сфера поводження з відходами на сьогодні потребує не те що якогось перезавантаження або врегулювання, вона потребує взагалі нової побудови, абсолютно нового законодавства з метою виконання рамкової Директиви 2008/98/ЄС про відходи. Проект закону, про який сьогодні вже згадували і який активно обговорюється, над яким ми спільно працюємо з екологічним комітетом Верховної Ради, фактично, дасть змогу імплементувати європейське законодавство і дасть старт прийняттю додаткових законів, над якими ми будемо спільно працювати, щодо регулювання інших сфер поводження з відходами, у тому числі щодо розширеної відповідальності виробника небезпечних відходів.

На сьогодні дуже важливим питанням і нашим завданням є створення єдиної державної системи управління відходами, що дозволить відстежувати абсолютно всі операції у сфері поводження з відходами. Запровадження такої єдиної системи на державному рівні дозволить нам повністю імплементувати Директиву 2010/75/ЄС про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення), що буде першим кроком до впровадження інтегрованого дозволу.

Як ви знаєте, фактично, з 2014 року в державі не видаються дозволи на операції у сфері поводження з відходами. І це не є дерегуляція. Невидача таких документів або неотримання їх суб'єктами господарської діяльності —

це інформаційний вакуум органів державної влади, які не розуміють, скільки відходів утворюється, куди вони потрапляють, які операції з ними відбуваються, коли і куди вони потрапляють.

Наше завдання: абсолютно скоротити ці рудиментарні документи 1998 року, запровадити нову сучасну систему контролю операцій у сфері поводження з відходами, спростити для бізнесу отримання дозвільних документів, діджиталізувати абсолютно всі процедури і запровадити дійсно дієву модель, яка відповідатиме всім європейським принципам поводження з відходами.

Впевнений, що створення таких прозорих умов стимулюватиме розвиток прозорого "білого" бізнесу у сфері поводження з відходами, забезпечить абсолютну неможливість функціонування на території нашої держави тих підприємств, які ведуть "чорний" бізнес у даній сфері. Дякую за увагу. Роботи ще багато, я впевнений, що ми все зробимо *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую.

До виступу запрошується голова Комітету управління відходами Професійної асоціації екологів України пан Кирило Косоуров. Будь ласка (*Оплески*).

КОСОУРОВ К. В., голова Комітету управління відходами громадської спілки "Професійна асоціація екологів України"

Доброго дня шановна екоспільното, люди, які борються і не шкодують своїх сил для того, щоб зробити наше довкілля чистішим! Хочу розпочати не з цукерочок. Я відповідаю за небезпечні відходи, така вже моя роль, тому наведу статистичні дані за 2018 рік.

Загалом було утворено 627 000,4 тисячі тонн небезпечних відходів, з яких утилізовано — 276 000,5, спалено — 11 000,9, видалено на спеціально відведені місця — 114 090 тощо, а всього 403 000,3. Математика не сходиться, державна статистика не знає, куди поділися 224 000,1 тонни небезпечних відходів.

У ліцензійному реєстрі на сьогодні присутні 213 діючих ліцензіатів, із яких у кращому разі 20 мають хоч якесь обладнання, здатне забезпечити кінцеву операцію поводження з відходами.

Досі в Україні не налагоджена достойна переробка таких небезпечних відходів, як пестициди, ракетне паливо, кислі гудрони. Ще у мене тут батарейки стояли, але я хочу вас привітати, сьогодні історичний день — вперше надано дозвіл на транскордонне перевезення батарейок для утилізації за кордоном (*Оплески*).

Чому досі безкарно відбувається промислове забруднення нашого спільного довкілля заради того, щоб хтось отримував свої персональні здобутки? Чому комунальний сектор досі не покритий послугою з вивезення небезпечних відходів? Жоден із вас не має можливості кудись віднести свої ліки, щоб вони потрапили на реальну утилізацію, а не на полігон.

Скільки ще буде зростати страшна статистика смертності українців? А особливо чутливі до цих забруднень діти, які є нашим майбутнім.

Я згоден з паном Маріковським, що починати треба з себе. Отже, для врегулювання такої ситуації треба запроваджувати дієві економічні механізми. Лише при управлінні економічними процесами ми отримаємо робочу систему, а не систему, яку треба контролювати, наказувати чи дуб-лювати.

Реалізацію широкомасштабних освітніх програм треба починати з молоді, бо в них ще є шанс зрозуміти і побороти це, старі і дорослі вже закостенілі, не видно, що вони хочуть це робити.

Необхідно підвищити рівень відповідальності утворювачів відходів. Не може так бути, що небезпечні відходи передані якомусь ліцензіату, а утворювач умиває руки. Це фіктивне підприємництво, на жаль, яке зараз випало з кримінальної відповідальності. Кожен, хто утворив відходи, має чітко розуміти, яка їхня остаточна доля. Щоб не сталося так, що висипали у вашого сусіда…

ГОЛОВУЮЧА. Будь ласка, завершуйте.

КОСОУРОВ К. В. Насамперед мають бути дотримані інтереси довкілля та людей, а вже потім підтягнуться і економіка, і високий рівень життя та інші блага, про які ми мріємо, дивлячись на розвинуту Європу. За даними світових фінансових агенцій, лише запровадження ринку поводження із вторинною сировиною дасть можливість Україні отримати від 3 до 5 мільярдів гривень додаткового ВВП і 300–400 тисяч робочих місць.

Я дякую всім, хто перейшов на сторону еко. Ті, хто ще не встиг цього зробити, — швиденько робіть, бо часу вже не залишилося. Дякую *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пане Кириле.

Переходимо до наступного виступу. Запрошую до слова голову громадської організації “Україна без сміття” пані Євгенію Аратовську. Прошу, пані Євгеніє.

АРАТОВСЬКА Є. Ю., голова громадської організації “Україна без -сміття”

Доброго дня! П’ять років тому я створила організацію “Україна без сміття”, тому що хочу бачити свою країну без звалищ. Тоді я вважала, що у проблемі побутових відходів винен хтось, але не я. Тільки згодом я зрозуміла, що ані Президент України, ані компанія, яка продає мені пляшку з водою, не зможуть потрапити у мою квартиру і навести лад у моєму власному сміттєвому відрі.

Майже всі 12 мільйонів тонн побутових відходів, які є причиною існування звалищ, народжуються в наших домівках. Тільки людина здатна ідеально контролювати свої відходи і перетворювати їх або на щось корисне, або на отруту, яка залишається на звалищах. Ніхто не здатен зробити це краще за

нас — ані Президент, ані мер, ані комунальна служба, навіть найсучасніше обладнання сміттєпереробного заводу не зможе цього зробити. Світовий досвід доводить, що подолати проблему забруднення довкілля побутовими відходами неможливо лише за допомогою технологій, через те у нас океани повні пластику.

Залучення людини є найефективнішим рішенням на довготривалу перспективу, саме через культуру та освіту, допомагає значно зекономити кошти на сферу поводження з відходами і якнайшвидше перейти до циркулярної моделі економіки в майбутньому. Людина має відігравати ключову роль. І як ми допомагали нашій армії подолати зовнішнього ворога, так само зараз українці здатні здолати і ворога внутрішнього. Для цього нам потрібна освіта, нова сміттєва культура і щоденний діалог влади з населенням про те, що чисте довкілля починається з нас, і Україна без сміття може бути реальною тільки завдяки нам.

Як сказала Наталія Сумська, моя колега по Місії сталого розвитку ООН, скоро настане час, коли нам нічого буде захищати, бо будуть одні суцільні звалища. Треба це усвідомити і почати боротьбу зі звалищами негайно, залучаючи саме людину в цю боротьбу. Му мусимо стати єдиною непереможною командою з трьох гравців: це органи влади, це суспільство і це відповідальний бізнес. Досить шукати винних, потрібно об'єднувати зусилля і перемагати!

Роль влади — встановити прозорі правила гри у сфері відходів, прий-няти рамковий закон про відходи і галузеві закони, заборонити одноразові пластики та підвищити екоподаток на захоронення: 5 гривень — саме стільки сьогодні коштує викинути 1 тонну сміття у довкілля. Саме таким є екоподаток. Чи це дійсно ціна нашої Землі?

Роль бізнесу — фінансувати прийом упаковки, техніки, одягу, габаритних відходів на переробку, інвестувати в технології, фінансувати стартапи, які перетворюють відходи на ресурс.

Роль людини: по-перше, свідомо ставитися до споживання, а по-друге – сортувати відходи.

У кожного з нас — своя роль, і ми маємо сприяти тому, щоб наслідки життя і споживання не руйнували наше довкілля. Дякую всім, хто допоміг мені бути тут присутньою. Дякую своїй команді *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пані Євгеніє.

Запрошую до виступу завідувача кафедри екології та зоології Київ-ського національного університету імені Тараса Шевченка Дмитра Лукашова. Прошу, пане Дмитре (*Оплески*).

ЛУКАШОВ Д. В., завідувач кафедри екології та зоології Навчально--наукового центру "Інститут біології та медицини" Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шановні колеги, друзі, дякую за надане слово. Я подивився питання, які були подані до комітету, і побачив, що деякі моменти не прозвучали

і, мабуть, не прозвучать. На відміну від багатьох промовців, я хочу конкретизувати.

Вважаємо, що в Україні є прогресивне законодавство щодо реєстрації пестицидів. Питання утилізації старих пестицидів, відпрацьованих, дійсно, піднімається, але проблема — в реєстрації нових пестицидів.

Справа в тому, що згідно із Законом України "Про пестициди і агрохімікати" реєструється препаративна форма. Однак якщо з'являються відомості про небезпечність діючої речовини, фактично заборонити вже зареєстровані пестициди з такими діючими речовинами неможливо. Це одразу зустріне підтримку з боку судових органів, які скажуть: якщо пестициди з даними діючими речовинами зареєстровані, а деякі пестициди мають 10 років реєстрації, то позов позивача буде задово-лений.

Тому є конкретна пропозиція: передбачити в Законі України "Про пестициди і агрохімікати" та в постанові Кабінету Міністрів України № 295 процедуру заборони препаративних форм, у тому числі тих, що мають постійну державну реєстрацію, на підставі даних про небезпечність, у тому числі для довкілля. Таких прецедентів в Україні не існує.

У 2018 році в Європейському Союзі і в Сполучених Штатах була заборонена ціла низка діючих речовин, на підставі цього були заборонені або значно обмежені вже зареєстровані пестициди. У нас такої можливості з нашою законодавчою базою немає. Це перше.

Другий момент — Червона книга. У нас залишився один місяць для того, щоб виконати статтю 12 Закону України "Про Червону книгу України". Останнє видання було у 2009 році. Нам треба видавати Червону книгу, її немає. Національна комісія, членом якої я є, підготувала матеріали для видання Червоної книги, але книги ми не побачимо, це проблема законодавча, бо там чітко сказано, що має бути видана і розповсюджена Червона книга у вигляді книги.

Пропозиція. Змінити в законі процедуру ведення Червоної книги на створення електронних червоних списків, як це прийнято в більшості країн. При цьому щороку перезатверджувати ці списки, що дозволить оперативно реагувати на реальний стан популяцій.

Також доцільно змінити і статтю 13 закону, запровадивши міжнародні категорії і критерії включення видів на підставі загальноприйнятих у світі категорій і критеріїв. Переклад та адаптація таких критеріїв вже здійснені Національною комісією з питань Червоної книги України на волонтерських засадах, що дозволено, до речі, статтею 13 Закону України "Про Червону книгу України". Дякую за увагу *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо за ваш виступ.

Запрошую до слова викладача Білоцерківського національного аграрного університету пана Василя Новицького. Прошу (*Оплески*).

НОВИЦЬКИЙ В. П., викладач Білоцерківського національного аграр-ного

університету

Доброго дня, шановні колеги! Я хотів би висвітлити і донести до вас таку, можливо, не дуже популярну тему, як охорона об'єктів тваринного світу в агроландшафтах України як найбільш розораної країни світу.

Отже, стрімке скорочення фауністичного різноманіття на орних землях упродовж останніх 30 років перетворюється на природоохоронну проблему загальноєвропейського масштабу. Порівняно з країнами Європейського Союзу, де серед основних негативних чинників вчені виділяють трансформацію природних ландшафтів в антропогенні з інтенсивним землеробством, у нашій державі варто відзначити і ряд інших проблем, пов'язаних переважно з недосконалістю нормативно-правового регулювання сільськогосподарської діяльності.

Як результат, за даними вітчизняних науковців, вплив лімітуючих факторів аграрного генезису нині перевищує 62 % всіх фіксованих -факторів загибелі диких тварин. Тож цілком закономірно, що в Україні показники щільності фонових об'єктів тваринного світу далекі від оптимальних і в рази нижчі, ніж у сусідніх країнах, а такі невиправдані для XXI століття екологічні збитки давно не притаманні для країн ЄС і суперечать сучасній державній екологічній політиці та цілому ряду конвенцій і міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Україна.

Для вирішення "червоної" проблематики необхідно термінове осучаснення законодавства в частині охорони польової фауни у процесі господарської діяльності, а саме суттєве доопрацювання цільових статей 40, 41 та 48 Закону України "Про тваринний світ", які нині суто декларативні та не підкріплені робочими підзаконними актами *(Шум у залі).*

Шановні колеги, я спробую завершити. Окрім цього, вкрай необхідне прийняття закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення нормативної бази з питань землеустрою і охорони ландшафтів з метою забезпечення сталої екологічної ємності агроценозів. Саме її нестабільність є однією з основних перепон для успішного існування фауністичних комплексів наших агроландшафтів.

Варто підкреслити, що значну частину зоологічних проблем України може і мусить вирішувати також мисливська галузь, за умови виведення її на європейський рівень господарювання. Ще 2007 року постійний комітет Бернської конвенції рекомендував усім сторонам цього міжнародного договору, включаючи Україну, взяти до уваги розроблену за ініціативи ПАРЄ Європейську хартію полювання і біорізноманіття, яка сприятиме збереженню тваринного світу та середовища існування. Проте, станом на 2019 рік, тексту цієї хартії досі немає навіть у бібліотеках державних органів України, а вітчизняна мисливська галузь зазнає постійних утисків від чиновників та екопопулістів, що загалом засвідчує антиєвропейський курс нашої держави в цьому напрямі і ніяк не сприяє вирішенню існуючих природоохоронних проблем.

Шановні колеги, таким чином, для української фауни на сьогодні існують

три реальні загрози:

1) знищення середовища існування тварин внаслідок господарського освоєння значних територій;

2) екологічно немодернізована галузь рослинництва;

3) незаконне добування об'єктів тваринного світу.

У цьому ключі наукова спільнота України вітає розроблення профільним комітетом Верховної Ради проектів законів про Смарагдову мережу та про боротьбу з браконьєрством як нагально необхідних державних кроків. Разом з тим звертаємо увагу народних обранців на невирішення наймасштабнішої з означених проблем — екологізації процесів землеробства. Це для України, найбільш розореної країни світу, залишається стратегічним національним безпековим та природоохоронним завданням.

Тож, шановні народні депутати, запрошуйте нас, українських вчених, до діалогу, і в робочому порядку ми разом напрацюємо компромісні для всіх зацікавлених сторін державні кроки, щоб зробити українські землі екологічно стійкими, родючими і багатими на природні ресурси. Дякую за увагу *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо вам за мужній виступ.

Прошу працівників Апарату Верховної Ради підійти до мене зараз. Ми мусимо вирішити, що далі маємо робити, тому що немає світла *(Шум у залі)*. Я розумію, що довкілля протестує, я також протестую, але треба розуміти, чи зможемо ми в таких умовах далі проводити парламентські слухання. У принципі, зберігаємо спокій наразі.

Я думаю, що ми можемо продовжити… Чи є у нас Олександр Ковальчук, виконувач обов'язків голови Державного агентства з управління зоною відчуження? Якщо ви зможете виступити з трибуни або ввімкнути мікрофон з місця… Будь ласка. Якщо вам зручно, ми можемо слухати.

КОВАЛЬЧУК О. Л., виконувач обов'язків голови Державного агентства з управління зоною відчуження

Доброго дня, пані головуюча, шановні учасники парламентських слухань! Зона відчуження — це територія, на якій сталася найбільша техногенна катастрофа людства, і небезпека згубного впливу радіації на навколишнє середовище змусила тисячі сімей назавжди залишити свої домівки і припинити господарську діяльність. Подолання наслідків цієї катастрофи є важливим завданням для України, і завдяки потужній підтримці української влади та наших міжнародних партнерів ми справ-ляємося.

Варто зазначити, що головна мета діяльності в Чорнобильській зоні наразі — це перетворення її на безпечну територію промислового використання з потужним природним буфером навкруги, яким є Чорнобильський заповідник.

Хочу відзначити, що потужним імпульсом для підвищення уваги до проблем Чорнобильської зони та визначення перспективних напрямів її розвит-

ку став липневий Указ Президента України “Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи”.

Наразі визначено такі перспективні напрями розвитку зони відчуження.

По-перше, це безпека — наша основна мета, на яку спрямована діяльність підприємств, які розташовані і провадять діяльність у зоні відчуження. Це радіаційний контроль, радіаційний моніторинг, безпечне поводження з радіоактивними відходами, зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації, а також утримання території в пожежобезпечному стані.

По-друге, Чорнобиль як туристична локація, що є однією з найбільш впізнаваних на світовому рівні, адже Чорнобиль показав себе як гарний іміджевий та економічно вигідний регіон України. Варто зазначити, що з початку 2019 року зону відчуження відвідали майже 120 тисяч осіб, із них 80 % — іноземці. Агентство постійно розбудовує відповідну інфраструктуру, розробляє нові туристичні маршрути.

По-третє, це розвиток Чорнобильського заповідника. На сьогодні це найбільший в Україні біосферний заповідник, резерват поліської природи і водночас природний буфер між радіоактивно забрудненою терито-рією, територією навколо Чорнобильської АЕС і рештою території України, який має забезпечувати нерозповсюдження радіонуклідів і водночас реабілітацію та відродження радіоактивно забруднених земель. З огляду на таке нехарактерне для заповідних територій поєднання функцій, агентством розроблено законопроект щодо особливостей функціонування та встановлення природоохоронного режиму Чорнобильського заповідника, який має усунути суперечності в законодавстві. Тому це питання заслуговує особливої уваги.

І по-четверте, це перегляд правового режиму зон радіоактивно забруднених територій для забезпечення їх ефективного використання. Агентством також розроблено законопроект щодо зонування радіоактивно забрудненої території на основі можливих варіантів її подальшого використання. Прийняття такого закону забезпечить приведення критеріїв зонування забруднених територій у відповідність із міжнародними нормами безпеки МАГАТЕ.

Підсумовуючи, хочу сказати, що зазначені зміни створять умови, за яких буде забезпечено розвиток не лише зони відчуження, а й прилеглих територій навколо. Дякую за увагу і прошу профільне міністерство та народних депутатів підтримати зазначені ініціативи. Дякую *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, пане Олександре.

Запрошую до виступу віце-президентку Всеукраїнської спілки громадських організацій “Асоціація зоозахисних організацій України” пані Марину Суркову. Є пані Марина? Будь ласка.

СУРКОВА М. Л., віце-президент Всеукраїнської спілки громадських організацій “Асоціація зоозахисних організацій України”

Доброго дня, шановні пані і панове! Для мене дивним видається той факт,

що в Законі України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” жодним чином не згадано про безпритульних тварин, які становлять вагому частину урбанізованої екосистеми. Якщо дикі тварини в умовах дикої природи опосередковано впливають на життя людей, то безпритульні тварини — безпосередньо.

Кілька років тому на замовлення газети *The Washington Post* було проведено дослідження щодо кількості собак і кішок, які живуть у 54 країнах. За результатами з’ясувалося, що Україна входить у десятку країн, які є лідерами за кількістю безпритульних тварин. Як сказано було в дослідженні, у країні відсутні чітко визначені закони, які захищають тварин і їхній добробут, через що багато кішок і собак залишаються покинутими на вулиці.

Наявність великої кількості безпритульних тварин впливає на комфортність проживання людей у містах. Люди по-різному ставляться до безпритульних тварин.

Одні намагаються їм допомогти: лікують, підгодовують, прилаштовують, збирають кошти на їх стерилізацію, щоб гуманним шляхом регулювати їх чисельність.

Інші, м’яко кажучи, недолюблюють, влаштовують конфлікти з активістами, які доглядають за безхатніми тваринами, взимку виганяють цих тварин із під’їздів і підвалів.

Крім того, в Україні діють так звані догхантери — вбивці безпритульних тварин, які отримують хворобливе задоволення від спостерігання за стражданням собак у передсмертній агонії.

Окрім догхантерів, є й ті, які вбивають безпритульних тварин з особливою жорстокістю. Люди, які стають свідками таких знущань над тваринами, отримують психологічні травми якщо не на все життя, то на дуже тривалий період.

В Україні також діють комунальні підприємства, які масово вбивають безпритульних тварин. Хочу сказати, що рекордним за кількістю вбитих тварин є Харківське комунальне підприємство “Центр поводження з тваринами”. Вдумайтеся в ці цифри: за 10 років це підприємство вбило понад 100 тисяч собак і котів, витративши на свою діяльність, за офіційними даними Харківської міської ради, понад 180 мільйонів гривень!

Вбиваючи безпритульних тварин, люди забувають, що самі стали першопричиною появи собак і котів на вулицях. Крім того, тварини є живими істотами. У той час, як навіть за найтяжчі злочини у більшості країн світу, в тому числі і в Україні, не передбачена смертна кара, у нас безпритульних тварин вбивають лише за саме їх існування. Таке негуманне поводження з безпритульними тваринами не може собі дозволити країна, яка обрала курс на становлення європейських цінностей.

Зважаючи на досвід провідних країн світу, які регулюють чисельність безпритульних тварин та вирішують проблеми, пов’язані з їх наявністю на вулицях, гуманними методами, доцільно запровадити в Україні на націона-

льному рівні шляхом прийняття відповідних законодавчих актів такі кроки:

1) облік, реєстрація та ідентифікація домашніх і безпритульних тварин;

2) масова стерилізація, вакцинація домашніх і безпритульних тварин, створення національної мережі центрів стерилізації тварин;

3) створення притулків для тварин і центрів адопції тварин комунальної та державної форм власності, яких нині немає в Україні;

4) запровадження заборони на розведення безпорідних тварин та ліцензування діяльності з розведення породистих тварин;

5) популяризація стерилізації тварин, освітньо-просвітницька робота та соціальна реклама;

6) пропаганда гуманного та відповідального ставлення до тварин у національних ЗМІ;

7) навчання для поліцейських та вдосконалення їхньої роботи.

Як вже зазначав пан Олег Бондаренко, це передовсім удосконалення законодавства у сфері поводження з тваринами, ми повинні перейти від застарілого принципу антропоцентризму до екоцентризму. Дякую (*Оплески*).

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам.

Запрошую до слова народну депутатку України, представницю фракції "Європейська солідарність" пані Марію Іонову. Прошу (*Оплески*).

ІОНОВА М. М., голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія "Європейська солідарність")

Доброго дня! Шановна пані головуюча! Шановна екологічна спільното! Я сьогодні буду говорити про Донбас і хочу сказати, що проблеми екологічної безпеки не лише формують екологічну політику більш сучасних цивілізованих європейських країн, а й зумовлюють її специфіку. І ми маємо визнати, що стан екологічної безпеки тісно пов'язаний з антропологічним впливом на довкілля і функціонуванням екологічно небезпечних об'єктів, а також з реалізацією державних заходів із виявлення, запобігання, усунення техногенних загроз щодо довкілля.

Щодо Донбасу і Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року". Я вважаю, що питання Донбасу відображені в цьому законодавчому акті не повною мірою. Як ми знаємо, екологічна ситуація на сході України багато в чому зумовлена триваючою російською агресією. Це така глибока незагоєна рана, яка кровоточить, і це має наслідки для всієї України, на мою думку, навіть співставні з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС. Адже ми знаємо, ви як спеціалісти, як професіонали розумієте, що воєнними діями, руйнацією інфраструктури та саме екологічно небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території України (це близько 30 тисяч квадратних кілометрів) порушується екологічна рівновага, що призводить до абсолютно небезпечних змін стану

довкілля, спричиняє шкоду здоров'ю і безпеці життєдіяльності наразі 5 мільйонів громадян нашої країни.

Тому сучасний стан екологічної безпеки України має розглядатися разом із техногенними та іншими екологічними загрозами, що пов'язані з бойовими діями у зоні АТО-ООС і відсутністю належного державного контролю за якістю довкілля на непідконтрольних територіях "ДНР" і "ЛНР", а також, на жаль, відсутністю належної уваги міжнародного співтовариства.

Хочу зазначити, що протягом чотирьох років ми неодноразово в наших звітах, доповідях постійних делегацій звертали увагу, що туди має бути допущена міжнародна місія, має бути зроблений екологічний аудит саме з метою визначення масштабів шкоди, завданої довкіллю.

У своєму виступі я не буду зупинятися, які є загрози, я сформулювала ті пріоритетні політики, які мають бути на Донбасі, а також пропозиції щодо включення деяких аспектів до стратегії національної безпеки.

На завершення хочу сказати, що для забезпечення екологічного ауди-ту нам необхідно звернутися до міжнародних організацій і представників іноземних держав за наданням саме технічної допомоги на проведення стратегічної екологічної оцінки, у створенні міжнародного фонду для відновлення нашого регіону. Ми також маємо оцінити заподіяну шкоду і через міжнародні судові інстанції змусити державу-агресора відшкодувати її.

Закликаю державні органи вживати невідкладних, системних заходів для забезпечення еколого-правового захисту довкілля Донбасу у період російської агресії. І хотіла б зазначити, що за основу можуть бути взяті рекомендації, розроблені вітчизняними і зарубіжними правозахисниками. Дякую вам за увагу *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо вам, пані Маріє.

Запрошую до виступу народного депутата України пана Едуарда Прощука, фракція "Слуга народу".

ПРОЩУК Е. П., член Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (одномандатний виборчий округ № 85, Івано-Франківська область, політична партія "Слуга народу")

Дякую. Доброго дня, шановна пані головуюча, шановні учасники парламентських слухань! На жаль, часу, передбаченого регламентом, для виступу недостатньо, щоб перелічити всі глобальні проблеми українського довкілля, тому зосереджуся на деяких із них.

Перше. Вважаю за необхідне дотримуватися стратегії екологічної політики-2030, яка передбачає зростання площі природно-заповідного фонду хоча б до 10 % території України, скорочення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел, мінімізацію використання одноразового пластику та поліетилену і зростання лісистості із 16 % до майже 18 %.

Україна потребує заліснення. Зокрема, це стосується мого рідного При-

карпаття. Якщо на державному рівні не буде вжито дієвих заходів задля відновлення лісів і розширення їх площ, Україна може опинитися перед екологічною катастрофою.

Далі. Парламент має завдання провести земельну реформу. Ми, народні депутати, не маємо права забувати, що земля — це простір для природних екосистем, що формують середовище для існування людства. Катастрофічний рівень розораності став причиною інтенсивної ерозії ґрунтів та деградації водного режиму, ми поступово втрачаємо річки і питну воду. Саме занадто високий відсоток розораності в Україні викликає зміну клімату та опустелювання, що рано чи пізно призведе до занепаду аграрного виробництва.

Хочу нагадати, що ООН пропонує оголосити 2020–2030 роки десятиліттям відтворення природних екосистем. Моя пропозиція: у процесі земельної реформи максимально враховувати закон і урядові постанови, спрямовані на захист земель і ґрунтів.

Серед пріоритетів парламенту та уряду має бути адаптація природоохоронного законодавства до норм і стандартів ЄС, що має стати основою для поліпшення якості довкілля та виконання статті 50 Конституції України.

Не можу не згадати про екологічну ситуацію мого рідного Прикарпаття, йдеться передовсім про Домбровський кар'єр. Всі пам'ятають, як 10 років тому згідно з указом Президента територію міста Калуша та сіл Кропивник і Сівка-Калуська було оголошено зоною надзвичайної екологічної ситуації. Тим же указом державним органам на всіх рівнях було доручено здійснити невідкладні заходи для захисту життя і здоров'я людей та нормалізації екологічного стану територій.

На жаль, радикальних змін для нормалізації екологічного стану не відбулося. Чи не єдине, що можна вважати певним успіхом, — це вивезення гексахлорбензолу з територій, що нині затоплені. Фахівці наголошують, що ситуація має тенденцію до погіршення.

Тому пропоную в Рекомендаціях парламентських слухань передбачити доручення Кабінету Міністрів України розглянути питання про стан виконання зазначеного указу Президента, провести аналіз екологічної ситуації на Домбровському кар'єрі та прилеглих територіях.

На завершення ще одне важливий аспект — створення Національного екологічного фонду України. Я переконаний, що кошти місцевих фондів і Державного фонду охорони навколишнього природного середовища мають бути зараховані до спеціального фонду державного бюджету і використовуватися виключно на здійснення природоохоронних заходів.

Хочу всім вам подякувати, шановна екоспільното, за вашу активність, за вашу професійність. Я глибоко переконаний, що у взаємодії з вами профільний комітет, парламент дев'ятого скликання, уряд зможуть вирішити поставлене перед собою завдання. Дякую за увагу *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам за виступ.

Запрошую до виступу голову Центру перспективних ініціатив та досліджень, директора команди підтримки реформ при Мінприроди пана Анато-

лія Куцевола. Прошу, пане Анатолію.

КУЦЕВОЛ А. А., голова громадської організації "Центр перспективних ініціатив та досліджень"

Шановна пані головуюча! Шановні учасники парламентських слухань! Я дуже радий мати можливість виступити на такому поважному зібранні. Спочатку хотів говорити про пріоритети екологічної політики, а потім мене надихнули дві мої колеги з екологічних організацій поговорити про одну серйозну річ — про питання фінансів.

Ми говоримо про реформи. Офіс реформ при Міністерстві енергетики та захисту довкілля України останні рік-два рахує, малює різні реформи. Проте коли доходимо до імплементації, зупиняємося на питанні фінансів. У нас немає коштів у бюджеті, ми не готові, у нас немає ні реформ, ні концепцій, ми не можемо знайти кошти. Ми зробили обрахунок і отримали цифру: за поточного рівня фінансування Україні знадобиться 300 років, щоб провести реформи у сфері довкілля. Є у нас 300 років? Мені здається, абсолютно ні в кого немає, а надто якщо ми усвідомлюємо зв'язок рівня смертності із станом довкілля.

Про що ми хотіли б говорити? Про належне фінансування. Як це працює у світі? Має бути передбачено на фінансування сфери довкілля 0,8 % ВВП. Що таке 0,8 % ВВП? Це 25 мільярдів гривень. Що ми маємо на сьогодні? 0,27 %. Кожен може порівняти.

Попередній промовець народний депутат і попередні дві колеги з неурядових організацій також згадали тему спецфонду. Безумовно, спецфонд — гарне рішення для того, щоб акумулювати кошти від сплати екологічного податку, стягнень за порушення природоохоронного законодавства. Але чи є це рішенням? Чи знаємо ми, наскільки ефективно на сьогодні використовуються ресурси, що потрапляють у такі фонди? Давайте подивимося публічну інформацію, аналіз громадських організацій, які свідчать, що ефективність використання зовсім на низькому рівні. Тобто питання не в тому, щоб віддати зараз державі.

Що роблять інші країни? Візьмемо Польщу, яку ми досить добре проаналізували за останній рік. Польща має один природоохоронний фонд і другий створила спеціальний фонд за допомогою міжнародних партнерів. Наша думка полягає в тому, що в Україні має бути центральний фонд і мають бути регіональні фонди в кожній області. Чому так стоїть питання? Це незалежні установи, їх держава не повинна контролювати. Це має бути бізнес-модель, яка не має на меті одержання прибутку, а розподіляє кошти виключно на пріоритети охорони довкілля. У цьому й полягає основна ідея створення екологічних фондів.

Хочу звернути вашу увагу на питання моніторингу, яке сьогодні звучало. Фоновий моніторинг повітря, за обрахунком європейських експертів з Фінляндії, коштує для України 60 мільйонів євро. Ці кошти ніхто в бюджет не закладав, тож фонового моніторингу у 2019–2020 роках ніхто

не створював. І якщо ми не будемо про це думати, то ніколи у нас не буде системи моніторингу.

І таких похідних питань дуже багато. Я про промисловість взагалі не кажу, це мільярди доларів. Дякую всім за увагу *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам за виступ.

Запрошую до слова народного депутата України, голову Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування пана Михайла Радуцького. Прошу.

РАДУЦЬКИЙ М. Б., голова Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія "Слуга народу")

Шановні колеги! Дорогі однодумці! Від імені парламентського Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування вітаю учасників парламентських слухань на тему: "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років".

По-перше, хочу зазначити, що у нас з вами спільна і дуже відповідальна місія — зробити життя українців більш якісним і тривалим. Наша амбітна мета як профільного комітету — створити умови, щоб українська медицина стала більш доступною, якісною та ощадливою. Ми повністю поділяємо принципову позицію Президента України: життя українців — найвища цінність. Комітет спільно з Міністерством охорони здоров'я працює над реалізацією цього принципу.

По-друге, хочу наголосити на щільному взаємозв'язку медичної та екологічної політики, адже, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, хімічне і біологічне забруднення повітря, води, ґрунтів, антропогенна зміна клімату та екосистем є одним із чинників, які безпосередньо впливають на стан здоров'я людини.

Вражаючими є дані, надані Всесвітньою організацією охорони здо-ров'я: 9 із 10 людей дихають повітрям із високою концентрацією забруднюючих речовин. Тільки завдяки забезпеченню здорової екології у світі щороку можна запобігти 13 мільйонам випадків смертей. Щороку Центр екологічної політики і права при Єльському університеті складає рейтинг найбільш екологічних держав: у 2018 році на першому місці Швейцарія, Україна, на жаль, на 109-му місці із 180 країн.

Третє, що мене дуже засмучує. Україна посідає перше місце у світі за показником смертності від забруднення повітря на 100 тисяч осіб: в Україні це 124 смерті, у Європі — 55, в середньому у світі — 41. Я дуже не хочу, щоб моя країна була на першому місці саме за цим показником.

Чотири міста України знаходяться у топ-20 найбільш забруднених міст Європи, 2,5 мільярда євро щороку Україна витрачає на питання, пов'язані із забрудненням довкілля тільки від автомобільних транспортних засобів. Чим

це викликано? В Україні середній вік парку легкових авто — 22 роки, у Європі – 11 років.

Сьогодні до порядку денного вже внесено перший проект закону, який допоможе подолати таке становище, що забороняє рух вантажівок у містах України в часи найбільшої завантаженості доріг: з 7 до 11 ранку і так само увечері. Перебування поряд із працюючим дизельним двигуном дорівнює палінню однієї пачки цигарок. Задумайтеся над цим!

Прошу всіх долучатися до боротьби із забрудненням повітря, бо нам не вистачить у бюджеті жодних коштів для лікування в подальшому хвороб. Дякую *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Михайле.

Запрошую до виступу завідувача кафедри Придніпровської державної академії будівництва та архітектури Григорія Шматкова. Прошу.

ШМАТКОВ Г. Г., завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

Огромное спасибо, что предоставили мне возможность выступить на таком собрании. Предыдущий докладчик правильно сказал о здоровье. А я вам скажу, как Институт общественного здоровья им. А. Н. Марзеева определяет здоровье в Украине. Как ситуацию эко-СПИДа. Почему? Потому что массовые заболевания, аллергии, эпидемии на 80 % определяются экологической ситуацией.

Я больше скажу: у нас просто экологический геноцид. И я говорю это не просто как кабинетный профессор, я — экологический аудитор, провел более 100 экологических аудитов крупнейших предприятий-загрязнителей (заводы, ГОК, шахты, ТЭЦ и т. д.), обходил их снизу доверху и знаю, как они врут.

У нас действительно, как говорил Руслан Александрович Стрелец, вакуум информации об отходах, и не только об отходах, но и о загрязнении атмосферы, сбросах вод, землях. В чем причина? Мы много говорим о ситуации, но какова причина? А причина проста: неисполнение законов. За 20 лет никто не занимался управлением защитой окружающей природной среды (поверьте моему многолетнему опыту), потому что в основном занимались совсем другими делами, и в Минприроде в том числе.

Где наша природоохранная прокуратура? Ее нет, правильно? А была. Ликвидировали как ненужный орган. А кто будет отвечать за исполнение законов? Прокуратура. Министерство должно создать механизмы управления, прежде всего. Мы принимаем много законов, подобных европейским, но мы же их не исполняем. Тот же закон о более чистом производстве был принят в порядке имплементации европейского законодательства, а в 2018 году был отчет министерства по исполнению этого закона, на котором докладчик сказал, что исполнения — ноль, никакого исполнения нет.

Поэтому, прежде всего, надо наладить простые механизмы контроля за исполнением законов и жесточайшего наказания, вплоть до уголовного, за нарушение природоохранного законодательства. Это № 1.

Какие простые механизмы могут это сделать? Вот я вам говорю о своем практическом опыте, отвечаю за свои слова. На 30 % минимум можно снизить загрязнение на промышленных предприятиях, если просто провести на них нормальный, объективный экологический аудит и выдать простые рекомендации, которые будут выполнены. Это в основном административные, малозатратные рекомендации. А нам предприятия-гиганты обещают выполнение мероприятий на сотни миллионов, которых они не выполняют, но обещают выполнять.

Оценка воздействия на окружающую среду. Смотрите, какие коллективы проводят оценку воздействия на окружающую среду и стратегическую экологическую оценку, — сами же проектанты. И что в результате? Закон не предусмотрел, кто должен проводить.

У нас есть механизмы, мы готовы ими поделиться. Спасибо за внимание *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо, Григорію Григоровичу.

Запрошую до слова директора Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем пана Анатолія Гриценка. Прошу, пане Анатолію.

ГРИЦЕНКО А. В., директор Українського науково-дослідного інсти-туту екологічних проблем

Дякую. Шановна пані головуюча! Шановні народні депутати! Шановні учасники парламентських слухань! У своєму короткому виступі я хочу приділити увагу саме науковому забезпеченню екологічної політики України, оскільки від реалізації першочергових заходів, про які сьогодні говорили, залежить їх успішна реалізація.

Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України затверджена Верховною Радою України до 2030 року і цим же законом Кабінету Міністрів України доручено розробити та затвердити Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища. На сьогодні цей документ знаходиться на стадії погодження.

При цьому я хотів би внести пропозицію включити до цього плану ряд заходів щодо наукового забезпечення, які я розділив би на фундаментальні (у планах Національної академії наук і Національного фонду досліджень), прикладні (у планах національних галузевих академій наук і Національного фонду досліджень) та прикладні галузеві (за програмами пріоритетних робіт відповідних центральних органів державного управління).

Галузева наука, наукові дослідження щодо забезпечення екологічної політики України повинні бути як окремі розділи, завдання у державних планах та програмах наукових досліджень. Насамперед це змістовні секторальні завдання, серед яких — наукові дослідження щодо забезпечення імплемен-

тації екологічного законодавства Європейського Союзу в українське законодавство, наукові дослідження щодо забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо найкращих доступних технологій і практик у галузях природокористування, щодо моніторингу, про який сьогодні тут багато говорили.

Одним із важливих завдань в організації та розвитку моніторингу навколишнього природного середовища є інтеграція ряду директив Європейського парламенту та Ради.

Важливим також, на мою думку, є наукове еколого-економічне дослідження з метою сучасного обґрунтування вартості природних ресурсів.

Найголовнішим завданням залишається подальший розвиток нової методичної бази оцінки впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище та її гармонізація з європейською.

В Україні склалася вкрай негативна ситуація з відходами. Я не розкриваю цієї теми детально, про це говорили міністр і голова профільного комітету Верховної Ради, шановні народні депутати. Наші спільні дії щодо цього питання допоможуть зрушити проблему з місця. Немаловажливим фактором є матеріально-технічне і кадрове забезпечення, оскільки сьогодні від кадрів, передовсім у науці, залежить просування в цій сфері.

На підставі викладеного нами підготовлений ряд пропозицій до проекту Рекомендацій нинішніх парламентських слухань. Враховуючи регламент, я на них не зупиняюся, передам до президії.

І насамкінець. Шановні учасники парламентських слухань! Установа, яку я сьогодні тут представляю, протягом багатьох років здійснює наукове забезпечення діяльності міністерства та реалізацію Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища. Накопичений досвід, наявність висококваліфікованих спеціалістів та сучасне приладове аналітичне обладнання дають змогу забезпечити реалізацію державної екологічної політики на належному рівні. Дякую за увагу *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякуємо вам за виступ.

Запрошую до виступу ректора Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління пана Олександра Бондаря. Прошу, пане Олександре.

БОНДАР О. І., ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління

Вітаю всіх присутніх! Дякую нашому профільному комітету за можливість виступити. Кажуть, від слова "халва" в роті солодше не стане. Я хочу сказати, що якщо ми будемо боротися лише з відходами, а не запровадимо економічні механізми природокористування, не інтегруємо екологічну політику в механіку, в техніку, у промисловість, ми так і будемо множити ці відходи, боротися з ними і вивозити за кордон.

До речі, от зараз похвалилися, що ми вивезли батарейки за кордон. Що ж

тут доброго? Мені здається, що у нас є наукові технології, є можливість побудувати завод для переробки відходів, щоб постійно не вивозити за кордон, не примножувати закордонні бюджети, а підтримати своє наукове коло.

Можливо, нам треба розробити інноваційну систему наукових технологій, які використовувалися б, у першу чергу, бізнесом, владою, щоб можна було залучити і підтримати науковий потенціал, щоб науковці не виїжджали за кордон.

От ми з вами говоримо зараз про екологічний моніторинг, але трохи забуваємо про людей. Ви знаєте, зараз утворюються об'єднані терито-ріальні громади, їх уже 800. А яка там екологічна складова, хто займається цими питаннями, хто формує екологічні програми? Вони звертаються до академії і запитують: "Що нам робити?" Їм потрібні плани, потрібне навчання. Можливо, треба підпорядкувати ці громади або профільному комітету, або міністерству, тому що люди залишаються без рішень, без фінансів. Вони просять, давайте створимо екологічний фонд, щоб розширити можливості, у тому числі, для переробки відходів, тому що на сьогодні їм залишається 300 чи 350 гривень у бюджет.

І ще дуже важливо. Одним моніторингом на Донбасі питання не вирішити. Тому що на сьогодні моніторинг — це система управління і система контролю. Але треба приймати рішення. Ми знаємо, яка ситуація вже на Донбасі, в принципі, тому треба розробити програму про ресурсне відновлення потенціалу Донбасу, створити відповідний центр моніторингу в Мінекоенерго, щоб координувати всі напрями — і водні ресурси, і повітря, і землю. Добре, що там, на Донбасі, займаються керівники двох департаментів – пан Тихонов і пан Натрус, присутні тут, але цього мало, потрібна державна підтримка з боку міністерства.

І насамкінець. Ми подивилися ефективність державних програм. Я вам скажу, якщо переглянути наш попередній Національний план дій, який був до 2020 року, то він реалізований максимум на 20 %. Тому потрібно, щоб ефективність заходів, які ми впроваджуємо, була обговорена на наступних парламентських слуханнях, щоб були забезпечені ефективність і результативність нашої діяльності. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам за виступ.

Запрошую до слова завідувача відділу Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного Національної академії наук України, академіка Національної академії наук України пана Якова Дідуха. Прошу.

ДІДУХ Я. П., завідувач відділу Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України

Шановні колеги, я дякую за можливість виступити. В основі державної екологічної політики повинна бути доктрина сталого розвитку, імплементація відповідних документів ЄС. І для науковців тут є дуже серйозні завдання. Проблема в тому, що екологічна наука вимагає, щоб екологи добре знали

регіон, на відміну від технарів, це не можуть бути люди, які приїдуть зі Штатів і за нас щось зроблять. Ми повинні виховувати своїх екологів, але на сьогодні у нас катастрофічна ситуація з наукою: немає критичної маси науковців, всі екологи виїжджають, і голосу науки у нас, по суті, не чутно. Серед багатьох екологічних проблем ми хочемо зупинитися на трьох пріоритетах.

Перше, як сьогодні було сказано, — кліматогенні зміни. Я є членом Міжурядової групи експертів з питань змін клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change — IPCC), яка відповідає за зміну екосистем світового рівня. На сьогодні готується новий такий документ, шосте слухання. Клімат — це пусковий механізм, тригерний механізм, який запускає дуже багато негативних процесів. І коли ми говоримо про клімат, то це не тільки викиди, не тільки ліси, це й ґрунтотворні процеси, і зміна біотичного різноманіття, як у Європі, від 30 до 50 популяцій (не видів, а популяцій видів!) може зникнути. А з другого боку — інвазія сотень і тисяч видів, шкідливих для людини, які викликають алергенні процеси. І на це треба звернути увагу.

Друге — це здійснення природоохоронних заходів, зокрема формування екомережі *Emerald Natura-2000*. Це нова ідея в Європі, яка від охорони біорізноманіття територій ставить питання системної, функціональної охорони. І нам треба створювати заповідні об'єкти нових категорій, щоб довести оті 6,5 %, які у нас є, до рівня 15 %, як у Європі.

І третє — розроблення наукових основ формування цілісного кадастру. Сьогодні про кадастр багато говорили, але кадастр – це просто механізм. Крім кадастру, повинні бути паспорти і зобов'язання тих, хто отримує землю. Тому що сільськогосподарські землі — це не лише орні землі, а й сінокоси, пасовища, навіть ліси. І коли це все буде приватизовано і буде знищено…

ГОЛОВУЮЧА. Будь ласка, завершуйте.

ДІДУХ Я. П. Тому, крім кадастру, необхідно розробити паспорти і зо-бо-в'язання, щоб люди-землекористувачі відповідали за те, що вони не можуть знищувати.

Ну, що стосується наукових досліджень, то ті мізерні кошти, які є, і навіть ті, які міністерство нам виділяє… Воно виділяє в кінці року і платить за те, що уже зроблено 5–10 років тому. А для щоб вести якісь перспективні наукові дослідження, всі програми заблоковані, нових програм немає. І треба думати, щоб наукові дослідження велися кілька років, тоді ми можемо отримувати ті дані, які потрібні сьогодні для виконання завдань, що стоять перед екологами. Дякую за увагу *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, Якове Петровичу.

Запрошую до виступу останнього промовця, співзасновницю ініціативи *Save Dnipro* та чат-боту *SaveEkoBot* пані Ірину Черниш. Прошу, пані Ірино.

І будемо підбивати підсумки наших парламентських слухань.

ЧЕРНИШ І. М., представниця громадської організації "Платформа громадський контроль" (ініціативна група Save Dnipro)

Доброго дня, колеги! Мені випала сьогодні честь завершити такий важливий для нас захід. Зараз я хочу занурити вас трохи в дитинство. Згадайте, як ми вчилися рахувати на паличках та сірничках. І, власне, ось цей сірничок — це я. І я дуже не хочу потрапити ось у цю групу сірників. Тому що щодня в Україні від забруднення повітря помирають стільки людей, на жаль, це і дорослі, і діти. Конкретно ось на цей сірничок припадає 60 кілограмів забруднюючих речовин, а в техногенно навантажених регіонах — більш як 190 кілограмів, тобто втричі більше, ніж цей сірничок важить.

У 2018 році було видано 42,5 тисячі дозволів на забруднення повітря. І дозволи на викиди забруднюючих речовин видаються тільки за умови, що підприємство не порушує нормативи, встановлені щодо викиду забруднюючих речовин. Насправді дозвільний орган не перевіряє таку інформацію взагалі, бо такої інформації не існує, тому що на сьогодні в Україні відсутній моніторинг на джерелах викидів, власне на трубі, і ми не знаємо, скільки насправді вилітає забруднюючих речовин в атмосферне повітря наших міст.

Таким чином, відсутність датчиків моніторингу обсягу викидів і концентрації шкідливих речовин на стаціонарних джерелах викидів підприємств дає забруднювачам всі можливості порушувати природоохоронне законодавство, а також не сплачувати в повному обсязі екологічний податок. Україна від цього втрачає громадське здоров'я, трудовий потен-ціал, недоотримує кошти до бюджету, а також ми втрачаємо природні ресурси і природні багатства.

У зв'язку з цим необхідно передбачити обов'язкові вимоги щодо безперервного онлайн-моніторингу викидів забруднюючих речовин у законодавчих актах, які розроблятимуться на виконання Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення та щодо природоохоронного контролю. Цього потребує і вимагає вся промислова Україна, цього потребує і вимагає ось цей конкретний сірничок. Логічно було б, особливо коли у нас сьогодні пропало світло, запалити ці сірники. Проте жоден із нас не хоче бути причиною чиєїсь смерті. Тому я дуже прошу та закликаю передбачити такі вимоги. Дякую. На все добре *(Оплески)*.

ГОЛОВУЮЧА. Дякую вам за виступ.

Шановні колеги, учасники та учасниці сьогоднішніх парламентських слухань, які не встигли виступити, ви можете передати свої виступи до Комітету з питань екологічної політики та природокористування, потім вони будуть додані до матеріалів цих слухань.

Запрошую до заключного слова і підбиття підсумків голову Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування пана Олега Бондаренка. Прошу, пане Олеже.

БОНДАРЕНКО О. В. Шановна пані головуюча! Шановні учасники парламентських слухань! Насамперед хочу подякувати за вашу участь — екоспільноти, науковців, представників уряду, центральних органів виконавчої влади, — за підтримку ініціативи профільного комітету і за те, що ми так яскраво провели парламентські слухання, незважаючи на деякі перепони, я сподіваюся, вони не навмисні.

Впевнений, що всі ми маємо спільну мету — це створення більш ефективної нормативно-правової бази, більш ефективних механізмів, інструментів для розв'язання проблем охорони довкілля і природокористування на наступні п'ять років і надалі. У зв'язку з цим я хочу внести пропозицію, звернутися до уряду України та до Президента України Володимира Олександровича Зеленського з пропозицією щодо оголошення наступного 2020 року Роком сталого розвитку в Україні *(Оплески).* Дякую.

Сталий розвиток — це коли економічне зростання відбувається в межах, що визначають здатність екосистем до відновлення, поглинання забруднення та підтримання життєдіяльності теперішніх і майбутніх поколінь.

Я хочу запевнити всіх присутніх у тому, що комітет врахує всі пропозиції, які до нього надійдуть.

І я хочу запевнити вас у тому, що діяльність комітету буде спрямована на те, щоб коли на пленарних засіданнях будуть розглядатися законопроекти, що стосуються охорони довкілля, ці екрани були зеленими, тобто щоб уся зала голосувала за ці законопроекти.

І насамкінець я хочу запевнити, що робота комітету лише розпочалася, ми готові до співпраці з усіма організаціями, з науковою та екологічною спільнотою, ми будемо враховувати всі пропозиції в нашій діяльності. Дякую за присутність і за доповіді *(Оплески).*

ГОЛОВУЮЧА. Дякую, пане Олеже.

Шановні колеги, дозвольте мені від імені керівництва парламенту подякувати всім за активну участь у сьогоднішніх парламентських слуханнях, подякувати комітету та Апарату Верховної Ради України за гарну підготовку. Незважаючи на великі труднощі, ми їх побороли сьогодні, і слава Богу. Це свідчить лише про те, що виклики, які стоять перед Україною в частині "еко", є надзвичайно великі. Тому просвіта, освіта, дієві механізми, контроль всім не завадять тут. Дякую вам за увагу. До нових зустрічей *(Оплески)*.

НЕВИГОЛОШЕНІ ВИСТУПИ

КОНСТАНКЕВИЧ І. М., перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики

Шановні учасники парламентських слухань!

28 лютого 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики Укра-їни на період до 2020 року”.

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів.

Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого (сталого) розвитку.

У всіх галузях економіки має використовуватися принцип екологічної безпеки, тому, саме зараз ми маємо відмовитися від хижацької політики використання природних ресурсів, яка призводить до погіршення стану навколишнього середовища.

Сьогодні ми повинні пам’ятати, що кожен громадянин теж має брати на себе відповідальність за збереження довкілля. Проте на заваді цьому стає низький рівень обізнаності населення щодо наслідків екологічної катастрофи.

Відсутній екологічний моніторинг, фактично відсутні дані про стан довкілля, про обсяги та масштаби вирубки лісів, обміління річок та озер, що своєю чергою призводить до незворотних наслідків для екології.

Я як народний депутат України звертаюся до вас від усієї громади Волинської області з приводу критичної ситуації, яка склалася через незаконну рубку лісів та обміління озера Світязь та інших природних водних об’єктів Шацького поозер’я.

Волинь — край унікальної природи, лікувального мікроклімату та великої історико-культурної спадщини, яка вважається регіоном, де населення і влада традиційно дбають про збереження унікальних природних ландшафтів. Проте відбуваються незворотні процеси, до яких я хочу привернути увагу.

Незаконна рубка лісів та збут деревини, розкрадання і контрабанда лісоматеріалів стали для України серйозною проблемою.

Нечітко прописані закони та масштабна корупція ще більше знищують лісову галузь. Сьогодні реальний обсяг незаконних рубок у сотні разів перевищує офіційно зафіксований.

Західний ринок, зберігаючи свої високопродуктивні ліси, скуповує за безцінь високоякісну деревину України. Тому під суцільні санітарні рубки відводять ті лісові масиви, які не досягли віку стиглості, аргументуючи це наявністю шкідників.

Тому хочу наголосити, що одним із основних пріоритетів екологічної політики має стати охорона лісів і стратегія розвитку лісової галузі, а також проведення національної інвентаризації лісів і запровадження інтегрованої системи державного обліку лісів з проведенням кодифікації цінних і рідкісних порід дерев, а також введення сертифіката легальності продукції для

зовнішнього та внутрішнього ринку.

Правове регулювання Національної інвентаризації лісів, розширить обсяг та поліпшить якість даних про ліси, що забезпечить необхідну інформаційну основу для формування стратегічних цілей і завдань державної політики у сфері лісового господарства.

Оскільки основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, а лісове законодавство досі не узгоджене із земельним і природоохоронним, що своєю чергою не забезпечує ефективних механізмів охорони лісу та прозорої реалізації деревини, а як наслідок, призводить до високих корупційних ризиків та тінізації ринку.

Важливим законодавчим інструментом для боротьби з браконьєрськими рубками є посилення контролю за обігом деревини та запровадження єдиної державної системи електронного обліку лісу, запровадження прозорої системи реалізації деревини на конкурсних засадах.

Прийняття 25 квітня 2019 р. Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів" беззаперечно є правильним і вкрай необхідним.

Однак, вважаю, що діючі норми штрафів, передбачених у Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення встановлені цим законом, не відповідають адекватності розміру компенсації завданій істотній шкоді, а саме багаторічному лісовідновленню.

Проте Закон не вирішив питання дієвих механізмів притягнення до кримінальної відповідальності посадових осіб, які причетні до незаконної лісогосподарської діяльності, що і далі породжує безкарність. Вважаю, що є необхідність підвищити розмір штрафів і встановити більш жорстку та дієву кримінальну відповідальність із конфіскацією майна за незаконну рубку лісу.

Наразі лісозаготівельна галузь залишається дуже непрозорою. Перевірити, наскільки виправдані суцільні санітарні рубки, на які дають дозволи лісгоспи, часто неможливо — акти лісопатологічних обстежень не публікують у відкритому доступі.

Варто було б створити відкриті електронні карти лісу і плани рубок, щоб громадськість могла контролювати роботу лісозаготівельників. А також створити окрему "лісову поліцію", щоб розслідуваннями незаконної вирубки займалися фахівці.

Вкрай важливою і нагальною проблемою, яку я маю підняти як народний депутат України, який представляє 23-й мажоритарний округ на Волині, і яка потребує вирішення, є обміління Шацьких озер, а саме озера Світязь.

Шацькі озера — одна із візитівок не лише Волинської області, а й цілої країни, тому маю сподівання, що сьогодні ми окреслимо всі фактори ризику і шляхи їх вирішення.

Світязь — друге за розміром та найглибше озеро природного походження в України, яке знаходиться на території Шацького національного природно-

го парку та має особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, екологічну та естетичну цінність, опинилося під загрозою зникнення через різке зниження рівня води в попередні роки та, особливо в 2019 р.

Сучасна зміна клімату на території України підвищує ризики для стану екосистем, водних і лісових ресурсів. Проте зниження рівня води не можна пояснити лише зміною кліматичних умов. Так, за інформацією Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України, вчені не виключають техногенного впливу на гідрологічний режим озера та відзначають зниження рівнів в усіх поверхневих водотоках досліджуваного регіону.

Разом із цим науковці припускають, що основних причин є кілька: зміна клімату, вплив Хотиславського кар'єру, незадовільний стан меліо-ративних мереж, передусім тих, які працюють на скид поверхневих та ґрунтових вод, та непрацюючі гідроспоруди на них.

Іншою причиною є зарегульованість стоку в каналі, що сполучає озеро Світязь з озерами Перемут та Луки. Шлюз-регулятор, встановлений на каналі, вже декілька років не працює і не виконує функцію щодо регулювання води в озерах. Нині всі канали, що живлять Світязь, замулені. Рівень води в озері знижується через те, що падає рівень ґрунтових вод.

Так, за червень — серпень 2019 р., порівняно із багаторічними спостереженнями, рівень вод в озері Світязь понизився на 36 см, а на 1 листопада абсолютна відмітка становила 162,94 м над рівнем моря, що на 38 см нижче середньої відмітки згідно з результатами гідрологічних спостережень за останні 35 років.

За останніми даними робочої групи фахівців Шацького національ-ного природного парку, спостерігається відступ берегової лінії в межах від 3 до 90 метрів.

Вважаю, що проблема обміління Шацьких озер має загальнодержавний характер, вирішення якої потребує залучення фінансових ресурсів. Ми повинні разом напрацювати алгоритм дій, аби дослідити та вивчити причини. І, звичайно, розробити план дій для відновлення рівня води. Враховуючи, що до проблеми необхідно підходити комплексно, а це своєю чергою потребує розроблення відповідної державної програми та створення на урядовому рівні робочої групи із залученням до її складу фахівців від Волинської області у галузі екології, водних ресурсів та представників Шацького національного природного парку.

Хочу підкреслити, якщо найближчим часом не вирішити цю проблему, то вона може стати катастрофічною.

Діюча нині система моніторингу вод є неефективною та застарілою, не відповідає сучасним європейським стандартам.

Насамкінець хочу наголосити, ситуація, яку ми сьогодні спостерігаємо у Волинській області, загрозлива і є кроком до незворотних наслідків. Тому вважаю, що сьогоднішня зустріч буде ґрунтовною і ми напрацюємо дорожню карту та спільний проект, куди увійдуть конкретні заходи, підкріплені

фінансовими розрахунками та реальним залученням коштів.

Дякую.

ЛІЧМАН Г. В., голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку

Дніпропетровщина — унікальний регіон, де зосереджено могутній промисловий потенціал металургійного, гірничо-збагачувального, хімічного та машинобудівного комплексів, вагома частина яких розташована у місті Кам'янське.

Екологічні проблеми в місті пов'язані з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря. Промислові підприємства є основними джерелами забруднення повітряного басейну.

Із основних екологічних проблем вирішення яких потребує на законодавчому рівні, можливо виділити такі.

Відсутність ефективної та системної державної політики. Іншими словами наразі місцеві органи влади позбавлені права вести якісний конт-роль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. Необхідно скасувати мораторій на проведення перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання та наділити місцеві органи влади такими повноваженнями на законодавчому рівні.

Екологічний податок. Необхідно на законодавчому рівні сприяти вирішенню питання щодо залишення більшої частини екологічного податку в бюджетах міст. Адже цей крок допоможе більш ефективно та оперативно вирішувати екологічні проблеми.

Питання накопичення та утилізації промислових відходів має загальнодержавне значення, оскільки більша частина з них містить шкідливі для навколишнього природного середовища та людини речовини. Ці накопичення знаходяться на територіях підприємств державної форми власності. Вирішення проблеми утилізації відходів повинно вирішуватися на законодавчому рівні, оскільки більша частина коштів екологічного податку надходить до державного бюджету.

Відсутність моніторингу стану навколишнього середовища. На сьогодні більша частина міст України не має можливості власними силами проводити екологічний моніторинг сертифікованим обладнанням. На сьогодні це не тільки нагальне питання, а й законодавче. Потрібна державна програма для придбання та встановлення сучасних постів автоматизованого моніторингу з подальшим включенням їх даних до загальнодоступної мережі.

Недостатня екологічна освіта та обізнаність населення. Необхідно збільшити кількість годин у дошкільних і шкільних навчальних закладах на вивчення екологічних дисциплін, покращити стан інформованості громадськості, сприяти її участі у процесі прийняття рішень з питань охорони довкілля.

Звертаю вашу увагу, що охорона навколишнього природного середо-вища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення еко-

логічної безпеки життєдіяльності людини на законодавчому рівні є не-від'єм-ною умовою сталого економічного та соціального розвитку.

На території самого Кам'янського можна виділити кілька проблемних питань, які потребують вирішення на державному рівні.

1. Перерозподіл екологічного податку та встановлення нової збільшеної частки розподілу зарахування екологічного податку до місцевих бюд-жетів.

2. Забезпечення державного фінансування (роботи) ДП "Бар'єр".

3. Забезпечення екологічно безпечного захоронення відходів та небезпечних хімічних речовин, ліквідація шламонокопичувача у балці Ясинова.

4. Розчищення р. Коноплянки з виконанням робіт для недопущення підтоплення хвостосховищ.

До проблем, які мають загальнодержавне значення, належать ті проб-леми, загострення яких веде до зростання соціальної напруги у місті, а також екологічні проблеми, що охоплюють територію, яка виходить за межі міста, і для вирішення яких необхідно залучення коштів із державного бюджету.

За напрямами до них можна віднести:

— забруднення атмосфери потужними джерелами викидів, яке розповсюджується на сотні кілометрів і захоплює суміжні території. Це такі джерела викидів, наприклад, як ПАТ "Дніпровський металургійний комбінат", тому необхідна його реконструкція та впровадження нових технологічних процесів;

— забруднення поверхневих та підземних вод солями, нафтопродуктами, важкими металами, органічними речовинами, радіонуклідами внаслідок дренування з шламонакопичувачів, відстійників, хвостосховищ відходів збагачення уранових руд, тощо;

— проблема підтоплення та зсувів техногенного і природного характеру. Ця проблема пов'язана із загостренням соціальної ситуації, тому що зсуви, пошкодження земної поверхні призводять до швидкого руйнування будівель, у тому числі і житлових.

Тільки розробка і поетапна реалізація загальнодержавної програми, спрямованої на запобігання і ліквідацію наслідків зсувів та підтоплення може привести до розв'язання цієї проблеми у майбутньому.

Прошу долучитися до обговорення та напрацювання законодавчих ініціатив щодо покращення екологічного становища України та приведення у відповідність законодавства України до законодавства ЄС на виконання умов екологічного складника Угоди про асоціацію.

ПУЗІЙЧУК А. В., перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України

Шановний головуючий, шановні учасники парламентських слухань!

Окрім загальновідомих екологічних лих, які загрожують усьому світові, і стосуються зміни клімату, забруднення повітря, збільшення оксиду вугле-

цю в атмосфері, дефіциту води тощо, Україна має й суто свої, локальні проблеми. Насамперед це стосується війни на Донбасі.

Бойові дії на сході нашої країни створили нові екологічні проблеми, пов'язані з локальними техногенними катастрофами на окупованих територіях, значним забрудненням повітря, води, ґрунту, акваторії Чорного та Азовських морів, замінуванням території.

Інше невирішене питання — "бурштинова лихоманка" на Поліссі, зокрема на моїй рідній Житомирщині.

На жаль, ніхто не знає справжніх обсягів видобутку бурштину в нашій державі. Водночас наслідки є катастрофічними.

Руйнуються складники природного середовища, знищується покрив та верхній родючий шар ґрунту, пошкоджується коренева система дерев; змінюються лісові і болотні екосистеми, середовище проживання тварин і птахів.

Полісся потерпає не тільки від екологічних наслідків незаконного видобутку бурштину, а ще й від негативних змін в економічній та соціальній сферах.

Ще однією характерною проблемою для Житомирської та інших областей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є радіоактивне забруднення харчових продуктів.

Так, зокрема, за даними Держпродспоживслужби, за 8 місяців 2019 р. в Житомирській області зафіксовано 116 випадків перевищення допустимих норм цезію-137 та стронцію-90 у харчових продуктах. Перевищення зафіксовано переважно в тих районах області, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС: Народицькому — 53,4 %; Овруцькому — 18 %; Олевському — 13 %; Ємільчинському — 8 %; Лугинському — 5 %; Малинському — 2,6 %.

Забруднено такі категорії продуктів, як молоко, гриби, ягоди, м'ясо дичини і великої рогатої худоби.

Інші, не менш важливі, екологічні проблеми характерні у тій чи іншій мірі для всіх регіонів — це побутові відходи, вирубка лісів, забруднення повітря та води, підтоплення територій, токсичні промислові відходи, деградація земель.

На жаль, у боротьбі з екологічними проблемами та економічними злочинами наша держава поки що дуже програє.

Саме тому вся ця проблематика має стати своєрідним потужним локомотивом для проведення важливих законодавчих змін в екологічній політиці.

Отже, що має бути на порядку денному в роботі парламенту?

Як представник Житомирської області у парламенті, наполягаю визначити серед пріоритетних завдань екологічної політики України законодавче врегулювання питання видобутку бурштину.

У законі має бути передбачено весь комплекс необхідних заходів, починаючи від адміністративної і кримінальної відповідальності за незаконний видобуток, нелегальну скупку, перевезення за кордон, організацію легаль-

ного артільного способу розроблення покладів та закінчуючи рекультивацією земель, комплексом гірничотехнічних і біологічних заходів.

Один із законопроектів про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питання видобутку бурштину (реєстр. № 2240) прийнято за основу.

Я особисто також підтримував прийняття цього законопроекту.

Однак, на превеликий жаль, він комплексно не врегульовує всі аспекти цього питання.

Інші зареєстровані в парламенті законопроекти знаходяться на розгляді в різних комітетах, що не сприятиме забезпеченню системного розгляду питання.

З огляду на це виникає доцільність доручити Уряду або створити парламентську робочу групу для розробки комплексного законопроекту, який би містив положення з вирішенням усіх зазначених вище питань.

Хочу зауважити, що в Програмі діяльності Уряду в екологічному напрямі, на жаль, не передбачено жодної цілі, пов'язаної з врегулюванням проблематики незаконного видобутку бурштину.

З 1 січня 2020 р. набуває чинності Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року".

Попри декларативність норм, затверджені цим Законом Основні засади державної екологічної політики, серед іншого, передбачають два етапи реалізації державної екологічної політики: до 2025 і до 2030 р.

Отже, результатом проведення цих парламентських слухань має бути конкретизація декларативних норм зазначеної стратегії, їх заміна чи доповнення, що мають лягти в основу Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища.

Крім того, суттєвого врегулювання потребує питання радіаційної безпеки. У жовтні ми ухвалили Закон, що стосується удосконалення законодавства з питань поводження з радіоактивними відходами. Утім, він набирає чинності лише через два роки і повною мірою не вирішує питання.

Вважаю, що серед пріоритетів екологічної політики мають також бути виокремлені питання, пов'язані із:

1) систематизацією та вдосконаленням лісового, земельного та природоохоронного законодавства

Хочу зауважити про недопустимість спрощення зміни цільового призначення земель.

Саме це запропоновано в рамках проведення земельної реформи прийнятим за основу проектом Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин (реєстр. № 2194).

Наше спільне завдання — змінити ці норми в рамках підготовки законопроекту до розгляду в другому читанні через внесення відповідних поправок, через відстоювання позицій на засіданнях в комітеті та в сесійній залі;

2) функціонуванням прозорої та ефективної системи екологічного опо-

даткування

У нашій державі плата з підприємств, що забруднюють довкілля, стягується з 2011 р., однак чомусь більшість екологічних проблем досі залишаються невирішеними.

Відомий принцип "Забруднювач платить!" справляє тільки фіскальний вплив на промислові підприємства, але не має стимулюючого ефекту.

Зменшити негативний вплив на довкілля можна лише шляхом проведення екологічної модернізації.

Для цього необхідно стимулювати підприємства інвестувати в екологічні заходи, зменшуючи екологічний податок на суму екологічних витрат;

3) фінансуванням природоохоронних заходів та жорстким екологічним контролем

На жаль, маємо в суспільстві вкрай низьку "екологічну свідомість".

Усі розуміють, що чисте довкілля — це наше здоров'я, це наша якість життя, це наше майбутнє і майбутнє наших дітей.

Однак невисокі штрафи, відсутність чітко налагодженого з боку держави контролю за дотриманням природоохоронних норм спричиняють низький ступінь відповідальності як серед громадян, так і серед підприємств;

4) управлінням побутовими відходами

Серед відходів є дуже небезпечні — лампи люмінесцентні, медичні відходи, батарейки. В Україні успішно діє проект із централізованого збору батарейок. Однак цього замало. Давно назріла реформа, в рамках якої імпортери батарейок будуть фінансувати їх переробку із прибутків, отриманих від продажу. Саме так це працює в Європі.

Інколи нам здається, що екологічні лиха дуже далеко від нас і нас це не стосується.

Утім, у цьому випадку "моя хата скраю" не спрацьовує.

Сподіваюся, результатом цих парламентських слухань та рекомендацій до них стане напрацювання дієвих законопроектів, які будуть підтримані всіма депутатами в сесійній залі.

Ну, а поки що пам'ятаймо, що все залежить від нас.

Тож вже сьогодні, дбаючи про збереження національного багатства нашої країни, формуючи неспоживацьке відношення до природи, сортуймо сміття, саджатимемо дерева, відмовляймося від пластику, використовуймо еко-ємкості, не палімо восени пожовкле листя, отримуймо електроенергію з альтернативних джерел енергії!

Дякую за увагу!

ДЯЧУК О. А., старший науковий співробітник Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

"Зелена" низьковуглецева/вуглецевонейтральна економіка України, адаптована до зміни клімату

На думку науковців та експертів, серед зовнішніх викликів, які дають

Україні можливості для сталого взаємоузгодженого розвитку енергетики та економіки, є щонайменше 10 викликів, пов'язаних з протидією глобальному потеплінню та адаптацією до зміни клімату; декарбонізацією енергетики та транспорту; неоіндустріалізацією світової промисловості; міжнародними зобов'язаннями України, в тому числі вимогами європейського Енергетичного Співтовариства, зокрема щодо інтеграції національного енергетичного ринку до європейського.

Загрозою для сталого взаємоузгодженого розвитку енергетики та економіки експерти бачать значну залежність України від зовнішньої фінансово-кредитної допомоги. Внутрішньою перевагою в запровадженні сталого взаємоузгодженого розвитку енергетики та економіки експерти бачать децентралізацію в Україні.

Щоб перейти до "зеленої" низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки, адаптованої до змін клімату, необхідно, в першу чергу, декарбонізувати енергетику та транспорт, замінити існуючу стару морально застарілу технологічну базу вітчизняної промисловості на нову сучасну (неоіндустріалізувати).

Паралельно із цим, для посилення безпеки та надійності функціонування енергетичної та суміжної з нею інфраструктури, а також встановлення дієвої ринкової конкуренції необхідна повна інтеграція національних енергетичних ринків (у першу чергу, ринків газу та електроенергії) до світових, зокрема європейських енергетичних ринків. Умовою цієї інтеграції є повне виконання відповідних міжнародних зобов'язань, у т. ч. зобов'язань перед європейським Енергетичним Співтовариством.

Успішність цілеспрямованого переходу до "зеленої" низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки, адаптованої до змін клімату, вимагає висококваліфікованого якісного управління цим процесом. Вагому роль тут відіграє здатність державних службовців застосовувати нові практики управління за обмежених державних ресурсів. Для цього має бути суттєво покращений процес їх підготовки (освіта, наука).

Україні варто намагатися залучати стале фінансування та інвестування в реальні сектори економіки, щоб створювалися робочі місця і зростала оплата праці, і саме запровадження нової "зеленої" низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки, адаптованої до зміни клімату, може це забезпечити. Формування та запровадження "зеленої" низьковуг-лецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки України вимагає концентрації та консолідації усіх гілок влади в усіх сферах державної політики.

Основними пріоритетами екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років у частині боротьби зі зміною клімату та адаптації до неї можна визначити:

— запровадження дієвої системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів;

— запровадження дієвої системи торгівлі квотами на викиди парникових газів, яка відповідатиме основним критеріям функціонування європейської

системи торгівлі квотами на викиди парникових газів та буде готовою до інтеграції з європейською;

— трансформація та збільшення екологічного податку (в тому числі, податку на викиди CO_2) з метою перетворення його в дієвий інструмент скорочення викидів парникових газів і розвиток "зелених", низьковуглецевих та вуглецевонейтральних технологій в Україні;

— створення Кліматичного фонду в Україні з метою концентрації та ефективного витрачання як державних, так і недержавних фінансових ресурсів у боротьбі зі зміною клімату та адаптації до неї.

— формування нової комплексної та удосконалення існуючої державної політики, яка відповідатиме Цілям сталого розвитку України на пе-ріод до 2030 р.

КУДРЯ С. О., директор Інституту відновлюваної енергетики НАН України

Досяжний потенціал та перспективи відновлюваної енергетики в Україні з урахуванням новітніх систем накопичення енергії

Одним із найбільш перспективних шляхів диверсифікації первинних джерел енергії в Україні є збільшення частки екологічно чистих відновлюваних джерел енергії в загальному енергобалансі країни.

На сьогодні частка всіх відновлюваних джерел енергії становить до 9 % від загального енергобалансу України (але лише 2,7 % — без великих ГЕС), до 2035 р. цей показник на державному рівні планують збільшити до 25 %. Вихід на високі показники обґрунтований наявністю науково-технічної бази та значного технічно-досяжного енергетичного потенціалу відновлюваних джерел на всій території України: досліджений потенціал відновлюваних джерел енергії дозволяє повністю забезпечити енергетичні потреби. Але для досягнення такого рівня необхідна більш ефективна державна підтримка щодо визначення пріоритетів екологічної політики в енергетичній галузі держави.

Україна є одним із учасників Паризької кліматичної угоди щодо скорочення шкідливих викидів в атмосферу. Одним з найбільших джерел парникових газів є енергетичний сектор. Передбачено, що цілі Угоди буде досягнуто шляхом дотацій країнам, що розвивають низьковуглецеві технології відновлюваної енергетики та скорочення використання викопних видів палива. Цілі України — скорочення викидів CO_2 на 25 % до 2020 р., на 40 % до 2030 р. і пропонована амбітна ціль до 2050 р. — на 70 %. Традиційні види палива — вугілля, газ, нафту та наф-топродукти замінять на відновлювані джерела енергії. Важливим аспектом є відмова від двигунів внутрішнього згоряння і перехід на екологічний транспорт.

Безпечна експлуатація електроенергетичної системи при значних обсягах освоєння енергії відновлюваних джерел потребуватиме встановлення акуму-

люючих потужностей. Найбільш екологічно безпечним та ефективним є використання водню, отриманого за рахунок відновлюваної енергії, для накопичення енергії. Для цього потрібні впровадження новітніх технологій, створення вітчизняної наукової, технологічної та виробничої інфраструктури водневої енергетики.

Одним з пріоритетів екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років має бути розробка нової концепції енергетичної стратегії України за умов пріоритетного розвитку відновлюваної енергетики. Для забезпечення надійності енергопостачання слід розробити дорожню карту розвитку систем акумулювання енергії на основі використання "зеленого" водню.

КУЛИК М. М., директор Інституту загальної енергетики НАН України

Екологізація поверхневих вод в Україні шляхом раціональної експлуатації гідроелектростанцій

Гідро- (ГЕС) та гідроакумулюючі (ГАЕС) електростанції є екологічно небезпечними об'єктами. ГЕС України є рівнинними, їх будівництво пов'язане із великими капіталовкладеннями, затопленням великих площ родючих земель високої вартості, відселенням населених пунктів із зони затоплення, втратою історичних пам'яток, руйнацією природних заповідників, спотворенням ландшафтів, цвітінням і заболоченням річок та водоймищ, іншими негативними явищами. Тому собівартість виробництва електроенергії на рівнинних ГЕС з урахуванням усіх витрат, пов'язаних з усуненням зазначених негативних явищ, наразі набагато перевищує цей показник для теплових (ТЕС) чи атомних (АЕС) електростанцій.

Для ГАЕС ситуація є ще складнішою, оскільки їх будівництво та функціонування пов'язані не тільки із більшістю згаданих негативних факторів, а ще й із тим, що у своїй роботі вони використовують електроенергії значно більше, ніж генерують. Це збільшує собівартість її виробництва та викиди забруднювачів, коли споживана ними енергія виробляється на ТЕС.

Тому при розгляді питань щодо обсягів використання гідроелектростанцій у складі Об'єднаної енергосистеми (ОЕС) України необхідно керуватися принципом мінімальної необхідності.

Наразі в ОЕС України встановлена потужність гідростанцій дорівнює 6,06 ГВт, тоді як мінімально необхідна не перевищує 4,7 ГВт. Наявність надлишкових потужностей ГЕС та ГАЕС провокує гідроенергетиків до максимізації використання гідропотенціалу рік України, максимального накопичення води у сховищах (тобто, зменшення її середнього попуску), що призводить до їх цвітіння (Дніпра — в тому числі) та інших негативних екологічних явищ.

Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 13.07.2016 р. № 555-р була схвалена "Програма розвитку гідроенергетики на період до 2026 року" (далі — Програма). Згідно із цим документом буде побудовано 3,3 ГВт но-

вих ГАЕС та ГЕС, загальна їх потужність на кінець періоду зросте до 9,36 ГВт, а необхідні капіталовкладення становитимуть біля 8 млрд дол. США. Сумарна мінімально необхідна потужність усіх гідростанцій в ОЕС України на кінець цього періоду згідно з нашими оцінками не перевищуватиме 4,7 ГВт.

Отже, згідно з Програмою надлишок потужностей гідростанцій в ОЕС України станом на 2026 р. дорівнюватиме щонайменше 4,66 ГВт. Це жодним чином не покращить умови функціонування ОЕС України. Екологія великих рік України при цьому не покращиться, а певним чином навіть погіршиться. Величезні капіталовкладення будуть заморожені. Загальний екологічний стан у країні погіршиться через збільшення викидів забруднювачів з боку ТЕС, які будуть забезпечувати заряд ГАЕС.

Одним з пріоритетів екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років має бути розробка нової редакції "Програми роз-витку гідроенергетики на період до 2026 року", в якій слід передбачити такі основні напрями й етапи:

— формування перспективної структури генеруючих потужностей ОЕС України на глибоку перспективу з етапом до 2025 р., в якій (структурі) будуть надані можливості використання як традиційних, так і новітніх (у т. ч. відновлюваних) технологій виробництва та зберігання електроенергії;

— визначення на цій основі мінімально необхідних обсягів використання ГЕС та ГАЕС. Уже зараз можна надати експертно обґрунтовані оцінки цього показника обсягом 2,5–3 ГВт на рівні 2026 р.;

— визначення обсягів технічно можливого й екологічно достатнього обсягу екологічного попуску води поза гідроагрегатами ГЕС, з метою позбавлення явища цвітіння в їх водосховищах;

— обсяги екологічно необхідного попуску води повинні мати пріоритет перед мінімально необхідними потужностями ГЕС і ГАЕС; у разі, коли у віддаленій перспективі (наприклад, після 2040 р.) існуючі обсяги гідростанцій виявляться меншими за мінімально необхідні, їх (обсяги потужності гідростанцій) можна доповнити потужностями споживачів-регуляторів, великих акумуляторних батарей або мобільних маневрових атомних станцій.

ОСАДЧИЙ В. І., директор Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС та НАН України

Модернізація управління станом довкілля в Україні на основі впровадження Європейського законодавства та адаптація галузей економіки, соціальної сфери і природних комплексів до зміни клімату як пріоритет екологічної політики України

Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні 5 років мають враховувати, серед іншого, вплив глобальної зміни клімату на кліматичну систему України та регіональні особливості її проявів, а також на проблему змін кількісного та якісного стану водних ресурсів держави під

впливом як природних, так і антропогенних чинників. Розроблення програми заходів за зазначеними пріоритетами та їхня подальша реалізація служитиме важливим базисом забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни.

Конкретні пріоритетні напрями екологічної політики Верховної Ради України можуть бути визначені так.

1. Визначення ступеню вразливості до поточної та прогнозованої зміни клімату здоров'я населення України, секторів економіки: сільського господарства, лісового господарства, паливно-енергетичного комплексу (включаючи енергетичну інфраструктуру), будівництва, транспорту, житлово-комунального господарства, а також водних ресурсів та природних екосистем.

2. Оцінка ризиків, пов'язаних з екстремальними кліматичними явищами, що спостерігаються та прогнозуються внаслідок зміни клімату.

3. Розроблення та впровадження програми заходів з адаптації до поточної та прогнозованої зміни клімату, потреб у адаптаційних технологіях та інвестиціях для галузі охорони здоров'я населення, клімато-вразливих секторів економіки, водних ресурсів та природних екосистем, включаючи прибережні зони Чорного та Азовського морів.

4. Модернізація управління станом довкілля в Україні на основі впровадження Європейського законодавства.

РАДЧЕНКО В. Г., заступник академіка-секретаря Відділення загальної біології НАН України, директор Державної установи "Інститут еволюційної екології НАН України"

Збереження природного біорізноманіття як одна з ключових основ сталого розвитку України

1. Шляхи охорони, збереження та відновлення в екосистемах Укра-їни природного біорізноманіття, в тому числі як безцінного джерела нових ефективних лікарських засобів.

2. Охорона ґрунтів та широкомасштабне відродження ґрунтознавства.

3. Дослідження та розробка заходів протидії інвазії адвентивних видів рослин і тварин, зокрема таких, що спричиняють деградацію природних екосистем та шкідливі для людини.

Розробка та реалізація цих завдань потребує затвердження та фінансування відповідних комплексів програм і проектів із залученням наукового потенціалу та профільних відомств. Такі програми повинні бути спрямовані на прогнози, оцінку можливих наслідків у перспективі, тому для їх виконання необхідно забезпечити моніторингові дослідження.

На даний час підготовлений проект аналітичної записки створення кадастру (біотопів) екосистем України як механізму регулювання земельних відносин.

РОЗОВ В. Ю., директор Державної установи "Інститут технічних проблем магнетизму НАН України"

Електромагнітна екологія електроенергетики України

Вирішення проблем електромагнітної екології електроенергетики, об'єкти якої (високовольтні лінії електропередачі, трансформаторні підстанції) генерують у житлове та громадське середовище канцерогенне електромагнітне поле (ЕМП) промислової частоти, є надзвичайно актуальним та важливим завданням покращення якості і тривалості життя населення України. Пріоритетність для людства цієї проблеми підтверджена Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), яка в числі небагатьох всесвітніх проектів з 1996 р. реалізує постійно діючий Міжнародний проект з ЕМП ("The International EMF Project"), спрямований на вивчення впливу ЕМП на людину та захист від його дії. Зараз Україна істотно відстає від інших європейських країн з вирішення проблем захисту населення від ЕМП промислової частоти як на законодавчому, так і на практичному рівні. Відсутність в Україні державних санітарно-гігієнічних норм з небезпечного магнітного поля промислової частоти для населення призводить до того, що сотні тисяч людей проживають у зоні ризику для здоров'я — ближче 100 м від високовольтних електромереж.

З огляду на це пріоритетами екологічної політики Верховної Ради України на нас-тупні п'ять років мають бути:

1. Впровадження на державному рівні нової редакції "Державних санітарних норм і правил із захисту населення від електромагнітних випромінювань", що розроблені ДУ "Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України" і в 2010 р. передані до реалізації МОЗ України; впровадження відповідних змін до чинних нормативних документів з питань будівництва та експлуатації електромереж.

2. Вирішення питань приєднання України до міжнародного проекту ВООЗ з ЕМП "The International EMF Project"; імплементація норм і стандартів країн ЄС, спрямованих на забезпечення електромагнітної безпеки населення.

3. Визначення для НАН, НАМН, Міненерговугілля, Мінрегіонрозвитку пріоритетними наукових і технічних напрямів із захисту здоров'я населення від впливу ЕМП промислової частоти, зі створення відповідних методів, засобів і технологій та їх широкого впровадження в енергетичну галузь.

4. Введення розділів з електромагнітної безпеки до освітянських програм медичних і технічних вузів, їх широкого розгляду на семінарах, конференціях, засобах масової інформації тощо.

ШИДЛОВСЬКИЙ С. Г., головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України

Щодо адаптації законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони довкілля

Згідно зі ст. 363 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатків XXX та XXXI до цієї Угоди. У цих Додатках Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС за такими основними напрямами: управління довкіллям, відходами та ресурсами, якість атмосферного повітря та води, збереження дикої флори та фауни, скорочення промислового забруднення та запобігання техногенним загрозам, зміна клімату та захист озонового шару, поводження з генетично модифікованими організмами.

Реалізація зазначених напрямів передбачає імплементацію українського екологічного законодавства у відповідності з положеннями 29 директив та регламентів ЄС, а також цілковите запровадження Україною Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1997 р. По кожній з 29-ти директив передбачається прийняття відповідного національного законодавства протягом, як правило, 2–3 років (лише по деяких до 5–6 років), а загалом термін впровадження передбачених Додатком XXX положень встановлений протягом 2–8 років.

Адаптація українського законодавства до права і політики ЄС значною мірою ускладнюється тим, що юридична або законодавча техніка, тобто засоби і прийоми підготовки законодавчих актів, а отже структура та стиль їх викладу, у вітчизняному праві суттєво відрізняються від європейського. Сучасні українські закони побудовані в основному на базі відповідних радянських законів і певним чином несуть на собі печатку ще декретів Раднаркому. Вони містять безліч посилань на підзаконні акти, причому часто ще й невизначені. У законодавчих же актах європейських країн правові норми прописані більш чітко і повно. І там, звичайно, зустрічаються посилання, але на конкретні статті конкретних актів, а не на "встановлений невідомо ким порядок".

З огляду на зазначене вважав би правильним піти шляхом перебудови чинного та прийняття нового українського екологічного законодавства відповідно до законодавства ЄС.

Як колись готувалися закони Української РСР? Після прийняття відповідного союзного акта, його текст перекладався з російської мови на українську, додавалися якісь специфічні норми щодо визначення функцій спеціально уповноважених державних органів управління в Українській РСР, компетенції місцевих Рад народних депутатів, створення на республіканському, обласному та місцевому рівнях відповідних міжвідомчих комісій тощо. Деякі статті союзного закону в українському віддзеркалювалися як

дві чи три. І все — новий закон УРСР готовий! Він мав таку саму структуру, як і закон СРСР, а переважна більшість його положень майже дослівно співпадала із союзним. І це на той час було правильно, бо Україна входила до складу Радянського Союзу.

Нині ж, коли Україна прагне до входження до Європейського Союзу, доцільно було би взяти відповідний закон якоїсь країни ЄС, скажімо, Польщі (яка дуже ґрунтовно переробила своє "постсоціалістичне" екологічне законодавство відповідно до вимог ЄС), перекласти його на українську мову, повноваження воєводств зафіксувати як повноваження обласних рад та їх виконкомів, а функції рад повітів та гмінів — як функції районних і селищних рад, зробити певні невеличкі уточнення та передати такий законопроект до Верховної Ради для остаточного прий-няття.

Головне ж полягає не стільки у прийнятті нових законів, скільки у забезпечення їх виконання. У цьому зв'язку варто зауважити, що в принципі вітчизняні закони разом з відповідними підзаконними актами, незважаючи на усю їх недосконалість, не є такими вже й поганими. Наприклад, у даний час в нашій країні вимоги до безпечності та якості питної води, зафіксовані у Державних санітарних нормах та правилах, в основному відповідають або навіть є жорсткішими порівняно з рекомендованими ВООЗ гранично допустимими концентраціями (ГДК) вмісту окремих хімічних речовин у воді. Інша справа, що ці вимоги далеко не завжди виконуються через недосконалість технологічних процесів очищення води, нестачу належних засобів вимірювання, фінансових ресурсів та обмеженість необхідного спостереження і контролю.

У цьому зв'язку видається дуже слушним те, що в Додатку до глави про навколишнє природне середовище Угоди про асоціацію стосовно впровадження кожної Директиви зафіксовано не лише прийняття націо-нального законодавства, а й визначення уповноваженого за її втілення органу. Тобто Україні треба не тільки прийняти нові законодавчі акти, а й запозичити, перенести у вітчизняну практику найкращий досвід європейських країн щодо організації та забезпечення виконання цих законів, що в наших умовах набагато складніше.

І це ще далеко не все. Чи не найголовніше — це вишукати кошти на запровадження нових технологій очищення води і повітря, утилізації відходів, перебудови багатьох виробничих процесів тощо задля реалізації цих 29 директив і регламентів ЄС. При всьому схваленні положень екологічного розділу Угоди про асоціацію, варто зауважити, що в ньому жодним чином не позначено, скільки коштуватиме втілення в Україні нормативів тієї чи іншої директиви.

І ще про одне. Чинне екологічне законодавство України є досить громіздким і розпорошеним. Достатньо сказати, що у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів у нас нині налічується близько 30 базових законодавчих актів. Чимало законів приймається на зміну окремих положень чинних законів або ж з метою їх допов-

нення. Не впорядковано і чисельні підзаконні акти.

Як відомо, деякі країни Європи — Швеція, Франція, Люксембург — здійснили зведення своїх природоохоронних актів, об'єднали їх в узагальнюючі екологічні кодекси. Українським законотворцям варто було скористатися процесом розробки та прийняття нових законів у сфері охорони довкілля відповідно до законодавства ЄС та докласти зусиль до підготовки Екологічного кодексу України. Прийняття такого Кодексу, безумовно, сприятиме кращому структуруванню вітчизняного екологічного законодавства, наданню йому комплексності, ліквідації повторів, протиріч та неузгодженостей.

ОЛЕЩЕНКО В. І., директор Науково-дослідного центру енергетич-ного, ядерного та природоресурсного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Ключові пріоритети для забезпечення ефективної державної екологічної політики в Україні

З огляду на зміст питання, винесеного для обговорення на парламентських слуханнях, дозвольте в межах встановленого регламенту, саме в контексті обговорення пріоритетів екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років, акцентувати увагу учасників на деяких питаннях, що, на мою думку, мають ключове значення:

1. Серед основних конституційних повноважень Верховної Ради України, як відомо, — визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики, прийняття законів, здійснення парламентського контролю. Без сумніву, ці та інші повноваження в екологічній сфері мають здійснюватися системно, як взаємодоповнюючі, з урахуванням інших вимог Основ-ного Закону України, зокрема й щодо особливого правового режиму природних ресурсів, як об'єктів права власності Українського народу, відповідальності держави за забезпечення для кожного безпечного для життя і здоров'я довкілля, доступу відповідно до закону до користування природними ресурсами.

Доводиться визнавати, що така системність у діяльності парламенту в екологічній сфері, реалізації міжнародно визнаних принципів сталого розвитку, які передбачають необхідність збалансованого поєднання екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів для задоволення потреб нинішнього та наступних поколінь, в Україні останніми роками не забезпечується. Затверджені Законом від 28 лютого 2019 р. Основ-ні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року, містять чимало декларативних, суто емоційних положень, а також завдань, які не є науково обґрунтованими, не враховують економічну ситуацію в державі, суспільні інтереси в інших сферах, реальні причини екологічних проблем, не визначають ефективні механізми їх вирішення.

Окрім того, в Парламенті вже давно утвердилася практика внесення до законів різноманітних, переважно точкових, сформованих виходячи із суб'єктивних уявлень та інтересів окремих осіб та структур змін, що

не лише не враховують інтереси забезпечення сталого розвитку, а й суперечать засадам правового регулювання суспільних відносин, нормам законів, які є базовими у відповідних сферах, ігнорують принципи екологічного права, закономірності природних процесів і тому шкодять екологічним інтересам. Саме за цих обставин посилилась розбалансованість правового регулювання в екологічній сфері, виникли додаткові численні колізії, що ускладнило правозастосування. Сутність принципів, норм екологічного права, чинного законодавства часто належно не усвідомлюється не лише при розробленні нових законопроектів, а й у процесі здійснення державного регулювання, при вирішенні спорів у судах.

За сучасних умов єдності проголошених політичних цілей переважної більшості у парламенті, їх підтримки виборцями усієї країни відкриваються нові перспективи для забезпечення конструктивної взаємодії усіх гілок влади, удосконалення та посилення дієвості державної екологічної політики та відповідного законодавства.

З огляду на це в рекомендаціях цих парламентських слухань пропонується передбачити необхідність конкретизації та уточнення положень Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, механізмів наукового та законодавчого забезпечення її реалізації і, що особливо важливо, — впорядкування чинного екологічного законодавства України шляхом його систематизації з розробленням за її результатами Екологічного кодексу України, як одного з базових актів вітчизняного законодавства, а також нових редакцій чинних кодексів та законів по кожному з природних ресурсів, інших законів, забезпечивши при цьому необхідну єдність норм, дійсно виходячи з екосистемного підходу.

Наукові засади систематизації екологічного законодавства України з урахуванням кращого міжнародного досвіду, євроінтеграційних процесів, права ЄС, вітчизняного досвіду регулювання екологічних правовідносин було розроблено в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України за участю Національної академії правових наук, провідних вчених з усіх університетів, наукових установ України. Відповідна Концепція та її наукове обґрунтування можуть бути повторно подані на розгляд екологічного комітету Парламенту цього скликання, оскільки минулий його склад не виявив інтересу до впорядкування та забезпечення системного, науково обґрунтованого розвитку вітчизняного екологічного законодавства.

2. Належне вирішення екологічних проблем в Україні значною мірою залежить від наявності необхідних фінансових можливостей, ефективності їх використання, дієвості економічних механізмів природокористування, в основі яких лежать принципи “забруднювач платить” та платності використання природних ресурсів. Ці механізми запроваджувалися в Україні, як і у багатьох державах світу, з метою економічного стимулювання ощадливого використання природних ресурсів, мінімізації негативного впливу господарської діяльності на довкілля, акумуляції фінансових ресурсів та їх цільового використання для виконання заходів з відновлення природоресурсного

потенціалу держави, регіонів, територіальних громад, поліпшення стану довкілля.

У процесі різноманітних реформувань в Україні такі платежі поступово трансформувались у звичайні податки, додаткове джерело напов-нення бюджетів і втратили свою екологічну функцію. До того ж, плата за використання природних ресурсів, усупереч основоположним нормам екологічного законодавства, Податковим кодексом та деякими іншими законами була поширена на ті види діяльності, які за своєю суттю не є спеціальним використанням природних ресурсів, лише в разі здійснення якого має стягуватися відповідна плата, зокрема на лісогосподарські заходи, спрямовані на поліпшення якості лісів, їх санітарного стану, що негативно впливає на забезпечення виконання основних завдань лісового господарства з вирощування високопродуктивних лісів, посилення їх екологічних функцій, у чому Україна займала і могла б у подальшому займати провідні позиції в Європі.

За цих обставин при формуванні Національного плану дій з реалізації Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року пропонується передбачити необхідність приведення нині діючого в Україні правового регулювання у цій сфері у відповідність із цілями, для досягнення яких запроваджувались і використовуються у більшості держав економічні механізми регулювання природокористування.

3. У процесі реалізації євроінтеграційних пріоритетів, виконання Угоди про асоціацію важливо забезпечити суттєве підвищення ефективності вітчизняного екологічного законодавства, поліпшення на цій основі стану довкілля, умов для розвитку вітчизняної економіки, але при цьому неприпустимо втрачати власні надбання, що, на жаль, передбачають деякі законодавчі ініціативи, не беручи до уваги суттєві негативні екологічні та інші наслідки їх реалізації.

Вітчизняне екологічне законодавство в процесі євроінтеграції потребує науково обґрунтованого удосконалення з урахуванням об’єктивних змін у державі та у світі, необхідності утвердження ринкових механізмів господарювання, публічно-приватного партнерства, забезпечення підтримки національного виробника на внутрішньому та зовнішніх ринках, максимальної стабільності вимог законодавства, а на цій основі — довіри господарюючих суб’єктів до держави, органів місцевого самоврядування. Слід унеможливити практику внесення необґрунтованих змін до законодавства, зокрема й щодо режиму раніше створених заповідних територій всупереч умовам, на яких землевласниками та землекористувачами погоджувалось заповідання. Збереженню природного різноманіття, оголошенню нових заповідних територій перешкоджає також запровадження законами додаткових загальних заборон тієї чи іншої діяльності, встановлення інших обов’язкових вимог у межах усіх заповідних територій без урахування цілей заповідання конкретних територій, їх класифікації, особливостей природних комплексів, раніше наданих погоджень. До того ж, не можна не враховувати, що заповіданню підлягають найбільш цінні природні ком-

плекси та об'єкти, а важливі екологічні функції виконують і інші території, що особливо охороняються, з урахуванням площі яких і мають порівнюватись відповідні показники України та інших держав.

Тому до підготовки та опрацювання законопроектів, пов'язаних з наближенням екологічного законодавства України до права ЄС, доцільно забезпечити залучення вчених, інших фахівців, які володіють достатніми знаннями у сфері міжнародного та вітчизняного права, права ЄС, щодо закономірностей природних процесів, їх динаміки, характеру впливу на них антропогенних чинників, дієвих механізмів вирішення екологічних проблем.

4. Аналіз практики засвідчує, що екологічні проблеми в Україні спричинені не стільки недоліками вітчизняного законодавства, скільки неналежною практикою правозастосування, контролю за додержанням встановлених норм, хронічним невиконанням відповідних державних програм.

Така ситуація є наслідком, зокрема, перманентних необґрунтованих реформувань системи державного регулювання, формування та реалізації державної політики у цій сфері. Далеко не завжди враховується, що екологічна функція держави є універсальною, наскрізною, територіально повсюдною. Тому поєднання функцій з формування та реалізації державної екологічної політики з відповідними повноваженнями у будь-якій галузі економіки, не є перспективним, оскільки при цьому неодмінно закладаються умови для конфлікту інтересів, унеможливлення досягнення екологічних цілей, виконання державою її конституційних обов'язків та міжнародних зобов'язань.

Слід також враховувати, що належне виконання покладеного в основу чинного екологічного законодавства триєдиного завдання, яке охоплює охорону довкілля, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, потребує формування з урахуванням принципу субсидіарності, державної політики та практики децентралізації владних повноважень єдиної державної системи, яка має включати, як підсистеми, зокрема, державні органи регулювання охорони та використання усіх природних ресурсів, управління відходами, відповідними об'єктами природно-заповідного фонду, моніторингу довкілля, яку й надалі слід розвивати на основі мережі гідрометеорологічної служби, а також державного екологічного контролю, на здійснення якого не можуть поширюватись ніякі мораторії. Складовою частиною цієї системи має бути й державна система топографо-геодезичної та картографічної діяльності, яка має забезпечувати здійснення відповідних просторових вимірювань, формування надійної основи системи геопросторових даних у державі, постійну їх актуалізацію, що є неодмінною умовою розвитку інформаційного суспільства. Територія, простір є також природним ресурсом, до того ж, обмеженим, невідтворюваним, і це неприпустимо не враховувати.

Щодо цього питання пропонується передбачити включення до Національного плану дій відповідного завдання стосовно невідкладного впорядкування системи формування та реалізації державної політики у екологічній сфері, створення необхідних правових, фінансових, мате-ріально-технічних

та інших умов для належного функціонування цієї системи та її підсистем.

БУРКИНСЬКИЙ Б. В., директор Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

В Україні на тлі кардинальних змін економіки країни помітно нераціональне та незбалансоване використання її природно-ресурсних можливостей протягом усього незалежного періоду існування держави. Характерним є антропогенно-виснажений характер впливу на вітчизняний природоресурсний потенціал внаслідок його непомірного та споживчого використання через розбалансованість функцій державного управління, що призвело до широкомасштабних деструктивних процесів, які становлять не тільки реальну загрозу для здоров'я нації, а й унеможливлює в повному обсязі використання природно-ресурсного потенціалу країни як джерело поновлення державного бюджету.

Отже, дозвольте мені як представнику академічної школи економіки природокористування висловити свою думку з приводу бачення того, як визначати середньострокові пріоритети екологічної політики України, хоч за 5 хвилин у повному обсязі це важко зробити.

Почну з відомої всім тези: задоволення потреби суспільства залежить від здатності природного комплексу їх задовольняти. Тоді як практика національного господарювання свідчить, що на збереження та відтворення нашого природного багатства майже ніколи не вистачає фінансових та матеріальних ресурсів.

Для України імплементація угод з ЄС стосовно екологічної полі-тики — один зі стратегічних пріоритетів, але в умовах низької норми національних заощаджень і невисоких внутрішніх доходів, брак фінансування для їх виконання стає неминучим.

Саме тому хочу наголосити, що обґрунтовані в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України пропозиції стосуються питань знаходження інвестиційних ресурсів та збільшення бюджетних надходжень на розв'язання екологічних питань, що сприятиме успішній державні політиці у цій сфері.

Сучасна законодавча база щодо розвитку використання та охорони природних ресурсів налічує майже 70 нормативно-правових актів найвищого рівня, проте ситуація із забезпеченням екологічної безпеки та збереженням природно-ресурсного потенціалу свідчить про низьку ефективність реалізації цих документів. Виникає питання про низький рівень контролю за їх виконанням з боку контролюючих органів, зокрема Держ-екоінспекції (при цьому, наприклад, рівень фінансування прокуратури збільшено в 6 разів).

Отже, для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України в першу чергу потрібно зосередити увагу на врегулюванні відносин власності на природні ресурси, зокрема нами детально відпрацьовано питання ефективності різних форм власності на рекреаційні ресурси. Ця сфера на загальнодержавному рівні потребує:

— формування обґрунтованої політики та розробки організаційно-економічного механізму управління природними рекреаційними ресурсами як єдиною поліфункціональною економіко-екологічною системою держави, для чого пропонується розширити повноваження Департаменту туризму та курортів Мінекономрозвитку або створити як альтернативу координуючий орган (Управління використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів та розвитку рекреаційно-туристичної діяльності) на основі перерозподілу компетенції, прав, обов'язків і функцій існуючих структур;

— для ефективної роботи такого органу управління необхідно вдосконалити існуючу інформаційну базу даних про використання природних рекреаційних ресурсів і стан рекреаційної діяльності з позицій відносин власності на природні рекреаційні ресурси та основних виробничих фондів суб'єктів господарювання. Ця інформація повинна містити не тільки економічну та грошову оцінку природного ресурсу, а й аналіз альтернатив його використання з позиції інтересів національної економіки;

— необхідно розробити нормативно-методичні документи визначення альтернатив (альтернативних варіантів) використання природних рекреаційних ресурсів з позиції загальнонародних та регіональних соціо-еколого-економічних інтересів тому, що більшість з природних рекреаційних ресурсів поліфункціональні, можуть бути задіяні у господарському обороті з різною метою та в різних видах економічної діяльності. При цьому необхідно враховувати унікальність їх лікувально-оздоровчих властивостей, вичерпність, невідтворюваність тощо.

Відповідно доцільно розробити низку заходів на регіональному та місцевому рівнях, що будуть спрямовані на вдосконалення екологічного управління відповідними територіями; розробити паспорти рекреаційних територій, природних рекреаційних та матеріальних ресурсів, на основі яких буде можливість визначити альтернативність їх використання та доцільність зміни цільового призначення земельних ресурсів; ведення регіональних кадастрів природних рекреаційних ресурсів тощо.

Усі ці активності дадуть змогу суб'єктам різних (альтернативних) форм власності на рекреаційні природні ресурси, вирішувати природоохоронні питання та підвищувати ефективність їх використання, напов-нюючи державний та місцеві бюджети.

На наш погляд, у контексті вищевикладеного необхідно удосконалювати систему інтегрованого екологічного управління в морській береговій зоні (МБЗ) як одного з найважливіших напрямів забезпечення ресурсно-екологічної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку, що зараз практично не має конкретного визначення (статусу), шляхом розробки національної програми сталого розвитку продуктивних сил і природокористування в МБЗ, інтегруючи існуючі і проектовані екологічні, ресурсні та інші національні (державні), відомчі і регіональні плани, програми з урахуванням реалізації національного законодавства та міжнародних зобов'язань України в Чорноморському басейні та басейні річки Дунай.

Також для посилення ринкових інструментів реалізації екологічної політики та в контексті мінімізації впливу ризиків на екосистеми, со-ціально-економічний розвиток та здоров'я населення нами пропонується формування внутрішнього вуглецевого ринку, який має стимулювати вільний товарно-грошовий обіг вуглецевих одиниць та їх скорочення всередині держави на основі торгівлі квотами на викиди вуглецевих одиниць, одиницями добровільних скорочень, кредитами на зниження викидів та впровадження спільних проектів. Адже формування такого ринку створює економічну мотивацію до стабільного та постійного скорочення викидів парникових газів на підставі використання принципу "пузиря".

Відповідно до реалізації міжнародних зобов'язань України одним з пріоритетів екологічної політики є формування національної моделі екологічного управління економікою в контексті європейських вимог та імплементація Директиви № 2008/56/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища, що передбачає урегулювання засад державної політики щодо охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів відповідно до Морської стратегії ЄС, зокрема розробка Національної морської стратегії та інших нормативно-правових документів у цій сфері.

Не можна не відзначити пріоритетність питання щодо зниження екологічних ризиків для екосистем, покращення якості ґрунтів та підвищення їх родючості широким запровадженням інструментів та методів екологічно чистого виробництва, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій в аграрному секторі економіки. На наш погляд, перспективами цього сектору є запровадження компенсаційних механізмів державного і ринкового типу щодо формування мотиваційної основи природоохоронної діяльності в аграрному землекористуванні та визначення організаційно-процедурних етапів їх реалізації, що сприятиме більш ефективному розподілу бюджетних коштів та зниженню навантаження на бюджет за окремими статтями видатків на охорону земель сільськогосподарського призначення завдяки активізації приватних ініціатив.

Підтримуємо необхідність формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва, що потребує зміцнення обізнаності суспільства та інформованості органів влади, що відповідають за процес прийняття управлінських рішень, для чого необхідно активніше залучатись до реалізації проектів ЄС, які направлені на управління даними та інформацією про стан навколишнього середо-вища. Важливо вдосконалювати зміст екологічних паспортів та ре-гіональних доповідей про стан навколишнього природного середовища, опираючись на екологічні індикатори Європейської економічної комісії ООН.

На завершення хочу сказати, що державна екологічна політика на найближчі 5 років має відповідати Цілям Розвитку Тисячоліття, а це означає, що не можна залишити поза увагою питання інклюзивного розвитку, а в нашому контексті — засад інклюзивного природокористування в країні!

СТЕПАНЕНКО С. М., ректор Одеського державного екологічного університету

1) Першим пріоритетом є виконання Україною міжнародних зобо-в'я-зань, що встановлені Паризькою угодою 2015 р., яка була ратифікована Верховною Радою (Закон № 1469-VIII від 14.07.2016 р.), а саме:

1.1. Підготовка у 2020 р. другого національно визначеного внеску України щодо глобального реагування на зміну клімату, який має ґрунтуватися на наукових дослідженнях, виконаних в тому числі у закладах вищої освіти та бути логічним розвитком першого національно визначеного внеску України, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 р. № 980-р.

1.2. Створення прозорої системи моніторингу викидів парникових газів в Україні за рахунок прийняття у другому читанні проекту Закону "Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів" (№ 9253 від 01.11.2018 р.) та відповідних підзаконних актів, які вже підготовлені за участю науковців закладів вищої освіти системи Міністерства освіти і науки України:

— проект Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку здійснення моніторингу та звітності викидів парникових -газів";

— проект Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку верифікації звіту оператора про викиди парникових газів";

— проект Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку видів діяльності, на які поширюється моніторинг, звітність та верифікація викидів парникових газів";

— проект Акта про деякі питання акредитації версифікатора звіту оператора про викиди парникових газів.

Крім того, розроблені проекти Методичного керівництва з оцінки викидів парникових газів по видах діяльності установок, форми плану моніторингу, звіту про викиди і деякі керівництва (Керівництво № 1. Загальні вимоги до моніторингу та звітності щодо викидів парникових газів; Керівництво № 2. Використання біомаси; Керівництво № 3. Керівництво з оцінки невизначеності; Керівництво № 4. Відбір та аналіз проб; Керівництво № 5. Обробка даних та система контролю; Керівництво № 6. Оцінка ризиків; Керівництво № 7. Тлумачення видів діяльності уста-новок).

1.3. Розробка національного та регіональних планів адаптації до змін клімату, що відбуваються, з метою захисту людей, засобів до існування та екосистем. Ці плани мають ґрунтуватися на найкращих наявних наукових знаннях, які нароблені українськими вченими, в тому числі за науковими грантами Міністерства освіти і науки України (як приклад, серія з трьох монографій вчених Одеського державного екологічного університету 2011, 2015 та 2018 рр. по оцінці впливу клімату на галузі економіки України)

1.4. Значне підвищення кліматичної обізнаності всіх верств населення України з метою підвищення рівня підтримки урядових заходів по переходу

економіки на низьковуглецевий шлях розвитку, адаптації до регіональних змін клімату, що очікуються. Саме це є змістом Цілі 9.8 “Українець усвідомлює наслідки глобальних змін клімату, вживає заходи для їх запобігання, проте готовий до них адаптуватись” Програми діяльності Кабінету Міністрів України, яка була затверджена Постановою Верховної Ради України від 08.10.2019 р.

У вирішенні цього завдання провідну роль мають відігравати заклади освіти, просвітницькі неурядові та громадські організації. Як приклад успішної співпраці закладів освіти різних рівнів та екологічних громадських організації можна привести регулярні всеукраїнські літні та зимові “Екологічні школи” для школярів, які проводить Одеський державний екологічний університет.

Крім того, вкрай важливим завданням (бо це є вимогою Всесвітньої метеорологічної організації — спеціалізованої агенції ООН) є підготовка фахівців з кліматичного обслуговування галузей економіки, місцевих громад. Поки що така підготовка здійснюється в мізерних обсягах лише в Одеському державному екологічному університеті.

Тому в Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року (Закон від 28.02.2029 р. № 2697-VIII) пропоную включити додаткову Ціль № 5 “Удосконалення системи освіти в інтересах сталого розвитку України”, до якої включити питання впровадження кліматичної та екологічної освіти та просвіти”.

2) Імплементація вимог європейського екологічного законодавства в екологічну політику України на національному, регіональному та місцевому рівнях.

2.1. Реалізація вимог Директиви 2008/50/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008 р. про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи.

Фактично дві третини населення країни проживає на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам, що впливає на загальну захворюваність та рівень смертності населення. За науковими дослідженнями від забруднення повітря людей вмирає більше ніж від куріння. За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я щорічно у світі від забрудненого повітря вмирає біля 8,8 млн людей.

Тому реалізація Цілі 2.3 “Люди довше живуть” Програми діяльності Кабінету Міністрів напряму залежить від виконання вимог цієї директиви ЄС та стану реалізації Постанови Кабінету Міністрів України “Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря” від 01.08.2019 р. № 827.

Виконання Порядку здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого цією постановою, можливо лише у тісній співпраці з науковцями закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України, які мають вагомі наукові доробки з цього напряму.

2.2. Реалізація вимог Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту

і Ради “Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики” від 23.10.2000 р. з наступними змінами та допов-неннями.

В “Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року” прямо вказується на незадовільний стан управляння водними ресурсами країни: “водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Внаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод та територіальних вод Чорного і Азовського морів. Особливо слід відзначити незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду і є унікальними рекреаційними ресурсами”.

Виконання вимог Водного Кодексу України в частині розробки та впровадження систем інтегрованого управління водними ресурсами водних басейнів на регіональному рівні напряму залежить від співпраці з науковцями закладів вищої освіти, серед яких Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Одеський державний екологічний університет, Національний університет водного господарства та природокористування Міністерства освіти і науки України.

3) Окремим розділом “Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року” є формування регіональної екологічної політики.

Як член та керівник комісії обласної ради з екології та природокористування двох скликань можу констатувати, що, на жаль, в Україні поки що не багато позитивних прикладів сформованої цілісної регіональної екологічної політики. Діючі регіональні цільові екологічні програми або регіональні програми, де є розділи, що стосуються вирішення окремих екологічних проблем, не формують цілісної регіональної екологічної політики, оскільки не охоплюють завдання екологічної політики України.

Однією з причин такого стану є розрив у діяльності відповідного Комітету Верховної Ради України та відповідного міністерства, які формують екологічну політику країни від діяльності відповідних комісій обласних, місцевих та районних рад, які “варяться кожний у своєму котлі” та працюють здебільшого як пожарні команди по вирішенню миттєвих проблем.

Тому одним з пріоритетів екологічної політики Верховної Ради повинна стати тісна співпраця з регіональними та місцевими екологічними комісіями у вигляді, наприклад, періодичних нарад, семінарів або вебінарів, присвячених вирішенню конкретного, одного з напрямів реалізації екологічної політики країни.

4) 30.09.2019 р. був підписаний Указ Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”. Але в Україні досі немає затвердженої Стратегії сталого розвитку і Національного плану дій по реалізації цієї Стратегії. Їх прийняття стало б дієвим інструментом упровадження засад сталого розвитку як на національному, так і регіональному та місцевому рівнях.

Крім того, загальновідомо та неодноразово підкреслено в міжнародних документах роль освіти у реалізації завдань переходу на шлях сталого розвитку. Нагадаю тільки Десятиліття Організації Об'єднаних Націй, присвячене становленню та розвитку освіти в інтересах сталого розвитку, та Європейську Стратегію освіти в інтересах сталого розвитку 2005 р.

Україна не є винятком — необхідною умовою реалізації Указу Президента України "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" від 30.09.2019 р. № 722/2019 є імплементація засад освіти в інтересах сталого розвитку у всі ланки освіти України. Тому ще раз пропоную включити в Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року (Закон від 28.02.2019 р. № 2697-VIII) додаткову Ціль № 5 "Удосконалення системи освіти в інтересах сталого розвитку України".

ГАВРИЛЮК Р. Б., голова Національного екологічного центру України

Запровадження екосистемного підходу як інструмент забезпечення збалансованого розвитку України

Шановні панове народні депутати, урядовці, гості!

Високоповажне товариство!

Протягом останніх століть людство активно розвивалося в індустріальному напрямі, не особливо переймаючись питаннями збереження довкілля. Просторова експансія антропогенної діяльності, фрагментація біогеоценотичного покриву, фізичне, хімічне, біологічне і теплове забруднення екосистем, надмірне використання природних ресурсів порушили структурно-функційну організацію біосфери, зумовили деградацію довкілля.

Нинішня екологічна криза планетарного рівня виникла внаслідок нехтування екосистемним принципом. Сьогодні без системних змін в економіці і впровадження верховенства права вирішити екологічні проблеми ефективним чином неможливо. Необхідне застосування екоімперативу і врахування довкільних чинників у всіх сферах суспільного життя на засадах екозбалансованого розвитку та екосистемного підходу.

Чи має Україна такий шанс у найближчому майбутньому? Що потрібно зробити нинішньому скликанню Верховної Ради для забезпечення впровадження засад збалансованого розвитку в Україні?

У першу чергу національна екополітика має забезпечити впровадження найвищих європейських стандартів в усі сфери соціально-економічного розвитку України для гарантування екобезпеки, якості життя, впровадження еко-збалансованої системи природокористування. У зв'язку із цим ми негативно оцінюємо об'єднання Мінприроди з Міненерговугілля. З часу набуття незалежності України до вересня 2019 р. у структурі Уряду завжди функціонувало профільне міністерство у сфері захисту довкілля, яке відповідало за формування та реалізацію державної екологічної політики. Відмічаємо позитивне рішення стосовно підпорядкування Держлісагенства та Держрибагенства новоствореному Міністерству, що дозволяє об'єднати

управління всіма компонентами довкілля в рамках одного Міністерства. Проте наголошуємо, що відсутність окремого Міністерства значно збільшує ризики успішної реалізації проєвропейських реформ у сфері довкілля — імплементації положень Угоди про асоціацію.

Водночас цей період можна використати як вікно можливостей для реалізації проєвропейських реформ за умови тісної співпраці законодавчої та виконавчої гілки влади — проведення законодавчих реформ, їх ефективної імплементації, яка можлива за умови підсилення інституційної спроможності виконавчої гілки влади.

Фактично Україна потребує нової інтегральної системи управління довкіллям з профільним міністерством, регіональними і місцевими представництвами, довкільним агентством (профільними агентствами, службами), єдиною екологічною інспекцією на принципах розподілу функцій, професійності та екосистемності.

Керуючись принципами екозбалансованого розвитку, вважаємо за необхідне:

відновити окреме Міністерство з питань захисту довкілля та систему територіальних органів;

здійснити перегляд Енергетичної стратегії на основі критеріїв енергоефективності та методології екосистемного підходу, передбачивши в перспективі відмову від використання викопного палива, відновлювана енергетика та енергоощадливість мають стати безумовними пріоритетами в енергетичному секторі;

підвищити екобезпеку техногенних об’єктів підвищеної небезпеки;

надати пріоритетність заходам щодо боротьби з деградацією земель та відновлення якості земельних ресурсів;

звернути увагу на критичний стан водних ресурсів держави, прибережних зон, морського довкілля;

провести експертну перевірку виконання міжнародних конвенцій у галузі охорони довкілля, Стороною яких є Україна, проаналізувати ефективність міжнародної діяльності;

зберегти науково-експертний потенціал, здійснити координацію та актуалізацію наукових програм та програм у сфері довкілля;

вважати критерії, пов’язані із якістю життя та збереженням природи, базовими при розрахунку індексів розвитку держави та суспільства; сприяти впровадженню екосистемного підходу.

Якщо не буде природного довкілля, то все інше втратить будь-який сенс для людини на цій планеті (Ярослав Мовчан)

Після того, як буде зрубане останнє дерево,
Після того, як буде отруєна остання річка,
Після того, як буде впіймана остання риба,
Тільки тоді стане зрозумілим, що гроші не можна їсти.

(пісня індіанців племені Крі)

Бажаю всім успіху в захисті нашої землі, нашого довкілля.

Дякую за увагу. Слава Україні!

ВЕРЕМІЙЧИК Г. К., керівник відділу Національного екологічного центру України

Шановні панове народні депутати, урядовці, гості!

Високоповажне товариство!

Усі ми зібралися тут у залі, де були ухвалені доленосні рішення для українського народу, для держави Україна. Саме тут були проголошені високі слова Декларації про державний суверенітет України та Акта проголошення незалежності України, тому це місце, ця зала зобов'язує нас пропонувати рішення, які сприятимуть гармонійному та самостійному розвитку нашої держави.

Коли ми говоримо про пріоритети екологічної політики держави Україна, то вони повинні бути сформульовані коротко, чітко, мовою, зрозумілою для школярів.

Безперечно, заходів на їх дотримання буде заплановано багато та різні інструменти будуть застосовані для досягнення цілей, які з таких пріоритетів випливають:

1. Найпершим пріоритетом має стати зміна світогляду громадян України у ставленні до природи. Природу потрібно поважати.

Маємо відмовитись від необдуманого пожадливого використання природних ресурсів, забезпечити їх ощадливе використання. Дбаючи про майбутні покоління, забезпечити перехід на засади збалансованого розвитку, що означає також і низьковуглецевого розвитку.

2. Ми повинні зберегти ще уцілілі острівки живої природи, щоб применшити шалені темпи вимирання видів дикої природи.

3. Ми також повинні розробляти політику і заходи, спрямовані на відновлення та збереження малих річок України (великих також), захист їх від забруднення промисловими та побутовими відходами. Це особливо важливо за умов глобальної зміни клімату, яка, крім іншого, створює дефіцит питної води.

4. Ми маємо докласти максимум зусиль, щоб поменшити негативний вплив діяльності людини на природу, у тому числі на кліматичну систему. Інфраструктурні проекти не повинні руйнувати наші річки, заповідні землі, створювати загрози для живих істот, які там мешкають.

Наприклад, упровадження проекту міжнародного річкового шляху Е40 Гданськ — Херсон перетворить річку Прип'ять на штучний канал та призведе до деградації Полісся як природного ареалу буття, що неминуче призведе до втрат біорізноманіття. Значно зростуть ризики забруднення Прип'яті як джерела питної води для Києва та інших українських міст.

5. Ми маємо розробити програму адаптації до зміни клімату, яка вимагатиме модернізації всієї економіки та способу буття.

6. Захист атмосферного повітря від забруднення є надзвичайно нагаль-

ною проблемою. Тут у Києві ми все частіше переконуємось у цьому через смог, який регулярно виникає будь-якої пори року.

7. Боротьба у світі за природні ресурси зростатиме, тому Верхов-на Рада України має забезпечити передумови зміцнення спроможності України захистити свої природні ресурси від зазіхань агресора.

8. Щоб витримати ці пріоритети повинна бути забезпечена керованість галузі та контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, об'єктивна оцінка діяльності у всіх сферах суспільного життя. Тому ліквідація Мінприроди є грубою помилкою, яку потрібно негайно виправити.

Лише у гармонії з природою людина зможе почувати себе щасливою та в безпеці.

Бажаю всім нам успіхів у зміцненні України!

Дякую за увагу.

РОМАНКО С., виконавча директорка міжнародної організації 350.org у регіоні Східна Європа, Кавказ та Центральна Азія

Якою має бути кліматична політика для України. Новий зелений курс

Екологічна політика — це в першу чергу і геополітична політика, особливо, якщо вона стосується протидії зміні клімату. Україна подібно до інших держав світу, знаходиться у стані гострої кліматичної небезпеки і цей стан погіршується з кожним днем і тижнем.

На даний час у світі в цілому існує близько 1 300 законів (НПА в цілому), які регулюють різні аспекти зміни клімату, з них 1 240 прийняті після прийняття Кіотського протоколу 1997 р.[1], в Україні основних документів по кліматичній політиці є 4, але зміна клімату ще ніколи не була настільки близькою та загрозливою. Причин цьому є декілька: законодавство про клімат є недосконалим та не має реальних механізмів впливу, ігнорується чи не реалізується органами влади належним чином, немає органів, які б реалізували кліматичну політику на практиці та системно, немає політичної волі приймати закони, які б діяли.

Потрібні зміни в суспільстві, що зупинять зміну клімату та змінять законодавство. Критично потрібна політична воля до змін та спільна робота з громадськістю, представниками бізнесу, муніципалітетів по формуванню Нового зеленого курсу країни як амбітного чіткого плану виходу країни з екологічної та кліматичної кризи, створення нових зелених робочих місць, забезпечення енергетичної незалежності та збалансоване взаємоузгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів суспільства, втілене

[1] Trends in climate change legislation. A. Averchenkova, S. Fankhauser, M. Na-ch-many. Edward Eigar Publishing, 2017.

у комплексному, ефективному, реалістичному підході до реформування екологічного законодавства. На часі — повне перезавантаження не тільки екологічної сфери, а й економічної — побудова вуглецево нейтральної економіки з пріоритиза-цією вимог пом'якшення та адаптації до зміни клімату, розвитку сталої енергії з відновлюваних джерел та "розумних" мереж, раціональне використання і захист усіх важливих природних комплексів та об'єктів. Це неможливо без переходу на 100 % енергії з відновлюваних джерел до 2050 р. Міста України потребують національної стратегії переходу держави на 100 % ВДЕ до 2050 р. та локальних кліматичних політик. Основою для локальних кліматичних політик та джерелом регулювання кліматоохоронних та пов'язаних з ними відносин міг би стати Кліматичний кодекс, у якому клімат вперше був би визначений об'єктом правової охорони та використання.

ПРОКАЄВА Г. В., керівник громадської організації "Центр громадських та медійних ініціатив"

Сьогодні Україна стоїть на порозі багатьох реформ. Управління відходами — одна з важливих, оскільки і досі на полігон йде переважна більшість відходів на захоронення.

У Національній стратегії управління відходами передбачена ієрархія управління відходами. І першим пунктом значиться — запобігання появи. Власне чим і займається наша громадська організація.

Ми пропонуємо взяти курс України в управлінні відходами на зменшення кількості відходів у принципі, стратегічно впровадивши концепцію *Zero Waste*, тобто *Нуль Відходів*, у розвитку населених пунктів України. Згідно Стратегії до 2030 року на захоронення має йти 30 % твердих побутових відходів. Як свідчать комунальники та директори полігонів, за нинішніх умов це нереально. Навіть якщо впровадити сортувальну лінію.

Ми закликаємо не повторювати досвід 20-річної давнини ЄС, а знаходячись у єдиному інформаційному полі, користуватися передовими практиками. Досвід зеленої столиці Європи Любляни свідчить, концепція міста *Нуль Відходів* реальна. На сьогодні середній показник утворення ТПВ становить 115 кг на людину (захоронення на полігон 5 %). Тоді як в Україні — 350, у Данії близько 800 кг. Впровадивши системний підхід, який передбачає формування нової культури українця у поводженні зі своїми відходами, тобто свідомий вибір на рівні покупки, заборона одноразового пластику, перехід на новий тип пакування, який є біорозкладним, тобто безпечним для довкілля, або який є ресурсоцінним та підлягає переробці, впровадження доступної та розумної інфраструктури у зборі вторсировини у місцях накопичення, логістиці та передачі на переробку чи повторне перевикористання — все це у комплексі мінімізує кількість відходів, яке утворюється та яке захоронюється.

Нині в українських містах набуває популярності впровадження сортувальної лінії. Така система управління відходами є найбільш економною,

натомість неекологічною. Оскільки відсоток вилучених ресурсоцінних компонентів після конвеєра сягає 10–15 %. Уся інша частка потенційної вторсировини забруднена, не підлягає переробці та йде на захоронення. При тому, що органічні відходи та відходи зеленого господарства, які складають майже половину від усіх ТПВ, так само йдуть на захоронення. Хоча вони є так само ресурсоцінним компонентом та мають збиратися окремо для подальшого компостування і вилучення біогазу, який, до речі, у кілька разів більше, якщо здобувати його у спеціально призначених приміщеннях — так званих компостовнях.

Отож, лише впровадження системного підходу, починаючи від попередження появи відходів до переробки та компостування, надасть можливість Україні перетворити екологічну проблему на економічні можливості.

ЦИГРИК М., виконавча директорка громадського об'єднання "Еколтава"

Відкриті екологічні дані: перший крок до вирішення кліматичних проблем в Україні

Ми живемо в XXI столітті — ері цифрової інформації та кліматичних змін. І ми є останнім поколінням, яке може зупинити зміну клімату на планеті: ми хочемо впливати на вирішення кліматичних проблем, моніторити екологічну ситуацію та інформувати людей.

Здавалося б, розвиток інформаційних технологій значно допомагає в захисті навколишнього середовища та уникненні тих чи інших проб-лем. Проте не в Україні. Ми не маємо доступу до даних моніторингу стану довкілля!

І тут виникає питання: як вирішувати кліматичні проблеми в Україні, не маючи доступу до екологічних даних?

Сьогодні люди, яких хвилює стан якості повітря, не можуть знати, які концентрації забруднюючих речовин вони вдихатимуть протягом дня. Тому що ми не маємо відкритих даних про якість повітря в Україні, а саме вимірювання його стану відбувається за застарілими методами. Натомість забруднене повітря спричиняє безліч передчасних смертей щороку, і Україна є лідером за кількістю смертей від забруднення по-вітря.

Українські міста, які прагнуть адаптуватися до кліматичних змін, щоб бути готовими до підвищення частоти природних аномалій (спек, посух, повеней, затоплень) чи загострення проблеми з водозабезпеченням, не можуть провести оцінку вразливості до зміни клімату через відсутність відкритих даних.

Чому гідрометеорологічні дані для міста з населенням у 30 тисяч осіб коштують 140 тисяч гривень? Чиї права захищає Постанова Кабінету Міністрів від 26.10.2011 р. № 1102 про надання гідрометеорологічних та інших даних про стан навколишнього природного середовища на платних умовах?

Закритість екологічних даних закриває будь-які можливості реального

вирішення кліматичних викликів та сталому розвитку країни.

Ми закликаємо Верховну Раду України звернути увагу на проблему доступу до даних. Відкриті дані мають бути пріоритетним набором для оприлюднення державою. Адже це сприяє:

ефективному державному плануванню управління природоохоронною сферою;

вирішенню екологічних та кліматичних проблем в Україні;

розумінню громадянами стану довкілля, в якому вони живуть.

БОГДАНІС О., координатор громадського об'єднання "Зелений Фронт"

Екологічні проблеми великого міста

Населені пункти України з чисельністю мешканців пів мільйона та вище перевантажені промисловими підприємствами, інфраструктурними об'єктами забезпечення життєдіяльності городян. Здебільшого всі ці об'єкти побудовані у 50-ті, в кращому випадку 70-ті, роки минулого століття — часи, коли слова "догнати та перегнати Америку за будь-яку ціну" сприймалися без жодної іронії. На жаль, це саме "...за будь яку ціну" стосувалося, перш за все, забруднювання навколишнього середовища.

Скупчення в місті підприємств високого рівня небезпеки спричиняє низку непростих питань. Частина з них, наприклад цивільний захист населення під час техногенних аварій, якщо й не мають ефективного вирішення на практиці, то хоча б розглянуті на рівні відповідних законів. Тоді як невирішеність інших складних питань, зокрема кумулятивний вплив, що створюється спільною дією джерел забруднювання, працю-ючих одночасно на невеликій відстані одне від одного, залишають мешканців великих міст на одинці з проблемою зростання кількості онкологічних захворювань, захворюваннями органів дихання, іншими системними захворюваннями, що "молодшають" рік від року.

Безумовно, зазначені проблеми накопичувалися не одне десятиліття. За цей термін вони стали системними, вросли в наше суспільство як цвях у стовбур дерева. Тож викорчовувати цей цвях необхідно з реформування законодавства.

На нашу думку, законодавство в цілому, а екологічне зокрема, має бути реформоване таким чином, аби заохочувати, а в разі необхідності — примушувати бізнес до реформування у напрямі, що надає можливість ефективного розв'язання зазначених проблем. Взагалі йдеться про законодавство щодо місцевого самоврядування, порядку нарахування екологічного податку та використання коштів фонду охорони навколишнього природного середовища, Закон України "Про оцінку впливу на дов-кілля".

Натепер порядок начислення екологічного податку не робить різниці між підприємствами-забруднювачами, що розташовані у невеличкому селищі, чи тими, що розташовані у місті-мільйоннику. Тож існуюча система нарахування призводить до надлишкового перевантаження великих міст такими підп-

риємствами та фактично є нічим іншим як продажем дозволів на забруднювання. Після реформування порядку начислення екологічного податку він повинен стимулювати винесення забруднювачів за межи великих міст, щорічне зменшення обсягів та зниження класу безпеки викидів.

Водночас необхідно переглянути порядок використання коштів фонду охорони навколишнього природного середовища таким чином, аби, наприклад, будівництво необхідних інженерних мереж на новому місті розміщення підприємства-забруднювача можна було б фінансувати із цього фонду. Таке використання попри всю його вразливість набагато краще вирішує проблему захисту від забруднювання великих міст, аніж так звані заходи з озеленення населених пунктів, які зазвичай обмежуються банальним висаджуванням однорічних квітів просто з тієї причини, що такі витрати надзвичайно важко перевіряти фіскальним органам.

Перегляд Закону України "Про оцінку впливу на навколишнє середовище" має широке коло питань для обговорення. Тому будемо розглядати тут тільки ті, які пов'язані з темою екологічного навантаження на великі міста.

Чинний порядок проведення процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД) вимагає, зокрема, повідомлення місцевих громад за допомогою оголошень, розміщених на автобусних зупинках, біля колодязів, інших місцях скупчення. Але зазначена процедура не вимагає не лише будь-якого погодження з місцевими радами, а й навіть інформування місцевих рад про наміри отримати дозвільні документи для будівництва у місті підприємства високого рівня небезпеки.

Також чинна процедура ОВД не вимагає від заявника пояснень, чому саме в місті мільйоннику він хоче збудувати підприємство-забруднювач. Досвід харківської ТО "Зелений Фронт" свідчить про те, що часто-густо таке відбувається просто тому, що не змогли знайти ділянку землі за межами міста.

Одна із системних проблем Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" полягає у відсутності узгодження та впорядкування розробки звіту з ОВД та проектної документації на будівництво екологічно небезпечних об'єктів. Як відомо, невід'ємною складовою частиною робочого проекту таких об'єктів є оцінка впливу на довкілля. В цьому розділі проектувальник докладно розглядає усі можливі наслідки та ризики для навколишнього середовища та заходи для їх запобігання. Та, на жаль, законодавство не вимагає від заявника спочатку розробити проект, а вже потім проходити процедуру ОВД. Тож під час громадського обговорення ОВД замість ґрунтовних розрахунків громадськість вимушена вивчати обіцянки від заявника, який найчастіше сам ще не розуміє всієї проблеми остаточно.

ІРІС ДЕЛЬ СОЛЬ, активістка екологічного руху "Free Svydovets"

Для мене, якій лише 23 роки, яка є юристом та народилася на Закарпатті, пріоритетом екологічної політики Верховної Ради України є захист Українських Карпат.

Я прийшла, щоб звернути вашу увагу на екологічні проблеми наших гір.

Перша проблема: нестача води в Карпатах. Ресурс питної води щороку зменшується в наших горах, і при цьому Карпати мали б бути водним резервуаром для країни. Кожен третій закарпатець регулярно купує воду ледь не щодня кожного місяця. За останні 20 років використання води для побутових потреб збільшилося в 5 разів. Проблеми з водою можуть створити конфлікти як на місцевому рівні, так і на міжнародному. Державі необхідно передбачити потенційну кризу з водою та прийняти міри.

Друга проблема, про яку знають всі, — це масштабне вирубування лісів. З цього приводу британська громадська організація у своєму звіті "Earthsight" описала всі корупційні схеми в державних структурах у сфері управління лісами, в так званій лісовій мафії. За часів режимів Януковича та Порошенка уряд багато років руйнував життєво важливі екосистеми. Це рана, яку буде потрібно довгий час загоювати, але яка закриється, лише якщо ви, пані та панове (вельмишановні) народні депутати, приймете необхідні рішення. Якщо не приймати жодних мір, то ми незабаром зіткнемося із такими ж зсувами ґрунтів та повенями, як у 1998 та 2002 рр., які можуть мати набагато гірші наслідки.

Є ще одна проблема, про котру ви повинні знати — це урбанізація гір. Навіщо будувати нову інфраструктуру в місцях, де потрібно захищати екосистеми? У країні, де населення постійно зменшується, чому забудовані ділянки постійно збільшуються? Згідно з дослідженням ООН про Перспективи урбанізації в світі (2018), в Україні на сьогодні 69 % територій є урбанізованими, а в 2050 р. урбанізованими буде 78 %. Чи контролює держава урбанізацію? Тоді як у більшості країни урбанізаційні процеси врегульовані законами, в Україні спочатку будуємо, а потім отримуємо дозволи на будівництво? Хто зрештою несе відповідальність?

Я мала честь три роки координувати екологічний рух "Free Svy-do-vets". Свидовець — це один з найунікальніших гірських масивів Європи. На площі 1450 га хочуть збудувати гірськолижний комплекс для 28 000 туристів. Побудова гірськолижних комплексів під час кліматичної кризи є нонсенсом. Я нещодавно була на Молодіжному кліматичному Саміті ООН, де спортсмени сказали таку фразу "Якщо немає Планети, то не має спорту". Варто задуматись...

В Україні лише 6 % території належить до природно-заповідного фонду, тоді як у більшості країн Європи — 15 %. Тому захист Карпат — це створення ПЗФ і розвиток сталого туризму та сталого сільського господарства.

Я хотіла б додати, що основні норми міжнародного права з екологічних питань регулярно порушуються. Так, Україна ратифікувала конвенції, але їх не дотримується. Ми повинні почати застосовувати Орхуську Конвенцію, Карпатську Конвенцію, Конвенцію про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, Паризьку угоду та інші... Україна взяла на себе зобов'язання ї їх потрібно реалізовувати. Якщо за два роки тільки з одним кейсом Свидовця ми звернулися у секретаріати більшості

перерахованих вище конвенцій, щодо недотримання Україною міжнародних зобов'язань, то явно Україні є над чим пра-цювати.

Екологічна політика країни — це вибір між інвестиціями, які руйнують екосистеми, але приносять швидкий прибуток, і охороною природи, яку залишимо нашим нащадкам. Усе залежить від того, що захочете ви залишити наступним поколінням.

МАРТИНЕНКО А., голова громадського об'єднання О.ЗЕРО та Zero Waste Alliance Ukraine

"*Zero Waste* міста"

Що таке *Zero Waste*?

"*Zero Waste* — це збереження всіх ресурсів за рахунок відповідального виробництва, споживання, повторного використання та відновлення товарів, упаковки та матеріалів без спалювання та викидання в землю, воду чи повітря, що загрожує навколишньому середовищу чи здоров'ю людини" (ZWIA, 2019).

Zero Waste — це також ціль екологічної та соціальної справедливості та регенерації, рівності та поваги до природи.

Під час розробки та втілення *Zero Waste* планів на місцевому рівні, муніципалітети мають поважати та заохочувати всіх суб'єктів, що формують екосистему поводження з відходами, включаючи громади, формальних та неформальних робітників.

Zero Waste — це одночасно і ціль, і план дій. Цей план охоплює попередження утворення відходів, зменшення, компостування, повторне використання та переробку, зміни у споживацьких звичках та промисловий редизайн.

На практиці *Zero Waste* має 5 всеохопних стратегій:

— Ціль не відправляти відходи на полігони, звалища та сміттєспалювальні заводи.

— Відповідальність виробників та редизайн товарів.

— Просвітницька робота із споживачами.

— Розвиток систем та інфраструктури для відновлення ресурсів.

— Забезпечення соціальної та екологічної справедливості, повага та залучення всіх секторів, що формують екосистему ресурсів.

Основна програма:

— роздільний збір (ключова роль Органічних відходів);

— економічні стимули (*Pay As You Throw*, Система Депозитної Поворотної Тари, Розширена Відповідальність Виробників);

— методи попередження утворення відходів (підтримка магазинів без пакування, центрів повторного використання та ремонтування, домашнє компостування);

— аналіз складу залишкових відходів (оптимізація роздільного збору, зворотній зв'язок з виробниками з метою заміни матеріалів, які не можна

перевикористати та переробити).

Лише в Європі близько 400 міст вже почали впроваджувати *Zero Waste* плани на місцях. Ми маємо чудові приклади від Любляни до Каппанорі, досвід яких можна застосувати в Україні.

Я впевнена, що одним з пріоритетних напрямів роботи на наступні 5 років має бути впровадження *Zero Waste* стратегії як на місцевих, так і на національному рівні. Ми маємо для цього всі необхідні ресурси та доступ до найкращих світових практик та досвіду.

РЯБИКА М., речник львівського комунального підприємства "Зелене місто", м. Львів

Локальні екологічні виклики як можливість для комплексного розвитку сучасного українського міста

Як відомо, держава складається не з гучних фраз любові до своєї землі. Вона формується у постійному потоці копітких дій над проблемними питаннями, які роками, а то й десятиліттями турбували конкретних людей та конкретні міста, які і є нею — державою.

Світ змінюється і наші українські міста теж мають право змінюватися. Ба навіть не право, а необхідність формувати якісний для життя со-ціально культурно екологічний простір. І екологічне в даному випадку має бути серед пріоритетностей.

Маємо пам'ятати, що Планета не бездушний предмет, який сприймає все, що не зробили б ми та наші міста. Планета реагує на наші дії. Планеті не до ладу поглинати мільйони тонн викинутого на узбіччя сміття. Але за прогресивних обставин питання відходів вже не є безвихіддям. Радо, що останніми роками наші міста почала рухатися до комплексного безвідходдя. Львів, Житомир, Харків, Хмельницький та ряд інших — доводять, що зупинятися на Національній стратегії управління відходами та декількох нових законах не вартує, а необхідно акупунктурно локально діяти та нести приклад іншим. Наступні 5 років ми маємо сформувати тренд на амбітність, у тому числі і швидшого трансформування ієрархії поводження з відходами. Ми всі маємо рухатися в бік збереження та раціонального використання ресурсів!

Танення льодовиків, переформатування погодних умов і балансів у екосистемах, зміна клімату вже тут і зараз впливає на майбутнє. Усе це здається глобальним, неосяжним, далеким, але все ж це і залежить від прямих, послідовних та зважених кроків дій у наших містах, які вийшли останні сторіччя на головну сцену у формуванні теперішнього. Нашою та вашою, шановні обранці, задачею наступні 5 років має стати поглинання кращих практик переформатування українських міст до оновлених кліматичних обставин. Кожне місто вартує того, щоби проаналізувати та оцінити ризики, які найближчі роки впливатимуть на нього, і, відповідно, підібрати та отримати від законодавчої гілки влади інструменти для формування енергетично незалежного та якомога природнішого середовища, в якому приємно та безпечно перебувати всім категоріям населення.

Шановно Верховно Радо! Давайте формувати міста розумними та екологічно сталими, відкритими та безпечними, енергоощадливими та раціональними. Закликаю наступні 5 років і подальшу історію нашої держави творити екосвідомо!

ЧИСТЯКОВ О. В., голова Національної екологічної ради України

Вода — це життя!

Здавалося б, більше половини поверхні Землі займає Світовий Океан, і води на планеті достатньо. Проте лише 2,5 % від її загальної кількості складають прісні води. Із цих 2,5 % усього 0,3 % прісної води знаходиться в річках і озерах, ще 30 % у підземних водах, а інші 70 % у льодовиках.

Світові запаси прісної води не збільшуються, а її споживання постійно зростає.

Загальне споживання прісної води у світі в тисячу разів більше, ніж усіх разом узятих видів промислової сировини. За останні 100 років споживання води збільшилося в 7 разів.

Світ очікують геополітичні потрясіння, пов'язані з боротьбою не за енергетичні ресурси, а за прісну воду.

Нестача прісної води становить серйозну загрозу глобальної світової безпеки, яку за своєю важливістю прирівнюють до таких проблем, як швидке зростання зброї масового ураження і тероризм. Зокрема, брак водних ресурсів може спровокувати нові війни.

Через забруднення, висихання водойм, зростання чисельності населення планети, збільшення темпів урбанізації, промислового та сільськогосподарського виробництва з кожним роком зростає загроза різкого скорочення кількості прісної води в світі.

Від гострої нестачі води страждають багато країн, що розвиваються. На цьому підґрунті не рідко виникають внутрішньодержавні конфлікти і міждержавні суперечки. За останні 50 років мало місце 37 запеклих міждержавних суперечок через водні ресурси, що призвели до застосування насильства та кровопролиття

За оцінками ООН, сьогодні п'ята частина жителів планети або 2,6 мільярда людей не має доступу до чистої питної води і 40 % населення — 1,6 мільярда — позбавлені основних послуг у сфері санітарії.

На сьогоднішній день приблизно 39 країн світу отримують більшу частину необхідної їм води з-за кордону.

У нас країна поцілована Богом!

В Україні 63 тис. річок, 40 тис. озер, 1 100 водосховищ, 400 тис. ставків — 1 100 000 га прісних водойм. Водночас на карті Європи ми вважаємося маловодною країною, оскільки більшість наших водних ресурсів із-за забрудненості не придатні до водозабору питної води.

Останні проведені дослідження на замовлення Світового фінансового банку поставили нас за кількістю питної води на душу населення на 125 місце з 180 країн. Ми знаходимося десь між Чадом і Суданом, африканськими країнами. А якщо говорити про Херсонську область, то там кількість питної води менше, ніж у центральній частині країни більш ніж в два рази.

Маючи таке чудове географічне положення, такі величезні запаси прісної води, ми злочинно і безгосподарно ними розпоряджаємося.

Усі роки Незалежності до наших водойм відносяться чисто по-споживацьки, а часом і злочинно. Багато річок перегородили дамбами, внаслідок чого вони втратили свою природну течію і не в змозі "змити" весь

бруд, що потрапляє до них. На берегах річок стоять мегаполіси, хімічні та металургійні гіганти зі своїми зливами і стоками. Вода у водосховищах нагадує коктейль з усієї таблиці Менделєєва. Вода настільки забруднена, що їй присвоєно 4 клас... Очисні споруди радянського зразка були розраховані на водозабір максимум 2 класу води і тому не можуть впоратися. Це ми відчуваємо на собі, у себе вдома. Вода, яка потрапляє до нас у будинок із заржавлених труб 50-річної давнини, не придатна до пиття без фільтрації та кип'ятіння. Береги річок немилосердно забудовуються, заганяючи в бетон колишні природні нерестовища, заплавні луки, болотця, які служили природним фільтром, очищаючи води річок... Витоки малих річок не чистяться, меліоративні роботи не проводяться.

У тому році у вітчизняні водойми було скинуто понад 2,08 млрд кубометрів стоків. 1/3 з них — це неочищені стоки.

Зауважте, це без урахування того бруду, що потрапляє в річки з лівневок, минаючи очисні споруди. Практично всі мийки машин скидають свої відходи в лівневки, щоб не платити за очистку. Тисячі тонн солі після зими благополучно з весняними струмками потрапляють по зливовим стокам прямо в ріки. Хімікати з полів змиваються дощами та по дренажних каналах стікають у водойми, що призводить до масового мору риби. Через таку злочинну безгосподарність у Дніпровських водосховищах солоність води помітно збільшилася, і сьогодні на Каховському, Кременчуцькому водосховищах можна зустріти рибу-голку, і навіть медуз. Усе це веде до зміни водної екосистеми!

Усі наші пральні порошки виготовлені із застосуванням фосфатів. Так, за кордоном теж є ці марки, що і в нас, але там вони виготовляються із застосуванням органічних миючих компонентів, які не шкодять довкіллю. На жаль, вони дорогі. І тому в нас у гонитві за надприбутками використовують дешеві миючі складові на основі фосфатів. Пральна машина випрала і вилила воду в каналізацію. Наші очисні споруди застарілі і не читають формулу фосфату і тому ті безперешкодно потрапляють в річку, де сприяють інтенсивному росту буро-зелених водоростей. Коли вони гниють, то виділяють небезпечні токсини. Також бурхливе заростання водойм веде до їх обміління. Але на цьому подорож фосфатів не закінчується. При водозаборі знову не читають його формулу, і він потрапляє до нас у крани. Виходить, що ми п'ємо воду з пральних машин. Потрібно додати, що фосфати сприяють розвитку онкологічних захворювань. З Дніпра п'ють 2/3 населення країни. Яка питна вода — таке і здоров'я нації. Недарма медики стверджують, що 37 % захворювань пов'язано з якістю питної води. Вода — це життя. Людина на 70 % складається з рідини.

Дніпро вже давно не "гуде", він стогне... Річка вмирає. Дніпро, перегороджений дамбами, втратив власну течію і не в змозі змити все, що в нього потрапляє з побутовими і виробничими стоками. Ось і виходить, що ми забруднюємо воду, а після використовуємо її, як питну.

Сьогодні Дніпро обмілів, він фрагментований, у нього змінюється русло.

Але, на жаль, чиновники забувають, що річка — це живий організм. Енергетики бачать Дніпро, як тазик з технічною водою для отримання електрики... Транспортне відомство, як засіб пересування... Немає єдиного господаря у Дніпра. А як відомо колективна відповідальність веде до повної безвідповідальності! Ось і розривають на частини Дніпро чиновницькі служби. Тому ми і спостерігаємо сьогодні як Дніпро гине.

Щоб почати відродження славетної річки фахівці пропонують розробити комплексну Програму з відновлення Дніпра, для оздоровлення річки прибрати тромби-наноси по всій її акваторії. Якщо розчистити Дніп-ро від мілин, що заважають, і непотрібної водної рослинності, він почне дихати на повні груди.

Вчені стверджують, що ми з вами мало не останнє покоління, від якого залежить вирішення низки глобальних екологічних проблем, поки ще не пройдена точка неповернення. Природа має чудову властивість відродження, відновлення своїх унікальних можливостей. Тому екологи, вчені, громадські організації б'ють в усі можливі дзвони, щоб звернути увагу уряду на існуючу глобальну проблему. Вони простягають руку допомоги, щоб почати її вирішувати.

Для того щоб зрозуміти всю гостроту проблеми, необхідно для себе усвідомити, що все в цьому світі взаємопов'язано. І калюжа після дощу, і сільський ставок, і річка за вікном — це все частина світового океану! Всі надводні та підземні води — це єдине ціле! І грабуючи пісок з дна річки, змінюючи її русло, засипаючи протоки, заплавні луки, болітця або спускаючи ставок, для того, щоб вибрати з нього всю рибу, а потім кидаючи водойму напризволяще — ви вбиваєте частинку Світового Океану. Для чого це все говориться? Ми просто злочинно розпоряджаємося природними багатствами. Асоціація рибалок України вважає, що Україні давно вже потрібно було розробити нову Водну Політику!!! Прісну воду необхідно визнати стратегічним ресурсом країни і підходити до її використання з усією відповідальністю! Без розуміння цього нас може очікувати похмура перспектива. Водночас я вірю, що розум і щира любов до свого краю переможуть жадібність чиновників, що намагаються нажитися на нашому здоров'ї, яке залежить від майбутнього наших водойм. І дуже скоро прийде в кожен дім чиста, кришталева, здорова, жива вода!

МАРХЕЛЬ Ю., президент громадського об'єднання "Міжнародний молодіжний рух "Скул Рісайклінг Ворлд"

Актуальність комплексної екологічної освіти населення та запровадження системи сортування вторинної сировини в закладах освіти

Пріоритети екологічної політики є невід'ємною складовою частиною для формування національної екологічної культури на шляху до збалансованого розвитку та виконання Україною зобов'язань у галузі збереження природного середовища, екологічної безпеки та сталого розвитку.

Значні обсяги накопичених в Україні відходів та відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, відсутність систематичних інформаційних, просвітницьких та освітніх програм серед населення поглиблюють екологічну кризу і стають гальмівним фактором.

Заручниками сьогодення й нашої з вами безвідповідальності стали ми, діти та майбутні покоління.

Уряд має сприяти інформаційному висвітленню громадських ініціатив, спрямованих на збереження екології та підвищення залученості громадян до суспільного життя та волонтерства.

Екологія і правильне поводження з відходами мають бути пріоритетним не лише для Парламенту, а й для суспільства в цілому. Робота в цьому напрямі потребує скоординованих зусиль усіх причетних міністерств та відомств, органів місцевого самоврядування, освітян, комунальних установ, бізнесу, громадських організацій, громади та ЗМІ.

Щороку людство утворює понад 2 млрд тонн сміття, кожен українець продукує приблизно 300 кг сміття на рік, з яких 40 % можна відправляти на вторинне перероблювання. Згідно з обліковими даними в Україні понад 17 тис. закладів загальної середньої освіти, майже 4 млн учнів та 500 тис. учителів, це 10 % від загальної чисельності населення, активізації яких достатньо для запровадження рушійних екологічних, економічних змін, а також значне заощадження ресурсів планети.

У рамках дослідження ситуації та її вирішення протягом останніх чотирьох років ми реалізували пілотний освітній проект *School Recy-cling*, який працює у 80 навчальних закладах трьох областей України, взявши за основу міста обласного значення, місто та село. Загальними зусиллями встановлено 960 контейнерів для щоденного сортування та накопичення вторинної сировини. Учасниками стали понад 22 000 школярів та їхні сім'ї, відправлено на перероблювання 165 тонн вторинної сировини. Вилучені фінансові ресурси учасники витратили на потреби своїх шкіл.

Як найкращий результат системної реалізації та взаємодії громадськості, влади, бізнесу, і освітян — проект у місті Миколаїв, де протягом усього календарного року всі заклади загальної середньої освіти сортують вторинну сировину та здають на перероблення, налагоджена міська система екологічної просвіти, заохочувальних заходів, комунікації, спеціальних навчальних

програм, забезпечена регулярна логістика накопиченої вторинної сировини.

Роками ми випрацювали універсальну концепцію Програми, яка якісно сприяє ефективному розвитку і реалізації пріоритетів “Нової Української школи” та “Національної стратегії поводження з відходами” в навчальних закладах, забезпечує створення умов для підвищення стандартів життя населення шляхом впровадження системного підходу до поводження з відходами та екологічної відповідальності локальних громад.

Пропонуємо на обговорення Проект Національної освітньої Програми й пропозиції суміжних заходів *School Recycling* як базовий комплексний підхід екологічної освіти населення та її спільну реалізацію. Програма спрямована на розвиток екологічної культури, соціальної відповідальності та запровадження системи комплексного сортування вторинної сировини та правильного поводження з відходами та їх логістика в закладах освіти України.

Провадження системного підходу до поводження з відходами у нав-чальних закладах на державному та регіональному рівнях зменшить обсяг утворення відходів шляхом збільшення обсягу їх переробки та повторного використання, з урахуванням європейського підходу й цілей сталого розвитку позитивно вплине на широкі маси населення, забезпечить якісне формування екологічної культури у громадян та виховання свідомого, екологічно відповідального покоління українців і стане прикладом для наслідування у Світовій спільноті.

ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ: “ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ НА НАСТУПНІ П’ЯТЬ РОКІВ”

№ 457-IX від 14 січня 2020 р.

Верховна Рада України постановляє:

1. Схвалити Рекомендації парламентських слухань на тему: “Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п’ять років” (далі — Рекомендації парламентських слухань), що додаються.

2. Кабінету Міністрів України до 1 липня 2020 року поінформувати Верховну Раду України про стан реалізації Рекомендацій парламентських слухань, схвалених цією Постановою.

3. Апарату Верховної Ради України спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування забезпечити в установленому порядку видання збірника матеріалів за результатами цих парламентських слухань.

4. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування.

5. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради України **Д. РАЗУМКОВ**

СХВАЛЕНО

Постановою Верховної Ради України
від 14 січня 2020 року № 457-IX

РЕКОМЕНДАЦІЇ
парламентських слухань на тему: “Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п’ять років”

Учасники парламентських слухань на тему: “Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п’ять років”, які відбулися 27 листопада 2019 року, відзначають високий експертний рівень дискусії, актуальність теми обговорення та гостроту питання захисту довкілля для українського суспільства.

Конституція України визначає права та свободи людини як найвищий пріоритет для нашої держави. У статті 50 Конституції України закріплено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Якість життя, стан здоров’я, можливість сталого розвитку і добробуту людини — це все залежить від якості довкілля.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я, хімічне і біологічне забруднення повітря, води, ґрунтів, антропогенна зміна клімату та зміна екосистем є одним з чинників, які безпосередньо впливають на стан здоров’я людей. Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність питань захисту довкілля та їх значення для забезпечення сталого розвитку нашої держави.

Верховна Рада України 28 лютого 2019 року прийняла Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”. Стратегією визначено основні стратегічні цілі та завдання державної екологічної політики, що базуються передусім на виявлених причинах екологічних проблем України та фінансовій спроможності держави до їх вирішення з урахуванням завдань, визначених в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію), та додатках до неї, поетапне наближення (транспозиція, імплементація та забезпечення дотримання) природоохоронного законодавства до відповідних директив ЄС.

Новий порядок денний зі сталого розвитку та 17 цілей сталого розвитку, прийняті у 2015 році в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, поставили перед Україною низку завдань, виконання яких дозволить забезпечити державі необхідне підґрунтя для розбудови усіх сфер її життя відповідно до викликів, які стоять перед нею. На початку XXI століття світовою спільнотою визнано, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та між-

народної безпеки внаслідок підвищення прямих і опосередкованих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей.

Україні потрібні передові технології насамперед у галузях енергетики, промисловості, сільського господарства, поводження з відходами, зокрема ті, що дозволяють досягти максимального коефіцієнта корисного використання органічного палива, зниження витрат при передачі та постачанні енергії, екологічно безпечного виробництва палива з низькосортної сировини, розвитку альтернативних джерел енергії.

В Україні питання захисту довкілля регулюють понад 40 законів та сотні підзаконних нормативно-правових актів, проте система відповідальності за екологічні правопорушення, забезпечення дотримання екологічних прав людини залишається слабкою та неефективною. Низькі екологічні податки не сприяють реалізації принципу "забруднювач платить", а кошти екологічного податку лише на 45 відсотків спрямовуються на природоохоронні заходи.

Потребують розроблення і удосконалення акти законодавства, спрямовані на імплементацію міжнародних зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію, захист і раціональне використання природних ресурсів, природоохоронний нагляд, державний моніторинг навколишнього природного середовища, поводження з відходами, охорону біорізноманіття, захист природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, адаптацію до глобальних змін клімату.

Перед Верховною Радою України, перед Урядом і органами місцевого самоврядування на сьогодні стоїть дуже важливе завдання: розробити ефективну систему захисту довкілля, а разом з тим і захисту людини як його частини.

Ліси в сучасних умовах набувають статусу одного з ключових природоохоронних чинників. На сьогодні ліси є тим головним компонентом біосфери, які стабілізують негативні процеси, що відбуваються у природі і пов'язані з антропогенними чинниками, а самі зазнають невідворотних змін. За прогнозними науковими моделями у 2050 році лісорослинні умови лісостепу та південної частини Поліської зони стануть наближеними до лісорослинних умов степу.

Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, а лісове законодавство досі недостатньо узгоджене із земельним і природоохоронним, що в свою чергу не забезпечує ефективних механізмів охорони лісу та прозорого лісокористування. З врегулювання питань у лісовому господарстві у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України про внесення змін до Лісового кодексу України щодо проведення національної інвентаризації лісів (реєстр. № 2379). Проте розвиток лісового господарства та природно-заповідного фонду потребують набагато

глибшого удосконалення відповідного законодавства.

Також пріоритетом на сьогодні є забезпечення раціонального та ефективного природокористування та збільшення відповідальності за порушення законодавства у цій сфері. Верховною Радою України прий-нято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин", який має прискорити зміни у законодавстві також щодо інших корисних копалин. Оновлення системи надрокористування на сьогодні можливе лише на основі впровадження сучасних технологій, ІТ-рішень, зокрема таких, як імплементація онлайн-кабінету надрокористувача, що дозволить відмовитися від суб'єктивізму, упередження у прийнятті управлінських рішень, а також мінімізувати контакт суб'єктів ринку з чиновницьким апаратом. Фактично це означає перехід від паперових до цифрових носіїв, і в кінцевому випадку перехід до електронної форми спеціального дозволу.

На сьогодні запроваджено ряд змін у водній політиці, зокрема прий-нято зміни до Водного кодексу України, фактично напрацьовано і реалізовано повний законодавчий базис для реалізації принципів Водної рамкової директиви ЄС, сформований інструментарій для підготовки планів управління річковими басейнами. Проте існуюча законодавча база у цій сфері потребує оновлення, зокрема щодо розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення головної водної артерії країни — річки Дніпро.

Проблема накопичення відходів виробництва і споживання є однією із загроз екологічній безпеці держави, створює реальну загрозу здоров'ю населення та безпечності довкілля України і негативно впливає на потенціал її збалансованого розвитку. Верховна Рада України приділяє постійну увагу вирішенню питань поводження з відходами. 12 листопада 2019 року у першому читанні прийнято проект Закону України про обмеження обігу пластикових пакетів на території України (реєстр. № 2051-1). Проте проблема ефективного поводження з відходами є загальнодержавною, має системний характер і зумовлює нагальну необхідність вжиття комплексних заходів для її вирішення. Наразі Україна займає дев'яте місце у світі з кількості утворення відходів на одну особу. У 95 відсотках випадків усі вони йдуть на полігони або сміттєзвалища. Тому на сьогодні дуже важливим є питання створення єдиної державної системи управління відходами, яка дозволить відстежувати абсолютно всі операції у сфері поводження з відходами.

Вирішення багатьох проблем захисту довкілля можна досягти шляхом запровадження потужного та ефективного природоохоронного нагляду, базованого на державному моніторингу навколишнього природного середовища. При цьому вирішення проблем забруднення повинно відбуватися у постійному конструктивному діалозі влади і бізнесу. Для прикладу, у 2018 році було видано 42,5 тис. дозволів на викиди в атмо-сферне повітря. Вони видаються лише тоді, коли підприємство не порушує нормативи на викиди забруднюючих речовин. Проте дозвільний орган реально не перевіряє цю інформацію, тому що на сьогодні в Україні фактично відсутній моніторинг

стаціонарних джерел викидів і точно невідомо скільки насправді потрапляє забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Відсутність датчиків моніторингу обсягу викидів і концентрації шкідливих речовин на стаціонарних джерелах викидів підприємств дає забруднювачам можливості порушувати природоохоронне законодавство, а також не сплачувати в повному обсязі за забруднення атмо-сферного повітря. Україна від цього зазнає втрат у громадському здоров'ї, трудовому потенціалі, недоотримує кошти до бюджету. Очевидно, є необхідність стимулювати проведення заходів з екологічної модернізації підприємств та посилити відповідальність підприємств за забруднення навколишнього природного середовища.

Ще одна проблема, яка потребує посиленої уваги, — це зона відчуження довкола Чорнобильської АЕС. Це територія, де відбулася найбільша техногенна катастрофа людства. Подолання наслідків цієї катастрофи є важливим завданням для України. Головна мета діяльності у Чорнобильській зоні наразі — це перетворення її на безпечну територію промислового використання з потужним природним буфером навкруги, яким є Чорнобильський заповідник.

Також ускладнилася екологічна ситуація на сході України, це зумовлено військовими діями і руйнацією інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств. На тимчасово окупованій території України порушується екологічна рівновага, а відсутність належного державного контролю за якістю довкілля, зокрема на непідконтрольних територіях Донецької і Луганської областей, призводить до небезпечних змін стану довкілля і збільшує ризики для здоров'я населення і безпеки його життєдіяльності.

У вирішенні першочергових екологічних проблем Україні допомагають міжнародні інституції шляхом підтримки відповідних проектів міжнародної технічної допомоги. Проте ефективне застосування міжнародного регуляторно-правового та інституційного інструментарію вимагає розвитку і підтримки належного функціонування відповідних національних систем, проведення великого обсягу роботи на національному рівні.

Враховуючи суспільне значення пріоритетів екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років, учасники парламентських слухань рекомендують:

1. Кабінету Міністрів України:

1) розглянути питання про оголошення 2020 року — Роком сталого розвитку в Україні;

2) прискорити спільно з центральними органами виконавчої влади розроблення і внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів щодо:

а) виконання міжнародних зобов'язань, імплементації законодавства ЄС про зміну клімату та захист озонового шару, зокрема, про ратифікацію Кігалійської поправки до Монреальського протоколу; про приєднання до Мінаматської конвенції про ртуть; про ратифікацію Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл

вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття; про ратифікацію Нагойсько-Куала-Лумпурського додаткового протоколу про відповідальність і відшкодування до Картахенського протоколу про біобезпеку;

б) дотримання екологічних прав людини, зокрема, про удосконалення державної системи біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів; про удосконалення Закону України "Про добровільне об'єднання терито-ріальних громад" у частині забезпечення потреб охорони довкілля та сталого використання природних ресурсів; про хімічну безпеку; про збільшення розмірів штрафних санкцій за правопорушення і злочини у сфері охорони природи та використання природних ресурсів; про посилення відповідальності підприємств за проведення заходів з екологічної модернізації; про Національний екологічний фонд України, що створюється за кошти екологічного податку з їх подальшим використанням виключно на природоохоронні цілі;

в) захисту лісів, природних територій та об'єктів природного заповідного фонду, зокрема, про території Смарагдової мережі; про зміни до Лісового кодексу України; про Державну цільову програму розвитку лісового господарства України "Ліси України — 2030";

г) захисту та раціонального використання природних ресурсів, зокрема, про запобігання незаконному видобутку корисних копалин, у першу чергу бурштину, а також про рекультивацію порушених земель; про оновлений Кодекс України про надра; про оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року; про оновлення Загальнодержавної цільової програми роз-витку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року; про встановлення меж прибережних захисних смуг водних об'єктів, дотримання режиму та недопущення погіршення стану прибережних територій;

ґ) поводження з відходами, зокрема, про управління відходами і запровадження ієрархії поводження з відходами, національного реєстру відходів, системи розширеної відповідальності виробника, нових принципів дозвільної системи; про відходи електронного і електричного обладнання, пластику; про тару і упаковку; про очистку стічних вод населених пунктів;

д) природоохоронного нагляду та державного моніторингу навколишнього природного середовища, зокрема, про державний екологічний контроль, удосконалення Закону України "Про охорону атмосферного повітря", у тому числі щодо запровадження обов'язкових автоматизованих систем контролю викидів забруднюючих речовин;

е) охорони біорізноманіття, зокрема, про удосконалення механізму стягнення плати за спеціальне використання об'єктів тваринного світу; про захист тварин від жорстокого поводження;

3) прискорити розроблення та затвердження національних планів дій щодо охорони навколишнього природного середовища, щодо адаптації до

зміни клімату, щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням; програм щодо запобігання і ліквідації наслідків зсувів та підтоплень, щодо матеріально-технічного переоснащення національної гідрометеорологічної служби, основних напрямів морської природоохоронної політики України; комплексної програми стабілізації екологічної ситуації та забезпечення екологічної безпеки на Донбасі; про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

4) розробити та затвердити план заходів щодо збільшення лісистості території України до оптимального рівня та затвердити плани розвитку заповідної справи з урахуванням міжнародних зобов'язань України у цій сфері;

5) розглянути питання про стан виконання Указу Президента України від 10 лютого 2010 року № 145 "Про оголошення територій міста Калуш та сіл Кропивник і Сівка-Калуська Калуського району Івано--Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації", затвердженого Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про оголошення територій міста Калуш та сіл Кропивник і Сівка-Калуська Калуського району Івано-Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації";

6) із залученням Міністерства енергетики та захисту довкілля Укра-їни і Міністерства фінансів України вжити заходів щодо забезпечення фінансування бюджетних програм природоохоронного спрямування у повному обсязі;

7) розглянути питання урахування інтересів збереження довкілля як обов'язкової складової під час розроблення та ухвалення актів законодавства.

2. Міністерству енергетики та захисту довкілля України спільно з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром енергетики та захисту довкілля України:

1) розглянути питання щодо конкретизації та уточнення положень Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", механізмів забезпечення його реалізації, а також упорядкування екологічного законодавства України шляхом його систематизації по кожному з природних ресурсів із забезпеченням екосистемного підходу;

2) вжити заходів щодо впровадження в експлуатацію спеціалізованого порталу цифрових природоохоронних і природно-ресурсних послуг і державних екологічних реєстрів загальнодержавної автоматизованої системи "Відкрите довкілля", у тому числі щодо реєстрів викидів і перенесення забруднювачів, щодо підготовки та видання "Червоної книги України" і "Зеленої книги України";

3) посилити контроль за обігом деревини та вжити заходів із запровадження єдиної державної системи електронного обліку лісу, прозорої системи реалізації деревини;

4) вжити заходів щодо удосконалення законодавства з практичного застосування стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля;

5) забезпечити проведення радіоекологічної інвентаризації виведених з господарського обороту територій зони безумовного (обов'язкового) відселення, розроблення та затвердження планів створення на території зони відчуження сучасної інфраструктури для проведення міжнародних досліджень з радіології, радіобіології, охорони навколишнього природного середовища, поводження з радіоактивними відходами, встановлення природоохоронного режиму Чорнобильського заповідника;

6) посилити організацію забезпечення екологічної освіти та підвищення кваліфікації посадових осіб, які здійснюють функції державного управління у сфері охорони довкілля.

3. Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України спільно з Міністерством енергетики та захисту довкілля України розглянути питання щодо екологічного відновлення Донбасу та посилення координації між центральними органами виконавчої влади та запропонувати законодавчі шляхи його вирішення.

4. Місцевим органам виконавчої влади:

1) розробити регіональні та місцеві програми з будівництва та реконструкції об'єктів природоохоронної інфраструктури на основі їх інвентаризації, оцінки стану та ефективності функціонування;

2) вжити заходів щодо співпраці з органами державного екологічного контролю, налагодження екологічного моніторингу, забезпечення притягнення до відповідальності порушників природоохоронного законодавства та його вимог до природокористування;

3) спільно з органами місцевого самоврядування забезпечити роз-роблення та реалізацію місцевих програм охорони навколишнього природного середовища.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ ТА ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ

Верховною Радою України прийнято Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”.

Стратегією визначено основні стратегічні цілі та завдання державної екологічної політики, що базуються, перш за все, на виявлених кореневих причинах екологічних проблем України та фінансовій спроможності держави до їх вирішення з урахуванням завдань Угоди про асоціацію України з ЄС та реалізація яких направлена на досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

У вересні 2015 р. було ухвалено Резолюцію Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй “Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року”.

В Україні було розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах; забезпечити такий стан довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та прийдешніх поколінь; створення необхідних умов для суспільного договору між владою, бізнесом і громадянським суспільством щодо підвищення якості життя громадян і гарантування соціально-економічної та екологічної стабільності; досягнення високого рівня освіти та охорони громадського здоров’я; упровадження регіональної політики, яка базуватиметься на гармонійному поєднанні загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій.

Пріоритет № 1: Запобігання зміні клімату та адаптація до неї

На початку XXI ст. світовою спільнотою визнано, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей.

Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату визначено основи для розв'язання зазначеної проблеми. Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікованим Законом України "Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату", визначено кількісні цілі із скорочення викидів парникових газів на період до 2020 р. для країн розвинутих та з перехідною економікою, до яких належить Україна.

У грудні 2015 р. в місті Парижі була прийнята нова глобальна кліматична Паризька угода до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікована Законом України "Про ратифікацію Паризької угоди".

Відповідно до положень Паризької угоди Україна як сторона угоди зобов'язана зробити свій національно-визначений внесок для досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, зокрема шляхом скорочення обсягу викидів парникових газів.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Законодавча неврегульованість основних засад реалізації державної політики у сфері зміни клімату та захисту озонового шару.

Не чіткий розподіл функцій, низький рівень координації дій та інституційної спроможності органів державної влади щодо планування і реалізації дій у сфері зміни клімату та захисту озонового шару.

Неузгодженість політики у сфері зміни клімату та захисту озонового шару із законодавчими та іншими нормативно-правовими актами в інших соціально-економічних сферах.

Недостатність фінансових ресурсів.

Відсутність системного підходу до створення наукового підґрунтя діяльності у сфері зміни клімату та захисту озонового шару.

Недостатня обізнаність громадянського суспільства та органів державної влади з усіх аспектів проблеми зміни клімату, захисту озонового шару та використання озонобезпечних технологій, низьковуглецевого розвитку держави.

Мета

Удосконалення державної політики у сфері зміни клімату для досягнення сталого розвитку держави, створення правових та інституційних передумов

для забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку за умови економічної, енергетичної та екологічної безпеки і підвищення добробуту громадян.

Впровадження механізмів, спрямованих на скорочення споживання озоноруйнівних речовин і стимулювання переходу до використання альтернативних речовин та технологій.

Запровадження системи моніторингу, звітності та верифікації (далі — МЗВ) викидів парникових газів.

Створення Єдиного державного реєстру операторів контрольованих речовин (озоноруйнівні речовини, фторовані парникові гази).

Реінтеграція постраждалої території зони відчуження, зокрема шляхом створення об'єктів з вироблення електроенергії з альтернативних джерел енергії.

Що зроблено

• Законом України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII ратифіковано Паризьку угоду;

• розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р затверджено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (Concept of state climate change policy implementation until 2030).

Концепція є першим цілісним нормативно-правовим документом України у сфері зміни клімату, основною метою якої є вдосконалення державної політики у сфері зміни клімату для досягнення сталого розвитку держави, створення правових та інституційних передумов для забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку за умови економічної, енергетичної та екологічної безпеки і підвищення добробуту громадян. Основними напрямами реалізації Концепції є:

— зміцнення інституційної спроможності щодо формування і забезпечення реалізації державної політики у сфері зміни клімату;

— запобігання зміні клімату через скорочення антропогенних викидів і збільшення абсорбції парникових газів та забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку держави;

— адаптація до зміни клімату, підвищення опірності та зниження ризиків, пов'язаних із зміною клімату;

• розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 878-р. затверджено План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (Action plan on Concept of state climate change policy implementation until 2030). Цей документ містить перелік 49-ти конкретних заходів, спрямованих на виконання основних напрямів реалізації Концепції, а також строки їх виконання та відповідальних виконавців;

• розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р затверджено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність" (Energy strategy of

Ukraine till 2015 “Security, energy efficiency, compe-titiveness”.

У нижченаведеній таблиці представлені деякі ключові показники цієї стратегії.

1	2	3	4	5	6	7
Опис ключового показника ефективності	Тип	2015 р.	2020 р.	2025 р.	2030 р.	2035 р.
1	2	3	4	5	6	7
Енергоємність ВВП, ЗППЕ* у т н. е./тис. дол. ВВП (ПКС)	Мета	0,4	0,20	0,18	0,15	0,13
Частка втрат у електромережах, %	Мета	>12 %	10 %	9 %	8 %	<7,5 %
Частка втрат у тепломережах, %	Мета	>20 %	<17 %	<13 %	<11 %	<10 %
Частка ВДЕ (включно з гідрогенеруючими потужностями та термальною енергією) в ЗППЕ, %	Мета	4 %	8 %	12 %	17 %	25 %
Частка ВДЕ (включно з гідрогенеруючими потужностями) в генерації електроенергії, %	Мета	5 %	7 %	10 %	>13 %	>25 %
Викиди CO_2 до рівня 1990 р.	Обме-- ження	–	<60 %	<60 %	<60 %	<50 %
Зниження викидів у CO_2 екв. на кінцеве споживання палива, % від 2010 р.	Мета		>5	>10	>15	>20

* ЗППЕ — загальне первинне постачання енергії, що розраховується як сума виробництва (видобутку), імпорту, експорту, міжнародного бункерування суден і зміни запасів енергоресурсів у країні.

• на виконання: (і) статті 4 Паризької угоди та (іі) Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року розроблено Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року (Low emission development strategy of Ukraine till 2050). 18 липня 2018 р. схвалено протокольним рішенням засідання Кабінету Міністрів України та розміщена на сайті Секретаріату Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату за посиланням: https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/long-term-strategies.

Стратегія містить такі ключові положення:

— усвідомлюючи свою відповідальність за досягнення цілей Паризької угоди та керуючись національними пріоритетами, Україна докладатиме зусиль для досягнення індикативного показника, що до 2050 р. становитиме порівняно з 1990 р. 31–34 % викидів парникових газів. Цей показник є амбітним і справедливим у контексті участі у глобальному реагуванні на загрозу зміни клімату;

— довгострокове стратегічне планування є ітераційним процесом, тому цей документ не слід розглядати як остаточний. Україна планує переглядати свою стратегію принаймні кожні п'ять років, щоб оцінювати прогрес і збільшувати рівень амбітності з урахуванням національних обставин.

— прийнято 14.07.2016 р. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання окремих питань правового режиму території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", яким створено механізм передачі земель зони відчуження у користування;

— прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 р. № 912 "Деякі питання стимулювання розвитку зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення", якою встановлено понижувальний коефіцієнт 0,15 до орендної ставки за використання державного майна, розташованого в зоні відчуження, що стимулюватиме використання існуючого майна Чорнобильської АЕС у інвестиційних проектах, пов'язаних із створенням об'єктів альтернативної енергетики у зоні відчуження.

Що планується зробити

• У процесі розроблення, розгляду та схвалення знаходяться проекти таких документів:

— Закон України "Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів" (Law of Ukraine "On monitoring, reporting and verification of GHG emissions") (на виконання: (i) міжнародних зобо-в'язань України за РКЗК ООН та Паризькою угодою; (ii) Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в частині імплементації положень Директиви № 2003/87/ЄС про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів та (iii) Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року). Прийняття цього Закону забезпечить створення в Україні системи регулювання відносин у сфері моніторингу, звітності та верифікації, що спрямована, зокрема, на:

(i) впровадження єдиної загальнообов'язкової методики розрахунку викидів парникових газів,

(ii) отримання точної та об'єктивної інформації щодо викидів парникових газів,

(iii) забезпечення відповідності розрахунку викидів парникових газів європейським стандартам та механізмам щодо МЗВ. Крім того, система моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів є важливим елементом та передумовою для застосування ринкових або неринкових механізмів

сприяння скороченню викидів парникових газів (28.02.2019 р. прийнято у першому читанні на засіданні Верховної Ради України; готується до другого читання за реєстр. № 0875 від 29.08.2019 р.).

Після прийняття законопроекту Верховною Радою України на його виконання, Мінекоенерго буде подано в установленому порядку пакет нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України з метою повного впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні.

— Закон України "Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази" (Law of Ukraine "On ozone depleting substances and fluorinated greenhouse gases") (на виконання: (i) міжнародних зобов'я-зань України за Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар та (iii) Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в частині імплементація положень Регламенту (ЄС) № 2037/2000 про речовини, що руйнують озоновий шар, зі змінами та доповненнями, та Регламенту (ЄС) № 842/2006 про деякі фторовані парникові гази) (28.02.2019 р. прийнято в першому читанні на засіданні Верховної Ради України).

— План заходів щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2035 року "Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність" (Action plan on implementation of Energy strategy of Ukraine till 2015 "Security, energy efficiency, competitiveness").

— Оновлений національно-визначений внесок України до Паризької угоди (Renewed Nationally determined contribution of Ukraine to Paris Agreement) (на виконання: (i) статті 4 Паризької угоди та (ii) Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року).

• Проведення інвентаризації земель зони відчуження.

• Проведення інформаційних кампаній.

• Найближчим часом мають бути розроблені та схвалені такі ключові документи:

— Закон про ратифікацію Кігалійської поправки до Монреальського протоколу (Kigali Amendment to the Montreal Protocol) (далі — КП) (Україна є стороною Монреальського Протоколу. У 2014 р. прийнято КП, яка набрала чинності 1 січня 2019 р. Ратифікація КП створить умови для скорочення споживання гідрофторвуглеродів, які є парниковими газами з найвищими показниками впливу та для переходу на кліматобезпечні технології підвищення енергоефективності обладнання).

— Стратегія адаптації до зміни клімату України (Climate change adaptation strategy of Ukraine) (на виконання: (i) статті 7 Паризької угоди та (ii) Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року).

— Комплексний національний план з енергетики та зміни клімату на період з 2021 по 2030 роки (Integrated national energy and climate plan from 2021 till 2030) (на виконання Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації

державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року).

Результат

• Створення сучасної системи МЗВ, що відповідає міжнародним та європейським критеріям і стандартам.

• Впровадження єдиної загальнообов'язкової методики розрахунку викидів парникових газів з установок, на які поширюється дія законопроекту.

• Отримання точної та об'єктивної інформації щодо викидів парникових газів з установок, на які поширюється дія законопроекту.

• Створення умов для застосування ринкових або неринкових механізмів сприяння скороченню викидів парникових газів.

• Забезпечення відповідності розрахунку обсягів викидів парникових газів європейським стандартам щодо МЗВ.

• Скорочення використання гідрофторвуглеців і переходу на озоно- та кліматобезпечні технології.

• Покращення міжнародного іміджу України.

• Забезпечення функціонування спеціально уповноваженого органу з питань моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів і торгівлі квотами на викиди парникових газів.

• Створення електронних систем:

— моніторингу, звітності, верифікації та торгівлі квотами на викиди парникових газів;

— регулювання і контролю за ввезенням і вивезенням озоноруйнівних речовин та їх обліку.

Пріоритет № 2: Реформа Держгеонадр та розвиток мінерально--сировинної бази

У сфері надрокористування в Україні існують системні проблеми, що становлять реальну загрозу економічній безпеці держави. На території України, яка становить 0,4 % суходолу планети, виявлено до 5 % усіх мінерально-сировинних ресурсів земної кулі. В Україні виявлено понад 20 тис. родовищ і рудопроявів з 95 видів корисних копалин, з яких близько 8 тисяч родовищ мають промислове значення й обліковуються Державним балансом запасів корисних копалин. Загальна кількість розроблених родовищ становить близько трьох тисяч. Водночас неефективне державне управління у цій сфері, відсутність інвестицій, використання видобувними підприємствами застарілого обладнання, зношеність якого становить до 70 %, відтік кваліфікованих спеціалістів призвели до зниження якості виконання робіт у галузі.

Більшість корисних копалин в Україні видобувають у межах кількох головних гірничопромислових регіонів — Донецького, Криворізько-Нікопольського, Прикарпатського. Довготривале інтенсивне видобування надр у цих регіонах призвело до істотних змін геологічного середовища та виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Головними чинниками негативного впливу є надзвичайно висока концентрація гірничих підприємств, високий рівень виробленості переважної біль-

шості родовищ, нелегальне видобування бурштину у значних масштабах, що призвело до порушення екосистем, недостатній обсяг фінансування робіт, пов'язаних із зменшенням впливу на навколишнє природне середовище, зумовленого розробкою родовищ і непроведенням рекультивації вироблених ділянок, передусім Полісся.

Перехід до ресурсозберігаючих технологій, повноцінне впровадження оцінки впливу на довкілля, обов'язковість рекультивації та невідворотність відповідальності за порушення природоохоронного законодавства мають стати основними напрямами збалансованого використання надр України.

Належне державне управління в галузі геологічного вивчення та використання надр, залучення інвестицій сприятимуть збільшенню видобутку гостродефіцитної сировини і підвищенню економічної незалежності та безпеки держави.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Обмежена конкуренція на ринку спеціальних дозволів на користування надрами.

Недостатні надходження до державного бюджету через відсутність розвитку/відтворення мінерально-сировинної бази.

Дефіцит бюджетних коштів, що спрямовуються на геологорозвідувальні роботи.

Повільні темпи розробки і впровадження принципово нових технологій видобутку і вилучення корисних копалин.

Процеси відтворення власної мінерально-сировинної бази не відповідають потребам країни.

Відсутність центрального органу виконавчої влади, уповноваженого на розрахунок шкоди, збитків і втрат, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами.

Недосконалість законодавчої бази в галузі надрокористування.

Мета

Реформування системи надрокористування та регулятора (Держгеонадр).

Реформування внутрішньої структури Держгеонадр, оптимізація функцій служби, які повинні бути спрямовані в першу чергу на забезпечення розвитку мінерально-сировинної бази України.

Інвентаризація підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держгеонадр, аналіз їхньої діяльності та ліквідація збиткових чи таких, що здійснюють невластиві функції.

Удосконалення системи державного управління у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, встановлення чітких законодавчих правил у сфері надрокористування.

Підвищення інвестиційної привабливості, доступність геологічної інформації, забезпечення надання якісних адміністративних послуг з видачі спеціальних дозволів на користування надрами та залучення фінансових ресурсів до Державного бюджету України.

Відкриття нових родовищ України із підтвердженим промисловим потенціалом для забезпечення потреб національної економіки в мінеральних ресурсах і збільшення експортного потенціалу країни завдяки власному видобутку корисних копалин, що призведе до забезпечення пріоритетних національних інтересів України, її економічної і політичної незалежності, підвищення добробуту громадян.

Підвищення ефективності державного геологічного контролю, недопущення втрат Державного бюджету України та місцевих бюджетів внаслідок незаконного (самовільного) користування надрами.

Що зроблено

• Розроблено постанови Кабінету Міністрів України:

від 25.04.2018 № 333 "Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 594 і 615", якою врегульовано порядок подання документів для отримання дозволів на користування надрами шляхом участі в аукціоні чи без проведення такого; унормовано порядок реалізації Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" під час надання/продовження строку дії спеціальних дозволів на користування надрами; спрощено процедуру щодо надання чи продовження дії дозволів;

від 19.09.2018 № 764 "Про внесення змін до пункту 8 Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр", якою внесені зміни до Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр, за якою передбачено її адаптацію (гармонізацію) до положень Рамкової класифікації викопних енергетичних і мінеральних запасів і ресурсів (РКООН-2009), які спрямовані на створення правових підстав залучення кредитних ресурсів міжнародних фінансових установ при видобуванні копалин надр за участю іноземних інвесторів, що позитивно вплине на можливість застосування міжнародних стандартів оцінки запасів і звітності, що поліпшить інвестиційну привабливість проектів з видобування ресурсів надр та в цілому сприятиме інвестиційній діяльності;

від 17.10.2018 № 848 "Про реалізацію експериментального проекту із запровадження проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами шляхом електронних торгів", якою затверджено тимчасовий Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами шляхом електронних торгів, що дозволить якісно та оперативно обслуговувати потенційних надрокористувачів, які звертаються до Держгеонадр за отриманням спеціального дозволу та незалежно від місця знаходження суб'єкта господарювання в день проведення торгів забезпечити його участь в онлайн-аукціоні. Запровадження системи онлайн-аукціонів з продажу спецдозволів забезпечить відкритість і прозорість при наданні адміністративних послуг суб'єктам господарювання. Перший електронний Аукціон відбувся 06.03.2019 р. в електронній торговій системі "ProZorro. Продажі". Сукупно

зростання вартості лотів склало близько 96 млн від оголошеної вартості, це понад 3 рази — від 45 млн грн до 141 млн грн;

від 07.11.2018 № 939 "Питання розпорядження геологічною інформацією", якою затверджено новий Порядок розпорядження геологічною інформацією, що дасть змогу вдосконалити правовідносини у сфері розпорядження геологічною інформацією шляхом унеможливлення виникнення неоднозначності при тлумаченні та застосуванні понять первинної та вторинної (обробленої) геологічної інформації, уникнути ризиків втрати такої інформації, створити передумови для її залучення в ринковий обіг, а також забезпечити відкритість і доступність геологічної інформації, яка належить державі, та нівелювати необґрунтоване регуляторне навантаження на суб'єктів господарювання при розпорядженні такими даними.

• Розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на користування надрами", метою якої є приведення положень Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на право користування надрами, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1374, у відповідність з вимогами законодавства у сфері надрокористування, підвищення прозорості розрахунку початкової вартості спеціальних дозволів.

• Ведеться робота над розробкою кодифікованого законодавчого акта у сфері надрокористування — проекту нової редакції Кодексу України про надра, який врегульовує порядок надрокористування в Україні та містить чимало новацій.

Процес формування законодавчої бази у сфері надрокористування, зокрема земельних, податкових відносин тощо, ускладнює якісне упорядкування загальних норм законодавства у сфері надрокористування. З моменту розроблення законопроекту прийнято або знаходиться на розгляді Верховної Ради України та розробляються ряд змін до чинного законодавства, які кардинально змінюють загальну концепцію та структуру підготовленого законопроекту та гальмує погодження проекту нової редакції Кодексу України про надра (далі — законопроект) із заінтересованими центральними органами виконавчої влади.

У законопроекті планується усунути нинішні протиріччя правового регулювання з видобування корисних копалин, спростити адміністративні процедури, а також забезпечити дотримання екологічних вимог при видобуванні корисних копалин і встановлення адекватної відповідальності за порушення законодавства у сфері надрокористування.

Наразі продовжується робота з підготовки зазначених проектів для подальшого узгодження їх із заінтересованими центральними органами виконавчої влади. З метою повного та всебічного врахування пропозицій і зауважень до проектів опрацьовується питання щодо проведення необхідних консультацій і переговорів з фахівцями та науковцями -галузі.

Що планується зробити

• Розроблення та подання на погодження в установленому порядку нової редакції Кодексу України про надра. Прийняття нової редакції Кодексу України про надра вирішить питання включення права користування надрами до особливого майнового права, з відповідними наслідками цивільно-правового регулювання, обмеження терміну на виконання програм геологорозвідувальних робіт та геологічного вивчення, припинення права на користування надрами у випадках невиконання програм; визначить збалансований набір повноважень органів місцевого самоврядування через надання права надання спеціальних дозволів на користування надрами місцевого значення та скасування вимоги погодження спеціальних дозволів на користування надрами загальнодержавного значення; призведе до спрощення дозвільної документації (зокрема, скасування вимоги щодо оформлення гірничого відводу для нафтогазовидобутку), уникнення дублювання у дозвільних документах та вдосконалення системи контролю за надрокористуванням і покарань за допущені недоліки в роботі.

• Розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на користування надрами", що забезпечить вдосконалення порядку та плати за надання спеціальних дозволів на користування надрами відповідно до положень європейських Директив.

• Автоматизація обробки геологічної інформації та переведення її у цифровий формат, що забезпечить створення та функціонування автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, формування повноцінної бази геологічних даних для подальшого використання їх вітчизняними та іноземними інвесторами для сталого розвитку економіки країни.

• Розроблення та погодження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, що забезпечить здійснення розрахунку шкоди, збитків і втрат, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами.

• Розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту постанови Кабінету Міністрів України стосовно впровадження електронної системи щодо отримання/продовження строку дії спеціальних дозволів на користування надрами, що надасть можливість подання суб'єктами господарювання документів для отримання/продовження строку дії спеціальних дозволів на користування надрами в електронному вигляді.

• Подання до Верховної Ради України проекту Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року" з метою нарощення мінерально-сировинної бази.

Результат

• Збільшення кількості ділянок надр, спеціальні дозволи на користування якими будуть реалізовані шляхом проведення електронних торгів.

• Збільшення кількісного та якісного складу учасників електронних аукціонів, збільшення надходжень до Державного бюджету України від продажу спеціальних дозволів на користування надрами.

Пріоритет № 3: Забезпечення ефективного та безпечного управління відходами та небезпечними хімічними речовинами

Проблема відходів в Україні вирізняється особливою масштабністю і значимістю як внаслідок домінування в національній економіці ресурсоємних багатовідхідних технологій, так і через відсутність протягом тривалого часу адекватного реагування на її виклики. Значні масштаби ресурсокористування та енергетично-сировинна спеціалізація національної економіки разом із застарілою технологічною базою визначали і надалі визначають високі показники утворення та нагромадження відходів.

Високий рівень утворення відходів та низькі показники їх використання як вторинної сировини призвели до того, що в Україні щороку в промисловості та комунальному секторі нагромаджуються значні обсяги твердих відходів, з яких лише незначна частина застосовується як вторинні матеріальні ресурси, решта потрапляють на звалища.

Значні обсяги накопичених в Україні відходів та відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, утилізації, знешкодження та видалення, поглиблюють екологічну кризу і стають гальмівним фактором розвитку національної економіки.

Відмінність ситуації, що склалася з відходами в Україні, порівняно з іншими розвинутими країнами полягає у великих обсягах утворення відходів та у відсутності інфраструктури поводження з ними. При цьому наявність такої інфраструктури є неодмінною ознакою всіх економік розвинутих країн.

Така ситуація обумовлює необхідність створення та забезпечення належного функціонування загальнодержавної системи запобігання утворенню відходів, збирання, перероблення та утилізації, знешкодження й екологічно безпечного видалення. Це повинно бути невідкладним завданням навіть в умовах відносної обмеженості економічних можливостей як держави, так і основних утворювачів відходів. Отже, єдиним можливим шляхом урегулювання ситуації є створення комплексної системи управління відходами. Основною причиною такого стану є недосконала законодавча база, відсутність ефективної системи обліку та звітності, системи моніторингу у сфері управління відходами.

Виробництва хімічного комплексу промисловості належать до найбільш екологічно небезпечних підприємств, і разом з підприємствами нафтопереробного комплексу, нафто-, газо-, та аміакопроводами, атомними та тепловими електростанціями, гірничопереробними підприємствами та залишками військово-промислового комплексу колишнього Радянського Союзу становлять значну потенційну небезпеку для довкілля та здоров’я населення, постійну загрозу виникнення хімічних аварій, у тому числі з можливими транс-

кордонними наслідками.

Проблема поводження з хімічними речовинами стосується різних суб'єктів соціально-економічної діяльності (виробництв, розробників відповідних технологій, місцевих органів виконавчої влади, де утворюються та/або зберігаються хімічні речовини).

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Відсутність дієвого законодавства, що перешкоджає створенню та забезпеченню ефективного функціонування системи управління відходами в Україні на інноваційних засадах та належної інфраструктури для розвитку зазначеної сфери.

Мета

Створення умов для підвищення стандартів життя населення шляхом впровадження системного підходу до управління відходами на державному та регіональному рівнях, впровадження заходів для запобігання або зменшення утворення відходів, зниження негативних наслідків від управління відходами, сприяння їх повторному використанню і відновленню в якості вторинної сировини та енергетичних ресурсів, визначення правових, організаційних, економічних засад і механізмів контролю для забезпечення всебічного захисту довкілля та здоров'я людей.

Усунення ризику виникнення хімічних забруднень, аварій і нещасних випадків під час виробництва, зберігання, транспортування, використання, торгівлі, вилучення з обігу та утилізації або знешкодження хімічних речовин.

Що зроблено

• Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820 схвалено Національну стратегію управління відходами в Укра-їні до 2030 року (далі — Стратегія), якою передбачено розв'язання проб-лемної ситуації, що склалася з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів, а зокрема, запровадження роздільного збирання твердих побутових відходів, створення інфраструктури з їх перероблення.

• Постановою Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 р. № 313 утворено Координаційну раду з питань реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року.

• Розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 20.02.2019 р. № 117 схвалено Національний план управління відходами до 2030 року.

• Розроблено проект Закону України "Про управління відходами", який погоджено із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та в установленому порядку внесено на розгляд Верховної Ради України. На цей час, відповідно до частини першої статті 105 Регламенту Верховної Ради України законопроект, внесений Кабінетом Міністрів України, залишився не розглянутим у зв'язку з припиненням повноважень Верховної Ради України восьмого скликання;

• Розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України “Про утворення Державного агентства України з питань управління відходами”.

• Постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 р. № 1212 “Про внесення змін до пункту 11 Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням” схвалено відповідні зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 р. № 1120, що мають вирішити проблеми із транскордонним переміщенням небезпечних відходів з території України.

• Розроблено проект Закону України “Про ратифікацію Мінаматської конвенції про ртуть”, який було погоджено із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та в установленому порядку внесено на розгляд Президента України у 2018 р. Прийняття закону сприятиме захисту здоров’я людей та покращенню стану навколишнього природного середовища внаслідок обмеження торгівлі і поступової відмови від застосування ртуті та припинення провадження технологічних процесів і використання певної продукції з її вмістом.

Що планується зробити

• Прийняття Закону України “Про управління відходами” (далі — Закон), який визначатиме основні законодавчі рамки в цій сфері та напрями державного регулювання з урахуванням європейських підходів з питань управління відходами, що базуються на положеннях Рамкової Директиви № 2008/98/ЄС Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 р. “Про відходи та скасування деяких директив”.

Проектом Закону вперше впроваджуються положення європейського законодавства у сфері управління відходами, а саме:

запровадження ієрархії управління відходами;

введення європейської класифікації відходів;

запровадження розширеної відповідальності виробника;

створення інформаційної системи управління відходами;

створення ефективної системи довгострокового планування управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях.

• Прийняття Закону надасть можливість надалі реформувати галузь і впроваджувати секторальні законопроекти: “Про захоронення відходів”; “Про управління відходами видобувних підприємств”, “Про упаковку та відходи упаковки”; “Про відходи електричного та електронного обладнання (ВЕЕО)”; “Про батарейки і акумулятори та відпрацьовані батарейки і акумулятори”.

• Створення центрального органу виконавчої влади з питань управління відходами з метою вирішення критичної ситуації, яка склалася з утворенням, накопиченням, збиранням, зберіганням та захороненням відходів та призводить до подальшого розвитку екологічних загроз. Підготовлено пропозиції щодо вдосконалення інституційної структури управління відходами на інноваційних засадах.

Створення зазначеного органу відповідає вимогам Стратегії та Націона-

льного плану управління відходами.

• Прийняття проекту Закону України “Про приєднання до Мінамат-ської конвенції про ртуть” сприятиме захисту здоров’я людей та покращенню стану навколишнього природного середовища внаслідок обмеження торгівлі і поступової відмови від застосування ртуті та припинення провадження технологічних процесів і використання певної продукції з її вмістом.

• Прийняття проекту Закону України про хімічну безпеку та приведення національного законодавства у відповідність із актами ЄС, нормами яких передбачено:

впровадження екологічно прийнятних технологій, безпечних для довкілля та людини,

створення центрів більш чистого виробництва,

встановлення чіткої класифікації небезпечних хімічних речовин,

прийняття технічних регламентів щодо попереджувального маркування та пакування хімічної продукції.

Реалізація положень запропонованого закону дасть змогу підвищити рівень хімічної безпеки та вдосконалити систему поводження з хімічними речовинами, знизити імовірність виникнення хімічних забруднень, аварій і нещасних випадків під час виробництва, зберігання, транспортування, використання, торгівлі, вилучення з обігу та утилізації або знешкодження хімічних речовин, зменшити соціальні і економічні втрати зумовлені такими подіями.

Результат

• Запровадження в українському законодавстві у сфері управління відходами системи розширеної відповідальності виробника, запровадження електронних процедур подання декларації про відходи, видачі дозволів та ліцензій, введення європейської класифікації відходів, запровадження п’ятиступеневої ієрархії відходів, створення прозорої -біржі відходів.

• Запобігання та зменшення негативного впливу відходів упаковки на довкілля та здоров’я людей.

• Розвиток системи управління відходами батарейок та акумуляторів та системи управління відходами електричного та електронного обладнання.

• Реформування системи поводження з побутовими відходами (запровадження сортування та роздільне збирання, повна переробка).

• Оновлення та розвиток хімічної галузі промисловості шляхом розробки та впровадження екологічно прийнятних технологій, безпечних для довкілля та людини.

• Будівництво нових та реконструкція існуючих сміттєпереробних заводів.

• Припинення експлуатації, закриття та рекультивацію полігонів і сміттєзвалищ, які не відповідають вимогам екологічної безпеки.

Пріоритет № 4: Збереження природної спадщини

Одним з головних напрямів екологічної політики України є розвиток

природоохоронних територій. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) охороняють як національне надбання, щодо якого встановлено особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною. Розвиток системи природоохоронних територій є важливою передумовою для забезпечення сталого розвитку країни.

Державною стратегією регіонального розвитку, затвердженою постановою Кабінету Міністрів від 06.08.2014 р. № 385, передбачено розширення площі ПЗФ до 15 % від загальної території країни у 2020 р.

Конвенцією про охорону біологічного різноманіття, сторонами якої є 193 країни світу, серед яких і Україна, поставлено завдання створити до 2020 р. систему природоохоронних територій на площі 17 % суходолу та 10 % морських акваторій до 2020 р. і для цього розроблена спільна програма дій.

Створення природоохоронних територій також передбачено іншими діючими в Україні міжнародними конвенціями й угодами, а саме: Конвенцією про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як середовища перебування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція, стаття 2), Конвенцією про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, стаття 4), Конвен-цією про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція, стаття 2), Конвенцією про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Конвенція про всесвітню спадщину, стаття 5), Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція, стаття 4), Конвенцією про захист Чорного моря від забруднення (Чорноморська конвенція, стаття 4 Протоколу про охорону біорізноманіття), Програмою ЮНЕСКО "Людина і біосфера".

Законом України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року" для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України передбачено збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду (зокрема заповідних зон у національних природних парках та регіональних ландшафтних парках), створення на суходолі і в акваторії Чорного й Азовського морів і забезпечення збереження і функціонування репрезентативної та ефективно керованої системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, у тому числі транскордонних та європейського і міжнародного значення.

Однією з передумов вступу нової країни до Європейського Союзу є адаптація національного законодавства до європейської Директиви № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Основною метою Директиви є сприяння збереженню біорізноманіття шляхом збереження природних середовищ (далі — оселищ) і видів природної флори та фауни, які мають важливе значення для суспільства на території держав-членів Європейського Союзу.

Найважливішим інструментом для виконання завдань є визначення тери-

торій, важливих для Європейського Союзу — об'єктів природи загальноєвропейського значення (Sites of Community Importance), які, разом зі спеціальними природоохоронними територіями (Special Protection Areas), визначені відповідно до Оселищної директиви.

Станом на 01.01.2019 р. ПЗФ України включає 8 295 територій та об'єк-тів загальною площею 3985 тис. га в межах сухопутної території та 402,5 тис. га в межах акваторії Чорного моря. Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави ("показник заповідності") становить 6,6 %.

Більше половини (62 %) площі ПЗФ України займають території та об'єкти загальнодержавного значення. Серед них 19 природних і 5 біосферних заповідників, 49 національних природних парків, 320 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 дендрологічних та 7 зоологічних парків, 89 парків — пам'яток садово-паркового мистецтва. Загальна площа територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення становить 2 477 103,75 га, місцевого — 1 847 167,29 га.

Найбільший відсоток заповідності серед адміністративно-територіальних одиниць — у м. Севастополь, м. Київ, Івано-Франківській, Хмельницькій та Закарпатській областях. Найменший — у Вінницькій, Харківській, Дніпропетровській, Черкаській та Миколаївській областях.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

За роки незалежності площа ПЗФ збільшилася в рази, але цього недостатньо для збереження рідкісних і зникаючих видів рослин та тварин, середовищ їх існування. Разом з тим недосконалість існуючої законодавчої бази, відсутність чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи та недосконалість системи управління нею, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду, відсутність єдиної системи оплати праці, со-ціальних

Таблиця 1

Рейтинг адміністративно-територіальних одиниць за величиною територій природно-заповідного фонду у відсотках від їхньої загальної площі

Назва АТО	Площа АТО, га	Загальна площа ПЗФ, га	%	Рейтинг
Вінницька область	2 651 300	59 771,5237	2,26	27
Волинська область	2 014 400	21 9465,4	10,89	7
Дніпропетровська область	3 191 400	96 008,3731	3,01	25
Донецька область	2 651 700	97 260,942	3,67	21
Житомирська область	2 983 200	137 119,5928	4,60	18

Назва АТО	Площа АТО, га	Загальна площа ПЗФ, га	%	Рейтинг
Закарпатська область	1 277 700	180 698,92	14,17	5
Запорізька область	2 718 000	125 068,4433	4,60	17
Івано-Франківська область	1 390 000	218 881,98	15,72	3
Київська область	2 813 100	291 958,067	10,38	9
Кіровоградська область	2 458 800	99 411,4926	4,04	20
АР Крим	2 610 000	219 319,36	8,41	12
Луганська область	2 668 400	92 932,7513	3,48	22
Львівська область	2 183 300	156 063,4783	7,15	15
Миколаївська область	2 459 800	75 487,74	3,07	23
Одеська область	3 331 000	150 837,5469	4,53	19
Полтавська область	2 874 800	142 473,33	4,96	16
Рівненська область	2 004 700	177 459,5196	8,85	11
Сумська область	2 383 400	177 033,1564	7,43	14
Тернопільська область	1 382 300	123 212,3932	8,91	10
Харківська область	3 141 500	74 843,5995	2,38	26
Херсонська область	2 846 100	302 783,3041	10,64	8
Хмельницька область	2 064 500	312 482,03	15,15	4
Черкаська область	2 090 000	64 117,8704	3,07	24
Чернівецька область	809 700	103 598,45	12,80	6
Чернігівська область	3 186 500	249 381,4199	7,82	13
м. Київ	83 900	17 726,76	21,20	2
м. Севастополь	86 400	26 241,02	30,37	1
Разом	60 355 900	3 991 638,464		

гарантій та пільг для їх працівників зумовлюють загрозу нецільового використання та втрати територій і об’єктів природно-заповідного фонду. Значно зросла загроза втрати зарезервованих та перспективних для подальшого заповідання цінних природних комплексів.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшити площі земель екомережі, що є стратегічним завданням для досягнення екологічної збалансованості території України. Збільшення площі національної екомережі має насамперед відбуватися в результаті розширення існуючих і створення нових територій та об’єктів природно-заповідного фонду.

Основну загрозу біологічному різноманіттю становлять діяльність люди-

ни та знищення природного середовища існування флори і фауни. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісів, яке відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів з подальшою зміною цільового призначення земель, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо. Поширення неаборигенних видів у природних екосистемах викликає значний дисбаланс у біоценозах.

Завдання з охорони біорізноманіття не вирішується під час приватизації земель, підготовки і виконання програм галузевого, регіонального і місцевого розвитку. Відсутність закріплених на місцевості в установленому законом порядку меж територій та об'єктів ПЗФ призводить до порушення вимог заповідного режиму. Незадовільними є темпи встановлення у натурі (на місцевості) прибережних захисних смуг вздовж морів, річок та навколо водойм, які виконують роль екологічних коридорів.

Частка земель ПЗФ в Україні є ще недостатньою для збереження біорізноманіття і значно меншою, ніж у більшості держав — членів Європейського Союзу, де частка таких земель становить у середньому 21 % площі держав.

Межі більшості територій та об'єктів природно-заповідного фонду не встановлені в натурі (на місцевості).

Площі водно-болотних угідь, степових екосистем та природних лісів зменшуються внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислової та житлової забудови тощо.

Система управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду є недостатньо ефективною та інтегрованою з іншими галузями економіки.

Стандарти Європейського Союзу, визначені Директивами № 2009/147/ЄС та № 92/43/ЄС, ще не достатньо впроваджені в національній системі збереження біорізноманіття.

Мета

Створення на суходолі і морській акваторії репрезентативної системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, транскордонних та природоохоронних територій європейського і міжнародного зна-чення.

Забезпечення ефективного управління системою територій та об'єк-тів природно-заповідного фонду та інтеграції її з іншими галузями економіки відповідно до кращих зразків міжнародної практики.

Встановлення в натурі меж територій та об'єктів природно-заповід-ного фонду.

Забезпечення внесення відомостей про земельні ділянки, включені до територій та об'єктів природно-заповідного фонду до Державного земельного кадастру.

Створення відкритої бази даних Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Що зроблено

• Створено 218 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 245 900 га.

• Подано до Секретаріату Бернської конвенції 100 нових пропозицій щодо створення територій Смарагдової мережі в Україні площею близько 2 млн га.

• У 2019 р. прийнято такі укази Президента України щодо створення нових/розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ:

від 11.04.2019 № 130/2019 "Про створення національного природного парку "Бойківщина";

від 11.04.2019 № 131/2019 "Про створення Нобельського національного природного парку";

від 11.04.2019 № 132/2019 "Про оголошення акваторії Азовського моря гідрологічним заказником загальнодержавного значення "Приморський";

від 11.04.2019 № 133/2019 "Про зміну меж території національного природного парку "Синевир";

від 11.04.2019 № 134/2019 "Про зміну меж території національного природного парку "Зачарований край";

від 11.04.2019 № 135/2019 "Про зміну меж території Ужанського національного природного парку";

від 11.04.2019 № 136/2019 "Про зміну меж території національного природного парку "Олешківські піски";

від 11.04.2019 № 137/2019 "Про зміну меж національного природного парку "Білобережжя Святослава";

від 11.04.2019 № 138/2019 "Про внесення зміни до додатка № 1 до Указу Президента України від 13 листопада 2008 року № 1033";

від 11.04.2019 № 139/2019 "Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення";

від 11.04.2019 № 140/2019 "Про створення національного природного парку "Кам'янська Січ";

від 17.04.2019 № 147/2019 "Про зміну меж національного природного парку "Дністровський каньйон";

від 10.09.2019 № 678/2019 "Про створення національного природного парку "Кремінські ліси";

від 10.09.2019 № 679/2019 "Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення";

від 10.09.2019 № 677/2019 "Про внесення змін до Указу Президента України від 11 квітня 2019 року № 136".

• На розгляді в Офісі Президента України знаходяться такі проекти рішення Президента України:

проект Указу Президента України "Про створення національного природного парку "Дніпровсько-Тетерівський";

проект Указу Президента України "Про перейменування деяких територій та об'єктів природно-заповідного фонду".

• Розроблено проект Закону України "Про території Смарагдової мере-

жі”.

• Прийнято закони України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі” та “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації європейських екологічних норм про охорону середовища рідкісних видів тварин і рослин”, якими підвищено розмір штрафів за порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин, незаконне вивезення з України і ввезення на її територію об’єктів тваринного і рослинного світу, засмічення лісів відходами, порушення вимог пожежної безпеки в лісах тощо.

• Прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат”, відповідно до якого має бути суттєво поліпшено збереження старовікових лісів, у тому числі букових природних лісів. Мінекоенерго на виконання цього Закону з урахуванням положень Лісового кодексу України, законів України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про природно-заповідний фонд України” та інших нормативно-правових актів розроблено методику визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів та методику визначення належності територій до пралісових пам’яток природи.

Що планується зробити

• Забезпечити внесення даних до окремого інформаційного шару Державного земельного кадастру (Публічна кадастрова карта) територій та об’єктів природно-заповідного фонду на 90 %.

• Створити відкриту базу даних Державного кадастру територій та об’єктів природно-заповідного фонду України.

• Забезпечити внесення окремого інформаційного шару Державного земельного кадастру (Публічна кадастрова карта) щодо територій Смарагдової мережі Європи в межах України на 100 %.

• Встановити межі для 50 % існуючих територій та об’єктів ПЗФ у натурі.

• Збільшити площу територій та об’єктів ПЗФ на 5 % від площі держави.

• Підготувати номінацію для створення нового біосферного резервату програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера” в межах України.

• Включити мережу печер гіпсового карсту Західної України до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та підготувати відповідну номінацію.

• Підготувати нові пропозиції (оновлену базу даних) Смарагдової мережі Європи.

• Створити механізм управління територіями Смарагдової мережі Європи на державному рівні.

• Створити систему моніторингу статусу збереження видів дикої флори і фауни та природних оселищ.

Пріоритет № 5: Стале управління водними ресурсами

Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Внаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод і територіальних вод Чорного й Азовського морів. Особливо слід відзначити незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду і є унікальними рекреаційними ресурсами. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод.

Основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єк-тів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, змив та дренування токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення.

Основні речовини, що призводять до забруднення, — сполуки важких металів, сполуки азоту та фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини. Останнім часом зростає забруднення медичними відходами та мікропластиком, яке на сьогодні не контролюється.

Забруднення вод призводить до виникнення різноманітних захворювань населення, зниження загальної резистентності організму і, як наслідок, до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема на інфекційні та онкологічні захворювання.

Діюча нині система моніторингу вод є неефективною та застарілою, не відповідає сучасним європейським стандартам.

Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування і переходу до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.

На сьогодні в державному водогосподарському комплексі склалася критична ситуація у зв'язку з майже абсолютним моральним та фізичним зносом об'єктів інженерної інфраструктури — гідротехнічні споруди зношені на 87 %, насосні станції — на 85 %, відкриті канали та колекторно-дренажна мережа — на 70 %, захисні дамби — на 68 %.

На фінансування бюджетної програми КПКВК 2407050 "Експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами" із загального фонду державного бюджету у 2019 р. виділено 1960,2 млн грн, 79 % яких спрямовані на виплату заробітної плати 25,3 тис. працівників, 17 % — на оплату енергоносіїв, 4 % — видатки на здійснення державного моніторингу вод та виконання поточних робіт.

Кошти для закупівлі витратних матеріалів для проведення працівниками робіт з обслуговування, підтримання в належному стані та поточних ремонтів об'єктів інфраструктури майже не виділяються — у 2019 р. передбачено всього 7,7 млн грн на ці заходи або 0,4 % від загального обсягу фінансуван-

ня.

Фактична потреба для виконання робіт з поточного ремонту, поповнення аварійного запасу матеріалів, здійснення державного моніторингу вод, оформлення актів на землі водного фонду, сплату податку на землю та інші видатки становить близько 800 млн грн на рік. Отже, на сьогодні поточні видатки галузі забезпечені фінансуванням лише на 0,96 % від потреби.

Створення у 2018 р. державного фонду розвитку водного господарства, зокрема для забезпечення заходів з експлуатації, модернізації та розвит-ку водогосподарського комплексу, дозволило розпочати виконання робіт з капітального ремонту об’єктів, оновлення техніки та обладнання. Однак розмір надходжень до фонду розвитку (10 % рентної плати за спеціальне використання води) також не забезпечує покриття фактичної потреби на виконання таких заходів, яка становить 500 млн грн щороку.

Такі умови фінансування, коли більше 3/4 видатків спрямовуються на оплату праці, а не на виконання поточних та капітальних заходів є економічно недоцільними та потребують збалансування.

В Україні масово застосовуються мийні засоби на основі фосфатів. Фосфати, що надходять до навколишнього природного середовища внаслідок використання синтетичних мийних засобів — є одним з головних чинників забруднення поверхневих водних об’єктів, зокрема тих, що є джерелами питного водопостачання, а також до розвитку таких негативних процесів як евтрофікація (цвітіння) води.

Цивілізовані країни світу давно вже відмовилися від застосування мийних засобів на фосфатній основі, а в Європейському Союзі прийнято цілий ряд законодавчих актів з питань зменшення негативного впливу мийних засобів на здоров’я людини та довкілля.

У більш ніж 50 розвинутих країнах світу у 80–90 рр. були введені законодавчі обмеження або повна заборона на використання фосфатних пральних порошків. Мийні засоби світова гігієнічна наука відносить до найбільш небезпечних для здоров’я людини. Вченими багатьох країн було встановле-

но, що мийні засоби на фосфатній основі крім великої екологічної шкоди, наносять ще й шкоду здоров'ю людей. Контакт шкіри з розчинами і залишками порошків з випраного одягу призводить до ослаблення захисних функцій шкіри і потрапляння в лімфатичну і кровоносну системи людини небезпечних компонентів фосфатних мийних засобів, які знищують червоні кров'яні тільця та сприяють проникненню хвороботворних організмів.

Крім фосфатів до складу мийних засобів входять хлор і хлорорганічні сполуки (додаються для отримання (посилення) вибілювального ефекту при пранні та очищенні), які спричиняють захворювання серцево-судинної системи, негативно впливають на шкіру і волосся та підвищують ризик захворювання на рак!

Водночас поінформованість українських громадян щодо небезпеки використання синтетичних мийних засобів перебуває на досить низькому рівні.

У цьому контексті особливо важливим є підвищення екологічної просвіти населення та приведення національного законодавства у відповідність з вимогами Європейського Союзу щодо мийних засобів та поверхнево-активних речовин для мийних засобів, а також розробка і впровадження екологічно дружніх мийних засобів.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Існуюча система державного управління у сфері охорони вод та ра-ціонального використання водних ресурсів потребує подальшого реформування шляхом переходу від адміністративно-територіальної моделі управління до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.

Такий інтегрований підхід відповідає Директиві Європейського Парламенту та Ради № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики та сприяє максимальному досягненню цілей і завдань охорони та відтворенню водних екосистем, забезпеченню раціонального використання водних ресурсів.

Перехід до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом потребує:

оптимізації функцій і повноважень центральних (у тому числі шляхом децентралізації владних повноважень) та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо розпорядження та управління водними ресурсами;

оптимізації функціонування басейнових управлінь і регіональних офісів водних ресурсів, що належать до сфери управління Держводагентства;

ефективного функціонування створених басейнових рад, що є консультативно-дорадчими органами у межах території річкових басейнів та рішення яких мають враховуватися під час розроблення та виконання планів управління річковими басейнами, реалізації заходів щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

здійснення оцінки сучасного екологічного стану основних річкових басейнів України та розроблення на їх основі елементів планів управління

річковими басейнами.

Охорона та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів набули особливого значення у зв'язку із тимчасовою окупацією території Автономної Республіки Крим і втратою Україною контролю над частиною її акваторії у Чорному та Азовському морях.

Нагальними екологічними проблемами Азовського та Чорного морів лишається:

відсутність належного відображення у стратегічних і програмних документах, ухвалених на державному рівні питань поліпшення екологічного стану Чорного та Азовського морів;

високий рівень забруднення морських вод;

загроза здоров'ю населення і незворотної втрати біорізноманіття та біоресурсів моря;

зменшення обсягів вилову риби та заготівлі морепродуктів;

зниження якості морських рекреаційних ресурсів;

руйнування морського берега та інтенсифікація негативних геологічних процесів;

відсутність системи інтегрованого управління морським природокористуванням;

загроза зникнення видів тварин і рослин, що занесені до Червоної книги України;

зменшення обсягів розведення цінних промислових видів риб.

Критична ситуація у державному водогосподарському комплексі склалася у зв'язку з майже абсолютним моральним та фізичним зносом об'єк-тів інженерної інфраструктури та недостатнім фінансуванням.

Масове застосування в Україні мийних засобів на основі фосфатів, які потрапляють до навколишнього природного середовища внаслідок їх використання, і є одним з головних чинників забруднення поверхневих водних об'єктів.

Мета

Реформування державної системи управління у сфері охорони вод (поверхневих, підземних, морських), раціонального використання водних ресурсів — перехід від адміністративно-територіальної моделі управління до басейнового управління, за якого основною одиницею управління виступатиме район річкового басейну. Також впровадження нового порядку державного моніторингу вод, що здійснюється з метою забезпечення збирання, обробки, збереження, узагальнення та аналізу інформації про стан водних об'єктів, прогнозування його змін та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Застосування європейських підходів, зокрема щодо встановлення стратегічних природоохоронних цілей та індикаторів політики у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі на основі базової оцінки морських вод та реалізації плану природоохоронних заходів для досягнення хорошого еколо-

гічного стану.

Запровадження сучасної європейської моделі управління державними фінансами у водогосподарській галузі, що сприятиме надійності водогосподарських систем, забезпеченню реалізації державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, зменшенню ризику виникнення надзвичайних ситуацій, пов'я-заних з водним фактором, покращить рівень забезпечення водними ресурсами галузей економіки.

Практична реалізація запропонованих кроків забезпечить можливість безперебійного постачання води в маловодні регіони через створення надійної водогосподарської інфраструктури, створення безпечних умов життя для населення, економічну доцільність розподілу та використання рентної плати за спеціальне використання води.

Що зроблено

• Закріплено інтегровані підходи в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом на законодавчому рівні (Закон України від 04.10.2016 р. № 1641-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом").

• Здійснено гідрографічне та водогосподарське районування території України, встановлені межі районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок.

• Створено геопортал "Водні ресурси України".

• Започатковано реформування інституційної структури державної системи управління водними ресурсами та водним господарством, зокрема Держводагентства, шляхом реорганізації діючих структур і утворення 12 басейнових управлінь водних ресурсів і 15 регіональних офісів водних ресурсів.

• Утворено 13 басейнових рад — дорадчо-консультативних органів, які беруть участь у формуванні і реалізації державної водоохоронної політики в межах окремого району річкового басейну.

• Запроваджено новий порядок здійснення державного моніторингу вод (поверхневих, підземних, морських).

• Кабінетом Міністрів України прийнято постанови:

від 18.05.2017 № 336 "Про затвердження Порядку розроблення плану управління річковим басейном";

від 31.05.2017 № 372 "Про внесення змін до постанов Кабінету Мініс-трів України від 08 квітня 1996 р. № 413 та від 20 серпня 2014 р. № 393";

від 19.09.2018 № 758 "Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод".

• Затверджено та зареєстровано в Мін'юсті накази Мінприроди:

від 26.01.2017 № 25 "Про виділення суббасейнів та водогосподарських ділянок у межах районів річкових басейнів", зареєстрований у Мін'юсті 14.02.2017 за № 208/30076;

від 26.01.2017 № 23 "Про затвердження Типового положення про басей-

нові ради”, зареєстрований у Мін’юсті 17.02.2017 за № 231/30099;

від 26.01.2017 № 26 “Про затвердження Порядку розроблення водогосподарських балансів”, зареєстрований у Мін’юсті 17.02.2017 за № 232/30100;

від 06.02.2017 № 45 “Про затвердження Переліку забруднюючих речовин для визначення хімічного стану масивів поверхневих і підземних вод та екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод”, зареєстрований у Мін’юсті 20.02.2017 за № 235/30103;

від 03.03.2017 № 103 “Про затвердження Меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок”, зареєстрований у Мін’юсті 29.03.2017 за № 421/30289);

від 14.01.2019 № 5 “Про затвердження Методики віднесення масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного та хімічного станів масиву поверхневих вод, а також віднесення штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод”, зареєстрований у Мін’юсті 05.02.2019 за № 127/33098;

від 14.01.2019 № 6 “Про затвердження Порядку визначення популяційного еквівалента населеного пункту та Критеріїв визначення уразливих та менш уразливих зон”, зареєстрований у Мін’юсті 05.02.2019 за № 125/33096, № 126/33097.

Що планується зробити

• На законодавчому рівні — розроблення та прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на реформування державної системи управління водними ресурсами, впровадження нового порядку здійснення державного моніторингу вод, розроблення планів управління річковими басейнами.

• На інституційному рівні — оптимізація функцій і повноважень центральних (у тому числі шляхом децентралізації владних повноважень) та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо розпорядження та управління водними ресурсами; оптимізація функціонування басейнових управлінь та регіональних офісів водних ресурсів, що належать до сфери управління Держводагентства; ефективне функціонування створених Держводагентством басейнових рад.

Запропонований підхід передбачає визначити об’єктом управління район річкового басейну у встановлених межах, а не окрему його частину в межах адміністративно-територіальної одиниці.

Крім того, інтегроване управління водними ресурсами за басейновим принципом потребує проведення оцінки сучасного екологічного стану основних річкових басейнів України та розроблення на їх основі елементів планів управління річковими басейнами.

• У сфері охорони навколишнього природного середовища Азовського та Чорного морів передбачається:

здійснення базової оцінки морських вод (у межах української частини акваторії Чорного та Азовського морів), визначення екологічного стану та

встановлення природоохоронних цілей та індикаторів;

запровадження програми моніторингу для здійснення поточної оцінки та регулярного оновлення цілей;

розроблення плану заходів щодо досягнення хорошого екологічного стану морського довкілля.

• У сфері водогосподарської діяльності необхідно забезпечити поступовий збалансований перерозподіл доходів і видатків загального та спеціального фондів державного бюджету, що надасть можливість перейти до гнучкого механізму використання коштів на першочергові потреби водного господарства та залучати спеціалізовані організації для виконання технічного сервісу інфраструктури.

Запровадження сучасної європейської моделі управління державними фінансами у водогосподарській галузі сприятиме надійності водогосподарських систем, забезпеченню реалізації державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, зменшенню ризику виникнення надзвичайних ситуацій, пов'я-за-них з водним фактором, покращить рівень забезпечення водними ресурсами галузей економіки.

• Правове регулювання у сфері поводження із синтетичними миючими засобами та товарами побутової хімії з метою повної заборони використання на території України синтетичних мийних засобів і товарів побутової хімії на основі фосфатів.

Результат

• Гідрографічне та водогосподарське районування території України.

• Визначення повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері охорони та використання водних ресурсів.

• Виконання програми операційного моніторингу стану водних ресурсів.

• Досягнення доброго стану водних об'єктів.

Пріоритет № 6: Збереження наземних екосистем, боротьба з деградацією земель та опустелюванням

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Стан земельних ресурсів України близький до критичного.

Водною та вітровою ерозією вражені близько 57 % території України, понад 12 % території держави зазнають підтоплення.

За різними критеріями забрудненими є близько 20 % земель України. Щороку фіксується майже 23 тис. випадків зсувів. Унаслідок абразії руйнується до 60 % узбережжя Азовського і Чорного морів та 41 % берегової лінії дніпровських водосховищ. Більш як 150 тис. га земель порушені внаслідок гірничодобувної та інших видів діяльності. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тис.

Причини виникнення такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови. Особливо слід відзначити порушення екологічно збалан-

сованого співвідношення між категоріями земель, зменшення території унікальних степових ділянок, надмірну розораність території та порушення природного процесу ґрунтоутворення, використання недосконалих технологій у сільському господарстві, промисловості, енергетиці, транспортній та інших галузях господарства, орієнтацію на досягнення коротко- та середньострокових економічних вигод, ігноруючи природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перс-пективі.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Необґрунтовано високий рівень господарського освоєння території та незбалансоване співвідношення між земельними угіддями.

Порушення науково обґрунтованих принципів землекористування та основ землеробства, у тому числі недотримання сівозмін, зменшення обсягу внесення агрохімікатів, перш за все добрив, включаючи органічні.

Нераціональне розміщення виробничих і житлових об'єктів, зокрема порушення принципу розташування водоємних виробництв, виходячи з місцевих водних ресурсів.

Недостатня площа земель природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого та історико-культурного призначення.

Незадовільний стан забезпечення землеустрою в частині розроблення документації в галузі охорони земель та здійснення передбачених нею заходів, а також недостатній обсяг наповнення відомостями системи Державного земельного кадастру.

Недостатнє забезпечення функціонування державної системи моніторингу земель та довкілля, системи раннього оповіщення та моніторингу посух і гідрометеорологічної мережі спостережень.

Незадовільний рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення органів державної влади у сфері управління земельними та іншими природними ресурсами.

Необхідність більш широкого використання сучасних технологій, у тому числі геоінформаційних і дистанційного зондування землі, а також новітніх наукових розробок для прийняття та реалізації управлінських рішень.

Недостатній обсяг фінансових ресурсів, що виділяються для розв'я-зання проблем у сфері охорони та збалансованого використання земель.

Відомча і галузева спрямованість та недостатня координованість заходів у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням без ураху-вання багатофакторності їх причин та наслідків.

Недостатній рівень обізнаності населення, заінтересованості та спроможності власників земель і землекористувачів, кількість яких перевищила 25 млн осіб, у забезпеченні сталого використання земель та роз-в'я-зання проблем їх деградації.

Мета

Удосконалення державної політики у сфері охорони земель, боротьби з їх деградацією та опустелюванням для досягнення сталого розвитку держави,

створення правових, організаційних та інших необхідних умов для реалізації принципів екологічно збалансованого землекористування.

Реалізація добровільних національних завдань щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель.

Збільшення кількості практичних землеохоронних заходів, підвищення лісистості території країни, стабілізація вмісту ґрунтового органічного вуглецю (гумусу) у ґрунтах, відновлення зрошення і поліпшення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель, відновлення та стале використання торфовищ.

Що зроблено

Кабінетом Міністрів України прийнято:

• Постанову Кабінету Міністрів України від 30.01.2019 р. № 82 "Про внесення змін до переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів", у тому числі з метою покращення фінансового забезпечення "заходів щодо упорядкування орних земель шляхом виведення з їх складу водоохоронних зон, ерозійно небезпечних та інших не придатних для розорювання угідь", "заходів, пов'язаних з відтворенням лісів, створенням нових та реконструкцією існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень на деградованих, малопродуктивних та ерозійно небезпечних землях і вздовж поверхневих водних об'єк-тів", а також заходів щодо "відновлення степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ";

• Концепцію боротьби з деградацією земель та опустелюванням (розпорядження від 22.10.2014 № 1024-р);

• Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням (НПД) (розпорядження від 30.03.2016 № 271-р);

• Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (розпорядження від 07.12.2016 № 932-р);

• План заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (розпорядження від 06.12.2017 № 932-р);

• Стратегію зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року (розпорядження від 14.08.2019 № 688-р);

• утворено Координаційну раду з питань боротьби з деградацією земель та опустелюванням (постанова від 18.01.2017 № 20).

4 травня 2018 р. Координаційна рада на своєму першому засіданні розглянула стан впровадження НПД, який визначено як недостатній, зокрема в частині практичних землеохоронних заходів.

Координаційною радою схвалено представлені Національною академією аграрних наук України пропозиції стосовно добровільних національних завдань щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель в Україні за напрямом "Підтримання вмісту органічної речовини (гумусу) у ґрунтах", а також допоміжні за напрямами: "Відновлення та стале використання торфовищ" та "Відновлення зрошення і поліпшення еколого-меліоративного

стану зрошуваних земель”.

Зокрема, передбачається: до 2020 р. — досягнення стабільного рівня вмісту органічного вуглецю (гумусу) у ґрунтах сільськогосподарських угідь не нижче за базову лінію 2010 р. (3,14 % у середньому по Україні, у т. ч. у розрізі зон: Полісся — 2,24 %; Лісостеп — 3,19 %; Степ — 3,40 %), а до 2030 року — його збільшення не менше ніж на 0,1 % в середньому по Україні (у т. ч. у розрізі зон: Полісся — на 0,10–0,16 %; Лісостеп та Степ — на 0,08–0,10 %).

Що планується зробити

• Удосконалення нормативно-правового, організаційного та мате-ріально технічного забезпечення регулювання відносин у сфері охорони та раціонального використання земель.

• Забезпечення мобілізації фінансових ресурсів на національному та місцевому рівнях, сприяння залученню зовнішніх і внутрішніх інвестицій.

• Забезпечення виконання зобов’язань України за міжнародними угодами у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням, зміни клімату.

• Проведення інформаційних, освітніх і просвітницьких кампаній.

Результат

• Екологічно-збалансована трансформація структури земель та угідь країни, реалізація добровільних національних завдань щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель та збільшення обсягів практичних землеохоронних заходів, включаючи:

— впорядкування орних земель шляхом виведення з ріллі деградованих і малопродуктивних угідь, водоохоронних зон та інших непридатних для розорювання територій;

— підвищення лісистості території країни, відтворення лісів, створення нових та реконструкція існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень;

— відновлення торфовищ, степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ;

— стабілізації вмісту ґрунтового органічного вуглецю (гумусу) у ґрунтах;

— відновлення зрошення і поліпшення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель.

Пріоритет № 7: Належне екологічне урядування

Фактичний стан ресурсних спроможностей із впровадження механізмів електронного урядування та цифрової трансформації у сфері охорони навколишнього природного середовища не забезпечує належного виконання Україною Орхуської конвенції, Протоколу про реєстри викидів та перенесення забруднювачів у частині дотримання екологічних прав громадян і забезпечення надання вільного доступу до екологічної інформації про стан довкілля, екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності, екологі-

чну перспективу із застосуванням телекомунікаційних технологій та глобальних інформаційних мереж.

Існуюча система управління охорони навколишнього природного середовища формується навколо її окремих галузей (охорона атмосферного повітря, поводження з відходами, охорона та раціональне використання водних ресурсів, надрокористування тощо) та поміж різними органами виконавчої влади.

Така ситуація призводить до неможливості надання громадськості та іншим заінтересованим особам якісної та повної інформації про стан довкілля в цифровому вигляді, а також створює додаткове дозвільне і контрольне навантаження на суб'єктів господарювання.

Цифрова трансформація державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища повинна здійснюватися комплексно, як за галузями, так і за функціональними напрямами (дозвільна система, звітність, система моніторингу тощо).

Впровадження інтегрованої електронної системи екологічного врядування з урахуванням європейських підходів до управління екологічною інформацією забезпечить акумуляцію інформаційних ресурсів про стан довкілля, документів дозвільно-ліцензійної діяльності, рішень про оцінки впливу на довкілля тощо на новітній цифровій платформі; розбудову та впровадження сучасної державної інформаційної системи кризового реагування, а також розгортання новітньої комплексної системи безпеки та захисту інформаційних ресурсів та інформаційних мереж.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Недостатність ресурсних спроможностей для належної цифрової трансформації державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, розгортання сучасної державної інформаційної системи кризового реагування та управління екологічною інформацією на основі сучасної автоматизованої системи консолідованої акумуляції екологічної інформації про стан довкілля, екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності, екологічну перспективу і загальнодержавної цифрової природоохоронної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури.

Мета

Розбудова ресурсних спроможностей для продовження здійснення цифрової трансформації державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, створення загальнодержавної автоматизованої системи "Відкрите довкілля" та впровадження її в експлуатацію для ефективного управління екологічною інформацією у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, забезпечення дотримання екологічних прав громадян і забезпечення надання вільного доступу до екологічної інформації із застосуванням телекомунікаційних технологій та глобальних інформаційних мереж.

Що зроблено

• Розпочато розбудову прозорої системи надання природоохоронних і природно-ресурсних послуг у цифровому вигляді.

На офіційному вебсайті Мінприроди впроваджено в експлуатацію та забезпечено стале функціонування:

— електронної системи “Подання декларації про відходи” https:// e-eco.gov.ua/ для здійснення дозвільних процедур у сфері поводження з відходами. Природоохоронною послугою онлайн скористалося понад 6 450 суб’єктів господарювання від початку її впровадження у 2016 р. Послугу інтегровано до Єдиного державного порталу адміністративних послуг;

— Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля http://eia.menr.gov.ua з базовим функціоналом, який забезпечує надання електронної послуги “Оцінка впливу на довкілля”. Для консультування з питань функціонування Реєстру оцінки впливу на довкілля працює телефонна “гаряча лінія”;

— на постійній основі забезпечено функціонування інформаційних розділів з питань надання послуг у цифровому вигляді: “Адміністративні послуги (єдине вікно)” https://menr.gov.ua/content/administrativni-poslugi.html та “Бізнесу” https://e-eco.gov.ua/.

• Впроваджено перший стартап державного природоохоронного управління для розгляду звернень громадян. На офіційному вебсайті Мінприроди забезпечено функціонування першого цифрового сервісу природоохоронного урядування www.ecomapa.gov.ua у повній та мобільній версіях з питань очищення територій областей від несанкціонованих і неконтрольованих звалищ. Сервіс активізував системну роз’ясню-вальну роботу та проведення інформаційно-просвітницьких заходів у громадах; привернув увагу та залучив ЗМІ до вирішення екологічних питань. На сервіс надійшло понад 6 400 звернень від громадян і громадських організацій від початку його впровадження у 2017 р.

• Продовжується дослідне застосування сучасних технологій/інструментів електронного урядування для здійснення належного екологічного урядування, превентивного запобігання корупції й мінімізації корупційних ризиків.

Впроваджено у дослідну експлуатацію систему електронного документообігу Мінприроди (СЕД Мінприроди); забезпечено її інтеграцію до системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ); розширено мережу електронної взаємодії Мінприроди з ЦОВВ; забезпечено застосування кваліфікованого електронного підпису.

• Розпочато створення загальнодержавної автоматизованої системи “Відкрите довкілля”.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 р. № 825 схвалено Концепцію створення загальнодержавної автоматизованої системи “Відкрите довкілля” (далі — Система).

Розроблено програмне забезпечення перших трьох компонентів Системи (Порталу природоохоронних послуг і державних екологічних реєстрів

з модулем інтеграції до Єдиного державного порталу адміністративних послуг, Аналітичної підсистеми, шини обміну даними).

Впровадження Системи дозволить розгорнути сучасну державну інформаційну систему кризового реагування та управління екологічною інформацією, впровадити централізоване інформаційне обслуговування державного управління та Головного ситуаційного центру України Апарату РНБО (з питань національної екологічної безпеки) відповідно до інформаційних потреб, спростити ліцензійно-дозвільні процедури для представників бізнесу, забезпечити кожному громадянину рівний вільний доступ до екологічної інформації про стан довкілля, екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності.

Що планується зробити

• Подальша розбудова, впровадження, забезпечення функціонування, адміністрування на наповнення екологічною інформацією загальнодержавної автоматизованої системи "Відкрите довкілля"; забезпечення інтероперабельності інформаційних ресурсів Системи із Системою електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів і Спільною екологічною інформаційною системою Європейського екологічного агентства.

Результат

• Завершення створення та впровадження в експлуатацію загальнодержавної автоматизованої системи "Відкрите довкілля".

• Дотримання екологічних прав громадян на вільний доступ до екологічної інформації відповідно до Орхуської конвенції.

• Запровадження на постійній основі транскордонного обміну екологічною інформацією в електронному вигляді.

Пріоритет № 8: Реформування системи державного нагляду (конт-ролю) в природоохоронній сфері

На сьогодні система організації державного контролю за додержанням природоохоронного законодавства недосконала: високий рівень корупції, застаріла матеріально-технічна база, непрозора система прийняття рішень щодо порушників законодавства, відсутня адекватна система відповідальності суб'єктів за порушення законодавства, відсутні єдині електронні реєстри природних ресурсів та неналежний рівень інформаційного обміну і, як наслідок, практично повна недієздатність Держекоінспекції в реалізації своїх повноважень.

Має місце розпорошення та дублювання наглядових (контрольних) функцій держави між органами виконавчої влади, відсутність єдиного підходу до здійснення наглядових та контрольних функцій. Державний нагляд (контроль) у природоохоронній сфері на даний час здійснюють сім органів виконавчої влади — Держекоінспекція, Держгеонадра, Держлісагентство, Держсільгоспінспекція, Держрибагентство, Держпродспоживслужба, Укртрансбезпека.

Фактична відсутність громадського екологічного контролю.

Мета

Перехід від неефективного та застарілого тотального природоохоронного контролю до системи попередження правопорушень і моніторингу стану навколишнього природного середовища.

Удосконалення системи організації державного нагляду (контролю) за додержанням вимог природоохоронного законодавства.

Ліквідація дублювання функцій державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, що здійснюються іншими центральними органами виконавчої влади.

Здійснення контролю на основі ризик-орієнтовних показників.

Що зроблено

• Виконуються роботи із створення єдиного інтегрованого органу природоохоронного нагляду та усунення дублювання функцій державного нагляду в зазначеній сфері; забезпечення конкурсного відбору усіх працівників; створення умов для запобігання корупції у сфері державного природоохоронного нагляду:

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 № 616-р затверджено Концепцію реформування системи державного нагляду (конт-ролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні;

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 353-р затверджено план заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні;

прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 102 “Питання реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середо-вища”, відповідно до якої утворено як юридичні особи публічного права міжрегіональні територіальні органи Державної екологічної інспекції України.

Що планується зробити

• Розробка та подання в установленому порядку Кабінетові Мініс-трів України проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення природоохоронного законодавства”.

• Створення єдиної інтегрованої, прозорої та ефективної системи нагляду (контролю) і моніторингу стану навколишнього природного середовища та умов для інтеграції національної природоохоронної системи в європейський правовий простір, усунення дублювання функцій центральних органів виконавчої влади у сфері природоохоронного нагляду (контролю), забезпечення нормативного врегулювання сфери повноважень міжрегіональних територіальних органів Державної природоохоронної служби України.

• Запровадження системи моніторингу, запобігання порушенням природоохоронного законодавства і здійснення контролю на основі ризик-

орієнтованих показників.

• Організація послуг з лабораторного арбітражу. Створення мережі лабораторій.

Результат

Усунення дублювання функцій нагляду (контролю).

Створення єдиної інтегрованої, прозорої та ефективної системи нагляду (контролю) і моніторингу стану навколишнього природного се-редо-вища.

Створення системи моніторингу довкілля.

Пріоритет № 9: Охорона та раціональне використання природних ресурсів

Займаючи менше 6 % площі Європи, Україна володіє близько 35 % її біологічного різноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тис. видів флори і фауни, зокрема флори — понад 27 тисяч видів, фауни — понад 45 тис. видів. Протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Україна розташована на перетині міграційних шляхів багатьох видів фауни, через її територію проходять два основні глобальні маршрути міграції диких птахів, а деякі місця гніздування мають міжнародне значення. Більше 100 видів перелітних птахів охороняються відповідно до міжнародних зобов'язань. З мігруючих видів фауни України більше 130 видів перелітних птахів, 8 видів риб, 3 види морських ссавців, 28 видів рукокрилих охороняються відповідно до міжнародних зобов'язань.

Пріоритетами державної політики у сфері біологічної безпеки та біологічного захисту є здійснення системних заходів із створення та ефективного функціонування національної системи біологічної безпеки та біологічного захисту, протидії проявам біотероризму, захисту населення від безконтрольного та протиправного поширення генетично модифікованих організмів, збереження безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, створення системи раннього виявлення та швидкого реагування на поширення збудників особливо небезпечних хвороб і таких, що мають міжнародне значення, а також покращення матеріально-технічного стану лабораторій, установ та закладів, які здійснюють діагностику інфекційних хвороб, моніторинг циркуляції збудників інфекційних хвороб в об'єктах середовища життєдіяльності людини, задіяні в системі індикації біологічних патогенних агентів, визначають кількісний та якісний вміст генетично модифікованих організмів у продукції рослинного і тваринного походження, лабораторій, що працюють із збудниками особливо небезпечних інфекційних хвороб, визначенням їх впливу на навколишнє природне середовище, зокрема біологічного різноманіття, з урахуванням ризиків для здоров'я людини; створення системи оперативного реагування на прояви біотероризму.

Лісистість становить 15,9 % території України. Ліси на території держави розміщені нерівномірно, від 3,7 % у Запорізькій до 51,4 % у Закарпатській

областях. Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є покажчик лісистості 20 %, для досягнення якого необхідно створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів. Водночас створення нових лісів не повинне здійснюватися шляхом заліснення унікальних степових ділянок.

Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами.

Координація робіт з охорони та відтворення лісів здійснюється центральними (у лісах державної власності) та місцевими органами виконавчої влади (у лісах комунальної власності). Близько 0,8 млн га лісових земель державної власності (у тому числі полезахисні лісові смуги) не надані в користування і віднесені до земель запасу. Нечітке визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами призводить до істотного погіршення стану насаджень та їх загибелі.

Відсутність системи фінансування лісогосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт зі створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, всихання лісів і погіршення екологічної ситуації.

Основні проблеми, які мають бути вирішені у цій сфері

Брак даних щодо стану та динаміки зміни запасів ресурсів тваринного та рослинного світу (державний мисливський фонд, лісові ресурси, водні біоресурси, комерційні об’єкти тваринного світу, лікарські рослини тощо) призводить до їх споживання понад біологічну здатність таких ресурсів до самовідновлення. Наслідком цього є скорочення запасів таких ресурсів, види тварин та рослин опиняються під загрозою зникнення. Брак даних щодо інвазійних видів веде до недооцінки їх потенційного негативного впливу на здоров’я людини та екосистеми.

Неврегульованість нормативно-правової бази та правовий вакуум у частині механізму надання документів дозвільного характеру у сфері спеціального використання об’єктів тваринного та рослинного світу.

Законодавча неврегульованість державної системи біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів.

Погіршення санітарного стану лісів (масове всихання лісів, зокрема соснових лісів Полісся, ялинників Карпат), яке набуває ознак екологічної катастрофи.

Запобігання лісовим пожежам.

Мета

Отримання актуальної інформації про стан біорізноманіття для прий-няття адекватних управлінських рішень щодо їх збереження та використання у сталий спосіб.

Що зроблено

• Розроблено проекти законів України:

"Про ратифікацію Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття" (надіслано до МЗС для подальшого внесення на розгляд Президентові України). Прийняття закону забезпечить справедливий та рівноправний розподіл вигід від використання генетичних ресурсів та створення тим самим умов для збереження та розвитку біологічного різноманіття;

"Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення у відповідність до Бюджетного кодексу України плати за спеціальне використання об'єктів тваринного світу" (зареєстрований у Верховній Раді України 07.03.2018 р. за № 8100). Прийняття закону забезпечить створення законодавчих передумов для коригування розмірів плати за спеціальне використання об'єктів тваринного світу відповідно до кон'юнктури ринку та збільшення відповідних надходжень до держбюджету;

"Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорстокого поводження" (схвалено на засіданні Уряду та подано на розгляд Верхов-ної Ради України; реєстр. № 9453 від 28.12.2018 р.). Метою законопроекту є підвищення відповідальності за порушення законодавства щодо поводження з тваринами відповідно до реалізації державної політики, спрямованої на покращення ставлення до диких тварин відповідно до європейських норм;

"Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів" (нова редакція), яким враховані вимоги Директиви 2001/18 та Регламенту 1946/2003, а також Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття.

• Постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 796 внесено зміни в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 07.11.2012 № 1030 та наказом Мінприроди від 19.12.2017 р. № 481 внесено зміни до Переліку видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), якими надано статус об'єкта Червоної книги України виду лось європейський (Alces alces), стан популяцій в Україні якого, за висновком Національної комісії з питань Червоної книги України, відповідає критеріям занесення цього виду до Червоної книги України, а також встановлення розміру компенсації за незаконне добування лося в Україні (130 тис. грн за одну особину), посилює законодавчу охорону цієї тварини та відповідальність за її незаконне добування, створює умови для відновленні її популяції в Україні до екологічно безпечного рівня.

Що планується зробити:

• Розроблення та прийняття проектів законів України:

“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення у відповідність до Бюджетного кодексу України плати за спеціальне використання об’єктів тваринного світу” у частині приведення законів України “Про тваринний світ” та “Про мисливське господарство та полювання” у відповідність до Бюджетного кодексу України в частині уніфікації термінології;

“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорстокого поводження”;

“Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів” (у новій редакції);

“Про ратифікацію Нагойсько-Куала-Лумпурського додаткового протоколу про відповідальність і відшкодування до Картахенського протоколу про біобезпеку”;

“Про ратифікацію Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття”.

• Розроблення проектів постанов Кабінету Міністрів України:

Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне використання об’єктів тваринного світу як природних ресурсів загальнодержавного значення та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів Укра-їни від 10.08.1992 № 459 з метою врегулювання питання щодо процедури видачі документів дозвільного характеру на спеціального використання об’єктів тваринного світу;

Про затвердження Порядку видачі та форми дозволів на спеціальне використання (добування, збирання) об’єктів Червоної книги України.

• Розроблення проекту розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Національної стратегії щодо поводження з інвазійними чужорідними видами в Україні на період до 2030 року” з метою забезпечення екологічної безпеки як складової національної безпеки держави в частині контролю за інвазійними чужорідними видам і вжиття відповідних заходів з попередження інвазій.

• Прийняття наказів Мінекоенерго:

Про внесення Змін до Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах щодо удосконалення вимог до утримання диких тварин в неволі чи напіввільних умовах;

Про затвердження Порядку створення регіональних центрів порятунку та реабілітації диких тварин, Порядку реєстрації та утримання диких тварин, які вилучені з природного середовища з метою надання їм допомоги, а також Порядку розміщення та утримання диких тварин у регіональних центрах порятунку та реабілітації диких тварин;

Про внесення змін до Інструкції щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, у частині приведення проекту акта у відповідність до Закону України “Про тваринний світ”, усунення корупційних ризиків;

Про внесення змін до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 29.02.2012 р. № 107 “Про затвердження форм дозволу на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифіката на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об’єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, та зразка заяви для їх отримання” в частині оптимізації здійснення конт-рольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України.

• Забезпечення обов’язковості проведення іншими лісокористувачами заходів із захисту лісів від шкідників і хвороб, а також надання інформації щодо лісопатологічної ситуації.

• Упровадження комплексу заходів щодо запобігання всиханню лісів на основі розроблених науково обґрунтованих рекомендацій.

• Створення умов для своєчасного проведення заходів з поліпшення санітарного стану лісів.

Результат

• Створення центру моніторингу та кадастру біорізноманіття, забезпечення необхідним обладнанням та персоналом.

• Обладнання центру моніторингу та кадастру біорізноманіття України сучасним обладнанням.

• Визначення кадастрово-моніторингових станцій по областях.

• Підвищення лісистості території країни.

Пріоритет № 10: Переведення в цифровий формат природоохоронних і природно-ресурсних послуг

Недостатній рівень ресурсних спроможностей перешкоджає розбудові цифрової платформи для надання суб’єктам господарювання природоохоронних і природно-ресурсних послуг із застосуванням ІТ-технологій і глобальних інформаційних мереж, забезпечити їх належну мобільність і конкурентоспроможність в сучасних економічних умовах, надати громадськості та іншим заінтересованим особам якісну та повну інформацію про стан довкілля, створює додаткове дозвільне і контрольне навантаження на суб’єктів господарювання.

Мета

Запровадити якісний державний сервіс для громадян і бізнесу.

Що зроблено

• Розпочато розбудову прозорої системи надання природоохоронних і природно-ресурсних послуг у цифровому вигляді, зокрема:

на офіційному вебсайті Мінприроди впроваджено в експлуатацію та за-

безпечено стале функціонування:

— електронної системи “Подання декларації про відходи” https://e-eco.gov.ua/ для здійснення дозвільних процедур у сфері поводження з відходами. Природоохоронною послугою онлайн скористалося понад 6 450 суб’єктів господарювання від початку її впровадження у 2016 р. Послугу інтегровано до Єдиного державного порталу адміністративних послуг;

— Єдиного реєстру із оцінки впливу на довкілля http://eia.menr.gov.ua з базовим функціоналом, який забезпечує надання електронної послуги “Оцінка впливу на довкілля”. Для консультування з питань функціонування Реєстру оцінки впливу на довкілля працює телефонна “гаряча лінія”;

— на постійній основі забезпечено функціонування інформаційних розділів з питань надання послуг у цифровому вигляді: “Адміністративні послуги (єдине вікно)” та “Бізнесу”.

• Завершено проектування та створено програмне забезпечення Порталу адміністративних природоохоронних і природно-ресурсних послуг і державних екологічних реєстрів загальнодержавної автоматизованої системи “Відкрите довкілля”.

• Удосконалено законодавство щодо спеціального водокористування, значно спрощено процедуру отримання документа дозвільного характеру, зокрема:

внесено зміни до статті 49 Водного кодексу України в частині встановлення чіткого порядку видачі дозволу на спеціальне водокористування, термінів розгляду документів та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі дозволу, органу, уповноваженого з видачі дозволу та інше;

постановою Кабінету Міністрів України № 1091 від 13.12.2017 внесено зміни до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань видачі дозволів на спеціальне водокористування, удосконалено порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об’єкти, актуалізовано відповідно до сучасних передових практик і підходів перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об’єкти нормується;

наказом Мінприроди від 12.04.2018 № 116, зареєстрованим у Мін’юсті 07.05.2018 р. за № 567/32019, затверджено форму заяви для отримання дозволу на спеціальне водокористування.

• Запроваджено електронний сервіс з надання послуги щодо дозволу на спеціальне водокористування в електронній формі, що дозволило бізнесу без зайвих бюрократичних процедур, самостійно, не витрачаючи часу, отримувати дозвіл онлайн. Електронна послуга реалізує право на громадський контроль за діяльністю суб’єктів господарювання та органів виконавчої влади, мінімізує корупційні ризики шляхом публічності та прозорості всіх етапів процедури.

Функціонує відкритий реєстр виданих та анульованих дозволів.

• Створено інформаційний геопортал “Водні ресурси України.

Для забезпечення вільного доступу громадян до інформації про водні об’єкти України Держводагентство здійснює ведення геопорталу “Водні

ресурси України", який містить всебічну інформацію щодо державного водного кадастру — обліку поверхневих водних об'єктів http://geoportal.davr.gov.ua:81.

Геопортал розроблено в рамках реалізації проекту APENA з урахуванням вимог директив ЄС. Забезпечено візуалізацію водних об'єктів України відповідно до критеріїв Водної Рамкової Директиви ЄС, зокрема річок довжиною від 10 км та озер площею водного дзеркала більше 0,5 км^2.

• Розроблено постанови Кабінету Міністрів України:

від 25.04.2018 № 333 "Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 594 і 615", якою врегульовано порядок подання документів для отримання дозволів на користування надрами шляхом участі в аукціоні чи без проведення такого; унормовано порядок реалізації Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" під час надання/продовження строку дії спеціальних дозволів на користування надрами; спрощено процедуру щодо надання чи продовження дії дозволів;

від 17.10.2018 № 848 "Про реалізацію експериментального проекту із запровадження проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами шляхом електронних торгів", якою затверджено тимчасовий Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами шляхом електронних торгів, що дозволить якісно та оперативно обслуговувати потенційних надрокористувачів, які звертаються до Держгеонадр за отриманням спеціального дозволу та незалежно від місця знаходження суб'єкта господарювання в день проведення торгів забезпечити його участь в онлайн-аукціоні. Запровадження системи онлайн-аукціонів з продажу спецдозволів забезпечить відкритість та прозорість при наданні адміністративних послуг суб'єктам господарювання. Перший електронний Аукціон відбувся 6 березня 2019 р. в електронній торговій системі "ProZorro. Продажі". Сукупно зростання вартості лотів склало близько 96 млн від оголошеної вартості, це понад 3 рази — від 45 млн грн до 141 млн грн;

Що планується зробити

• Завершити розбудову та впровадження Порталу природоохоронних і природно-ресурсних послуг і державних екологічних реєстрів загальнодержавної автоматизованої системи "Відкрите довкілля" з модулем інтеграції до Єдиного державного порталу адміністративних послуг, який включатиме електронні сервіси приймання документів для отримання послуги, надання суб'єктам звернення пакетів вихідних документів, консультування з питань надання/отримання послуг у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки та забезпечить доступ до публічної частини екологічних реєстрів.

Портал природоохоронних і природно-ресурсних послуг надасть можливість надати/отримати, в першу чергу:

спеціальний дозвіл на користування надрами (Кабінет надрокористува-

ча);

ліцензію на провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами;

ліцензію на провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами;

повідомлення на транскордонне перевезення небезпечних відходів або висновку на транскордонне перевезення відходів;

дозвіл на імпорт та експорт зразків дикої фауни та флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків;

дозвіл на використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу;

дозвіл на проведення робіт (крім будівельних) на землях водного фонду.

Результат

• Переведення в цифровий формат і спрощення процедури надання/отримання природоохоронних і природно-ресурсних послуг з урахуванням європейських підходів, скорочення часу для отримання документів дозвільного характеру, застосування превентивних механізмів для мінімізації корупційних проявів, підвищення можливості оперативно розпочати господарську діяльність.

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

1. З питань гідрометеорологічної діяльності.

Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС) здійснює моніторинг забруднення навколишнього природного середовища в пунктах державної системи гідрометеорологічних спостережень, зокрема атмо-сферного повітря в населених пунктах, поверхневих вод, ґрунтів. На цей час в Укра-їні триває реформування системи моніторингу. Оцінка стану забруднення атмосферного повітря в містах України проводиться за даними спостережень у 39 містах на 129 стаціонарних постах спостережень.

ДСНС у межах повноважень бере участь у виконанні окремих зав-дань Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106 "Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони". Зазначена Угода спрямована на вдосконалення системи оцінки якості атмосферного повітря, яка б відповідала вимогам Директив 2008/50/ЄС та 2004/107/ЄС.

Проведено аналіз відповідності існуючої мережі спостережень за якістю атмосферного повітря вимогам Директиви 2008/50/ЄС.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28.02.2018 р. № 154,

зареєстрованим у Мін'юсті 22.03.2018 р. за № 351/3180, затверджено Порядок здійснення моніторингу за вмістом миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводнів у атмосферному повітрі. Цим Порядком визначається порядок оцінки рівня забруднення атмосферного повітря миш'яком, кадмієм, нікелем та бенз(а)піреном, що є маркером канцерогенного ризику вмісту поліциклічних ароматичних вуглеводнів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 "Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря", розробленою Мінприроди з урахуванням наданих ДСНС пропозицій, затверджено Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Цей Порядок визначає механізм організації та здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря

Нагальним питанням для подальшої імплементації зазначених директив є створення в Україні відповідно до вимог Директив 2008/50/ЄС та 2004/107/ЄС сучасної європейської системи моніторингу якості атмо-сферного повітря із автоматизованими постами спостереження, оснащеними газоаналізаторами для визначення забруднювальних речовин (діоксиду сірки, діоксиду та оксиду азоту, твердих часток PM2,5 та PM10, свинцю, бензолу, оксиду вуглецю, озону, миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю, поліциклічних ароматичних вуглеводнів) і датчиками для вимірювання метеорологічних параметрів та з можливістю передавання даних моніторингу в режимі онлайн до мережі Інтернет.

Створення європейської системи моніторингу якості атмосферного повітря потребує здійснення ряду першочергових заходів у переоснащенні системи спостережень за забрудненням атмосферного повітря національної гідрометеорологічної служби, частину з яких ДСНС уже почала реалізувати. Зокрема, розроблено проект Стратегії розвитку гідрометеорологічної діяльності в Україні до 2030 року та проект Концепції Державної цільової програми матеріально-технічного забезпечення діяльності національної гідрометеорологічної служби на період 2020–2022 років.

Пропозиції до рекомендацій

Розробити та прийняти Закон України "Про затвердження Державної цільової програми матеріально-технічного переоснащення національної гідрометеорологічної служби на 2020–2022 роки".

2. З питань законодавчого врегулювання видобування бурштину-сирцю.

Незаконний видобуток бурштину та налагодження ефективної протидії цьому виду протиправної діяльності — вкрай важлива тема для Волинської, Житомирської та Рівненської областей та держави в цілому.

На сьогодні відсутність належного правового регулювання у сфері надрокористування, відносна дешевизна та простота технології його кустарного видобування, а також складна соціально-економічна ситуація і низький рівень зайнятості населення призвели до суттєвого загострення ситуації у зазначених вище регіонах наприкінці 2015, початку 2016 рр.

При цьому кримінальна відповідальність за порушення правил охорони надр (ст. 240 КК України) не є стримуючим фактором для бурштинокопачів, адже у більшості випадків їхні протиправні дії оцінюються мізерними штрафами.

Так, у 2015 р. на Рівненщині при перевезенні понад 2,5 тон бурштину затримано мешканця Львова. Протиправні дії зазначеного громадянина судом оцінені у 17 тис. грн штрафу. При тому, що приблизна оціночна вартість вилученого у нього каміння становила 3 млн грн.

Іншою проблемою є катастрофічні екологічні наслідки, спричинені варварським методом відкритого видобутку бурштину. Лише за приблизними підрахунками у трьох регіонах копачами пошкоджено понад 6,2 тис. га земель лісового фонду та понад 1 тис. га земель сільськогосподарського призначення.

Окреме питання, яке потребує невідкладного вирішення — масовий характер залучення мешканців “бурштинових” регіонів до незаконного промислу.

Яскравий приклад масового характеру незаконного промислу мав місце на початку 2016 р. поблизу смт Клесів Рівненської області, коли близько 7 тис. старателів учинили опір працівникам поліції, погрожували вбивством та застосуванням насильства.

Наслідком таких сутичок нерідко були і травмування працівників поліції. Так, у Сарненському районі при спробі правоохоронців припинити видобуток мінералів, близько тисячі осіб вчинили опір. При цьому вони застосовували зброю, кидали каміння та палиці. Результат — 10 поліцейських поранено. Того ж дня зловмисники підпалили стаціонарний пост поліції.

Небезпечним бурштиновий промисел є і для самих копачів. Яскравий приклад — перестрілка та застосування бойової гранати між двома групами старателів, яка відбулася на початку 2017 р. у місті Олевськ. У результаті 8 осіб отримали вогнепальні поранення, двоє з них в подальшому померли.

За таких умов керівництво МВС та Національної поліції неодноразово зверталося до органів влади з пропозицією щодо необхідності невідкладного вжиття консолідованих зусиль із налагодження ефективної протидії зазначеному незаконному промислу, нормативного урегулювання видобутку бурштину, посилення відповідальності за вчинення злочинів цієї категорії.

Проте належних заходів реагування на державному рівні вжито не було.

Розуміючи характер та масштаби проблеми на відомчому рівні, було прийнято рішення про посилення правоохоронного тиску на злочинність у сфері незаконного видобутку бурштину.

З метою забезпечення системності та планомірності роботи розроблено план МВС, який передбачав реалізацію спільних з ДПС, ДСНС, ДМС та Нацгвардією відповідних заходів. Окремі з них передбачали співпрацю з СБУ, Генпрокуратурою та ДФСУ.

Початком активної протидії незаконному промислу стало утворення у квітні 2016 р. на базі Сарненського відділу поліції оперативного штабу.

У підпорядкування керівника штабу з інших регіонів держави відряджено близько 200 поліцейських підрозділів поліції особливого призначення, надано 12 одиниць спеціальної та бронетехніки, залучено групи аеророзвідки з відповідною технікою, сформовано пересувні (пошукові) мобільні групи.

Безпосереднім результатом діяльності оперативного штабу стало вилучення каміння на суму понад 5,2 млн грн, 90 одиниць автотранспорту, понад 160 мотопомп, а також знаряддя для видобутку, орієнтовна вартість якого складає 15 млн грн.

З метою недопущення в зону видобутку бурштину протиправних елементів виставлено 14 блокпостів (8 — у Рівненській області, 4 — у Житомирській та 2 — у Волинській), на яких у цілодобовому режимі поліція несе службу спільно з військовослужбовцями НГУ.

Вжиті превентивні заходи, збільшення поліцейської присутності, виставлення додаткових блокпостів та належне технічне забезпечення дали свій результат. Якщо у 2016 р. поліцією розпочато 56 проваджень за фактами незаконного видобутку бурштину, то у наступному році задокументовано вже 112 кримінально-караних таких спроб. При цьому кількість осіб, яким повідомлено про підозру в учиненні таких злочинів, збільшилась учетверо (з 32 до 128).

Зважаючи на несуттєве покарання за порушення правил охорони надр при наявності підстав ми почали використовувати додаткову кваліфікацію протиправних дій копачів — опір представникам влади, а також погроза або насильство відносно правоохоронців. За цими статтями упродовж останніх трьох років ми розпочали 152 провадження (Рівненська область — 149, Волинська — 2, Житомирська — 1).

Вжитими заходами нам вдалося суттєво послабити позиції копачів, а головне — налагодити діалог з місцевим населенням. Кількість масових фактів непокори та активність осіб, що займаються незаконним промислом, суттєво зменшилась. У 2018 р. поліцією розпочато 65 проваджень (повідомлено про підозру 82 особам), а з початку цього року — 39 (пі-дозра — 24 особам).

Водночас, очевидно, що для ефективної протидії незаконному видобутку бурштину в північних областях країни зусиль поліції недостатньо. Це проблема державного рівня та потребує консолідованих заходів реагування не тільки правоохоронців, а й органів державної влади, громадськості.

У першу чергу необхідно ініціювати внесення змін до Кримінального кодексу в частині посилення відповідальності за порушення правил охорони надр. На сьогодні цей злочин не відноситься до категорії тяжких та особливо тяжких, що виключає можливість проведення оперативно-розшукових заходів, суттєво ускладнює документування організаторів і виконавців цього незаконного бізнесу. Фактично поліція не має змоги працювати на упередження, а лише фіксує вже скоєні правопорушення.

Необхідно запровадити кримінальну відповідальність за здійснення операцій, пов’язаних зі збутом бурштину, яка на сьогодні законодавством взага-

лі не передбачена.

Важливим заходом щодо запобігання нелегальному видобутку бурштину є законодавче врегулювання цієї діяльності.

Необхідно щоб у законопроекті чітко визначалися умови легалізації цього бізнесу, регламентувалися і спрощувалися дозвільні процедури. За відсутності відповідного нормативного акта ми маємо безліч старателів, які працюють поза законом та лише два держпідприємства, яким офіційно дозволено видобуток бурштину. Проте, зважаючи на постійну зміну працівників та керівного складу, обидва підприємства перебувають у стані стагнації та фактично не приносять прибутку державі.

3. З питань участі підрозділів поліції у протиепізоотичних заходах.

Відповідно до статті 47 Закону України "Про ветеринарну медицину", з метою ліквідації загрози та недопущення поширення африканської чуми свиней у місцях її спалахів територіальними підрозділами Національної поліції забезпечено участь поліцейських у встановленні та функціонуванні карантинних постів у межах інфікованих зон. Для несення служби на вказаних карантинних постах залучаються поліцейські з числа особового складу відділів (відділень) поліції районів на території яких розташована карантинна зона.

Крім того, за зверненням державних інспекторів ветеринарної медицини або уповноважених лікарів ветеринарної медицини, підрозділи поліції в межах компетенції надають допомогу щодо реалізації спільних заходів, спрямованих на ліквідацію спалахів африканської чуми свиней, зокрема у проведенні спільних рейдів до приватних домогосподарств в зоні карантину.

Також з метою недопущення незаконного перевезення автотранспортом тварин та продукції тваринництва керівництву територіальних підрозділів Національної поліції надано відповідні доручення щодо посилення контролю за рухом таких транспортних засобів. Так, у разі виявлення поліцейським під час перевірки зупиненого транспортного засобу, що здійснює перевезення живих тварин та продукції з них, відсутності ветеринарних документів на вантаж, про такий факт невідкладно інформується відповідний територіальний підрозділ Держпродспоживслужби для вжиття заходів реагування відповідно до вимог ветеринарно-санітарного законодавства.

Водночас територіальними підрозділами Національної поліції посилено роботу щодо ліквідації несанкціонованої торгівлі живими тваринами та продовольчими товарами, у тому числі із залученням місцевих органів виконавчої влади та представників територіальних громад. Так, за 9 місяців 2019 р. поліцейськими складено близько 8,7 тис. адміністративних матеріалів за ст. 160 Кодексу України про адміністративні правопорушення (торгівля з рук у невстановлених місцях) відносно осіб, які здійснювали торгівлю на стихійних ринках.

Крім того, створено необхідний резерв сил і засобів для оперативного ре-

агування на запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин та залучення поліцейських до несення служби на карантинних ветеринарних постах для надання допомоги щодо локалізації, контролю та ліквідації особливо небезпечної (карантинної) хвороби.

Робота в цьому напрямі продовжується та перебуває на конт-ролі керівництва Департаменту превентивної поліції Національної поліції України.

4. З питань порушення у сфері екології.

З початку 2019 р. в ході проведення загальнодержавних профілактичних заходів працівниками підрозділів поліції на воді Національної поліції України виявлено ряд порушень у сфері екології.

Підрозділами поліції на воді обслуговується близько 30 тис. квадратних кілометрів територіальних морських вод у Азовському і Чорному морях та основні внутрішні водні об'єкти держави.

Одним з основних завдань цих підрозділів є профілактика, виявлення, припинення та документування правопорушень на водних об'єктах держави, забезпечення безпеки судноплавства та контролю за використанням водних шляхів.

Порушення правил охорони водного середовища в нашій державі, на жаль, непоодинокі, зокрема, забруднення річки Дніпро викидами різних підприємств, що викликає суспільний резонанс.

Відповідно до висновків фахівців річка забруднюється викидами із мийок машин, у водойми потрапляють фосфати, масла, бензин тощо. У столиці майже три тисячі мийок, але очисні споруди мають лише сімсот. Нечистоти потрапляють також і з не менш забрудненої річки Либідь, що впадає в Дніпро, в якій безліч сміття.

Наслідком цього є застоювання річкових вод та перетворення їх у болото, адже із-за сміття майже відсутня течія, що своєю чергою призводить до щорічного цвітіння водойми.

Так, з початку поточного року задокументовано понад 140 фактів порушень правил охорони вод, одним з яких є забруднення басейну річки Хомора, в результаті чого на поверхні водойми виявлено значний шар білої піни і маслянистої речовини. Забруднення здійснюється через труби з відходами ТОВ "Панінківська картонно-паперова фабрика", які спрямовані безпосередньо у вказану річку.

Внаслідок скидів екологічна ситуація на території держави є критичною, що спричиняє масовий мор риби, молюсків, водної рослинності та інших водних організмів. Швидкими темпами знищується флора та фауна, вживання забрудненої води може призвести до тяжких наслідків — масового захворювання населення різними інфекційними хворобами, зокрема дизентерією, черевним тифом, лептоспірозом, холерою, ротавірусними інфекціями тощо.

Не менш важливою є проблема морського забруднення. Порушення у цій сфері часто здійснюється з метою уникнення витрат на дотримання законодавства про охорону навколишнього середовища, наприклад, незаконний

викид нафти в море дозволяє зменшити витрати, пов'язані з її фільтрацією та закупівлею відповідного обладнання.

Для вирішення вказаної проблеми на запрошення Державної екологічної інспекції України делегацією Національної поліції в місті Одеса проведена зустріч у рамках операції Інтерполу та Європолу "30 днів на морі", яка націлена на протидію забрудненню морського середовища.

Основне завдання цієї операції — налагодження протидії порушенням у сфері морського забруднення, особливо у сфері незаконних викидів із суден.

Слід зазначити, що однією з проблем в екологічній галузі є браконьєрство та неконтрольований промисловий вилов живих біоресурсів. Так, у Азовському морі залишилась лічена кількість риби виду осетрових. За даними Державної служби статистики, неконтрольований промисловий вилов риби в морях перевищує норму майже на 90 %. Промисел певних видів риб заборонений законодавством, але це зовсім не значить, що він відсутній. Браконьєрство нікуди не зникло. Займаються браконьєрством не тільки "браконьєри-одинаки", а й офіційні промислові підприємства. Також під прикриттям "наукових програм" виловлюється в десятки, а подекуди в сотні і навіть у тисячі разів більше біоресурсів, ніж це потрібно для досліджень.

Внаслідок недосконалості законодавчої бази у сфері екології ефективність роботи поліції в цьому напрямі знижується, а часом і зовсім залишає безкарними правопорушників, що негативно впливає на стан правопорядку в державі.

Під час здійснення патрулювання на водних об'єктах держави правоохоронцями виявляються правопорушення, пов'язані із браконьєрством. Проте належне їх документування неможливе у зв'язку з тим, що відповідно до ст. 255 КУпАП поліція не має право складати відповідні адміністративні матеріали. Тобто для вжиття заходів реагування необхідно викликати на місце події представників рибоохоронного патруля, які своєю чергою приїжджають із запізненням чи зовсім не з'являються, що призводить до затримання осіб більше ніж на 3 години, а також псування водних живих біоресурсів.

Ураховуючи викладене, вважаємо за необхідне для забезпечення ефективної протидії вчиненню правопорушень у сфері екології на законодавчому рівні розглянути питання щодо внесення змін до законодавства з метою надання повноважень Національній поліції України функцій у сфері екологічної безпеки, на законодавчому рівні заборонити промисловий вилов біоресурсу в річках на 3 роки, на морі — 2 роки. Міжвідомчими комісіями вивчити (із залученням фахівців УПВП) проблематику наручного лову з подальшим законодавчим врегулюванням та жорсткою відповідальністю за її порушення.

МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Міністерство розвитку громад та територій України в межах компетенції надає інформаційно-аналітичні матеріали щодо поводження з побутовими відходами.

В Україні щороку утворюється майже 54 млн м^3 побутових відходів, або понад 9 млн тонн, які захоронюються на 6 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею понад 9 тис. га.

Кількість перевантажених сміттєзвалищ становить 256 од. (4,2 %), а 984 од. (16 %) не відповідають нормам екологічної безпеки.

Потребують паспортизації 1 834 сміттєзвалища, а 469 сміттєзвалищ потребують рекультивації.

Завдяки впровадженню в 1 462 населених пунктах роздільного збирання побутових відходів, роботі 34 сміттєсортувальних ліній, 1 сміттє-спалювального заводу і 3 сміттєспалювальних установок перероблено та утилізовано близько 6,2 % побутових відходів, з них: 2 % спалено, а 4,2 % побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні заводи.

На сьогодні внаслідок недостатнього фінансування цієї сфери, яке здійснюється загалом за рахунок коштів населення та витрат з місцевих бюджетів на ліквідацію несанкціонованих сміттєзвалищ, відшкодування виконавцям послуг різниці між встановленим розміром тарифів і економічно обґрунтованими витратами на виробництво цих послуг відбувається стримування впровадження новітніх технологій у сфері поводження з побутовими відходами.

МІНІСТЕРСТВО У СПРАВАХ ВЕТЕРАНІВ, ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ УКРАЇНИ

За період з 2016 по 2019 р. Міністерством у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб проводилась активна робота щодо моніторингу стану навколишнього природного середовища та додержання вимог екологічної безпеки на тимчасово окупованих територіях України із залученням міжнародних організацій.

Так, Міністерство спільно з Державною екологічною академією після-дипломної освіти та управління Міністерства екології та природних ресурсів України підготовлено звіт про стан екологічної ситуації на території

Донецької та Луганської областей (далі — Звіт), де наведено детальний аналіз поточного стану екологічної ситуації, як на підконтрольній так і на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей, а також визначено наявні екологічні ризики, пов'язані з діяльністю потенційно небезпечних об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки та надано пропозиції щодо їх мінімізації та недопущення виникнення техногенно-екологічних катастроф.

Звіт презентовано громадськості, засобам масової інформації, а англомовна версія Звіту була направлена таким міжнародним організаціям, як OCHA, UNISEF, ECHO, UNDP, USAID, OSCE, SMM OSCE, ICRC, а також Представництву Європейського Союзу в Україні, Світового банку, Посольству Великобританії, Канади, США, Швейцарії, Німеччини та іншим.

Під час проведення оцінки екологічної ситуації на території Донецької та Луганської областей проаналізовано стан екологічно небезпечних об'єктів та стан забруднення ґрунтів, атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, розроблено геоінформаційну систему, яка працює в тестовому режимі в якій відображено актуальну інформацію щодо потенційно небезпечних та екологічно небезпечних об'єктів, розташованих на території Донецької та Луганської областей, яка дозволяє здійснювати облік таких об'єктів, а також використовувати її для інформаційного забезпечення екологічного моніторингу.

За результатами проведених досліджень було підтверджено, що найбільшими екологічними загрозами є:

— затоплення шахт та вихід шахтних вод на поверхню;
— забруднення атмосферного повітря, вод та ґрунтів;
— руйнування промислових та екологічно небезпечних об'єктів;
— порушення екосистеми та природних територій.

Крім того, питання моніторингу екологічної ситуації на тимчасово окупованих територіях неодноразово порушувались на засіданнях Робочої групи з аналізу проблемних питань в екологічній сфері та пошуку шляхів їх вирішення як на підконтрольних, так і непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей, яка створена наказом Міністерства від 15.06.2017 № 68 і до складу якої входять представники таких міжнародних організацій, як ОБСЄ, СММ ОБСЄ, Юнісеф Україна, Генерального директорату з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги Представництва Європейського Союзу в Україні, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Офісу ООН з координації гуманітарних питань та інші.

МІНІСТЕРСТВО ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

1. Інформаційні матеріали Адміністрації морських портів України

ДП "Адміністрація морських портів України" (далі — ДП "АМПУ") відповідно до вимог частини першої статті 15 Закону України "Про морські

порти України” створена з метою забезпечення дотримання законодавства про охорону навколишнього природного середовища, забезпечення проведення робіт з ліквідації наслідків забруднення території та акваторії морського порту.

У природоохоронній діяльності ДП “АМПУ” керуються нормами Водного та Земельного кодексів України, Законів України “Про морські порти України”, “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про охорону атмосферного повітря”, “Про відходи”, актами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно — правовими актами.

Згідно з Порядком надання послуг із забезпечення запобігання і ліквідації розливу забруднюючих речовин у морських портах України, затвердженим наказом Мінінфраструктури України від 21.08.2013 № 631, адміністраціями морських портів України організовується надання послуг (виконання робіт) по виконанню планів локалізації та ліквідації аварій, підтримуванню у відповідному стані необхідних для їх реалізації у морських портах спеціалізованих суден.

Водночас порядок взаємодії ДП “АМПУ” та суб’єктів господарювання щодо виконання заходів по запобіганню і ліквідації аварій на території та акваторії морських портів встановлює ДП “АМПУ” за узгодженням з капітанами морських портів, за договорами з власниками (користувачами) морських терміналів і портовими операторами.

Адміністраціями морських портів організовується:

запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, ліквідація аварійних ситуацій, аварій, пов’язаних з аварійними розливами забруднюючих речовин в акваторіях, які відведені їм постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.2013 № 406 “Про внесення зміни до Постанови Кабінету Міністрів України “Про межі акваторій морських портів України”;

екологічна безпека господарської діяльності на закріплених за ними територіях (стаття 98 Земельного кодексу України);

дотримання нормативних значень показників якості атмосферного повітря, водних ресурсів, санітарно-захисних зон і акваторій портів, встановлених державними органами контролю і нагляду.

ДП “АМПУ” здійснює координацію у сфері:

природоохоронної діяльності суб’єктів господарювання на підконт-рольній території та акваторії з метою забезпечення вимог екологічної безпеки;

розроблення та виконання заходів (робіт) з метою попередження, локалізації та ліквідації наслідків можливого забруднення на підконтрольній території та акваторії;

проведення профілактичних та попереджувальних заходів, спрямованих на мінімізацію негативного антропогенного навантаження, що впливає на навколишнє природне середовище, в тому числі запобігання наднормативного забруднення навколишнього природного середовища;

дотримання вимог нормативних актів, галузевих положень, інструкцій,

стандартів у галузі екологічної безпеки;

надання консультацій, інформування та надання роз'яснень, методичної та іншої документації, необхідної з питань екологічної безпеки;

залучення науково-технічного потенціалу галузі для вирішення природоохоронних проблем;

взаємодії з місцевими органами влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

Протягом 2018 р. у філіях ДП "АМПУ" були виконані, зокрема, такі природоохоронні заходи:

організовано роботу екологічних підрозділів, яка спрямована на правильне застосування та впровадження єдиної організаційно-технічної політики у сфері екологічної безпеки з метою мінімізації негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище та забезпечення сталого розвитку ДП "АМПУ";

здійснено витрати на охорону навколишнього природного середовища в цілому по ДП "АМПУ" у 2018 р. в обсязі 150,927 млн грн, у тому числі на заходи по охороні атмосферного повітря — 422,6 тис. грн, водного середовища — 56,528 млн грн, безпечне поводження з відходами — 56,329 млн грн;

за договорами з атестованими установами забезпечено проведення у філіях щоквартальних моніторингових досліджень вмісту забруднюючих речовин в атмосферному повітрі на кордоні санітарно-захисної зони та моніторингові дослідження стану поверхневого шару морських вод в акваторіях морських портів, за результатами яких перевищень встановлених нормативів якості атмосферного повітря та морської води не встановлено;

для захисту навколишнього природного середовища у Скадовській, Маріупольській, Ренійській та філії "Ольвія" ДП "АМПУ" придбано природоохоронне обладнання, 950 п/м бонових загороджень, 1202 кг біодеструктора "Еконадін".

Слід зазначити, що філії ДП "АМПУ" не є основними забруднювачами навколишнього природного середовища, про що свідчать відомості статистичних спостережень, зокрема:

сумарні обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами всіх філій ДП "АМПУ" склали 527,722 т/рік;

обсяги скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти з територій філій ДП "АМПУ" склали 359,100 т/рік.

За минулий рік філіями ДП "АМПУ" утворено та передано спеціалізованим підприємствам для подальшого безпечного поводження такі види та кількість відходів:

1 класу небезпеки — 2,549 т/рік;

2 класу небезпеки — 6,717 т/рік;

3 класу небезпеки — 61,419 т/рік.

З метою впровадження в ДП "АМПУ" системи управління охорони навколишнього природного середовища згідно зі стандартом ДСТУ ISO

14001:2015 розроблена та затверджена “Політика у сфері управління охороною навколишнього природного середовища ДП “АМПУ”, у структурних підрозділах призначені особи, відповідальні за розробку та впровадження системи управління охорони навколишнього середовища.

2. Інформаційні матеріали Державної авіаційної служби України

В Україні налічується 20 цивільних аеропортів, які рівномірно розташовані по всій території країни. Статистичні дані про діяльність за 2018 р. свідчать про стабільний розвиток не лише аеропортів, а галузі цивільної авіації в цілому.

Так, упродовж звітного року перевезення пасажирів, вантажів та пошти здійснювали 34 вітчизняні авіакомпанії, якими виконано 100,3 тис. комерційних рейсів (за 2017 р. — 93 тис. рейсів). При цьому кількість перевезених пасажирів збільшилась порівняно з 2017 р. на 18,7 % та склала 12 529 тис. людей.

Також збільшилися обсяги перевезень вантажів та пошти авіаційним транспортом України на 19,7 % та становили 99,1 тис. т.

Але разом з розвитком авіаційної галузі посилюється її вплив на нав-колишнє природне середовище. Основними проблемами негативного впливу авіаційного транспорту на навколишнє природне середовище є:

забруднення атмосферного повітря, ґрунтів, водних об’єктів через викиди шкідливих речовин з авіадвигунів та стаціонарних джерел;

шумове забруднення;

електромагнітне випромінювання;

шкідливий вплив на навколишнє природне середовище під час будівництва об’єктів транспортної інфраструктури;

негативний вплив на довкілля під час перевезення небезпечних і ра-діоактивних речовин, у т. ч. аварійні забруднення через використання неякісної, застарілої техніки.

На вирішення проблеми, пов’язаної з шумовим навантаженням Держ-авіаслужба розробила нормативно-правовий документ для закладення основ управління авіаційним шумом в аеропортах — “Вимоги до експлуатанта аеродрому щодо просторового зонування території навколо аеропорту з умов впливу авіаційного шуму” (наказ Державіаслужби від 26.03.2019 № 381).

Відповідно до вимог цього наказу з грудня 2019 р. результати вимірювань характеристик авіаційного шуму будуть періодично оприлюднюватися на вебсайтах аеропорту (аеродрому) та розглядатися як основа для контролю за виконанням заходів, спрямованих на зниження авіаційного шуму. Дані моніторингу авіаційного шуму є інформаційною базою для узагальнення статистичної інформації про характеристики авіаційного шуму в аеропорту (на аеродромі) та на території поблизу нього, інформування населення, відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування про характеристики шуму, уточнення фактичних зон впливу авіаційного шуму на території поблизу аеропорту (аеродрому) для врахування перспективи роз-

витку населених пунктів.

З метою зменшення негативного впливу діяльності авіації на атмо-сферне повітря, а саме викидів парникового газу CO_2, Україна приєдналася до Системи компенсації та зменшення викидів CO_2 для міжнародної авіації (CORSIA) відповідно 39-ї Асамблеї Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО).

Пункт 5 резолюції 39–3 Асамблеї постановляє запровадити глобальну схему Ринкових заходів у вигляді Схеми вуглецевих компенсацій і скорочення міжнародної авіації (CORSIA) для розгляду будь-якого щорічного збільшення загальних викидів CO_2 від міжнародної цивільної авіації (тобто польотів цивільної авіації, які відправляються від одної країни і прибувають в іншу країну), вище рівня 2020 р. з урахуванням особливих обставин і відповідних можливостей.

Відповідно до Резолюції Асамблеї ІКАО середній рівень викидів CO_2 від міжнародної авіації, охоплений схемою в період з 2019 по 2020 р., є основою для вуглецево-нейтрального зростання з 2020 р., в порівнянні з яким порівнюються викиди в майбутньому. У будь-який рік з 2021 р., коли викиди CO_2 від міжнародної авіації, охоплені схемою, перевищують середні базові викиди 2019 і 2020 рр., ця різниця є компенсуючими потребами сектора в цьому році.

Виходячи з того, що Україна як держава — член ІКАО, бере добровільну участь в експериментальному (2021–2023 рр.) та першому (2024–2026 рр.) етапах програми CORSIA, це призводить до необхідності розпочати моніторинг емісії від міжнародних польотів українських експлуатантів із січня 2019 р.

Наразі забезпечується базовий підготовчий етап реалізації програми CORSIA, в тому числі впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації (MRV) для українських експлуатантів (авіакомпаній).

Метою забезпечення екологічної безпеки цивільної авіації є мінімізація шкідливих наслідків її діяльності шляхом дотримання рівноваги між нанесеною навколишньому природному середовищу шкодою внаслідок здійснення авіаційної діяльності та можливостями природного середовища у самовідновленні.

З цією метою, а також для забезпечення виконання вимог статті 10 та Розділу X Повітряного кодексу України, Державіаслужба проводить заходи, направлені на впровадження та дотримання збалансованого обліку вимог безпеки польотів та охорони навколишнього середовища.

Перед експлуатантами аеродромів стоять вимоги щодо забезпечення безпеки польотів та охорони навколишнього природного середовища, а саме впровадження системи екологічного менеджменту (СЕМ) відповідно до міжнародного стандарту ДСТУ ISO 14001:2015.

Зазначена програма має містити інформацію щодо впливу на атмосферне повітря, ґрунти, водні об’єкти, а також щодо поводження з відходами та параметричними забрудненнями (шум, вібрація).

Слід відмітити, що починаючи з 2016 р. ринок пасажирських авіаперевезень розвивався досить динамічно. Так, кількість пасажирів, що скористались послугами українських авіакомпаній, зростала щороку в середньому на чверть. Поступово, за три роки, обсяги пасажирських перевезень збільшились майже вдвічі в порівнянні з показником 2015 р. та, разом із цим більш як у півтора разу перевищили рівень "докризового" 2013 р.

Перевезення пасажирів здійснювала 21 вітчизняна авіакомпанія, серед яких лідируюче положення займали авіакомпанії "Міжнародні Авіалінії України", "Роза вітрів", "Азур Ейр Україна", "ЯнЕір" та "Браво". За підсумками року п'ятьма найбільшими пасажирськими авіакомпаніями перевезено 11 620,6 тис. осіб, що на 20,2 % більше, ніж за 2017 р., та складає майже 93 % від загальних обсягів пасажирських перевезень українських авіакомпаній.

Більше половини (54,2 %) всіх пасажирських перевезень вітчизняних авіакомпаній складають міжнародні регулярні перевезення.

Водночас мало місце розширення діяльності на українському ринку іноземних авіакомпаній, до України започаткували виконання регулярних польотів 5 нових іноземних авіакомпаній. 2018 р. відзначився також розвитком маршрутної мережі іноземних авіакомпаній, якими розпочато експлуатацію 27 міжнародних повітряних ліній.

Загалом упродовж 2018 р. до нашої країни виконували польоти 38 іноземних авіакомпаній з 37 країн світу. Їхніми послугами скористались 6 857,3 тис. пасажирів, що на 37,8 % більше ніж за 2017 р. та становить 50,2 % загального обсягу регулярних пасажирських перевезень між Україною та країнами світу.

Протягом року продовжувалась активізація регулярних перевезень у межах України. Внутрішні пасажирські перевезення на регулярній основі виконували 4 вітчизняні авіакомпанії, які забезпечили повітряним сполученням 10 міст України. За звітний рік перевезено 1 071,4 тис. пасажирів, що на 15,1 % більше, ніж за попередній 2017 р. При цьому середній коефіцієнт зайнятості пасажирських крісел на внутрішніх регулярних рейсах зріс із 73,5 % за 2017 р. до 79,3 % за 2018 р.

Комерційні рейси вітчизняних та іноземних авіакомпаній обслуговували 20 українських аеропортів та аеродромів, за звітний період загальна кількість відправлених та прибулих повітряних суден склала 182,8 тис. од., що на 14,3 % перевищує показник 2017 р. При цьому пасажиропотоки через аеропорти України, перевищивши 20-мільонний рубіж, досягли 20 545,4 тис. людей, що забезпечило зростання на 24,5 %.

Поштовантажопотоки збільшились на 7,8 % та становили 56,4 тис. т. За статистичними даними, за підсумками 2018 р. мало місце суттєве зростання кількості обслугованих пасажирів у всіх основних аеропортах: Київ (Жуляни) (на 51,9 %), Львів (на 47,9 %), Бориспіль (на 19,4 %), Харків (на 19,3 %), Одеса (на 17,8 %), Запоріжжя (на 14,9 %) та Дніпро (на 8,1 %). Також значний приріст пасажиропотоків було зафіксовано в аеропортах міст Чернівці

(на 53 %) та Херсон (на 41,8 %).

Слід зауважити, що на сьогодні майже 98 % загальних пасажиропотоків та 99 % поштовантажопотоків сконцентровані в 7 аеропортах країни — Бориспіль, Київ (Жуляни), Львів, Одеса, Харків, Запоріжжя та Дніпро.

3. Інформаційні матеріали Державного автотранспортного науково-дослідного інституту

Структура та обсяги транспортних перевезень.

За інформацією Держстату України, у 2018 р. обсяг перевезених вантажів автомобільним транспортом становив 134,4 млн т, тобто зріс на 6,3 % у порівнянні з 2017 р.

Вантажооборот автомобільним транспортом у 2018 р. становив 42,6 млрд т-км, тобто збільшився на 2,7 % проти попереднього року.

Послугами автомобільного транспорту у 2018 р. скористалися 1 906,8 млн пасажирів або 94,4 % від обсягу 2017 р. Причому в 2018 р. у міжміському сполученні автобусами перевезено близько 148 млн пасажирів, у приміському сполученні автобусами перевезено майже 621 млн пасажирів.

Пасажирооборот автомобільним транспортом у 2018 р. знизився на 2,7 % проти попереднього року та становив 34,6 млрд пас-км.

Вплив транспорту на довкілля.

Автомобільний транспорт є одним з основних забруднювачів атмо-сферного повітря (його викиди останніми роками сягають 35 % від загального обсягу викидів забруднюючих речовин).

За даними Держстату, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автомобільного транспорту в 2018 р. становили 1 358,4 тис. т, тобто незначно знизились у порівнянні з попереднім роком.

Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 430 схвалена Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року, яка містить окремий розділ “Безпечний для суспільства, екологічно більш чистий та енергоефективний транспорт”.

ДП “ДержавтотрансНДІпроект” розроблено Висновок технічної служби щодо визначення відповідності колісних транспортних засобів за кодом товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, що були в користуванні, екологічним вимогам відповідно до Закону України “Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо ввезення транспортних засобів на митну територію України” № 2612-VIII від 08.11.2018 (схвалено Комісією Мінінфраструктури з питань забезпечення виконання Угоди про прийняття єдиних технічних приписів для колісних транспортних засобів, предметів обладнання та частин, які можуть бути встановлені та/або використані на колісних транспортних засобах, і про умови взаємного визнання офіційних затверджень, виданих на основі цих

приписів, 1958 року з поправками 1995 року (протокол від 19.12.2018 № 33)

ДП "ДержавтотрансНДІпроект" підготовлено пропозиції до круглого столу "Транспорт і зміна клімату: рух від 23-ї Конференції Сторін" у рамках чергового саміту Міжнародного транспортного форуму 2018 р.

Згідно з Планом залучення зовнішньої допомоги Європейської Комісії у рамках TAIEX на 2018 р. 24–25 квітня 2018 р. у м. Києві проведено семінар "Досвід впровадження електромобілів у країнах-членах ЄС".

Здійснено деякі роботи з подальшого оснащення лабораторій ДП "ДержавтотрансНДІпроект" випробувальним обладнанням, зокрема завершено створення автоматизованого мобільного паливного модуля для проведення порівняльних випробовувань альтернативних видів моторного палива.

Виконано першу частину робіт з розроблення альтернативного методу та нової технології визначення кількості частинок (PN) у відпрацьованих газах у разі випробування транспортних засобів за їздовим циклом Правил ООН № 83.

Опрацьовано технологічні питання реалізації цього методу, розроблено технічні вимоги на виготовлення і постачання відповідного технологічного і дослідницького обладнання, вакуумного відкачувального поста та вакуумної камери для осадження, фіксації та підготовки до аналізу проб частинок на пластинах з полірованого кремнію.

Виконано початкові роботи з розроблення обладнання для визначення масових питомих викидів забруднювальних речовин на борту транспортного засобу під час проведення дорожніх випробовувань транспортних засобів категорій M1, M2, N1 і N2 з контрольною масою понад 2610 кг (або з постійним урухомленням усіх коліс, конструкція якого не дає змоги проводити випробовування КТЗ на роликовому моделюючому стенді з однією віссю) і транспортних засобів категорій M3 і N3.

Підготовлено проект Меморандуму про взаєморозуміння між Мін-інфраструктури і Федеральним міністерством транспорту, інновацій і технологій Республіки Австрія, спрямованого на пошук шляхів практичної реалізації проекту створення випробувального центру із залученням європейських технологій і фінансових ресурсів.

Виконується науково-дослідна робота "Дослідження впливу на викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря структури парку колісних транспортних засобів України" і "Розроблення математичної моделі якості атмосферного повітря міста на базі європейської технології THOR-Air-PAS для оцінки ефективності розвитку дорожньої інфраструктури, організації дорожнього руху та проектів містобудування".

Розпочато виконання науково-дослідної роботи "Дослідження питань використання, утримання колісних транспортних засобів з електричними урухомниками".

4. Інформаційні матеріали АТ "Укрзалізниця"

Залізничний транспорт та його вплив на довкілля Транспортна ме-режа

України

В економіці України важливе місце посідає транспортна галузь, яка забезпечує обслуговування як внутрішніх, так і експортних/імпортних та транзитних перевезень вантажів і пасажирів.

Найбільшим попитом серед видів транспорту користується залізничний транспорт, який наразі є незаперечним лідером на транспортно-логістичному ринку України.

Залізнична мережа України є однією з найбільших в Європі та сягає близько 19 790 км (без урахування окупованих територій, мережа яких на сьогодні не експлуатується). Наявність розгалуженої мережі залізничних колій, яка охоплює всі регіони України, дозволяє залучати для перевезень значну кількість вантажів та пасажирів.

За обсягами вантажних перевезень АТ "Укрзалізниця" посідає четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись лише залізницям Китаю, Росії та Індії.

Українські залізниці безпосередньо межують і взаємодіють із залізницями Білорусі, Молдови, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, Угорщини й забезпечують роботу із 40 міжнародними залізничними переходами, а також обслуговують 13 українських морських портів Чорноморсько-Азовського басейну.

Територією України проходять 4 Пан'європейські транспортні коридори:

№ III Брюссель — Ахен — Кельн — Дрезден/Берлін — Вроцлав — Катовіце — Краків — Львів — Київ;

№ V Венеція — Трієст/Копер — Любляна — Марибор — Будапешт — Ужгород — Львів — Київ;

№ VII Дунайський (водний), (Австрія, Угорщина, Югославія, Болгарія, Румунія, Молдова, Україна);

№ IX Гельсінкі — Санкт-Петербург — Київ — Кишинів — Бухарест — Дімітровград — Алесандропуліс (має чотири відгалуження, два з яких стосуються України: Одеса — Роздільна — Київ та Київ — Москва).

До кордону з територією України (станції Чоп) доходять два коридори вантажних залізничних коридорів ЄС (коридори RFC) — № 6 ("Середземноморський"), який закінчується на ст. Захонь, та № 9 ("Рейнсько-Дунайський"), який закінчується на ст. Чієрна-над-Тісоу, Матєвце.

Із 13 коридорів мережі Організації співробітництва залізниць (ОСЗ) 7 коридорів проходять територією України: № 3, 4, 5, 7, 8, 10 (TRACECA) та № 12.

Структура та обсяги транспортних перевезень

АТ "Укрзалізниця" є юридичною особою, що утворене відповідно до Закону України "Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування", постанови Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 № 200 "Про утворення пуб-лічного акціонерного товариства "Українська залізниця".

До складу АТ "Укрзалізниця" входять 6 регіональних філій та 30 філій,

які в тій чи іншій мірі експлуатують природні ресурси та відповідно спричиняють вплив на стан навколишнього природного середовища.

У 2018 р. вантажні перевезення залізничним транспортом склали 186 344,1 млн т-км, пасажирообіг — 28 437,6 млн пас-км.

Для забезпечення перевезень функціонує: 43 локомотивних депо; 17 моторвагонних депо; 45 вагонних вантажних депо; 14 вагонних пасажирських депо та 9 пасажирських вагонних дільниць; 105 вокзалів (15 — позакласних, 7 — першого, 34 — другого, 49 — третього класу); 1 288 станцій, які в станційних будівлях мають приміщення для обслуговування пасажирів; 39 дистанцій електропостачання; 61 дистанція сигналізації та зв'язку; 94 дистанції колії; 21 територіальне управління філії "Будівельно-монтажних робіт та цивільних споруд"; 17 кар'єрів та 2 шпалопросочувальні заводи філії "Центр управління промисловістю".

Експлуатаційна довжина головних колій станом на 2018 р. складає 19 786,5 км, з них 9 349,7 км або 47,3 % електрифіковано.

Склад парку та середній вік транспортних засобів.

Станом на 01.01.2019 р. інвентарний парк пасажирських вагонів основ-них перевезень АТ "Укрзалізниця" становить 4 220 од. Із зазначеної кількості 67 вагонів віком до 5 років, 23 — від 5 до 10 років, 295 — від 10 до 15 років, 87 — від 15 до 20 років, 358 — від 20 до 28 років, 2 880 — від 28 до 41 років та 568 вагонів — понад 41 рік. Темпи старіння парку пасажирських вагонів значно випереджають його оновлення. Середній вік вагонів 31,6 років.

Інвентарний парк моторвагонного рухомого складу нараховує 1 335 секцію електропоїздів, 246 од. дизель-поїздів, 14 рейкових. Знос мотор-вагонного рухомого складу становить по електропоїздах — 87,5 %; дизель-поїздах — 97,2 %, рейкових автобусах — 26,5 %. Понад подовженого терміну служби (більше 50 років) експлуатується 281 секції електропоїздів; понад 40 років експлуатується 29 секцій дизель-поїздів.

Інвентарний парк вантажних вагонів нараховує 5 542 од., з них: криті — 92 од., платформи — 958 од., піввагони — 2 805 од., цистерни — 843 од., рефрижераторні — 9 од., інші — 835 од. Середній вік вантажних вагонів усіх типів — понад 27 років.

Інвентарний парк тягово-рухомого складу нараховує 3 593 од., в тому числі електровозів — 1 627 од., тепловозів — 1 944 од., паровозів — 22 од. Знос тягового рухомого складу складає 96,8 %, середній вік 37 років.

Вплив транспорту на довкілля.

Основні види впливу залізничного транспорту на навколишнє природне середовище та кількісні показники деяких із них, за підсумками 2018 р.:

використання значних земельних площ — 216,4 тис. га, у т. ч. близько 84,3 тис. га під лісонасадженнями, які захищають навколишнє природне середовище від аварійних розсипів і розливів різних вантажів, очищають повітря від пилу та шкідливих речовин, протидіють ерозії ґрунтів і мають

шумозахисне та декоративно-озеленювальне значення;

використання поверхневих і підземних вод та скид у водні об'єкти виробничих, господарсько-побутових і дощових стічних вод. Використання та охорону водних ресурсів забезпечують 23 водосховища та 737 арте-зіанських свердловин (з них: 538 свердловин експлуатується, 494 обладнані засобами вимірювання об'єму видобутих підземних вод), 105 споруд попередньої очистки стічних вод з подальшим скидом цих стоків у системи каналізації або для повторного чи послідовного використання та 44 каналізаційних очисних споруд із самостійним випуском у водойми. Обсяги використання води підрозділами АТ "Укрзалізниця" у 2018 р. становили 10,309 млн м^3, загальне відведення зворотних вод у водой-ми — 6,974 млн м^3;

викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у атмосферне повітря склали 3,309 тис. т. Основні речовини, що викидаються від ста-ціонарних джерел в атмосферне повітря: речовини у вигляді суспендованих твердих часток — 1,064 тис. т, оксид вуглецю — 0,898 тис. т, неметанові леткі органічні сполуки — 0,490 тис. т, діоксид та інші сполуки сірки — 0,438 тис. т, сполуки азоту — 0,331 тис. т. Крім того, діоксиду вуглецю надійшло 193,261 тис. т. У виробничих підрозділах АТ "Укрзалізниця" обліковується 16 372 стаціонарних джерел викидів, з них організованих — 10 871 од., обладнаних газоочисними установками (ГОУ) — 943 од.;

утворення та розміщення у навколишньому природному середовищі відходів різних класів небезпеки. Протягом 2018 р. в АТ "Укрзалізниця" утворилося 101,382 тис. т відходів. Із загального обсягу утворення відходів 0,148 тис. т — I класу небезпеки; 0,930 тис. т — II класу небезпеки; 22,450 тис. т — III класу небезпеки; 77,854 тис. т — IV класу небезпеки, з них 46,864 тис. т — твердих побутових відходів. В АТ "Укр-залізниця" обліковується 10 установок поводження з відходами та зареєстровано 6 місць видалення відходів;

використання надр для добування щебеню, піску та глини;

використання рослинних ресурсів;

акустичний вплив (шум) від рухомого складу та шляхової (колійної) техніки;

електромагнітне випромінювання;

іонізуючий вплив і можливе радіаційне забруднення під час перевезення радіоактивних речовин;

негативний вплив на довкілля під час перевезення небезпечних речовин, у т. ч. під час аварійних забруднень.

Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля.

Щорічно структурними виробничими підрозділами АТ "Укрзалізниця" розробляються та реалізовуються заходи з охорони навколишнього природного середовища.

Освоєння коштів на виконання природоохоронних заходів у 2018 р. складає 372,907 млн грн (2017 р. — 223,805 млн грн), з них на заходи з: охорони і раціонального використання водних ресурсів — 10,509 млн грн; охорони

атмосферного повітря — 143,111 млн грн; ра-ціонального використання і зберігання відходів виробництва, побутових відходів — 40,385 млн грн; охорони і раціонального використання земель, надр, природних рослинних ресурсів та інші — 178,902 млн грн.

Фінансування природоохоронних заходів проводилося за рахунок власних коштів АТ "Укрзалізниця" без додаткового фінансування із державного та місцевих бюджетів.

Зростання витрат у 2018 р. на вирішення питань екологічної спрямованості майже на 67 % обумовлено проведенням електрифікації дільниці Потоки — Золотнишине регіональною філією "Південна залізниця", впровадженням геліосистем на регіональній філії "Одеська залізниця", збільшенням вартості послуг з інструментально-лабораторного конт-ролю тощо.

Серед заходів, безпосередньо спрямованих на раціональне використання природних ресурсів та зменшення шкідливого впливу на довкілля, слід відмітити такі: ремонт та очистка каналізаційних мереж — 3,011 млн грн; утримання та ремонт споруд для очищення стічних та зворотних вод — 1,013 млн грн; утримання та ремонт КНС — 0,727 млн грн; укладка безстикової колії на Придніпровській залізниці — 17,5 млн грн; електрифікація дільниці Потоки — Золотнишине на Південній залізниці — 92,772 млн грн, реконструкція котелень/систем опалення — 8,171 млн грн; влаштування геліосистеми для гарячого водопостачання на Одеській залізниці — 1,260 млн грн; модернізації автотранспорту з встановленням газового обладнання на Одеській та Придніпровській залізницях — 0,434 млн грн; модернізації паливної системи двигунів тепловозів та колійного обладнання на Одеській та Придніпровській залізницях — 7,320 млн грн; технічне переоснащення акумуляторної батареї з підзарядним пристроєм на Придніпровській залізниці — 4,390 млн грн; реконструкція і відновлення гідротехнічних (водовідвідних) споруд, виконання протизсувних робіт — 10,476 млн грн; проведення заходів із захисту земель від замазучення — 79,058 млн грн; охорона та раціональне використання природних рослинних ресурсів (санітарна рубка, лісокультурне оборювання, очищення від захаращень, озеленення тощо) — 83,216 млн грн (включаючи придбання та ремонт кущорізів, мотокос, бензопил тощо — 12,446 млн грн), утримання парку садово-паркового мистецтва МЦРЗ Хмільник — 0,390 млн грн; утримання зоопарку на Придніпровській залізниці — 0,309 млн грн; впровадження світлодіодного освітлення — 11,890 млн грн.

За даними державного статистичного спостереження (форма № 1 — екологічні витрати), витрати на охорону навколишнього природного середовища АТ "Укрзалізниця" склали 522,737 млн грн, зокрема, на охорону атмосферного повітря — 117,261 млн грн, на очищення стічних та зворотних вод — 109,177 млн грн, на поводження з відходами виробництва — 46,141 млн грн, захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод — 71,072 млн грн, зниження шумового і вібраційного впливу — 16,926 млн грн, збереження біорізноманіття і середовища існування — 148,892 млн грн, радіаційну безпеку — 0,228 млн грн та інші напрями природоохоронної діяльнос-

ті — 13,140 млн грн власних коштів галузі.

Витрати за рахунок власних капітальних інвестицій склали 119,555 млн грн або 22,9 %, з них витрати на капітальний ремонт основ-них засобів природоохоронного призначення — 1,099 млн грн.

Надходження коштів склало: за надання послуг природоохоронного призначення (очищення зворотних вод) — 16,681 млн грн; від продажу відходів — 29,129 млн грн.

На виконання Указу Президента України "Про День довкілля", рішення Уряду щодо проведення щорічної всеукраїнської акції з благоустрою "За чисте довкілля" та розпорядження АТ "Укрзалізниця" від 23.03.2018 № Ц-4-26/941-18 у квітні-травні 2018 р. залізничниками виконано значні об'єми робіт з поліпшення стану навколишнього природного середовища на територіях виробничих підрозділів та прилеглих населених пунктів.

У роботах з озеленення, благоустрою та санітарного очищення територій підприємств, очищення водних джерел взяли участь понад 124,5 тис. залізничників, прибрана площа територій біля 7,0 тис. га, висаджено 22,4 тис. дерев та кущів, упорядковано 666,0 га газонів, ліквідовано 2,3 тис. несанкціонованих сміттєзвалищ.

Окрім зазначених заходів, залізничниками проводилися роботи щодо впорядкування території дитячих, спортивних та господарських майданчиків, фарбування бордюрів, парканів, огороджень, побілення дерев, облаштування пам'ятників та обелісків воїнам Другої Світової війни, здійснення ремонту та приведення до належного санітарно-естетичного стану об'єктів інфраструктури.

Загалом показники екологічної безпеки у виробничих підрозділах галузі характеризуються зниженням негативного впливу на довкілля упродовж останніх років. При цьому природоохоронні заходи, які щорічно реалізуються в галузі, в основному дозволяють забезпечувати встановлені державою в Законі України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" завдання зменшення до базового 2010 р. в цілому негативного впливу на стан природних ресурсів, зокрема, планувалося зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря до 2015 р. на 10 %, зменшення до 2020 р. на 20 % скиду недостатньо очищених зворотних вод. Потребує особливої уваги питання зменшення обсягу викидів двоокису вуглецю (парниковий газ) в атмосферне повітря та збільшення до 2020 р. в 1,5 разу обсягу заготівлі, утилізації та використання відходів, як вторинної сировини.

Так, до 2018 р. у порівнянні з 2010 р. зменшено на 64,3 % викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в атмосферне повітря, на 32,5 % — використання свіжої води, на 45 % — скидання недостатньо очищених стічних вод у водойми.

5. Інформаційні матеріали Державного агентства автомобільних доріг України

У 2018 р. Укравтодором затверджений Комплекс заходів на 2018–

2021 рр. з обмеження негативного впливу на стан навколишнього природного середовища при новому будівництві, реконструкції, ремонті та експлуатаційному утриманні автомобільних доріг загального користування державного значення. Комплекс заходів ураховує вимоги нормативно-правових актів, що регулюють сферу охорони навколишнього природного середовища, діючих будівельних норм і визначає основні напрями охорони навколишнього середовища на автомобільних дорогах та дорожньої інфраструктури.

Крім того, в 2018 р. на замовлення Укравтодору виконувались дві науково-дослідні роботи: “Виконати аналіз та розробити національні стандарти на шумозахисні споруди автомобільних доріг з ідентичним ступенем відповідності до європейських норм (5 документів)” та “Виконати аналіз сучасного досвіду спорудження біопереходів для міграції тварин через автомобільні дороги та підготувати пропозиції щодо їх проектування та влаштування в умовах природного середовища України (виконавець — ДП “Держдор-НДІ”).

Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

Показники	Од. виміру	Кількість
На автомобільних дорогах загального користування		
Укріплення узбіч та укосів земляного полотна і виїмок (засів трав, одернування тощо)	$м^2$	3 634 583
Догляд за деревами та кущами (санітарна рубка)	шт.	500 060
Посадка нових дерев та кущів	шт.	23 308
Влаштування нових, утримання та відновлення діючих майданчиків для приготування і складування дорожньо-будівельних матеріалів	шт.	56
Проведення робіт із забезпечення санітарного стану смуги відведення	га	176 484
Влаштування нових сміттєзбиральних контейнерів	шт.	851
Утримання та відновлення діючих сміттєзбиральних контейнерів	шт.	308
Утилізація відходів (побутових, будівельних)	т	46 675
Упередження та ліквідації обвалів, зсувів, селевих виносів, осипів та каменепадів, снігових лавин	$м^2$	1 986
Влаштування нових водопропускних труб	шт.	31
Утримання та відновлення діючих водопропускних труб	шт.	2 557
Влаштування нових підпірних стін, протилавинних галерей, захисних укріплень, регуляційних споруд тощо	шт.	1 433
Утримання та відновлення діючих підпірних стін, протилавинних галерей, захисних укріплень, регуляційних споруд тощо	п. м.	3 303
Влаштування нових очисних споруд поверхневого водовідводу автомобільних доріг	шт.	92

6. Інформаційні матеріали Державної служби України з безпеки на транспорті

Інформація про кількість діючих ліцензій на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом станом на 01.08.2019 р.

Види господарської діяльності	Загальна кількість діючих ліцензій за видами робіт
Внутрішні перевезення пасажирів автобусами	13 588
Внутрішні перевезення пасажирів на таксі	12 457
Внутрішні перевезення пасажирів легковими автомобілями на замовлення	3 636
Внутрішні перевезення небезпечних вантажів вантажними автомобілями, причепами та напівпричепами	2 941
Внутрішні перевезення небезпечних вантажів та небезпечних відходів вантажними автомобілями	152
Міжнародні перевезення пасажирів автобусами	2 366
Міжнародні перевезення пасажирів на таксі	83
Міжнародні перевезення пасажирів легковими автомобілями на замовлення	128
Міжнародні перевезення небезпечних вантажів та небезпечних відходів вантажними автомобілями	88
Міжнародні перевезення небезпечних вантажів вантажними автомобілями, причепами та напівпричепами	824
Міжнародні перевезення вантажів вантажними автомобілями (крім перевезень небезпечних вантажів)	7 644
Міжнародні перевезення вантажів вантажними автомобілями, причепами та напівпричепами	1 477

Інформація про кількість транспортних засобів (по типу), які закріплені за ліцензіатами, як засоби провадження господарської діяльності

Тип транспортного засобу	Загальна кількість транспортних засобів
1	2
Автобус	48 125
Мікроавтобус	2 377
Легковий	16 308
Інші пасажирські	1 173
Тягач	40 012
1	2
Бортовий	3 411
Фургон	3 721
Інші вантажні	7 625
Вантажно-пасажирські	130
Інші транспортні засоби	11 822
Разом	*134 704*

Інформація про кількість діючих ліцензій на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів залізничним транспортом станом на 01.08.2019 р.

Ліцензії на право провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів залізничним транспортом — 220.

7. Інформаційні матеріали Державної служби морського та річкового транспорту України

Питання захисту довкілля від забруднень водним транспортом є одним з основних на міжнародному рівні.

Так, найближчим часом вступають (або вступили) в силу такі вимоги міжнародних конвенцій щодо охорони навколишнього природного середовища:

для суден валовою місткістю більше 5 000 з 01.01.2019 р. почався період звітування про річну витрату суднового бункерного палива (МАРПОЛ 73/78 Додаток VI Правило 22);

з 01.01.2019 р. накладні на суднове бункерне паливо повинні визначати відповідні межі вмісту сірки згідно з Правилами 14.1 та 14.4 або визначене

Кількість малих суден, що знаходяться під наглядом Регістру судноплавства України, станом на кінець 2018 р.

Власність	Середній вік	Кількість суден
Юридичні особи	26	4 799
Фізичні особи	28	53 399
УСЬОГО	28	58 198

Перелік суден під прапором України та діючими документами Регістру судноплавства України (за винятком малих (маломірних) суден) станом на кінець 2018 р.

Усього суден під прапором України —	1 448	Середній вік —	34,7 років
державних —	608	Середній вік —	35,69 років
приватних —	840	Середній вік —	33,99 років
		Більше 35 років —	44 %

Пасажирські	Кіл. суден	Сер. вік	До пасажирських суден відносяться: пасажирське; пасажирське накатне; пасажирське безкойкове; пасажирське спк
	113	38,47	
Пасажирські державні	43	36,77	
Пасажирські приватні	70	39,51	

	Морські судна		Судна змішаного плавання		Судна внутр. плавання	Пасажирські			
	Усі	З них конвенційних	Усі	З них конвенційних	Усі	Усі	З них конвенційних		
до 5 років	6	–	–	–	2	2	–		
з 6 до 10 років	–	–	–	–	–	–	–		
з 11 до 15 років	–	–	–	–	–	–	–		
з 16 до 20 років	–	–	–	–	2	2	–		
з 21 до 25 років		–	–	–	1	1	–	96 %	
з 26 до 30 років	3			–	13	16	–		
з 31 до 35 років	6	–		–	19	25	–		
більше 35 років	6		2	–	53	61	–		57 %
Усього	21	–	2	–	90	107	–		
Сер. вік	27	–	41,5	–	41,09	38,47	–		

Вантажні	Кіл. суден	Сер. вік	До вантажних суден відносяться: генвантаж; суховантажне; накатне (ро-ро); контейнеровоз; рефрижераторне; танкер; нафтоналивне; баржа; лихтер; шаланда
	571	30,83	
Вантажні державні	249	30,89	
Вантажні приватні	322	30,78	

	Морські судна		Судна змішаного плавання		Судна внутр. плавання	Вантажні			
	Усі	З них конвенційних	Усі	З них конвенційних	Усі	Всі	З них конвенційних		
до 5 років	3		5		11	19	0		
з 6 до 10 років	8	5	26	25		34	30		
з 11 до 15 років	2	2	1	–	14	17	2		
з 16 до 20 років	3	2	–	–	11	14	2		
з 21 до 25 років	2	1			10	12	1	85,3 %	
з 26 до 30 років	23	6	14	2	163	200	8		
з 31 до 35 років	44	14	12	–	63	119	14		
більше 35 років	38	8	19	–	99	156	8		27 %
Усього	123	38	77	27	371	571	65		
Сер. вік	31,2	28,02	26,03	10,85	31,71	30,83	21,29		

Буксирні	Кіл. суден	Сер. вік	До буксирних суден відносяться: буксирне; буксир-штовхач; буксир-кантувальник; буксир-криголам; буксир/судно забезпечення; буксирний катер; штовхач
	273	37,33	
Буксирні державні	121	39,59	
Буксирні приватні	152	35,54	

	Морські судна		Судна змішаного плавання		Судна внутр. плаван-	Буксирні		
	Усі	З них конвенційних	Усі	З них конвенційних	Усі	Всі	З них конвенційних	
до 5 років	3	1	7	1	–	10	1	
з 6 до 10 років	14	9	–	–	–	14	9	
з 11 до 15 років	2	2	–	–	–	2	2	
з 16 до 20 років	3			–		3		
з 21 до 25 років	2	–	1	–	2	5	–	89,4 %
з 26 до 30 років	11		3	–	18	32		
з 31 до 35 років	13	1	1	–	28	42	1	
більше 35	58	3	8	–	100	166	3	60 %
Усього	106	16	20	1	148	274	16	
Сер. вік	34	16,25	25,79		41,21	37,33	15,59	

Технічний флот	Кіл. суден	Сер. вік	До суден технічного флоту відносяться: бункерувальне; водолазне; гідроперевантажувач; ґрунтовідвізне; завізник якорів; збирач лляльних вод; земснаряд; криголам; кабелеукладальник; лісосплавне; пожежне; паливнозаправна станція; плавмайстерня; плавуча бурова установка (спбу); рятувальне; обстановочне; нафтосміттєзбірне; плавуча бурова установка; плавкран; плавдок
	228	35,07	
Технічний флот державний	89	38,89	
Технічний флот приватний	139	32,62	

	Морські судна		Судна змішаного плавання		Судна внутр. плавання	Технічний флот			
	Усі	З них конвенційних	Усі	З них конвенційних	Усі	Усі	З них конвенційних		
до 5 років	1		4	–		5			
з 6 до 10 років	6	3	1	–	6	13	3		
з 11 до 15 років	3	–	–	–	10	13	–		
з 16 до 20 років	1	–	–	–		1	–		
з 21 до 25 років	2			–	2	4		85,96 %	
з 26 до 30 років	11	–	1	–	21	33	1		
з 31 до 35 років	15	–	–	–	32	47	–		
більше 35 років	32		–	–	80	112			49 %
Усього	71	3	6	0	151	228	4		
Середній вік	33	6,67	7,83	–	36,81	35,07	22,0		

Стоянкові	Кіл. суден	Сер. вік	До стоянкових суден відносяться: понтон; причал; розважальний центр; стоянкове; брандвахта; дебаркадер; стоянкове; офісний центр на воді; плавготель; плавдача; плавкафе; плавресторан; понтон-фонтан; причальний понтон
	100	38,86	
Стоянкові державні	49	40,81	
Стоянкові приватні	51	36,98	

	Морські судна		Судна змішаного плавання		Судна внутр. плавання	Стоянкові			
	Усі	З них конвенційних	Усі	З них конвенційних	Усі	Усі	З них конвенційних		
до 5 років	1	–		–	2	3	–		
з 6 до 10 років	1	–	1	–	4	6	–		
з 11 до 15 років		–	–	–	5	5	–		
з 16 до 20 років	1	–	–	–		1	–		
з 21 до 25 років	7	–	–	–	2	9	–	85 %	
з 26 до 30 років			–	–	4	4			
з 31 до 35 років	1	–	–	–	9	10	–		
більше 35 років	4	–		–	58	62	–		62 %
Усього	15	0	1	0	84	100	0		
Сер. вік	24,8		10		41,71	38,86	0		

Інші	Кіл. суден	Сер. вік	До інших суден відносяться: вітрильно-моторне; гідрографічне; дослідницьке; навчально-виробниче; наукове; патрульне; пором; підводне; дослідницьке; рибоохоронне; риболовецьке; судно постачання; прогулянкове; службово-роз'їзне; науково-дослідницьке; яхта моторна; лоцманське; учбове
	163	38,25	
Інші державні	57	38,21	
Інші приватні	106	38,26	

	Морські судна		Судна змішаного плавання		Судна внутр. плавання	Інші			
	Усі	З них конвенційних	Усі	З них конвенційних	Усі	Усі	З них конвенційних		
до 5 років			–	–	–				
з 6 до 10 років		–	1	–		1	1		
з 11 до 15 років	2	1	1	–	2	5	1		
з 16 до 20 років	5	1	–	–	–	5	1		
з 21 до 25 років	5	–	–	–		5	–	93,25 %	
з 26 до 30 років	25	1	–	–	4	29	1		
з 31 до 35 років	25	3	–	–	8	33	3		
більше 35 років	44	4	2	–	39	85	4		52 %
Усього	106	10	4	0	53	163	11		
Сер. вік	35,3	31,8	29,5	–	44,74	38,25	29,80		

* Малі (маломірні) судна — судна з довжиною корпусу до 24 м, та не призначені для: розміщення більше 12 пасажирів, перевезення небезпечних вантажів, використання в якості пасажирських, криголамних, буксирних суден, плавкранів, суден техніч-ного флоту.

покупцем граничне значення вмісту сірки (МАРПОЛ 73/78 Додаток VI Правило 18.5);

з 01.01.2010 р. вміст сірки у будь-якому рідкому паливі, що використовується на судні, не повинен перевищувати 0,5 % по масі (МАРПОЛ 73/78 Додаток VI Правило 18.5);

з 08.09.2019 р. судна повинні відповідати стандарту D 2 щодо управління баластними водами при першому (при певних умовах другому) огляді для поновлення Міжнародного свідоцтва запобігання забруднення наф-тою (МК щодо контролю та управлінню судновими баластними водами та осадами, 2004 р., Правило B-3).

МІНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ

Пріоритети захисту довкілля та морської політики ЄС

Основним завданням захисту довкілля та морської політики ЄС визначено забезпечення захисту навколишнього середовища, “блакитної економіки” та рибальства, включення їх до Європейської екологічної угоди, а також надання сприяння реалізації кліматичних амбіцій ЄС з одночасним створенням робочих місць та сталим розвитком цих сфер.

Президентом ЄК Урсулою фон дер Ляйн надіслано листа Єврокомісару з питань довкілля та морської політики Віргініюсу Сінкевічусу, в якому рекомендовані такі пріоритетні напрями:

I. Збереження природного середовища шляхом скорочення викидів, захист біорізноманіття, покращення здоров’я громадян ЄС та забезпечення стійкості економіки.

1) ЄС повинен очолити глобальні зусилля щодо скорочення втрат біорізноманіття. Слід розробити нову Стратегію біорізноманіття до 2030 р., яка включатиме положення Програми Natura2000, питання вирубки лісів, деградації земель, захист видів та їх природного середовища, а також стабільний розвиток морів та океанів.

2) Глобальний захист навколишнього середовища і біорізноманіття повинен згуртувати світ. У 2020 р. Євросоюз повинен докласти максимальних зусиль для укладення амбітної угоди на Конференції сторін-підписантів Конвенції про охорону біологічного різноманіття від 1992 р. Для цього ЄС слід використовувати всі наявні інструменти та дипломатичні можливості.

3) Реалізація амбіцій ЄС щодо зниження рівня забруднення навколишнього середовища, що вимагає широкого підходу в контексті забезпечення якості повітря та води, зменшення застосування небезпечних хімікатів, викидів, пестицидів і ендокринних руйнівників.

4) Єврокомісар очолить роботу над новим планом дій для циркулярної економіки задля забезпечення сталого використання ресурсів, особливо в ресурсномістких та високоефективних секторах. Це повинно підтримати і внести вклад в нову промислову стратегію.

5) Забезпечення океанів без пластику. Слід переглянути питання щодо мікропластику та забезпечити дотримання чинного законодавства у сфері використання пластмаси.

II. Процвітаючі та стабільні рибальство і блакитна економіка.

6) Забезпечити повне реформування Спільної політики в сфері рибальства, включаючи багаторічні плани управління ресурсами. Головними пріоритетами залишатимуться здійснення ефективного контролю та дотримання збереження максимального сталого приросту.

7) Перегляд Спільної політики у сфері рибальства до 2022 р. для визначення шляхів вирішення проблем, які знаходяться поза увагою поточної політики ЄС, таких як соціальні аспекти, адаптація до зміни клімату та про-

блематика чистоти океанів.

8) Забезпечити внесок до Стратегії “Farm to Fork” з огляду на сталий потенціал морепродуктів як джерела низьковуглецевих продуктів харчування та сектору аквакультури.

9) ЄС повинен зайняти лідерську позицію в міжнародному управлінні океаном та провідну роль у дискусіях в Організації Об’єднаних Націй, особливо на Конференції ООН щодо океану в Лісабоні (червень 2020 р.), а також на інших регіональних і міжнародних платформах.

10) ЄС слід проявляти нетерпимість до незаконного, незареєстрованого та неврегульованого рибальства. Потрібно застосовувати всі можливі інструменти для запобігання цьому явищу, в тому числі шляхом заборони імпорту рибної продукції як крайній захід.

11) Сприяти роботі Комісара ЄС з питань торгівлі Ф. Хогана, щоб підтримати позицію ЄС у дискусіях у Світовій організації торгівлі з метою досягнення глобальної домовленості стосовно заборони рибальських субсидій, які сприяють надмірному вилову риби, незаконному рибальству і перевищенню можливостей морських біоресурсів.

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Одним з питань сьогодення, що найбільш гостро стоїть перед світовим суспільством і потребує нагального вирішення є питання забезпечення екологічної безпеки. Економічно розвинуті країни усвідомили та сформували загальні засади щодо необхідності збалансованого соціально-економічного розвитку суспільства та охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Україна політично приєдналася до основних міжнародних конвенцій і, відповідно, охорону навколишнього природного середовища введено до рангу державної політики.

У нашій державі прийняті закони, кодекси, інші нормативно-правові акти, основною метою яких є регулювання використання та охорони природних ресурсів.

Значна увага в національному законодавстві України спрямована на здійснення екологічної політики у військовій сфері і конверсії військово-промислового комплексу (далі — ВПК) шляхом екологізації військово-технічної політики держави; формування екологічного світогляду і природоохоронної свідомості військового керівництва, особового складу військ Збройних Сил України, робітників і службовців підприємств ВПК; проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок з метою оцінки, поліпшення і стабілізації екологічного стану в районах розташування військових частин і об’єктів, у тому числі іноземних; налагодження системи

екологічного моніторингу гарнізонів і підприємств ВПК, включення її до системи державного моніторингу навколишнього природного середовища; обов'язковість особистої юридичної відповідальності за порушення природоохоронного законодавства з боку військовослужбовців, у тому числі іноземних військ, тимчасово дислокованих на території України, і персоналу підприємств оборонного спрямування.

Активна діяльність Збройних Сил України сьогодні зумовлюється значним техногенним впливом на навколишнє середовище. Експлуатація озброєння і техніки, комунальних споруд військових містечок, проведення військових тренувань і навчань повинні здійснюватися в умовах суворого дотримання норм природоохоронного законодавства України. Тому основні завдання з екологічної безпеки в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України направлені на реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища та забезпечення раціонального використання природних ресурсів; інтеграцію існуючої системи екологічного моніторингу Міністерства оборони України та Збройних Сил України в державну систему екологічного моніторингу; забезпечення екологічно безпечного природокористування в ході повсякденної (виробничої) діяльності військових частин, закладів, установ, організацій та підприємств під час проведення усіх видів підготовки Збройних Сил України; відновлення навколишнього природного середо-вища в ході повсякденної (виробничої) діяльності військових частин, закладів, установ, організацій, підприємств після проведення усіх видів підготовки Збройних Сил України, військових навчань, тренувань, випробувань, спеціальних робіт; ліквідацію наслідків екологічної шкоди, заподіяної військовою (виробничою) діяльністю, а також ліквідацію наслідків аварій (катастроф) техногенного та природного характеру; навчання та виховання особового складу Збройних Сил України з питань охорони навколишнього природного середовища.

Важливими елементами в системі управління Збройними Силами України повинно стати створення системи екологічного управління відповідно до вимог міжнародного законодавства, впровадження екологічного мислення у керівників під час прийняття управлінських рішень та організації повсякденної діяльності військ. Кожний командир, начальник, військовослужбовець та службовець Збройних Сил України як громадянин держави повинен у своїй діяльності докладати максимум зусиль для збереження природних багатств України.

Екологічні проблеми, які накопичувалися на військових об'єктах десятиліттями, нелегко вирішити за порівняно невеликий термін. Але гармонія активної діяльності людини й екологічно безпечного стану навколишнього середовища повинна стати головною ідеєю життя для майбутніх поколінь.

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Видатки Державного бюджету України на здійснення заходів з охорони навколишнього природного середовища

Відповідно до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII, основними напрями екологічної політики в Україні є:

— якість атмосферного повітря;
— зміна клімату;
— охорона вод;
— охорона земель і ґрунтів;
— охорона лісів;
— надра;
— зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення;
— управління відходами;
— біологічна безпека;
— біологічне та ландшафтне різноманіття;
— забезпечення екологічно збалансованого природокористування тощо.

Відповідно до статті 42 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" в Україні фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів.

Таблиця

Видатки Державного бюджету України на здійснення заходів з охорони навколишнього природного середовища в 2019 р., а також прогнозні показники видатків у 2020–2022 рр. за напрямами використання коштів

млн грн

№ з/п	Напрями використання коштів	Державний бюджет України на 2019 р.			Проект Державного бюджету на 2020 р.			Бюджетна декларація на 2021 р.			Бюджетна декларація на 2022 р.		
		Загальний фонд	Спец. фонд	Всього	Загальний фонд	Спец. фонд	Всього	Загальний фонд	Спец. фонд	Всього	Загальний фонд	Спец. фонд	Всього
	Разом	**4 659,7**	**3 585,5**	**8 245,2**	**4 663,1**	**2 717,0**	**7 380,0**	**4 893,0**	**2 883,1**	**7 776,1**	**5 082,7**	**3 172,0**	**8 254,8**
1	Збереження природно-заповідного фонду (утримання установ природно-заповідного фонду, збереження видів тварин та рослин)	439,7	0,0	439,7	496,9	62,6	559,5	532,6	62,7	595,3	564,9	63,3	628,1
2	Здійснення природоохоронних заходів (охорона атмосферного повітря; охорона і раціональне використання природних рослинних та тваринних ресурсів; забезпечення раціонального використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів; забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій, впровадження економічного механізму забезпечення охорони довкілля)	378,2	102,8	481,0	230,1	16,5	246,6	228,4	17,8	246,3	227,1	19,0	246,1

3	Забезпечення діяльності Національного центру обліку викидів парникових газів (збирання, оброблення, систематизація, аналіз та накопичення інформації, необхідної для проведення підготовки Національного кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів)	2,6		2,6	2,8		2,8	3,1		3,1	3,3		3,3
4	Державна підтримка заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів (збільшення абсорбції) парникових газів (за рахунок невикористаного залишку коштів від продажу частин встановленої кількості викидів парникових газів, передбаченого статтею 17 Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату за минулі роки. У 2020 р. заплановано проведення міжнародного фінансового аудиту та міжнародної технічної експертизи. Інші заходи будуть визначені після погодження відповідних напрямів з відповідними контрагентами)		635,3	635,3		1,0	1,0						
5	Експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами (реалізація заходів по забезпеченню потреб населення та	1 960,2	2 012,2	3 972,4	2 052,3	2 509,1	4 561,4	2 245,2	2 675,8	4 921,1	2 401,9	2 962,9	5 364,8
	галузей економіки у водних ресурсах; забезпечення функціонування водогосподарсько--меліоративного комплексу, що знаходиться у держа-												

	вній власності, поліпшення екологічного стану меліорованих земель, здійснення державного моніторингу вод, попередження шкідливої дії вод та ліквідація її наслідків тощо)												
6	Захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь (здійснення протипаводкових заходів)	20,2	67,8	88,0	20,2	71,8	92,0	20,2	71,8	92,0	20,2	71,8	92,0
7	Першочергове забезпечення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням		68,0	68,0		55,0	55,0	0,0	55,0	55,0	0,0	55,0	55,0
8	Підтримка екологічно безпечного стану в зонах відчуження і безумовного (обо-в’яз-кового) відселення, забезпечення функціонування Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника	493,9		493,9	495,9		495,9	498,6		498,6	500,6		500,6
9	Підтримка у безпечному стані енергоблоків та об’єкта “Укриття” та заходи щодо підготовки до зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС	1 364,9	64,0	1 428,9	1 364,9		1 364,9	1 364,9		1 364,9	1 364,9		1364,9

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ГЕОЛОГІЇ ТА НАДР УКРАЇНИ

Пошуки питних підземних вод

Підземні води — головна корисна копалина, ставлення до якої характеризує рівень розвитку суспільства, ступінь його цивілізованості.

Станом на 01.01.2019 р. в Україні розвідано і затверджено 680 родовищ підземних питних і технічних вод, 257 родовищ мінеральних вод, 3 родовища теплоенергетичних вод і 2 родовища промислових вод.

Упродовж 2018 р. було затверджено 46 нових ділянок родовищ питних та технічних вод. Також була проведена переоцінка запасів підземних питних і технічних вод на 24 раніше розвіданих ділянках.

По родовищах підземних мінеральних вод було затверджено 6 нових ділянок. На 12 ділянках запаси були переоцінені.

По родовищах підземних теплоенергетичних вод було затверджено й апробовано 3 нові ділянки.

Загальні прогнозні ресурси підземних вод в Україні складають 61 689,2 тис. м^3/добу, з яких 57 499,9 тис. м^3/добу з мінералізацією до 1,5 г/дм^3. Забезпеченість прогнозними ресурсами питних підземних вод населення України по регіонах знаходиться в межах 0,3–5,5 тис. м^3/добу, а в середньому — 1,3 тис. м^3/добу на одну особу. Розподілені прогнозні ресурси підземних вод по регіонах нерівномірно, що зумовлено відмінністю геолого-структурних і фізико-географічних умов різних регіонів України. Переважна частина прогнозних ресурсів зосереджена у північних та західних областях України, ресурси південного регіону обмежені. Розвіданість прогнозних ресурсів підземних вод в Україні становить 26 %. Найвищим рівнем розвіданості прогнозних ресурсів підземних вод характеризуються центральні і південні регіони України.

Водночас значна кількість адміністративних районів України не забезпечена експлуатаційними запасами підземних вод. В Україні є значний потенціал для нарощування обсягів видобування підземних вод.

Нині частка підземних вод у господарсько-питному водопостачанні населення України — близько 25 %, тоді як у державах Євросоюзу вона становить 70 %. Збільшення видобутку підземних вод для забезпечення потреб питного водопостачання забезпечить дотримання оптимального балансу використання поверхневих і підземних вод для питного водопостачання.

З розвіданих експлуатаційних запасів підземних вод упродовж останніх років видобувається не більше 10 % від їхньої загальної суми. Тоді як значна кількість розвіданих родовищ не використовується, деякі з них вже стали непридатними для експлуатації у зв’язку із порушенням умов живлення, обумовленим забудовою території, забрудненням водоносних горизонтів у межах меліоративних систем, на ділянках розташування фільтрувальних

накопичувачів, техногенних відвалів, звалищ та ін., видобуванням гравійно-галькових відкладів Карпатських річок тощо.

Нині вкрай актуальними є проблеми забезпечення якісною питною водою південних і східних регіонів держави, гірничопромислових районів (Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей, тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим, Донецького басейну, Криворізького басейну, Прикарпаття тощо).

Ці обставини обумовлюють нагальну необхідність проведення геологорозвідувальних робіт з необхідними обсягами фінансування за напрямом пошукові роботи на підземні питні води для забезпечення населення екологічно чистою питною водою у регіонах з обмеженими ресурсами питної води і складними гідрогеологічними умовами, на територіях з інтенсивним техногенним навантаженням, а також на сході країни.

Ще однією проблемою в сфері підземних вод є те, що водозабори, які експлуатуються комунальними підприємствами для господарсько-питного водопостачання населених пунктів, не застосовують засоби доведення якості води до вимог нормативних документів, що є комплексною проблемою, яка безпосередньо впливає на стан здоров'я населення на локальному і регіональному рівнях. Ускладнює ситуацію відсутність повноважень у спеціалізованих органів, що повинні контролювати (фіксувати) таку ситуацію. Такі повноваження раніше мала санітарно-епідеміологічна станція, що нині реорганізована.

Ще слід відзначити відсутність достатньої кількості галузевих лабораторій, здатних оцінити якість підземних вод за всіма нормованими показниками. Як правило відзначається повний занепад матеріально-технічного забезпечення таких лабораторій, відсутність кадрів тощо.

Відзначається руйнування системи охорони підземних вод.

Використовуючи норму чинної редакції статті 23 Кодексу України про надра, водокористувачі груповими водозаборами видобувають величезну кількість води (що сумарно в десятки разів перевищує 300 м^3/добу) з водоносних горизонтів, які є цільовими для водозабезпечення населення, адже Кодексом про надра не розподілено поняття "водозабір" на груповий, що складається з більше ніж однієї свердловини, і одиночний (складається з однієї свердловини). Фактично Кодексом закріплено безконтрольне використання надр для певної групи водокористувачів. Таке видобування підземних вод зумовлює негативні екологічні наслідки, забруднення підземних вод, їх виснаження. Ці наслідки можуть бути катастрофічними і незворотними.

Ще негативним явищем є відміна ліцензування (ліцензія на вид діяльності) на буріння гідрогеологічних свердловин, що призвело до значного збільшення кількості приватних підприємств, які бурять без урахування геологічної інформації по території, доцільності буріння, наявності місця розташування тощо.

Додатково негативно позначилося на стані підземних вод внесення змін

до статті 106 Водного кодексу України в частині відміни обов'яз-кового погодження проектів на буріння (спорудження) свердловин на воду, що призвело до масового використання пластикових труб під час спорудження свердловин без урахування гідрогеологічних умов території. Такі труби не дозволяють забезпечити належної герметизації затрубного простору від перетікання з вищезалягаючих водоносних горизонтів води незадовільної якості та надійної ізоляції цільового водоносного горизонту. Це на перспективу призводить до погіршення якості підземних вод цільового водоносного горизонту та регіонального забруднення і погіршення якості підземних вод.

Наголошуємо, що з прийняттям пункту 3 статті 2 Закону України "Про центральні органи виконавчої влади", державні регіональні геологічні підприємства позбавлені можливості обстежувати, розглядати, погоджувати та надавати рекомендації щодо можливості використання підземних вод і умови для отримання дозволу на спеціальне водокористування. Це позначилося на можливості отримання достовірного обсягу та якості інформації з метою ведення державного водного кадастру, можливості визначення регіонального стану підземних вод.

Потребує внесення змін інструкція з ведення форми звітності 7-ГР "Підземні води", затверджена наказом Мінприроди від 14.03.2016 р. № 97, в частині закріплення необхідності звітування водокористувачів, які мають дозвіл на спеціальне водокористування, а не потребують отримання спеціального дозволу на користування надрами.

Щодо мінеральних вод, то збільшення їхнього видобування не лише сприятиме оздоровленню народу України, а й може значно підвищити інвестиційну та туристичну привабливість нашої держави.

Мінеральні води

Україна володіє унікальним гідромінеральним потенціалом. У нашій державі розповсюджені мінеральні води 15 типів зі специфічними компонентами і властивостями і 4 типи без специфічних компонентів і властивостей. За лікувальними властивостями найбільшу цінність мають води зі специфічними компонентами та властивостями. Унікальні родовища мінеральних підземних вод розташовані в Закарпатській, Львівській, Хмельницькій, Тернопільській та Донецькій областях.

Більшість ділянок розвіданих родовищ підземних вод експлуатується. Водночас на низці родовищ через порушення умов формування родовищ мінеральних вод внаслідок техногенного втручання спостерігаються негативні процеси виснаження і забруднення водоносних горизонтів, втрати унікальних властивостей мінеральних вод у процесі експлуатації родовищ. Яскравим прикладом є унікальні родовища мінеральних вод Закарпаття, де нерідко спостерігається несанкціонована хаотична забудова в межах других поясів зон санітарної охорони, а також неліквідовані свердловини, через які відбувається дегазація підземних вод, що вже призвело до часткової втрати властивостей мінеральних вод, зокрема на Голубинському родовищі.

Для нарощування ресурсів і запасів мінеральних вод необхідно прове-

дення пошукових та пошуково-оцінювальних робіт на мінеральні підземні води.

Геолого-екологічні дослідження та заходи

Нині в Україні гострою проблемою є недосконалість системи моніторингу підземних вод, його фінансування за залишковим принципом.

Стан моніторингу підземних вод в Україні не можна порівняти не тільки з країнами Євросоюзу, а й і з колишніми радянськими респуб-ліками, наприклад Білоруссю. Спостережна мережа за станом підземних вод в Україні, що почала формуватися у 50–60 рр. минулого сторіччя і на початку 90-х рр. нараховувала більше 7 тис. спостережних пунктів, на початку 2000-х вже налічувала трохи більше 1 тис. свердловин.

Спостережна мережа державного моніторингу за підземними водами станом на 01.01.2019 р. складалась із 892 спостережних пунктів, у тому числі на ґрунтові води — 288 спостережних пунктів, на міжпластові води — 214 спостережних пунктів, на опорних полігонах по вивченню умов формування експлуатаційних запасів підземних вод — 390 спостережних пунктів

Через значно скорочені обсяги фінансування, спостереження за рівнем підземних вод у 2018 р. проводилися по 179 спостережних пунктах, а за хімічним станом — по 103 спостережних пунктах.

Усе це призвело до втрати інформації по багаторічних рядах спостережень, а відтак унеможливлення обґрунтованого прогнозування стану підземних вод. Суттєво скоротилася кількість вимірів рівнів, значно скоротилися відбори підземних вод на хімічний аналіз, а перелік конт-рольованих компонентів не відповідає сучасним вимогам. Виміри рівнів у свердловинах, як і 100 років тому, здійснюються вручну за допомогою рулеток.

Однак на виконання Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом” № 1641-VII, прийнятого 04.10.2016 р., Держгеонадра долучилися до розробки переліку нормативно-правових актів з метою реалізації такого Закону Укра-їни. Таке приведення законодавства до вимог ЄС передбачено підписаною Україною Угодою про Асоціацію.

Держгеонадра повідомляють, що постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 затверджено Порядок здійснення державного моніторингу вод, який набрав чинності 01.01.2019 р., і по якому передбачено проведення державного моніторингу вод за новими правилами.

Для проведення моніторингу підземних вод за всіма новими нормативними документами необхідно пройти ряд етапів відповідно до Порядку розроблення Планів управління річковими басейнами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.05.2017 № 336.

Роботи з виділення та опису масивів підземних вод у межах басейну Дніпра та Дністра завершені, але залишаються не виділеними масиви підземних вод в інших басейнах річок України відповідно до статті 13^1 Водного

кодексу України.

У 2019 р. в рамках проекту Європейського Союзу “Водна ініціатива +” (EUWI+) проводиться наступний етап з підготовки планів управління річковими басейнами — визначення основного антропогенного впливу на кількісний та якісний стан підземних вод, зокрема і точкові та дифузні джерела по басейну Дніпра.

Державна служба геології та надр України продовжує роботу з участі у підготовці та підготовки нормативно-правових актів на виконання Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом” № 1641-VII.

Зменшення (відсутність) фінансування еколого-геологічних досліджень та заходів призводить до скорочення обсягів проведення робіт з моніторингу підземних вод, і як наслідок неможливості збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про стан підземних вод, прогнозування його змін та підготовки обґрунтованих рекомендацій у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. З 01.01.2019 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 Україна повинна перейти на проведення моніторингу вод за новими правилами, згідно з вимогами ЄС. Держгеонадра разом з регіональними геологічними підприємствами виконують такі роботи з приведення своїх документів, проектів проведення робіт, лабораторій відповідно до нових вимог. Зменшення (відсутність) фінансування призведе до повної зупинки виконання таких робіт та зриву всіх термінів виконання вимог ЄС, встановлених для України. За проведення моніторингу підземних вод відповідальні Держгеонадра і єдина служба в країні, яка може якісно, фахово та взагалі виконати такі роботи.

На території України накопичилась величезна кількість відходів (переважно це відходи гірничодобувної промисловості), багато з яких є потенційними техногенними родовищами, що можуть економічно ефективно розроблятися. Стимулювання розробки таких родовищ може бути одним із чинників поліпшення екологічної ситуації в районі розташування таких родовищ. Слід звернути увагу також на повноту відпрацювання приповерхневих родовищ і рекультивацію порушених земель у місцях, де корисні копалини відпрацьовані, це дозволить зменшити негативне техногенне навантаження на екологію регіонів.

Необхідно терміново збільшити обсяги проведення робіт з моніторингу підземних вод із відповідним збільшенням обсягів їх фінансування, з метою виконання зобов’язань України при підписанні Угоди про Асоціацію.

Слід напрацювати пропозиції для формування Стратегії використання підземних вод для водозабезпечення, як найціннішого і водночас уразливого ресурсу.

Додатково слід звернути увагу на необхідність відновлення робіт з проведення ліквідаційного тампонажу пошуково-розвідувальних та недіючих експлуатаційних свердловин для запобігання забрудненню підземних

вод.

Зауважимо, що необхідно в подальшому продовжити проведення робіт з оптимізації спостережної мережі за підземними водами державного рівня і вихід на рівень ЄС з відповідними обсягами фінансування.

Актуальним завданням залишається проведення екологічної оцінки сучасного стану території накопичення гірничопромислових відходів (насамперед у техногенно навантажених регіонах).

Інженерно-геологічні роботи

Ще одним з пріоритетних напрямів екологічної політики є моніторинг поширення та розвитку екзогенних геологічних процесів (ЕГП — зсуви, карст, підтоплення, абразія морського узбережжя та переробка берегів водосховищ, селеві процеси, лесові та лесоподібні ґрунти, ерозія, осідання земної поверхні над гірничими виробками). Роботи виконуються для можливості проведення оцінки ураженості, активізації та впливу небезпечних ЕГП на території населених пунктів та об'єктів економіки для своєчасного забезпечення безпеки життєдіяльності населення шляхом зниження негативного впливу на нього геологічних процесів та явищ, можливості прогнозування розвитку ЕГП.

Наприклад, в останні роки спостерігається інтенсивне антропогенне освоєння зсувних та абразійно-зсувних схилів узбережжя Чорного моря: планування схилів, забудова зсувонебезпечних ділянок житловими будинками. Все це з часом призводить до активізації зсувних процесів на схилах з руйнуванням житлових будинків та інших господарських об'єктів, як це відбувається в м. Чорноморськ Одеської області.

Для проведення спостережень за небезпечними ЕГП необхідно збільшити обсяги фінансування Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, зокрема напряму Інженерно-геологічні роботи з метою гарантованого проведення моніторингу небезпечних ЕГП у необхідних обсягах.

Відповідно до пункту 20 Положення про державну систему моніторингу довкілля, функції з попередження про виникнення або загрозу виникнення екзогенних та ендогенних геологічних процесів, оцінювання їх розвитку покладаються на Держгеонадра. При відсутності (зменшенні) фінансування будь-які роботи з проведення оцінки, ураженості, обстеження, активізації та впливу на території населених пунктів та об'єктів економіки для своєчасного забезпечення безпеки життєдіяльності населення шляхом зниження негативного впливу на нього геологічних процесів та явищ, неможливості прогнозування розвитку ЕГП, відсутність інформування населення, органів влади та інших зацікавлених сторін, оскільки тільки фахівці Держгеонадр (регіональних геологічних підприємств) можуть проводити комплексно всі види вищезазначених робіт.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що прагнення України приєднатися до країн Євросоюзу обумовлює необхідність виконання вимог Водної рамкової директиви Євросоюзу. Для цивілізованих країн питання збе-

реження, контролю якості води є виключними пріоритетами, продиктованими не лише моральними аспектами, а передусім розумінням її необхідності для виживання людства, забезпечення базових — фізіологічних потреб і потреб безпеки, її визначального впливу на здоров'я, можливості розвитку суспільства на основі сталого розвитку, не кажучи вже про імідж країни.

Тому зазначені питання вимагають термінового вирішення на найвищому рівні.

Водночас, зважаючи на вочевидь недостатні обсяги сучасного державного фінансування, які для розвитку стану економіки України найближчим часом повинні суттєво збільшитися, необхідно чітко визначити пріоритетні завдання та роботи, які повинні фінансуватися винятково за рахунок державного бюджету. Враховуючи європейський досвід та українські реалії, це:

— геологорозвідувальні роботи на підземні води (пошуки питних підземних вод, гідрогеологічні роботи);

— еколого-геологічні дослідження і моніторинг довкілля (моніторинг підземних вод);

— інженерно-геологічні дослідження та заходи;

— створення й ведення баз даних геологічної інформації на основі найсучасніших технологій;

— регіональні геологорозвідувальні роботи (геологічне картування);

— державний моніторинг надрокористування;

— пошукові роботи на найбільш інвестиційно привабливі об'єкти з урахуванням потреб держави і ринку.

Потребує також негайного прийняття Кодекс України про надра (нова редакція), проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року" з осучасненням завдань згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 р. "Про стан забезпечення енергетичної безпеки у зв'язку з ситуацією щодо постачання природного газу в Україну".

Для подальшого забезпечення розвитку економіки України на базі гео-логічної складової необхідно розробити та затвердити "Стратегію розвитку геологічної галузі".

Окремо слід наголосити про необхідність напрацювання пропозицій для легалізації видобутку бурштину з метою припинення його незаконного видобування та виправлення катастрофічного стану довкілля таких регіонів.

Заслуговує на увагу вивчення такої позиції. Відповідно до своїх статутних завдань Державна комісія України по запасах корисних копалин у процесі геолого-економічної оцінки запасів родовищ корисних копалин здійснює "оцінку відповідності наявного в межах родовищ вмісту речовин, що негативно впливають на довкілля і здоров'я людей під час видобутку, переробки й використання корисних копалин, а також складування відходів виробництва вимогам стандартів, нормативів, лімітів, санітарно-гігієнічних норм і правил, затверджених у встановленому порядку". Таким чином ДКЗ здійс-

нює діяльність з виконання попередньої (передпроектної) оцінки шкідливого впливу промислової розробки родовища на довкілля, яка передбачена статтею 151 Кодексу України про надра, введеною Законом України “Про оцінку впливу на довкілля”. Пропонуємо вважати оцінку ДКЗ достатньою для надання надр у користування.

Слід зазначити, що законодавчі ініціативи, які реалізовані змінами до Кодексу України про надра, не сприяють нейтралізації загроз в екологічній сфері, навпаки, сприяють посиленню екологічної кризи і втрати контролю держави над цими процесами. Так, змінами до статті 45 Кодексу України про надра, що внесені протягом 2012–2018 рр. (згідно із Законами № 5456-VI від 16.10.2012, № 2314-VIII від 01.03.2018), державна експертиза та оцінка запасів корисних копалин має проводитися “підприємствами, установами чи організаціями”, що: 1) руйнує принципи, покладені в основу інституту державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин, зокрема: незалежність, наукова обґрунтованість, узгодження екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства; 2) не відповідає меті державної експертизи, зокрема “створення умов для найповнішого, економічно раціонального й комплексного використання запасів родовищ корисних копалин з дотриманням вимог щодо охорони надр та навколишнього природного середовища”. Проведення державної експертизи різними “підприємствами, установами чи організаціями” розмиває підґрунтя державної політики в досягненні сталого розвитку, зокрема в частині щодо формування системи управління природними ресурсами.

Вирішення наведених вище проблем, на нашу думку, дозволить підвищити ефективність державного управління в галузі екології та надрокористування, створить реальні можливості для забезпечення екологічної безпеки громадян і нарощування мінерально-сировинної бази України для зростання економіки і збереження її геологічних кадрів.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) здійснює моніторинг забруднення навколишнього природного середовища на пунктах державної системи гідрометеорологічних спостережень, зокрема атмосферного повітря в населених пунктах, поверхневих вод, ґрунтів. На цей час в Україні триває реформування системи моніторингу. Оцінка стану забруднення атмосферного повітря в містах України проводиться за даними спостережень у 39 містах на 129 стаціонарних постах спостережень.

ДСНС у межах повноважень бере участь у виконанні окремих зав-дань Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106 “Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом,

Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони" (далі — Угода про асоціацію), спрямовану на удосконалення системи оцінки якості атмосферного повітря, яка відповідала б вимогам Директив 2008/50/ЄС та 2004/107/ЄС.

Проведено аналіз відповідності наявної мережі спостережень за -якістю атмосферного повітря вимогам Директиви 2008/50/ЄС.

Прийнято наказ МВС від 28.02.2018 № 154 "Про затвердження Порядку здійснення моніторингу за вмістом миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводнів в атмосферному повітрі". Зазначений наказ зареєстровано в Мін'юсті 22.03.2018 р. за № 351/3180.

Прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 "Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря", розроблену Мінприроди з урахуванням наданих ДСНС пропозицій.

Нагальним питанням для подальшої імплементації зазначених директив є створення в Україні відповідно до вимог Директив 2008/50/ЄС та 2004/107/ЄС сучасної європейської системи моніторингу якості атмосферного повітря з автоматизованими постами спостереження, оснащеними газоаналізаторами для визначення забруднювальних речовин (діоксиду сірки, діоксиду та оксиду азоту, твердих часток $PM_{2,5}$ та PM_{10}, свинцю, бензолу, оксиду вуглецю, озону, миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю, поліциклічних ароматичних вуглеводнів) і датчиками для вимірювання метеорологічних параметрів та з можливістю передавання даних моніторингу в режимі онлайн до мережі Інтернет.

Створення європейської системи моніторингу якості атмосферного повітря потребує здійснення першочергових заходів у переоснащенні системи спостережень за забрудненням атмосферного повітря національної гідрометеорологічної служби, частину з яких ДСНС вже почала реалізовувати. Зокрема, розроблено проект Стратегії розвитку гідрометеорологічної діяльності в Україні до 2030 року та проект Концепції Державної цільової програми матеріально-технічного забезпечення діяльності на-ціональної гідрометеорологічної служби на період з 2020 по 2022 роки.

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО ВОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Пріоритети водного менеджменту на наступні п'ять років

Пріоритет 1. Збереження природних екосистем для нащадків

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна має зобов'язання щодо досягнення "доброго" стану вод відповідно до вимог Водної Рамкової Директиви ЄС 2000/60/ЄС.

Інструментом для цього є плани управління річковим басейнами.

Дорожня карта розробки та затвердження до серпня 2024 р. планів управління для усіх 9 річкових басейнів розроблена і наразі ми знаходимось на її екваторі.

До кінця поточного року ми будемо мати нову програму моніторингу вод у частині виконання її Держводагентством, яка відповідає європейським стандартам та змінює підходи до діагностики та оцінки якості вод.

Ми не копіюємо європейську модель, але намагаємось максимально використати передовий досвід.

Нова система моніторингу вод передбачає чіткий розподіл обов'язків між суб'єктами моніторингу без дублювання повноважень, шестирічний цикл моніторингу та класифікацію стану вод за 5 класами екологічного стану і 2 класами хімічного стану.

Державна політика у будь-якій сфері має базуватись виключно на достовірних даних про стан конкретного середовища. Інакше це рух навмання, який немає нічого спільного із керуванням процесами.

Для забезпечення виконання вимірювань пріоритетних забрудню-ючих речовин здійснюється облаштування 4 базових лабораторій.

3 сучасні лабораторії Агентство вже обладнало відповідно до стандартів ISO та забезпечено відповідне навчання працівників цих лабораторій.

Наразі узгоджується питання створення четвертої лабораторії — на базі Басейнового управління водних ресурсів річок Причорномор'я та Нижнього Дунаю.

Це дозволить виконувати програму діагностичного моніторингу вод на транскордонних водотоках, у районах питних водозаборів та пріоритетних забруднюючих речовин відповідно до нового порядку.

У 2021 р. буде визначено екологічні цілі для водних масивів і шляхи їх досягнення.

Розробка програми заходів для досягнення "доброго" стану вод стане завершальним кроком у написанні планів управління річковими басейнами.

У 2022 р. проекти планів управління річковими басейнами проходитимуть громадське обговорення, а заходи, визначені у ньому, — оцінку впливу на довкілля та стратегічну екологічну оцінку.

Ведення державного водного кадастру має забезпечити формування сучасного реєстру водних об'єктів України та відкритий доступ до цієї інформації на геопорталі "Водні ресурси України".

Дані державного водного кадастру мають бути агреговані та опубліковані на базі єдиної ІТ-платформи з урахуванням усіх розділів — поверхневі, підземні води та водокористування. Для цих цілей необхідною є розробка Концепції створення єдиного водного кадастру. Наразі триває процес консультацій між держателями кадастрів.

Розвиток геопорталу заплановано шляхом розширення інформаційної наповненості даними впровадження європейського моніторингу вод.

У 2020 р. заплановано спрощення процесу ведення державного обліку

водокористування шляхом переведення в електронний вигляд, а саме розробки модуля Порталу електронних послуг Держводагентства.

Суспільний інтерес до даних щодо якості та кількості водних ресурсів доводить необхідність та важливість їх відкриття. Підтримання актуальності сучасних відкритих вебресурсів та наборів відкритих даних планується здійснювати постійно.

Пріоритет 2. Підвищення рівня ефективності водного менеджменту та зменшення втрат води

Для досягнення "доброго" стану вод реалізація програми заходів кожного з планів управління річковим басейном повинна мати ресурсне підґрунтя.

Управління водним ресурсом забезпечується, серед іншого, інженерною інфраструктурою та механізмами.

Сьогодні кошти, які надходять за використання води, не спрямовуються на управління водним ресурсом, а отже — покращення його стану, відновлення.

Водночас ресурсна потреба з року в рік зростає.

Водогосподарський сервіс має бути орієнтований на населення та бізнес і для цього має запроваджуватися сучасна європейська модель управління державними фінансами.

На сьогодні в державному водогосподарському комплексі склалася критична ситуація. Знос об'єктів інженерної інфраструктури становить 70–90 %.

Фактична потреба в коштах на виконання поточних та капітальних заходів становить близько 800 млн грн на рік, тоді як понад 3/4 видатків спрямовуються на оплату праці. Кошти для обслуговування та поточних ремонтів об'єктів інфраструктури майже не виділяються (0,4 % від загального обсягу фінансування).

Створення у 2018 р. Державного фонду розвитку водного господарства дозволило розпочати виконання робіт з капітального ремонту об'єк-тів, оновлення техніки та обладнання. Однак розмір надходжень до Фонду (10 % рентної плати за спеціальне використання води) недостатній.

На сьогодні 45 % рентної плати за спеціальне використання води зараховується до доходу загального фонду державного бюджету і використовуються в основному на соціальні заходи.

Існуюча модель фінансування є економічно недоцільною та потребує збалансування — перерозподілу доходів та видатків загального та спе-ціального фондів державного бюджету.

Зазначене можливо шляхом поступового зменшення видатків загального фонду на оплату праці (скорочення штатної чисельності на 9,9 тис. одиниць) та збільшення відсотку відрахувань рентної плати за спеціальне використання води до Державного фонду розвитку водного господарства до 55 %.

Для реалізації цього пріоритету розроблена дорожня карта:

2020 р. — визначення інфраструктури з корисним потенціалом і впровадження системи обслуговування інфраструктури на основі аутсорсингу;

2021 р. — виокремлення (відчуження) зношеної та невластивої для галузі інфраструктури;

2022–2023 рр. — модернізація та оновлення інфраструктури з корисним потенціалом;

2024 р. — оптимізація структури водогосподарської галузі;

2020–2024 рр. — поетапне спрямування до державного фонду роз-витку водного господарства рентної плати за спецводокористування у розмірі 55 %.

Практична реалізація запропонованих кроків забезпечить ресурсну можливість реалізації плану заходів для досягнення "доброго" стану вод, безперебійного постачання води в маловодні регіони через створення надійної водогосподарської інфраструктури, створення безпечних умов життя для населення, економічну доцільність розподілу та використання рентної плати за спеціальне використання води.

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО З ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНИ

I. Розвиток відновлюваної енергетики

Завдяки послідовній державній політиці у відновлюваній енергетиці за останні 5 років залучено понад 3,8 млрд євро інвестицій у "зелені" проекти, зокрема:

— близько 3,3 млрд євро — у майже 3 900 МВт потужностей відновлюваної електроенергетики;

— більше 520 млн євро — у встановлення майже 2 300 МВт нових потужностей, що генерують тепло "не з газу".

Завдяки цьому вдалось досягти скорочення у 2018 р. споживання газу бюджетними установами, теплокомуненерго та населенням на 6 млрд м^3 газу на рік у порівнянні з 2014 р. А за умови запровадження існуючих законодавчих ініціатив до 2022 р. населення, бюджетні установи та підприємства ТКЕ можуть скоротити річне споживання газу на 5 млрд м^3.

Станом на 27 вересня 2019 р. загальна потужність об'єктів відновлюваної електроенергетики досягла майже 5 000 МВт, з яких:

— 3 420 МВт сонячної енергетики;

— 932 МВт вітроенергетики;

— 276 МВт сонячних станцій приватних домогосподарств (на I півріччя 2019 р.);

— 101 МВт малої гідроенергетики;

— 67 МВт енергії з біомаси;

— 70 МВт енергії з біогазу.

Загальна кількість сонячних станцій приватних домогосподарств (далі — СЕСд) в Україні (станом на I півріччя 2019 р.), яким встановлено "зелений"

тариф, становить 11 888 станцій.

Загальний обсяг інвестицій у будівництво таких СЕСд орієнтовно становить 240 млн євро.

На сьогодні в Україні діє 45 установок, якими виробляється енергія з біогазу та які працюють за “зеленим” тарифом. Загальна електрична потужність установок — 70 МВт, що понад у 3 рази більше, ніж наприкінці 2015 р. (18 МВт).

З них 20 установок загальною потужністю 47 МВт працюють на відходах тваринництва та рослинництва.

Одним із шляхів розвитку біогазових технологій є виробництво біогазу з твердих побутових відходів (далі — ТПВ), яких щорічно в Україні утворюється близько 10 млн тонн.

За даними Мінрегіону, в Україні існує майже 5,5 тисяч звалищ та полігонів ТПВ. Найбільше їх налічується у Вінницькій (741), Полтавській (675) та Чернігівській (659) областях.

На сьогодні в Україні вже працюють 25 біогазових установок загальною потужністю майже 23 МВт, що встановлені на полігонах ТПВ.

Загалом, завдяки впровадженим законодавчим стимулам, протягом 2014–2017 рр. частка відновлюваних джерел енергії у кінцевому енерго-споживанні збільшилась у понад 1,5 разу: із майже 4 % у 2014 р. до близько 7 % у 2017 р.

Україна поставила перед собою чіткі цілі щодо розвитку сфери відновлюваної енергетики:

— 11 % ВДЕ в кінцевому енергоспоживанні до 2020 р. (Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року);

— 25 % ВДЕ у первинному енергопостачанні до 2035 р. (Енергетична стратегія України на період до 2035 року).

З метою виконання зазначених цілей розвитку сфери відновлюваної енергетики до 2035 р. необхідно залучити близько 20 млрд євро.

Водночас країни ЄС ставлять вже нові амбітні цілі. Відповідно до Директиви з відновлюваної енергетики (так званої REDII) ЄС планує досягти 32 % “чистої” енергії до 2030 р.

Законодавчі ініціативи, які напрацьовуються з Мінекоенерго

1. Законопроект щодо розвитку сфери виробництва та використання рідкого біопалива в сфері транспорту.

Як відомо, у 2018 р. імпорт нафти та нафтопродуктів становив 5,5 млрд доларів, що на 25 % більше, ніж у 2017 р. (4,2 млрд доларів).

Це навіть перевищує обсяг коштів, витрачених на імпорт газу в 2018 р. (3,9 млрд доларів).

Водночас Україна володіє достатніми ресурсами, щоб виробляти біоетанол, біодизель та заміщувати деякий обсяг імпортованих нафтопродуктів.

Крім того, відповідно до Директиви 2009/28/ЄС Україна взяла на себе зобов’язання досягти у 2020 р. частки енергії з відновлюваних джерел у валовому кінцевому обсязі споживання енергії на транспорті на рівні

не менш 10 %.

На сьогодні Держенергоефективності спільно із експертами Європейської комісії, профільних асоціацій та бізнесом опрацьовує законопроект щодо розвитку ринку рідких біопалив.

Досягнення мети планується шляхом внесення змін до законодавства в частині:

— оптимізації акцизного податку на моторні палива із вмістом біопалива;

— визначення по рокам, для продавців моторного палива, обов'яз-кової частки рідкого біопалива в загальному обсязі його продажу та відповідність його критеріям сталості:

• у бензині — не менше 7 % об'ємних із 1 січня наступного року після прийняття законопроекту та не менш 10 % об'ємних через два роки після прийняття законопроекту;

• у дизельному паливі — не менше 7 % об'ємних із 1 січня наступного року після прийняття законопроекту;

— введення обліку та контролю вмісту рідкого біопалива у паливі моторному на ринку нафтопродуктів;

— відповідальність за недотримання квот щодо вмісту рідкого біопалива в моторному паливі.

Прийняття Закону сприятиме:

— створенню ринку виробництва та використання рідких біологічних видів палива в Україні;

— збільшенню надходжень інвестицій у цей сектор;

— будівництву нових заводів з виробництва біоетанолу та біодизелю;

— поліпшенню екологічної ситуації за рахунок використання вуглецевонейтрального палива;

— збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів;

— виконанню Україною зобов'язань перед Енергетичним Співтовариством у сфері транспорту.

2. Законопроект щодо розвитку торгівлі твердим біопаливом.

Стрімке введення потужностей та біомасі потребує створення конкурентного та прозорого ринку твердого біопалива.

Механізмом для організації ринку біопалива в Україні має стати використання єдиної електронної платформи, де здійснюватимуть торгівлю біопаливом усі зацікавлені виробники та споживачі.

Держенергоефективності разом з Біоенергетичною асоціацією Укра-їни та проектом USAID "Муніципальна енергетична реформа в Україні" було розроблено законопроект щодо розвитку торгівлі твердими біологічними видами палива, який направлено в Мінекоенерго на погодження для подальшого його погодження із заінтересованими ЦОВВ.

Законопроектом пропонується запровадити в Україні електронну платформу, де здійснюватимуть торгівлю біопаливом усі зацікавлені виробники та споживачі.

Для наповнення системи електронної торгівлі біопаливом реальними угодами пропонується передбачити обов'язок поступово, від 20 % загального річного обсягу виробництва чи споживання твердого біопалива — у 2020 р. до 100 % — у 2024 р., здійснювати торгівлю через неї для окремих підприємств: продавці біопалива — державні та комунальні підприємства, що виробляють тверде біопаливо, покупці біопалива —суб'єкти господарювання, що отримали "зелений тариф" та стимулю-ючий тариф на теплову енергію з альтернативних джерел енергії.

На електронній платформі планується передбачити торгівлю біопаливом згідно з класами якості, які будуть визначатися Мінрегіоном та внутрішніми документами системи електронної торгівлі з орієнтиром на європейські стандарти.

За недотримання обов'язків щодо торгівлі у системі електронної торгівлі біопаливом передбачена адміністративна відповідальність.

Прийняття Закону сприятиме:

— створенню в Україні прозорого та конкурентного ринку біопалива;

— зниженню цін на біопаливо;

— забезпеченню генеруючих потужностей біопаливом;

— поліпшенню екологічної ситуації за рахунок використання вуглецевонейтрального палива;

— збільшенню надходжень до бюджету, створенню додаткових робочих місць.

3. Законопроект щодо внесення змін до ПКУ в частині звільнення від сплати податку на CO_2 підприємств, що використовують біопаливо.

Відповідно до загальноприйнятих світових практик біопаливо є вуглецевонейтральним паливом. У всіх країнах — членах ЄС податки на викиди двоокису вуглецю під час виробництва енергії не застосовуються.

Проте в Україні використання біопалива для виробництва енергії обкладається податком на викиди CO_2 на рівні з традиційними паливами.

У загальнодержавних обсягах викидів парникових газів викиди від спалювання біопалива становлять близько 1 %, що несуттєво впливає на загальне наповнення держбюджету від цього податку.

Однак на рівні підприємства суми сплати за викиди CO_2 від спалювання біопалива зросли в 24 рази та перебільшують сплату за викиди забруднюючих речовин від 4 до 10 разів, що не стимулює використання цього виду палива у виробництві енергії.

Держенергоефективності розроблено законопроект "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від сплати податку за викиди двоокису вуглецю установок, що спалюють біопаливо", яким передбачається звільнення від сплати податку на CO_2 (10 грн за тонну CO_2) підприємств, що використовують біопаливо для виробництва енергії.

Прийняття Закону дозволить:

— зменшити фінансове навантаження на підприємства, що використовують біопаливо для виробництва енергії;

— збільшити потужності, що виробляють енергію з біопалива;

— поліпшити екологічну ситуацію за рахунок використання вуглецево-нейтрального палива;

— залучити іноземні та вітчизняні інвестиції у сферу виробництва енергії з відновлюваних джерел.

II. Енергоефективність у промисловості

У 2019 р. ставка екологічного податку на викиди CO_2 зросла у 24 рази з 0,41 грн за т до 10 грн. Прогнозуються надходження в розмірі 1,5 млрд грн, однак вони не мають цільового призначення, 100 % йдуть у загальний фонд держбюджету.

За дослідженням GIZ, збільшення ставки податку у 24 рази призводить до скорочення податкових надходжень у зв'язку зі зменшенням ділової активності. До кінця року це скорочення становитиме 4,92 млрд грн, а надходження з податку за викиди CO_2 до кінця року сягнуть менше 1,24 млрд грн. Отже, чистий ефект від підняття ставки CO_2 до 10 грн для економіки країни становитиме 3,68 млрд грн.

Позитивного ефекту можливо досягти за рахунок використання цих коштів на енергоефективні проекти для промислових підприємств на принципах співфінансування, коли держава компенсує тільки частину витрат на енергомодернізацію, а підприємство додатково вкладає свої кошти і підвищує загальну ефективність роботи підприємства.

• Законодавча ініціатива, що напрацьовується з Мінекоенерго.

Законопроект про створення у державному бюджеті Державного фонду енергоефективної модернізації підприємств та запуск механізму компенсації вартості кредитних ресурсів для підприємств, що запроваджують енергоефективні заходи.

Держенергоефективності розроблено законопроект "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення гарантованого джерела фінансування енергомодернізації промислових підприємств України", яким передбачається закріпити постійне джерело фінансування енергоефективних заходів для промислових підприємств у окремому державному фонді, та забезпечити витрачання цих коштів виключно на енергоефективні проекти.

Прийняття Закону дозволить:

— підвищувати конкурентоспроможність;

— скорочувати енергоспоживання та викиди CO_2;

— нарощувати обсяги виробництва;

— випускати якісну продукцію;

— створювати нові робочі місця з конкурентною зарплатнею;

— щорічно використовувати на реалізацію енергоефективних заходів промисловими підприємствами близько 1,5 млрд грн, вже починаючи з 2020 р. Ці кошти можуть забезпечити скорочення кінцевого споживання енергії на 7 %.

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Проблема 1. Відсутність національних стратегій та програм у лісовому секторі економіки

Загрози:

— зниження ефективності функціонування лісів як екологічного каркасу держави, який сприяє підтриманню екологічної рівноваги нав-колишнього природного середовища.

Проблема 2. Припинення фінансування (з 2016 р.) з Державного бюд-жету України заходів з ведення лісового та мисливського господарства

Загрози:

— неможливість у повному обсязі виконувати державні завдання та міжнародні зобов'язання щодо ведення лісового господарства, охорони і захисту лісів, лісовпорядкування, обліку, інвентаризації і моніторингу лісів, зупинення створення захисних лісових насаджень;

— призупинення діяльності державних лісогосподарських підприємств Півдня та Сходу України (близько 1 млн гектарів надзвичайно цінних захисних лісів Степової зони залишаються без належної охорони);

— втрата висококваліфікованих спеціалістів лісової галузі (з початку 2016 р. звільнилося понад 3 000 фахівців), заборгованість із заробітної плати;

— зменшення надходжень у бюджети різних рівнів, загострення со-ціальної напруги;

— суттєве ослаблення екологічних функцій лісів, великі лісові пожежі, масове всихання лісів, зниження або втрата врожаїв, ерозійні процеси, пилові бурі;

— зростання незаконних рубок.

Проблема 3. Погіршення санітарного стану лісів (масове всихання лісів, зокрема соснових лісів Полісся, ялинників Карпат), яке набуває ознак екологічної катастрофи

Загрози:

– втрата екологічних, соціальних та ресурсних функцій лісів, зниження біологічного різноманіття, розповсюдження шкідників і хвороб лісу, зокрема інвазійних видів.

Передумови виникнення проблеми

Глобальні — зміна клімату, зростання техногенного і антропогенного навантаження на лісові екосистеми.

Законодавчі — занадто зарегульований процес призначення заходів з поліпшення санітарного стану лісів, і як наслідок — несвоєчасне їх проведення (довготривале оцінювання санітарних заходів згідно із Законом України "Про оцінку впливу на довкілля"; запровадження "сезону тиші", перед-

баченого Законом України “Про тваринний світ”, що забороняє проводити санітарні рубки свіжозаселених шкідниками деревостанів; обмеження щодо призначення суцільних санітарних рубань та проведення заходів з поліпшення санітарного стану лісів у природно-заповідному фонді.

Організаційні — відсутність бюджетної підтримки лісогосподарських підприємств Півдня та Сходу країни, а також лісозахисних підприємств; відсутність інформації щодо лісопатологічної ситуації, а також відсутність або несвоєчасність проведення санітарних заходів у лісах інших лісокористувачів, які не належать до сфери управління Держлісагентства.

Соціальні — низька інформованість суспільства про роботу лісової галузі, в тому числі щодо проведення заходів з поліпшення санітарного стану лісів; дефіцит кваліфікованих кадрів, що суттєво впливає на своєчасне виявлення ураження насаджень шкідниками та хворобами лісу.

Проблема 4. Лісові пожежі

Загрози:

— ймовірність надзвичайних ситуацій, викликаних великими лісовими пожежами;

— втрата екологічних, соціальних та ресурсних функцій лісів, зниження біологічного різноманіття.

Передумови виникнення проблеми

— припинення фінансування заходів з ведення лісового господарства (проблема 2), погіршення санітарного стану лісів (проблема 3);

– зміна клімату, зростання техногенного й антропогенного навантаження на лісові екосистеми.

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Забезпечення сталого розвитку галузі рибного господарства на базі збалансованого природоохоронного, економічного й соціального інтересів та відповідно до норм Європейського Союзу і міжнародних стандартів

Ключова проблема

Протягом останніх років державна політика у галузі рибного господарства не сприяла нарощуванню інвестиційного потенціалу, забезпеченню конкурентоспроможності, збільшенню обсягу виробництва власної рибної продукції для гарантування продовольчої безпеки держави.

Мета

Збільшення рівня виробництва та споживання вітчизняної рибної продукції, підвищення її конкурентоспроможності при раціональному використанні і захисті морських, прісноводних та прибережних екосистем.

Причина ключової проблеми, що визначена вище:

відсутність єдиної дієвої довготермінової стратегії розвитку та комплексного (міжвідомчого) підходу до вирішення проблемних питань у галузі риб-

ного господарства;

неефективна та застаріла система організації та управління рибальством, відсутність ефективної системи відтворення водних біоресурсів;

наявність незаконного, непідзвітного та нерегульованого рибальства;

відсутність системи простежуваності походження водних біоресурсів;

втрата Україною основних промислових районів Азово-Чорноморського басейну та морських рибних портів у зв'язку з тимчасовою окупацією частини території України;

неефективна система функціонування спеціальних товарних рибних господарств;

невідповідність правил любительського та спортивного рибальства реаліям сучасності;

недостатній рівень державної підтримки галузі рибного господарства;

неефективне використання наявного фонду водних об'єктів України для потреб аквакультури;

недостатнє фінансування заходів селекційно-племінної роботи; наявність прогалин у законодавстві в частині використання рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) для цілей аквакультури (рибництва);

недостатнє наукове забезпечення галузі рибного господарства та фінансування наукових установ, які проводять дослідження, пов'язані з рибництвом та рибальством.

Стратегічні цілі

Посилення відповідальності за порушення правил використання водних біоресурсів;

запобігання виникненню і боротьба з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством;

детінізація обігу водних біоресурсів шляхом впровадження системи простежуваності їх походження;

впровадження електронних систем управління рибною галуззю та дистанційного контролю за суднами флоту рибного господарства;

запровадження аукціонів з продажу права на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частин) та аукціонів з продажу права на спеціальні товарні рибні господарства;

спрощення процедури отримання в користування на умовах оренди частин рибогосподарських водних об'єктів та акваторій (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря;

створення державного фонду підтримки розвитку рибного господарства України з урахуванням досвіду ЄС та інших механізмів державної підтримки аквакультури;

підвищення рибопродуктивності рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), в тому числі шляхом їх зариблення;

удосконалення правил рибальства та умов спеціального використання водних біоресурсів;

стимулювання розвитку селекційно-племінної роботи у сфері аквакультури для створення, збереження, відтворення і раціонального використання племінних (генетичних) ресурсів;

забезпечення розвитку галузевої науки, проведення науково-дослідних робіт, розроблення новітніх технологій та інновацій у галузі рибного господарства;

формування та реалізація державної політики у сфері рибного господарства відповідно до міжнародних зобов'язань України, рекомендацій Комітету рибного господарства продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) та кращих практик ЄС.

Триває розроблення та схвалення таких ключових документів:

• проект Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони водних біоресурсів та середовища їх існування" (розроблено з метою посилення відповідальності за порушення правил використання об'єктів тваринного світу, а саме риби та інших водних біоресурсів шляхом створення більш ефективного механізму щодо припинення порушень вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища та усунення їх негативних наслідків та раціонального використання і охорони навколишнього природного середовища);

• проект Закону "Про забезпечення простежуваності походження водних біоресурсів та продукції, виробленої з простежуваних видів водних біоресурсів" (розроблено відповідно до статті 410 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII, з метою забезпечення сталого управління водними біоресурсами та імплементації законодавства України до законодавства Європейського Союзу);

• проект Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо спрощення умов ведення аквакультури)" (розроблено з метою спрощення процедури отримання в користування на умовах оренди частини рибогосподарського водного об'єкта);

• проект розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2024 року" (розроблено з метою забезпечення сталого розвитку галузі рибного господарства, збільшення рівня споживання вітчизняної рибної продукції та її виробництва на базі збалансованості економічного, природоохоронного і соціального інтересів, підвищення її конкурентоспроможності відповідно до норм Європейського Союзу і міжнародних стандартів);

• проект постанови Кабінету Міністрів України "Про реалізацію експериментального проекту із запровадження проведення аукціонів з продажу права на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) шляхом електронних торгів" (розроблено відповідно до статті 30 Закону України "Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресур-

сів”);

• проект постанови Кабінету Міністрів України “Про реалізацію експериментального проекту із запровадження порядку здійснення штучного розведення, вирощування водних біоресурсів та їх використання у спеціальних товарних рибних господарствах та проведення аукціонів з продажу режимів рибогосподарської експлуатації водного об’єкта шляхом електронних торгів” (розроблено відповідно до статті 49 Закону України “Про Кабінет Міністрів України”, статті 7 та частини другої статті 27 Закону України “Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів”);

• проект наказу Мінекоенерго “Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Азовського моря, Чорного моря та у внутрішніх рибогосподарських водних об’єктах (їх частинах)” (розроблено відповідно до статей 8, 31 Закону України “Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів”, абзацу шістнадцятого підпункту 145 пункту 5 Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. №32);

• проект наказу Мінекоенерго “Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства” (розроблено відповідно до статті 8 Закону України “Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів”, абзацу шістнадцятого підпункту 145 пункту 5 Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32, пункту 9 Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 р. № 1126).

ДЕРЖАВНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ З УПРАВЛІННЯ ЗОНОЮ ВІДЧУЖЕННЯ

Загальна інформація

Зона відчуження та зона безумовного (обов’язкового) відселення охоплює територію, загальною площею біля 2 800 км^2, радіоактивно забруднену внаслідок аварії на 4-му енергоблоці Чорнобильської АЕС.

Зона відчуження (ЗВ) — це територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 р.

Зона безумовного (обов’язкового) відселення (ЗБ(О)В) — територія, що зазнала інтенсивного забруднення довгоживучими радіонуклідами, із щільністю забруднення ґрунту понад доаварійний рівень ізотопами цезію від 15,0 Кі/км^2 та вище, або стронцію від 3,0 Кі/км^2 та вище, або плутонію від 0,1 Кі/км^2 та вище, де розрахункова ефективна еквівалентна доза опромінення людини з урахуванням коефіцієнтів міграції радіонуклідів у рослини та інших факторів може перевищити 5,0 мЗв (0,5 бер) за рік понад дозу, яку вона одержувала у доаварійний період.

При цьому 85 % території 30-кілометрої зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення займає Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, який створено Указом Президента України від 26.04.2016 р. № 174.

Головною метою діяльності в Чорнобильській зоні є мінімізація екологічно негативних наслідків аварії та дотримання принципів безумовної безпеки в галузі поводження із радіоактивними відходами.

З появою на цій території Чорнобильського заповідника в зоні відчуження з'явилися нові напрями діяльності: збереження та відтворення природних комплексів, реабілітація територій, забруднених радіонуклідами, стабілізація гідрологічного режиму, вивчення відроджуваної природи та наслідків радіаційного впливу на об'єкти флори і фауни, проведення масштабних наукових досліджень. І головне — забезпечення і підтримка бар'єрної функції між потенційно-небезпечними територіями та "зовнішнім" антропогенним середовищем.

Сьогодні Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник є базисом для надзвичайно важливого унікального природного експерименту не тільки в нашій країні, а й у всьому світі, оскільки 30 років триває безпрецедентний процес самовідновлення природних комплексів, притаманних даній території в минулому, без втручання людини.

Комплекс природно-кліматичних умов чорнобильської зони має високу екологічну значущість. Екосистеми даної території знаходяться у стадії сукцесії (відновлення доіндустріальних характеристик даної кліматогеографічної зони), і мають велике значення для підтримання біорізноманіття типових східноєвропейських ландшафтів, а також для забезпечення червонокнижних видів та оселищ.

Проблемні питання

Необхідно зазначити, що попри всю важливість і особливість діяльності новоствореного об'єкта природно-заповідного фонду на радіаційно-забруднених територіях, має місце факт недостатнього фінансування установи, навіть не зважаючи на сталий річний бюджет у розмірі 24 млн грн.

Крім того, слід також враховувати той факт, що правовий режим зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення передбачає його основною метою забезпечення бар'єрної функції з непоширення радіонуклідів за межі вказаних зон, тоді як основна мета створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника акцентована саме на його природозберігаючій та природоохоронній функціях згідно із Законом України "Про природно-заповідний фонд України". З іншого боку, діяльність, що здійснюється в межах території Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, може істотно відрізнятись від тієї, що передбачена природоохоронним законодавством на територіях традиційних установ природно-заповідного фонду.

Зазначене зумовлює необхідність внесення відповідних змін до законів України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруд-

нення внаслідок Чорнобильської катастрофи” та “Про природно-заповідний фонд України”.

Основні напрями щодо вирішення проблемних питань

Державна підтримка законодавчих ініціатив, спрямованих на удосконалення діяльності і забезпечення повноцінного та ефективного функ-ціонування Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника як особливого об’єкта природно-заповідного статусу України із специфічним статусом.

Забезпечення цільового бюджетного фінансування природоохоронних заходів на території Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, зміцнення його матеріально-технічної бази для посилення контролю над територією, забезпеченням бар’єрної функції.

Державна підтримка наукових програм та розробок, що здійснюються на території ЗВ і ЗБ(О)В та безпосередньо Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника.

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ІНСПЕКЦІЯ УКРАЇНИ

Актуальними проблемами реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні є:

недосконалість системи організації державного нагляду (контролю) за додержанням природоохоронного законодавства;

дублювання наглядових (контрольних) функцій держави органами виконавчої влади;

дискредитація та фактичне руйнування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Метою реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні, має бути: перехід від неефективного тотального природоохоронного контролю до системи попередження правопорушень і моніторингу стану навколишнього природного середовища; удосконалення системи організації державного нагляду (контролю) за додержанням вимог природоохоронного законодавства; ліквідація дублювання функцій державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, що здійснюються іншими центральними органами виконавчої влади.

Для виконання поставленої мети визначити такі пріоритетні напрями роботи:

створення прозорої та ефективної структури державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів та моніторин-

гу стану навколишнього природного середовища, єдиного інтегрованого державного органу природоохоронного нагляду (контролю) і моніторингу — Державної природоохоронної служби України;

усунення дублювання функцій державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, що здійснюються іншими центральними органами виконавчої влади;

визначення та закріплення завдань, функцій та повноважень єдиного інтегрованого державного органу природоохоронного нагляду (конт-ролю) і моніторингу — Державної природоохоронної служби України;

забезпечення адаптації законодавства у сфері природоохоронного моніторингу та нагляду (контролю) до європейських норм;

приведення нормативно-правових (нормативних актів) у відповідність до вимог чинного законодавства.

Інформація щодо державного нагляду (контролю)

За 9 місяців 2019 р. територіальними органами Державної екологічної інспекції України на об'єктах державного нагляду (контролю) у частині додержання ними вимог природоохоронного законодавства проведено 35 312 ресурсні перевірки.

За порушення вимог природоохоронного законодавства складено 34 352 протоколів про адміністративні правопорушення.

Штрафні санкції накладено на 29 260 порушників природоохоронного законодавства на загальну суму 8 млн 234 тис. гривень, до державного бюджету стягнуто 7 млн 494 тис. грн, тобто 91 %.

До правоохоронних органів за ознаками злочинів проти довкілля скеровано 334 матеріали в порядку статті 214 Кримінального процесуаль-ного кодексу України.

За 9 місяців 2018 р. відкрито 179 кримінальних проваджень.

Загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства становить 1 млрд 695 млн 440 тис. грн.

Сума шкоди, нанесена невстановленими особами склала 999 млн 289 тис. грн.

З метою відшкодування збитків порушникам природоохоронного законодавства пред'явлено претензій та позовів на загальну суму 682 млн 957 тис. грн.

Стягнуто в добровільному та примусовому порядку за судовими рішеннями претензій та позовів на загальну суму 147 млн 371 тис. грн.

З метою припинення негативного впливу на навколишнє природне середовище при здійсненні виробничої діяльності за позовними заявами територіальних органів Держекоінспекції у 63 випадках за рішенням суду обмежено або призупинено діяльність суб'єктів господарювання.

ДЕРЖАВНА ІНСПЕКЦІЯ ЯДЕРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ

Інформаційна довідка щодо проблемних питань ДП "Бар'єр"

Об'єкти колишнього виробничого об'єднання "Придніпровський хімічний завод" (далі — ВО "ПХЗ") розташовані в м. Кам'янське (колишній Дніпродзержинськ) Дніпропетровської області. ВО "ПХЗ" був одним із найбільш потужних гірничо-переробних підприємств колишнього СРСР, на якому з 1949 по 1991 р. здійснювалася переробка уранових руд та отримання уранового концентрату з різних родовищ Радянського Союзу та держав Східної Європи.

У результаті цієї діяльності було утворено близько 42 млн тонн радіо-активно забруднених відходів переробки уранових руд, залишків уранової сировини та відходів виробничої діяльності загальною активністю 3,14 □ 10^{15} Бк. Ці відходи розміщені у 9 хвостосховищах та сховищах, загальною площею 2,68 млн м^2.

Припинення виробництва урану протягом 1991–1992 рр. призвело до зупинки більшості потужностей ВО "ПХЗ", які в силу економічних обставин не були виведені з експлуатації у відповідності до вимог чинного на той час законодавства. Це призвело до того, що наразі в результаті руйнування виробничих споруд та розповсюдження забруднених мате-ріалів і пилу значна частина території ВО "ПХЗ" є радіа-ційно-забрудненою.

Реструктуризація ВО "ПХЗ", яка була проведена після припинення його діяльності, призвела до того, що на його території наразі розташовані декілька десятків підприємств, діяльність більшості з яких не має ніякого відношення до будь якої діяльності у сфері використання ядерної енергії.

Реабілітаційні заходи на уранових об'єктах ВО "ПХЗ" здійснювалися в рамках Державної цільової екологічної програми приведення в екологічно-безпечний стан уранових об'єктів ДП "Бар'єр" на 2015–2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2015 № 1091 (далі — Держпрограма).

Основним виконавцем передбачених Держпрограмою заходів є ДП "Бар'єр", яке спеціально створене Мінпаливенерго України у 2000 р. для здійснення реабілітаційних робіт на території колишнього ВО "ПХЗ".

На балансі ДП "Бар'єр" знаходяться всі хвостосховища і сховища відходів уранового виробництва, а також деякі промислові будівлі та інші споруди з радіоактивно забрудненим устаткуванням і трубопроводами колишнього ВО "ПХЗ".

У 2003 р. ДП "Бар'єр" отримало ліцензію Держатомрегулювання серії ОВ № 000927 на провадження діяльності з переробки уранових руд у частині припинення діяльності уранових об'єктів колишнього ВО "ПХЗ" шляхом ліквідації, консервації або перепрофілювання уранових об'єктів ДП "Бар'єр", а також реконструкція, перепрофілювання та подальша експлуата-

ція II секції хвостосховища “Сухачівське”.

Результати інспекційних перевірок свідчать про те, що ДП “Бар’єр” здійснювало свою ліцензовану діяльність з численними порушеннями вимог законодавства України у сфері використання ядерної енергії, що призвело до численних приписів, штрафів та зупинення дії ліцензії у 2011 р. Рішенням Ліцензійної комісії Держатомрегулювання України (протокол № 20/2013 від 12.06.2013) дію ліцензії було відновлено та подовжено термін її дії до 19.06.2016 р.

Разом з тим у подальшому керівництвом ДП “Бар’єр” не були зроблені відповідні висновки та не впроваджені необхідні заходи щодо забезпечення належного рівня радіаційної безпеки при здійсненні ліцензованої діяльності, що призвело до відмови у переоформленні ліцензії ДП “Бар’єр” ОВ № 000927 на право провадження діяльності з переробки уранових руд в частині припинення діяльності уранових об’єктів колишнього ВО “Придніпровський хімічний завод” (наказ Держатомрегулювання від 29.06.2016 р. № 87).

Протягом 2016 р. ДП “Бар’єр” тричі надавало до Держатомрегулювання заяви на видачу ліцензії , які були відхилені від розгляду через низьку якість доданих до них документів.

19 лютого 2018 р. ДП “Бар’єр” отримало ліцензію серія ОВ № 001063 зі спеціальними умовами провадження діяльності. ДП “Бар’єр” розробив та погодив з Держатомрегулювання план заходів щодо виконання особ-ливих умов провадження діяльності з переробки уранових руд та у зв’язку з невиконанням цього плану (низька якість документів та недотримання строків надання інформації) у серпні 2018 р. була проведена позапланова інспекційна перевірка, в результаті якої було видано Припис від 09.08.2018 р. № 21-28/01-18. Наказом Держатомрегулювання від 15.08.2018 р. № 335 дію ліцензії ДП “Бар’єр” ОВ № 001063 було призупинено.

У 2019 р. наказом Держатомрегулювання від 15.08.2019 р. № 357 дію ліцензії ДП “Бар’єр” ОВ № 001063 на право провадження діяльності з переробки уранових руд було поновлено.

Наразі ДП “Бар’єр” здійснюються заходи щодо реалізації в Україні проекту міжнародної технічної допомоги “Екстрені заходи з ліквідації аварійного стану Придніпровського хімічного заводу (ПХЗ) у м. Ка-м’ян-ське (колишній Дніпродзержинськ) в Україні”, в якому ДП “Бар’єр” визначено основним реципієнтом, а також виконання Державної цільової екологічної програми першочергових заходів приведення у безпечний стан об’єктів і майданчика колишнього уранового виробництва виробничого об’єднання “Придніпровський хімічний завод” на 2019—2023 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 756.

ОБЛАСНІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА РАДИ

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

Стан довкілля

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через відсутність ефективно діючих правових механізмів раціонального природокористування.

Промисловість

Головними факторами забруднення є:

застаріла технологія виробництва та обладнання, висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у два — три рази відповідні показники розвинутих країн;

відсутність належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення тощо), низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів;

відсутність належного правового та економічного механізмів, які стимулювали б розвиток екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем;

відсутність належного контролю за охороною довкілля.

Енергетика

Серед промислових об'єктів одним з основних забруднювачів атмосферного повітря є підприємства теплоенергетики, де домінують дві найважливіші проблеми: забруднення атмосферного повітря і забруднення земель через накопичення значної кількості відходів (золи, шлаків, пилу).

Сільське господарство

Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту. Розораність земель є найвищою в світі.

Значної екологічної шкоди земельні ресурси зазнають через забруднення ґрунтів засобами хімізації в аграрному секторі. Понад 40 % органіки, отримуваної в результаті діяльності великих тваринницьких комплексів та птахофабрик, з потенційних органічних добрив перетворюються на джерела забруднення довкілля.

Недотримання сівозмін, внесення недостатньої кількості органічних добрив, використання у великій кількості мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних препаратів призводять до деградації земель.

Транспорт

Значної шкоди довкіллю завдають відпрацьовані гази автомобілів, пально-мастильні матеріали, зливні води після миття автомобілів та їх агрегатів.

Житлово-комунальне господарство

В Україні інтенсивно відбуваються процеси урбанізації. Їх негативними наслідками є:

несприятлива територіально-планувальна структура міст, внаслідок чого промислові підприємства часто оточені житловими масивами, а весь транзитний транспорт проходить через міста, значно збільшує їх забруднення;

система водопровідно-каналізаційного господарства нині перебуває в кризовому екологічному стані, не мають централізованих систем каналізації селища міського типу, а в міських населених пунктах очисні каналізаційні споруди працюють неефективно. За даними моніторингу, очисні споруди каналізації є найбільшими забруднювачами вод.

У містах і селищах міського типу щороку нагромаджується величезна кількість твердих побутових відходів, які зазвичай захоронюються на сміттєзвалищах, майже 80 % яких експлуатуються без дотримання запобіжних заходів щодо забруднення підземних вод і повітряного басейну.

ПОРЕСУРСНО

Атмосферне повітря

Атмосфера має здатність до самоочищення. Проте через величезну кількість забруднюючих речовин, що надходять в атмосферу сьогодні, вона не встигає самоочищуватись.

Наслідками забруднення атмосферного повітря стали такі глобальні проблеми, як: парниковий ефект, руйнування озонового шару, кислотні дощі, смог.

Отже, антропогенний вплив на атмосферу безперервно зростає і загрожує глобальними негативними наслідками для майбутніх поколінь, що спонукає втілювати важливі інженерні розробки щодо їх запобігання, а також дотримуватися вимог екологічного законодавства.

Пропозиції

1. Для зменшення викидів в атмосферу запровадити досвід розвинутих країн, а саме встановлення систем контролю викидів продуктів згорання, не зважаючи на їх велику вартість.
2. Заборона введення в експлуатацію підприємств без обладнання джерел викидів забруднюючих речовин пилогазоочисним устаткуванням.
3. Посилення контролю за перевищенням нормативів гранично допустимих викидів.
4. Обладнання автомобілів з бензиновими та дизельними двигунами каталітичними нейтралізаторами відпрацьованих газів.

Водні ресурси

Колишній баланс водних екосистем порушений.

Нагріті стічні води теплових електростанцій та інших виробництв спричиняють “теплове забруднення”, яке загрожує досить серйозними наслідками.

У зв’язку з інтенсифікацією тваринництва стічні води, рослинні волокна, тваринні й рослинні жири, фекальна маса, залишки плодів і овочів, відходи цукрових заводів, підприємств м’ясо-молочної, консервної та кондитерської промисловості є причиною органічних забруднень водоймищ.

Щорічно у нас втрачається не менше чверті річкового стоку. Прісна вода або випаровується, або просто йде у землю. І все тому, що річкові системи нашої країни — найбільш зарегульовані у світі. Саме через зарегулювання річкові біоценози України перейшли у стан дуже глибокої депресії, що насамперед проявляється в масовій втраті живої речовини.

До цього слід додати різке погіршення якості питної води: насичену токсинами від розкладання синьо-зелених водоростей воду з водойм, яку нещадно протруюють хлором, аж ніяк не можна порівнювати з проточною річковою водою.

За 10 років на державному рівні так і не було розроблено стратегії та плану розвитку малої гідроенергетики (МГЕС), не існує в Україні й нормативних екологічних вимог до будівництва та експлуатації МГЕС, які б відповідали сучасним реаліям. Планування на місцях має хаотичний характер — без врахування сукупного (кумулятивного) впливу на навколишнє середовище, без розгляду альтернатив та доцільності.

Не зареєстровані належним чином водоохоронні обмеження у використанні земель, що дозволяє здійснювати безконтрольну приватизацію та забудову прибережних територій, розміщувати в їх межах джерела забруднення та засмічення вод.

Пропозиції

1. Повна заборона скиду неочищених та не достатньо очищених комунально-побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об’єкти з 01.01.2025 р.

2. Повна заборона використання підприємствами накопичувачів стічних вод, використання виключно очисних споруд повної біологічної очистки з 01.01.2025 р.

3. Проведення обстежень водних об’єктів з метою визначення доцільності існування великої кількості ставків у басейнах річок — для запобігання надмірної зарегульованості річкового стоку та збереження благополучного гідрологічного, гідробіологічного та санітарного стану річок.

4. Заборона введення в експлуатацію мікрорайонів міст та інших населених пунктів без влаштування локальних очисних споруд зливової каналізації.

5. Упорядкування існуючого водовідведення шляхом повного припинення скидання у водні об’єкти неочищених поверхневих стічних вод з територій міст та селищ міського типу.

6. На законодавчому рівні визначити та затвердити перелік особливо

цінних річок та річкових ділянок, де будівництво МГЕС буде повністю забороненим.

Пропозиції щодо використання водних об'єктів

1. Внести зміни в частину 5 статті 51 Водного кодексу України: "Водні об'єкти надаються у користування за договором оренди водного об'єкта, форма якого затверджена Кабінетом Міністрів України, на земельних торгах у комплексі із земельною ділянкою".

Доповнити нормою про порядок поновлення договорів оренди землі/земель водного фонду, які були укладені до 2013 р., об'єктом оренди за якими є земельна ділянка водного фонду разом з водним об'єктом, шляхом укладання договорів оренди водного об'єкта.

Повноваження щодо здійснення державної експертизи землевпорядної документації щодо земель водного фонду державної форми власності, право оренди яких підлягає продажу на земельних торгах, передати територіальному органу Держгеокадастру.

2. Попри набрання чинності Законом України "Про аквакультуру" від 01.07.2013 р., яким передбачається надання у користування на умовах оренди для рибогосподарських та інших потреб водосховищ (крім водосховищ комплексного призначення), ставків, озер та замкнених природних водойм, Державним агентством рибного господарства України на підставі інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах, затвердженої наказом Державного комітету рибного господарства України № 4 від 15.01.2008 р., продовжують погоджуватися та надаватися відповідні режими рибогосподарської експлуатації у формі СТРГ на водні об'єкти, які підлягають оренді, без погодження розпорядника земель, обласних державних адміністрацій. Це призводить до істотної втрати надходжень від сплати орендної плати до обласного та місцевих бюджетів, спричиняє значну соціальну напругу в територіальних громадах, створює конфліктні ситуації між користувачами СТРГ та орендарями водних об'єктів.

Вінницька обласна державна адміністрація вважає недоцільним надання зазначених режимів, у зв'язку з чим неодноразово зверталася з приводу даної проблеми до центральних органів влади, зокрема до Пре-м'єр-міністра України, з проханням скасувати вищезгадану інструкцію як таку, що суперечить чинному законодавству — низці кодексів та законів України, які мають вищу юридичну силу, або розглянути питання щодо перегляду порядку надання таких режимів та внесення змін у згадану інструкцію, врегулювавши всі проблемні питання.

Земельні ресурси

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування.

Пропозиції

1. Здійснити комплексну еколого-економічну оцінку (районування) те-

риторії України з виділенням у її складі природоохоронних комплексів, зокрема територій та об'єктів природно-заповідного фонду, земель для високоінтенсивного сільськогосподарського виробництва та промислового будівництва, а також забруднених районів для здійснення цільових природоохоронних заходів.

2. Створити цілісну систему полезахисних і водозахисних лісонасаджень, заліснити яри, балки, крутосхили, піски та інші непридатні землі, забезпечити оптимальну протиерозійну лісистість території та зарезервувати ділянки природного степу.

3. Створити водозахисні зони вздовж берегів річок, водосховищ, озер і ставків, очистити їх від мулу, сформувати високоефективні гідрологічні системи.

Рослинний світ та лісові ресурси

Тривале неощадливе використання природних ресурсів, хибна практика лісокористування призвели до значного виснаження лісів, зниження їх продуктивності.

За наявною інформацією, 29 % всіх видів рослин та тварин, занесених до Червоної книги України, є степовими, ще близько 60 % — лісові та болотні біотопи. І лише 10 % — мешканці річок, морів та морського узбережжя. Отже, щонайменше 90 % зникаючих видів тварин та рослин, занесених до Червоної книги України, "потерпають" від ведення лісового господарства, оскільки знаходяться в умовах господарювання Держлісагенства. Зважаючи на 10 природоохоронних конвенцій, ратифікованих Україною, то, крім 1326 видів, занесених до Червоної книги, на території України охороняється ще кілька тисяч видів живих організмів. Частина 9 статті 46 Лісового кодексу України трактує, що при проведенні лісовпорядкування необхідно враховувати поширення рідкісних видів та їх угруповань. Але на практиці лісокористувачами такі роботи не здійснюються. Не кажучи про те, що в системі Держлісагенства відсутні фахівці з даного напряму. Щодо жодної ділянки українських лісів немає задокументованих відомостей, в якому виділі якого кварталу і саме які рідкісні види рослин і тварин поширені. Це означає, що жоден рідкісний вид в лісах України не захищений під час проведення лісогосподарських заходів, а такі заходи загрожують їм всім і запобігти цьому неможливо.

Водночас відповідно до статей 46 і 48 Лісового Кодексу України (ЛКУ) розробляється документ, який називається "Проект організації та розвитку лісового господарства". Згідно зі статтею 46 ЛКУ, лісовпорядкування передбачає, зокрема:

інвентаризацію лісового фонду України з визначенням породного та вікового складу деревостанів, їх стану, якісних і кількісних характеристик лісових ресурсів;

визначення обсягів робіт щодо відновлення лісів і лісорозведення, охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб, інших лісогосподарських заходів, а також порядку і способів їх проведення;

ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні, лісобіологічні та інші обстеження і дослідження лісових природних комплексів;

виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу і підлягають запові-данню, включенню до екологічної мережі.

Отже, виявлення (саме виявлення, а не просто врахування) рідкісних видів тварин і рослин має здійснюватися як невід'ємна частина лісовпорядкування, замовниками якого можуть бути лише підприємства лісової галузі. Реально ж порушення цієї норми ЛКУ Держлісагенством і є першопричиною подальшого порушення природоохоронного законодавства під час здійснення лісогосподарської діяльності, що призводить до невідновлюваних втрат біорізноманіття в лісах.

Пропозиції

Основними напрямами державної політики в галузі охорони, використання та відтворення рослинних ресурсів мають стати:

удосконалення законодавчої та нормативної бази щодо охорони, використання та відтворення рослинного світу;

інвентаризація місцезростань рідкісних та зникаючих видів рослин та тварин, занесених до Червоної книги України;

здійснення заходів щодо запобігання техногенним процесам, які негативно впливають на об'єкти рослинного та тваринного світу;

проведення моніторингу популяцій.

Визначальним принципом раціонального використання деревинних ресурсів має стати безвідходне лісокористування.

Друга тенденція забезпечуватиметься шляхом перегляду існуючого поділу лісів на групи і категорії захисності, виходячи з їх екологічного та господарського значення, а також шляхом збільшення площі територій, що охороняються, обмеження регульованого антропогенного навантаження, збільшення обсягів робіт із заліснення земель, охорони і захисту лісів, підвищення продуктивності та поліпшення породного складу лісів.

Невідкладно ініціювати прискорення розгляду Кабінетом Міністрів України проекту постанови "Про внесення змін до Санітарних правил в лісах України", розробленого з метою вжиття заходів з недопущення масового всихання хвойних лісових насаджень від пошкодження шкідниками та хворобами.

Заповідна справа. Збереження біорізноманіття

Існуючі об'єкти ПЗФ через недостатнє фінансування, слабку матеріально-технічну та лабораторну базу нині не виконують функцій щодо збереження та відновлення рідкісних і типових видів флори і фауни.

В умовах економічної та екологічної кризи при переході до ринкових відносин та різних форм власності без ефективних заходів з боку держави процес деградації генофонду флори і фауни, ценозів, екосистем та ландшаф-

тів стане незворотним.

Проблеми природно-заповідного фонду та шляхи їх вирішення

Проблема 1. Винесення в натурі меж територій ПЗФ не гарантує збереження їх меж і цілісності.

Під час підготовки проектів створення територій ПЗФ органи Мін-природи, як правило, не включають до них документацію із землеустрою, посилаючись на відсутність такої необхідності (за Законом України "Про природно-заповідний фонд України") та коштів для замовлення такої документації. У такий спосіб закріпилася практика створення територій ПЗФ без розробки документації, що в підсумку призводить до невідображення земель територій ПЗФ у державній статистичній звітності з кількісного обліку земель (ф. 6-зем). У подальшому це спричиняє всілякі махінації з межами території ПЗФ та відчуження їх для нецільового використання. Межі територій ПЗФ встановлюються лише після виділення коштів на винесення їх меж в натурі, тобто після створення територій ПЗФ, а не на етапі їх створення. Оскільки внесення інформації про території ПЗФ до ДЗК відбувається на декілька років, а частіше — на декілька десятків років пізніше, ніж їх створення, при винесенні їх меж у натурі фактично виносяться не межі, які існували при їх створенні, а деякий "компромісний" варіант меж внаслідок відчуження частини території ПЗФ для інших потреб. При цьому часто спостерігається як зменшення фактичної площі територій ПЗФ, так і пересування їх меж на мапах.

Вирішити проблему для ПЗФ може законодавче запровадження норм, які б чітко вказували, з чого складається проект створення ПЗФ, і передбачали механізми фінансування розробки проектів землеустрою ПЗФ на етапі їх створення.

Проблема 2. Непогодження створення природно-заповідних територій.

Починаючи з 2005 р. підприємства лісової галузі стали вкрай рідко погоджувати створення природно-заповідних територій на землях Держлісфонду. При цьому саме на землях Держлісфонду знаходиться значна частка територій, що потребують заповідання. Згідно із спеціальними Указами Президента України 2005, 2008 та 2009 рр., а також рішеннями Комітету Верховної ради з екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, заповідна справа є пріоритетом державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища. На сьогодні частка заповідності в країні становить близько 5 %, при тому, що європейські показники повинні знаходитись у межах 10–12 % (15 %) від загальної площі земель держави. Органи Держкомлісгоспу мотивують відмову у погодженні проектів створення національних природних парків (НПП) загрозою для існування відповідних державних лісомисливських господарств, недостатнім, на їхню думку, рівнем вивчення доцільності створення заповідних об'єктів, а також необхідністю повного матеріального відшкодування за території, які передаються у постійне користування.

Висновок можна зробити такий: політика Держкомлісгоспу наразі спря-

мована переважно на отримання максимального миттєвого прибутку від лісу. І зовсім не на охорону природи, якою є ліси. Держлісагенство провадить екологічно невиправдане лісокористування, необдумано заліснюючи степи, знищуючи зникаючі види тварин і лісу, і степу. Держлісагенство взагалі не здійснює охорону фауни та флори лісу (йдеться не про мисливські види тварин, яких спеціально розводять на відстріл, а про тисячі видів комах, птахів та інших живих істот, що населяють ліси). Такими діями порушується як українське природоохоронне законодавство, так і низка міжнародних конвенцій.

Першочергові напрями розвитку заповідної справи і збереження біоресурсів, а також заходи, спрямовані на їх реалізацію, повинні передбачити:

створення оптимальної репрезентативної мережі природно-заповідного фонду України;

резервування у процесі земельної реформи цінних для заповідання природних територій та об'єктів.

Тваринний світ. Мисливство та рибні ресурси

Основними проблемами в галузі охорони і регулювання використання тваринного світу є його недостатня вивченість, відсутність достовірних даних щодо запасів промислових видів та обсягів їх добування, погіршення природних умов існування диких тварин через зростаючий антропогенний вплив та послаблення їх охорони від незаконного використання та знищення. Зараз до Червоної книги України занесено 382 види рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, тварин.

Важливою складовою біоресурсів є запаси риби та інших водних тварин. Протягом останніх років на більшості водойм спостерігається тенденція до зниження загального вилову риби. Основними факторами, які негативно позначаються на процесах відтворення запасів риби та інших водних живих ресурсів, насамперед цінних їх видів, є забруднення водних об'єктів, необґрунтоване водоспоживання, порушення гідрологічного режиму, відсутність ефективних рибозахисних та рибопропускних пристроїв на гідротехнічних спорудах, послаблення державного конт-ролю за виловом і реалізацією водних живих ресурсів.

Пропозиції

1. Встановлення обґрунтованої ціни біоресурсів з урахуванням їх несировинної цінності, розміру плати за спеціальне використання та вдосконалення дозвільно-ліцензійної діяльності у цій сфері.

2. Відновлення чисельності рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин.

3. Упровадження в систему ведення лісового господарства та комплексного використання лісових ресурсів екосистемного підходу.

4. Створення спеціального органу по боротьбі з браконьєрством з відповідними повноваженнями.

Промислові відходи

Проблему відходів слід розглядати, як сукупність таких складових:

— ресурсного (розвиток вторинного ресурсокористування);

— екологічного (досягнення екологічної безпеки).

Крім промислових відходів значну небезпеку становлять, небезпечні відходи, що залишилися нам у спадок. Це так звані хімічні засоби хімічних рослин, непридатні та заборонені до використання, а також медичні відходи.

Пропозиції

Враховуючи це, необхідно визначити блок цілей екологічного аспекту:

зведення до мінімуму обсягів відходів внаслідок техніко-технологічної реконструкції виробництв, більш повне та комплексне використання сировини;

зниження токсичності залишкових відходів та їх негативного впливу на довкілля шляхом перетворення, знищення або надійної ізоляції;

розроблення нових і вдосконалення діючих технологій та виробничих схем утилізації відходів.

Відповідно до зазначених завдань основними заходами використання найважливіших видів відходів є:

розширення використання (замість щебеню, піску і цементу) золи та золошлакових відходів теплових електростанцій (ТЕС) під час виготовлення бетону шляхом будівництва установок роздільного вилучення залишків на ТЕС.

Окремо просимо звернути увагу на проблеми Вінниччини, які потребують вирішення на державному рівні.

Проблема 1. Екологічна ситуація навколо колишніх очисних споруд міста Сороки Республіки Молдова на території Цекинівської сільської ради Ямпільського району.

З 2001 р. у зв’язку з відсутністю фінансування молдовською стороною очисні споруди міста Сороки Республіки Молдова на території Цекинівської сільської ради, введені в дію у 1980 р., не працюють. Технологічне устаткування та обладнання очисних споруд вийшло з ладу та відновленню не підлягає. Скиди стічних вод з каналізаційної мережі міста після первинної обробки здійснюються в р. Дністер, що призводить до її забруднення. Мулові майданчики колишніх очисних споруд знаходяться на території Цекинівської сільської ради на відстані близько 40 метрів від урізу води і не очищалися понад 15 років. Вивезення мулу на сільськогосподарські угіддя наразі неможливе, оскільки не повністю вивчено склад забруднюючих речовин мулових майданчиків та можливе забруднення земель солями важких металів.

Проблема ускладнюється тим, що на сьогоднішній день на земельну ділянку та очисні споруди відсутні правоустановчі документи. Зазначений об’єкт перебуває під охороною, підконтрольною Сорокському управлінню водоканалізаційного господарства. Не зважаючи на підготовку урядами Ук-

раїни та Молдови вирішення питання узаконення очисних споруд, здійснюється демонтаж та розкрадання обладнання.

Урядами України та Молдови проведено десятки зустрічей та пере-мовин.

25 травня 2016 р. в м. Ямпіль відбулася нарада з питань врегулювання екологічних та майнових питань, розвитку інфраструктури та транскордонного співробітництва між Вінницькою областю та Сорокським районом за участі перших осіб. Одним з головних питань наради було врегулювання екологічних та майнових питань, пов'язаних із функціонуванням очисних споруд м. Сороки на території Цекинівської сільської ради. Проте проблема до цього часу не вирішується.

Враховуючи зазначене, вважаємо, що без досягнення домовленостей сторін (у першу чергу на міждержавному рівні) врегулювання зазначеної ситуації неможливо.

Проблема 2. Міжобласний пункт захоронення отрутохімікатів "Джуринський отрутомогильник" .

На території Джуринської сільської ради Шаргородського району Вінницької області на кількаметровій глибині в бетонних бункерах знаходяться отрутохімікати — заборонені хімічні засоби захисту рослин, серед яких ДДТ (дуст), ртуть, миш'як, гексахлоран та ін., що були завезені у 1978 р. з вісьмох областей України. Усе це стійкі сполуки, що належать до сильнодіючих отрут, і їх давно заборонили використовувати як в Україні, так і в більшості країн цивілізованого світу. Металеві бочки, в яких містилися отрутохімікати, проіржавіли, пестициди змішалися, утворилися нові, нікому не відомі, хімічні сполуки.

Така ситуація створює реальну загрозу для потрапляння високотоксичних речовин у навколишнє природне середовище.

У липні 2012 р. відповідно до договору субпідряду № 4/М від 31 травня 2012 р. між ТОВ "Компанія "S.I.Group Control Ltd" та ТОВ "Сі Буд Систем" були розпочаті роботи із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення та знешкодження непридатних до використання пестицидів та тари від них на території Джуринського отрутомогильника Шаргородського району Вінницької області, на якому зберігалося 1023,7 тонн непридатних пестицидів. Фінансування цих робіт проводилося за рахунок коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища на суму 26 616,2 тис. грн. Розпорядником фонду було Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Протягом 2012 року спеціалізованим підприємством ТОВ "СІ БУД СІСТЕМ" з міжобласного пункту захоронення отрутохімікатів "Джуринський отрутомогильник" вивезено на утилізацію 1047,649 тонн непридатних до використання ХЗЗР. Станом на 1 січня 2013 р. фактичний обсяг перезатарених та вивезених пестицидів становить 1047,649 тонн. Фактичні об'єми відходів перевищують розрахункові.

Розбіжності щодо збільшення кількості отрутохімікатів викликані тим, що

згідно з діючою на той час інструкцією під час їх захоронення проводилося пошарове пересипання ґрунтом. Під впливом часу значна кількість металевої тари зруйнувалась, отрутохімікати змішалися з ґрунтом.

На підставі поданих до Міністерства екології та природних ресурсів України документів у 2014 р. Департаменту екології та природних ресурсів виділялися кошти з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища в сумі 79800,0 тис. грн на послуги із забезпечення екологічно безпечного збирання, знешкодження небезпечних речовин, у тому числі непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин, які захороненні на території міжобласного пункту "Джуринський отрутомогильник". Проте у грудні 2014 р. Мін-природи як головний розпорядник бюджетних коштів листом скасував проведення відповідної процедури закупівлі, хоча всі необхідні документи на адресу Мінприроди Департаментом екології були направлені своєчасно.

За результатами лабораторних досліджень проб ґрунту та атмосферного повітря на вміст пестицидів з Джуринського отрутомогильника, відібраних представниками ДУ "Вінницький обласний лабораторний Центр МОЗ України" 25.08.2016 р. спільно з Департаментом екології та природних ресурсів, встановлено таке:

1) вміст пестицидів у повітрі перевищує гранично допустиму концентрацію (ГДК), що регламентується ДСан Пін 8.1.2.3.4-000-2001р.:

ДДТ (дихлордифенілтрихлорметилметан) — у 2,3 разу;

метафос — у 2,5 разу;

фосфамід — у 1,24 разу;

2) вміст пестицидів у ґрунті перевищує ГДК, що регламентується ДСан ПіН 8.1.2.3.4-000-2001р.:

ДДТ (дихлордифенілтрихлорметилметан) — у 13,8 разу;

метафос — у 8 разів;

фосфамід — у 3,6 разу;

гексахлорциклогексан γ-ізомер (γ ГХЦГ) — у 4 рази.

Крім цього, на території області нараховується 115 складів, на яких розміщено 864,24 тонни заборонених до використання та непридатних хімічних засобів захисту рослин. З них 26 складів — у задовільному та 89 складів — у незадовільному стані.

Пропозиції

З огляду на вищезазначене необхідно: вишукати фінансову можливість для проведення утилізації та остаточного очищення Джуринського отрутомогильника від непридатних та невідомих хімічних засобів захисту рослин.

Проблема 3. Випалювання сухої природної рослинності та її за-лишків.

Гостра екологічна проблема, яка стосується всієї країни і не вирішується багато років — випалювання сухої природної рослинності та її залишків. В осінній та весняний періоди року випалюються трави та очерети, влітку — пожнивні рештки. Внаслідок таких дій знищуються мікрофлора та фауна

верхнього шару ґрунту, гинуть комахи та їх личинки, запилювачі рослин, дощові черв'яки та інші організми, які беруть участь у процесі утворення ґрунту, а також дрібні тварини, птахи та місця їх гніздування. Збіднюється склад трав, оскільки знищується насіння однорічних, дворічних та деяких багаторічних рослин, а також шар сухої трави, який утримував вологу, перегнивав і формував ґрунт, створював необхідні умови для існування багатьох рослин, тварин та комах. Знижуються родючість, гумусність ґрунтів, погіршується їх структура, зменшується протиерозійна стійкість.

Чинним законодавством України передбачені можливість та умови випалу сухої рослинності, а також відповідальність за їх порушення. Про це йдеться у пунктах *б, г* статті 91, статті 96, статті 211 Земельного кодексу Укра-їни; у статті 35, статті 56 Закону України "Про охорону земель"; статті 27 Закону України "Про рослинний світ"; статті 39 Закону України "Про тваринний світ".

На наше переконання, вирішення проблеми полягає в покладанні відповідальності безпосередньо на власника або користувача земельної ділянки. Тобто, власник або користувач не тільки має право використовувати ділянку та отримувати з неї прибуток, а й несе повну відповідальність за її стан та збереження.

Позитивом у такому разі буде хоча б те, що у власника (користувача) з'явиться мотивація гасити пожежу, а не спокійно спостерігати за нею, а також виявляти підпалювача. Якщо брати до уваги те, що найчастіше підпалювачем є сам власник (користувач), то при такому підході до вирішення проблеми можна досягти гарних результатів. Особливо це стосується полів сільськогосподарських культур, смуг відведення автодоріг та залізниці, пайових земель.

З огляду на вищезазначене пропонуємо внести зміни до відповідних законодавчих актів та викласти їх у такій редакції (текст змін підкреслений суцільною лінією):

1. Пункт *в* статті 211 Земельного кодексу України:

"*в*) псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами;

в)[1] *відповідальність за випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю; рослинності на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць без дотримання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, або з порушенням умов такого порядку покладається безпосередньо на власників (користувачів) даної земельної ділянки.*"

2. Стаття 56 Закону України "Про охорону земель":

"Юридичні і фізичні особи, винні в порушенні законодавства України про охорону земель, несуть відповідальність згідно із законом.

Відповідальність за випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю; рослинності на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць без дотримання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, або з порушенням умов такого порядку покладається безпосередньо на власників (користувачів) даної земельної ділянки.

Застосування заходів дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від відшкодування шкоди, заподіяної земельним ресурсам. Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства України про охорону земель, підлягає відшкодуванню в повному обсязі."

3. Стаття 77^1 Кодексу України про адміністративні правопорушення:

"Випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах *без додержання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, невжиття заходів контролю власником (користувачем) земельної ділянки щодо забезпечення виконання порядку випалювання сухої рослинності встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища,* а так само невжиття *власником (користувачем) земельної ділянки, який здійснює* випалювання сухої рослинності або її залишків та опалого листя, заходів щодо своєчасного їх гасіння —

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, —

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів гро-мадян."

4. Стаття 27 Закону України "Про рослинний світ":

"Випалювання сухої рослинності або її залишків здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Відповідальність за випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю; рослинності на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць без дотримання порядку, встановленого*

центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, або з порушенням умов такого порядку покладається безпосередньо на власників (користувачів) даної земельної ділянки.”

5. Стаття 39 Закону України “Про тваринний світ”:

Випалювання сухої рослинності або її залишків здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Відповідальність за випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю; рослинності на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць без дотримання порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, або з порушенням умов такого порядку покладається безпосередньо на власників (користувачів) даної земельної ділянки.*”

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

На території Дніпропетровської області виробляється понад 20 % усієї реалізованої промислової продукції України, але зворотним боком розгалуженої гірничодобувної та енергетичної промисловості є надпотужне забруднення довкілля регіону.

Викиди шкідливих речовин в атмосферу у 2018 р. становили 614,3 тис. т, що на 43,0 тис. т менше, ніж у 2017 р. (серед них 23,6 млн т діоксиду вуглецю).

Динаміка викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Загальна кількість викидів у атмосферне повітря, тис. т	1037,075	876,6	833,0	657,3	614,3

Скид стічних вод у поверхневі водні об’єкти в 2018 р. становив 692,8 млн м^3, або на 76,1 млн м^3 більше, ніж у 2017 р. Із загального обсягу скиду стічних вод забруднені складають 233,9 млн м^3, або 33,8 %.

Динаміка обсягів скидів зворотних вод у поверхневі водні об’єкти

	Одиниця виміру	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об’єкти, усього	млн м^3	857,2	616,7	692,8
з них: забруднених	млн м^3	243,8	230,3	233,9

Основною проблемою якості поверхневих вод залишається інтенсивне забруднення їх зворотними водами промислових та сільськогосподарських підприємств, підприємств комунального сектору водопостачання та водовідведення.

У результаті підземного видобутку залізної руди щорічно відкачується 10–12 млн $м^3$ шахтних вод. Середня мінералізація шахтних вод становить 35–40 г/л та обумовлена природним вмістом іонів хлору, натрію, калію, магнію, кальцію, які перевищують гранично допустимі концентрації, прийняті для водойм культурно-побутового та рибогосподарського призначення.

Утилізація високомінералізованих шахтних вод є складною й поки що не вирішеною проблемою не тільки Дніпропетровської області, а й усієї України.

На підприємствах області протягом 2018 р. утворилося 243,6 млн т відходів. Із загального обсягу утворених відходів 26,3 тис. т становили відходи I–III класів небезпеки.

В області налічується понад 10 млрд тонн промислових відходів, що протягом тривалого періоду накопичувалися і продовжують накопичуватися у спеціально відведених місцях.

Щорічно в регіоні утворюється близько 1 млн тонн твердих побутових відходів, що в повному обсязі потрапляють на полігони та несанкціоновані сміттєзвалища через відсутність потужностей з їх утилізації.

Основними екологічними проблемами регіону залишаються:

підвищений рівень забруднення атмосферного повітря;

відсутність дієвої системи екологічного моніторингу;

забруднення природних водних об’єктів неочищеними та недостатньо очищеними зворотними водами підприємств житлово-комунального господарства та гірничо-металургійного комплексу;

великі обсяги накопичення промислових і побутових відходів та недостатній рівень їх утилізації,

відсутність ефективної системи поводження з твердими побутовими відходами;

велика кількість порушених та деградованих земель;

низький відсоток заповідних територій та комплексів (у відношенні до загальної площі області) тощо.

З метою поліпшення екологічного стану рішенням Дніпропетровської обласної ради від 21 жовтня 2015 р. № 680-34/VI затверджено Дніпропетровську обласну комплексну програму (стратегію) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016–2025 роки (далі — Програма).

До Програми увійшли 25 найбільших промислових підприємств--забруднювачів області, загальний обсяг впливу на довкілля яких становить понад 96 %. Для реалізації заходів Програми в основному передбачається залучення власних коштів підприємств-забруднювачів.

У рамках Програми підприємствами-забруднювачами за власні кош-ти

заплановано до виконання 404 заходи (у тому числі 6 заходів, що виконуються щорічно). За період дії Програми виконано 130 заходів, або 32,2 % від загальної кількості, у тому числі за звітний період виконано 10 заходів, з яких 4 — із кінцевим терміном виконання у 2019 р.

За період дії Програми у 2016–2018 рр. підприємствами її учасниками не виконано 44 заходи, або 10 %.

У 2019 р. підприємствами-забруднювачами заплановано реалізацію 72 заходів з охорони та поліпшення стану атмосферного повітря (у тому числі 1 — щорічно), з яких 16 заходів — з кінцевим терміном виконання у 2019 р.

На території області утворилася незадовільна ситуація з упровадженням основних природоохоронних заходів підприємствами-забруднювачами, що свідчить про відсутність бажання великих промислових корпорацій збільшувати інвестиційні видатки на екологічну модернізацію, оскільки це є затратними й економічно непривабливими капіталовкладеннями.

Через недосконалість чинного законодавства на території країни спостерігається низька ефективність роботи Державної екологічної інспекції, що супроводжується недопусками на підприємства контролюючих та правоохоронних органів, відсутністю відшкодування реальних збитків, заподіяних довкіллю, та низькою ефективністю представництва інте-ресів держави (щодо природоохоронних правопорушень) у судових інс-титуціях.

З метою вжиття заходів реагування, притягнення до відповідальності промислових корпорацій та забезпечення екологічної безпеки мешканців Дніпропетровської області обласною радою прийняті й направлені для розгляду звернення від 28 жовтня 2016 р. № 113-6/VII “Про звернення до Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і Міністерства екології та природних ресурсів України щодо невиконання природоохоронних заходів ПАТ “АрселорМіттал Кривий Ріг” й іншими підприємствами-забруднювачами Дніпропетровської області” та від 11 жовтня 2017 р. № 265-10/VII “Про звернення до Прем’єр-міністра України та Голови Верховної Ради України щодо вжиття невідкладних заходів для внесення змін до природоохоронного законодавства України та забезпечення дієвого контролю у сфері охорони довкілля”. Проте порушені у зверненнях питання так і не були розглянуті належним чином.

Для вирішення питань щодо запровадження дієвих механізмів полі-пшення екологічного стану необхідно ініціювати на загальнодержавному рівні зміни законодавчих норм, що стосуються:

реформування Державної екологічної інспекції України для забезпечення ефективного нагляду та контролю за дотриманням природоохоронного законодавства юридичними та фізичними особами;

посилення відповідальності юридичних осіб, що створюють умови з недопуску перевірок державної екологічної інспекції (значне підвищення штрафних санкцій за вчинення правопорушення), а також передбачення прямої норми закону з анулювання дозвільних документів, наданих юридич-

ним особам органами Міністерства енергетики та охорони довкілля України та органами виконавчої влади, через дії юридичних осіб, що створили умови, які не дозволили проведення своєчасних заходів державного нагляду (контрою) з додержання вимог природоохоронного законодавства;

внесення змін до Закону України "Про охорону атмосферного повітря" та процедури надання дозволів на викиди забруднюючих речовин з урахуванням обов'язкової участі у погодженні надання таких дозволів органів місцевого самоврядування та громадськості;

затвердження Методики розрахунків відшкодування збитків, що заподіяні державі в результаті понаднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, посилення відповідальності за порушення термінів виконання природоохоронних заходів та відсутність затверджених планів з природоохоронної модернізації промислових потужностей, які пропонують запровадження найкращих доступних технологій певної галузі виробництва (поступове запровадження принципу "забруднювач платить", з визначеними термінами безповоротного запровадження санкцій до підприємств);

значного підвищення ставок екологічного податку, що стимулюють підприємства до впровадження природоохоронних заходів;

розбудови системи екологічного моніторингу, в тому числі зобов'я-зання на законодавчому рівні обов'язкового моніторингу на джерелах викидів забруднюючих речовин;

розробки та затвердження законодавчих норм щодо якісного управління та поводження з відходами;

ініціювання на законодавчому рівні механізмів економічного стимулювання утилізації та вторинного використання твердих побутових відходів та відходів промисловості з поступовим доведенням до стовідсоткової утилізації твердих побутових відходів;

створення загальнодержавної системи моніторингу утворення, утилізації та накопичення відходів;

запровадження загальнодержавної системи моніторингу скидів стічних вод підприємств;

значного підвищення нарахування збитків щодо неконтрольованих та несанкціонованих скидів забруднюючих речовин у водні ресурси (в тому числі кримінальної відповідальності за забруднення водних ресурсів);

створення загальнодержавного електронного кадастру прибережно- захисних смуг та водоохоронних зон водних об'єктів, посилення конт-ролю за їх використанням та утриманням (запровадження кримінальної відповідальності за несанкціоновану забудову цих територій);

перегляду та подовження дії Закону України "Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року";

ініціювання законодавчих змін щодо утримання та збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду як місцевого, так і загальнодержавного значення, розробки та затвердження електронного

кадастру цих територій;

удосконалення Закону України “Про оцінку впливу на довкілля” шляхом визначення чітких критеріїв участі органів місцевого самоврядування та громадськості в розгляді проектних рішень з оцінки впливу на довкілля та прийняття рішень з надання відповідних висновків суб’єктам господарювання тощо.

Сподіваємося на плідну співпрацю в напрямі реформування державної політики з охорони навколишнього природного середовища, запровадження принципів сталого розвитку та екологічно небезпечних галузей виробництва, що сприятиме ефективному економічному розвитку країни.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Відповідно до Закону України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” одною з першопричин екологічних проблем України визначено низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти. Відповідно до розділу III цього Закону впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості виділено одним із завдань для досягнення основних стратегічних цілей державної екологічної політики.

Екологічна освіта та екологічне виховання є одним з пріоритетних напрямів роботи департаменту екології та природних ресурсів Донецької облдержадміністрації. Метою реалізації заходів з екологічної освіти та виховання є створення умов для отримання екологічних знань, розвитку екологічного мислення, свідомості і навичок, формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, залучення громадськості до планування та реалізації заходів щодо збереження природних та краєзнавчих багатств регіону та країни.

Усвідомлюючи, що тільки комплексний підхід стане запорукою розвитку ефективної системи екологічної освіти, у 2019 р. департамент екології та природних ресурсів Донецької облдержадміністрації ініціює розробку міжвідомчої регіональної програми “Екологічна просвіта та інформування для сталого розвитку Донеччини на 2020–2025 роки”, яка має поєднати у цьому напрямі зусилля органів влади, науковців, громадськості, освітян.

Пріоритетний напрям “Охорона атмосферного повітря”

Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря проводиться з метою отримання, збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про викиди забруднюючих речовин та рівень забруднення атмосферного повітря,

оцінки та прогнозування його змін і ступеня небезпечності та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень у галузі охорони атмосферного повітря.

Порядок організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря встановлюється Кабінетом Міністрів України, Гігієнічні нормативи та критерії щодо нормування PM 2.5 та PM 10 затверджено постановою Кабінету Міністрів України "Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря" від 14 серпня 2019 р. № 827.

Пропонуємо внести зміни у вищезазначену постанову Кабінету Міністрів України, а саме.

Абзац 3 пункту 7 "Підприємства, установи, організації, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану атмосферного повітря, можуть встановлювати пункти спостережень та вести спостереження за рівнями забруднюючих речовин, визначених у списках А та Б пункту 1 додатка 2 цього Порядку" викласти в такій редакції: "Підприємства, установи, організації, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану атмосферного повітря, зобов'язані встановлювати пункти спостережень та вести спостереження за рівнями забруднюючих речовин, визначених у списках А та Б пункту 1 додатка 2 цього Порядку".

Абзац 1 пункту 11 "Розміщення та кількість пунктів спостережень для проведення оцінювання визначаються у програмі державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря для кожної зони та агломерації відповідно до порядку, що встановлюється ДСНС за погодженням з Мінприроди" викласти в такій редакції: "Розміщення та кількість пунктів спостережень для проведення оцінювання визначаються у програмі державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря для кожної зони та агломерації відповідно до порядку, що встановлюється ДСНС за погодженням з обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями і затвердженням з Мінприроди".

Пункт 15 "Органи управління якістю атмосферного повітря забезпечують координацію суб'єктів моніторингу атмосферного повітря та управління його якістю на рівні зони або агломерації, затверджують плани поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокові плани дій для відповідної зони або агломерації, а також вживають заходів для поліпшення стану атмосферного повітря" викласти в такій редакції: "Органи управління якістю атмосферного повітря забезпечують координацію суб'єктів моніторингу атмосферного повітря та управління його якістю на рівні зони або агломерації, затверджують плани поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокові плани дій для відповідної зони або агломерації, а також передають інформацію до органів виконавчої влади, що реалізують державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, а на території Автономної Республі-

ки Крим — органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань екології та природних ресурсів для вжиття заходів для поліпшення стану атмосферного повітря".

У постанові відсутнє Типове положення про комісію з питань здійснення держаного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря у зоні (агломерації).

Окрім того, відповідно до пункту 6 зазначеної постанови обласні, Київська міська держадміністрації, виконавчі органи міських рад встановлюють пункти спостережень та ведуть спостереження за рівнями забруднювальних речовин, визначених у списку А пункту 1 додатка 2, в межах території відповідної зони або агломерації. На даний час питання щодо визначення гранично-допустимих концентрацій таких забруднюючих речовин, як тверді частки ТЧ 10 , ТЧ 2,5, озон законодавчо не врегульовано. Враховуючи викладене, пропонуємо внести необхідні зміни до нормативних актів.

За пріоритетним напрямом "Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів, ресурсів тваринного світу та збереження природно-заповідного фонду" пропонуємо такі напрями діяльності:

— збільшення площі природно-заповідного фонду;

— встановлення (відновлення) на місцевості (в натурі) та нанесення на планово-картографічні матеріали меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

— забезпечення ефективного управління у сфері охорони та використання об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків;

— відтворення та раціональне використання лісів;

— розвиток національної екологічної мережі України;

— збереження природного середовища існування, дикої флори та -фауни.

З метою подолання негативних тенденцій у сфері *управління відходами* та приведення її у відповідність до вимог європейського законодавства розроблено та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р схвалено Національну стратегією управління відходами в Україні до 2030 року та розпорядженням Кабінету Мініс-трів України від 20 лютого 2019 р. № 117 затверджено Національний план управління відходами до 2030 року (далі — Національний план). Пунктом 1 розділу 1 "Адаптація національного законодавства до вимог європейського законодавства" Національного плану Міністерству енергетики та захисту довкілля разом з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади доручено розроблення та подання Кабінету Міністрів України законопроектів про управління відходами. На сьогодні у Верховні Раді України зареєстровано законопроект № 2207-1 "Про управління відходами".

Цей законопроект є своєчасним та важливим для організації європейської системи управління відходами, проте звернімо увагу на положення Розділу VII "Дозвільна система та інформаційне забезпечення сфери управління

відходами” стосовно безстроковості дозволу на здійснення операцій з управління відходами.

Пропонуємо переглянути зазначене положення та встановити граничний термін дозволу для найбільших підприємств — забруднювачів навколишнього природного середовища.

Щодо фінансування природоохоронних заходів, просимо звернути увагу, що існуючий розподіл коштів, які спрямовуються до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, не дозволяє концентрувати достатній фінансовий ресурс в обласному бюджеті для реалізації природоохоронних заходів регіонального значення, таких як будівництво полігонів твердих побутових відходів та інших об’єктів інфраструктури природоохоронного призначення, відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок, утримання установ природно-заповідного фонду, функціонування системи моніторингу довкілля тощо. У зв’язку з цим пропонуємо:

— спрямувати до спеціального фонду обласного бюджету 55 % від сплати екологічного податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, оскільки відповідно до пункту 16^1 частини 2 статті 29 Бюджетного кодексу України екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, зараховується у повному обсязі до загального фонду державного бюджету;

— кошти від сплати екологічного податку, що надходять до загального фонду Державного бюджету України, спрямувати до спеціального фонду державного бюджету, оскільки відповідно до пункту 16^1 частини 2 статті 29 Бюджетного кодексу України 45 % екологічного податку (крім екологічного податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, який зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі; екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк, який зараховується до спеціального фонду державного бюд-жету у повному обсязі) спрямовується до загального фонду Державного бюджету України;

— повернути відсоток екологічного податку, що належить до надходжень спеціального фонду обласних бюджетів, до рівня 55 %, оскільки Законом України від 07.12.2017 № 2233 внесено зміни до пункту 4^1 частини першої статті 69^1 Бюджетного кодексу України, згідно з якими відсоток екологічного податку, що належить до надходжень спеціального фонду обласних бюджетів, зменшено з 55 % до 30 %, а також законопроектом № 1165, який знаходиться на розгляді в комітеті Верховної Ради України, пропонується зменшення до 15 % надходжень від сплати екологічного податку до обласних бюджетів.

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

1	2	3
№ з/п	Зміст екологічної проблеми	Пропозиції щодо вирішення екологічних проблем шляхом першочергової підтримки на законодавчому рівні
1	2	3
1	Визначена статтею 3 Закону України “Про природно-заповідний фонд Укра-їни” класифікація територій та об’єктів	Відмовитися від визначення “природно-заповідний фонд” та внести зміни
	природно-заповідного фонду України є застарілою і не відповідає сучасним реаліям. Останні зміни до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” в частині введення нової категорії — пралісової пам’ятки природи, тотальної заборони певних видів використання територій та об’єктів природно-заповідного фонду без врахування їх класифікації, а також поняття штучно створених об’єктів природно-заповідного фонду, які не мають природоохоронної цінності, призводить до втрати якісного складу природно-заповідного фонду України.	до статті 3 Закону України “Про природно-заповідний фонд України”, встановивши класифікацію природоохоронних територій за системою Міжнародного союзу охорони природи.
2	Оформлення охоронних зобов’язань на території та об’єкти природно-заповідного фонду або їх частин, що утворюються та оголошуються без вилучення земельних ділянок, які вони займають, для передачі під охорону підприємствам, установам, організаціям і громадянам є застарілою та неефективною формою охорони і дублює Положення про території та об’єкти природно-заповідного фонду, в яких зазначаються правові засади функціонування. Терито-	Відмовитися від оформлення охоронних зобов’язань на території та об’єкти природно-заповідного фонду або їх частин та внести відповідні зміни до статті 53 Закону України “Про природно-заповідний фонд України”. Розглянути питання юридичного посилення Положення про території та об’єкти природно-заповідного

1	2	3
	рії та об’єкти природно-заповідного фонду або їх частини вже охороняються чинним законодавством України (Земельним кодексом України, Лісовим кодексом України та ін.) і не потребують таких заходів з охорони.	фонду.
3	Дублювання територій та об’єктів природно-заповідного фонду, тобто територій та об’єктів природно-заповідного фонду, які є в складі існуючих територій та об’єктів, призводить до низки проб-лем — починаючи з адміністративних і завершуючи господарськими.	Внести зміни до статті 54 Закону України “Про природно-заповідний фонд України” та встановити прозорий механізм зміни категорії та статусу територій та об’єктів природно-заповідного фонду за єдиними критеріями з врахуванням входження території та об’єкта
		природно-заповідного фонду нижчого статусу до вищого, рішень обласних рад.
4	Відсутність інвентаризації територій та об’єктів природно-заповідного фонду. Більшість територій та об’єктів природно-заповідного фонду були створені за часів Радянського Союзу на основі пропозицій без врахування наукової цінності та зазначення площі. Наприклад, на території Закарпатської області на обліку знаходяться такі ботанічні пам’ятки природи, як церцис стручковий, горобина домашня, каштан їстівний, дугласова ялиця, сосна Веймутова, які не мають природоохоронної цінності і є інтродуцентами.	Внести зміни до роз-ділу VIII “Державного кадастру територій та об’єктів природно-заповідного фонду”, де зазначити, що державний кадастр територій та об’єктів природно-заповідного фонду ведеться з врахуванням рішень обласних рад, які б затверджували мережу територій та об’єктів природно-заповідного фонду місцевого значення без згоди цент-рального уповноваженого органу.
5	Проекти організації територій та об’єк-тів природно-заповідного фонду встановлюють зонування території та об’єк-та природно-заповідного фонду і відповідно діяльність	Внести до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” поняття “план-управління території та

1	2	3
	на цій території на період. Проект організації не враховує заходи щодо збереження та відновлення біологічних зв'язків в екосистемах, не відображає зміни, що відбулися в природній системі, і заходи для запобігання цим змінам та не може слугувати базою для моніторингу стану довкілля.	об'єкта природно-заповідного фонду".
6	Відсутність механізму компенсацій за втрату часткової або повної господарської діяльності для землевласників/землекористувачів не залежно від форм власності, землі яких увійшли до складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	Розглянути питання розробки механізму компенсацій за втрату часткової або повної господарської діяльності для землевласників/землекористувачів не залежно від форм власності, землі яких увійшли до складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
7	Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1089 "Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року" встановлено індикативні показники збільшення площі природно-заповідного фонду. Зокрема, у Закарпатській області передбачено природно-заповідний фонд довести до 28 % від загальної площі області. Зазначений показник суперечить вимогам Закону України "Про природно-заповідний фонд України" в частині добровільної згоди на створення/оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	Для впорядкування заходів зі створення/оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду внести зміни до статті 51 Закону України "Про природно-заповідний фонд України" в частині приведення клопотань про створення/оголошення територій та об'єктів природно- заповідного фонду до єдиних вимог.
8	В Законі України "Про мисливське господарство та полювання" відсутній механізм укладення договорів між користувачами мисливських угідь та власниками або постійними користувачами земельних ділянок,	Пропонується у Законі України "Про мисливське господарство та полювання" і Земельному кодексі України визначити механізм відносин

1	2	3
	на яких знаходяться ці угіддя, а також механізм нарахування розміру плати та порядок її внесення за користування мисливськими угіддями.	між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь, порядок нарахування розміру плати та її внесення за користування мисливськими угіддями. Закон потребує внесення змін з урахуванням сучасної практики ведення мисливського господарства.
9	В Україні відсутня нормативно-правова база для забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, взятих Україною зокрема по Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, Карпатській конвенції.	Внести зміни до чинного законодавства України для виконання міжнародних угод, підписаних Україною в сфері охорони навколишнього природного середовища, а також збереження природної спадщини ЮНЕСКО.
10	Кодекс України про надра є основним законодавчим актом, який регулює надання спеціальних дозволів на користування надрами. Однією з ключових умов отримання спеціальних дозволів є погодження надання надр у користування Закарпатською обласною радою. Так, із 34 прийнятих рішень щодо надання погодження на отримання спеціальних дозволів на користування надрами Державною службою геології та надр України прийнято тільки 18 рішень на отримання ліцензій. Таким чином, половину поданих документів протягом тривалого часу (від 1 до 3 років) Держгеонадра України не розглянуло, не приймало за ними рішень і не реагувало на неодноразові звернення обласної державної адміністрації.	Внести зміни до законодавства України щодо делегування повноважень із надання спеціальних дозволів на право користування корисними копалинами місцевого значення місцевим органам влади.
11	Однією з проблем побудови нових полігонів для збирання і перероблення ТПВ,	З метою впровадження інноваційних проектів та залучен-

1	2	3
	а також заводів з утилізації ТПВ на Закарпатті є малоземелля. У гірських районах практично неможливо знайти такі земельні ділянки, які б відповідали будівельним і санітарним нормам для такого будівництва.	ня інвесторів для будівництва заводів із сортування та переробки ТПВ необхідно на законодавчому рівні врегулювати питання, внести зміни до статті 208 Земельного кодексу України та розширити перелік об'єктів, які звільняються від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва.

КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ

Відповідно до Національної стратегії управління відходами до 2030 року на першому етапі її реалізації у 2017–2018 рр. було передбачено розробку пакета законопроектів.

Першочерговий крок для реформування сфери — це ухвалення рамкового закону про управління відходами, який унормує питання: побутових відходів, відходів упаковки, принципу розширеної відповідальності виробника, положень щодо захоронення відходів та використання їх як вторинної сировини для переробки тощо.

За 2017–2018 рр. Міністерство екології та природних ресурсів Укра-їни розробило проект Закону України "Про управління відходами".

Розглянувши проект Закону України "Про управління відходами", розроблений на виконання вимог розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2018 р. № 820-р "Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року", пункту 191 Плану пріоритетних дій Уряду на 2018 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 244-р та Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106, інформуємо про таке.

Закон України "Про відходи" регулює відносини, пов'язані з утворенням, збиранням і заготівлею, сортуванням, перевезенням, зберіганням, обробленням (переробленням), утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів, що утворюються в Україні, перевозяться через її територію, вивозяться з неї, а також з перевезенням, обробленням та утилізацією відходів, що ввозяться в Україну як вторинна сировина.

На даний час обласні державні адміністрації забезпечують реалізацію державної політики у сфері поводження з відходами та мають кваліфікованих фахівців з цього напряму.

Створення нового центрального органу управління відходами відповідно до проекту Закону України "Про управління відходами" є недоцільним. У державі триває реформа децентралізації, формування об'єднаних територіальних громад, тому повноваження необхідно залишати на місцях.

Створення вищезазначеного нового центрального органу також потягне за собою додаткові витрати бюджету.

Окрім того, відповідно до проекту Закону України "Про управління відходами" дія цього закону не поширюється на відносини у сфері поводження з відходами гірничого виробництва.

На території Кіровоградської області господарську діяльність щодо видобування корисних копалин здійснюють ДП "Східний гірничо-збагачувальний комбінат" та ПрАТ "Центральний гірничо-збагачувальний комбінат", які сплачують ставку екологічного податку за розміщення відходів у спеціально відведених місцях.

Прийняття вищезазначеного закону істотно зменшить надходження до спеціальних фондів місцевих бюджетів, а саме фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів, від сплати екологічного податку за розміщення відходів.

Враховуючи вищезазначене, пропонуємо в проекті закону залишити обласним державним адміністраціям повноваження, які передбачені діючим Законом України "Про відходи", та залишити обсяг повноважень, передбачених цим Законом, щодо відходів гірничого виробництва.

Крім того, пропонуємо покласти обов'язки щодо інвестування у зазначених сфері та напрямах на створені центральні органи управління відходами.

На сьогодні залишається проблемним питання одержання суб'єктами господарювання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами (п. 40 Переліку документів дозвільного характеру) через відсутність затвердженого порядку видачі таких дозволів.

Законом України від 6 вересня 2005 р. № 2806 "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" (далі — Закон про дозвільну систему) визначено правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлено порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи доз-вільного характеру, та адміністраторів.

Статтею 4 Закону про дозвільну систему передбачено, що виключно законами, які регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру, встановлюється необхідність одержання документів дозвільного характеру та їх види, дозвільний орган, уповноважений видавати документ дозвільного характеру, платність або безоплатність видачі (переоформлення, анулювання) документа дозвільного характеру, строк видачі

документа дозвільного характеру або відмови у його видачі, вичерпний перелік підстав для відмови у видачі, переоформлення, анулювання документа дозвільного характеру, строк дії документа дозвільного характеру або необмеженість строку дії такого документа та перелік і вимоги до документів, які суб'єкту господарювання необхідно подати для одержання документа дозвільного характеру.

Згідно зі статтею 20 Закону України "Про відходи" видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами терміном на три роки належить до повноважень місцевих державних адміністрацій.

Зазначений дозвіл міститься у Переліку документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності, затвердженому Законом України від 19 травня 2011 р. № 3392 "Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності".

Відповідно до статті 4 Закону про дозвільну систему порядок видачі документів дозвільного характеру, внесення до Єдиного державного реєстру записів про переоформлення, анулювання документів дозвільного характеру визначається Кабміном.

При цьому на рівні Закону про відходи визначено лише дозвільний орган, уповноважений видавати дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, та строк його дії, а порядок отримання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами не затверджено Кабінетом Міністрів України.

Отже, відповідний Порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами може бути затверджений лише після внесення змін до Закону України "Про відходи" в частині визначення переліку та вимог до документів, необхідних для отримання дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ
(Департамент екології та природних ресурсів)

Першочергового вирішення на рівні держави потребують такі питання:

1. Склад доходів Державного бюджету України.

Спрямування коштів від сплати екологічного податку в спеціальний фонд Державного бюджету України, відновлення Державного фонду охорони навколишнього природного середовища та цільове спрямування коштів від сплати екологічного податку на реалізацію природоохоронних заходів.

Екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, зарахувати до екологічного податку з відповідним розподілом до державного та місцевого бюджетів.

Відновлення нормативів розподілу коштів від сплати екологічного податку, збільшення надходжень до спеціального фонду охорони навколишнього

природного середовища обласного бюджету (20 % — державний, 55 % — обласний, 25 % — місцевий).

2. Виділення коштів з Державного бюджету України для поетапного фінансування робіт з рекультивації порушених земель та екологічної реабілітації території (гірничо-хімічних підприємств).

Приклад Львівщини. Унаслідок довготривалої діяльності гірничо-хімічних підприємств (Роздільського ДГХП "Сірка", Яворівського ДГХП "Сірка", ДП "Подорожненський рудник", Стебницького ДГХП "Полімінерал") на території області утворено майже 100 млн тонн різних відходів (фосфогіпс, відходи збагачення сірчаних руд, розсоли, закислі води, залишки сірки, кислот, каталізаторів та інших хімічних сполук, у тому числі завезені з інших країн (угорські гудрони), які забруднюють ґрунти та води басейну прикордонних річок Дністер та Сян. Окрім того, виникли непрогнозовані техногенні явища, пов'язані з карстоутворенням та змінами гідрологічної ситуації, що загрожує екологічною катастрофою в області.

Другою проблемою гірничо-видобувної галузі є терикони. Їх можна порівнювати з невеликими "сплячими" вулканами, що викидають в атмосферу приблизно той же спектр речовин: сульфатну кислоту, сірководень, амоніак, метан, двоокис азоту, карбонатну кислоту і чадний газ. Основним компонентом викидів є водяна пара. Разом з парогазовими викидами в атмосферу з боку териконів можуть потрапляти леткі сполуки токсичних елементів — ртуті, миш'яку, кадмію тощо.

На території Червоноградського вугільного району накопичено близько 85 млн $м^3$ породних відвалів вугільних шахт. Основним видом відходів є порожня порода, яка супроводжує процес видобування вугілля або вилучається під час його збагачення. Ця порода часто вміщає підвищену кількість вугілля, яке самозаймається і випалює її.

Самі терикони й ореоли розсіювання забруднюючих речовин у ґрунтах є джерелами забруднення водного середовища сульфатами і токсичними компонентами. При цьому забруднюється поверхневий стік, що вилуговує розчинні сульфати з поверхні териконів та ґрунтів, і підземні води в процесі інфільтрації забруднених атмосферних опадів.

Для стабілізації екологічної рівноваги та з метою недопущення виникнення надзвичайної ситуації на прикордонній з Євросоюзом території просимо розглянути можливість виділення коштів з Державного бюджету України для поетапного фінансування робіт з рекультивації порушених земель та екологічної реабілітації території.

3. Внести зміни до Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення".

Необхідне посилення заходів, спрямованих на боротьбу з порушеннями вимог природоохоронного законодавства.

4. Закон України "Про управління відходами".

Законопроект передбачає можливість запровадження ієрархії управління відходами та розширеної відповідальності виробника, системи довгостроко-

вого планування управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях, впровадження інформаційної системи управління відходами та Національного переліку відходів, а також має сприяти залученню інвестицій у цю сферу, створенню сучасної інфраструктури, а також зменшенню кількості об'єктів управління відходами, що не відповідають вимогам законодавства.

Аналіз статистичних спостережень свідчить, що протягом останніх років у галузі управління відходами в Тернопільській області, як і в цілому по Україні, дуже низький рівень перероблення та утилізації твердих побутових відходів та відходів I–III класів небезпеки.

Законодавством не врегульовано економічні механізми стимулювання на державному рівні діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з утилізацією та знешкодженням відходів I–III класів небезпеки, заміщенням первинних природних ресурсів за рахунок використання відходів виробництва та вторинної сировини.

Відсутня ефективна система обліку та звітності у сфері управління відходами, не діє норма чинного Закону України "Про відходи" щодо видачі дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.

5. Про моніторинг атмосферного повітря.

На даний час дуже актуальними для суспільства, для економіки є питання моніторингу довкілля. Функціонування державної системи моніторингу довкілля регулюється нормативним актом Кабінету Міністрів України, а саме постановою від 30.03.1998 р. № 391.

На нашу думку, цей документ не відповідає вимогам часу, реально система моніторингу довкілля як цілісний механізм не працює, суб'єкти моніторингу довкілля після їх багаторазових реорганізацій, ліквідацій, перетворень працюють несистемно, спостереження здійснюються з використанням відомчих методик, які не є уніфікованими на загальнодержавному рівні. На даний час відсутній єдиний координаційний центр моніторингу довкілля для об'єднання суб'єктів моніторингу.

Також з набранням чинності постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 р. № 827 "Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря" обласним державним адміністраціям доручено у тримісячний строк визначити у своєму складі структурний підрозділ, що виконуватиме функції органу управління якістю атмосферного повітря.

Згідно з підпунктом 4 пункту 5 Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 847), Мінекоенерго відповідно до покладених на нього завдань інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики з питань, що належать до його компетенції.

Враховуючи вищезазначене, з метою застосування уніфікованого підходу до реалізації обласною державною адміністрацією повноважень щодо про-

ведення моніторингу та здійснення державного управління в галузі охорони атмосферного повітря пропонуємо розробити та надати рекомендації, зокрема стосовно процедури визначення органу управління якістю атмосферного повітря, відповідної зони (агломерації) і покладених на нього повноважень та механізму здійснення спостережень за рівнями забруднювальних речовин в атмосферному повітрі. При цьому необхідно врахувати, що у структурних підрозділів обласної державної адміністрації не передбачені спеціалізовані лабораторії, обладнання, фахівці для реалізації заходів моніторингу.

6. Закон України "Про природно-заповідний фонд України".

Розширення мережі заповідних територій залежить від надання погодження на створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду землевласників і землекористувачів (постійних земле- та лісокористувачів, сільських, селищних, міських рад). В Україні відсутній механізм відшкодування власникам земельних ділянок їх вартості для вилучення територій під об'єкти природно-заповідного фонду, що ускладнює і гальмує процедуру заповідання особливо цінних комплексів.

7. Створення реабілітаційних центрів для тварин і птахів.

Уряд підтримав законопроект, розроблений Мінприроди, про заборону експлуатації в цирках диких тварин. Проте відсутня процедура, яка регламентує створення та утримання реабілітаційних центрів. Отже, постає питання, куди прилаштовувати вилучених тварин?

Потрібно розробити та затвердити "Положення про створення реабілітаційних центрів для диких тварин та птахів", а також забезпечити процедуру фінансування їх створення та утримання.

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

Одеська область — приморський і прикордонний регіон Укра-їни, розташований на крайньому південно-заході країни, з територією 33,4 тис. км^2 з населенням 2,4 млн осіб. Розташована на перетині найважливіших міжнародних водних шляхів. Територією області проходять державні кордони України з Румунією і Молдовою. Довжина морського узбережжя становить 300 кілометрів. Чорне море, лікувальні грязі, мінеральні води створюють винятково високий рекреаційний потенціал Одещини. Унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя дельт Дунаю і Дністра мають національне і міжнародне значення.

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини — невід'ємні умови сталого економічного та соціального розвитку Одеської області.

Законом України № 2697-VIII від 28.02.2019 р. затверджені "Основ-ні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року". Цим документом визначені основні причини екологічних проблем, які

характерні й для області: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності, фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки, неврегульована і неефективна система державного управління у сфері охорони довкілля, низьке самопізнання і недосконалість системи екологічної освіти та просвіти, незадовільний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення, недостатнє фінансування природоохоронних заходів з державного бюджету та недостатні надходження до місцевих бюджетів природоохоронних заходів.

Основні регіональні екологічні проблеми виникають через:

— забруднення атмосфери викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та автотранспорту;

— забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових і житлово-комунальних підприємств:

— забруднення і порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок підземних водоносних горизонтів;

— підтоплення земель та населених пунктів регіону;

— питання щодо поводження з відходами;

— поширення екзогенних геологічних процесів.

Основні регіональні екологічні проблеми пов'язані з:

— низькою забезпеченістю населення сільських районів якісною питною водою;

— незадовільним екологічним станом басейнів річок Дністер і Дунай, які є основними джерелами водопостачання регіону;

— скидами забруднюючих речовин у транскордонні водотоки з території Республіки Молдова, Румунії;

— незадовільним станом каналізаційних очисних споруд;

— проблемою поводження з побутовими і небезпечними відходами;

— незадовільною ситуацією щодо Придунайських озер, озера Сасик та прилеглих територій;

— проблемою, пов'язаною з експлуатацією ЗАТ "Молдавська ДРЕС";

— деградацією приморських рекреаційних зон;

— прогресуючим підтопленням територій;

— поширенням зсувних процесів;

— високим рівнем забруднення атмосферного повітря викидами від автомобільного транспорту.

З урахуванням вищевикладеного, пропонуємо:

1. Прийняття нових і удосконалення існуючих законодавчих актів в екологічній галузі з метою створення системних підходів до природокористування, управління і контролю.

2. Врахування в пріоритетах екологічної політики інтересів регіонів, у тому числі таких екологічних інтересів Одеської області:

2.1. Збільшення надходжень до місцевих бюджетів від екологічного податку.

У 2019 р. згідно з Бюджетним Кодексом України (далі — БКУ) екологічний податок надходить за належністю:

• 45 % — до доходів загального фонду Державного бюджету України (пункт 16^1, частина 2, стаття 29 БКУ);

• 55 % — до спеціального фонду місцевих бюджетів, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єд-наних територіальних громад — 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 30 %, бюджетів міст Києва та Севасто-поля — 55 % (пункт 4^1, частина 1, стаття 69^1 БКУ).

Для вирішення проблемних питань фінансування природоохоронних потреб регіонів відновити фінансування спеціального фонду місцевих бюджетів на рівні 80 % екологічного податку, зокрема: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад — 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 55 %.

2.2. Відновлення фінансування експлуатації водогосподарських споруд Придунайських озер і захисних споруд на р. Дунай у кількості, необхідній для їх нормального технічного стану за рахунок державного бюджету.

Водокористування здійснюється переважно нераціонально, зменшується об'єм придатних водних ресурсів внаслідок забруднення і виснаження. Особливо це стосується малих і середніх річок, а також Придунайських озер, які використовуються для зрошення і питного водопостачання. Значна кількість Придунайських озер належать до природно-заповідного фонду і є унікальними рекреаційними ресурсами.

Декілька років виділяється недостатньо коштів на утримання (поточний і капітальний ремонти, реконструкція) водогосподарських систем на Придунайських озерах. Внаслідок такого становища заповнення озер у весняний паводок здійснюється не в повному обсязі. У літній період на примусове поповнення водою озер кошти не виділяються.

Ці системи є державною власністю, тому відповідно до вимог Бюд-жетного кодексу України основне фінансування на функціонування водогосподарських систем повинно здійснюватися з державного бюджету, а з обласного — тільки співфінансування.

2.3. Державна підтримка реконструкції комунальних очисних споруд стічних вод.

Більшість очисних споруд знаходяться у незадовільному технічному стані, обладнання і технології застарілі. На їх реконструкцію і технічне переоснащення у місцевих бюджетах немає достатніх коштів.

2.4. Державна підтримка відновлення водних ресурсів басейну Куяль-ницького лиману.

Куяльницький лиман має унікальні лікувальні ресурси — грязі та ропу. Катастрофічне обміління водойми, зменшення глибин, збільшення солоності води призвело до ситуації загрози втрати озера і його ресурсів. Для усунення загрози до лиману з 2014 р. подається морська вода по збудованому підземному трубопроводу з Одеської затоки.

Для відновлення і підтримання сприятливого гідроекологічного та санітарного стану водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману необхідне надходження до лиману прісної води у кількості 10–15 млн $м^3$/рік, оптимізація водного балансу лиману.

Проект регіонального розвитку "Комплексне обстеження з розробленням інженерних рішень щодо ренатуралізації гідрологічного стану р. Великий Куяльник з метою врятування Куяльницького лиману з виготовленням проектної документації" розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 р. № 492-р включено до переліку інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися у 2019 р. за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку (із співфінансуванням з обласного бюджету).

У 2020 і подальших роках доцільно передбачити державним фондом регіонального розвитку кошти для фінансування заходів зазначеного проекту або передбачити цільові кошти в державному бюджеті.

2.5. Відновлення фінансування з державного бюджету робіт з вивезення на утилізацію/видалення непридатних пестицидів (хімічних засобів захисту рослин) та реабілітації місць їх зберігання.

З радянських часів на території Одеської області залишилось 532,818 тонн непридатних пестицидів на 66 складах у 20 районах. Їх тривале зберігання створює ситуацію значного забруднення довкілля та загрози для життя та здоров'я населення.

Через відсутність фінансування і потужностей для видалення таких відходів у попередні роки не вдалося вивезти ці відходи з території області. Орієнтовна вартість робіт становить понад 30 млн грн.

На сьогодні дозволено вивозити ці відходи на утилізацію/видалення на іноземні підприємства, тому головне — вирішити питання виділення коштів, необхідних на здійснення заходу, з державного бюджету (основне фінансування) і місцевих бюджетів (співфінансування).

3. Вирішення на державному рівні екологічних проблем, пов'язаних з діяльністю Молдавської ДРЕС.

Молдавська ДРЕС розташована на території невизнаної Придністровської Молдавської Республіки. Золошлаковідвал ДРЕС розташований на території Граденицької сільської ради Біляївського району. До теперішнього часу не визначено його статус, механізм стягування екологічного і земельного податків. Основне призначення Кучурганського водосховища — водоохолодження станції. Внаслідок його існування підтоплюються населені пункти Кучурган і Лиманське Роздільнянського району. Для запобігання підтопленню в комплексі з водосховищем побудовано дренажну систему, частина якої на сьогодні опинилася на території України та відповідним чином не експлуатується і не обслуговується ДРЕС. Для її експлуатації і обслуговування в місцевих територіальних громадах відсутні ресурси. Проблема не вирішується державою.

Питання потребує розгляду і остаточного вирішення на рівні держави.

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

Департамент екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації пропонує врахувати під час визначення пріоритетів екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років нижченаведені питання.

Вирішення проблем, які виникають на обласному рівні у зв'язку із зменшенням відсотку зарахування до обласних бюджетів екологічного податку.

Податковим кодексом України регулюються відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначено вичерпний перелік податків і зборів, що справляються в Україні. Одним із таких є екологічний податок, який формує спеціальний фонд обласного (в даному випадку) бюджету.

Відповідно до статті 69 Бюджетного кодексу України в 2017 р. 55 % екологічного податку зараховувалося до спеціального фонду обласних бюджетів.

Після набуття чинності з 01.01.2018 р. Законом України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України" до спеціального фонду місцевих бюджетів зараховується 55 % податку, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад — 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 30 %, бюджетів міст Києва та Севастополя — 55 %. До загального фонду державного бюджету зараховується 45 % екологічного податку. Зазначені кошти мають цільове використання та спрямовуються виключно на фінансування екологічних заходів.

У Полтавській області це призвело до такого:

• Надходження до спецфонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області у 2017 р. (до внесення змін до Бюд-жетного кодексу України) становили 91 млн 643 тис. грн, тоді як у 2018 та 2019 рр. (на 01.09.2019) відповідно 58 млн 502 тис. 800 грн та 48 млн 647 тис. 900 грн, що на 33 та відповідно на 42 млн грн менше.

Зарахування більшої частини (45 %) екологічного податку до загального фонду державного бюджету і зменшення зарахування до 55 % до спеціального фонду місцевих бюджетів спричинило зменшення фінансування, послабило фінансові можливості та призвело до того, що природоохоронні заходи, особливо ті, що потребують значних капітальних вкладень, стало неможливо реалізувати.

Останніми роками відчутно подорожчали будівельні матеріали та вартість робіт у зв'язку з постійним зростанням цін, у тому числі і через інфляційні процеси, що значною мірою впливає на загальну вартість природоохоронних заходів, пов'язаних з капітальним будівництвом, які є найбільш важливими в умовах зношеності основних виробничих фондів природоохоронного призначення. За таких умов кошторисна вартість природоохоронних

заходів з кожним роком зростає. І однією з причин цих процесів є недофінансування природоохоронних заходів.

Так, у 2019 р. до Департаменту надійшло 154 запити на 265 млн 720 тис. 613 грн щодо фінансування екологічних заходів, тоді як фактично розподілено лише 83 475,832 тис. грн, що становить лише 30 % від загальної потреби (265 720,613 тис. грн).

Вважаємо, що інші області України також стикаються з аналогічними проблемами.

Для вирішення цієї проблеми народним депутатом України О. А. Недавою внесено на розгляд Верховної Ради України законопроект від 20.12.2018 р. № 9381-1 "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо розподілу екологічного податку".

Проектом акта передбачено внесення змін до статей 29, 30, 69^1 Бюд-жетного кодексу України в частині законодавчого закріплення надходження коштів від сплати екологічного податку до спеціального фонду державного та місцевих бюджетів у співвідношенні 20 і 80 відсотків відповідно.

• Відсутність Порядку надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, для яких показник утворення відходів (ПЗУВ) перевищує 1000.

Згідно з пунктом "с" статті 17 Закону України "Про відходи" (далі — Закон) суб'єкти господарської діяльності у сфері поводження з відходами зобов'язані мати дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, якщо їхня діяльність призводить до утворення відходів, для яких показник утворення відходів (ПЗУВ) перевищує 1000.

Згідно з пунктом "д" статті 18 Закону до компетенції Кабінету Мініс-трів України у сфері поводження з відходами належить затвердження Порядку надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами. На сьогодні Кабінетом Міністрів України не затверджено Порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.

За роз'ясненнями, які надавало Міністерство екології та природних ресурсів України, згідно з положеннями абзацу десятого частини 1 статті 4 Закону України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" та статті 5 Закону України "Про адміністративні послуги" перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, встановлюються виключно законами, які регулюють відносини щодо надання адміністративних послуг. Законом України "Про відходи" визначено дозвільний орган, уповноважений видавати дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами та строк його дії, однак перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, досі відсутні.

Тобто для того, щоб Кабінет Міністрів України зміг затвердити Порядок, необхідно внести відповідні зміни до ЗУ "Про відходи", якими передбачити перелік та вимоги до документів.

Відповідно до статті 242.1.3 Податкового кодексу України об'єктом та базою оподаткування є обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім

обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання, і відсутність Дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами призводить до недонадходження екологічного податку з відходів до бюджету, а також безконтрольного зростання обсягів утворення та накопичення відходів.

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ

№ з/п	Станом на 2019 р.	Проблема	Шляхи вирішення
1	Відповідно до п. 4^1 ст. 69^1 Бюджетного кодексу України до надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів належать 55 % екологічного податку, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад — 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 30 %, бюд-жетів міст Києва та Севастополя — 55 %.	В області діє Програма охорони навколишнього природного середовища на 2016–2020 роки. Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, становить 299,113 млн грн. Загалом на реалізацію заходів Програми з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища направлено кошти в сумі 71,685 млн грн. З метою реалізації	Внесення змін до Бюджетного кодексу України стосовно особ-ливостей розподілу екологічного податку, а саме: відновлення фінансування спеціального фонду місцевих бюджетів на рівні 80 %, зокрема: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад — 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим — 55 %, бюд-жетів міст Києва та Севастополя — 80 %.
		Програми та здійснення природоохоронних заходів в області необхідно збільшити відсоток надходження екологічного податку, що надходить до спеціального фонду місцевих бюджетів.	

2	Переважну більшість (за різними оцінками, до 94 %) пральних та миючих засобів, якими користуються українці, виготовлено на основі фосфатів, хлору, цеолітів, аніонних поверхнево-активних речовин, продуктів нафтопереробки тощо. В діючому законодавстві не передбачено заборону на виробництво та використання фосфатних миючих засобів.	Виробники пральних порошків провідних країн світу постійно шукають альтернативу компонентам з побічними ефектами. Майже відмовилися від використання триполіфосфату натрію. Крім безпосередньої шкоди здоров'ю (остеопороз і накопичення фосфору в нирках), він здатний проникати через сучасні фільтри і разом із стічними водами шкодити екосистемам річок. Водні рослини сприймають його як добриво і починають активно розростатися, що сприяє цвітінню води у річках, посилюється розвиток планктону. Це спричиняє розростання патогенної для людини мікрофлори і робить воду непридатною для вживання. У більш ніж 50 розвинутих країнах світу в 1980–1990 рр. були	Поетапна заборона виробництва та використання в Україні фосфатних миючих засобів. Виробництво — до кінця 2020 р., використання — до 2021 р.
		введені законодавчі обмеження або повна заборона на використання фосфатних пральних порошків.	
3	Відповідно до ст. 122	На земельних ділянках	Внесення зміни до

	Земельного кодексу України розпорядниками земель водного фонду в межах міст обласного підпорядкування та за межами населених пунктів є обласні державні адміністрації.	водного фонду знаходяться об'єкти нерухомості (гідротехнічні споруди), які перебувають на балансі органів місцевого самоврядування, орендна плата за земельні ділянки водного фонду, надані в оренду, надходить до місцевих бюджетів за місцем розташування земельних ділянок.	ст. 122 Земельного кодексу України з визначенням розпорядниками земельних ділянок у межах населених пунктів обласного підпорядкування та за межами населених пунктів відповідні органи місцевого самоврядування.
4	Відповідно до вимог Водного кодексу України для укладення договору оренди водного об'єк-та в комплексі із земельною ділянкою необхідно надати такі документи: — паспорт водного об'єкта (розроблений відповідно до Порядку розроблення паспорта водного об'єкта, затвердженого наказом Мінприроди України від 18.03.2013 № 99, зареєстрованого в Мін'юсті 18.05.2013 за № 775/23307); — нормативну грошову оцінку земельної ділянки (розроблену	Виготовлення зазначеної документації потребує залучення коштів, розмір яких у багатьох випадках є значним. Кошти на такі роботи в орендодавців (обласні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування) не передбачені. Своєю чергою паспорти водних об'єктів фактично дублюють наявні розроблені технічні характеристики водних об'єктів. Значення нормативно-грошової оцінки земельних ділянок після їх розроблення здебільшого не перевищує	Передбачити на законодавчому рівні (внести зміни до ч. 5 ст. 51 Водного кодексу України) можливість укладення договору оренди водного об'єкта без розробки паспорта водного об'єкта, використовуючи дані технічних характеристик водних об'єктів, розроблених до 2013 р., у разі їх реєстрації в колишніх Управліннях водного господарства. Передбачити на законодавчому рівні (внести зміни до ст. 13 Закону України "Про оцінку земель") можливість визначення
	відповідно до Порядку нормативно-грошової оцінки земель несільсь-	значення середньої оцінки земельних ділянок по ріллі по області.	орендної плати для земельних ділянок водного фонду, нормативно-

	когосподарського призначення (крім земель населених пунктів), затвердженого наказом Мінагрополітики України від 22.08.2013 № 508 та зареєстрованого в Мін'юсті України 12.09.2013 за № 1573/24105.		грошова оцінка яких не проведена, у процентному відношенні від середньої оцінки земельних ділянок по ріллі по області.
5	Відповідно до ст. 17 Закону України "Про відходи" суб'єкти господарської діяльності, для яких ПЗУВ перевищує 1000 умовних одиниць, повинні отримувати дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, але Порядок видачі даного дозволу тривалий час відсутній.	Відсутність Порядку отримання дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами та переліку документів, які необхідно подавати суб'єкту господарювання. Найбільші підприємства області не надають переліки відходів, що утворюються в процесі їхньої господарської діяльності, відомості про обсяги утворених відходів та про організації, яким передаються такі відходи.	Затвердження Кабінетом Міністрів України Порядку видачі дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами та переліку документів, які необхідно подавати при отриманні зазначеного дозволу. Прийняття Верхов-ною Радою України Закону "Про управління відходами".
6	Заходами Націо-наль-ного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 р. № 117-р (далі — Національний план), передбачено	Відсутність законодавчої бази унеможливлює врахування положень означених законів при розробленні проекту Регіонального плану управління відходами до 2030 року.	Прискорення прийняття Верховною Радою України законопроектів, передбачених заходами Національного плану управління відходами до 2030 року.
	розроблення обласними		

	державними адміністраціями Регіональних планів управління відходами до 2030 р. (термін реалізації заходу — 2020 р.). Проте ряд законопроектів, передбачених заходами Національного плану, а саме “Про управління відходами”, “Про муніципальні відходи”, “Про небезпечні відходи”, “Про відходи упаковки”, “Про відходи електричного та електрон-ного обладнання”, “Про батарейки, батареї і акумулятори” не прийняті Верховною Радою України. Не створено також центрального органу виконавчої влади з питань управління відходами.		
7	Законодавством не передбачено заборону використання поліетиленових пакетів.	Негативний вплив на довкілля, відсутність обліку, переробки та утилізації даного виду відходів.	На законодавчому рівні заборонити в Україні використання поліетиленових пакетів з перехідним періодом до 2024 р.

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Природоохоронна діяльність у Чернігівській області здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства та з урахуванням визначених на загальнодержавному рівні пріоритетних напрямів у сфері охорони довкілля. Водночас із забезпеченням реалізації вимог законодавчої та нормативно-

правової бази постійно ведеться пошук джерел фінансування на здійснення природоохоронних заходів.

Серед першочергових завдань — реалізація вимог законів України “Про оцінку впливу на довкілля” та “Про стратегічну екологічну оцінку”.

Зокрема, забезпечується розгляд звітів, проведення громадських слухань та видача висновків з оцінки впливу на довкілля. Так, за дев’ять місяців 2019 р. розглянуто 29 повідомлень про плановану діяльність, проведено 20 громадських слухань, опрацьовано 23 звіти з оцінки впливу на довкілля та видано 23 позитивні висновки.

На сьогодні для забезпечення виконання вимог Закону України “Про оцінку впливу на довкілля” необхідно визначити зміст та форму звіту про громадське обговорення з оцінки впливу на довкілля, що є не-від’ємною частиною висновку з оцінки впливу на довкілля. Крім того, аби обласні державні адміністрації могли створювати власні експертні комісії з оцінки впливу на довкілля, потрібно створити реєстр експертів з оцінки впливу на довкілля; затвердити Положення про експертну комісію з оцінки впливу на довкілля та кваліфікаційні вимоги до експертів.

На виконання Закону України “Про стратегічну екологічну оцінку” здійснюється аналіз заяв, повідомлень та звітів зі стратегічної екологічної оцінки, надання відповідних зауважень та пропозицій до документів державного планування місцевого та регіонального рівнів. Упродовж 2019 р. розглянуто 23 заяви про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки та дев’ять звітів про стратегічну екологічну оцінку.

Проводиться навчання працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій з питань врахування екологічної складової в процесі планування розвитку території, розглядаються практичні аспекти процедури оцінки впливу на довкілля та здійснення стратегічної екологічної оцінки в процесі формування документів державного планування.

Варто зазначити, що для прийняття рішень про необхідність здійснення стратегічної екологічної оцінки незначних змін до документа державного планування, щодо якого раніше здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, необхідно затвердити критерії визначення наслідків для довкілля, у тому числі для здоров’я населення.

Ще один пріоритетний напрям діяльності — реформування системи управління відходами. У Чернігівській області, як і в Україні в цілому, склалася критична ситуація, пов’язана з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів, що характеризується подальшим розвитком екологічних загроз. Незважаючи на декларування пріоритетності проблеми відходів, розроблення відповідної нормативно-правової бази, а також впровадження різних цільових програм як на державному, так і на місцевому рівнях, процес їх накопичення не зупинено.

У рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони, Україна взяла на себе ряд зобов'язань щодо приведення власного законодавства у відповідність до вимог європейського права. На виконання положень зазначеної Угоди у сфері управління відходами в листопаді 2017 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року.

З метою реалізації зазначеної Стратегії розроблено Національний план управління відходами до 2030 року, в рамках виконання якого наразі розробляється проект регіонального плану управління відходами Чернігівської області, що буде основою для реформування системи управління відходами в Чернігівській області.

Загалом на сьогодні на території Чернігівської області обліковується 663 сміттєзвалища та полігону твердих побутових відходів, більша частина з яких (500) паспортизовані. У рамках роботи щодо виявлення несанкціонованих та неконтрольованих сміттєзвалищ забезпечується реагування на електронні звернення сервісу "Інтерактивна мапа Міністерства екології та природних ресурсів України". Так, у 2019 р. опрацьовано 83 електронні повідомлення громадян щодо виявлених стихійних сміттєзвалищ. Вказані звернення розглядаються в установленому законодавством порядку, в тому числі на засіданні комісій по безхазяйним відходам, з подальшим прибиранням сміттєзвалищ силами комунальних служб або відповідальних осіб. Крім того, відповідна інформація направляється контролюючим органам для вжиття заходів щодо порушників законодавства.

Наступним пріоритетом у сфері охорони довкілля є розвиток та збереження регіональної екологічної мережі. У цьому напрямі ведеться системна робота з поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законодавства та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Реалізація моделі екомережі області включає систему таких заходів, як:

— створення нових об'єктів природно-заповідного фонду;

— збільшення земель, наданих у користування установам природно-заповідного фонду;

— збереження природних ландшафтів на ділянках, що мають історико-культурну та рекреаційну цінність;

— проведення заходів щодо створення та впорядкування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг водних об'єктів, берегових смуг водних шляхів і зон санітарної охорони;

— запровадження особливого режиму використання земель на ділянках витоку річок;

— формування системи транскордонних природоохоронних територій міжнародного значення;

— збільшення площ захисних лісових насаджень, створення полезахисних лісових смуг та залуження земель;

— консервація деградованих і забруднених земель з наступним їх частковим залісненням;

— збільшення площі лісів, типових для даного регіону.

За кількістю заповідних об'єктів Чернігівська область посідає перше місце (669 об'єктів) в Україні і друге — за загальною площею заповідних територій (262,4 тис. га — 7,87 %). Упродовж 2018–2019 рр. оголошено три об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення у Варвинському та Прилуцькому районах. Крім того, Указом Президента України оголошено про створення у Новгород-Сіверському районі ландшафтного заказника загальнодержавного значення "Мурав'ївський".

На територіях — складових екологічної мережі проводяться спеціаль-ні заходи, спрямовані на запобігання знищенню або пошкодженню природних ландшафтів, природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, створення належних умов для їх розмноження та розселення у природному середовищі.

Нагальною проблемою є невстановлення меж більшості територій та об'єктів ПЗФ. Основна причина — відсутність фінансування. Пропонуємо зобов'язати органи місцевого самоврядування виділяти кошти на зазначені цілі з місцевих бюджетів — як з фондів охорони навколишнього природного середовища (далі — ОНПС), так і за необхідності із загальних фондів місцевих бюджетів. У разі фінансової неспроможності на зазначені заходи виділяти кошти з обласного фонду ОНПС, у тому числі на умовах співфінансування.

Відсутня земельно-кадастрова документація на переважну більшість об'єктів ПЗФ. У державній статистичній звітності з кількісного обліку земель землі, яким надано статус об'єктів ПЗФ без вилучення їх у землекористувачів, окремо не обліковуються. Землі існуючих об'єктів ПЗФ не переведені до категорії природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Крім того, під час встановлення меж об'єктів ПЗФ спостерігається відмова деяких власників та користувачів земельних ділянок погоджувати проекти землеустрою з організації та встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду, що ускладнює та затягує процедуру встановлення меж заповідних об'єктів. Для усунення зазначеної проблеми необхідно внести відповідні зміни до статті 186 Земельного кодексу України.

До екологічних пріоритетів також належить організація моніторингу довкілля області. Моніторинг навколишнього природного середовища області здійснюється суб'єктами системи моніторингу довкілля згідно з відомчими планами в рамках бюджетного фінансування, а також за кошти обласного

фонду ОНПС. Зокрема, цьогоріч у рамках Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014–2020 роки за кошти обласного фонду ОНПС досліджено стан поверхневих вод річок Десна, Білоус та Стрижень у м. Чернігові, визначено вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі обласного центру.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 "Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря" Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації як регіональним органом управління якістю атмосферного повітря ведеться активна робота з реалізації завдань щодо удосконалення системи моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря. Наразі існує необхідність затвердження на загальнодержавному рівні єдиних методик здійснення моніторингових досліджень, оновлення та узгодження нормативно-технічної бази, зокрема: з визначення категорій водних об'єктів (рибогосподарського чи господарсько-побутового водокористування); з встановлення гранично-допустимих концентрацій забруднювальних речовин у складових довкілля; затвердження переліку постів спостережень за станом довкілля.

Вважаємо за доцільне повернення функції моніторингу довкілля Державній екологічній інспекції України та її територіальним підрозділам, які мають відповідну матеріально-технічну базу і фахівців.

Варто зазначити, що разом з вищезгаданою проблематикою нормативно-правової бази серед основних проблем сфери охорони довкілля — недостатнє фінансування природоохоронної діяльності. Згідно зі статтею 42 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" основними джерелами фінансування природоохоронних заходів в Україні є державний бюджет України, місцеві бюджети, кошти підприємств, установ, організацій, фонди охорони навколишнього природного середовища, добровільні внески та інші кошти (фонди екологічного страхування, кредити банків).

Проте в поточному році лише частина надходжень екологічного податку та інших екологічних зборів з державного бюджету була спрямована на фінансування природоохоронних заходів шляхом надання субвенцій місцевим бюджетам.

Надходження до обласного фонду ОНПС Чернігівської області у 2019 р. становлять близько 15 млн грн. При тому, що запитів на фінансування природоохоронних заходів надійшло на суму близько 100 млн грн. Отже, коштів обласного фонду ОНПС не вистачає для проведення всіх необхідних природоохоронних заходів, особливо для реалізації дороговартісних проектів.

Для виправлення ситуації необхідно відновити спеціальний державний фонд охорони навколишнього природного середовища. Таким чином, увесь обсяг екологічного податку та інших екологічних зборів буде направлено суто на природоохоронні заходи та покращення стану довкілля регіонів.

Пропонуємо при підготовці Закону України "Про Державний бюджет

України на 2020 рік” передбачити спрямування коштів екологічного податку та інших екологічних зборів до державного фонду охорони навколишнього природного середовища.

В європейських країнах активно запроваджується інститут екологічного страхування як економіко-правовий інструмент реалізації екологічної політики. Страхування відповідальності за забруднення навколишнього природного середовища найбільш ефективно захищає інтереси підприємств стосовно отримання прибутків, суспільства — щодо захисту здоров’я людей та держави — через створення сприятливого інвестиційного клімату, гарантій податкових надходжень та соціальну стабільність.

Проте страхування екологічних ризиків в Україні не набуло поширення. Серед причин такого становища можна виділити насамперед законодавчі, оскільки рівень нормативно-правового забезпечення у цьому напрямі є недостатнім. Не повною мірою забезпечені юридичні гарантії відшкодування збитків, завданих забрудненням довкілля та зниженням якості природних ресурсів. Найголовніше, що треба зробити зараз, — це запровадити принцип безумовної відповідальності за шкоду довкіллю, заподіяну будь-якими суб’єктами підприємницької діяльності. За умов сучасної фінансово-економічної ситуації в країні розвиток страхування відповідальності за шкоду довкіллю може стати реальним механізмом забезпечення екологічної безпеки, ринковим важелем впливу на підприємства з метою контролю за масштабами промислового забруднення й зниження його рівня, подолання наслідків надзвичайних ситуацій та стимулом зростання національної економіки.

НАЦІОНАЛЬНІ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ТА НАУКОВІ ІНСТИТУТИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК

Найважливішим питанням екологічної політики Верховної Ради України є поступовий перехід від надання переваг економічного розвитку до пріоритетності екології в господарській діяльності країни. Цей непростий шлях можна пройти через усвідомлення суспільством важливості екологічної безпеки виживання для сучасного і майбутніх поколінь України.

Безтурботність до проявів деградації навколишнього природного середовища, що відбувається нині, породжує безвідповідальність, що вже призводить до ерозії і забруднення ґрунтового покриву, зниження якості води і атмосферного повітря. Велику тривогу викликає поводження з побутовим

сміттям, відходами промисловості і тваринництва. Ерозія земель, інтенсивні процеси підкислення ґрунтового розчину, засолення і осолонцювання ґрунтового покриву, хімічне і бактеріальне його забруднення — результати витратного ведення агропромислового виробництва, зорієнтованого на комерційні культури в землеробстві, гіпертрофований розвиток промислового птахівництва без екологічного супроводу та безвідходних технологій.

Екологічний стан ґрунтів

Інформація про екологічний стан ґрунтів України свідчить, що в останні десятиріччя спостерігається різке зростання темпів їхньої деградації. Найбільш розповсюдженими є такі деградаційні процеси — ерозія, дегуміфікація, ущільнення, забруднення, підкислення, осолонцювання, втрата біорізноманіття тощо. У структурі ґрунтового покриву країни більше третини належить ґрунтам, що потребують систематичних меліоративних заходів, а за їхньої відсутності різко погіршують свої екологічні функції та деградують.

Зокрема, за останні 130 років втрати гумусу в ґрунтах лісостепу досяг-ли 22 %, в степу — 19,5 %, на Поліссі — приблизно 19 %. Загальна площа сільськогосподарських угідь, які зазнають впливу водної ерозії, становить 13,3 млн га, зокрема 10,6 млн га орних земель. У складі еродованих земель налічується понад 2,5 млн га з середньо- та сильно-змитими ґрунтами, зокрема 68 тис. га повністю втратили гумусовий горизонт.

За різними даними, площа ґрунтів із надлишковою кислотністю складає від 5,5 до 8,5 млн га та продовжує збільшуватися. На Півдні Укра-їни виявлено 4,7 млн га ґрунтів із лужною реакцією середовища, що становить 48 % орних земель, причому майже половину площ серед них займають сильно- і середньолужні ґрунти — 2,3 млн га. Засолені та солонцюваті ґрунти в Україні займають 1,92 млн га, з них сильнозасолених — 116,3 тис. га, солончаків — 32,8 тис. га, солонців — понад 170 тис. га. Серед зрошуваних земель налічується майже 600 тис. га засолених та солонцюватих, з них 200–300 тис. га вторинно солонцюватих ґрунтів.

Фізична деградація ґрунтів, як наслідок їхнього інтенсивного механічного обробітку та зниження вмісту гумусу, охопила майже всю ріллю України. Вона проявляється у знеструктуренні верхнього шару, брилистості після оранки, запливанні й кіркоутворенні, наявності плужної пі-дошви, переущільненні підорного і більш глибоких шарів.

Україна належить до країн з високим рівнем урбанізації, що значно підвищує ризик техногенного забруднення ґрунтів, яке переважно пов’я-зане із забрудненням атмосфери викидами промислових підприємств і автотранспортних засобів, порушенням правил видобування, транспортування й переробки корисних копалин, внесення і зберігання агрохімікатів та пестицидів, з утилізацією стічних вод та їхніх осадів, побутових і промислових відходів, з наслідками катастрофи на ЧАЕС.

Боротьба із забрудненням ґрунтів ускладняються тим, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 січня 2016 р. № 94-р та рішенням

Державної регуляторної служби України від 15.07.2014 р. № 33 в Україні припинено дію актів санітарного законодавства, що затверджували гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин у ґрунті, а нових нормативів досі не створено.

У зв'язку з тим, що екологічний стан ґрунтового покриву України погіршується, одним із першочергових завдань нової екологічної політики має бути формування відповідних програм з призупинення деградації ґрунтів та земель. Законом України "Про охорону земель" передбачено опрацювання Національної програми з охорони земель. Починаючи з 2004 р., було розроблено кілька варіантів такої програми, а також Національну програму охорони родючості ґрунтів. Постановою Верховної Ради України від 02.11.2004 р. № 2133 "Про направлення на повторне читання проектів законів України "Про Загальнодержавну програму використання та охорони земель" та "Про Національну програму охорони родючості ґрунтів" ці законопроекти було об'єднано, але так і не прийнято. У 2010 р. Держкомзем України ініціював роз'єднання цих законопроектів та винесення на розгляд Загальнодержавної програми використання та охорони земель після стабілізації фінансово-економічної ситуації в Україні. На жаль, до цього часу проект Національної програми охорони земель до Верховної Ради так і не подано, хоча згідно із статтею 14 Конституції України "земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави". Отже, на відміну від інших природних ресурсів, в Україні не має загальнодержавної програми використання та охорони землі.

Головним заходом для виправлення ситуації, що склалася, має стати прийняття державної програми раціонального використання і охорони ґрунтів та надання їй статусу національної. Метою такої програми має бути створення передумов для збалансованого розвитку ґрунтового покриву та призупинення негативних процесів, що відбуваються у ґрунтах країни. Програму слід спрямувати на принципово новий для країни тип сталого (ощадливого) землекористування, який забезпечить гармонійне співвідношення між антропогенним навантаженням і природним потенціалом ґрунту до відновлення і повноцінного продуктивного і екологічного функціонування.

Наголос у програмі треба зробити на призупиненні ґрунтово-деградаційних процесів, зокрема дегуміфікації, ерозійних явищ, знеструктурення, переущільнення, збіднення ґрунтів на поживні елементи. Крім того, треба відвернути екологічні ризики, що створюються за рахунок підкислення, засолення, осолонцювання, зменшення біорізноманіття, забруднення. Обов'язково треба покращити природне середовище, умови праці і життя сільського населення, і взагалі, привабливість агросфери, особливо для молоді.

Реалізація програми повинна:

— забезпечити раціональне використання і збереження ґрунтів як найважливішого компонента екосистеми;

— забезпечити застосування ґрунтозахисних технологій при здійсненні

господарської та інших видів діяльності;

— своєчасно виявляти негативні зміни стану ґрунтів;

— забезпечити наукову обґрунтованість заходів з охорони ґрунтів;

— забезпечити гласність, повноту і достовірність інформації про стан ґрунтів, про обсяги застосованих заходів щодо їх охорони;

— забезпечити участь громадськості у прийнятті рішень у галузі охорони ґрунтів; невідворотність відповідальності за шкоду, спричинену ґрунтам.

Важливою складовою успішної протидії деградації земель є міжнародна співпраця. Системоутворюючою міжнародною угодою, спрямованою на протидію поширенню деградації земель під впливом природних та антропогенних чинників, є Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням (далі — КБО ООН), яка була прийнята у Парижі 17 червня 1994 р. та ратифікована Верховною Радою України 4 липня 2002 р. (№ 61-IV). На 12-й сесії Конференції Сторін КБО ООН (м. Анкара, Туреччина, жовтень 2015 р.) та на 13-й сесії (м. Ордос, Китай, вересень 2017 р.) сторонам КБО ООН було запропоновано затвердити добровільні національні завдання щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель (НРДЗ). Визначено, що НРДЗ — це стан, коли кількість та якість земельних ресурсів, необхідних для підтримання екосистемних функцій і послуг та підвищення продовольчої безпеки, залишається сталою або збільшується у визначених часових і просторових рамках та екосистемах.

Відповідно до цих міжнародних угод постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. було створено Координаційну раду з питань боротьби з деградацією земель та опустелюванням. На її першому засіданні 4 травня 2018 р. було прийнято три основних добровільних національних завдання щодо досягнення НРДЗ в Україні, а саме:

1) підтримання вмісту органічної речовини/гумусу у ґрунтах;

2) відновлення та стале використання торфовищ;

3) відновлення зрошення і поліпшення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель.

За цими завданнями передбачається до 2020 р. досягти стабільного рівня вмісту органічного вуглецю у ґрунтах сільськогосподарських угідь, а до 2030 р. — збільшити його не менше ніж на 0,1 %, зокрема у розрізі зон: Полісся — на 0,10–0,16 %; лісостеп та степ — на 0,08–0,10 %. Базовою (вихідною) лінією для цих стратегічних орієнтирів є результати агрохімічної паспортизації сільськогосподарських угідь станом на 2010 р., зокрема, середній вміст гумусу у орному шарі ґрунтів 3,14 % в середньому по Укра-їні, — у розрізі зон: Полісся — 2,24 %, лісостеп — 3,19 %, степ — 3,40 %.

Виконання національних зобов’язань перед міжнародною спільнотою вимагає системної роботи в рамках єдиної національної програми у найближчі п’ять років, удосконалення заходів економічного стимулювання, ефективного впровадження сучасних геоінформаційних технологій у ґрунтоохоронну діяльність.

У зв’язку з цим пріоритетом для Верховної Ради України має стати роз-

роблення проекту Закону України “Про землеробство” з встановленням адміністративної і кримінальної відповідальності за деградацію земель і забруднення їх відходами будь-якого походження. Важливе екологічне значення слід надати розробленню проекту Закону України “Про хімічну меліорацію земель в обробітку”, адже у нас уже більше 10 млн га з кислою реакцією ґрунтового розчину і майже 4 млн га — засолених і солонцюватих площ ріллі.

Біологізація землеробства

Високоефективне сучасне аграрне виробництво передбачає нарощування частки випуску сільськогосподарської продукції високої якості, що потребує переходу на інтегровані методи захисту у рослинництві, відмову від агресивних хімічних методів із шкідливою побічною дією на навколишнє середовище і здоров’я людини.

Упродовж останніх років в Україні склалася стійка негативна тенденція домінування хімічних методів захисту сільськогосподарських культур над біологічними при незначній частці останніх (у межах 4–5 %) у загальних обсягах застосування захисту сільськогосподарських культур в господарствах.

Зниження застосування біологічного методу відбулося як у відносних показниках, так і в абсолютних (табл.).

Обсяги застосування хімічного та біологічного методів захисту сільськогосподарських культур в господарствах України*

Рік	У тому числі, тис. га		Частка біологічних методів у загальних обсягах захисту с/г культур, %
	хімічні методи	біологічні методи	
1	2	3	4
1995	16801	3023	15,2
2000	11916	1054	8,1
1	2	3	4
2010	36533	2055	5,3
2012	43057	2134	4,7
2014	43304	2282	5,0
2016	43117	2056	4,6
2018	47139	1967	4,0

* За даними Держпродспоживслужби України.

Якщо у 1995 р. захист сільськогосподарських культур біологічними методами проводився на 3023 тис. га, що склало 15,2 % від усіх площ, де здійснювався захист сільськогосподарських культур, то в подальшому площі

застосування біологічних методів зменшувалися і, для прикладу, у 2018 р. становили 1967 тис. га.

Водночас застосування хімічних методів захисту сільськогосподарських культур в господарствах України інтенсифікувалося і за аналогічний період зросло майже втричі: із 16 801 тис. га у 1995 р. до 45 527 тис. га у 2013 р. та 43 117 тис. га у 2016 р.

Подальші перспективи розвитку виробництва засобів біологізації будуть насамперед визначатися збільшенням попиту сільгоспвиробників, тобто розширенням площ під екологічним землеробством, до якого відносяться всі види альтернативних систем. Для реалізації сценарію прискореного розвитку необхідно передусім формування відповідної державної політики.

Прискорений розвиток виробництва засобів біологізації потребує відповідного наукового та інженерно-технологічного забезпечення. Зокрема, виділяються такі концептуальні напрями:

1. Підвищення якості мікробіологічних та ентомологічних препаратів шляхом забезпечення виробництва маточними культурами ентомофагів та штамами-продуцентами, а також розробкою необхідної нормативно-технологічної документації.

2. Забезпечення економічної конкурентоспроможності засобів біологізації шляхом:

— створення комплексних мікробіопрепаратів з деструктивними, фун-гіцидними та ентомоцидними властивостями;

— введення в культуру нових ефективних ентомофагів;

— оптимізація за економічними критеріями та підвищення енерго-ефективності обладнання для виробництва біозасобів.

Сільськогосподарська діяльність є одним із чинників в утворенні парникових газів. До прикладу, основними джерелами емісії N_2O є використання азотних добрив та подальше їх вивільнення з ґрунту.

Закис азоту — один із найважливіших біогенних мікрогазів атмосфери Землі, відповідальний не лише за формування парникового ефекту, а й за руйнування озонового екрану планети. У порівнянні з іншими парниковими мікрогазами (CO_2 та CH_4) закис азоту має більшу (приблизно в 150 разів, ніж діоксид вуглецю, та в 40 разів, ніж метан) екранну здатність, а також суттєво перевищує їх за часом резиденції в атмосфері (приблизно 130 років), що обумовлює важливість вивчення властивостей ґрунтів як основного джерела N_2O в природі. Скорочення газоподібних втрат азоту могло б значно підвищити ефективність азотних добрив і зменшити забруднення довкілля.

Безперечно, на емісію N_2O впливають, насамперед, стратегії удобрення сільськогосподарських культур азотними добривами. За узагальненими даними 80-и польових дослідів, газоподібні втрати становлять у середньому 26 % від внесеного азоту. Їх відсоток збільшується при застосуванні високих норм добрив.

Мікробіологічними процесами, відповідальними за утворення N_2O в ґрунті, є денітрифікація та меншою мірою нітрифікація. Їх інтенсивність

переважно залежить від надходження в ґрунт азотних добрив. Цей процес супроводжується зниженням у ґрунті вмісту мінерального азоту і може протікати під впливом як анаеробних, так і аеробних мікроорганізмів.

Тому стратегії використання мінерального азоту в сільськогосподарському виробництві потребують перегляду.

З точки зору екологічної доцільності прийнятними нормами добрив у виробництві будуть такі, що максимально засвоюються рослинами і не завдають шкоди довкіллю. Це так звані фізіологічно доцільні норми добрив (які можна ототожнювати з екологічно прийнятними). Методологічні принципи їх визначення базуються на врахуванні показників перебігу процесів азотфіксації та денітрифікації при застосуванні різних норм азотних добрив. При цьому доцільними вважаються такі норми мінерального азоту, що не впливають негативно на процес азотфіксації (порівняно до показників контролю без добрив) і, водночас, не можуть індукувати розвиток процесу біологічної денітрифікації у значних масштабах. Норми фосфорних і калійних добрив розраховуються за принципом збалансованості до азотних.

Важливим чинником обмеження емісії парникових газів у землеробстві є використання мікробних препаратів у технологіях вирощування сільськогосподарських культур. Сьогодні в арсеналі розробок мікробіологів є велика кількість бактеріальних препаратів. Їх дія на продукційний процес сільськогосподарських культур є комплексною, проте серед низки складових механізму позитивної дії біопрепаратів, насамперед, слід виділити вплив на формування кореневої системи рослин, що забезпечує зростання площі поглинальної поверхні і суттєве збільшення коефіцієнтів засвоєння діючої речовини з добрив. При цьому залишкова кількість добрив у ґрунті (не засвоєна рослинами) зменшується, що значною мірою позбавляє денітрифікувальних мікроорганізмів субстрату для їх функціонування. По суті, мікробні препарати можна розглядати як чинник, що дозволяє рослинам краще засвоїти поживні речовини з ґрунту, зокрема і з добрив.

У численних польових дослідах, лізиметрах, дослідженнях за використання ^{15}N з іншими сільськогосподарськими культурами показано, що ефективність мікробних препаратів може бути еквівалентною за впливом на продукційний процес рослин дії 40–60 кг/га мінерального азоту.

Обіг земель сільськогосподарського призначення. Ринок землі

За даними The Food and Agriculture Organization (FAO) за 2017 р. Україна у світовому рейтингу розораності земель посідає перше місце. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413 загалом площа сільськогосподарських земель держави складає 42,7 млн га або 70 % площі усієї території, а площа ріллі — 32,5 млн га або 78,4 % усіх сільськогосподарських угідь. Тому, традиційно апелюючи до норм ЄС та практики європейського природоохоронного законодавства не можна ігнорувати той факт, що рівень розораності земель в Україні складає 54 %, натомість у розвинутих країнах Європи — не перевищує 35 %. Показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одну особу є найвищим

серед європейських країн і становить 0,9 га, зокрема 0,7 га ріллі (середній показник європейських країн — 0,44 і 0,25 га відповідно).

У Законі України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року" від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII (пункт 16 додатку "Показники оцінки реалізації державної екологічної політики") зазначено про зростання площі природно-заповідного фонду з 6,3 % до 15 % території України. Тому необхідні поперед-ні оцінки та прогнози розподілу земель державної та приватної форм власності унаслідок прийняття Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення", оскільки подальше зростання площ земель сіль-сько-го-сподарського призначення приватної форми власності (що на сьогодні складають 74,8 % у загальній структурі сільськогосподарських угідь держави) різко ускладнить або й унеможливить реалізацію збалансованої земельної політики, розширення природно-заповідного фонду та екомережі.

Крім того, під загрозою або у стані невизначеності опиняються інші законодавчі акти, існуючі державні програми, стратегії та рекомендації щодо охорони ґрунтів, розширення природно-заповідного фонду, збереження біорізноманіття, протидії опустелюванню тощо (Закон України "Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року" від 21.12.2010 р. № 2818-VI, Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням від 30.03.2016 р. № 271-р, "Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними" від 07.06.2017 р. № 413, наказ Мінагрополітики України від 20.08.2003 р. № 280 "Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроекосистем в Україні на період до 2025 р."), оскільки розглянуті у цих документах питання і пропозиції при запровадженні ринку землі абсолютно не порушуються. Зокрема, йдеться про задекларовану необхідність:

— збільшення частки сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) відповідно до науково обґрунтованих показників, які мають розроблятися з урахуванням регіональних та місцевих особливостей;

— зменшення площ орних земель до 37–41 % території країни шляхом виведення з ріллі схилів крутизною понад 3°, земель водо-охоронних зон, деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь;

— створення нових та розширення площ існуючих територій та об'єк-тів природно-заповідного фонду в межах сільськогосподарських угідь;

— розробку регіональних схем та програм розвитку екомережі, а також пілотних проектів землеустрою щодо впорядкування землеволодінь і землекористування територіями та об'єктами екомережі з урахуванням досвіду Європейського Союзу у сфері ландшафтного планування тощо.

Реальним механізмом реалізації цих завдань є заборона продажу сільсь-

когосподарських земель, що залишились у державній власності, продовження мораторію на продаж земель, що включені у схеми національної екологічної мережі чи до переліку сайтів Смарагдової мережі України (незалежно від форм їх власності) та формування спеціальних державних фондів із залученням інвестицій для викупу окремих категорій сільськогосподарських земель у приватних власників із визначеним відсотковим показником у межах держави та окремих областей з природоохоронною метою. Стосовно інших, вже роздержавлених земель сільсько-господарського призначення, однозначно стоїть питання послідовності дій передуючих введенню механізму їх продажу: спочатку прийняття законодавчих актів, що забезпечують належний державний контроль, створення відповідної контролюючої структури, а також законодавчо закріплену адміністративну та кримінальну відповідальність за нецільове використання земель, збереження ґрунтової родючості, що вже на даний час є надзвичайно актуальним питанням.

Відновлення басейнів малих річок

Системний підхід в охороні природи полягає у здійсненні проекту з відновлення басейнів малих річок України, розроблених вченими Національної аграрної академії наук України. Прийнявши за основу таксономічну одиницю ландшафту басейн малої річки, замість домінуючого нині абстрактного поняття "Природо-територіальний комплекс", ми вийдемо на новий організаційний рівень втілення в життя ідеї В. І. Вернадського про Ноосферу, послідовно забезпечуючи екологічну рівновагу в агро- і біоценозах. Це сприятиме комплексному проведенню в басейнах малих річок культуртехнічних і інженерних робіт, а також агро-, хемо-, біо- і фітомеліорацій, окультуренню луків і пасовищ, розширенню лісів, боротьбі з проявами ерозії. Відновлення басейнів малих річок призведе до адміністративних реформ за басейновим принципом. Такий підхід визначить пріоритетність екологічного розвитку країни, але він потребує значної законодавчої роботи Верховної Ради України із залученням до цієї справи вчених природознавчого напряму. Прийняття проекту Закону Укра-їни "Про відновлення басейнів малих річок" та супутніх проектів про їх паспортизацію, про земельні відносини й про примноження природного біорізноманіття в басейнах малих річок дасть реальний пош-товх втіленню в життя системного підходу до охорони природи.

Виробництво зерна

Сьогодні можна аргументовано розглядати декілька моделей розвитку виробництва зерна в Україні. Перша — це максималізація обсягів виробництва зерна до 100 млн. т на основі граничної мобілізації природних і виробничих ресурсів. Механізм зростання валового збору зерна до 100 млн т може бути забезпечений тільки за умови використання в посівах зернових культур 3 млн т д. р. мінеральних добрив, 20 тис. т хімічних засобів захисту рослин, 38 млн к. с. технічних засобів механізації та доведення посівних площ цієї групи культур до 17,4 млн га.

Друга модель — агробіологічна консервативна, яка передбачає суттєве підвищення екологічного індексу за рахунок скорочення посівних площ зернових культур до 12 млн га (загалом ріллі до 20 млн га) та консервації валових зборів на оптимальній позначці 60 млн т. При цьому обсяги використання мінеральних добрив і пестицидів зменшаться в 1,7–2,5 раза, але питома енергонасиченість зросте до 2,5 к. с./га для досягнення високої регламентної точності технологічних операцій.

Привабливість консервативної моделі землекористування полягає не тільки в зменшенні техногенного навантаження на частину земель сільськогосподарського використання, але і ступеня трансформації виведеної з обороту землі в заліснені зони рекреативного призначення та біосферні блоки з високою фільтраційною здатністю продуктів антропогенезу. Звичайно, що реалізація цього проекту за своїми позитивними наслідками значно перевищить план створення мережі полезахисних лісосмуг і попередить розвиток ерозійних процесів ефективніше, ніж усі існуючі заходи.

Надзвичайно високої актуальності набуває питання стратегічного виробництва зерна у зв'язку з відкриттям ринку землі. Тут одразу виникає дилема між програмними засадами аграрної політики держави, з одного боку, та приватними інтересами землевласників. Для того щоб запобігти конфліктності ситуації між державою і землекористувачами, в майбутньому необхідно закласти в закон про ринок землі основні положення програми виробництва зерна. Насамперед, слід досягти консолідації в питаннях виведення землі під біоконсервацію, оптимізації структури посівних площ зернових культур згідно з ринковими обсягами, регулювання рівня пестицидного забруднення та ін.

Уже зараз зрозуміло: збільшив виробництво зерна — одержав нові проблеми, які потребують наукового вирішення і методів регулювання. У цьому разі необхідно паралельно з розробкою проекту "Зерно Укра-їни — 2030" формувати науково-технічні програми з наукового забезпечення виробництва зерна за ключовими селекційними, технологічними та екозахисними напрямами.

Резерви підвищення врожайності зерна у сфері регулювання ефективної родючості зберігаються на високому рівні тому, що досягнуті обсяги 70 кг/га д. р. застосування мінеральних добрив залишаються в межах 40 % від нормативного (180 кг/га д. р.). З метою досягнення високої ефективності мінеральних добрив та одержання окупності валовим врожаєм необхідно дотримуватися встановлених регламентів їх застосування. Практично всі культури позитивно реагують на комбіновані способи і строки внесення за схемою 60–70 % від загальної норми під основний обробіток ґрунту, 10–15 % одночасно із сівбою і 30–40 % у формі прикореневого або позакореневого підживлення. При досягненні запланованих обсягів застосування мінеральних добрив значення способів внесення добрив суттєво зросте. Особливо важливої необхідності набере періодичний розподіл поживних елементів по всьому профілю орного шару в системі ґрунтозахисного обробітку ґрунту, а також

наближення строків внесення до фізіологічно активних періодів засвоєння їх рослинами.

Диференціація обробітку ґрунту на базі почергового застосування в сівозміні принципово різних ґрунтообробних знарядь є безальтернативною системою основного обробітку, яка урівноважує агробіоценоз і нівелює такі негативні явища як ерозія, агрофізична деградація ґрунтів, розповсюдження і висока шкодочинність бур'янів, хвороб, комах та дозволяє ефективно використовувати засоби захисту рослин та добрива.

На великому масиві наукових експериментів проявляється стійка закономірність, яка вказує на те, що незмінне використання однотипних знарядь протягом тривалого часу завжди завершується суттєвим дисбалансом в агросистемі.

При існуючій потенційній забур'яненості 300–600 млн/га насіння бу-р'янів є реальна загроза втрати 25–70 % урожаю зерна кукурудзи, 164 мм вологи і 135 кг/га д. р. основних елементів живлення. З огляду на традиційні сівозмінні ланки небезпеку для всіх культур з різною конструкцією агроценозу представляє падалиця соняшника.

Для того щоб нейтралізувати негативну дію бур'янів і сприяти очищенню ґрунту від запасів їх насіння 80–95 % посівних площ просапних культур необхідно обробити гербіцидами, а культур суцільного способу сівби 65–80 %.

Динаміка посівних площ останніх 20 років розкрила головну тенденцію у цій сфері, яка полягає у скороченні посівів кормових культур з 35 до 5 % і зростанні обсягів вирощування соняшника з 10 до 35 %. Сьогодні економічні пріоритети схиляють виробництво до розширення посівів цієї олійної культури, проте, при концентрації соняшника в посівній структурі більше 30 % середній рівень врожайності зерна 40–45 ц/га і більше стає практично неможливим.

Якщо взяти до уваги всі позитивні і негативні наслідки від деформації структури посівів, то оптимальний режим складається при умові наявності 5–10 % парів, 35–45 % озимих культур, 15 % кукурудзи і 20–25 % соняшника.

Коли відхилитися від традицій в структурі посівних площ і сіво-змінах та додати у цю сферу елементи радикалізму, то сенс матиме розгляд варіанту з розширенням посівів зернових культур та домінуванням (60–70 %) більш врожайних озимої пшениці і кукурудзи.

Організація і виконання перспективної програми екологічно збалансованого аграрного середовища повинні здійснюватися шляхом впровадження екологічно спрямованих технологічних заходів у аграрному виробництві:

— забезпечення державної фінансової підтримки щодо розробки та реалізації науково-технічних програм з питань структурної оптимізації сільськогосподарського виробництва, збереження ґрунтів, раціонального використання ресурсів, мінімізації негативного впливу на середо-вище;

— створення умов для стимулювання наукової праці, залучення талано-

витої молоді, модернізації методичної бази наукових установ, збереження експериментальної бази НААН України;

— законодавчий супровід оптимізації структури посівних площ на основі законів плодозміни та сучасних технологічних можливостей, освоєння сівозмін з високим рівнем протидії шкідливим організмам та ринковою орієнтацією продукції;

— впровадження у практику системи диференційованого основного обробітку ґрунту на базі комбінування ґрунтозахисних та інтенсивних знарядь та освоєння технологій мобілізації органічних решток для регулювання родючості ґрунтів, а також створення системи контролю якості ґрунтів у процесі їх ринкового обігу;

— за значних обсягів використання в агросистемах хімічних засобів захисту рослин та посилення контролю за обігом пестицидів в агросистемах введення обов'язкового обліку їх обігу в ротаціях сівозміни, а також встановлення рівня нормативної акумуляції в ґрунті;

— проведення картування найбільш шкодочинних, резистентних та алергенонебезпечних бур'янів в агросфері та інших біоценозах.

Виробництво промислових конопель

На сьогодні промислові (ненаркотичні) коноплі є однією із сільськогосподарських культур, яка найбільш повно відповідає стратегічним цілям і завданням "Основних засад (стратегій) державної екологічної політики України на період до 2030 року", затверджених Законом України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII.

Промислові коноплі — це традиційна для України сільськогосподарська культура, що відповідає основним вимогам раціонального природокористування та критеріям сталого розвитку — екологічному, соціальному та економічному. Ця культура повністю відповідає критерію екологічно збалансованого природокористування, збереження біорізноманіття та ґрунтів, оскільки вирощується у більшості природно-кліматичних зон, добре вписується у сучасні сівозміни, насичені кукурудзою та соняшником, зменшує забур'яненість полів, має високу ґрунтозахисну здатність від водної ерозії, потребує мінімального застосування пестицидів, придатна для вирощування на радіоактивно забруднених землях.

Промислові коноплі добре підходять для потреб малого та середнього бізнесу як з точки зору культивування, так і створення додаткових робочих міць та вироблення продукції з доданою вартістю. Загалом, конопляна сировина має широку сферу використання, сприяючи екологізації виробництва та збереженню природного біорізноманіття. У світі з неї виробляється більше 50 тис. найменувань продукції.

Продукти харчування з конопель мають цінні споживчі властивості і на сьогодні позиціонуються як "поживна, корисна їжа" та застосовуються у різних збалансованих дієтах.

Конопляне насіння має високу поживну цінність і вміщує майже 35 % олії, до складу якої входять майже 80 % поліненасичених жирних кислот. Це

єдина з природних олій, що містить у оптимальному (3:1) співвідношенні ненасичені жирні кислоти лінолеву (омега-6) та ліноленову (омега-3), що вкрай необхідні для збереження захисних функцій організму людини. Ці кислоти очищають судини (артерії), трансформують холестерин і стримують його накопичення. Особливо цінним у конопляній олії є вміст більше 2 % гама-ліноленової кислоти, що міститься у материнському молоці і досить рідко зустрічається в природі.

Промислові коноплі здатні давати високі урожаї біомаси, більше 12 т/га, що характеризується високим вмістом целюлози і тому використовується для виробництва різних видів паперу, що сприяє збереженню лісів. До речі, такий річний приріст біомаси з гектара не дає жодна порода дерев. Крім того, відмова суспільства від використання пластикових пакетів обумовлює необхідність налагодження випуску пакувальної тари і зокрема з конопляної сировини.

Ця сировина ідеально підходить для виробництва екологічно чистих утеплювачів, різного виду наповнювачів, композиційних матеріалів в автобудуванні, кострицеплит, будівельних сумішей тощо.

Дана біомаса є відновлювальним джерелом енергії. За простим ланцюгом переробки з неї виробляють паливні брикети (пелети), що за теплотворною здатністю дещо поступаються кам'яному вугіллю, але мають не високу зольність, нейтральний CO_2, а сама зола є цінним добривом. За більш довгим ланцюгом переробки з конопляної біомаси виробляють біоетанол та біогаз, залучаючи при цьому утилізацію відходів життє-діяльності тваринництва і птахівництва.

Промислові коноплі — традиційно волокниста культура. Конопляне волокно, завдяки високим споживчим властивостям, має широку сферу використання: технічний та гео- текстиль, мотузки, канати, одяг, взуття тощо, а високий вміст целюлози (приблизно 80 %) робить конопляне волокно гідною альтернативою для імпортозаміщення бавовни у багатьох виробах.

Отже, виробництво промислових конопель, маючи потужний потенціал для забезпечення сталого розвитку українського суспільства, потребує відповідної законодавчої бази для його реалізації, тому має увійти у пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років.

Виробництво енергетичних культур

Закладка плантацій багаторічних енергетичних культур (верба, тополя, міскантус, свічграс та інші) на малопродуктивних деградованих землях сприятиме відновленню їх родючості, оскільки окрім високої продуктивності цим культурам притаманна не вибагливість до ґрунтово-кліматичних умов.

Створення біоенергетичних плантацій швидкорослих дерев та багаторічних рослин сприятиме реалізації Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, оскільки вже за перший рік вегетації багаторічні енергетичні рослини формують розгалужену кореневу систему, що дозволяє зменшити ерозійні процеси. З огляду на це вирощування

біоенергетичних рослин на силових землях сприятиме зменшенню змивання верхнього родючого шару ґрунту. Крім того, плантації деревних енергетичних культур можуть виконувати роль водоохоронних захисних насаджень уздовж прибережної зони річок і озер, а також полезахисних лісових насаджень.

Потужна коренева система багаторічних біоенергетичних культур є джерелом надходження органіки у ґрунт. Результати досліджень свідчать, що тривале вирощування цих рослин сприяє накопиченню органічної речовини у ґрунті. Так, за дев'ять років вирощування свічграсу на малопродуктивних землях вміст органічних речовин у ґрунті зріс з 1,87 % до 2,40 %. Аналогічні результати отримано за вирощування міскантусу. Отже, вирощування багаторічних біоенергетичних рослин на малопродуктивних та схильних до ерозії землях сприятиме відновлюю їх родючості та забезпечить стале надходження високоякісної сировини для виробництва різних видів біопалива. Використання малопродуктивних земель для вирощування біоенергетичних культур може стати одним із пріоритетів державної аграрної політки України.

Розробка та вдосконалення технології використання високотемпературного спалювання сільськогосподарських відходів, та спеціально вирощеної біомаси високопродуктивних біоенергетичних культур в твердопаливних печах газогенераторної дії, є унікальною технологією, яка не має вітчизняних та зарубіжних аналогів. У таких печах використовується принцип "повного спалювання" сировини, при температурі більше 1000 °С, що дає змогу зменшити викиди в десятки разів, ніж у аналогічному енергетичному обладнанні.

Завдяки особливому способу горіння газогенераторні печі мають наступні переваги: — дешеве тепло з дотриманням екологічних норм, — істотна економія палива в порівнянні з аналогічними теплогенераторами, викиди наближаються до "ідеального палива" — природного газу (склад СО у вихідних газах менше 0,1 г/м^3 при допустимій нормі для спалювання природного газу 0,6 г/ м^3).

Теплогенератори можна встановлювати в сільських і міських населених пунктах з метою утилізації побутових відходів. Паливо для печі не потребує підготовки. Вологість палива може досягати 75 %. Споживання електроенергії піччю (потужністю 1–6 МВт) складає 3 кВт/1 год.

Особливо ефективна ця технологія для безпечного сушіння зернових культур (відсутнє займання зерна), контроль температура + — 1 °С. Технологія дозволяє пристосовувати піч та теплообмінник до будь яких видів сушильних камер, не руйнуючи діючого обладнання. У газогенераторних печах можна також частково спалювати (утилізувати) побутові та промислові відходи будь-якої фракції, вологості та якості. Унікальність печі полягає в тому, що вона не потребує переналаштування під різні види палива: щепа (всіх хвойних та інших порід деревини); тирса, стружка; стебла та качани кукурудзи; листя соняшнику; побутове сміття; резина; пластмаса; плівка.

Серед широкого спектру біоенергетичних культур, з якими проводяться дослідження науковцями Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України, новими, перспективними та економічно вигідними культурами для виробництва твердих видів біопалива, паливної тріски, гранул та брикетів визначено такі деревні культури, як тополя, павловнія, клен ясенелистий серед злакових культур: міскантус та просо прутоподібне. Використовуючи їх екологічні характеристики створювати енергетичні плантації як засіб боротьби з глобальним потеплінням.

Павловнія в основному використовується в будівельній індустрії та є цінною енергетичною сировиною в біоенергетиці при виробництві біопалива. Для цих цілей використовуються усі частини дерева: стовбур, гілки і листя. Біомасу павловнії також використовують в якості сировини для виробництва біоетанолу. Науковцями розроблено технологію, що ґрунтується на комбінуванні термохімічного і біотехнологічного методів переробки.

Рослини павловнії відроджуються з власної кореневої системи і можуть виростати заново до чотирьох-п'яти разів після першого зрізання. Стрижневі корені павловнії сягають 9 м завглибшки, звідки отримують поживні речовини, так що інші рослини можуть вільно існувати поряд з ними. Завдяки такому корінню вони не виснажують верхні шари ґрунту, необхідні для росту інших рослин. З однієї рослини в процесі кожної лісозаготівлі можна отримати приблизно 0,6–0,8 м^3 деревного палива.

Порівняно з іншими видами дерев, деревина павловнії легша (її щільність становить 300–350 кг/м^3 при сушінні на відкритому повіт-рі), біомаса (деревина) павловнії загоряється тільки при високих температурах (420–430 °С), її теплотворна здатність — 4,669,5 ккал/кг (18,520 Дж/кг) при вологості 0,0 %. Вона добре зберігає тепло і швидко сохне (24–28 годин в сушарці і 30–60 днів на відкритому повітрі). Деревина дуже м'яка, але не деформується. Якщо порівнювати з металами, то павловнія з-поміж дерев відповідає алюмінію серед металів. Вага 1 м^3 павловнії становить 290–310 кг, схожа на ясен.

Павловнія може досягати 27 м у висоту і від 0,3 до 1 м в діаметрі. Листя багате азотом, забезпечує поживні речовини після опадання і перегнивання на землі. Рослини мають здатність рости на бідних або еродованих ґрунтах. Біомасу можна збирати кожні 3–5 років, не потребуючи знову посадки рослин. Стовбур дерева росте приблизно 5–6 метрів в рік без вузлів та сучків. Екологи визнали павловнію найбільшим поглиначем вуглекислого газу, в наслідок чого у процесі фотосинтезу забезпечується максимальна кількість кисню в повітрі. На кожному гектарі енергетичної плантації павловнії налічується приблизно 600 дерев, які щорічно поглинають 1200 тонн двоокису вуглецю (еквівалент вихлопних газів автомобіля з пробігом у 100 000 км). Це дерево здатне поліпшити деградований ґрунт, також воно поглинає вдесятеро більше CO_2, ніж будь-який інший вид. Листкова маса з павловнії дуже часто використовується для годівлі травоїдних тварин (корови, вівці, кози та ін.). Адже її поживні характеристики близькі до люцерни

й конюшини, передусім за вмістом у зеленій масі до 20 % протеїнів (білків) та комплексу мікроелементів. Листки культури досягають в діаметрі до 75–80 см. Листкова поверхня одного дерева павловнії поглинає в середньому 15–20 кг вуглекислого газу, утворюючи при цьому 6 кг кисню за одну годину. Отже очищуються тисячі кубічних метрів повітря, що має важливе екологічне значення в густонаселених районах України.

Важливим екологічним та економічним аспектом розвитку біоенергетичної галузі є створення власної сировинної бази. Зокрема, це створення спеціальних енергетичних плантацій та полезахисних лісосмуг на основі високопродуктивних деревних культур, біомасу з яких можна використовувати як сировину для виробництва біопалива. Ефективне виробництво такого рівня може бути організовано в спеціальному енергетичному господарстві (фермі), що здійснюватиметься як в інтересах членів господарства, так і для задоволення потреб споживачів які планово замовляють сировину та спільно використовують її для кінцевої продукції в нашому випадку отримання теплової енергії.

Для підвищення рентабельності біопаливної галузі в Україні необхідна кооперація двох напрямів галузі, виробництва сировини та кінцевої продукції у вигляді енергії. Формування кооперації між виробниками біо-маси та підприємствами паливно-енергетичної спрямованості дає змогу зменшити собівартість отримання енергії, яка виробляється з рослинної сировини.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

Сучасна екологічна ситуація характеризується рисами, поєднання котрих не зустрічалось у минулому. Серед них — вичерпання невідновних і безконтрольне споживання вичерпних ресурсів, продукування і накопичення нерозкладних відходів і надкритичне збільшення тиску на біосферу маси людей та обслуговуючих тварин. Для сучасного світу характерна концепція “наповненості” (Герман Дейлі) — нестачі простору і ресурсів, не охоплених діяльністю людини. Зміна концепцій з “порожнього світу” на “наповнений світ” потребує і зміни у свідомості пересічних громадян, адже людська цивілізація сформувалася в часи саме незвіданих територій і необмежених ресурсів. У такому “порожньому світі” сформувалися політичні й суспільні ідеології, соціальні інституції, звички мислення і діяльності, характер відносини з довкіллям. Однак, людство увійшло в “наповнений світ”, із вже ґрунтовно освоєними територіями і вичерпаними ресурсами, у світ, де 97 % маси хребетних тварин складають саме людство та худоба (Ці дані надав Римський клуб у своїй ювілейній доповіді “Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet”, восени 2018 року).

За умов збереження тенденцій і масштабів впливу людської діяльності на

природу, споживання її ресурсів і продукування відходів подальша ситуація характеризуватиметься потенційною незворотністю процесів руйнації біосфери. Що, у свою чергу, ставить під сумнів перспективи існування і людства теж.

Ідея гармонізації економічних, соціальних і екологічних параметрів цивілізаційного розвитку відображена у концепції сталого (збалансованого екологічно безпечного) розвитку. З часів її прийняття на Першій в історії Конференції ООН з довкілля і розвитку (1992 р.) ця концепція слугує дороговказом для розвитку окремих країн, керівництвом до діяльності громадян. Реальні проблеми сучасного цивілізаційного розвитку відображено у Цілях сталого розвитку — Резолюції Генеральної Асамблеї ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року". Для України вони конкретизовані у Національній доповіді "Цілі Сталого Розвитку: Україна" (2017) і охоплюють чотири напрями: справедливий соціальний розвиток; стале економічне зростання і зайнятість; ефективне управління; екологічна рівновага та розбудова стійкості (Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь, 2017).

Гармонізація відносин з природою, що відбувається через зміну стратегій споживання ресурсів, прийняття природи, як універсальної цінності, розширення морально-етичного компоненту у ставленні людини до природи, формування екологічних цінностей співрозвитку з природою виступає механізмом існування в сучасному світі. Це означає формування нового світорозуміння і нового підходу до діяльності, заснованого на формуванні коеволюційних і екологічних цінностей. Суттєвим елементом і необхідною умовою гармонізації відносин з природою є вміння здійснювати екологічний вибір, приймати рішення і компетентно діяти у побутових ситуаціях, так чи інакше пов'язаних як з природними об'єктами, так і споживанням. Сутність гармонізації відносин людини і природи полягає у формуванні в свідомості людей стійких установок на необхідність рівноправного, партнерського існування людини і навколишнього середовища, без порушення механізмів його відтворення і саморегуляції, визнання себе одним із членів природної спільноти; формуванні цінностей співрозвитку, співжиття, співіснування, етичних установок у взаємодії з природою, забезпечення відповідальності кожної особистості за свої дії і вчинки у цій царині, ціннісного виміру власних вчинків.

У Ювілейній доповіді Римського Клубу ключовим завданням освіти у XXI столітті визначається розвиток мислення і грамотності, орієнтованих на майбутнє — "futures literacy". Відповідно, стратегія розвитку національної освіти повинна відповідати сучасним процесам, що забезпечить її інтегрування у європейський і світовий освітній простір. Освіта повинна "викликати інтерес, звільняти енергію і активно задіяти здібності кожного студента вчитися для самого себе і допомагати вчитися іншим". Вона має бути ціннісно і компетентнісно орієнтованою, адже "цінності — це квінтесенція людської мудрості, яка накопичується століттями". На даному етапі вони мають бути акцентовано етичні і транслювати необхідність благополуччя всіх жи-

вих істот і світу в цілому. На думку авторів доповіді освіта має культивувати розвиток інтегрального мислення, не обмежуючись аналітичним, бо саме інтегральне мислення здатне "сприймати, організовувати, узгоджувати і возз'єднати окремі фрагменти і досягати справжнього розуміння реальності".

Реальні проблеми сучасного цивілізаційного розвитку відображено у Цілях сталого розвитку — Резолюції Генеральної Асамблеї ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року", що служать дороговказом для розвитку окремих країн, мають змістовно імплементуватись у їх освітні системи і служити керівництвом до діяльності громадян.

Основним критерієм гармонізації відносин з природою виступає екологічна компетентність. Її сформованість можна оцінити, враховуючи рівень екологічної грамотності, місце коеволюційних екологічних цінностей у ціннісній ієрархії особистості; непрагматичність мотивів взаємодії з природою, побудова відносин з природою на принципах екологічної етики; природоохоронна активність громадян, формування почуття особистої причетності до екологічних проблем; відповідальності за прийняття рішень щодо діяльності у природі; усвідомлення громадянських прав та обов'язків, як механізму регулювання відносин з природою і їх гармонізації.

Одержані емпіричні дані засвідчили, що у освітньому середовищі має місце недостатнє розуміння процесів гармонізації відносин з природою, недооцінка власного впливу на довкілля і, як результат, — трансляція екологічної відповідальності на інших.

Одним із найсуттєвіших недоліків вітчизняної екологічної освіти й виховання є певна диспропорція між досить високим рівнем обізнаності учнів з екологічних проблем (переважно глобально-регіонального характеру) та практичним застосуванням знань і прийняттям рішень у конкретних життєвих ситуаціях. Зміст предметів природничого і суспільствознавчого циклів демонструє протиріччя між глобальністю представлених у них екологічних знань і відповідних вимог до учнів та можливостями школярів у їх застосуванні, обмеженими соціальним статусом і роллю, віковими психофізичними особливостями. А це, зрештою, призводить до того, що учні не вбачають можливість брати участь у вирішенні проблем довкілля, не відчувають причетності до них, а отже — й відповідальності за власні дії і вчинки.

Експериментальні дослідження дають підстави для висновку, що набагато ефективнішими як у виховному аспекті, так і збереженні навколишнього середовища є форми й методи екологічного виховання, які спрямовують учнів на вирішення проблем найближчого довкілля, тобто у їх "зону відповідальності". Тож, постає нагальна потреба у формуванні у школярів умінь приймати рішення і діяти у тій частині довкілля, на стан якої вони можуть безпосередньо впливати, виявляючи їх екологічну компетентність.

Як випливає з аналізу наукових досліджень і світового досвіду практич-

них розробок суттєвими ознаками компетентності є активна дієвість і ситуативність: компетентність неодмінно передбачає відповідальну (на основі свідомого вибору) активну діяльність (дію, поведінку) у цілком конкретній ситуації. Компетентність може виявитись у одній ситуації і не виявитись у іншій. Основними ознаками компетентності є, отже, діє-вість, ситуативність, відповідальність, що передбачає свідомий вибір моделі поведінки.

Виділення у структурі життєвої компетентності особистості екологічної складової диктується об'єктивною дійсністю, оскільки задоволення практично усіх потреб людини залежить від якісних характеристик, стану, можливостей природи. Екологічна компетентність розглядається як здатність особистості приймати рішення і діяти так, щоб наносити довкіллю якомога меншої шкоди; сукупність якостей і характеристик, що дозволяють особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку.

Учням пропонувалося дати визначення компетентності: "компетентна людина — це та, що..." Їм було надано можливість зробити кілька виборів і таким чином визначити структуру цієї характеристики особистості. До переліку можливих варіантів відповідей було включено суттєві риси компетентності, а також деякі несуттєві зовнішні ознаки, з якими може асоціюватися компетентність на побутовому рівні (наприклад, "зай-має високу посаду").

На думку 69,2 % учнів 6-х класів — це людина, яка бере на себе відповідальність. Так само вважають 57,7 % семикласників та 69,6 % восьмикласників. Тож, можна говорити, що переважна частина учнів основної школи вважає компетентну людину відповідальною. Також учні вважають компетентну людину людиною досвідченою (34,6 %; 46,0 %; 56,6 % відповідно). Для школярів кожної з паралелей можна створити "портрет" компетентної особистості. Зокрема, для учнів:

- 6-х класів — це "відповідальний досвідчений професіонал",
- 7-х класів — "відповідальна людина, яка багато знає і досягає мети за будь-яку ціну".
- 8-х класів — "досвідчена людина, яка здатна брати на себе відповідальність і досягає мети за будь-яку ціну".

Учні основної школи не вважають посаду показником компетентності, однак усвідомлюють зв'язок компетентності і професіоналізму, причому найтісніше — у 6 класі (34,6 %).

Ключовим у формуванні екологічної компетентності є усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем, власного впливу на довкілля. Наприклад, учні 6-х класів відчувають особисту причетність до екологічних проблем — про те, що вони впливають на довкілля стверджували 65,3 % школярів, заперечували вплив — 19,2 % респондентів. На цій же паралелі найменше тих, які не визначилися чи не дали відповіді на запитання (15,5 %). Молодші підлітки усвідомлюють цілісність природи, залежність людини від неї, усвідомлюють, що вплив кожного і родини на довкілля може

бути як позитивним, так і негативним — “кожна людина впливає, також і я та моя родина може захищати природу, а може негативно впливати”. У обґрунтуваннях для школярів цього віку характерні такі сентенції: “Людина впливає тим, що вона живе і допомагає вижити навколишньому середовищу, не засмічуючи екосистеми”, “ми — частина природи”, “звичайно, бо ми теж є ланкою природи”, “якщо я не буду допомагати природі — вона загине” тощо.

З віком кількість учнів, які вважають, що вони та їх родина впливають на довкілля, зменшується. Так, у 7-х класах кількість респондентів обох позицій однакова (по 38,5 %), зростає (порівняно з 6-ми класами) кількість відмов відповідати та тих учнів, що не визначилися — 23,0 %. Далі кількість тих школярів, що заперечують вплив на довкілля, перевищує 50,0 % (вважають, що впливають 26,6 %). Відмови і невизначені відповіді становлять у цій паралелі 23,4 %. При чому відсутність відповідей респондентами-восьмикласниками мотивується тим, що “нас не стосується, бо цим повинні займатись окремі організації”.

Тенденція зростання кількості учнів, які вважають, ніби вони та їхні сім’ї не впливають на стан довкілля зберігається з 8 до 9 класу. Попередня тенденція частково корелює з наступною — у 8–9 класах зменшується кількість тих, хто позитивно оцінює власний вплив на довкілля і вплив своєї сім’ї. Такі відповіді дали 14,9 % восьмикласників і 10,7 % учнів дев’ятих класів.

Більше третини старшокласників фактично вважають, що їх вплив на довкілля є позитивним. Але полягає він не у активних природо захисних діях, а у дотриманні елементарних норм і правил поведінки у природі. Таким чином, зміст екологічної діяльності залишається незмінним упродовж усього терміну шкільного навчання.

Від 8 до 9 класу майже утричі зростає кількість відповідей, у яких власний вплив на довкілля і вплив сім’ї оцінюється як негативний. У 8-х класах таких відповідей 8,1 %, а у 9-х вже 23,2 %.

Суттєвим індикатором розуміння особистої причетності до екологічних проблем і своєї ролі у вирішенні останніх є роботи, у яких вказано подвійний вплив на довкілля. Їх кількість, змінюючись хвилеподібно, загалом зростає від 7,0 % у 8-х класах до 12,0 % у 10–11-х класах.

Серед робіт старшокласників зустрічаються відповіді, що свідчать про зневіру у доцільності природоохоронної діяльності: “Наша сім’я не забруднює довкілля — позитивно впливає. Але кілька чоловік багато чого не зможуть”; “Наша сім’я сприятливо впливає на довкілля, але все одно від кількох людей цей стан не стане кращим без допомоги інших”.

Значущим, з огляду на концептуальні ідеї сталого розвитку, є динаміка кількості відповідей, у яких екологічна компетентність пов’язується з необхідністю економити воду, електроенергію, що є елементарним проявом готовності контролювати власне споживання. Кількість таких відповідей зростає від 8-х до 9-х класів з 3,2 % до 10,4 % відповідно, і знову дещо меншає у 10–11-х класах — 9,2 %. Досить часто у старших класах зустріча-

ється комплекс з таких варіантів відповідей: “вміння зберегти власне здоров’я — дотримуватись правил поведінки в природі”, що, по суті, означає збалансування власних інтересів із можливостями природи, необхідністю її збереження. Ця думка чітко й узагальнено виражена у одній із робіт 10-х класів: “здатність виживати в складних екологічних умовах, не шкодячи навколишньому середовищу”.

Водночас, якщо лише третина учнів усвідомлює залежність людини від природи і загальнотеоретичну відповідальність за стан останньої (варіант 1), то дві третини залишаються прибічниками “особливої” позиції людини як “господаря”, “споживача” природних ресурсів. Такі світоглядні позиції визначають й спрямованість практичної взаємодії з природою у відповідної частини школярів.

Під гармонійними відносинами з природою учні практично всіх вікових груп розуміють такі, при яких довкіллю наноситься якомога менша шкода (89,1–72,2 %). Такий вибір корелюється із розуміннями екологічної компетентності. Найактуальнішим такий вибір є для учнів 6-х класів. Дещо меншою популярністю у трактуванні гармонізації користується діяльність на користь природи: тут першість за семикласниками — 84,5 %. Шестикласники також відчутно лідирують у сформованості і розумінні важливості суб’єктного ставлення до природних об’єктів, що певною мірою пов’язане із віковими особливостями формування ставлення до природи — до 9 класу цей показник знижується. Показовим є також розуміння ролі і значення самообмеження споживання. Так, шестикласники, у яких рівень споживчих потреб є найнижчим із означених у експерименті вікових категорій, загалом не можуть оцінити важливість його обмеження. Як і не вбачають потреби обмежувати споживання учні 9-х класів, хоча їх споживання є найбільшим. А 68,2 % восьмикласників ладні самообмежитись. І ця ж вікова категорія школярів найменш задоволена реальним станом гармонійності відносин з природою. Вважають, що все у взаємодії з природою треба залишити, як є лише 2,1 % восьмикласників. А інші категорії учнів задоволені (до 8,5 %) і не хочуть нічого змінювати. Однак, загалом такий невисокий відсоток учнів, які вважають сучасний стан гармонізації взаємодії з природою задовільним, свідчить про розуміння учнями необхідності змін у характері відносин з природою у бік конкретних дій і вчинків екологічно компетентного характеру. Розуміння учнями необхідності і шляхів гармонізації взаємодії з природою подано на рис. 1.

Більшість вчителів відзначили позиції, що свідчать про недостатність відведеного навчального часу на вивчення екологічної проблематики, проблематики сталого розвитку і Цілей сталого розвитку — “часу менше, ніж навчальних тем” або “насправді часу завжди не вистачає”. До них ще слід додати вчителів, які відмітили обидві ці позиції — і програмою часу відведено менше, і його не вистачає насправді (69,2 % від кількості респондентів).

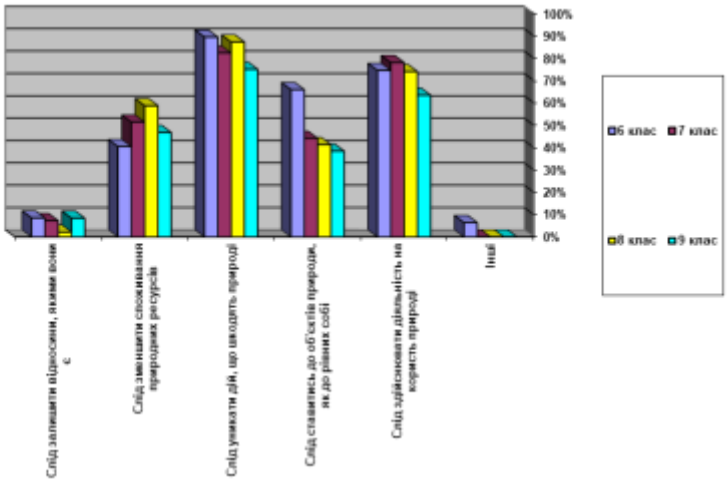

Висуваємо такі пропозиції:

• розширити мережу факультативних курсів для учнів та студентів з формування екологічних цінностей, екологічної етики та екологічної компетентності;

• запровадити в системі післядипломної педагогічної освіти навчання вчителів сучасним інтерактивним технологіям екологічного виховання учнів у закладах загальної середньої освіти.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК

1. Щодо державної екологічної політики

Головні засади державної екологічної політики закріплено відповідними статтями Конституції України, цілою сформованою системою екологічного законодавства, зокрема і у програмних документах. Так, відповідно до ст. 13 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” до виключної компетенції Верховної Ради України належить повноваження щодо визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища” (п. “а” ч. 1), яке є похідним від конституційного повноваження цього законодавчого органу щодо “визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики” (п. 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України).

Засади екологічної політики визначаються у програмних документах стратегічного характеру, які затверджуються законами. На сьогодні таким документами є Закон України від 21 грудня 2010 р. “Про Основ-ні засади

(стратегію) державної екологічної політики України на пе-ріод до 2020 р.” та оновлена стратегія, затверджена Законом України від 28 лютого 2019 р. “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”. У цих документах визначені принципи, цілі, завдання державної екологічної політики, шляхи вирішення екологічних проблем в Україні на довгострокову перспективу, а саме до 2020 р. та 2030 р. відповідно.

Мету національної екологічної політики визначено як стабілізацію і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров’я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Окрім даної Стратегії, засади екологічної політики містяться і в інших програмних документах із загальних або окремих проблем охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Питання екологічної політики розглядаються і в державних програмах, присвячених стратегічному економічному розвитку, національній безпеці, сталому розвитку, зокрема: Енергетичній стратегії України на період до 2030 р., затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 1071, Стратегії національної безпеки України, затвердженої указом Президента від 26 травня 2015 р., Стратегії сталого розвитку “Україна — 2020”, затвердженої указом Президента від 12 січня 2015 р. № 5, а також указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” та рядом інших документів.

Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” у ст. 6 виділяє такі види екологічних програм, а саме: державні цільові програми, міждержавні, регіональні, місцеві та інші територіальні програми. Як визначено в даній статті, вони приймаються на перспективу з метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України по організації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Державні екологічні програми теж затверджуються Верховною Радою України відповідно до п. “б” ч. 1. ст. 13 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” та п. 6 ч. 1 ст. 85 Конституції України. Вони розробляються у порядку, встановленому Законом України “Про державні цільові програми” та Порядком розробки та затвердження державних цільових програм, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106, іншими нормативно-правовими актами.

Загальнодержавні екологічні програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої вла-

ди. Це, зокрема, затверджені законами України за поданням Кабінету Міністрів: Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р., Загальнодержавна програма "Питна вода України" на 2006–2020 рр., Загальнодержавна цільова програма поводження з радіоактивними відходами, Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р. тощо.

Інші види екологічних програм стосуються окремих адміністративно-територіальних одиниць чи вирішення окремих проблем охорони довкілля. Вони затверджуються Кабінетом Міністрів за поданням державних замовників, а саме: центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Прикладом є: Комплексна (зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 07.12.2011 р. № 1270 та інші.

Місцеві екологічні програми розробляються виконавчими органами сільських, селищних, міських рад або місцевими державними адміністраціями, згідно з делегованими їм районними та обласними радами повноваженнями і затверджуються на пленарних засіданнях відповідних рад (ст. 26, 33, 43, 44 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Важливими для реалізації екологічної політики є й питання законодавчого регулювання здійснення стратегічної екологічної оцінки, стосовно планів і програм, які готуються для секторів економіки, що є джерелами впливу на довкілля та передбачають активне споживання (експлуатацію) природних ресурсів і які фіксуються в екологічній доповіді. Так, відповідно до ст. 7 Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті, ратифікованого Законом України № 562-VIII від 01.07.2015 р., в екологічній доповіді визначаються, описуються та матеріально оцінюються ймовірні суттєві екологічні, зокрема, пов'язані зі здоров'ям населення, наслідки реалізації плану чи програми та його/її доцільні альтернативи.

Задля реалізації вищезазначеного Верховною Радою України прийнято Закон України "Про стратегічну екологічну оцінку". Цей Закон спрямований на регулювання відносин у сфері оцінки наслідків виконання документів державного планування для довкілля, зокрема для здоров'я населення. Метою стратегічної екологічної оцінки, як зазначається в законі, є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування (п. 1 ст. 3 Закону).

У п. 3 ст. 1 Закону України "Про стратегічну екологічну оцінку" дано визначення поняттю "документів державного планування". Ними є, окрім інших, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, зокрема зміни до них, які розробляються та/або

підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування та стосуються об'єктів та видів діяльності, щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля, або які вимагають оцінки з огляду на ймовірні наслідки для територій та об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі.

У вирішенні наявних проблем в сфері екології чільне місце належить державній екологічній політиці як сукупності рішень і дій, що здійснюються уповноваженими органами влади і управління в сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки в масштабах держави і по різноманітних напрямах, а також використовуваних для цього правових і таких, що знаходяться поза сферою права способів і засобів. На сьогодні прийнято виокремлювати пріоритетні, перспективні, довготривалі і поточні завдання державної екологічної політики.

Крім того, ця проблема потребує вирішення таких питань: 1) в чому полягає сутність еколого-правової політики; 2) якими є цільові орієнтири еколого-правової політики; 3) які складові входять до еколого-правової політики і як формується кожний її напрям; 4) як ці напрями та складові мають бути реалізовані в чинному екологічному законодавстві та при реалізації його норм на практиці.

Щодо визначення поняття "еколого-правова політика", то в теорії екологічного права, як і в чинному законодавстві, на теперішній час відсутнє чітке визначення цієї дефініції, що негативно позначається на реалізації екологічних проблем в суспільстві. Зокрема, нині мають місце "затиснення" суспільства в застарілі норми, прогалини в екологічному праві, негативно сприймаються нашарування великої кількості дрібних змін і доповнень до екологічного законодавства. Значним є масив підзаконних актів, якими регулюються екологічні суспільні відносини за відсутності відповідного закону, а також існування окремих підзаконних актів, які приймаються інколи не на виконання, а всупереч чинним законам. Практика законотворчої діяльності в сфері регулювання екологічних відносин, закріплення концептуальних засад розвитку вітчизняного екологічного законодавства та еколого-правової політики не є системною.

Також на державному рівні відсутні глибокий аналіз і прогноз, ураху-вання громадської думки й кваліфікована оцінка можливих наслідків (ризиків) прийнятих рішень. Так, прийнятий нещодавно Верховною Радою України Закон "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року" від 28 лютого 2019 р. дає підстави дійти висновку: стратегічні цілі та завдання, на досягнення яких спрямована національна екологічна політика, що проводилась і проводиться відповідно до положень Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на пе-ріод до 2020 року" від 21 грудня 2010 р., залишаються недосяжними або точніше — державна екологічна політика, що проводиться в Україні протягом тривалого часу, поки що не досягла

визначених цілей.

Водночас зауважимо, що у Законі України “Про основні засади (стратегію) національної екологічної політики до 2030 року” зазначені міжнародні зобов’язання України, передбачені, зокрема, Угодою про асоціацією з ЄС та Паризькою угодою, а також вимірювані показники ефективності, які повинні бути досягнуті до 2030 року.

До основних засад екологічної політики України включено досягнення Україною Цілей сталого розвитку, які були затверджені на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р. Що це означає для України? Цілі сталого розвитку ООН — це загальний заклик до дій, спрямованих на подолання бідності, захист планети, забезпечення миру та достатку для кожного. Іншими словами — це чіткі орієнтири з конкретними цільовими показниками, які повинні бути виконані до 2030 р., зокрема викладені в Національній доповіді “Цілі сталого розвитку: Україна”, підготовленій 2017 р. Хоча Цілі сталого розвитку ООН і бралися до уваги під час підготовки державних стратегічних документів, однак уперше вони прописані на рівні окремого зазначеного вище закону.

Вказані цілі стосуються якості води та повітря, змін клімату, сталого виробництва, споживання, а також поводження з відходами. Отже, закон передбачає, що:

до 2030 р. 17 % енергії отримуватиметься з відновлювальних джерел (на сьогодні цей показник не перевищує 6 %);

частка сільського населення, що має доступ до покращених умов водовідведення й санітарії, становитиме 80 % (зараз це 2 %);

частка відходів, що захоронюють на полігонах, зменшиться до 35 %;

викиди підприємств в атмосферне повітря скоротяться на 77,6 %;

викиди в атмосферне повітря від транспорту зменшаться на третину;

частка територій зі статусом природно-заповідного фонду (заповідники, національні парки тощо) збільшиться з 3803 га до 9095 га;

енергоємність економіки зменшиться удвічі;

третина водних ресурсів (річки, озера тощо) матимуть належний екологічний стан (на сьогодні практично всі поверхневі та підземні води забруднені).

Серед основних завдань Стратегії — суттєве підвищення екологічної свідомості громадян, поширення екологічних цінностей та популяризація екологічної освіти. Засадничими цілями екологічної стратегії — 2030 є також сталий розвиток та збалансоване використання природних ресурсів, обов’язкова присутність екологічних вимог в усіх сферах життєдіяльності, зменшення екологічних ризиків та належне екологічне врядування.

Документ передбачає низку інструментів, що сприятимуть досягненню зазначених цілей. Насамперед це адаптація національного права до європейського законодавства, імплементація екологічних стандартів ЄС, оскільки в Україні більшість цих стандартів не відповідає викликам сьогодення. Для запобігання та контролю за забрудненням буде запроваджено інтегрований

дозвіл. При цьому ефективнішій екологізації виробництва мають сприяти екологічна сертифікація, маркування, екологічне управління й аудит. Окрім цього, передбачене активне використання фінансових та економічних інструментів для розвитку "зеленої", ресурсоефективної та низьковуглецевої економіки, модернізації виробництва.

Передбачається, що екологічна політика України, яка тривалий час орієнтувалася на подолання негативних наслідків, тепер повинна буде ґрунтуватися на їхньому запобіганні, усуненні першопричин їх виникнення та займатися покращенням якості довкілля, а отже — і поліпшенням якості життя кожного українця.

Водночас, оцінюючи положення Закону України "Про основні засади (стратегію) національної екологічної політики до 2030 року" від 28 лютого 2019 р., можна дійти висновку, що запропонований нібито рух уперед насправді є тупцюванням на місці. Нинішню стадію можна назвати перезатвердженням. Не варто вірити і в ілюзії щодо фінансової спроможності країни до вирішення основних стратегічних завдань державної екологічної політики.

На сьогодні, не так потрібна нова редакція Стратегії, як саме створення умов, за яких виконання її положень було б ефективним і мало б позитивні наслідки.

Чи не найголовнішою причиною погіршення стану довкілля та змін клімату, на нашу думку, слід визнати екологічну безграмотність представників владних структур, а також бізнесу і населення. З огляду на це, стратегічні цілі і завдання, які передбачені як чинним законом, так і законом 2019 р., можуть бути досягнуті виключно шляхом одночасного поєднання зусиль до вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем. Таке завдання в сучасних, перш за все економічних, реаліях України є надзвичайно складним. Його вирішенню має передувати конституційне закріплення економічної системи держави як основи законодавчого забезпечення не лише економічної політики України, а й її со-ціальної та екологічної політик.

Також змістом господарсько-правового механізму раціоналізації природокористування має стати імплементація екологічних цілей в економічні інтереси товаровиробників. За відсутності чітких екологічних імперативів у державному регулюванні, екологічної модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази виробництв, цілісної системи управління у сфері екології (природокористуванням, охороною довкілля, забезпеченням екологічної безпеки), стабілізувати кризові процеси в державі неможливо, а про перспективи подальшого економічного розвитку годі й думати.

Тому, державною екологічною політикою слід вважати систему законодавчо визначених цілей та заходів органів державної влади на всіх рівнях та в усіх сферах суспільного життя щодо забезпечення раціонального екологічно безпечного господарювання, високоефективного збалансованого природокористування, створення сприятливих умов для забезпечення здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища

та природно-ресурсного потенціалу країни. При цьому основою державної екологічної політики в умовах євроінтеграційних прагнень України має стати законодавчо визначена обов'язковість врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень, при розробленні документів, які містять програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального, місцевого та об'єктного розвитку.

Формування та реалізація державної екологічної політики має відбуватися за напрямами, які передбачають гарантування екологічної безпеки життєдіяльності громадян України, запобігання деградації навколишнього середовища; впровадження належних матеріальних, процедурних, інституційних та інших необхідних механізмів та інструментів щодо її регулювання та встановлення адміністративно-правових, організаційних, фінансово-економічних та інших умов для реалізації і захисту права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також забезпечення раціонального природокористування. Тому не випадково, що державна екологічна політика України, згідно з існуючою Стратегією на період до 2020 року, спрямована на досягнення таких стратегічних цілей:

1) підвищення рівня суспільної екологічної свідомості;
2) поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
3) досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;
4) інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління;
5) припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;
6) забезпечення екологічно збалансованого природокористування;
7) удосконалення регіональної екологічної політики.

Крім того, нагальною вбачається необхідність створення робочої групи у складі провідних учених-юристів, практиків для напрацювання сучасної Концепції еколого-правової політики Української держави.

2. Пріоритетні напрями реалізації кліматичної політики держави

Пріоритетними напрямами реалізації державної екологічної політики України на сьогодні визнане: формування та реалізація кліматичної політики; розробка й прийняття доктрини Національної стратегії управління відходами до 2030 року; зменшення промислового забруднення та його контроль та прийняття й впровадження розробленої Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення; реалізація Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні; впровадження європейських стандартів оцінки впливу на довкілля, а саме прийняття та введення в дію законів України "Про оцінку впливу на довкілля" від 23 травня 2017 р. (та створення відкритого Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля) та "Про стратегічну екологічну оцінку" від 20 березня 2018 року; практичне запровадження

європейської моделі інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом та розробка Стратегії водної політики; розвиток природно-заповідної справи та розширення екомережі, зокрема, схвалення рішенням Кабінету Міністрів України розширення мережі природоохоронних територій України на 17 тис. 842 га; у сфері надрокористування розроблено пакет законодавчих змін, зокрема, затверджено правила розробки нафтових і газових родовищ; створення Загальнодержавної автоматизованої системи "Відкрите довкілля", яка має забезпечити вільний доступ до інформації про стан довкілля та екологічні ризики для безпечної життєдіяльності в Україні тощо.

Одним із ключових пріоритетних напрямів екологічної політики України є продовження формування та реалізації кліматичної політики. На сьогодні сформована система нормативно-правових актів, що дозволяє Україні виконати свої зобов'язання як перед міжнародним співтовариством, так і перед Європейським Союзом відповідно до підписаної та ратифікованої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка повністю набрала чинності 1 вересня 2017 р. Так, Україна змогла увій-ти в десятку лідерів міжнародної кліматичної політики.

Для реалізації зовнішньої екологічної кліматичної політики Україна ратифікувала Законом від 14 липня 2016 року Паризьку угоду. У внутрішній кліматичній політиці після її ратифікації Україна розпочала процес реалізації її положень. Зокрема, були розроблені і затверджені розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932 Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року та від 6 грудня 2017 р. № 878-р План заходів щодо виконання концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. На виконання ст. 4 Паризької угоди та за технічної підтримки Агентства США з міжнародного розвитку "Муніципальна енергетична реформа в Україні" була розроблена Стратегія низьковуг-лецевого розвитку України до 2050 року. Мінприроди України також завершило підготовку проекту Закону України "Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази", в якому передбачені окремі норми щодо регулювання поводження з F-газами — речовинами, що мають одні з найвищих потенціалів глобального потепління.

Другим, не менш важливим напрямом сучасної державної екологічної політики є розробка і прийняття доктрини Національної стратегії управління відходами до 2030 року (далі — Стратегія), яку було ухвалено розпорядженням Кабінету Міністрів від 8 листопада 2017 р. № 820 та Національного плану управління відходами до 2030 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 року № 117-р відповідно до положень Рамкової Директиви 2008/98/ЄС про відходи (в частині, що стосується розроблення планів управління від-ходами).

Національна стратегія управління відходами запроваджує в Україні європейські принципи поводження із усіма видами відходів: твердими побутовими, промисловими, будівельними, небезпечними, відходами сільського

господарства тощо. Нова Стратегія передбачає: 1) запровадження принципів циклічної економіки та розширеної відповідальності виробника, які мають заохотити бізнес до мінімізації утворення відходів та зацікавленості в їх переробці; 2) впровадження п'ятиступеневої ієрархії поводження з відходами, яка працює в Європейському Союзі.

На сьогодні триває робота над підготовкою національного та регіо-нальних планів і нової законодавчої бази, що дозволить втілити її на практиці. Так, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України 12.04.2019 № 142 затверджені Методичні рекомендації з розроблення регіональних планів управління відходами. Міністерство енергетики та захисту довкілля працює над сегментарними законами для запровадження в Україні нової моделі управління відходами, які будуть відповідати Стратегії та найкращим міжнародним моделям поводження з відходами. Так, у Верховній Раді України зареєстровані законопроекти № 10411 від 02.07.2019 р. "Про управління відходами", підготовлений ще Міністерством екології та природних ресурсів та № 2207-1 від 16.10.2019.

Третім напрямом екологічної політики з метою забезпечення екологічної безпеки життя і здоров'я людей є зменшення промислового забруднення та його контроль, що також є одним із важливих зобов'язань України у рамках виконання Угоди про асоціацію з ЄС і, зокрема, адаптації національного законодавства до норм європейського екологічного права, а саме Директиви 2010/75/ЄС про промислове забруднення. З цією метою було розроблено Мінприроди України і схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 402-р Концепцію реалізації державної політики у сфері промислового забруднення. Дана концепція в першу чергу передбачає реформування видачі дозволів, які стосуються промислового забруднення, а також спрямована на поступове зменшення обсягів цих забруднень. Зокрема, йдеться про впровадження інтегрованого дозволу, найкращих доступних технології, методів управління і графіка їх імплементації.

Четвертим важливим напрямом реалізації екологічної політики Укра-їни слід виділити реформування системи державного нагляду (конт-ролю) у сфері охорони довкілля, яке почалося в 2017 р. і досі триває. Так, схвалено Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 616 (далі — Концепція).

У Концепції основною причиною критичного стану навколишнього природного середовища визнано саме низький рівень реалізації екологічної політики в України. Тому з урахуванням виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Угодою про зону вільної торгівлі та Планом законодавчого забезпечення реформ, з метою запровадження державної системи моніторингу та спрощення системи державного контролю Концепцією запропоновано утворення Державної природоохоронної служби України та ліквідація Державної екологічної інспекції України.

Також Концепцією чітко передбачено три етапи її реалізації де саме протягом першого етапу (2017 р.) передбачалося: затвердити Кабінетом Міністрів України план заходів з реалізації Концепції; утворити Службу та затвердити положення про неї; ліквідувати Держекоінспекцію та її територіальні органи; провести конкурс на зайняття посад у Службі та її міжрегіональних територіальних органах; передати усі повноваження Держекоінспекції Службі. Проте, протягом першого періоду не було прийнято ні плану заходів з її реалізації, ні Положення про Службу з визначенням функцій та повноважень з чітким розмежуванням компетенції та обов'язків. Кабінет Міністрів 14 серпня 2019 р. своєю постановою № 750 "Деякі питання Державної природоохоронної служби України" ліквідував Державну екологічну інспекцію і територіальні та міжрегіональні територіальні органи Державної екологічної інспекції та утворив Державну природоохоронну службу України. Проте, вже 12 жовтня 2019 р. прийняв постанову КМУ № 873 від 12.10.2019 р. якою визнав постанову № 750 такою, що втратила чинність.

У проекті Закону України "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 р." (далі — Проект Стратегії 2030) запропоновано нову методику та визначені нові показники оцінки реалізації державної екологічної політики, повністю відмінні від Закону України "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 р. (далі — Стратегія 2020). За загальною економічною формулою ефективність — це співвідношення мети (цілі) до результату. На наш погляд, дана методика може визначити оцінку окремих визначених показників, а не їх ефективність. Також вона не відображає ефективність реалізації конкретних визначених цілей екологічної політики, бо не враховує усі критерії та інструменти для реалізації принципів та завдань екологічної політики.

На наш погляд, можна і доречно поєднати і показники ефективності Стратегії 2020 і показники оцінки реалізації екологічної політики визначені в Проекті Стратегії 2030 і тоді можна буде визначити і ефективність реалізації в цілому Стратегії екологічної політики і окремих її цілей.

У зв'язку з вищевикладеним, необхідно відзначити, що в правовому регулюванні розглянутих та інших напрямів екологічної політики Укра-їни відзначається тенденція до нарощування законодавчих основ їх забезпечення та реалізації взятих зобов'язань по їх правовому регулюванню, однак, як показує практика, їх ефективність, а значить і досягнення цілей екологічної політики, залежать перш за все від створення ефективного механізму реалізації прийнятих норм та, що найголовніше, від бажання і намірів держави виконувати свої зобов'язання.

3. Удосконалення екологічного законодавства

По-перше, із природоресурсних кодифікованих актів слід буде вилучити застарілі норми, дублюючі положення та колізії як всередині ресурсних підгалузей, так і на рівні галузевих еколого-правових взаємодій, заповнити прогалини в правовому регулюванні. Певною мірою відповідні прогалини можуть бути усунені шляхом підвищення до законодавчого рівня окремих

регулюючих положень підзаконних нормативно-правових актів.

По-друге, слід здійснити заходи консолідуючого характеру: в кожній із природоресурсних підгалузей на даний час паралельно із відповідними кодексами діє значна кількість профільних законів. Так, земельні відносини, поряд із Земельним кодексом України, регулюються такими законами, як: "Про оцінку земель", "Про охорону земель", "Про державну експертизу землевпорядної документації", "Про державний контроль за використанням та охороною земель", "Про використання земель оборони", "Про розмежування земель державної та комунальної власності", "Про землеустрій", "Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)", "Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів", "Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності", "Про Державний земельний кадастр", "Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах", "Про правовий режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів" та деякі інші. Усі ці законодавчі акти слід об'єд-нати "під одним дахом" Земельного кодексу шляхом консолідації, при цьому значно спростивши механізми правореалізації.

Аналогічна ситуація спостерігається в правовому регулюванні відносин щодо надр, де поряд з Кодексом України про надра діють також Гірничий Закон України, закони "Про державну геологічну службу України", "Про концесії", "Про угоди про розподіл продукції", "Про нафту і газ", "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними", "Про видобування та переробку уранових руд". Зазначене свідчить про існування підстав для проведення нового етапу кодифікації законодавства у цій сфері, потребу у новій редакції Кодексу про надра з метою поліпшення кількісних і якісних характеристик відповідного законодавства.

Новий етап систематизаційних дій очікує й регулювання лісових та флористичних відносин.

Сьогодні вже ні для кого не є секретом, що суттєво відстає від потреб практики, що стрімко розвивається, регулювання водних відносин. Уже було кілька невдалих спроб переглянути Водний кодекс України, чинна редакція якого була прийнята ще в 1995 р., в процесі першої хвилі кодифікації природоресурсного законодавства України. Вважаємо, що нагальним на другому етапі систематизації екологічного законодавства має стати й впорядкування водного законодавства України шляхом розроб-лення нової редакції Водного кодексу України.

Історично, ще з радянських часів, склалося так, що базове природоресурсне регулювання формувалося в основному у формі кодексів. Лише фауністичне, флористичне та атмосфероохоронне законодавство мали на своїй

вершині закони як головні джерела підгалузей. Вважаємо, що на другому етапі цього процесу має бути кодифіковане також законодавство про тваринний світ та атмосферне повітря шляхом прийняття Кодексу України про тваринний світ та Кодексу України про атмосферне повітря. У другому з означених документів важливо повернутися до поєднання в процесі регулювання суто охоронного аспекту з регламентацією відносин щодо використання атмосферного повітря, що надасть даному нормативно-правовому акту ознак комплексності, яких йому наразі бракує.

Систематизація екологічного законодавства повинна синхронізуватися з аналогічною спрямованістю законотворчих дій у деяких інших галузях законодавства, що мають органічні зв'язки з екологічною сферою, та норми яких несуть виражене екологічне навантаження.

(1) Удосконалення ядерного законодавства. Ядерне законодавство регулює ядерні відносини, що склалися в Україні. Правова ситуація, що утворилися в державі у цій сфері, характеризується значною розпорошеністю важливих положень ядерного права в сотнях нормативно-правових актів різної юридичної сили, різної сфери застосування, що спричинено значною кількістю суб'єктів нормотворчості. У результаті масив відповідних правових документів нині не становить єдиної, належно узгодженої системи. Актам, які створювалися під егідою різних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, часто бракує комплексності в регулюванні, вони не позбавлені дублюючих і суперечливих положень, що створює колізії в процесі правозастосування. Деякі регулятивні положення, що містяться в підзаконних актах, потребують підвищення їхньої юридичної сили до законодавчого рівня. Є й такі положення ядерного законодавства, що мають тимчасовий характер, а отже, мають бути скасовані як такі, що втратили своє регулювальне значення.

Особливі вимоги ставить перед ядерним законодавством України і проголошений курс на європейську інтеграцію, однією із найважливіших умов якої є адаптація ядерного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна є учасницею усіх основних міжнародних договорів з питань розвитку ядерної енергетики, гарантування ядерної та радіаційної безпеки. Під егідою ООН та її спеціалізованих установ, насамперед МАГАТЕ, крім того, напрацьовано значну кількість резолюцій, які хоча й не є актами обов'язкової сили, маючи для держав та інших суб'єктів міжнародного права рекомендаційний характер, однак дають чіткі орієнтири щодо розвитку національних правових систем у певній сфері. На жаль, відповідні міжнародні документи не завжди належно враховані у правовій системі України при регламентації ядерних відносин.

Вважаємо, що за цих обставин назрілим є питання розроблення та ухвалення Ядерного кодексу України. Не торкаючись усіх аспектів опрацювання проекту цього кодексу, зауважимо, що він має кореспондувати екологічному законодавству, зокрема, майбутньому Екологічному кодексу в питаннях гарантування екологічної безпеки при розміщенні, проектуванні, реконстру-

кції та експлуатації ядерних об'єктів, залученні громадськості до ухвалення рішень, що стосуються розвитку ядерної енергетики, здійснення державного контролю за додержанням вимог охорони довкілля, екологічної безпеки у процесі експлуатації АЕС, перевезенні, складуванні та утилізації ядерних відходів та відпрацьованого ядерного палива, інформування громадськості про стан ядерної та радіаційної безпеки тощо.

(2) Удосконалення містобудівного законодавства. Синхронно з екологічною сферою слід також здійснювати систематизаційні дії в царині містобудівного законодавства. Останнє також уже пройшло шлях накопичення нормативно-правового матеріалу, який наразі потребує систематизації. При цьому має бути забезпечено належне врахування вимог охорони навколишнього природного середовища в містобудівній діяльності, зокрема, при плануванні територій, розвитку населених пунктів, спорудженні окремих об'єктів містобудування. Обнадійливі перспективи в цьому контексті пов'язувалися з розробленням проекту Містобудівного кодексу України, який було підготовлено й прийнято за основу Верховною Радою України ще 30.06.2010 р. (постанова Верхов-ної Ради України № 2376-VI). На жаль, остаточній редакції цього законопроекту не довелося побачити світ, насамперед у зв'язку з відсутністю належного опрацювання його концептуальних засад, реальної кодифікації правових норм, лише формальним поєднанням у одному акті положень різних законів. Натомість 13.01.2011 р. було ухвалено проект Закону України № 2943-VI "Про регулювання містобудівної діяльності", нормами якого під виглядом удосконалення дозвільних та погоджувальних процедур у будівництві було практично знівельовано базові вимоги екологічного законодавства. Вважаємо за необхідне повернутися до розроблення проекту Містобудівного кодексу України, а оптимальним часом розгортання відповідних робіт вважаємо період після прийняття Екологічного кодексу України.

(3) Удосконалення енергетичного законодавства. Пов'язаними систематизаційними процесами в екологічній сфері, на наш погляд, повин-на стати й кодифікація енергетичного законодавства. Це законодавство в Україні на сьогодні також являє собою розгалужену систему, значна частина норм якої прямо чи опосередковано взаємодіє з екологічним законодавством у регулюванні різних аспектів розвитку енергетики, зокрема, щодо використання природних енергоресурсів, розміщення енергетичних об'єктів, будівництва ліній електропередач, їх експлуатації й охорони, енергозбереження, використання альтернативних джерел енергії тощо. Розроблення Енергетичного кодексу України є перспективним законотворчим кроком, який також має бути узгодженим із відповідними процесами в екологічному законодавстві.

(4) Удосконалення законодавства про захист населення та територій від екологічно несприятливих наслідків. Окремий законодавчий блок сьогодні в Україні складає законодавство про захист населення та територій від екологічно несприятливих наслідків надзвичайних ситуацій природного та тех-

ногенного походження. На даний час відповідне законодавство не впорядковане і позбавлене уніфікованих концептуальних засад. Уже була спроба кодифікувати законодавство з питань правового режиму територій, що постраждали від Чорнобильської катастрофи, та захисту населення, яке перебуває на радіоактивно забруднених територіях. Проект Чорнобильського кодексу України (реєстр. № 9254 від 20.03.2006 р.) був внесений на розгляд Верховної Ради України IV скликання і лишився не розглянутим. Серед причин, які спонукали до розроблення цього кодексу, було названо: розпорошеність норм цього законодавства по різних законах та підзаконних нормативних актах, неприпустимі згідно з принципом верховенства права в державі (ст. 8 Конституції України) розбіжності між підзаконними й нормативними актами та законами, тобто брак комплексного підходу до врегулювання "чорнобильських" проблем, належного механізму контролю за неухильним виконанням відповідних норм і положень внутрішнього законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, неналежне фінансування заходів, передбачених законами України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 28.02.1991 р. та "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 27.02.1991 р. Вважаємо, що зазначені проблеми мають бути вирішені в процесі кодифікаційних робіт щодо адміністративного, екологічного та фінансового та деяких інших галузей законодавства.

(5) Екологізація законодавства України. Важливою складовою регулювання екологічних відносин в Україні є екологізація інших галузей вітчизняного законодавства. Специфіка еколого-правових норм полягає в тому, що вони часто діють не безпосередньо, а через регулювання конкретної господарської чи іншої діяльності. Від того, наскільки органічно вплетені екологічні імперативи в тканину інших галузей законодавства, значною мірою залежить дієвість усієї системи еколого-правового регулювання. Важливо при цьому усвідомлювати, що йдеться про норми, що не належать до галузі екологічного законодавства, а значить і не входять до сфери його систематизації, але ці норми повинні бути враховані, простежені як такі, що забезпечують ефективність відповідних систематизаційних дій. Важливо, щоб відповідні норми не просто дублювали приписи екологічного законодавства, будучи механічно перенесеними до інших галузей, а відображали б специфіку тієї чи іншої галузі регулювання: господарської, цивільної, фінансової, адміністративної, трудової чи інших.

4. Проблеми реалізації норм екологічного законодавства

Важливо підкреслити, що становлення нової правової системи, на нашу думку, в Україні відбувається складно, суперечливо. На сьогодні робота з упорядкування законів і нормативно-правових актів екологічного спрямування є слабкою, недостатньо ефективною. Існують великі проблеми пов'язані з відсутністю стратегічності в цьому сегменті, або інакше, його нестабільності.

Не вирішують проблеми в повному обсязі і численні законодавчі “латки” — зміни і доповнення до чинного законодавства. Фактично новації часто запроваджуються указами Президента України чи постановами Кабінету Міністрів України.

Такий стан справ викликає своєрідне відчуття безперспективності в проведенні кодифікаційних робіт у сфері, пов’язаній з регулюванням екологічних відносин, щодо забезпечення екологічної безпеки.

Зазначена ситуація веде до наступних негативних наслідків. По-перше, правозастосовувачу стає важко орієнтуватися в законодавстві, яке швидко змінюється. Особливо в програшне становище потрапляють усі рядові громадяни. Якщо професійний юрист, якість роботи якого прямо пропорційно залежить від підтримання в актуальному стані своїх знань про зміни чинного законодавства, користується однією з автоматизованих довідникових правових систем або виписує Відомості Верховної Ради України, Офіційний вісник, то інші громадяни не мають можливості обтяжувати свій бюджет подібною статтею витрат. Коли громадянину необхідно ознайомитися з правовою нормою, він придбаває відповідний кодекс у найближчому книжковому магазині. В ситуації, що склалася, ймовірність того, що куплений кодекс виявиться застарілим, доволі висока.

Практично неможливо сьогодні придбати чинні кодекси в останній редакції, оскільки за той час, поки видання готується до друку, виходить з типографії і надходить на прилавки, в цей нормативний правовий акт вносяться нові зміни. Це, в свою чергу, веде до слабкого знання населенням законодавства, негативно відбивається на підготовці юридичних -кадрів.

Збереження практики хаотичних і частих змін значною мірою нівелюють плюси кодифікації, оскільки громадяни, навіть ознайомившись із змістом кодексу, виданим в поточному місяці, ризикують пропустити зміни в законодавстві, внесені законодавцем після підписання видання до друку.

Помилковою була б відмова від внесення змін в кодифіковане законодавство, яке не може бути закляклим і повинно відповідати потребам сучасного суспільства, яке швидко змінюється. У зв’язку з цим, видається, необхідно знайти компромісне рішення, яке б дозволило одночасно підтримувати динамізм кодифікованих законів і забезпечувало їх стабільність, доконечно необхідну для усвідомлення змісту чинних правових норм права населенням, озброєння практикуючих юристів якісними екземплярами кодексів, економії матеріальних ресурсів суспільства тощо.

Аналіз чинного екологічного законодавства і практики його реалізації показує, що зміни, які відбуваються в суспільно-політичному житті України прямо впливають на “старіння” еколого-правових норм, що призводить до їх неефективності, а проведення широкомасштабних реформ спонукає до оновлення практично всіх галузей законодавства, які є складовою комплексної системи законодавства, як екологічне, а також проведення кодифікаційних робіт у зазначеній сфері.

Отже, актуальність дослідження процесів кодифікації екологічного зако-

нодавства визначається триваючим процесом кодифікації галузевого законодавства і незавершеністю його теоретичного осмислення.

Зокрема, сьогодні потрібен компроміс між приватно-правовими та публічно-правовими інтересами в сфері регулювання екологічних відносин та забезпечення екологічної безпеки. Основним джерелом цього має стати особливий характер екологічних прав людини та обов'язок держави їх забезпечити і гарантувати реалізацію, що також обумовлено потребами громадянського суспільства.

З огляду на зазначене до характерних особливостей сучасного систематизаційного процесу в галузі екологічного законодавства України можна віднести такі:

1) з боку законодавця та органів державної влади не приділяється достатньої уваги питанню систематизації екологічного законодавства України, не дотримується безперервність та послідовність у даному процесі.

Аналіз стратегічних програмних документів щодо розвитку екологічної політики свідчать, що в них не розглядається систематизація екологічного законодавства України як пріоритетний напрям провадження екологічної політики, як шлях покращення стану навколишнього природного середовища та забезпечення екологічних прав, як один із інструментів удосконалення екологічного законодавства.

Зокрема, діюча Стратегія державної екологічної політики Укра-їни на період до 2020 року, затверджена Законом України від 21.12.2010 № 2818-VI, визначає ряд стратегічних цілей і завдань національної екологічної політики, серед яких абсолютно нічого не зазначається щодо необхідності систематизації екологічного законодавства України. Згідно з зазначеним Законом для підвищення рівня суспільної екологічної свідомості, екологічної безпеки, поліпшення екологічної ситуації, досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, інших цілей достатньо розвитку нормативно-правової бази лише в окремих сферах екологічного законодавства. Розглядаючи законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища як один із інструментів реалізації національної екологічної політики, законодавець вважає, що його основними вимогами є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність;

2) держава "уникає" вирішення проблеми систематизації екологічного законодавства України та взяття відповідальності за громіздкий обсяг роботи.

Окресливши ще в 1998 р. серед основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки систематизацію екологічного законодавства шляхом кодифікації та консолідації, законодавець фактично так і не перейшов до реалізації більшості їх складових етапів. У 2003 р. завдання щодо

кодифікації екологічного законодавства шляхом розроблення проекту Екологічного кодексу України Верховна Рада України передоручила Кабінету Міністрів України, який аналогічно його не виконав. Так само у 2006 р. Кабінет Міністрів України аналогічно переклав завдання щодо проведення кодифікації екологічного законодавства України у формі Екологічного кодексу України на ряд органів виконавчої влади (Мінприроди, Мін'юст, МНС, Мінекономіки, Держкомзем, Держкомлісгосп, Держводгосп, за участю Національної академії наук України), робота яких теж не завершилася конкретним результатом;

3) на державному рівні відсутня будь-яка офіційно затверджена концепція систематизації екологічного законодавства.

Сама ідея затвердження такої концепції неодноразово висловлювалася науковцями-правниками. Зокрема, ряд науковців наголошують на важливості розроблення та затвердження Верховною Радою України Концепції систематизації екологічного законодавства, яка повинна нормативно закріпити форми систематизації екологічної галузі законодавства, їх параметри, обсяги і строки, стратегічні напрями відповідних систематизаційних робіт, відобразити методологічні підходи щодо критеріїв відбору відповідних нормативних актів, вирішити проблему обсягів законодавчого регулювання екологічних правовідносин, інше, з метою консолідації правотворчих зусиль у цій сфері та виходу на прийняття обґрунтованих з точки зору теорії систематизації законодавства законів.

У той же час важливим є проведення систематизації екологічного законодавства України на основі єдиної саме наукової концепції, основні положення якої полягають у визначенні: цілей і завдань систематизації даної галузі; комплексу вихідних умов систематизації, а також факторів, що впливають на фіксацію умов і меж систематизації екологічного законодавства; форм систематизації стосовно конкретного етапу розвитку екологічного законодавства, їх особливостей у зв'язку із специфікою сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку екологічного законодавства; критеріїв відбору систематизуючих нормативно-правових актів щодо обраних форм систематизації; базових правових орієнтирів законодавства, що систематизується (цілей, завдань, принципів, системи дефініційованих правових понять);

4) питання систематизації екологічного законодавства не є предметом активного обговорення з боку держави на різноманітних слуханнях, круглих столах, конференціях та інших публічних заходах.

Так, ще в 1999 р. Інститутом законодавства Верховної Ради України була проведена масштабна міжнародна науково-практична конференція на тему "Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики" за участю провідних науковців та практиків, де піднімалося також і питання систематизації екологічного законодавства України. З того часу подібна активність держави до обговорення питання систематизації екологічного законодавства України не була помічена, незважаючи на плідну роботу в даному напрямі фахівців юридичної науки. Водночас подібна фахова дис-

кусія на державному рівні щодо систематизації екологічного законодавства України відсутня на сьогодні, присутність якої дозволило б залучити до даного процесу зацікавлену громадськість;

5) держава в особі органів державної влади стоїть на позиції щодо форми систематизації екологічного законодавства України шляхом його кодифікації, тобто прийняття Екологічного кодексу України, без будь-якого обґрунтування вибору саме такої форми систематизації.

На сьогодні панівною є позиція, за якою систематизація екологічного законодавства зводиться до використання кодифікації у вигляді Екологічного кодексу України, і лише цієї однієї форми. Так, постановами Верховної Ради України № 188 від 05.03.1998 р., № 565 від 20.02.2003 р., проектом Закону України № 5170 від 20.02.2004 р., постановою Кабінету Міністрів України № 747 від 25.05.2006 р., розпорядженням Кабінету Міністрів України № 880-р від 17.10.2007 р. було передбачено прийняття проекту Екологічного кодексу України. Натомість будь-яке обґрунтування щодо вибору саме такої форми систематизації екологічного законодавства як кодифікація і без використання інших (консолідації, інкорпорації) з боку органів державної влади не наводиться. Як убачається, держава в особі законодавця та органів державної влади до вибору форми систематизації екологічного законодавства підходить хаотично та необґрунтовано;

6) до процесу систематизації екологічного законодавства України з боку держави фактично не залучена наукова спільнота та майже не беруться до уваги вагомі напрацювання в даній сфері науковців-правників в галузі екологічного права.

Проблема систематизації безпосередньо екологічного законодавства є предметом уваги чималого числа науковців-правників, які оприлюднили своє бачення на численних конференціях, круглих столах та в наукових статтях. Звісно, процес систематизації екологічного законодавства України з метою досягнення позитивного успіху та якісного результату має ґрунтуватися на наявній сьогодні досить непоганій науково-теоретичній базі. Напрацювання представників юридичної науки можуть бути ґрунтовним орієнтиром у виборі форм систематизації та визначення послідовності їхнього застосування, безпосередньо підготовки структури та змісту кодифікованого акта в галузі регулювання екологічних відносин, які обов'язково повинні бути використані законодавцем та іншими органами державної влади, уповноваженими на систематизацію екологічного законодавства.

Однак, прикро відзначати, що до діючого процесу систематизації екологічного законодавства України з боку органів державної влади фактично не залучається наукова громадськість, представники галузі екологічного права та його суміжних наук, даний процес не координується і не узгоджується з науковим осередком, а вагомі досягнення у цій сфері науковців-правників залишаються поза увагою.

Отже, проведений аналіз стану систематизаційного процесу в Україні в галузі екологічного законодавства України свідчить, що, на жаль,

на сьогодні Україна не може похвалитися успіхами в цій сфері. Будь-якого істотного прогресу в напрямі систематизації екологічного законодавства не спостерігається, а поодинокі ініціативи органів державної влади щодо системного вдосконалення екологічного законодавства не мають позитивних результатів. Водночас не вирішення проблеми систематизації екологічного законодавства України не знімає це питання з порядку денного, а лише посилює його актуальність, адже кількість нормативно-правових актів в сфері охорони навколишнього природного середо-вища, забезпечення екологічної безпеки та використання природних ресурсів лише зростає, наявні між ними суперечності та неузгодженості, інші недоліки не зникають, що негативно відзначається на стані навколишнього природного середовища, забезпеченні екологічних прав, правовому регулюванні екологічних відносин та правозастосовній діяльності.

Вбачаємо також за необхідне вивчення та запозичення позитивного досвіду країн, а саме: Франції, Швеції, Італії тощо, де процес систематизації дійшов до найвищого свого рівня, а саме кодифікації, і завершився прийняттям екологічного кодексу.

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ

Розбудова системи інтегрованого екологічного управління та освіти

Академія є провідною організацією Міністерства енергетики та захисту довкілля у сфері освітньої, науково-практичної та методичної роботи з питань охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, проведення екологічної експертизи, впровадження механізмів екологічного менеджменту, зокрема екологічного аудиту, стандартизації, сертифікації та метрології у галузі охорони навколишнього природного середовища, підготовки наукових еколого-експертних оцінок щодо стану об’єктів підвищеної екологічної небезпеки. Академія є координаційним центром з розробки та впровадження нових інструктивно-методичних та рекомендаційних документів з вищезазначених напрямів діяльності.

Академія займається комплексними питаннями екологічного управління та вищої екологічної освіти, захисту кандидатських та докторських дисертацій, вирішення практичних питань охорони довкілля. Особливістю діяльності Академії є застосування загальноприйнятого в європейській та світовій практиці міжсекторального підходу, зокрема й на грані взаємодії екології та енергетики.

Надаємо тези щодо внеску Академії в посилення екологічної складової у різних секторах економіки України. Нижченаведені пріоритетні напрями ґрунтуються на новітніх знаннях фахівців вищої категорії, професорів та докторів наук Академії, лауреатів Державної премії в галузі науки і техніки,

які мають значний досвід в цій сфері:

1. Забезпечення адаптації законодавства України у сфері охорони нав-колишнього природного середовища до законодавства ЄС. Це є правовим підґрунтям для подальшого реформування галузі. Створення умов, спрямованих на досягнення конкретних результатів для можливості переходу до "зеленої" економіки на європейських засадах. З метою економічного стимулювання упровадження технологій більш чистого виробництва та вдосконалення інтегрованої системи управління актуальним є завдання впровадження "зелених" закупівель у державному секторі. Для цього необхідно відповідне нормативно-правове забезпечення, методична та інформаційна підтримка, забезпечення комунікацій.

2. Впровадження екологічних проектів міжнародного та національного значення, зокрема з питань подолання негативних наслідків глобальної зміни клімату.

3. Управління переробкою відходів, зокрема відходів упаковки, видобувної промисловості, в рамках циркулярної економіки.

4. Оптимізація управління установами природно-заповідного фонду України з урахуванням принципів Всеєвропейської екомережі.

5. Удосконалення використання коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, зокрема місцевими громадами.

6. Захист та ефективне використання природних ресурсів, підвищення промислової безпеки та гігієни праці.

7. Прогнозування екологічних ризиків еколого-енергетичної безпеки.

8. Формування міжсекторальної взаємодії з питань відновлюваної енергетики усіх видів генерації (сонце, вітер, вода, біогаз та біомаса).

9. Виконання Європейських вимог щодо енергоефективності та екологічного аудиту.

10. Запровадження геоінформаційної системи (ГІС) територій та об'єк-тів природно-заповідного фонду України, розвиток Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

11. Розробка та створення робочого прототипа ядерної енергоресурсної станції п'ятого покоління ЯЕРС G-5 з метою отримання електроенергії, високотемпературного тепла та енергосировини на основі принципів зеленої ядерної енергетики.

12. Розробка програми та впровадження технологій для переробки і знищення особливо небезпечних відходів а також сміттєзвалищ шляхом переробки промислових та комунальних відходів на енергосировину — штучна нафта, синтез газ та інше.

13. Наближення українського законодавства з питань стандартизації та сертифікації до європейських вимог.

14. Здійснення оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки з урахуванням комплексного підходу, виконання відповідних досліджень та підвищення кваліфікації відповідних фахівців.

15. Посилення євроінтеграційного процесу та екологічної складової про-

грами національних заходів Комісії Україна-НАТО.

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА “ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ’Я ІМ. О. М. МАРЗЄЄВА НАМН УКРАЇНИ”

Щодо стану забруднення навколишнього середовища канцерогенно небезпечними речовинами: ризик для населення на шляхи його зменшення

Проблема злоякісних новоутворень, якій присвячується засідання Верховної Ради України, є медико-біологічною, а зростання їх числа — соціально-екологічною.

Загально визнаним є висновок експертів Міжнародного агентства з вивчення раку (МАВР), що до 70–90 % пухлин людини пов’язано із особливостями способу життя та дією канцерогенних факторів навколишнього середовища і виробництва. Саме через це у зниженні онкологічної захворюваності населення особливе місце займає онкологічна (або первинна) профілактика, головна мета якої полягає в усуненні можливостей впливу на людину канцерогенних факторів, серед яких провідна роль належить хімічним сполукам.

Для України ця проблема має особливе значення.

По-перше, у нас спостерігалась і зараз спостерігається висока, зокрема у порівнянні з іншими країнами, щільність промислових підприємств, які є джерелом утворення канцерогенних речовин і викидів їх у навколишнє середовище. Особливо це стосується Донбасу та При-дніпров’я.

По-друге, більшість підприємств різних галузей промисловості, розміщених на території України, згідно з класифікацією Міжнародного агентства з вивчення раку, кваліфікуються як канцерогенно небезпечні безпосередньо для людини. Так, до загального переліку небезпечних виробничих процесів зараз входять 23 найменування, і більшість з них характерна для України. Найбільшу канцерогенну небезпеку обумовлюють, зокрема, газифікація вугілля, виплавка заліза, сталі, підприємства гумової промисловості, виробництво алюмінію, коксу, а також меблів, взуття тощо.

Отже, зазначені виробничі процеси охоплюють підприємства чорної та кольорової металургії, нафтопереробну промисловість, виробництво гумових, азбестовмісних виробів, будівельних матеріалів, теплоенергетику тощо. Сюди ж необхідно додати і автотранспорт, який за своїм сумарним викидом шкідливих речовин слід розглядати як найбільш потужне джерело канцерогенних речовин.

По-третє, ось уже більше 30 років дія хімічних канцерогенів на території України відбувається на тлі радіоактивного забруднення.

І нарешті, ще два аспекти. Важливою особливістю сучасної ситуації в країні є наявність несприятливих соціально-економічних та психоемоцій-

них факторів, які спроможні впливати на онкологічну захворюваність населення. Стресові ситуації обумовлюють розвиток депресивного стану у людини, а це є значним фактором канцерогенного ризику.

Крім того, сьогодні на тлі певного спаду виробництва працюють саме ті підприємства, що є основними забруднювачами довкілля (металургійні, коксохімічні, асфальтобетонні тощо). Унаслідок зберігається високий рівень концентрацій канцерогенних речовин у навколишньому середовищі.

На жаль, із загального числа сполук, що нараховує більше 60 тис. найменувань, з якими людина стикається в різних сферах життєдіяльності, тільки для незначної кількості з них проведено експериментальну оцінку канцерогенної активності, яка на сьогодні доведена для більш як 1000 сполук.

Проте, дати їм гігієнічну оцінку канцерогенної небезпеки для людини сьогодні важко. Передусім, це обумовлено відсутністю знань щодо наявності їх в довкіллі та кількісних параметрів їх визначення, а також гігієнічних чи екологічних стандартів.

Якщо проаналізувати зазначені в міжнародній класифікації речовини за ступенем поширеності в навколишньому середовищі, канцерогенною активністю та впливом на популяцію населення, то можна визначити, що пріоритетними сполуками є канцерогени трьох класів: поліциклічні ароматичні вуглеводні, нітрозаміни та важкі метали.

Ці сполуки є стійкими в навколишньому середовищі, легко включаються в біологічні ланцюги і діють на людину, як правило, комплексно — з атмосферним повітрям, питною водою і харчовими продуктами. Високі рівні їх реєструються у повітрі виробничих приміщень.

Але первинним ланцюгом тут є атмосферне повітря. У повітряному басейні сучасних міст регулярно ідентифікуються 16 поліциклічних ароматичних вуглеводнів, індикаторним показником яких є бенз(а)пірен, нітрозаміни — нітрозодиметиламін та нітрозодіетиламін, важкі метали — хром, нікель, кадмій, свинець тощо. Однак, за питомою вагою серед названих канцерогенів, першим можна поставити бенз(а)пірен, що складає майже 60–70 % від загальної суми, далі йдуть нітрозаміни — до 30 % і важкі метали — до 6 %.

Одночасно необхідно наголосити, що, якщо бенз(а)пірен та метали є продуктами техногенного забруднення, то нітрозаміни є результатом трансформації забруднення атмосфери азотовмісними сполуками, насамперед, оксидами азоту. Для цих пріоритетних речовин є, до того ж, і спільні джерела забруднення навколишнього середовища.

Як показує аналіз багаторічних макромасштабних ефектів, отриманих в нашому інституті шляхом відбору щоденних середньодобових проб протягом року, концентрації бенз(а)пірену в атмосферному повітрі великих міст, таких як Київ, у 2–3 рази більші, ніж на території малих міст (Чернігів, Житомир), а на території великих промислових центрів (Кривий Ріг, Дніпро, Запоріжжя) більше, ніж у Києві, у 12 разів.

Крім того, на території міст також спостерігається суттєва різниця

в рівнях забруднення за різними функціональними зонами.

Так, на автомагістралях концентрації бенз(а)пірену наближаються до таких, які вимірюються поблизу промислових зон, і у 5–10 разів вищі, ніж в сельбищній зоні.

Аналогічні закономірності характерні і для інших канцерогенних сполук — нітрозамінів та важких металів.

Характеризуючи аерогенне навантаження на населення і розкладаючи його за складовими, важливо визначити, що найбільшу питому вагу має доза, яку ми отримуємо, знаходячись вдома, у звичайних домашніх умовах. Це обумовлено тим, що рівень забруднення житла — це похідна від ступеня забруднення повітря. При цьому термін перебування в житлі найбільший, крім того, тут є свої додаткові джерела забруднення — це переважно кухня і куріння.

На загальний рівень канцерогенного навантаження впливають не тільки ті чи інші джерела забруднення, але й умови їх розміщення, тобто планування населених місць. Найбільш значне загальне навантаження на населення спостерігається у таких містах України, як Кам'ян-ське та Нікополь, в яких промислові об'єкти розміщено по периметру. І який би не був напрямок вітру, димові викиди лягають на місто.

У питній воді, як і у воді водойм, у канцерогенному відношенні пріоритетними речовинами є нітрати та інші азотовмісні сполуки, які є попередниками екзогенного та ендогенного синтезу нітрозамінів, а також продукти хлорування води у процесі водопідготовки.

Що стосується бенз(а)пірену та важких металів, то їх розповсюдження виглядає наступним чином. Ці сполуки є малорозчинними, у воді практично не спостерігається перевищення їх ГДК. Але вони накопичуються в донних відкладеннях і є небезпечними для водних об'єктів, і передусім для риби, яка використовується у харчуванні.

Дещо більшу небезпеку являють хлорвмісні сполуки. Якісний та кількісний склад цих сполук залежить від вихідного вмісту у воді їх попередників — гумінових та фульвокислот, фенолів, хінонів тощо. Як правило, в процесі хлорування води при водопідготовці утворюються хлороформ та інші продукти.

Як засвідчили експериментальні дані Інституту громадського здо-ров'я НАМН України, хлорвмісні сполуки в тих концентраціях, що нерідко вимірюються у воді, є канцерогенно небезпечними. До того ж, хлороформ діє у комбінації з іншими сполуками цього ряду, що сприяє зростанню виходу пухлин та скороченню латентного періоду їх розвитку, як при збільшенні концентрації самого хлороформу, але ще більше при умові його дії разом з іншими сполуками. У цьому разі ризик зростає з 2×10^{-6} до $2{,}2\times10^{-5}$.

За розрахунками агенції по захисту навколишнього середовища США ризик від вживання хлорованої води ще вищий і становить $2{,}5–2{,}8\times10^{-4}$. Це важливо для України, де більша частина населення вживає для питних потреб хлоровану воду, що готується із поверхневих водних джерел. Тільки

дніпровську воду після водоочистки вживає понад 35 млн населення.

Розпочатий з 2002 р. в Україні за ініціативи МОЗ України моніторинг хлорованої води на вміст, зокрема хлороформу, свідчить, що в окремих регіонах у воді визначається його надмірна кількість. Особливу занепокоєність викликає якість питної води за цим показником у Херсон-ській, Дніпропетровській, Харківській областях, де вміст у воді хлороформу в 3 рази і більше перевищує ГДК (60 мкг/л).

Що стосується забруднення ґрунту, то, як правило, території сільськогосподарських угідь, включаючи території по вирощуванню продуктів для дитячого харчування, є відносно чисті, вміст канцерогенів тут не перевищує ГДК. Забрудненими є території, що знаходяться в зоні впливу великих промислових об'єктів та поблизу автотранспортних магістралей I та II категорій. Тут є значне перевищення ГДК бенз(а)пірену та важких металів, що призводять до транслокації цих речовин з ґрунту у рослини, які тут вирощуються.

Який же ризик існуючого забруднення для населення?

Ось лише один приклад епідеміологічних досліджень, проведених у забруднених регіонах країни, який засвідчив роль канцерогенних речовин в розвитку раку легень.

У ряді міст (Київ, Кривий Ріг, Кам'янське) та для сільської місцевості було розраховано реальне аерогенне навантаження на населення 5 канцерогенів: бенз(а)пірену, дибенз(a,h)антрацену, нітрозодиметиламіну, хрому та нікелю, тобто тих речовин, для яких характерною є дія на органи дихання. Ці дані було співставлено з даними по захворюваності населення на рак легенів і встановлено прямий кореляційний зв'язок між цими факторами. Математичне моделювання дозволило встановити внесок окремих речовин в розвиток раку . На першому місці знаходиться бенз(а)пірен, на долю якого випадає 40 % у Кам'янському і 20 % — у Києві. Далі етіологічним фактором виступає нітрозодиметиламін і ще менше важкі метали — хром та нікель.

Моделювання залежностей доза-ефект свідчить, що на рівні тих концентрацій, що мають місце на території сучасних міст, ризик розвитку новоутворень складає 6–10 випадків на мільйон населення від дії однієї речовини. Але якщо визначається дія канцерогену на тлі супутніх токсичних сполук, ризик зростає до 12–17 випадків.

Ведучи розмову про канцерогенну небезпеку хімічного забруднення, слід звернути увагу на характер онкологічної захворюваності населення та зміни спектру індукованих пухлин за відповідних змін у стані довкілля.

Отже:

— по-перше, виходячи з динаміки змін у спектрі онкологічних захворювань та їх частоти, ми маємо усі підстави припустити, що людський організм як біологічна система чутливо реагує на усі негативні явища нав-колишнього середовища;

— по-друге, поява нових канцерогенних факторів, як і зростання рівня забруднення, призводить не тільки до підвищення загального числа новоутворень, а і до зміни їх спектра за локалізацією та морфологією.

Як висновок, легко передбачити, що медико-біологічний ефект поліпшення екологічної ситуації, і насамперед, зменшення забруднення довкілля канцерогенами, має, безумовно, проявитись у зниженні захворюваності населення на злоякісні пухлини. Очевидно, що первинна профілактика раку має стати пріоритетним напрямом у розв'язанні проблеми зменшення захворюваності населення на злоякісні новоутворення, а провідними ланцюгами — природоохоронні заходи та здоровий спосіб життя.

І на завершення необхідно послатися на дані Національного канцер-реєстру, які свідчать, що в останні роки спостерігалася стабільність, а згодом і зменшення числа хворих на рак легенів. Чи не є це результатом паралельного зменшення викидів в атмосферу шкідливих речовин, і передусім, бенз(а)пірену, який є індикаторним показником усієї групи поліциклічних ароматичних вуглеводнів?

Які ж основні недоліки розробки проблеми первинної профілактики раку у сучасних умовах?

По-перше, це звикання суспільства до забруднення навколишнього середовища канцерогенами і модифікаторами їх дії та відсутність відчуття небезпеки від існуючого рівня перевищення ГДК.

По-друге, мала ефективність держаного моніторингу за забрудненням. В основному, існуюча система спрямована на констатацію реального стану довкілля і в ній ще не знайшли відображення дії щодо поліпшення ситуації та її прогнозування.

По-третє, контроль канцерогенних речовин у довкіллі є надто обмеженим. Вимірюванню підлягають лише ті сполуки, для яких розроблено методи з використанням існуючої вітчизняної аналітичної бази. Однак вона вкрай відстала, звідси багато небезпечних речовин (діоксини, азбест, біфеніли тощо) в Україні взагалі ніколи не контролювались і ми не маємо жодної інформації щодо їх наявності в навколишньому середовищі і харчових продуктах.

І, нарешті, налагоджена в Україні система екологічної та санітарно-гігієнічної експертизи, на жаль, проводиться без урахування канцерогенної небезпеки. А вивченням цих факторів у системі МОЗ України займаються лише лічені фахівці, які зосереджені у 2–3 лабораторіях науково-дослідних установ.

Отже, щоб кардинально змінити ситуацію в країні і зменшити канцерогенне навантаження на населення, у державі повинна діяти програма первинної профілактики раку, спрямована на попередження захворюваності на злоякісні новоутворення шляхом вилучення канцерогенно небезпечних факторів із довкілля, виробництва та побуту.

Основним елементом вибору і здійснення стратегії боротьби із забрудненням навколишнього середовища канцерогенними факторами як основи первинної профілактики раку є:

— удосконалення організації моніторингу за забрудненням канцерогенами об'єктів довкілля;

— здійснення інвентаризації викидів канцерогенно небезпечних речовин; проведення паспортизації канцерогенно небезпечних виробництв та робочих місць;

— проведення гігієнічної сертифікації технологічних і виробничих процесів, продуктів, товарів, з якими контактує населення в побуті та виробничих умовах щодо канцерогенної безпеки;

— інтенсифікація розробки гігієнічних нормативів та методів ідентифікації канцерогенів;

— розробка програми зменшення викидів канцерогенів у довкілля:

• від промислових об'єктів — шляхом впровадження нових екологічно чистих технологій, використання закритих циклів, устаткування термокаталітичного допалення, заміни канцерогенно небезпечних домішок у рецептурах на неканцерогенні тощо;

• від автотранспорту — шляхом використання каталізаторів, заміни палива на екологічно чисте, перехід на електроавтомобілі;

— впровадження пропаганди здорового способу життя — "палінню — ні" на громадському та індивідуальному рівні.

На сьогодні є можливість швидко і без значних витрат поновити контроль бенз(а)пірену в атмосферному повітрі міст України шляхом відбору проб структурами українського гідрометеорологічного центру і визначенням у відібраних пробах бенз(а)пірену нашою лабораторією.

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА "ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ"

Пріоритети політики сталого розвитку

На сьогодні головним завданням для України у частині забезпечення сталого розвитку стає оновлення базових ідей та концептів досягнення поставлених цільових орієнтирів. У цьому відношенні доцільно зосередити увагу на осучасненні уявлень про сталий розвиток. Зокрема, ця проблема пов'язується із двома принциповими позиціями. Перша позиція торкається питань актуалізації євроінтеграційних процесів. Друга позиція орієнтує на визначення інноваційних методів досягнення поставлених цільових орієнтирів. Слід зазначити, що ці дві настанови пов'язані одна з одною, тому що реальна євроінтеграція може реалізуватися тільки за умов використання оновлених підходів, які кореспондуються з її вимогами. У більш предметному вигляді йдеться про широку імплементацію на теренах України публічно-приватних форм управління сталим просторовим розвитком. Тобто базовим для суспільства стає орієнтир на вдосконалення просторової системи управління сталим розвитком територій на засадах застосування інноваційних

публічно-приватних форм організації господарювання. На тлі визначеного важливим стає досі не достатньо вивчене питання підвищення ефективності використання природно-ресурсних активів. Саме через їх залучення у бізнес-структури місцеві громади та населення мають можливості використовувати реальні важелі управління природними ресурсами на європейських принципах належного врядування з отриманням відповідного зиску. Звісно, у цьому зв'язку виникає необхідність поглиблення низки концептуальних засад, серед яких суттєве місце займає питання розвитку інституціо-нального середовища у контексті реструктуризації відносин власності на природні ресурси, упорядкування повноважень органів виконавчої влади, визначення адекватних форм оцінки еколого-економічної безпеки та формування відповідної політики розвитку територій інноваційного типу. Зазначимо, що за передовою європейської практикою, така політика спирається на зустрічно-корпоративне управління територіальними утвореннями як бізнес-екосистемами за участі населення і бізнесу, які інтерактивно через платформні механізми взаємодіють із владою та отримують можливість формувати відповідальну господарську діяльність.

Тому пошук балансу структури управління природними ресурсами у площині просторової організації природно-господарської діяльності стає нагальним питанням, спрямованим на забезпечення інтегрованого управління сталим розвитком, включаючи створення публічно-приватних структур у системі просторового управління розвитком територій. Потребує вирішення також завдання трансформації моделі державного впливу на процеси модернізації публічно-приватних форм забезпечення сталого розвитку територій з адаптацією європейського досвіду до національної специфіки управління водними, земельними та лісовими ресурсами, а також перенесенням акценту на формування багатоукладних систем господарювання низового територіального рівня, тобто територій урбо-рурального типу та сільських громад.

Політика у сфері аграрного природокористування, використання земельних і лісових ресурсів

Екологізація ведення сільського господарства в контексті вимог Угоди України про асоціацію з ЄС та стратегії "Європа 2020" потребує реалізації таких заходів:

— запровадження практики надання прямих субсидій фермерам (насамперед молодим) за умов виконання низки фіксованих вимог щодо захисту навколишнього середовища, якості продуктів харчування і належного утримання худоби (підтримка господарств, які дотримуються правил співвідношення культур у сівозміні, зберігають угіддя в належному аграрному та екологічному стані, виконують інші заходи щодо захисту й поліпшення біорізноманіття);

— консервація частини сільгоспугідь, які втратили свої агроекологічні властивості, у вигляді територій природно-заповідного фонду, які у перспективі можуть надаватися на пільгових умовах молодим фермерам;

— запровадження додаткових платежів для господарств, які працюють на територіях із природно-кліматичними обмеженнями (гірських, посушливих, особливо забруднених тощо);

— поширення вузькоспеціалізованої інформації щодо технічних новацій у частині агровиробництва та лісівництва;

— підтримка інноваційних форм ведення тваринництва;

— організація циклів повної переробки сільськогосподарської продукції;

— правове регулювання застосування пестицидів та мінеральних добрив у сільському господарстві з метою захисту елементів навколишнього природного середовища та забезпечення якості харчових продуктів;

— поліпшення системи контролю якості харчових продуктів, ветеринарного і фітоконтролю;

— розробка та запровадження кодексів належної сільськогосподарської практики (щодо сівозмін, обсягів застосування хімічних добрив і препаратів для захисту рослин, їх зберігання, протиерозійних заходів тощо), програм підтримки аграрного виробництва.

У сфері підвищення ефективності використання земельних ресурсів:

— проведення інвентаризації земельних ділянок та земельної власності, виділення високопродуктивних земель, проведення грошової оцінки земель на рентній основі, реформування системи земельного оподаткування;

застосування планомірних заходів, спрямованих на відновлення деградованих земель та ґрунтів, зонування земель.

У системі лісокористування:

— вжиття планомірних заходів, спрямованих на збільшення лісистості території України (до 18,5 % до 2025 р.);

— підвищення ефективності управління та розвитку лісового господарства: здійснення суцільної інвентаризації лісів України, їх лісовпорядкування і розроблення відповідних проектів організації та розвитку лісового господарства з урахуванням регіональних особливостей;

— завершення оформлення правовстановлюючих документів на користування земельними ділянками лісогосподарського призначення, насамперед, постійними лісокористувачами, що передбачає розмежування земель із встановленням меж земельних ділянок в натурі (на місцевості);

— удосконалення механізму фінансового забезпечення лісової галузі, зокрема, шляхом створення фонду розвитку лісового господарства України.

Політика у сфері використання водних ресурсів

Водогосподарська та екологічна ситуація, що сформувалася протягом останніх десятиліть в Україні, вимагає докорінної перебудови державної водної політики. Її центральне завдання — гарантувати екологобезпечне та стале водокористування населення і галузей економіки на засадах підтримки гармонії з природою.

Досягнення цієї мети передбачає установлення режиму стійкого (невиснажливого) використання водних ресурсів і державне регулювання дотримання цього режиму всіма суб’єктами господарювання; приведення потреб

водокористувачів у відповідність до екологічно допустимих рівнів використання водоресурсного потенціалу; відновлення в екологічно обумовлених й економічно виправданих межах раніше порушених і змінених природних водних об'єктів; забезпечення ефективного і безпечного функціонування водогосподарських систем і споруд, планомірне приведення водогосподарської інфраструктури у відповідність до мети — державної політики сталого екологозбалансованого водокористування.

Першочерговими заходами, спрямованими на досягнення цієї мети, повинні бути:

формування системи інтегрованого управління водними ресурсами України. Зокрема, активізація розробки планів управління річковими басейнами та впровадження їх у водогосподарську та водоохоронну практику;

законодавчий супровід та реалізація основних завдань, визначених у Стратегії зрошення та дренажу в Україні до 2030 року, зокрема щодо модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських зрошувальних та осушувальних систем;

диверсифікація організаційно-правових форм підприємницької діяльності у сфері водокористування через упровадження різних видів партнерських відносин з метою модернізації систем питного водопостачання та водовідведення;

підвищення інвестиційної привабливості водогосподарських об'єктів шляхом пільгового оподаткування та кредитування проектів модернізації гідротехнічних споруд;

підвищення штрафних санкцій за понадлімітне забруднення водних об'єктів.

Діяльність у сфері екологічної політики та екосистемних послуг

Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем (Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII).

У цьому сенсі надзвичайно актуальним завданням є визначення на наступні 5 років екологічних пріоритетів формування та реалізації державної природоохоронної політики на державному та регіональному рівнях із позицій екосистемного підходу.

Основні проблемні питання адекватної оцінки природно-ресурсного потенціалу пов'язані з недосконалістю загальної методології її проведення та нерозробленістю відповідної нормативно-правової бази. Упродовж тривалого часу природні ресурси розглядалися окремо від проблем оцінки елементів національного багатства та їхнього відтворення. Тому на сьогодні існує нагальна потреба у формуванні сучасної відповідної методології комплексної екосистемної оцінки природно-ресурсного потенціалу, яка дозволила б не лише адекватно враховувати й відображати їх у складі національного

багатства країни поряд із вартістю основних виробничих фондів, але й визначати основні екологічні пріоритети формування та реалізації державної природоохоронної політики на всіх рівнях господарювання.

Фахівцями нашої установи вартість природного багатства Укра-їни визначено у розмірі 3,58 трлн грн (у цінах 2019 р.). При цьому його природно-ресурсна структура є такою: водний капітал становить 6,4 %; земельний — 44,7 %; лісовий — 7,9 %; мінеральний — 24,8 %. За агрегованим підходом екосистемна складова природного багатства складає 16,2 % від його підсумкової вартості.

Проте при всій важливості наявної вартісної оцінки природно-ресурсного потенціалу слід зауважити, що в рамках концепту сталого просторового розвитку на часі існує необхідність широкого застосовування екосистемного підходу для поглиблення її достовірності. Насамперед, ідеться про те, що згідно з екосистемним підходом, природні ресурси розглядаються як об'єднання екологічних структур і виконуваних ними функцій та послуг, що генеруються природно-ресурсним потенціалом. Водночас практика господарювання свідчить, що попит на екосистемні послуги постійно зростає, хоча здатність екосистем продукувати їх знижується внаслідок посилення антропогенного тиску на природу, що призводить до скорочення біорізноманіття, руйнування природних комплексів, реальної загрози для здоров'я людей. Втрата екосистемних послуг через порушення, деградацію чи знищення якості екосистем є очевидною втратою певних вигод суспільства, завдаючи збиток національній економіці та об'єктивно потребуючи адекватного грошового оцінювання їх внесків у суспільний дохід. З цією метою потрібно визначати насамперед економічну цінність екосистемних послуг.

Показовим прикладом цьому може бути порівняння величини вартості екосистемних послуг, які продукуються біомами Київської області (6,9 млрд дол. США), із вартістю кінцевої продукції (товарів і послуг), виробленої економічними агентами Київської області 2011 р. (3,6 млрд дол. США). Отож, економічна цінність внеску послуг екосистем Київської області, за розрахунками фахівців нашої установи, (як регіону басейну середньої течії Дніпра) майже вдвічі перевищує створений регіональний валовий продукт за однаковий період часу.

Отже, здійснення оцінювання екологічних структур і виконуваних ними функцій та послуг, що генеруються природно-ресурсним потен-ціалом, надасть змогу не лише створити фактичний матеріал для обґрунтування пріоритетів економічної політики і прийняття ефективних з погляду витрат управлінських рішень, а й у багатьох випадках економічно обґрунтувати доцільність залучення інвестицій у природоохоронні заходи як аргументований доказ того, що збереження екосистем є більш вигідним, ніж витрати на їх відновлення.

Політика у сфері екологічної та природно-техногенної безпеки

Розвиток нормативно-правової бази у сфері екологічної і природно-техногенної безпеки, її адаптація до норм міжнародного та європейського

права (прискорення адаптації до європейського законодавства у сфері поводження з відходами, зокрема імплементація відповідних директив ЄС, що визначені в рамках Угоди про асоціацію; виконання На-ціональної стратегії та Національного плану управління відходами в Україні до 2030 року; розроблення програм запобігання утворенню відходів; розробка та затвердження у встановленому порядку Загальнодержавної програми з удосконалення системи екологічного моніторингу і забезпечення належного її фінансування).

Сприяння інституціоналізації екологічної та природно-техногенної безпеки на засадах сталого розвитку та в контексті процесів децентралізації, що тривають (упорядкування інституцій за принципами та ієрархічними рівнями, що визначають обмеження та відповідальність для суб'єктів господарювання, забезпечення чіткого розподілу обов'язків та джерел фінансування між інституціями з метою уникнення інституціональних пасток; запровадження системи інтегрованого управління на вертикальному та горизонтальному рівнях, що, зокрема, передбачає узгодження інтересів та ризиків усіх зацікавлених сторін; стимулювання розвитку нових форм організації діяльності, що дозволяє поєднувати підприємницькі інтереси (публічно-приватне партнерство, спільна відповідальність, кластерні об'єднання)).

Розвиток інформаційно-аналітичної, науково обґрунтованої системи моніторингу і прогнозування екологічної та природно-техногенної безпеки (модернізація системи моніторингу стану навколишнього природного середовища (атмосфери, водних об'єктів, ґрунтів тощо), зокрема оновлення матеріально-технічної бази та інструментарію спостереження; концентрація наявних ресурсів та пріоритет на розробку системи відкритого онлайн доступу до бази даних моніторингу; удосконалення системи екологічних індикаторів (показників) оцінки стану навколишнього природного середовища України для потреб національної безпеки, контролю за дотримання норм використання природних ресурсів та екологічного стану довкілля; всебічне сприяння розвитку регіональних систем екологічного моніторингу та їх інтеграції до державної системи).

Встановлення державного контролю за екологобезпечним розвитком секторів національної економіки, розвитком інноваційних технологій, екологічною модернізацією, використанням у сільському господарстві, водокористуванні та сфері управління відходами виключно таких технологій, котрі сприяють скороченню викидів парникових газів та по-м'як-шують наслідки кліматичних змін.

Посилення уваги до проблем забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки на різних ієрархічних рівнях та визначення стратегічних напрямів їх подолання, виходячи із регіональних особливостей прояву небезпеки.

Вдосконалення механізмів фінансового позабюджетного забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки на мікро- та макрорівнях (розроблення економічних важелів та стимулів для екологічної модернізації

підприємств у провідних галузях промисловості та комунальній сфері, а також усіх об’єктів, що належать до критичної інфраструктури).

Підтримка дво- та багатостороннього співробітництва у сфері безпеки на паритетних засадах через сценарно-синергетичні форми застосування альтернативних стратегій у сфері екологічної безпеки природних ресурсів (макро-, мезо- та мікрорівень).

ДЕРЖАВНА УСТАНОВАИ "ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ НАН УКРАЇНИ"

"Зелена" низьковуглецева/вуглецевонейтральна економіка України адаптована до зміни клімату

На абсолютно переважну думку науковців та експертів, серед зовнішніх викликів які дають Україні можливості для сталого взаємоузгодженого розвитку енергетики та економіки є щонайменше 10 викликів (рис. 1), серед пов'язаних з протидією глобальному потеплінню та адаптацією до зміни клімату; декарбонізацією енергетики та транспорту; неоіндустріалізацією світової промисловості; міжнародні зобов’язаннями України, в тому числі вимоги європейського Енергетичного Співтовариства, зокрема, щодо інтеграції національного енергетичного ринку до європейського ринку.

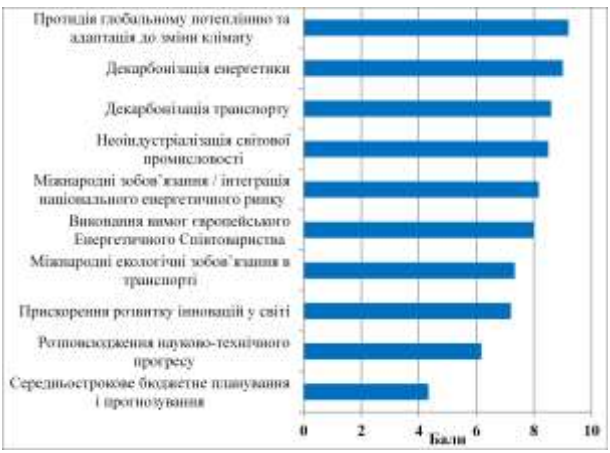

Рис. 1. Рейтингова оцінка викликів, що породжують можливості для сталого взаємоузгодженого розвитку енергетики та економіки

Загрозою для сталого взаємоузгодженого розвитку енергетики та економіки, експерти бачать значну залежність України від зовнішньої фінансово-кредитної допомоги.

Внутрішньою перевагою в запровадженні сталого взаємоузгодженого

розвитку енергетики та економіки, експерти бачать децентралізацію в Україні.

Тим не менш, існує цілий ряд недоліків безпосередньо в середині країни і залежних від України (рис. 2), серед яких експертами виділені (з впевненістю 75-100%) такі: відсутність дієвих інструментів захисту іноземних інвесторів; некомпетентність вітчизняного персоналу (службовців і управлінців); висока вартість капіталу; відсутність конкурентного ринку енергетичного вугілля та дефіцит інвестицій в інноваційний розвиток державного сектору вугільної галузі; недовіра до банківської системи; недосконала система ціноутворення на внутрішніх енергетичних ринках.

Узагальнюючи ті виклики, які на думку експертів є найбільш важливими та впливовими як для сьогоднішнього стану, так і довгострокового майбутнього функціонування енергетики України, можна дійти висновку, що вони вказують на те, в яку модель економіки має трансформуватися поточна модель (А) і, що при цьому, із найбільш важливого, має бути забезпечено (Б).

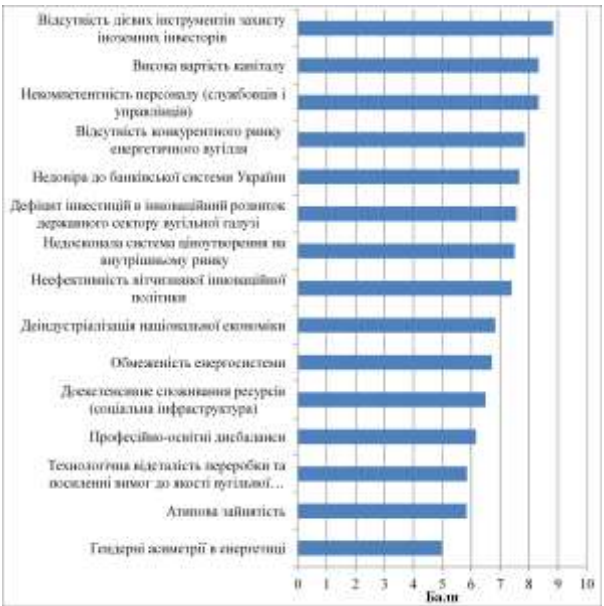

Рис. 2. Рейтингова оцінка недоліків, що не сприяють сталому взаємоузгодженому розвитку енергетики та економіки

А. Нова модель економіки

Усі країни світу визнають зміну клімату нагальною і потенційно необоротною загрозою для людства і планети, а тому вимагають якомога ширшого співробітництва та активних дій для ефективного й належного реагуван-

ня на проблему глобальних викидів парникових газів, зростання концентрації яких призводить до підвищення температури на планеті. Для вирішення цієї проблеми необхідно трансформувати існуючі національні моделі економіки, що переважно основані на екстенсивному використанні викопних енергетичних ресурсів (вугілля, нафта, природний газ, уран), в такі моделі, які максимально використовуватимуть відновлювані джерела енергії, викидуватимуть мінімально можливі обсяги парникових газів, що буде менше за обсяги їх поглинання (абсорбції) природнім (наприклад, лісами, парками, садами) або технологічним способами (технології поглинання, зберігання та використання CO_2 для виробництва продукції), а також бути гнучкими і захищеними (адаптованими) до невідворотних змін клімату таких як різкі зміни погоди, збільшення частоти й інтенсивності небезпечних і стихійних гідрометеорологічних явищ тощо. Такий тип економік прийнято називати вуглецевонейтральною.

Щоб перейти до "зеленої" низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки адаптованої до змін клімату необхідно, в першу чергу, декарбонізувати енергетику та транспорт, замінити існуючу стару морально застарілу технологічну базу вітчизняної промисловості на нову сучасну (неоіндустріалізувати).

Паралельно з цим, для посилення безпеки та надійності функціонування енергетичної та суміжної з нею інфраструктури, а також встановлення дієвої ринкової конкуренції необхідна повна інтеграція національних енергетичних ринків (в пергу чергу, ринків газу та електроенергії) до світових, зокрема, європейських енергетичних ринків. Умовою цієї інтеграції є повне виконання відповідних міжнародних зобов’язань, в т.ч. зобов'язань перед європейським Енергетичним Співтовариством.

Не зважаючи на те, що в "зеленій" низьковуглецевій або вуглецевонейтральній моделі економіки не бачиться місця енергетичному вугіллю, тим не менш, в процесі трансформації який триватиме десь 20-40 років, необхідно якнайшвидше створити конкуренцію на вітчизняному вугільному ринку і повністю його інтегрувати до світового ринку. При цьому, необхідно або приватизувати увесь державний сектор вугільної галузі, або суттєво нарощити інвестиції в нього, які наразі перебувають в дефіциті.

"Озелененню" та декарбонізації економіки України буде сприяти подальша децентралізація в країні, завдяки створенню та/або формуванню реальної конкуренції між регіонами (областями, містами, громадами) за людський, інтелектуальний, соціальний, інформаційний, фінансовий та інші капітали. Ця локальна конкуренція на різних енергетичних ринках з'являтиметься та/або посилюватиметься за рахунок сприяння місцевих влад появі місцевих енергогенеруючих підприємств, енергосервісних компаній, виробників енергетичного обладнання або різного роду технологій та послуг для посилення адаптації до зміни клімату; оптимізації видатків і енергозбереження у секторі споживання, у т. ч. зниження побутового споживання; спрощення доступу до місцевих ресурсів для добувних підприємств у пос-

тачанні енергоресурсів. Важливим є те, що динамічне формування децентралізованого середовища сприятливо позначиться на можливостях малих (середніх) і локальних учасників енергетичного ринку та формуватиме додатковий тиск на національні та локальні монополії великих енергетичних корпорацій (компаній).

Б. Умови формування нової моделі економіки

Успішність цілеспрямованого переходу до "зеленої" низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки адаптованої до змін клімату вимагає висококваліфікованого якісного управління цим процесом. Вагому роль тут відіграє здатність державних службовців застосовувати нові практики управління за обмежених державних ресурсів. Тому дуже важливо, щоб відбулася в Україні масштабна кадрова реформа (реформа державної служби), в результаті якої зник поточний брак кваліфікованих управлінців (в усіх сферах державного управління) як для керівних, так і для середніх, рядових посад. Для цього має бути суттєво покращений процес їх підготовки (освіта, наука).

Управління на усіх рівнях не має передбачати «ручного управління», бути достатньо мотивованим, зберігати інституційну пам'ять, вміти протистояти лобістам з різних сфер економіки і енергетики зокрема, а також сприймати та вчитися на міжнародному досвіді.

Ще однією важливою умовою зміни моделі енергетичного та економічного розвитку є доступність та захищеність фінансово-інвестиційних ресурсів. Вартість капіталу є основною детермінантою вартості енергії, тому для забезпечення конкурентоздатності нової моделі економіки, середньозважена вартість капіталу в Україні має бути на рівні економічно-розвинених країн або країн, що інтенсивно розвиваються (наприклад, Китай). Наразі ж, за розрахунками експертів, середньозважена вартість капіталу в Україні складає близько 15%, тоді як у країнах ОЕСР цей показник не перевищує 10%, а для Китаю та країн ЄС – 8%.

Для того, щоб вартість капіталу в Україні була прийнятною, необхідно щоб рівень відсотків по кредитам, був якомога нижчим, а не як зараз 25% в гривні. Це, в свою чергу, вимагає довіри населення та бізнесу до національної банківської системи, а для цього у них має існувати мотивація вкладати кошти в економіку України. Тоді комерційні банки будуть спроможні та зацікавлені в наданні кредитів підприємствам на придбання та модернізацію обладнання, будівництво, реконструкцію приміщень, поповнення оборонних коштів, розширення виробництва в тому числі у секторі енергетики та інше.

Також важливим для забезпечення конкуренції на енергетичному ринку, яка сприятиме переходу до «зеленої» низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі розвитку, є встановлення ринкових цін на енергетичні ресурси для усіх категорій споживачів, які мають формуватися на базі прозорих та недискримінаційних тарифів, що відображають усі витрати та забезпечують ринкове стимулювання до підвищення ефективності діяльності. Рин-

кове ціноутворення має забезпечити трансформацію всього ланцюжка торгівлі енергетичними ресурсами та відповідно впливати на поведінку усіх категорій споживачів і воно має бути абсолютно не корупційним. Ринкові ціни дозволяють компаніям та інвесторам з довірою підходити до вкладання коштів в ту чи іншу сферу економіки, однак, для них також надзвичайно важливо бути впевненим в захисті свої інвестицій. Для цього необхідно Україні розвивати відповідні інструменти та посилювати захист інвесторів, а також думати про конкуренцію в цьому питанні з іншими країнами, особливо країнами пострадянського простору, які спроможності «переманювати» як вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Головним тут має стати відсутність корупції та технічних бар'єрів у торгівлі, довіра до судової системи тощо. Це дозволить створити умови для внутрішнього інвестування, без чого неможливо залучити до країни й іноземних інвесторів.

Україні варто намагатися залучати стале фінансування та інвестування в реальні сектори економіки, щоб створювалися робочі місця і зростала оплата праці, і саме запровадження нової "зеленої" низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки адаптованої до зміни клімату може це забезпечити.

Питання кредитно-фінансової підтримки (в т.ч., від МВФ) в довгостроковій перспективі має ретельно вивчатися, адже з однієї сторони отримання кредиту від МВФ є необхідною умовою для реалізації запланованих в Україні реформ і він виступає індикатором та «зеленим світлом» для інших міжнародних організацій. З іншої – вимоги, які ставить кредитор не завжди носитимуть соціально-орієнтований характер та створюватимуть додатковий тиск на населення. Варто пам’ятати, що саме населення є основним драйвером змін в країні, і з однієї сторони, воно може стати каталізатором трансформацій та переходу до нової низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки, а з іншої – через непідтримку дій Уряду, гальмувати такий перехід.

До формування та запровадження «зеленої» низьковуглецевої або вуглецевонейтральної моделі економіки України потрібна концентрація та консолідація усіх гілок влади в усіх сферах державної політики.

ІНСТИТУТ КОСМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВНОГО КОСМІЧНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ

Використання супутникових та наземних даних в інтересах екологічного моніторингу

Починаючи з 2005 р. міжнародна спільнота здійснює масштабну програму створення всесвітньої Глобальної системи систем спостереження за планетою Земля в інтересах сталого розвитку (GEOSS).

З цією метою створено міжурядову групу GEO, яка забезпечує спів-працю провідних світових центрів та установ у сфері спостереження Землі і налічує наразі 105 країн та більше 50 авторитетних міжнародних організацій, зокрема, міжнародну метеорологічну організацію WMO, Європейське космічне агентство ESA тощо. Україна бере участь у цій ініціативі з 2005 р. У 2015 р. успішно завершено виконання першого десятирічного плану робіт GEO, і на міжміністерському саміті в Мехіко було схвалено спільний план робіт на наступне десятиліття (до 2025 р.). Основою ідеєю цією масштабної та амбіційної ініціативи виступає спільне застосування даних дистанційних, наземних спостережень та результатів моделювання для розв'язання прикладних задач в областях високої соціальної значимості: екологічної безпеки, енергетики, змін клімату, біорізноманіття, продовольчої безпеки, лісових, водних аграрних ресурсів, тощо.

Методичний підхід, який покладено в основу створення всесвітньої системи систем спостереження за планета Земля GEOSS, поєднує в єдиний ланцюжок показники, необхідні для прийняття рішень політиками, і дані моніторингу з різних джерел. Спільна думка фахівців, які працювали на попередніх стадіях розроблення GEOSS, висловлена у резолюції саміту ООН зі сталого розвитку (жовтень 2019 р.), визначає накреслені плани як революційний прорив у ефективності використання даних космічних і наземних спостережень.

За останнє десятиліття розроблені потужні інструменти збирання та оброблення даних, забезпечено новий рівень взаємодії інформаційної інфраструктури, засобів спостереження та наукових досліджень. Широке впровадження технологій дистанційного зондування Землі виступає як структурна перебудова геоінформаційного забезпечення економіки. В основі такої перебудови покладено суттєве покращання оцінок стану довкілля та ідентифікації загроз на основі нової методології прогнозних оцінок, яка використовує великі масиви спостережних аерокосмічних та наземних даних.

Пріоритетним завданням команд науковців в межах GEOSS є поєднання цілей та індикаторів сталого розвитку (sustainable development goals, SDG) із суттєвими змінними EV (essential variables), що характеризують досліджувані геосистеми і мають одержуватись із даних спостережень різної природи. Кінцевою метою проекту є створення такого інформаційного продукту, який практично використовують державні органи управління та міжнародні організації.

Європейські країни створили кілька консорціумів в рамках дослідницької програми HORIZON 2020, а з 2016 р. почалося створення європейського дослідницького простору (ERA) в області космічного моніторингу. У 2018 р. започатковано структуру EuroGEOS, в яку входитимуть представники України. У якості внеску Євросоюзу до планів GEO в Європейську програму наукових досліджень HORIZON-2020 включено проекти, спрямовані на вирішення важливих задач сталого розвитку та створення відповідних сервісів спостереження Землі.

Саме на такі дослідження спрямовано великий проект за участю України ERA-PLANET (The European Network for Observing our Changing Planet) в рамках програми HORIZON-2020, який передбачає створення спільного Європейського дослідницького простору в сфері спостереження Землі. Проект розрахований для виконання до 2021 р., надалі його продовження планується в рамках нової структури EuroGEOS. Ця робота виступає як спільний внесок європейських країн у міжнародну ініціативу GEOSS, причому протягом виконання проекту має бути вироблена стратегія поєднання національних та європейських інформаційних ресурсів. Тому зазначена програма передбачає спільну роботу національних та європейських інституцій, а основою її реалізації є спільне фінансування (українським внеском у спільний проект є Цільова програма НАН України ERA-PLANET/UA). Інститут космічних досліджень НАНУ та ДКАУ є координатором українських організацій.

Досягнення поставлених цілей значною мірою базуються на поперед-ніх результатах, одержаних зокрема в ході виконання проектів 7 Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій, програми HORIZON-2020, та спільних робіт з європейськими інституціями. Так протягом останніх років співробітники Інституту космічних досліджень НАНУ та ДКАУ одержали низку важливих прикладних результатів в галузі впливу агротехнологій на довкілля в рамках проекту FP-7 “SIGMA” (2013–2017 рр.), проекту JECAM (з Об’єднаним дослідницьким центром ЄС, JRC) по створенню мережі полігонів для вивчення агроресурсів, а також проекту Sen2-Agri з Європейським космічним агентством, в якому одержано карти земного покриву та маски посівних площ на території України.

Одним із важливих результатів впровадження даних супутникового моніторингу є розроблення та впровадження спільних із світовою спільнотою методів оцінювання індикаторів сталого розвитку. Наразі українські фахівці розробили, тестували та представили результати такого оцінювання для двох показників і продовжують розвивати цей напрям. У найближчий час розпочинається міжнародний проект “Методологія оцінювання цілей сталого розвитку для України, Аргентини та Індії” за участю 17 країн та підтримки фірми Амазон. Подальші плани в цьому напрямі окреслені в Резолюції саміту GEO (Канберра, 8 листопада 2020 р.), де розвиток та впровадження GEOSS визначено як ключовий інструмент цифровізації сучасної економіки

Активна робота в рамках створення всесвітньої Глобальної системи систем спостереження за планетою Земля GEOSS є важливою складовою частиною здійснення власної стратегії екологічного моніторингу, яка забезпечує міжнародний рівень цієї діяльності та виконання міжнародних зобов’язань України.

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ

Регулювання відносин власності на природні рекреаційні ресурси

Для забезпечення інвестиційної привабливості та екологоорієнтованої підприємницької діяльності у рекреаційно-туристичній сфері необхідно сформувати чіткі і контрольовані права власності на природні ресурси та функції державного адміністративного управління цими ресурсами. Країни Західної Європи вирізняються у світі найвищим рівнем експлуатації рекреаційних ресурсів, найефективнішим їх використанням та наданням рекреаційних послуг. Європа є найбільш рекреаційно привабливою у світі. Близько 60% усіх рекреантів та туристів нашої планети долучається до її природного, культурного, історичного й етнічного розмаїття. У середньому один рекреант приносить країні близько 870-1000 долл. США, проте, кожна країна як агент світового рекреаційного ринку має свою специфіку. В Україні прослідковується збільшення рекреантів у 2017 році на 8,7 % порівняно з 2016 роком і складає 12,3 млн.осіб.

Таким чином, ми визначили, що нам потрібно наукове узагальнення та визначення тенденцій рекреаційно-туристичного природокористування щодо формування напрямів адміністративного управління з урахуванням прав власності на природні ресурси.

Всі відносини у сфері природокористування починаються з законодавчої бази про охорону природи та її окремих компонентів, де визначається функції держави з регулювання природоохоронної діяльності, а також визначені права і обов'язки природокористувачів. В більшості розвинених країн світу це закон про охорону природи або природоохоронні акти, якими встановлено загальні засади і цілі політики, які покликані забезпечити концептуальну однорідність і цілісність всієї законодавчої практики в галузі використання, охорони та відновлення природних ресурсів. Щодо системи та методів адміністративного управління використанням природних ресурсів то вони спираються на: систему законодавчих актів країни й регіону; систему нормативно-директивних і методичних (обов’язкових до застосування) документів державних органів; систему планів, програм, проектів, завдань; систему оперативного керівництва.

Забезпечення створення умов якісного адміністративного управління рекреаційно-туристичним природокористуванням має включати в себе деякі інституційні реформи задля забезпечення виконання природоохоронного законодавства, розподілу повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та муніципальному рівнях щодо процедури прийняття рішень і їх виконання.

Закордонна практика розвинених країн, нормативно-правова практика

побудована на інтеграції економічної та екологічної складових в процесі господарської діяльності, та будують систему адміністрування з урахуванням цих двох складових. Недоліком вітчизняного визначення є інституційна неузгодженість щодо понятійного апарату рекреаційним природокористуванням, що призводить до адміністрування окремо реалізації функцій щодо охорони довкілля та щодо економічного розвитку суб'єктів господарювання.

Використання рекреаційних ресурсів не вимагає значних капіталовкладень з видобутку та підготовки цих ресурсів до використання у процесі лікування та оздоровлення, отже така діяльність є економічно рентабельною. Тому понятійний базис рекреаційного природокористування слід трактувати як рекреаційне природокористування – це комплекс заходів, пов'язаних із екологобезпечним використанням природних ресурсів з метою оздоровлення людини, відновлення її фізичного та психологічного самопочуття, розширення екологічного і культурного світогляду. В основі інституційного управління лежить державна власність на природні рекреаційні ресурси, нормативно-економічні важелі та методичні рекомендації, що потребують урахування прав власності не лише на сам природний ресурс, а й на суб'єкт, який надає рекреаційні послуги. Відповідно має бути побудована вертикальна та горизонтальна координація системи державного адміністративного управління природними рекреаційними ресурсами і суб'єктами господарювання та налагоджений контроль за виконанням державних рішень.

Адміністративне управління – забезпечення реалізації процесів управління за допомогою методів і засобів прямого впливу на керовані об'єкти, що функціонують як єдине ціле і зорієнтовані на досягнення єдиної спільної мети. Адміністративна система управління характеризується безпосереднім впливом на керовані об'єкти за допомогою службових організаційно-розпорядчих документів (наказів, розпоряджень тощо) і управлінських дій. Державне адміністративне управління природними ресурсами - це вид державної діяльності з формування політики організації практичної діяльності державних органів, забезпечення технологічного процесу підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень щодо суб'єктів рекреаційного господарювання (СРГ) (Додаток 1).

Зазначимо, що на сьогодні рекреаційне природокористування підпорядковане багатьом міністерствам і відомствам, при цьому прослідковується неузгодженність функцій контролю за використанням природного ресурсу, а саме:

- немає горизонтального зв'язку між контролюючими органами влади;
- існує багато органів які контролюють один і той самий природний ресурс;
- прослідковується неконтрольованість рекреаційної та туристичної діяльності з використанням рекреаційних ресурсів.

Відповідно до вітчизняних нормативно-правових документів проголошено рівність усіх форм власності, передбачає створення рівних умов для їх розвитку та захисту. Проте фактично власники природних ресурсів мають

різний обсяг права розпорядження.

Зараз природні ресурси знаходяться у різних формах власності, а суб`єкти рекреаційної діяльності мають різний обсяг права розпорядження природними ресурсами.

У найбільш повному обсязі право розпорядження властиве державній власності на рекреаційні ресурси. Зміст права розпорядження держави-власника складають повноваження щодо передачі природних об'єктів у комунальну або приватну власність, надання їх у використання і вилучення їх з використання. Так, визначення порядку, умов і форм природокористування, здійснення обліку природних ресурсів і контролю за їх раціональним використанням є функцією держави-суверена, бо зазначені заходи не викликають зміни правового статусу природного об'єкта і тому не можуть розглядатися як правомочність власника.

Громадяни України, власники природних ресурсів, можуть укладати угоди стосовно останніх, але з встановленими законом обмеженнями. Проте обмеження права приватної власності на природні ресурси у частині обмеження прав розпорядження, що містяться в чинному законодавстві, не зумовлені екологічним змістом і не відповідають сучасним завданням економіки з розвиненим екологічно орієнтованим ринком природних ресурсів.

Детально розглянемо право власності на рекреаційні ресурси в Україні та у зарубіжних країнах (Табл. 1).

Таблиця 1

Право власності на рекреаційні ресурси в Україні та у зарубіжних країнах

Країна	Право власності	Розподіл повноважень на природні ресурси
Україна	Згідно Земельного Кодексу право власності на землю - це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (ґрунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, не-	На державному рівні визначається нормативно-законодавча база використання всіх природних ресурсів, загальні обмеження та обтяження. На обласному та місцевому рівнях встановлюються норми та ведеться контроль за використанням ресурсів. Рекреаційними ресурсами завідують одночасно багато департаментів та відомств: Департамент еко-

	обхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Згідно Водного кодексу Води - водні об'єкти є виключно власністю Українського народу і надаються тільки у користування. Згідно Лісового кодексу - Ліси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу. Рекреаційні лісові ресурси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Суб'єктами права власності на них є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи. Кодекс про надра регламентує, що надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки у користування.	логії та природних ресурсів (водні, лісові, надра, земельні); Головне управління Держгеокадастру (лісові, частина водних, земельні тощо).
США	Приватні особи та корпорації, а також федеральні, державні, місцеві уряди можуть володіти як землею, так і нафтою, газом, вугіллям та іншими мінералами та рекреаційними ресурсами. Широке поширення приватної власності на ці ресурси робить США відмінними від практично будь-якої іншої країни. Водні, лісові ресурси та надра є федеральною власністю та можуть надаватися у користування приватним особам для рекреаційної діяльності лише після проходження процедури ОВНС.	На державному рівні Міністерство внутрішніх справ завідує земельними, водними ресурсами та надрами; Міністерство сільського господарства завідує лісовими ресурсами; Міністерство торгівлі завідує водними ресурсами. На місцевому рівні: земельними ресурсами та надрами завідує бюро управління земель та служба геологічного нагляду, лісовими ресурсами - служба національних парків; водними ресурсами - служба охорони риб та диких тварин, бюро меліорації.
Ізраїль	Земельне управління Ізраїлю забороняє передавати власність на землі та рекреаційні території держави Ізраїль. Тому, неможливо купити	На державному рівні земельними ресурсами завідує та контролює використання - Управління земельних

	ізраїльську землю, а тільки зняти її в оренду, тобто: Можна зняти землі на тривалий період. Міські землі, на відміну від сільськогосподарської нерухомості, зазвичай здаються в оренду на 49 років з можливістю (опцією) на продовження оренди на додаткові 49 років. Усі водні ресурси країни належать державі та можуть надаватись у користування для задоволення потреб населення та сільського господарства. Надра є володінням держави та надаються у користування державним компаніям на договірних засадах, строком не більшим ніж 3 роки.	ресурсів; Водними ресурсами - Міністерство національної інфраструктури, енергетики та водопостачання Ізраїлю та Міністерство сільського господарства; Надрами завідує Міністерство промисловості. На регіональному рівні природоохоронна діяльність контролюється департаментами навколишнього середовища.
Чеська Республіка	Згідно Торгівельного та Цивільного Кодексу право власності на земельну ділянку може бути державним, комунальним, приватним. Однак рекреаційні ресурси, що знаходяться на цій землі перебувають у державній власності та можуть надаватися у оренду. Водні ресурси є власністю держави та надаються у користування. Згідно Закону про майно Чеської республіки лісові ресурси можуть знаходитись у державній, комунальній та приватній власності та мають бути зареєстровані у кадастрі нерухомості. Згідно Закону Федеральних Зборів про захист та використання мінеральних ресурсів надра є власністю держави. Держава може надати підприємству ліцензію на видобуток надр, однак необхідно погоджувати перспективний район видобутку надр з кадастровою службою, т.к. земельна ділянка, на якій находяться надра може бути у приватній власності.	На державному рівні використання земельних, водних і лісових ресурсів контролює Міністерство захисту навколишнього середовища; Земельні ресурси і деякі водні об’єкти також контролює Міністерство сільського господарства; Використання надр контролює Гірничодобувний союз. На місцевому рівні контроль за використанням лісових, земельних та водних ресурсів покладено на Департамент регіонального розвитку та Департамент екології
Канада	Усі землі, мінерали, рекреаційні ресурси та роялті, що належать до кількох провінцій Канади, Нової	На державному рівні використання природних ресурсів контролюється Мініс-

	Шотландії та Нью-Брансвік та всі доходи від використання землі, корисних копалини або роялті належать до кількох провінцій Онтаріо, Квебек, Нова Шотландія та Нью-Брансвік. Право власності на водні ресурси - розподілені між провінціями Ліса Канади перебувають у державній власності, власності провінцій та приватній власності	терством навколишнього середовища; На рівні провінцій контролює використання всіх ресурсів Канадське агентство екологічної оцінки та Агентство економічного розвитку Онтаріо, Квебек, Нова Шотландія та Нью-Брансвік; лісові ресурси - Агенція Парків Канади

Можна констатувати, що практично в кожній із розглянутих країн існує ціла низка Міністерств і відомств як на державному так й регіональному рівнях, які контролюють один й той самий рекреаційний ресурс. В розвинених країнах існує багаторівнева система управління природними ресурсами, по вертикалі та горизонталі адміністративного управління природними ресурсами, проте є верховенство закону та дотримання нормативно-правових директив забезпечує охорону природного ресурсу.

Водночас досвід Канади є особливо цікавим, тому що, ініціатива щодо визначення пріоритетності сфери діяльності, зокрема рекреації та туризму, передана на рівень провінцій та муніципалітетів. Канада досягла найбільших успіхів у сфері рекреації та туризму завдяки реалізації ефективної державної політики, яка полягає у підтримці ініціативи та забезпеченні її впровадження фінансовими ресурсами. Серед інших факторів важливим є обмеження ініціативи державних структур щодо прийняття регуляторних актів, які ускладнюють дозвільну систему та посилюють державний контроль

На основі проведеного аналізу позитивних та негативних тенденцій рекреаційного природокористування зазначимо, що нормативно-правова база українського законодавства потребує певних змін з акцентом на адміністративне управління рекреаційним природокористуванням, а саме:

- встановлення чіткого розмежування прав власності і визначення умов володіння, розпоряджання і використання рекреаційних ресурсів;
- методичного забезпечення нормування, оцінювання рекреаційних ресурсів та визначення розмірів збитків завданих внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- алгоритму розрахунку податкових зобов'язань та платежів в залежності від права власності на рекреаційний ресурс;
- розробити організаційно-економічні механізми системи заохочувальних заходів щодо екологобезпечного використання природних рекреаційних ресурсів суб’єктами користування.

Державна власність на природні рекреаційні ресурси визначає в законодавчому полі компетенцію державних органів управління щодо розпоря-

дження цими ресурсами та вирішення питань розподілу та перерозподілу природних ресурсів між суб'єктами господарювання. Юридичною формою виразу такого перерозподілу є компетенція органів управління з надання рекреаційних ресурсів у користування. Матеріальним виразом є система контрактів щодо використання рекреаційних ресурсів між власником та користувачам та третіми особами, яка дозволяє при порушенні контрактних зобов'язань звернутись до суду.

Представляємо певне концептуальне бачення розв'язання проблеми, яка вже багато років не входить до «кола найгостріших» питань можновладців, та запропонувати перспективні шляхи та інструменти, за допомогою яких ми зможемо наблизитись до позитивного перебігу подій в напрямі соціальноорієнтованої ринкової економіки.

Ми дотримуємося головних положень державної власності на природні ресурси, однак виокремлюємо такі, що недостатньо розвинуті у методологічному плані питання: ототожнення загальнонаціональної та державної власності; формування взаємовідносин у системі загальнонаціональної, державної та приватної власності.

Тому метою наших досліджень став огляд закономірностей розбудови відносин власності на природні рекреаційні ресурси та розробка критеріально методологічного підґрунтя забезпечення функціонування рекреаційно-туристичної сфери на основі різноманіття форм та прав власності.

Чому виникає необхідність розбудови економічних відносин власності?

За часів незалежності із розвитком ринкових відносин склалась така ситуація, що природні рекреаційні ресурси (ПРР), в основному, знаходяться у власності держави та місцевих органів виконавчої влади, які регулюють їх використання. В той же, час основні фактори виробництва (об'єкти та основні фонди, що задіянні у наданні оздоровчих та рекреаційних послуг) знаходяться у приватній власності суб'єктів підприємницької діяльності, а природні рекреаційні ресурси використовуються ними на праві оренди (рис.1).

Рисунок 1

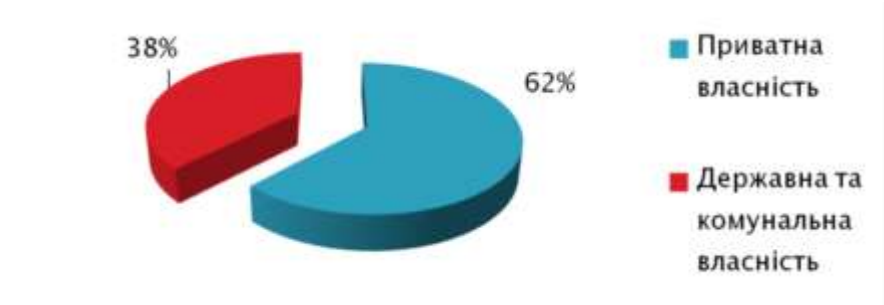

В контексті цього нами було проаналізовано бюджетні надходження від використання природних факторів виробництва загальнонародної власності відособленими суб'єктами економіки різних форм власності на основні виробничі ресурси. Так за споживання природних ресурсів загальнонародної власності підприємницькі структури виплачують рентні платежі та екологічний податок, що акумулюються у державному бюджеті.

На рис. 2 та 3 представлено аналіз надходження рентних платежів до державного бюджету України.

За період 2015-2018 рр. спостерігаються такі тенденції:

- загальний обсяг податкових надходжень зростає, як за планом так і фактичним виконанням (зафіксовано без врахування інфляції);

- частка суми податків на доходи фізичних осіб, прибутку підприємств, податку на додану вартість та акцизного збору з вироблених в Україні товарів та послуг у загальному обсязі податкових надходжень спочатку зменшувалась за роками від 55,4% (2015р.) до 43,3% (2017р.), а у 2018 р. збільшилась до 64,06% за даними фактичного виконання держбюджету;

- обсяги фактичних рентних платежів за використання природних ресурсів менші за обсяги, що планувались до надходження за досліджуваними роками та мають тенденцію до постійного зниження, так заплановані у 2016 р. обсяги рентних платежів становили 62503.4 млн грн., а фактично склали – 44092,2 млн грн.; у 2018 р. було заплановано 50866,83 млн грн., а фактично – 50086,89 млн грн.

Рис. 2. Динаміка зборів та плата за спеціальне використання природних ресурсів та надходження від туризму

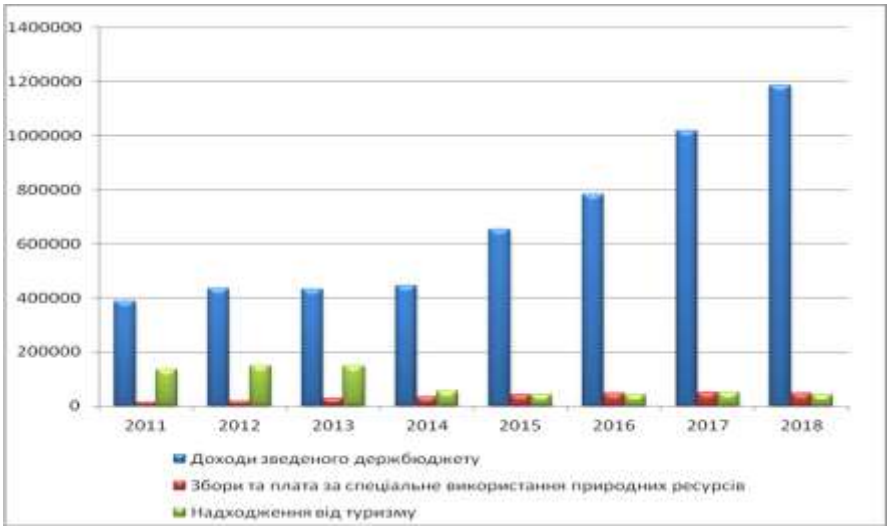

Рис. 3. Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів та надходження від туризму у структурі доходів зведеного бюджету

- у загальному обсязі податкових надходжень рентні платежі за використання природних ресурсів зменшуються, так фактичні їх частки скоротились з 9,7% (2015р.) до 5,08% (2018р.);

- відсоток екологічного податку у загальному обсязі податкових надходжень коливається від 0,32% до 0,27% за фактичними даними. Однак у 2018 р. спостерігається тенденція до збільшення - 0,50 %;

- туристичний збір складає від 0,008-0,011% у загальному обсязі податкових надходжень, тоді як зазначалось вище, відсоток надходжень від туристичної діяльності до зведеного бюджету зменшився практично у 10 разів: 2011р. 34,84% від загальних доходів зведеного бюджету, 2018р. – 3,55% (Табл. 2).

Отже ми бачимо, що динаміка рентних платежів за використання природних ресурсів та екологічного податку за їх забруднення коливається та не перевищує 10% у загальних доходах державного бюджету, що є неприпустимо малою величиною, яка не стимулює суб’єктів господарювання до зниження обсягів використання та забруднення природних ресурсів, а отже до ресурсозбереження та переходу на новітні екологічно безпечні технології, що призводить до збільшення від’ємних екстернальних ефектів та нанесення збитків загальнонародній власності на природні ресурси.

Діюча сьогодні система зборів та плати за спеціальне використання природних ресурсів забезпечує невеликі надходження в доходах зведеного бюджету. Так, аналіз показує, що у періоді 2011-2016рр. вони коливаються від мінімуму 3,72% у 2011 р. до максимуму 7,37% у 2014р. у порівнянні з таки-

ми факторами наповнення зведеного державного бюджету як податки на прибутки юридичних та фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний збір тощо (Табл. 3).

Таблиця 2

Надходження від туризму в доходах зведеного бюджету 2011-2018 рр.

Рік	Доходи зведеного бюджету		Надходження від туризму	
	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% від заг. доходів
2011	387853,0	29,8	135150,0	34,84
2012	432944,0	30,7	149700,0	34,57
2013	429986,0	29,7	148275,0	34,48
2014	443983,0	28,3	56600,0	12,74
2015	652031,0	32,9	41550,0	6,37
2016	782749,0	32,8	43075,0	5,50
2017	1016788,30	34,09	49975,00	4,91
2018	1184278,10	33,28	42000,0	3,55

Таблиця 3

Частка зборів та платежів за спеціальне використання природних ресурсів в доходах зведеного Держбюджету 2011-2018 рр.

Рік	Доходи зведеного бюджету		Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	
	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% від заг. доходів
2011	387853,0	29,8	14826,0	3,72
2012	432944,0	30,7	17537,0	3,94
2013	429986,0	29,7	28862,9	6,52
2014	443983,0	28,3	33596,7	7,37
2015	652031,0	32,9	41958,2	6.43
2016	782749,0	32,8	46608,4	5,95
2017	1016788,30	34,09	51132,33	5,95
2018	1184278,10	33,28	46528,95	3,93

Поповнення бюджету від туризму падає кожного року, як й надходження від використання природних ресурсів, тоді як %ВВП постійно збільшується.

Відповідаючи на питання, чому саме сьогодні і зараз з'явилася необхідність інвентаризації рекреаційного капіталу, слід зазначити, що: в сучасному державному класифікаторі економічної діяльності (КВЕДі, що налічує 99 розділів), рекреаційне природокористування або ж рекреаційно-туристична діяльність не виділяється окремою статтею. Про рекреаційну діяльність згадується у розділі 86 – охорона здоров'я, як діяльність санаторіїв, профілакторіїв, але не як вид діяльності з використання рекреаційних ресурсів, а саме діяльність цих закладів. Розділ 93 Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг включає діяльність парків відпочинку, діяльність пляжів, у т.ч. оренду приміщень, таких як лазні, купальні, приміщень із шафками із замками, стільцями тощо. Таким чином жоден розділ КВЕДу не пов'язаний із діяльністю щодо використанням рекреаційних ресурсів.

Також Рекреаційна діяльність фактично ні як не регламентована у Податковому Кодексі України лише у окремих його статтях. Наприклад, у ст. 256.2. Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є: п. 256.2.5. використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

Також Стаття 252. Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин 252.18. Податкові зобов'язання з рентної плати за користування надрами для відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства - видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) в межах однієї ділянки надр за податковий (звітний) період щодо розрахунку величини ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин (у відсотках), на лікувальні ресурси це лише 5% від вартості товарної продукції гірничого підприємства - видобутої корисної копалини (мінеральної сировини).

Гальмує розвиток рекреаційного природокористування й те, що вітчизняна інституційна база природокористування характеризується відсутністю системності у визначенні понятійно-категоріального апарату щодо відносин власності на ці ресурси. Тому на сьогоднішній день ми не маємо єдиної державної політики у сфері розвитку відносин власності щодо привласнення ПРР на основі функціонування певних форм, прав власності та обмежень щодо форм, прав і суб'єктів власності з урахуванням соціальної значущості, унікальності ПРР, а також визначення на цій основі ПРР як таких, що можуть бути тільки у державній власності та використовуватись державними підприємствами, так і тих, що можуть перебувати в інших формах і правах власності та використовуватись недержавними підприємствами.

На нашу думку економічний механізм ефективного рекреаційного природокористування полягає у:

- формуванні досконалої системи відносин власності на природні об'єкти та технічні засоби виробництва;

- розбудові системи суспільних інститутів у напрямку оптимізації їх організаційної структури та взаємодії між собою щодо управління природними ресурсами та рекреаційною діяльністю суб'єктів природокористування;

- впровадженні економічних інструментів організації та стимулювання рекреаційного природокористування.

З метою забезпечення загальнонаціональних інтересів володіння, використання та розпорядження ПРР необхідна розбудова економічних відносин власності на них зокрема визначення різних форм власності, встановлення обмежень у формах та правах власності узгодження інтересів суб'єктів рекреаційної діяльності (Додаток 2).

Отже, дозвольте мені визначити свої думки з приводу вдосконалення відносин власності на рекреаційні ресурси.

Масштаби рекреаційного природокористування визначаються, з одного боку, попитом на оздоровлення та культурно-пізнавальну діяльність, а з іншого – рівнем антропогенного навантаження та якістю природних рекреаційних ресурсів.

Дослідження теоретико-методологічних засад відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси дозволяє визначити пріоритетні напрями розвитку системи управління рекреаційно-туристичною сферою:

на загальнодержавному рівні:

- інституційні зміни стосовно прийняття законів про ефективне ведення рекреаційно-туристичної діяльності суб'єктами господарювання з урахуванням різноманітних форм власності як на природні, так і матеріальні фактори виробництва. Зокрема, вдосконалення нормативно-правового базису у сфері регламентування використання та розвитку природних рекреаційно-туристичних ресурсів (прийняття законів «Про природні рекреаційно-туристичні ресурси України», «Про землі рекреаційного призначення» створення кадастрів природних рекреаційно-туристичних ресурсів, які вже знаходяться у господарському обігу та перспективних для освоєння ;

- регламентація діяльності суб'єктів рекреаційно-туристичного господарювання (сертифікація ресторанів, готелів з урахуванням стану довкілля, маркування відповідно до наявності комплексу природних ресурсів, джерел з мінеральною або термальною водою, грязями, біотою тощо) узгоджених з вимогами міжнародного законодавства;

- формування обґрунтованої політики та розробка державної стратегії у сфері розвитку відносин привласнення природних рекреаційно-туристичних ресурсів на основі функціонування різноманітних форм, прав власності; встановлення обмежень щодо їх використання та ведення відповідної господарської діяльності; подолання відомчого розмежування в частині регулювання рекреаційно-туристичної діяльності і управління рекреаційно-туристичними природними ресурсами;

- розробка організаційно-економічного механізму управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами як єдиною поліфункціональною економіко-екологічною системою держави;

- розробка нормативно-методичних документів визначення альтернатив (альтернативних варіантів) використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів з позиції загальнонародних та регіональних соціо-еколого-економічних інтересів. Більшість з природних рекреаційно-туристичних ресурсів поліфункціональні, можуть бути задіяні у господарському обороті з іншою метою та в різних видах економічної діяльності. Необхідно ураховувати унікальність їх лікувально-оздоровчих властивостей, вичерпність, не відтворюваність тощо;

- наукове обґрунтування ефективних форм власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси з урахуванням їх вичерпності, відновлюваності та унікальності;

- створення системи контролю за цільовим використанням та охороною, відновленням, відтворенням природних рекреаційно-туристичних ресурсів суб'єктами господарювання та інструментів впливу на них за порушення умов передачі у власність або користування цих ресурсів;

- удосконалення системи міжбюджетних відносин між державою, областю та містом щодо дотацій, субсидій використання, охорони, відновлення та відтворення природних ресурсів, які перебувають в державній, комунальній та приватній формах власності;

- пропонується розширити повноваження Департаменту туризму та курортів Мінекономрозвитку або створити як альтернативу координуючий орган (Управління використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів та розвитку рекреаційно-туристичної діяльності) на основі перерозподілу компетенції, прав, обов'язків і функцій існуючих структур з метою формування єдиної політики держави щодо вдосконалення використання рекреаційно-туристичних природних ресурсів та підвищення ефективності рекреаційно-туристичної діяльності. Для ефективної роботи такого органу управління необхідно вдосконалити існуючу інформаційну базу даних про використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів і стан рекреаційно-туристичної діяльності з позицій відносин власності на рекреаційно-туристичні природні ресурси та основні виробничі фонди суб'єктів господарювання. Ця інформація повинна містити не тільки економічну та грошову оцінку природного ресурсу, але й аналіз альтернатив його використання з позиції національної економіки.

на регіональному та місцевому рівнях:

- проведення регламентації та виокремлення рекреаційних земель при плануванні містобудівної діяльності для вдосконалення екологічного управління відповідними територіями;

- розробка паспортів рекреаційних територій, рекреаційно-туристичних природних та матеріальних ресурсів, на основі яких визначається альтернативність їх використання та доцільність зміни цільового призначення;

- ведення регіональних кадастрів природно-рекреаційних ресурсів, інформація яких має ураховуватись у містобудівному кадастрі, що сприятиме збалансованому розвитку рекреаційного природокористування;

- вдосконалення системи адміністрування в сфері використання природних ресурсів з урахуванням рекреаційної цінності, унікальності та обмеженості окремих ресурсів, а також впливу на їх стан різних видів економічної діяльності в регіоні (ліцензування, видача дозволів, передача в оренду тощо);

- налагодження зв'язків та інформаційного забезпечення взаємодії органів державної влади, бізнес-сектору, громадських організацій та суспільства щодо форм та прав власності та використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів, їх охорони та відновлення суб'єктами господарювання, орендних відносин (платежів та інших умов оренди) між комунальними власниками та приватними користувачами.

Схема вдосконалення державного управління власністю на природні рекреаційні ресурси представлена на рис. 4.

Рекреаційно-туристичне природокористування є могутнім фактором забезпечення екологічної безпеки та економічної діяльності одночасно, тому інформація про розвиток рекреаційного вектору використання територій є невід'ємною частиною подальшого пізнання і оцінки динаміки використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів.

Саме таким чином ми забезпечимо розвиток ринкових відносин, ефективне економічне зростання, збережемо та збільшимо для наступних поколінь природні рекреаційні активи нашої держави.

Упровадження інструментів екологічно чистого виробництва в агропромисловій сфері

Організаційно-економічні засади впровадження екологічно чистого виробництва в агропромислову сферу мають охоплювати комплекс принципів, прийомів, методів та заходів, спрямованих на формування відповідних мотивацій для виробників сільськогосподарської продукції та готових харчових продуктів, а також створення виробничо-технічних передумов для впровадження методів та технологій органічного землеробства і скотарства і застосування екологічно безпечних технологій перетворення матеріально-речової субстанції сільськогосподарської сировини у готовий харчовий продукт.

Тобто організаційно-економічне забезпечення екологічно чистого виробництва повинно передбачати методи та інструменти стимулювання екологізації діяльності як у сфері сільськогосподарського виробництва, так і у сфері переробно-харчових виробництв. Ключовим моментом за таких умов виступає формування інституціонального підґрунтя підтримки сектором публічного управління (держава та територіальні громади) виробників органічної продукції як первинної, так і основної фази екологічно чистого виробництва у всіх ланках агропродуктового ланцюга. Така підтримка має охоплювати як прямі методи (дотації, компенсації, цільове фінансування), так і непрямі методи (податкові пільги, здешевлення процентних ставок для отримання кредитів, лібералізація митного режиму).

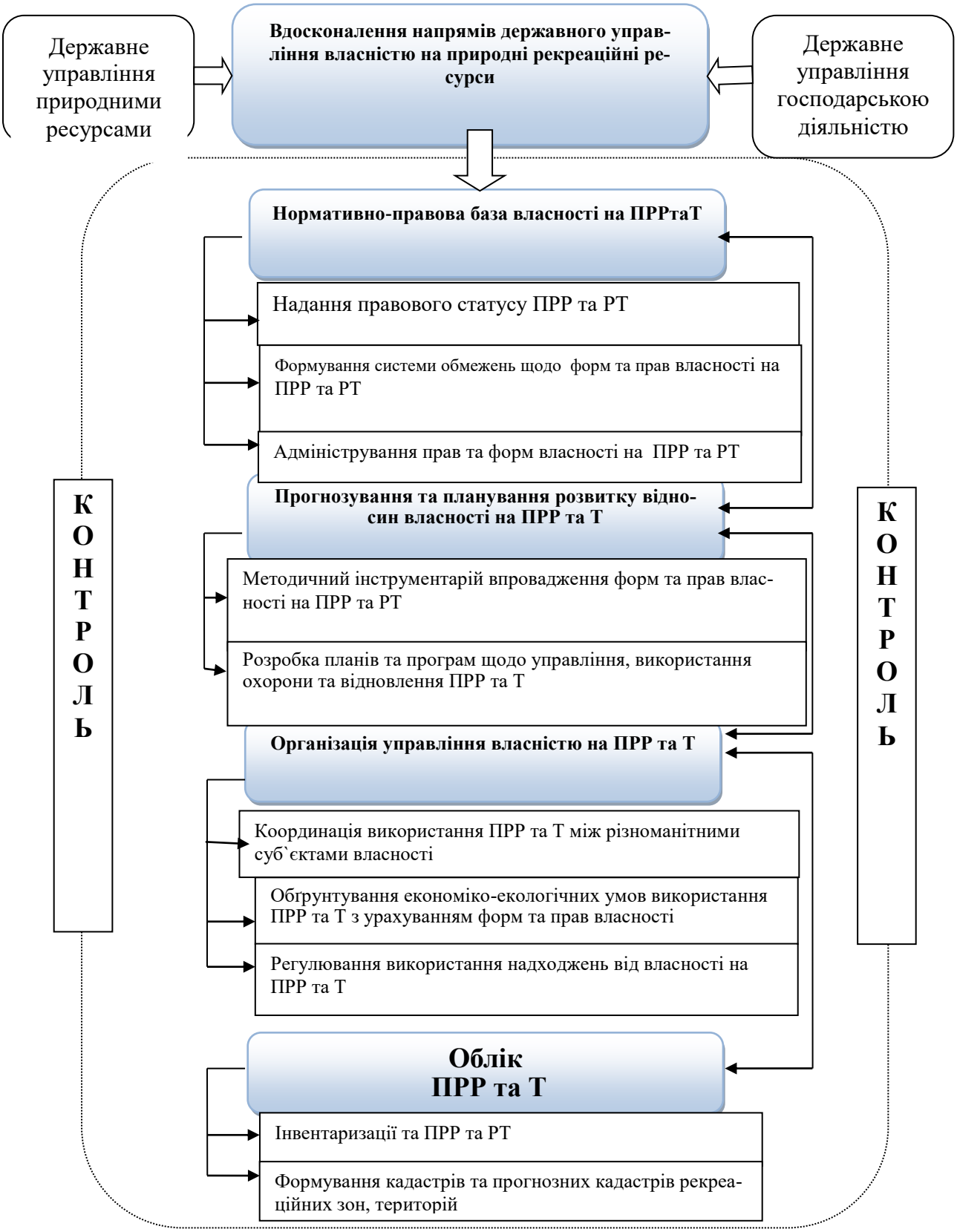

Рис. 4 Схема вдосконалення державного управління власністю на природні рекреаційні ресурси

Додаток 1

ОРГАНИ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ

Назва органу влади	Витяг з мети та завдань в сфері рекреаційно-туристичного природокористування	Підпорядковані органи в сфері рекреаційно-туристичного природокористування
Державний рівень		
Міністерство аграрної політики та продовольства України	формування та реалізації державної політики у сферах охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання лісового господарства	Державне агентство лісових ресурсів України Державне агентство рибного господарства України Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру
Міністерство екології та природних ресурсів України	охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення і охорони природних ресурсів, відтворення та охорона земель, збереження, відтворення та невиснажливого використання біо- та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі, організації, охорони та використання природно-заповідного фонду, раціональне використання надр; державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства у цій сфері	Державна екологічна інспекція України Державна служба геології та надр України Державне агентство водних ресурсів України
Державна служба геології та надр України	веде державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин; державний баланс запасів корисних копалин; державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин; державний облік підземних вод та водного кадастру	Державні підприємства сфери управління Державної служби геології та надр України
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів)	Департамент туризму та курортів
Міністерство культури України	забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини	
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	затверджує: державні будівельні норми, зокрема з питань реставрації, консервації, ремонту і пристосування пам'яток архітектури і містобудування, планування їх території та визначення меж, режимів використання їх зон охорони; порядок проведення моніторингу якості питної води і технічного стану об'єктів централізованого питного водопостачання	Державна архітектурно-будівельна інспекція України

Обласний рівень		
Департамент екології та природних ресурсів Одеської ОДА	забезпечення реалізації державної політики у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (земля, надра, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ліси, тваринний і рослинний світ), заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі; здійснення регулювання у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України	Департамент екології та природних ресурсів Одеської ОДА
Управління туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА	забезпечення реалізації державної політики у сфері туризму та курортів на відповідній території; підготовка пропозицій до проектів регіональних програм розвитку туризму та курортів, вжиття заходів щодо виконання цих програм; сприяння туристичній діяльності в регіоні та утворення сучасної туристичної інфраструктури; розробка та впровадження заходів для захисту місцевих туристичних ресурсів	
Головне управління Держгеокадастру в Одеській області	дотриманням земельного законодавства, використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності	Міськрайонні управління Держгеокадастру
Одеське обласне управління лісового та мисливського господарства	управління і контроль за веденням лісового та мисливського господарства і полювання, а також займається наданням рекреаційних послуг	Державні підприємства Одеської області з лісового господарства
Одеське обласне управління водними ресурсами	впровадження планового водокористування і забезпечення раціонального використання водних ресурсів; ведення державного обліку водокористування та державного водного кадастру; здійснення водогосподарського моніторингу поверхневих вод;	
Місцевий рівень		
Департамент екології та розвитку рекреаційних зон Одеської міської ради	здійснення функцій виконавчих органів Ради в сферах охорони навколишнього природного середовища м. Одеси, управління рекреаційними об'єктами м. Одеси, контролю за ними та їх розвитку.	КП «Центр екологічних проблем та ініціатив» КП «Узберіжжя Одеси»
Управління земельними ресурсами Департаменту комунальної власності Одеської міської ради	здійснює заходи щодо проведення земельної реформи в місті, сприяє розвитку ринку земель, організує проведення робіт щодо впровадження автоматизованої земельно-інформаційної системи обліку земель міста для ведення земельно-кадастрової доку-	Комунальне підприємство «Земельно-кадастрове бюро при управлінні земельних ресурсів»

	ментації і земельного кадастру міста Одеси	Комунальне підприємство «Одеський міський землевпоряджувальний центр»
Причорноморське державне регіональне геологічне підприємство	Облік і аналіз запасів всіх видів корисних копалин, ведення кадастрів і реєстрів родовищ.	
Департамент культури та туризму Одеської міської ради	забезпечення на території м. Одеси реалізації державної політики у сфері туризму; здійснює укладання договорів про справляння туристичного збору з юридичними особами або фізичними особами підприємцями, які надають послуги з тимчасового проживання (ночівлі) на території міста Одеси	Туристичний інформаційний центр м.Одеси КП «Парки Одещини»

Додаток 2

Рис.1 Соціо-економіко-екологічні обмеження щодо форм привласнення в рекреаційному природокористуванні

Рис. 2. Принципи формування соціо-економіко-екологічних обмежень привласнення природних рекреаційних ресурсів

Рис. 3. Класифікація соціо-економіко-екологічних обмежень привласнення природних рекреаційних ресурсів

Доцільність фокусування перерахованих методів підтримки стосовно виробників органічної продукції зумовлена тим, що світова практика демонструє наявність диверсифікованих систем підтримки суб'єктів агропромислового виробництва. З огляду на це, існуюча в Україні система державної підтримки сільського господарства має бути модернізована через умонтування в спектр інституціолізованих методів регуляторних підойм, спрямованих на надання фінансових преференцій виробникам органічної продукції та суб'єктам підприємницької діяльності, які впроваджують екологічно безпечні технології виробництва готових харчових продуктів.

Пропонований спектр методів підтримки виробників органічної продукції та суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують екологобезпечні технології, має бути зорієнтований як безпосередньо на виробників сільськогосподарської сировини, окремі з яких водночас можуть і самостійно переробляти цю продукцію, а також на підприємницькі об'єднання, які функціонують як на основі горизонтальної, так і вертикальної інтеграції. Мається на увазі, якщо виробник органічної сільськогосподарської продукції перебуває в одному інтегрованому об'єднанні із суб'єктом переробно-харчового виробництва. Вертикально інтегровані об'єднання також можуть виступати об'єктом державної підтримки, оскільки вони включають суб'єкти господарювання, що впроваджують технології органічного та ґрунтозахисного землеробства, а також виробляють готові харчові продукти на основі використання екологічно безпечних технологій переробки сільськогосподарської сировини, а також технологій утилізації відходів рослинного та тваринного походження.

Проявом створення горизонтально інтегрованих підприємницьких об'єднань є об'єднання в одному випадку як виробників органічної продукції, так і переробно-харчових виробництв, які переробляють органічну сільськогосподарську сировину і впроваджують методи і технології екологічно чистого виробництва в цілому. Рушієм горизонтальної інтеграції є намагання суб'єктів аграрного та продовольчого підприємництва забезпечити вищий рівень концентрації інвестиційного потенціалу та координації управлінської діяльності, а також ідентифікації центрів відповідальності з метою модернізації виробничо-технічної бази.

В умовах глобалізації агропродовольчих та агроресурсних ланцюгів доданої вартості в контексті введення додаткових потужностей екологічно чистого виробництва найбільш вагомого значення набуває вертикальна інтеграція, яка передбачає входження в статутні чи договірні відносини не лише сільськогосподарських виробників та переробно-харчових виробництв, але і суб'єктів спеціалізованої логістично-складської інфраструктури зберігання органічної продукції та готових екологічно чистих харчових продуктів, а також мережі продавців екологічно чистої продукції. Саме вертикальна інтеграція учасників ланцюгів екологічно чистого виробництва даватиме можливість забезпечувати перехресне субсидування менш прибуткових виробництв за рахунок більш високорентабельних. А також за рахунок зниження

трансакційних витрат в результаті оптимізації взаємозв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, переробно-харчовими підприємствами, суб'єктами спеціалізованої логістично-складської інфраструктури та торговою мережею.

У випадку підвищення кількості угод злиття та поглинання в агробізнесі і відповідно укрупнення розмірів господарств з'являються можливості до формування спеціалізованої логістично-складської інфраструктури зберігання органічної продукції та готових екологічно чистих харчових продуктів та формування мережі сільськогосподарських магазинів через горизонтальну інтеграцію. Подальший напрямок щодо поглинання конкурентів та постачальників формує основи для вертикального об'єднання з представниками бізнесу у харчовій промисловості. Формування відповідних агропромислових холдингів дозволяє їм імплементувати передові технології корпоративного менеджменту через екологічний франчайзинг, бенчмаркінг, інжиніринг та краудсорсинг.

Інші представники сільського господарства, що не входять в інтегровану структуру можуть використовувати логістичні та складські послуги холдингу за наявності відповідних договірних відносин. Крім того, окремі підприємства харчової промисловості можуть напряму взаємодіяти з виробниками сільськогосподарської сировини та здійснювати продаж готових продуктів на відповідному сегменті споживчого ринку.

Важливу роль в розвитку організаційних засад щодо виробництва екологічно чистої продукції відіграє державна підтримка безпосередньо першої ланки виробничого ланцюга – сільськогосподарських підприємств, домогосподарств та фермерських формувань. Як правило найбільш ефективними є прямі методи підтримки. Це зокрема закладення коштів у державних фінансових фондах на дотації щодо вирощування окремих видів сільськогосподарських тварин та рослин, а також придбання спеціальної обробної та переробної техніки. Крім того, у розвинених країнах світу використовуються компенсації у випадку настання непередбачуваних обставин. Також Уряд може застосовувати цільове фінансування проектів та територій. Непрямі методи державної підтримки мають бути спрямовані на податкові пільги, здешевлення процентних ставок для отримання кредитів, лібералізація митного режиму.

Важливою складовою організаційно-економічного забезпечення екологічно чистого виробництва є формування внутрішньо-корпоративної системи менеджменту екологічно чистого виробництва через імплементацію системи екологічного інжінірінгу. Пріоритетними напрямами екологічного інжинірингу виступають: проектування екологічно чистих об'єктів; надання замовнику технологій, необхідних для створення екологічно чистого продукту; формування нового фінансово-економічного інструментарію, який забезпечить врахування екологічного фактору у розрахунках з контрагентами.

Інжинірингові та краудсорсингові технології дозволять сформувати не-

обхідну інформаційну базу для перепрофілювання техніко-технологічних та організаційно-економічних процесів виробництва готових харчових продуктів через впровадження методів екологічного реінжинірингу. Фактично імплементація методів екологічного реінжинірингу являє собою основну фазу трансформації внутрішньо-корпоративної системи екологічного менеджменту переробно-харчових виробництв, а саме фазу перепрофілювання бізнес-процесів і модернізації виробничо-технічної бази та інфраструктурного облаштування індустрії виробництва екологічно безпечної продукції. Запровадження екологічного реінжинірингу дасть можливість сформувати необхідне технічне та технологічне забезпечення для налагодження виробництва продукції з покращеними еколого-економічними характеристиками у відповідності із міжнародними регламентами якості та безпечності продукції, що, у свою чергу, дозволить перейти до фази стратегічної переорієнтації діяльності через отримання права на виробництво продукції відомих світових брендів та через використання практики діяльності лідерів у конкретній підгалузі переробно-харчових виробництв.

Тобто необхідною умовою використання прийомів та методів екологічного франчайзингу та екологічного бенчмаркінгу має стати перепрофілювання основних технологічних процесів в напрямі виробництва екологічно чистих продуктів.

Резюмуючи усе вищенаведене зазначимо, що у дослідженні обґрунтовується необхідність до формування сучасної моделі організаційно-економічного забезпечення екологічно чистого виробництва в агропромисловій сфері. Обґрунтовано, що прийнятний рівень результативності організаційно-економічного забезпечення екологічно чистого виробництва досягається через трансформацію внутрішньо-корпоративної системи менеджменту екологічно чистого виробництва на основі імплементації пріоритетних напрямів екологічного менеджменту Доведено, що магістральним елементом трансформації внутрішньо-корпоративної системи менеджменту екологічно чистого виробництва в агропромисловій сфері виступає запровадження прийомів екологічного реінжинірингу.

Формування внутрішнього вуглецевого ринку

Вуглецевий ринок формується з метою забезпечення мобілізації і перерозподілу ресурсів на користь низьковуглецевих технологій, галузей і виробництв, що характеризуються найменшими викидами парникових газів, сприяючи тим модернізації економіки та переходу на інноваційний, екологоорієнтований шлях розвитку України.

Ринковий механізм обігу квот на викиди ПГ супроводжується формуванням:

- ринкового попиту на обсяги сертифікованих скорочень викидів (ССВ) по визначеній ціні попиту;

- ринкового попиту на ПСВ по ціні попиту, що враховує проектні витрати та кінцевий його екологічний ефект;

- ринкової пропозиції обсягів ССВ та ціни пропозиції;

- ринкової пропозиції ПСВ по ціні пропозиції, що враховує проектні витрати та кінцевий його екологічний ефект;

- конкурентні сили попиту та пропозиції щодо торгівлі ССВ та ПСВ спрямовані на збалансування попиту та пропозиції по ціні та досягнення ринкової рівноваги.

Функціонування вуглецевого ринку обумовлено розробкою та впровадженням таких інституційних заходів:

- Нормативно-правова база, що визначає одиниці квот і одиниці внутрішнього скорочення викидів як об'єкт власності і торгівлі;

- Організація торгів і розрахунків по угодах з одиницями квот і одиницями внутрішнього скорочення викидів ПГ;

- Організація первинного продажу квот;

- Первинна передача одиниць внутрішнього скорочення викидів. Первинний продаж квот - розподіл одиниць квот відповідно до Національного плану серед операторів установок, що підпадають під квотування викидів парникових газів, здійснювана за допомогою їх продажу з аукціону;

- Вторинний ринок обігу одиниць квот. Вторинний обіг одиниць квот - торгівля раніше розподіленими одиницями квот на товарній біржі.

Надання статусу власності одиницям квот і одиницям внутрішнього скорочення викидів забезпечує впровадження ринкових відносин в обіг вуглецевих одиниць та обсяги їх скорочення.

Для формування передумов низьковуглецевої економіки одиниці квот і одиниці внутрішнього скорочення викидів мають стати товаром, дозволеним для обігу в Україні.

Одиниці квот і одиниці внутрішнього скорочення викидів мають встановлюватися в якості об'єкту громадянських правовідносин з моменту їх введення в дію і розміщення на одному з рахунків Державного реєстру вуглецевих одиниць.

Одиниці квот при їх введенні в дію розміщуються на рахунку одиниць квот України в Державному реєстрі вуглецевих одиниць.

Одиниці квот вводяться в обіг на підставі Національного плану розподілу квот і їх первинне розміщення серед операторів установок здійснюється за допомогою безкоштовного розподілу або продажу одиниць квот.

Регулювання внутрішнього вуглецевого ринку обґрунтовується специфікою його адміністративного управління та контролю з боку держави, що має включати таке:

- установлення кількості галузей економіки та кількості підприємств, викиди вуглецевих одиниць яких мають квотуватися та лімітуватися по регіонам, як суб’єктам господарської діяльності, та підприємствам;

- формування та ведення реєстрів обліку викидів парникових газів;

- визначення методики єдиного обліку викидів парникових газів різних суб’єктів економіки;

- формування інформаційно-комунікаційної системи збору даних про викиди ПГ всіх занесених до реєстру суб'єктів економіки;

- визначення (рівень держави) щорічних обсяги квот на викиди парникових газів, які розподілятимуться серед регіонів, як учасників ринку;

- визначення (рівні регіонів) обсягів квот, карбонових кредитів та лімітів на викиди парникових газів, які розподілятимуться серед підприємств, як учасників ринку;

- розроблення та впровадження механізмів підтвердження вільних квот для продажу у суб'єктів економічної діяльності;

- розроблення організаційно-економічного механізму купівлі та продажу прав на квоти викидів вуглецевих одиниць на внутрішньому ринку України;

- розроблення механізму визначення пріоритетних напрямів використання коштів, отриманих від продажу квот;

- адміністративний державний контроль за функціонуванням ринку квот;

- розроблення нормативно-правової бази для впровадження цивілізованого ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць, яка має включати адміністративне та інфраструктурне забезпечення.

Організація регулювання викидів ПГ ринковими механізмами представлена на рис. 1.

На рівні держави спеціально уповноважені державні органи виконавчої влади (Міністерство екології та природних ресурсів – Кабінет міністрів України) та законодавчої влади (Верховна Рада України, Мін'юст України) мають визначати, розподіляти та затверджувати квоти на викиди вуглецевих газів між регіонами.

Методичні принципи їх розподілу повинні базуватися на таких специфічних особливостях:

- урахування виділених квот на викиди ПГ Україні згідно з міжнародними домовленостями;

- визначення власних внутрішніх квот на викиди ПГ Україні з урахуванням міжнародних домовленостей;

- стан економіки регіону: регіонального ВВП та структури ВВП по галузям та підприємствам, що його формують, з виділенням в структурі забруднювачів атмосфери викидами ПГ

- стан екології регіону: існуюче навантаження ПГ на природну середу регіонів;

- стан впливу викидів ПГ на соціум регіону.

На рівні регіону спеціально уповноважені державні органи виконавчої влади (наприклад, департаменти екології та природних ресурсів при облдержадміністраціях) мають розподіляти та затверджувати квоти на викиди ПГ між підприємствами та затверджувати ліміти на викиди вуглецевих газів для підприємств.

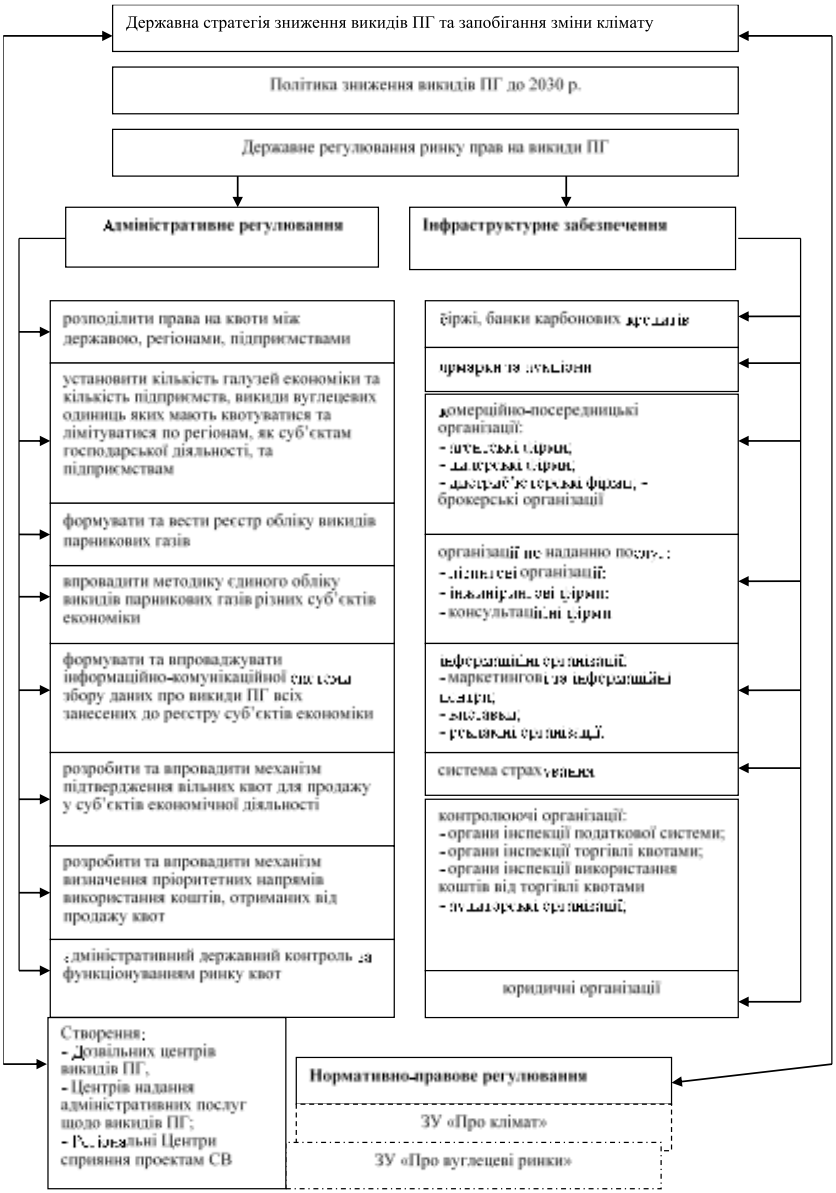

Рис. 1. Організація регулювання викидів ПГ ринковими механізмами

На державному рівні необхідно прийняти закон, за яким без одержання

квоти не має права працювати жодне підприємство з реєстру підприємств, яким передбачено квотування викидів ПГ.

Для суб'єктів внутрішнього вуглецевого ринку України торгівля квотами на викиди ПГ є добровільним механізмом їх зниження. Цей ринковий механізм мотивує підприємства до зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу за таких умов:

- підвищення плати за нормативні та поверх нормативні викиди ПГ;
- розподіл квот на викиди ПГ серед регіонів та підприємств;
- видача дозволів на викиди ПГ на основі квот, наданих регіону;
- контроль та облік викидів, що фактично мали місце (по дозволу та зверх дозволу) на основі реєстру;
- плата за перевищення обсягів на які видано дозвіл на викиди має дорівнювати ціні 1 тони викидів ПГ в CO_2-екв. помноженій на регіональний коефіцієнт, що визначається з урахуванням кліматично-природних умов, асиміляційного потенціалу, соціальних показників тощо.

Ефективному функціонуванню внутрішнього ринку сприятиме налагодження обліку, обсягів обігу CO_2-екв. для цього необхідно створювати Реєстри торгівлі викидами на рівні держави, регіону та підприємства, що відповідатимуть таким принципам:

- Постійне надходження узгодженої, надійної і практичної інформації до органу моніторингу.
- Реєстрація дозволів на викиди CO_2, кількість одиниць продажу та скорочення, рух квот з одного рахунку на інший.
- Реєстри мали б бути частково доступними громадськості, але також і мати секції, закриті для громадськості.

Поширеним в розвинених країнах ЄС та США ринковим механізмом скорочення викидів є система торгівлі дозволами (квотами) на викиди парникових газів між підприємствами усередині цих країн.

При формуванні вітчизняного внутрішнього вуглецевого ринку необхідно використовувати основні принципи діючої Європейської системи торгівлі квотами на викиди парникових газів.

Ефективна реалізація внутрішньої системи торгівлі викидами залежить від того, наскільки швидко будуть прийняті законодавчі акти в цій області, а також створена система державного регулювання у сфері викидів і скорочення парникових газів, обліку і контролю викидів на рівні держави, регіонів та підприємств.

В якості одного із стратегічних напрямів формування низьковуглецевого розвитку країни необхідно передбачити реалізацію таких цілей :

Стратегічна мета 1 – «Створення умов для функціонування ринку торгівлі квотами парникових газів».

Стратегічна мета 2 – «Розвиток ринку торгівлі квотами парникових газів».

Для досягнення стратегічної мети щодо створення умов для функціону-

вання ринку торгівлі квотами парникових газів необхідно створення нормативно-правового підґрунтя. Розробка правових основ формування і функціонування внутрішньої системи торгівлі квотами на викиди ПГ полягає в такому:

- визначення загального обсягу квот на емісії парникових газів та їх щорічне законодавче закріплення;
- розвиток законодавчих основ внутрішньої торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- розробка схеми внутрішньої торгівлі емісіями парникових газів.

Ця схема повинна включати наступні законодавчо врегульовані аспекти:

- визначення загального обсягу викидів парникових газів, регульованого через схему внутрішньої торгівлі;
- встановлення круга учасників внутрішньої торгівлі емісіями парникових газів (квотування, адміністрування)
- розподіл встановленого обсягу викидів парникових газів серед суб'єктів внутрішньої торгівлі;
- умови внутрішньої торгівлі емісіями парникових газів;
- звітність, підтвердження і контроль дотримання встановленого рівня викидів парникових газів.

Елементами схеми внутрішньої торгівлі емісіями парникових газів має бути:

- визначення загального обсягу викидів парникових газів, регульованого через схему внутрішньої торгівлі;
- встановлення кругу учасників внутрішньої торгівлі емісіями парникових газів (Національні плани розподілу квот на викиди ПГ - НПР);
- розподіл встановленого обсягу викидів парникових газів серед суб'єктів внутрішньої торгівлі;
- умови внутрішньої торгівлі емісіями парникових газів;
- звітність, підтвердження і контроль дотримання встановленого рівня викидів парникових газів;
- надання дозволів на викиди парникових газів по встановленому переліку видів діяльності;
- вимоги і критерії відносно встановлення на національному рівні обсягу викидів парникових газів, що розподіляється, - за допомогою квот, а також порядок і умови їх розміщення, торгівлі, погашення і скасування;
- моніторинг і звітність по емісіях парникових газів по їх - джерелам, підтвердження достовірності звітів і публічний доступ до відповідної інформації;
- відповідальність за дотримання встановлених квот;
- реєстрація операцій з квотами на викиди парникових газів.

За таких умов, створюються засади розвитку ринкового обігу і товарно-грошових відносин у сфері поводження з викидами ПГ. Без реалізації зазначеного вище не можливе якісне їх функціонування та подальше зниження

викидів вуглецевих одиниць на основі економічних механізмів в природокористуванні.

Для реалізації другої стратегічної мети щодо розвитку ринку торгівлі квотами парникових газів має бути створено відповідне підґрунтя, що включатиме низку інституційних і організаційно-економічних важелів та процедур:

- формування та затвердження «Національного плану розподілу квот»;
- надання квот на викиди парникових газів регіонам на основі національного плану розподілу квот;
- формування та затвердження на регіональному рівні «Регіонального плану розподілу квот» на основі якого видаються дозволи підприємствам.

До процедурного забезпечення відноситься:

- видача сертифікатів на викиди парникових газів;
- моніторинг, звітність і верифікація викидів парникових газів по регульованих секторах економіки і підприємствах;
- списання з балансу продавця карбонових кредитів вільних одиниць квот;
- прийняття на баланс покупцем карбонових кредитів вільних одиниць квот.

На наш погляд, серед основних законодавчих актів, що регулюватимуть квотування парникових газів, необхідно відмітити такі:

- «Перелік парникових газів, що є об'єктами державного регулювання», що визначає парникові гази, на які поширюються вимоги по квотуванню викидів парникових газів.
- «Правила розподілу квот на викиди парникових газів», які визначають процедуру розробки і затвердження національних планів розподілу квот на викиди парникових газів.
- «Правила зміни квот і переоформлення сертифікату на викиди парникових газів» - визначають умови, при яких природокористувач має право на зміну квоти.
- «Правила торгівлі квотами на викиди парникових газів і вуглецевими одиницями», які встановлюють основні вимоги і визначають процедури відносно торгівлі одиницями квот і проектними вуглецевими одиницями на торговельних біржах, регулюють питання, пов'язані з проведенням аукціонів з продажу одиниць квот.

Правила видачі квот на викиди парникових газів, мають складатись з двох блоків. По-перше, це правила видачі квот на викиди парникових газів державою регіонам. По друге, це розподіл регіоном одержаних від держави квот на викиди ПГ між підприємствами.

Розподіл квот передбачає встановлення та виконання таких процедур:

- видача встановлених квот на викиди парникових газів на рахунок оператора установки та реєстрація їх у Державному та регіональному реєстрах вуглецевих одиниць;

- визначення переліку документів, необхідних для отримання сертифікату на викиди парникових газів;

- оформлення сертифікату на викиди ПГ.

Видача квот є важливим етапом формування ринкового обігу вуглецевих одиниць. Розглянемо докладніше окремі позиції правил видачі квот на викиди парникових газів

Для отримання квоти на викиди парникових газів природокористувач подає в уповноважений орган в сфері охорони довкілля заяву на отримання сертифікату з додатком наступних документів, підтверджених незалежною акредитованою організацією:

1) звіт про інвентаризацію парникових газів за звітний рік;

2) паспорт установки;

3) програму скорочення викидів парникових газів;

4) план заходів з реалізації проектів по скороченню викидів парникових газів.

Наступною процедурою адміністрування одержання дозволів на викиди ПГ стає отримання сертифікату.

Для отримання сертифікату підприємству необхідно подати документи до Мінекології, яке надає реєстраційний номер паспорту установки, що має викиди ПГ для подальшого контролю звітів по викидам ПГ.

Необхідно зазначити, що суб'єкти адміністрування, викиди яких менше 20 000 тон CO_2-екв., теж звітують, але не верифікують відповідні звіти. Звіти складаються по тій же формі, що і для суб'єктів, що квотуються, або по старій формі паспорта інвентаризації.

Всі процедурні питання мають вирішуватись у визначені терміни і відповідного порядку подачі документів для отримання сертифікатів на викиди ПГ.

На нашу думку, Мінекології має встановлювати терміни і порядок подачі документів для отримання сертифікату на викиди ПГ, наприклад, документи на отримання сертифікату з діючих установок, включених в Національний план розподілу квот, подаються до визначеної дати, наприклад, до 1 травня першого року його дії. Видача квот по діючих установках здійснюється шляхом зарахування відповідної кількості одиниць квот на рахунки природокористувачів в Державному реєстрі вуглецевих одиниць наприклад, до 15 липня кожного звітного року, і т.ін.

Важливим процедурним елементом, що забезпечує обіг вуглецевих одиниць є формування Реєстрів викидів вуглецевих одиниць, Реєстрів одиниць скорочень ПГ, Реєстрів продажу та купівлі квот, тощо.

Підприємства, що отримали сертифікати, повинні надавати пакети документів для відкриття рахунків в реєстрах.

Основна функція реєстру вуглецевих одиниць - випуск, зарахування на рахунки одиниць квот природокористувачам і їх зберігання. Реєстр веде відповідний структурний підрозділ Мінекології.

Форма звітності виконавця по веденню реєстру вуглецевих одиниць полягає у такому: відповідальний за ведення реєстру вуглецевих одиниць веде продаж і несе відповідальність за обсяги вуглецевих одиниць, що зараховано та занесено в реєстр. Для спрощення адміністративних процедур реєстрації обігу вуглецевих одиниць необхідно використовувати можливості електронного документообігу та електронного цифрового підпису для повної автоматизації здачі звітності.

Для розвитку економіки, проведення широкомасштабних програм (олімпіад, світових чемпіонатів, масово-культурних заходів), та усунення непередбачених техногенних і екологічних ситуацій необхідно формувати резерв вуглецевих одиниць та мати можливість його розподілу.

Альтернативним варіантом платному одержанню квот на викиди ПГ є безкоштовна видача додаткових квот на нові установки з резерву на умовах застосування механізму бенчмаркінгу. Наприклад, це можливо для підприємств енергетичної галузі та регіонів з її масштабним розвитком. Для металургії і нафтогазового сектору існують міжнародні бенчмарки, при цьому необхідно враховувати, що технології виробництва мають особливості по різним країнам та регіонам.

Для впорядкування відносин, що виникають у процесі діяльності, яка пов’язана з одержанням сертифікату на викиди вуглецевих одиниць, необхідно встановлювати норми відповідальності за надання недостовірних даних.

Існуючий Кодекс про адміністративні правопорушення має бути доповнений спеціальною статтею про відповідальність про недостовірні дані поводження з викидами ПГ.

Адміністративній відповідальності підлягає надання недостовірних даних про інвентаризацію парникових газів, верифікацію і валідації (детермінації), що виявлена незалежними акредитованими організаціями.

Необхідно зазначити, що за недостовірну інформацію мають нести відповідальність особи, на рівні підприємства та регіону, діяльність яких пов’язана з визначенням викидів парникових газів на рівні підприємства та на рівні регіону (обласні департаменти охорони природи, та їх підрозділи, що контролюють викиди в атмосферу вуглецевих одиниць.

Надання недостовірних даних про інвентаризацію парникових газів, верифікацію і валідації (детермінації) має призводити до штрафних санкцій, що застосовуються:

- до посадовців регіонального рівня, що контролюють обіг вуглецевих одиниць;
- до юридичних осіб, що є суб'єктами середнього підприємництва та повинні звітувати про викиди вуглецевих одиниць;
- до юридичних осіб, що є суб'єктами великого підприємництва і повинні звітувати про викиди вуглецевих одиниць.

Особливо важливим питанням є визначення обсягів штрафних санкцій за надання недостовірних даних про викиди парникових газів. На нашу думку

при визначені їх об’ємів необхідно виходити з обсягів плати за придбання 1 тони CO_2-екв.

Правила торгівлі квотами на викиди парникових газів і вуглецевими одиницями мають бути затверджені Мінекології і Мінекономіки.

У випадку коли підприємство одержало дозвіл на обсяги викидів ПГ, які недостатні для подальшої виробничої діяльності, воно може вийти на внутрішній або зовнішній (при наявності відповідної нормативно-правової та організаційної бази) вуглецевий ринок та придбати необхідні квоти на викиди ПГ. В іншому випадку, підприємство може здійснювати продаж одиниць внутрішнього скорочення за умовою, що дозвіл перевищує фактичні обсяги викидів.

Таким чином, невід’ємною частиною вуглецевого ринку стає організація торгів і здійснення розрахунків по торгівельним угодам щодо одиниць квот і одиниць внутрішнього скорочення викидів.

В Україні необхідно впровадити електронну торговельну систему для забезпечення торгівлі одиницями квот і одиницями внутрішнього скорочення викидів ПГ.

Важливим елементом організації товарно-грошових відносин в обігу вуглецевих одиниць є товарна біржа, яка має організовувати торгівлю одиницями квот і одиницями внутрішнього скорочення викидів.

Для обслуговування торгів, забезпечення клірингу і розрахунків по торгівлі одиницями квот і одиницями внутрішнього скорочення викидів товарній біржі необхідно укласти договір з Державним реєстром вуглецевих одиниць про регламент взаємодії і здійснення електронного документообігу в процесі клірингу і розрахунків.

Постачання одиниць квот і одиниць внутрішнього скорочення викидів робиться за допомогою трансакції по їх передачі з рахунку продавця на рахунок покупця в Державному реєстрі вуглецевих одиниць.

Учасники біржової торгівлі і їх клієнти, що беруть участь в постачанні одиниць квот і одиниць внутрішнього скорочення викидів, відкривають для цього розрахунковий рахунок в Державному реєстрі вуглецевих одиниць України.

Трансакції з первинного продажу одиниць квот і передачі одиниць внутрішнього скорочення викидів інвесторові проекту здійснюються відповідно на рахунки операторів установок і інвесторів проектів внутрішнього скорочення викидів в Державному реєстрі вуглецевих одиниць.

З метою здійснення трансакцій по передачі одиниць квот і одиниць внутрішнього скорочення викидів, пов'язаних з їх вторинним оборотом, їх учасники мають відкрити рахунки учасників торгівлі вуглецевими одиницями в Державному реєстрі вуглецевих одиниць.

Рахунки учасника торгівлі вуглецевими одиницями в Державному реєстрі вуглецевих одиниць відкриваються для юридичних осіб.

Проведення аукціонів невід’ємна частина ринкових інструментів обігу

вуглецевих одиниць на внутрішньому ринку.

Ініціатором проведення аукціонів з продажу квот є підвідомча організація уповноваженого органу в сфері охорони довкілля за допомогою подачі на товарну біржу заявки, яка повинна містити таку інформацію:

1) повне найменування замовника з визначенням його реквізитів, включаючи номер рахунку в Державному реєстрі вуглецевих одиниць;

2) найменування вуглецевих одиниць, що продаються з аукціону, кількість лотів і об'єм квот, що реалізовуються, по кожному лоту, умови і порядок постачання і оплати, відповідальність по постачанню і оплаті;

3) кваліфікаційних вимог, яким повинен відповідати претендент на участь в аукціоні (клієнт, що представляється ним), щоб бути допущеним для участі в аукціоні;

4) період часу, впродовж якого замовник згоден на проведення товарною біржею аукціону з продажу квот;

5) стартова ціна по кожному лоту;

6) вид і розмір гарантійного забезпечення або вказівка на те, що гарантійне забезпечення не потрібно.

Для нормативно-правового та наукового забезпечення ефективності процесу розподілу квот між регіонами та підприємствами держава має сформувати «Національний план розподілу квот». Цей план має формуватися та затверджуватися щорічно і бути законом для виконання кожним регіоном та підприємствами.

Згідно Національного плану розподілу квот, об'єм квот відповідає міжнародній квоті, виділеній Україні, яка розподіляється з урахуванням державних торгів на міжнародному рівні, резерву на введення нових потужностей (передбачених) і непередбачених викидів ПГ в атмосферу.

Випуск і зарахування вуглецевих одиниць здійснюватиметься через державний реєстр (далі - реєстр) згідно з Національним планом розподілу квот на поточний рік.

Досвід світової практики доводить ефективність такого ринкового інструменту, як товарні біржі. Механізми вуглецевої торгівлі на добровільних ринках - біржова торгівля зосереджена на декількох великих приватних майданчиках, таких як CCFE, Climex і Біржа вуглецевої торгівлі (Carbon Trade Exchange, CTX), а також в регіональних торговельних системах в Чилі - Кліматична біржа Сантьяго (Santiago Climate Exchange, SCX), і в Китаї - Китайська Пекінська екологічна біржа (China Beijing Environmental Exchange, CBEEX), які розраховують згодом обслуговувати також і ринки (обов'язкових скорочень викидів), що регламентуються, у своїх країнах. Основний об'єм угод на ринку добровільних одиниць доводиться на небіржовий сектор.

На основі проаналізованого європейського, американського та азіатського досвіду вважаємо, що торгівлю квотами на викиди парникових газів та добровільних одиниць скорочень в Україні доцільно здійснювати через то-

варні біржі, а також на децентралізованих позабіржових ринках.

Саме тому своєчасним є створення товарних бірж, де ціна за одиницю квоти встановлюється відповідно до попиту і пропозиції, сформованих на внутрішньому вуглецевому ринку.

Для цього потрібно вдосконалення інституційної та нормативної бази, зокрема, закріплення у Законі України «Про товарні біржі» правил торгівлі вуглецевими одиницями на них.

Разом з регульованим ринком вуглецевої торгівлі, розвивається також і ринок добровільних скорочень викидів ПГ, в основі якого лежать добровільні зобов'язання емітентів по скороченню викидів або по нейтралізації «вуглецевого сліду» (забезпеченню вуглецевої нейтральності діяльності).

Добровільні вуглецеві ринки існують вже понад 25 років. Проте тільки набуття чинності Кіотського протоколу дало поштовх розвитку добровільного вуглецевого ринку, надавши йому статус рівноправного елементу ринкових відносин в обігу вуглецевих одиниць.

У рамках добровільних схем випускаються в обіг вуглецеві одиниці, які відображають кінцевий вуглецевий результат реалізації проектів по скороченню викидів ПГ.

Механізми вуглецевої торгівлі на добровільних ринках широко використовуються у світі, на основі аналізу закордонного досвіду вважаємо, що в Україні торгівля добровільними скороченнями викидів (ДСВ) має здійснюватися як:

- через біржі, які служать майданчиками для здійснення угод купівлі-продажу ДСВ;
- так і на децентралізованих позабіржових ринках, де покупці і продавці взаємодіють через брокера або безпосередньо через електронні засоби зв'язку.

Світова практика функціонування ринку добровільних вуглецевих скорочень (ДВС), які також сертифікуються (сертифіковані скорочення добровільних викидів), свідчить, що за своєю сутністю система функціонування такого ринку може бути використана для розвитку ринкових відносин на внутрішньому вуглецевому ринку України.

Набувачами добровільних вуглецевих одиниць є комерційні і некомерційні організації, які не підпадають під дію схем обов'язкового регулювання викидів ПГ, але які добровільно беруть зобов'язання зменшити «вуглецевий слід» або звести його до нуля, компенсувавши свої викиди, повністю або частково, за рахунок інвестування в проекти по скороченню викидів, а фактично - за рахунок купівлі скорочень викидів, досягнутих в результаті реалізації проектів спільного впровадження.

На нашу думку, для України привабливим є розвиток корпоративної торгівлі вуглецевими одиницями, а також залучення громадських, політичних, спортивних та інших організацій до цього виду діяльності. Так наприклад, за кордоном більшість вуглецевих одиниць на добровільному ринку понад 92

%, за даними за 2011 року припадає на корпоративних покупців.

В основному, корпоративні покупці йдуть на це в цілях реалізації стратегії корпоративної соціальної відповідальності або в цілях реклами і поліпшення іміджу (головні драйвери добровільного ринку).

На долю громадських організацій, урядових структур і індивідуальних покупців припадало в сукупності 4 % ДСВ, придбаних на добровільному ринку в 2011 році. Іншу частину займають інші покупці, у тому числі спортивні асоціації, університети і т. д..

Спортивні асоціації, як правило, набувають добровільні вуглецеві одиниці для компенсації викидів ПГ, пов'язаних з проведенням внутрішніх і міжнародних змагань.

З недавніших прикладів можна привести Чемпіонат світу по футболу 2010 р. в Південній Африці, Олімпійські і Параолімпійські ігри 2012 р. в Лондоні. У 2013 році громадськістю була розгорнута активна кампанія з вимогою компенсувати викиди, пов'язані з діяльністю Секретаріату до ООН, а також міжнародних організацій (UNDP, UNEP, UNESCO, UNIDO і т. д.), що входять до складу ООН.

Великими корпоративними покупцями є енергетичні компанії. У 2011 році на їх частку припало 27%, придбаних корпоративними покупцями. Німецька компанія "Sudhessische Energie AG" (входить до групи HSE) - єдина енергетична компанія в Європі, яка, маючи встановлений ліміт викидів, додатково купує вуглецеві одиниці для компенсації своїх викидів і закуповує вуглецево-нейтральний генераторний газ.

На другому місці - організації оптової і роздрібної торгівлі (23 % корпоративні ринки).

Серед промислових компаній прикладом є підрозділ Chevy компанії General Motors. У 2010 р. Chevy зобов'язалася витратити $40 млн. на купівлю 8 млн. тонн CO_2-екв., а в 2011 р. через екологічний фонд Bonneville Chevy придбала перші вуглецеві одиниці для виконання заявлених зобов'язань.

З компаній фінансового сектору активну позицію займає Bank of America Merrill Lynch. Компанія уклала багатомільйонну угоду з Terrapass, американським розробником проектів по утилізації метану в тваринництві. Страховий гігант Allianz придбав 10 % акцій іншого розробника - компанії Wildlife Works, разом з багаторічним правом на купівлю від реалізації енергозберігаючих проектів.

Значними покупцями серед транспортних компаній являються Quantas, Virgin Atlantic, Amtrak і Avis Car Rental, які передусім орієнтуються на попит своїх пасажирів і клієнтів.

Туристична компанія TUI Travel включає витрати на компенсацію викидів (вуглецеву ціну) у вартість туру у вигляді свого роду добровільного вуглецевого внеску, проте залишає за клієнтом право відмовитися від цього внеску по його бажанню.

Британська інтернет-компанія Hot.co.uk, що надає послуги з on-line бро-

нювання готелів, самостійно компенсує вуглецевий слід від перебування своїх клієнтів в готелях, не перекладаючи відповідні витрати на клієнтів.

На відміну від Кіотського протоколу і систем квотування і торгівлі викидами, які пред'являють єдині вимоги до вуглецевих проектів, добровільний вуглецевий ринок гнучкіший, тут застосовуються різні стандарти.

В більшості випадків для сертифікації вуглецевих проектів застосовуються незалежні міжнародні стандарти, які відрізняються універсальністю і передбачають верифікацію проектів і досягнутих скорочень викидів незалежними експертними організаціями.

Разом з цим є внутрішні (національні і регіональні) вуглецеві системи і стандарти, які орієнтуються на ринки окремих країн, а часом і на певні типи проектів спільного впровадження.

Незалежні міжнародні вуглецеві стандарти, які найбільш популярні у світі це:

- Золотий стандарт (Gold Standard);
- Верифікований вуглецевий стандарт (Verified Carbon Standard, VCS);
- VER+;
- Добровільний стандарт вуглецевих заліків (Voluntary Offset Standard, VOS);
- Стандарти розробки проектів в області клімату, розвитку місцевих співтовариств і біорізноманітності (Climate, Community & Biodiversity Standards, CCBS);
- План Віво (Plan Vivo);
- ISO 14064-2 і інші.

У 2011 році більше 90 % вуглецевих одиниць на ринку ДСВ було верифіковано по міжнародних стандартах. При цьому на основні стандарти - VCS, Золотий стандарт - припало 82 % усіх реалізованих на ринку вуглецевих одиниць, які були верифіковані по незалежних міжнародних стандартах.

На американському вуглецевому ринку 6% займають вуглецеві одиниці, випущені по стандартах Американського вуглецевого реєстру (ACR). Приблизно 4 % ринку займає стандарт ISO 14064-2.

Основні вимоги добровільних вуглецевих стандартів засновані на тих же принципах, що і стандарти Кіотського протоколу, і так само дозволяють верифікувати досягнуті скорочення викидів, випускати в звернення вуглецеві одиниці і передавати їх на основі відшкодування зацікавленим покупцям.

Різниця в тому, що добровільні вуглецеві одиниці не можуть служити інструментами виконання зобов'язань по обмеженню і скороченню викидів країн-учасниць КП. Як виключення добровільні вуглецеві одиниці також не приймаються в залік виконання обов'язкових вимог по обмеженню і скороченню викидів, встановлених у рамках національних або інших схем регулювання викидів ПГ.

Основні вимоги до вуглецевих проектів: обґрунтованість необхідності виконання, тобто підтвердження того, що у відсутність вуглецевого фінан-

сування проект швидше за все не міг би виконуватись, принаймні, у визначені терміни, а також відповідати вимогам за такими критеріями: облік і контроль джерел викидів, тобто можливого збільшення викидів ПГ за межами проекту в результаті реалізації проекту.

Велика увага приділяється питанню про недопущення подвійного обліку в тих випадках, коли проект реалізується в країні, що має кількісні зобов'язання по обмеженню і скороченню викидів ПГ відповідно до Кіотського протоколу.

В цьому випадку вимагається, щоб приймаюча країна списала у своєму національному вуглецевому реєстрі таку кількість вуглецевих одиниць, яка повністю дорівнює кількості добровільних вуглецевих одиниць, випущених за результатами реалізації добровільного вуглецевого проекту.

Отже, одним з пріоритетних напрямів розвитку України є створення низьковуглецевої економіки. Формування внутрішнього вуглецевого ринку торгівлі квотами на викиди вуглецевих одиниць є інструментом зниження ПГ, акумулювання коштів та залучення інвестицій для впровадження екологічно чистих технологій, зниження споживання енергоресурсів на основі підвищення ефективності їх використання. Право торгівлі квотами на внутрішньому вуглецевому ринку на рівні регіонів та підприємств створює сприятливі умови до впровадження ринкових відносин у практику господарської діяльності та природокористування всіх суб’єктів економіки.

Торгівля квотами стає інструментом зниження викидів ПГ і поширюється по всім країнам світу. Україна приймає участь у ринках торгівлі квотами на викиди ПГ та у реалізації проектів спільного впровадження. Об’єктивність державного регулювання ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць обумовлена таким: необхідністю нормативно-правового регулювання ринку прав на квоти викидів ПГ для забезпечення принципу його єдності при реєстрації квот, розподілу їх між суб’єктами економічної діяльності, розрахунку квот на викиди ПГ по єдиній методиці та їх обліку; забезпечення жорсткого контролю за виконанням правових норм та відповідальності учасників ринку при здійсненні внутрішньої та зовнішньої торгівлі правами на квоти викидів вуглецевих одиниць; захист інтересів всіх учасників ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць; виконання принципу гласності при використанні коштів, одержаних від продажу прав на квоти викидів вуглецевих одиниць; стимулювання державою конкуренції на внутрішньому ринку прав на квоти викидів вуглецевих одиниць на основі економічних, адміністративних та юридичних методів управління.

Для реалізації переходу до низьковуглецевого розвитку країни необхідно формування сприятливих передумов для функціонування ринку торгівлі квотами парникових газів, а також створення відповідного підґрунтя, зокрема низки інституційних і організаційно-економічних важелів та процедур. До таких відноситься: Правила видачі квот на викиди парникових газів; встановлення відповідальності за надання недостовірних даних; організація

торгів і розрахунків по угодах з одиницями квот і одиницями внутрішнього скорочення викидів; формування Національного плану розподілу квот; визначення термінів і порядку подачі документів для отримання сертифікатів на викиди парникових газів; ведення Реєстру вуглецевих одиниць; затвердження форм звітності виконавця по веденню реєстру вуглецевих одиниць; розподіл з резерву вуглецевих одиниць; підтримці добровільних схем вуглецевої торгівлі та механізмів її реалізації на добровільних ринках; організації порядку торгівлі квотами на викиди парникових газів і вуглецевими одиницями; проведення аукціонів, тощо.

Таким чином, на рівні держави спеціально уповноважені державні органи виконавчої влади (Міністерство екології та природних ресурсів – Кабінет міністрів України) та законодавчої влади (Верховна Рада України, Мін'юст України) мають визначати, розподіляти та затверджувати квоти на викиди вуглецевих газів між регіонами. Методичні принципи їх розподілу повинні базуватися на таких специфічних особливостях: врахуванні виділених Україні квот на викиди ПГ згідно з міжнародними домовленостями; визначенні власних внутрішніх квот на викиди ПГ з урахуванням міжнародних домовленостей; стану економіки регіону, його ВРП, структури ВРП по галузям та підприємствам, що його формують, з виділенням в структурі забруднювачів атмосфери, що здійснюють викиди ПГ:

- економіко-екологічний стан регіону: існуюче навантаження викидів ПГ на економіку та природне середовище;
- стан впливу викидів ПГ на соціум регіону.

На рівні регіону спеціально уповноважені державні органи виконавчої влади (наприклад, департаменти екології та природних ресурсів при облдержадміністраціях) мають розподіляти та затверджувати квоти на викиди ПГ між підприємствами та видавати дозволи на викиди вуглецевих газів для підприємств. Основний принцип розподілу регіональних квот полягає у тому, що обсяги дозволів, що отримують підприємства на викиди ПГ не повинні перевищувати виділеної державою регіону квоти. У даній ситуації підприємство, що має обсяги викидів, які перевищують виданий дозвіл, повинно купувати квоти, або карбонові кредити на ринку, чи впроваджувати вуглецеві проекти.

Формування національної моделі екологічного управління економікою в контексті Європейських вимог

У процесі імплементації Україною законодавства ЄС у сфері охорони довкілля та зміни клімату виникла низка труднощів, які тісно пов'язані з тим фактом, що Україна не є державою-членом ЄС, а також самою правовою природою законодавства ЄС. Інституційний аналіз цих процесів, а також національної моделі екологічного управління вимагає висунення нових наукових категорій. Це пов'язано з унікальністю інституційної ситуації та середовища, в якому опинилася українська система екоуправління.

Заплановані інституційні реформи поки що здійснюються фрагментарно.

Процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави гальмуються оскільки вимога інтеграції екологічної політики до галузевих політик не є обов'язковою, вимагає розбудови ієрархічної системи (з одного боку) та широке включення регіонального та локального рівнів управління до впровадження положень Європейських директив.

Щодо розвитку галузевих та регіональних стратегій, то було розроблено перший проект Національної стратегії поводження з відходами та планується розробка і прийняття Стратегії водної політики. Разом з тим, положення Додатку XXXI, що стосуються зміни клімату, морально застаріли та не відповідають сучасному стану законодавства та політики ЄС, міжнародним домовленостям та ініціативам у цій сфері, особливо беручи до уваги набрання чинності Паризької угоди.

Для кожної Директиви та Регламенту з тих, що містяться в додатку XXX та XXXI до Угоди про Асоціацію (УА) Урядом України був розроблений та затверджений окремий план імплементації, що деталізує необхідні заходи нормотворчого, інституційного, організаційного, координаційного характеру, встановлює терміни реалізації того чи іншого заходу, а також відповідальний за виконання орган. 25 жовтня 2017 року Урядом України був затверджений новий План заходів, що містить понад 2000 завдань. Реальна їх реалізація залишається надзвичайно складним завданням.

Окрема проблема – динамічність європейського природоохоронного законодавства. Що означає ситуацію, коли Україна приречена запізнюватися та постійно рефлексувати в своїй інституційній системі щодо нових тенденцій європейського законодавства. Така ситуація вимагає вироблення нового науково обґрунтованого підходу щодо трансформації інституційної складової екологічного управління в Україні. Нами пропонуються такі кроки на основі підходів неоінституційної теорії, а саме, «інституційної екосистеми», «інституційних домінант» та концепції «інституційних реплікацій».

В Угоді про асоціацію сферу охорони навколишнього середовища названо однією з пріоритетних. Статтею 360 Глави 6 «Навколишнє середовище» Частини V «Економічне і секторальне співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено, що Сторони розвиватимуть і зміцнюватимуть співпрацю з питань охорони навколишнього природного середовища й таким чином сприятимуть реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Співробітництво здійснюватиметься з урахуванням інтересів Сторін на основі рівності та взаємної вигоди, а також беручи до уваги взаємозалежність, яка існує між Сторонами у сфері охорони навколишнього природного середовища, та багатосторонні угоди у цій сфері.

Відповідно до статті 362 Угоди Сторони, зокрема, обмінюватимуться інформацією та досвідом; здійснюватимуть спільну дослідницьку діяльність і надаватимуть одна одній інформацію про екологічно чисті технології; плануватимуть подолання наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситу-

ацій; здійснюватимуть спільну діяльність на регіональному та міжнародному рівнях, у тому числі згідно з багатосторонніми угодами у сфері охорони навколишнього природного середовища, ратифікованими Сторонами, та у разі доцільності спільну діяльність у рамках відповідних агентств. Особливу увагу Сторони приділятимуть питанням, що мають транскордонний характер.

Співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища охоплюватиме, серед іншого, такі цілі: розвиток всеосяжної стратегії у сфері навколишнього середовища, яка передбачатиме заплановані інституційні реформи (з визначеними термінами) задля забезпечення виконання і впровадження природоохоронного законодавства; розподіл повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та муніципальному рівнях; процедури прийняття рішень і їх виконання; процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави; визначення необхідних людських і фінансових ресурсів та механізм їх перегляду; розвиток галузевих стратегій щодо поліпшення якості повітря, якості води й управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; управління відходами та ресурсами; захист природи; промислове забруднення та промислові аварії; хімічні речовини. В Угоді чітко окреслено терміни й основні етапи імплементації, адміністративну відповідальність, а також фінансові стратегії залучення інвестицій в інфраструктуру і технології; розвиток та імплементацію політики з питань зміни клімату.

Процес оновлення Додатків XXX та XXXI до угоди про Асоціацію, що містить основні вимоги до розвитку національної системи екологічного управління повинен переслідувати три цілі: актуалізувати зміст додатків, розширити їх застосування та усунути основні проблеми, з якими зіштовхується Україна в процесі імплементації цих додатків. В свою чергу, зміни до екологічної політики мають бути забезпеченими «передбачуваними» відкликами з боку економічної та виробничої сфери, що відображено в заключній частині наукової доповіді.

Проте гідно Звіту Кабінету міністрів України поточний прогрес виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС у 2018 році с секторі природоохоронна сягнув лише 22 %. При тому, що загальний рівень виконання угоди – 52%. В 2017 році прогрес складав 27 % (рис. 1).

Це визначає актуальне науково-практичне завдання оновлення системи екологічного управління. В науковій доповіді теоретично обґрунтовується шляхи нової інституційної бази екологічного управління та формування екологічної політики, гармонізованої з європейським інституційним середовищем. Нажаль, структура сучасного моніторингу виконання угоди базується тільки на кількісних показниках, пов’язаних з прийнятими нормативними документами (рис. 2, 3).

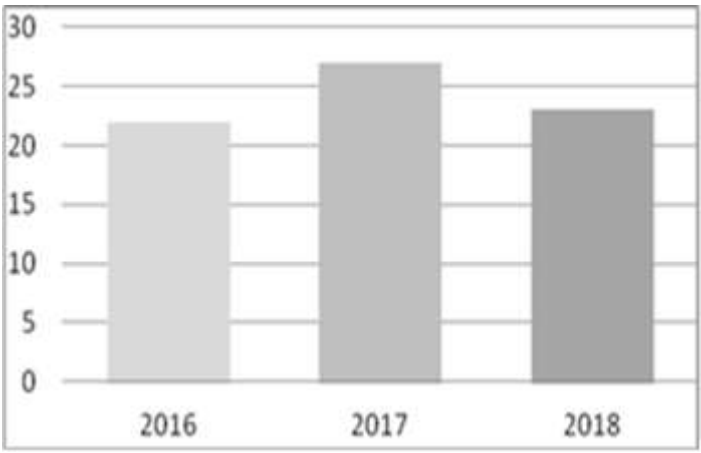

Рис.1 Доля виконання положень Угоди про асоціацію.
Джерело : Кабмін України

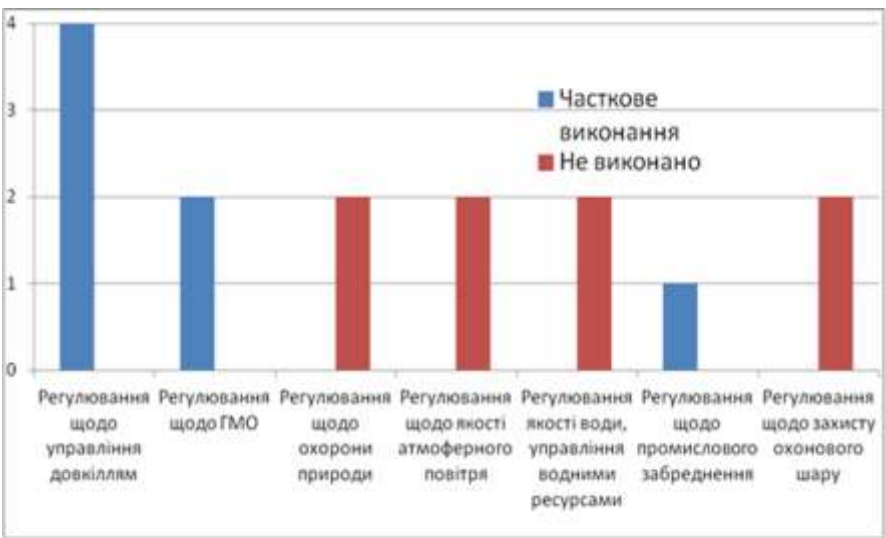

Рис.2. Показники виконання УА щодо імплементації її екологічних положень в 2016 р. (Джерело: Кабмін України)

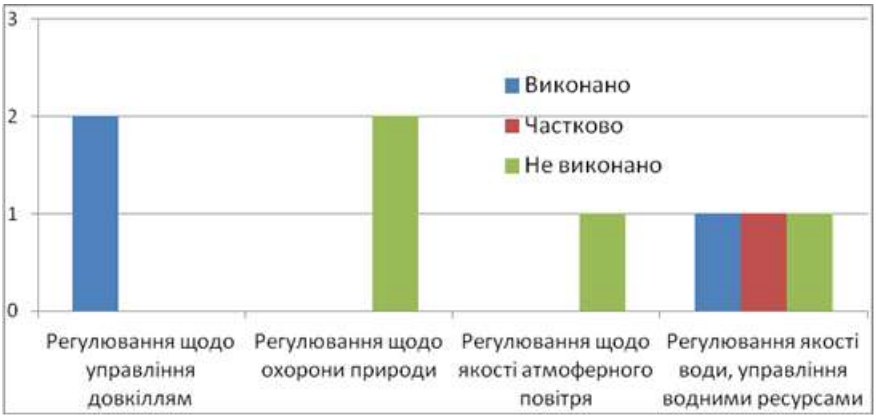

Рис.3. Показники виконання УА щодо імплементації її екологічних положень в 2017 р. (Джерело: Кабмін України)

Наприклад, імплементація Рамкової директиви щодо морської стратегії ЄС вимагає формування системи моніторингу до розробки Національної морської стратегії, що вносить не коректне сприйняття дій Мінприроди в цьому напрямку.

Для кожної директиви та регламенту Урядом був розроблений та затверджений окремий план імплементації, що деталізує необхідні заходи нормотворчого, інституційного, організаційного, координаційного характеру, встановлює терміни реалізації того чи іншого заходу, а також відповідальний за виконання орган. 25 жовтня 2017 року Урядом України був затверджений новий План заходів, що містить понад 2000 завдань. Проте залишилася проблема – динамічність європейського природоохоронного законодавства. Що означає ситуацію, коли Україна приречена запізнюватися та постійно рефлікувати в своїй інституційній системі щодо нових тенденцій європейського законодавства. Така ситуація вимагає вироблення нового науково обґрунтованого підходу щодо трансформації інституційної складової екологічного управління в Україні. Нами пропонується такий такі кроки на основі підходів неоінституційної теорії, а саме, «інституційної екосистеми», інституційних домінант та концепції «інституційних реплікацій».

Щодо імплементації Директиви № 2008/56/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища

При підписанні Угоди про Асоціацію Україна взяла на себе зобов’язання вже до листопада 2018 р. представити текст Морської Стратегії. В 2020 р. мають з’явитися екологічні цілі, а в 2021 р. – має запрацювати система моніторингу. Такий порядок зобов’язань протирічить практиці впровадження Рамкової Директиви щодо Морської Стратегії в країнах ЄС. Поставив пи-

тання про проблему звітування перед ЄС по активностям, які, по суті, можна здійснити лише в 2020 – 2021 рр.

Таблиця 1

Завдання, виконання яких передбачено XXX Додатком до Угоди про асоціацію України з ЄС (http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_a11/paran8#n8)

Угода про асоціацію	Строк виконання	Рік
– прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів);	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності цією Угодою.	2016
– розроблення морської стратегії спільно з країнами-членами ЄС (ст. 5 і 6);	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом 4 років з дати набрання чинності цією Угодою.	2018
– базова оцінка морських вод, визначення хорошого екологічного стану та встановлення природоохоронних цілей та індикаторів (ст. 5 та 8-10);	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом 4 років з дати набрання чинності цією Угодою.	2018
– Запровадження програми моніторингу для здійснення поточної оцінки та регулярне оновлення цілей (ст. 5 та 11);	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом 6 років з дати набрання чинності цією Угодою.	2020
– підготовка програми заходів для досягнення гарного екологічного стану (ст. 5 та 13).	Ці положення Директиви мають бути впроваджені протягом 7 років з дати набрання чинності цією Угодою.	2021

1) Розпорядженням КМ України від 15 квітня 2015 р. № 371-р «Про схвалення розроблених Міністерством екології та природних ресурсів планів імплементації деяких актів законодавства ЄС» ухвалений розроблений Мінприроди план імплементації Морської стратегії. Визначені центральні органи виконавчої влади, уповноважені за впровадження Директиви щодо морської стратегії: Мінприроди.

2) Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. №847-р затверджено план заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки. План передбачає: «Розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проектів нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви 2008/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 р. про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища».

3) Україна є стороною Міжнародної Конвенції по запобіганню забруднення з суден (Додаток 2), Міжнародної Конвенції з Охорони Людської Життя на Морі, 1974 (Додаток 3), Конвенції ООН з морського права (Додаток 4).

4) Запобігання забрудненню довкілля Азовського та Чорного морів та поліпшення їх екологічного стану визначено одним із основних пріоритетів державної політики з питань національної безпеки України в екологічній сфері (Додаток 5).

5) Концепція охорони навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.1998 № 1057 (Додаток 6).

6) Існує досвід підготовки та реалізації Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів (Додаток 7).

7) Україна активно співпрацює з іншими чорноморськими країнами в рамках Чорноморської комісії, як сторона Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (Додаток 8). Стратегічний план дій щодо екологічного захисту та реабілітації Чорного моря, підписаний Україною 17 квітня 2009 р. в м. Софія (Болгарія) (Додаток 9).

8) Наказом Мінприроди № 326 від 17 жовтня 2014 р. створена робоча група, з питань якості води та управління водними ресурсами, в обов'язки якої входять питання імплементації Морської стратегії ЄС.

9) У рамках проекту ПРООН/ГЕФ «Improving Environmental Monitoring in the Black Sea» (EMBLAS II, http://emblasproject.org) був проведений комплексний аналіз всіх відповідних хімічних і біологічних параметрів (водна фауна та флора), поряд з відповідними допоміжними загальними фізико-хімічними та гідрологічними параметрами, з використанням методики відбору проб і аналізу результатів, узгоджених між країнами. Для кожного контрольованого параметра були розроблені стандартні процедури оцінки. Спільні Чорноморські дослідження визначили 8 з 11 дескрипторів ГЕС. Спільні Чорноморські дослідження зробили значний внесок у оцінку поточного хімічного стану в регіоні, оскільки було проаналізовано повний перелік (45) пріоритетних речовин, регламентованих ВРД ЄС.

10) В рамках співпраці з Проектом APENA розроблений проект Порядку державного моніторингу вод (п. 11 щодо Моніторингу морських вод)

гармонізований з положеннями ВРД та РДМС.

Проблеми при виконанні заходів з імплементації:

1) За останнє десятиліття спостерігалися ознаки поліпшення стану Чорного моря. Проте його унікальні акваторії та узбережжя все ще знаходяться під серйозною загрозою. Чорне море незахищене від значних антропогенних тисків, і має низький адаптаційний потенціал. Якщо по мірі зростання економіки регіону ці тиски посиляться, проблема стане серйознішою.

2) Існуюча державна система державного моніторингу та управління морським середовищем не відповідає духу і принципам, структурі та вимогам Морської стратегії ЄС. Чинне природоохоронне законодавство не враховує «дескриптори» і «індикатори» РДМС, що, відтак, не дозволяє проводити узгоджений аналіз даних і їх порівняння з іншими європейськими морями.

3) Вимагає якісної гармонізації положення Порядку державного моніторингу вод з положеннями РДМС та з Рішенням Європейської Комісії від 1 вересня 2010 року про критерії та методологічні стандарти щодо належного екологічного стану морських вод (2010/477/ЄС) (Додаток 10).

4) Спільні Чорноморські дослідження в рамках проекту EMBLAS не є достатніми для «базової оцінки» в регіоні Чорного моря, тому що вони визначили 8 з 11 дескрипторів НЕС (не визначено: Показник 3: Популяції всіх комерційно експлуатованих риб і молюсків, Показник 7: Постійність гідрографічних умов, Показник 11: Надходження в морське середовище енергії, включаючи підводний шум). Тобто визначення гарного (належного) екологічного стану (ГЕС/НЕС) морського середовища вимагатиме додаткових комплексних моніторингових досліджень.

5) Стислі терміни. Згідно із Угодою про асоціацію Україна взяла амбітні зобов’язання виконати завдання, на які країнами Європейського Союзу було витрачено значно більше часу, як наприклад зобов’язання щодо оцінки стану морського середовища, вироблення на їх основі планів першочергових заходів та початку їх реалізації.

6) Недостатність фінансових, інформаційних та кадрових (фахових) ресурсів, необхідних для ефективного запровадження реалізації РДМС.

7) Анексія Російською Федерацією території АР Крим та м. Севастополя, а також значної частини Чорноморського шельфу унеможливлює забезпечення ефективного інтегрованого управління значною частиною українського Чорноморського шельфу.

Інтеграція екологічної політики в галузеві стратегії розвитку

Процеси глобалізації поставили нові виклики перед екологічною політикою в країні. Екологічні проблеми стають дедалі важливішим чинником економічних проблем у більшості регіонів України. Їх ігнорування може призвести до формування масштабних загроз екологічній та економічній безпеці держави. Проголошений Україною курс на європейську інтеграцію, передбачає адаптацію вітчизняного природоохоронного законодавства та запровадження сучасних підходів до забезпечення екологічної безпеки від-

повідно до принципів Європейського Союзу.

Основними завданнями напрямку є:

- забезпечення обов'язковості інтеграції екологічної складової до політик та/або програм загальнодержавного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку, створення умов для залучення коштів у природоохоронну діяльність;

- усунення прямої залежності економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії та підвищення рівня забруднення навколишнього природного середовища;

- стимулювання впровадження суб'єктами господарювання більш екологічно чистого, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій, зокрема екологічної модернізації промислових підприємств;

- упровадження систем екологічного управління.

Інтеграція екологічної політики – це координація на ранньому етапі галузевих і природоохоронних завдань з метою пошуку можливостей їх взаємного підсилення або визначення природоохоронних пріоритетів там, де це необхідно.

Стан проблеми. В Україні галузеве законодавство не приділяє належної уваги екологічним питанням, іноді взагалі їх ігнорує. Роки ринкових реформ, розвиток кризисних процесів в економіці, пошук шляхів виходу з системної кризи відсунули проблему деградації природного середовища на задній план. Більш того, реформування економічних стосунків змінило саму модель виробничих стосунків і, без сумніву, і теоретично, і практично ускладнило вирішення проблеми екологізації господарської діяльності.

Частково причиною цього є відсутність механізмів та інструментів такої інтеграції. Екологізація галузевих політик має обмежений характер. Інтеграція екологічної складової до програм розвитку галузей є недостатньою та гальмується, оскільки:

– в чинному законодавстві немає норм, що стосуються екологізації виробництва, а також має місце неузгодженість законодавчих актів, які регулюють відносини в цій сфері;

– сприяння та стимулювання виробників до впровадження екологічно чистих виробництв є недостатнім;

– довгострокові стратегії та програми інтеграції екологічної політики в галузеві політики поки що не розробляють;

– державна підтримка реалізації екологічних заходів, навіть передбачених державними та галузевими програмами й планами, практично не здійснюється, а якщо і здійснюється, то далеко не в повному обсязі

На інституційному рівні немає державного органу, який би координував інтеграцію екологічної складової в усі галузі економіки та суспільного життя. На регіональному рівні стратегічні та програмні документи не узгоджуються з національними програмами та стратегіями, є не досить ефективними і недостатньо фінансованими.

В ЄС принцип інтеграції екологічної політики був закріплений у Договорі про створення ЄС і реалізується в програмах і планах дій з охорони довкілля та Кардіффських стратегіях інтеграції екологічних аспектів у галузеві політики.

В Україні питання інтеграції екологічної політики знайшли своє відображення в Стратегії державної екологічної політики та Національному плані дій з охорони навколишнього природного середовища, запровадженні основних інструментами інтеграції екологічної політики, зокрема інструментів планування, оцінки впливу на навколишнє середовище, стратегічної екологічної оцінки, системи екологічного менеджменту, ринкових та економічних інструментів. Але на практиці вони мають обмежений характер через існування різноманітних бар'єрів на рівні законодавства, стратегічного планування, фінансування, традицій управлінської діяльності та створення відповідних інституцій.

Зниження екологічних ризиків для екосистем. Покращення якості ґрунтів та підвищення їх родючості

Якість землі є найважливішою передумовою розвитку екологічно чистих виробництв. Збереження і розширення земельних масивів, придатних для ведення органічного виробництва розглядається як найважливіша складова продовольчо-екологічної безпеки.

Стан проблеми. Структура земель сільськогосподарського призначення характеризується екологічною нестабільністю, крім того програми щодо підвищення екологічної стійкості шляхом збалансування структури угідь гальмуються з економічних причин.

Незбалансована структура земельного фонду підвищує уразливість зонально диференційованими рівнями деградаційних процесів. За такої ситуації співвідношення еколого-конструктивних і еколого-деструктивних аспектів трансформації сільськогосподарських земель має збільшуватись в частині покращення стану екологічної безпеки аграрного землекористування і зменшуватись в частині погіршення станових характеристик .

Надзвичайно високі показники розораності і частки посівних площ в складі ріллі знижують можливість варіації і резерву для майбутнього використання.

В результаті аналізу динаміки екологічної рівноваги в процесі аграрного землекористування встановлено підсилення його виснажливості, яке щороку зростає. Головною особливістю аграрного землекористування в Україні є надмірне господарське навантаження на агроекосистеми в умовах їх значної уразливості .

Динаміка показників урожайності, як результат інтенсивності агрогосподарського навантаження, свідчить про низьку реалізацію потенціалу родючості і значну нестабільність. Так, рівень нестабільності урожайності в зоні Степу становить 55,2 %, в зоні Лісостепу – 61,4 %, та в зоні Полісся – 57 %. Частково така ситуація спричинена тим, що в останні два десятиріччя катас-

трофічними темпами збільшилась невідповідність практики науково-обґрунтованим вимогам підтримки ефективної родючості. Внесення органічних добрив сягає від 7 % в зоні Полісся до 3 % в зоні Степу від науково-обґрунтованої потреби, яка застосовувалась за радянських часів. Загальна динаміка внесення мінеральних добрив, хоча й набуває позитивних тенденцій, значно диференційована за зонами та супроводжується прогресуючим від'ємним балансом поживних речовин та їх структурною незбалансованістю. Структурний баланс внесення мінеральних добрив за співвідношенням N : P : K за нормативної потреби (1 : 0,9 : 0,7), фактично складає 1 : 0,23 : 0,20 (під урожай 2017 року). Динаміка проведення заходів щодо вапнування і гіпсування в порівнянні з нормативною потребою, визначеної дослідженням якісного стану ґрунтів, констатує, що в деяких областях, не зважаючи на наявну потребу, такі заходи взагалі не виконуються, а в інших – здійснюються на незадовільному рівні. Проте щороку зростає пестицидне навантаження, частка посівних площ, де використовувались пестициди, яке в середньому по Україні вже складає 90 %.

Масштаби заходів щодо поліпшення якості сільськогосподарських угідь є надзвичайно низькими і не відповідають науково-обґрунтованому рівню, низькі обсяги і незбалансованість внесення добрив спричиняють дефіцит поживних речовин у ґрунті, щорічні втрати гумусу та розвиток деградаційних процесів з підсиленням уразливості в багатьох регіонах створюють загрозу втрати продуктивної здатності сільськогосподарських угідь.

Зона Степу характеризується найвищим ступенем уразливості аграрного землекористування в умовах значного рівня екологічно нестабільної структури агроландшафтів, що обумовлює низьку результативність агрогосподарювання в умовах найвищого рівня інтенсивності використання сільськогосподарських земель. Виснажлива структура посівів та низький рівень виконання заходів щодо екологічного відновлення спричиняють низький рівень реалізації потенціалу родючості та високу нестабільність урожайності сільськогосподарських культур (у десять разів вище, ніж у європейських країнах), що свідчить про досягнення критичної межи виснаження сільськогосподарських земель.

Поточний стан екологічної безпеки аграрного землекористування в більшості регіонів України не відповідає необхідному рівню, а спроможність витримувати внутрішньогосподарський тиск аграрної галузі і успішно протистояти природним небезпекам скорочується щороку.

Впровадження екологічно чистого виробництва, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій в аграрному секторі економіки

Стан проблеми. Сучасні реалії характеризуються появою несподіваних тенденцій, явищ і процесів у розвитку продовольчого комплексу. Деградація природного середовища, виснаження і забруднення елементів природного капіталу, розвиток біологічної науки, змінило структуру і наповнення продовольчого ринку. Асортиментний ряд продовольства відрізняється величез-

ним розмаїттям, в якому натуральні продукти все активніше витісняються всілякими замінниками, сурогатами, сільськогосподарськими продуктами, сировиною і компонентами продовольства з модифікованою генної структурою. Дослідження в області безпеки харчування свідчать, що в переробку надходить сировина зі зниженими показниками поживності і підвищеними показниками забрудненості радіонуклідами, нітратами, продуктами їх розпаду, токсичними хімічними сполуками, біологічними агентами і мікроорганізмами. Це пов'язано як зі станом земельних ресурсів, так і з використанням недосконалих технологій. Другою особливістю споживчого ринку є надходження на внутрішній ринок неякісної та фальсифікованої імпортної харчової продукції. Природний (екологічний) фактор стає гальмом розвитку виробничих, господарських і економічних відносин, а деструктивні тенденції в розвитку природного середовища переносяться на всю господарську систему. При цьому низька якість і небезпека продовольства для споживача є результат цієї деструктивності.

У числі антропогенних і техногенних факторів домінують:

- повсюдне використання екологічно небезпечних і недосконалих аграрних технологій, порушення технологічних режимів;
- інтенсивне використання машинних технологій при обробці ґрунту, посіві і збиранні врожаю, внесення добрив і меліорантів;
- забруднення ґрунтів, водних об'єктів і підземних вод токсикантами в результаті антропогенного впливу і техногенних катастроф;
- виснажливе використання природних компонентів агроекосистем (антропогенних екосистем);
- зміна екологічного стану земель, обумовлене переглядом господарствами своєї ринкової позиції, зниженням попиту на вироблену продукцію, обмеженням доступу на зовнішній ринок, переорієнтацією суб'єктів господарювання на прибуткові культури на противагу сформованій спеціалізації регіону та ін.

Посилюється вплив на навколишнє природне середовище переробного сектора. Результатом діяльності численних харчових підприємств, в т.ч. розташованих і в сільській місцевості, є викиди, скиди забруднюючих речовин, утворення значної кількості відходів виробництва, які можуть бути використані в якості вторинних сировинних ресурсів (60-80% від обсягу сировини, що переробляється).

Соціально-економічними результатами виснажливого природокористування є:

- погіршення стану здоров'я населення, стійке зростання числа специфічних захворювань, обумовлених споживанням продовольства, з високим вмістом шкідливих речовин і неправильним харчуванням в цілому, втрата сировинної бази вітчизняного виробництва дитячого харчування;
- втрата експортного потенціалу України та ізоляція від системи міжнародного товарообміну через посилення конкуренції між виробниками сіль-

ськогосподарської продукції, виробленої за традиційними технологіями і відсутності реальних кроків з формування спеціалізації національного продовольчого комплексу на виробництві екологічно чистої продукції.

Аналіз статистичних даних, які подаються Міністерством охорони здоров'я України, дозволяє зробити висновок, що залежність захворюваності населення від фактора харчування в країні не вивчається, динаміка захворювань, обумовлених харчуванням, системно не розглядається.

Реалізацію екологічно орієнтованої господарської діяльності стримує відсутність мотивації товаровиробників, необхідних знань, економічного механізму і організаційної структури управління цими процесами. Головною причиною є неможливість універсального застосування існуючих підходів, методів, механізмів, інноваційних рішень в практиці господарювання багаточисельних суб'єктів господарських відносин. Відмінності в їх виробничих можливостях, фінансовому стані, доступності до послуг фінансово-кредитної сфери, мірі опанування інформаційних технологій визначають складність і одночасно специфіку переходу до нової парадигми ведення господарської діяльності. З одного боку держава повинна сприяти зацікавленим товаровиробникам в становленні нової практики господарювання, з іншого боку – мотивувати тих, хто орієнтований на традиційні підходи у веденні виробництва.

Інтеграція екологічної політики та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління в морській береговій зоні

В системі екологічної політики України особливе важливе значення мають унікальний, в найширшому розумінні і значенні, об'єкт - морська берегова зона (МБЗ) держави, в яку включаються не тільки прибережна зона, але і всі адміністративні райони, що мають вихід до Чорного і Азовського морів. МБЗ України має, з точки зору довгострокових інтересів держави, багатомірним цінним стратегічним потенціалом, здатним забезпечувати:

1. Високо-продуктивну функцію виживання населення (економічний потенціал, природні блага);

2. Ефективний соціально-економічний розвиток регіону і країни в цілому на основі унікальних для країни різноманітних природних ресурсів (рекреаційно-оздоровчих, біологічних, мінеральних, енергетичних) прибережної зони і Чорного та Азовського морів в цілому;

3. Рішення завдань національної безпеки (забезпечення суверенітету і незалежності, економічної безпеки).

Сучасне світове співтовариство однозначно визнає берегову зону морів і океанів як одне з найбільш цінних надбань людства, як «золотий край» Європи, як безцінне природне багатство людства.

МБЗ України, протяжністю близько 2500 км - це неоціненне надбання українського народу, безцінний актив (матеріального і нематеріального характеру), контрольований державою, ефективне використання якого може забезпечувати процвітання Українського Причорномор'я та України в ціло-

му. Перспективи успішного соціально-економічного розвитку України на основі реалізації політики мобілізації ресурсного потенціалу МБЗ зумовлюється, перш за все, такими матеріальними активами, як:

 різноманіття рекреаційно-оздоровчих ресурсів (близько 900 км пляжів, 35 родовищ мінеральних лікувальних вод, 41 родовище лікувальних грязей), безліч територій і ділянок для розвитку туризму;

 наявність дельт 3-х великих річок - Дунаю, Дніпра і Дністра із загальною водозбірної площею 640 тис. км2; безліч лиманів і лагун; наявність унікальних природних комплексів на узбережжі і морських акваторіях, в т.ч. 19 з 22 на Україні водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення.

Перед новою Україною стоїть виключно важливе завдання відродження колишньої слави потужного морського регіону, що має передбачати:

 розробку нової національної «берегової політики», що розглядається в комплексі екологічних і соціально-економічних проблем;

 стратегії і державної програми розвитку МБЗ України; які передбачають пріоритетний розвиток «берегозалежних» видів господарської діяльності з перевагою тих видів, які сприяють економіко-екологічному сталому розвитку - рекреаційно-туристичний сектор, морський транспорт, рибне господарство, нетрадиційна (альтернативна) енергетика та ін.

Забезпечення науково-інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень

Згідно стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року першопричинами екологічних проблем України є ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19 ():

 підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності, неврахування екологічних наслідків під час прийняття рішень Кабінету Міністрів України;

 недосконала структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов;

 зношеність основних фондів промислової і транспортної інфраструктури та об’єктів житлово-комунального господарства;

 неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, моніторингу його стану, регулювання використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

 низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку, недосконалість системи екологічної освіти;

 незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов’язків громадян.

Тобто одною із найбільших екологічних проблем України є неповноцін-

ність інформаційного забезпечення країни як складової системи управління розвитком екологізації секторів економіки.

На будь-якому рівні екологоорієнтованого державного економічного управління для прийняття об'єктивно обумовлених управлінських рішень необхідна повна і достовірна статистична інформація. Виконуючи найрізноманітніші функції збору, систематизації і аналізу відомостей, що характеризують економічний і соціальний розвиток суспільства, статистика відіграє роль головного постачальника точних і безперечних фактів для управлінських потреб [14].

Говорячи про роль статистики в управлінських процесах, слід перш за все підкреслити, що незалежно від рівня і стадії розвитку суспільства, характеру політичної системи статистика завжди була необхідним і ефективним інструментом управління життєдіяльністю держави.

Опираючись на вище сказане можна стверджувати що задля ефективного та інноваційного управління розвитком секторів економіки одним із першочергових завдань сьогодення є удосконалення методології інформаційного забезпечення.

Отже, значення статистики для управління економікою і процесами екологізації полягає в тому, що вона виступає як джерело формування інформаційної бази менеджменту, дає найважливіші критерії стану справ в самих різних сферах екологічного життя суспільства.

Необхідною умовою ефективного виконання завдань управління розвитком економіки є наявність статистичної інформації про кількісну і якісну характеристики екологічної діяльності об’єктів управління в поєднанні з тенденціями їх розвитку під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників [14].

В сучасних умовах господарювання неможливо розглядати процеси екологізації ізольовано від більш загальних процесів (економічних, політичних, соціальних та ін.), необхідно враховувати численні прямі та зворотні зв’язки.

Це обумовлює необхідність використання системного підходу, який передбачає розгляд екологізації секторів економіки як всеосяжного процесу, дає можливість ураховувати різноманітні прямі та зворотні зв’язки, взаємодію між окремими структурними частинами об’єктів що розглядаються, виявляти роль кожної з них у загальному процесі функціонування економіки та її секторів і, навпаки, простежувати вплив системи в цілому на окремі її складові.

Необхідною базою для цього є застосування статистичного аналізу соціо-еколого-економічних процесів, який має ґрунтуватися на принципах системного підходу. Тому використання апарату системного аналізу у процесі статистичного дослідження є необхідною основою обґрунтування управлінських рішень. В зв’язку з цим, роль статистики в системі інформаційного забезпечення управління соціо-еколого-економічним розвитком неухильно зростає.

Також на основі результатів статистичного дослідження можливе розро-

блення управлінських рішень в галузі екологізації секторів економіки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Напрями розроблення управлінських рішень в галузі екологізації секторів економіки на основі результатів статистичного дослідження

Результати статистичного дослідження	Статистичні методи, при використанні яких отримують результати дослідження	Напрями розроблення управлінських рішень у галузі екологізації на основі результатів статистичного дослідження
1. Дослідження тенденцій у зміні екологічних показників, періодичності структурних циклів і фаз	Зведення та обґрунтування статистичних даних, аналіз інтенсивності та тенденцій розвитку, аналіз пропорційності розподілів	Економічне обґрунтування необхідності структурних змін у довкіллі шляхом впровадження екологізації в різних секторах економіки
2. Оцінка структури, динаміки та інтенсивності якісних змін у довкіллі, ефекту й ефективності екологізації	Індекси середніх величин, факторний аналіз зміни ефекту від природоохоронних заходів й ефективності цих заходів. Вимірювання інтенсифікації розвитку, статистичне прогнозування	Вибір можливих сценаріїв екологізації секторів економіки
3. Оцінка впливу екзогенних та ендогенних чинників на зміну якості довкілля з урахуванням наявних ресурсів і суспільних потреб	Вимірювання взаємозв’язків, факторний аналіз зміни ефекту та ефективності, інтенсифікації розвитку. Індексний аналіз інтенсивності та тенденцій розвитку, аналіз і прогнозування розподілів, структурно-функціональне моделювання, статистичне прогнозування	Динамічне прогнозування можливих якісних змін у довкіллі під впливом соціо-еколого-економічних чинників та умов розвитку суспільства

4. Оцінка відхилень реальних показників якості довкілля від орієнтованої моделі відповідно до критеріїв (екологічних нормативів)	Аналіз інтенсивності та тенденцій розвитку, факторний аналіз зміни ефекту й ефективності, вимірювання взаємозв'язків	Оцінка і своєчасне запобігання негативним змінам якості довкілля на основі приведеного прогнозування, коригування еталонної моделі, прогнозування структурних відхилень реальних, очікуваних, прогнозних показників якості довкілля від екологічних нормативів

Розроблено авторами на основі [14]

Статистика повинна здійснювати збирання, обробку та аналіз статистичних даних про масові соціо-еколого-економічні явища, які характеризують всі сторони функціонування секторів економіки, виявляти взаємозв'язки різних сторін в економіці, вивчати динаміку її розвитку та прийняття ефективних управлінських рішень на всіх рівнях.

Для виконання відповідних завдань статистичного дослідження в галузі екології статистика виконує організаційно-методичну, контрольну, аналітичну та проектну функції.

Організаційно-методична функція включає [14]:

 розробку програмно-методичних й організаційних питань статистичного спостереження за станом довкілля;

 організацію та здійснення статистичних спостережень за станом довкілля;

 запровадження сучасних інформаційних технологій збирання, оброблення, аналізу та розповсюдження статистичної інформації відносно до потреб управління розвитком екологізації;

 вдосконалення методології статистичного інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного управління розвитком екологізації;

 розробка методичного забезпечення аналізу і прогнозування на різних рівнях управління розвитком екологізації.

Контрольна функція передбачає:

 здійснення перевірки відповідності статистичної звітності вимогам інструкцій і стандартів;

 забезпечення вірогідності, актуальності та своєчасності статистичної інформації.

Аналітична функція передбачає:

 оцінювання ефективності та ризику екологічної діяльності об'єктів управління;

 аналіз конкурентоспроможності об'єктів управління в галузі екологіч-

ного менеджменту;

 аналіз екологічної ситуації.

Проектна функція передбачає:

 розробку інформаційно-статистичного забезпечення функцій планування та прогнозування стану довкілля;

 прогнозування діяльності об’єктів управління відповідно до завдань екологізації;

 визначення можливостей виконання стратегічних завдань і перспектив розвитку, резервів підвищення ефективності діяльності і конкурентоспроможності на різних рівнях управління у галузі екологізації;

 розробка заходів з обґрунтування управлінських рішень щодо ефективності діяльності і конкурентоспроможності об’єктів управління у галузі екологізації.

Оскільки більшість екологічних проблем носять глобальний характер, то на даний момент особливу роль відіграють міжнародні статистичні спостереження. Ще з 2010 року Європейський союз (ЄС) розвиває регіональну співпрацю в країнах Східного партнерства - Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні. Ця співпраця спрямована на зміцнення їх потенціалу в галузі управління даними та інформацією про стан навколишнього середовища і їх спільного використання. Європейський союз фінансував цю співпрацю в рамках проекту «На шляху до створення спільної системи екологічної інформації (SEIS) в регіоні Європейського сусідства», який був реалізований Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄАНС). Проект підтримував ініціативи щодо вдосконалення управління в природоохоронній сфері в країнах Східного партнерства.

Підсумком чотирьох років регіонального співробітництва став значний прогрес в таких областях, як створення в країнах координаційних структур, мобілізація ресурсів для підготовки екологічних показників і модернізація інформаційних систем, що дозволило підвищити якість звітності та полегшити спільне використання даних про стан навколишнього середовища [15].

Аналіз істотних результатів, досягнутих у всіх країнах Східного партнерства представлений в таблиці 2.1. Як видно з таблиці, Україна з усіх країн-учасниць, на кінець дії проекту, внесла чи не найменший внесок в розвиток інформаційного забезпечення.

З 2016 року діє новий проект ЄАНС. Загальна мета проекту - сприяти подальшому впровадженню принципів і методів Спільної системи екологічної інформації (SEIS) в шести країнах «Східного партнерства». Проект ґрунтується на досягненнях і результатах попереднього співробітництва в рамках проекту зі створення Спільної системи екологічної інформації в регіоні «Європейського сусідства» і покликаний продовжити зміцнення можливостей відповідних відомств країн-учасниць в області:

 співпраці: формування партнерських зв'язків між виробниками і користувачами даних і інформації;

Таблиця 2.1

Аналіз результатів в усіх країнах Східного партнерства, досягнутих в рамках проекту «На шляху до створення спільної системи екологічної інформації (SEIS) в регіоні Європейського сусідства»

№	Країна	Результати проекту
1	Азербайджан	– Розробка програми «Азербайджан 2020: погляд у майбутнє», що включає завдання розвитку SEIS. – Створення державної системи екологічних показників в інтернеті. – Перехід до підготовки доповідей про стан навколишнього середовища. – Відкритий доступ до першого державного цифрового кадастру водних ресурсів запланований на 2015 рік.
2	Вірменія	– Офіційне оформлення співробітництва з ЄАНС по досягненню цілей SEIS. – Розробка нового рамкового і галузевого законодавства в області екологічного моніторингу, управління даними і підготовки доповідей про стан навколишнього середовища. – Створення централізованої системи розповсюдження всіх статистичних даних про стан навколишнього середовища та екологічних показників. – Обмін даними з використанням інфраструктури звітності ЄАНС. – Реалізація проекту з узагальнення даних про стан навколишнього середовища в басейні озера Севан і управління ними.
3	Білорусь	– Офіційно закріплена і розвинена система міжвідомчої взаємодії. – Національна система моніторингу навколишнього середовища (НСМОС) - організаційна структура, яка об'єднує 11 видів екологічного моніторингу. – Розробка державної системи екологічних показників відповідно до регіональних показників. – Офіційне оформлення співробітництва з

		ЄАНС по досягненню цілей SEIS. – Участь в навчанні обміну даними про якість води з використанням методики Європейської інформаційної системи з водних ресурсів (WISE).
4	Молдова	– Розробка Урядового порталу відкритих даних в рамках політики розвитку «електронного урядування». – Участь в навчанні обміну даними про якість води з використанням методики Європейської інформаційної системи з водних ресурсів (WISE). – Офіційне оформлення співробітництва з ЄАНС по досягненню цілей SEIS. – Країна-учасниця проекту з розширення співпраці з ЄАНС для подальшого впровадження SEIS (проект InSEIS, червень 2014 - липень 2015 року).
5	Грузія	– Підписання міжвідомчої угоди про обмін даними всередині країни. – Створення Центру екологічної інформації та освіти (ЦЕІО) для поліпшення доступу до екологічної інформації та координації роботи по реалізації SEIS на рівні країни. – Участь в навчанні обміну даними про якість води з використанням методики Європейської інформаційної системи з водних ресурсів (WISE). – Членство в Глобальній системі спостережень за Землею (GEOSS) з 2014 року. – Офіційне оформлення співробітництва з ЄАНС по досягненню цілей SEIS.
6	Україна	– Створення міжвідомчого органу для координації діяльності, пов'язаної з SEIS. – Розробка Державним комітетом статистики системи для доступу до екологічних показників в інтернеті. – Розробка законопроектів, пов'язаних з функціонуванням державної системи екологічного моніторингу та використанням екологічних показників.

Побудовано авторами на основі [15]

 змісту: виробництва порівняльної інформації, що відповідає потребам політики;

 інфраструктури: застосування загальних сучасних інформаційних комунікаційних інструментів.

Окрема мета проекту - сприяти регулярній підготовці екологічних показників і доповідей про стан навколишнього середовища з метою створення науково-інформаційної бази для розробки політики та якісного управління у сфері навколишнього середовища [2.2].

В межах даного проекту функціонує відкрита база даних для країн-учасниць, в якій міститься статистична інформація по екологічним індикаторам Європейської економічної комісії ООН. Згідно цієї бази даних Україна приблизно на 50% забезпечує наявність екологічних індикаторів (табл. 3).

Таблиця 3

Забезпеченість надання Україною статистичної інформації по екологічним індикаторам Європейської економічної комісії ООН

№	Екологічні індикатори Європейської економічної комісії ООН	Забезпеченість надання статистичної інформації, %	Дата останнього оновлення даних, рік	Наявність у статистичній документації України, %
1	А. Забруднення повітря і руйнування озонового шару	70		100
	А1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря;	+	2015	+
	А2. Якість навколишнього повітря в містах;	+	2014	+
	А3. Споживання озоноруйнівних речовин.	–		+
2	В. Зміна клімату	0		100
	В1. Температура повітря;	–		+
	В2. Атмосферні опади;	–		+
	В3. Викиди парникових газів.	–		+
3	С. Вода	50		80
	С1. Поновлювані ресурси прісної води;	–		–
	С2. Прісноводні абстракції;	+	2017	+
	С3. Загальне використання води;	+	2017	+
	С4. Використання побуто-	–		+

	вої води на душу населення;			
	C5. Промисловість водопостачання та населення, пов'язані з водопостачанням;	+	2016	+
	C6. Підключення населення до громадського водопостачання;	–		–
	C7. Втрати води;	+	2016	+
	C8. Повторне використання та утилізація прісної води;	+	2016	+
	C9. Якість питної води;	–		+
	C10. БСК і концентрація амонію в річках;	+	2013	+
	C11. Поживні речовини в прісній воді;	+	2013	+
	C12. Поживні речовини в прибережних морських водах;	–		+
	C13. Концентрації забруднюючих речовин у прибережній морській воді та опадах;	–		+
	C14. Населення, пов'язане з очищенням стічних вод;	–		–
	C15. Очисні споруди;	+	2017	+
	C16. Забруднені (не оброблені) стічні води.	+	2017	+
4	D. Біорізноманіття	15		66
	D1. Охоронні території;	+	2016	+
	D2. Біосферні заповідники та водно-болотні угіддя міжнародного значення;	–		+
	D3. Ліси та інші лісисті землі;	–		+
	D4. Види що охороняються;	–		+
	D5. Тенденції в чисельності та розподілі вибраних видів;	–		–
	D6. Інвазивні чужорідні види.	–		–
5	E. Земля і ґрунт	0		100
	E1. Землевідведення;	–		+

	E2. Площа, що постраждала від ерозії ґрунтів.	–		+
6	F. Сільське господарство	25		100
	F1. Зрошення;	–		+
	F2. Споживання добрив;	+	2017	+
	F3. Валовий баланс азоту;	–		+
	F4. Споживання пестицидів.	–		+
7	G. Енергія	70		100
	G1. Кінцеве споживання енергії;	+	2017	+
	G2. Загальне постачання первинної енергії;	+	2017	+
	G3. Енергоємність;	+	2017	+
	G4. Споживання відновлюваної енергії;	+	2017	+
	G5. Кінцеве споживання електроенергії;	–		+
	G6. Валове виробництво електроенергії.	–		+
8	H. Транспорт	50		75
	H1. Попит на пасажирський транспорт;	+	2018	+
	H2. Попит на вантажні перевезення;	+	2018	+
	H3. Розподіл автотранспорту за видами палива;	–		–
	H4. Вік автопарку автотранспорту.	–		+
9	I. Відходи	100		100
	I1. Утворення відходів;	+	2017	+
	I2. Управління небезпечними відходами;	+	2017	+
	I3. Повторне використання та переробка відходів;	+	2017	+
	I4. Остаточне видалення відходів.	+	2017	+
10	J. Фінансування природоохоронної діяльності	100		100
	J1. Витрати на охорону навколишнього середовища.	+	2017	+

Побудовано авторами на основі [1]

При цьому, розглядаючи статистичну інформацію України можна побачити, що країна проводить статистичне дослідження принаймні по 85-90 % показників, але вони не представляються в межах проекту ЄАНС. Дані які відсутні у відкритій базі проекту можна зустріти і в Екологічних паспортах, і в Регіональних доповідях про стан навколишнього середовища, так і в статистичних збірниках державного рівня («Статистичний збірник України», «Україна в цифрах») та в документації різних організацій, що займаються моніторингом стану довкілля (Центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського) і т. д. Це наводить на висновки, що Україна не вкладає максимальну кількість зусиль у підготовку та оформлення статистичної інформації в рамках своєї міжнародної діяльності.

Також слід відмітити, що не зважаючи на наявність статистичної інформації по деяким із індикаторів, дані по ним оновлювалися останній раз в 2013-2015 роках.

Базові принципи розвитку статистики навколишнього середовища 2013 року (БПРСОС-2013) виділяють такі завдання статистики навколишнього середовища [2]:

- підвищення рівня знань про навколишнє середовище;
- забезпечення прийняття управлінських рішень основаних на фактах;
- надання інформації для широкої громадськості і певних груп користувачів про стан навколишнього середовища та про основні чинники, що впливають на нього.

На даний момент обласні та Київська міська державна адміністрація надають до Мінприроди інформацію щодо [11]:

- стану реалізації та підготовки нових проектів міжнародної технічної допомоги у сфері охорони навколишнього природного середовища (щопівроку);
- регіональних та місцевих природоохоронних ініціатив, програм, планів – чинних та тих, що розробляються (щороку);
- доповідей про стан навколишнього природного середовища відповідних територій та даних про стан навколишнього природного середовища, джерела забруднення, екологічно небезпечні аварії та ситуації (щороку);
- паспортів місць видалення відходів, реєстрових карт об'єктів утворення відходів, об'єктів оброблення та утилізації відходів (електронні копії документів у міру надходження);
- результатів комплексних інвентаризацій складів з непридатними пестицидами після проведення інвентаризацій (щороку);
- екологічних паспортів регіонів за відповідний рік за формою;
- планів створення/оголошення територій та об’єктів природно-заповідного фонду та звітів про створення/оголошення територій та об’єктів природно-заповідного фонду на відповідний рік (щороку).

Тобто, на даний момент в Україні існує два типи документів які несуть

загальну інформацію про стан навколишнього середовища в країні: Регіональні доповіді про стан навколишнього середовища та Екологічні паспорти регіонів. Якщо перші представляють собою розгорнуту інформацію про екологічний стан відповідних територій довільної структури то екологічні паспорти це законодавчо затверджений набір таблиць, що обов'язкові для заповнення.

Надалі буде розкриватися проблематика оброблення та представлення екологічної інформації в Україні на прикладі Екологічних паспортів та Регіональних доповідей про стан навколишнього середовища областей Українського Причорномор'я.

Оскільки одним із головних завдань статистики навколишнього середовища є підтримка обґрунтованої та раціональної екологічної політики, інформація повинна бути повною та достовірною. Доволі часто в Паспортах статистичні дані не відповідають даним першоджерела, або являються неповними. Для прикладу представляється інформація про станції моніторингу якості води, що надається Державним агентством водних ресурсів України та Екологічними паспортами (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Станції моніторингу якості води Приморського регіону
(Державне агентство водних ресурсів України)

№	Одеська	Миколаївська	Херсонська
1	оз. Кагул, 0 км, ГНС Нагірне	Балка Ташлик, 6 км, Ташлицьке вдсх	Північно-Кримський канал, 62 км, с. Бехтери
2	оз. Катлабух, 0 км, ГНС Кірова	р. Інгул, 100 км, с. Привільне, Інгульська ЗС	Північно-Кримський канал, 91,5 км, с. Мірне
3	оз. Катлабух, 0 км, Суворовська ГНС	р. Інгул, 163 км, смт. Новий Буг, Софіївське вдсх.	р. Дніпро, 0 км, с. Кізомис, (рукав Рвач)
4	оз. Китай, 0 км, Василівська ГНС	р. Інгул, 179 км, с. Розанівка	р. Дніпро, 100 км, с.Цукури
5	оз. Китай, 0 км, Червоноярська ГНС	р. Інгул, 2 км, м. Миколаїв	р. Дніпро, 15 км, с. Дніпровське
6	оз. Сасик, 0 км, Канал Дунай-Сасик, гирло	р. Інгулець, 83 км, Інгулецька ЗС	р. Дніпро, 160 км, смт. Велика Лепетиха
7	оз. Сасик, 0 км, с. Трапівка, ГНС-2	р. Мертвовод, 2 км, 1 км вище залізн. мосту	р. Дніпро, 175 км, с. Золота Балка
8	оз. Ялпуг-Кугурлуй, 0 км, с. Нова Некра-	р. Південний Буг, 0,5 км, м. Миколаїв,	р. Дніпро, 195 км, смт. Нововоронцовка -

	сівка		Ушкалка
9	оз. Ялпуг-Кугурлуй, 0 км, с. Оксамитне	р. Південний Буг, 136 км, с. Олександ-рівка,	р. Дніпро, 40 км, м. Херсон, 1 км вище міста
10	р. Аліяга, 4,8 км, автодорожний міст	Південний Буг, 153 км, с. Олексіївка	р. Дніпро, 65 км, с. Іванівка
11	р. Алкалія, 7 км, с. Широке	р. Південний Буг, 206 км, м. Перво-майськ	р. Дніпро, 8 км, м. Гола Пристань
12	р. Барабой, 17 км, с. Барабой	р. Південний Буг, 50 км, с. Ковалівка	р. Дніпро, 92 км, н/б'єф Каховської ГЕС
13	р. Білоч, 15 км, с. Шершенці	р. Південний Буг, 97 км, м. Вознесенськ	р. Інгулець, 0 км, с. Садове, гирло р.Інгулець
14	р. В.Катлабух, 2 км, а/д міст	р. Синюха, 10 км, м. Первомайськ, пит-ний в/з міста	р. Інгулець, 124 км, с. Калінінське
15	р. В.Куяльник, 8,2 км, с. Руська Слобід-ка		р. Інгулець, 20 км, с. Дар'ївка
16	р. В.Ялпуг, 5,4 км, с. Табаки		р. Інгулець, 210 км, с. Архангельське
17	р. Дністер, 16 км, с. Маяки		
18	р. Дністер, 20 км, смт. Біляївка		
19	р. Дунай, 163 км, м. Рені		
20	р. Дунай, 20 км, м. Вилкове, питний в/з		
21	р. Дунай, 48 км, м. Кілія, питний в/з		
22	р. Дунай, 94 км, м. Ізмаіл		
23	р. Єніка, 0,1 км, с. Першотравневе		
24	р. Каплань, 19 км, с. Крутоярівка		
25	р. Карасулак, 3,3 км, с. Криничне		
26	р. Киргиж-Китай, 4,2 км, автодорожний міст		

27	р. Киргиж-Китай, 49 км, с. М. Ярославець		
28	р. Когільник, 12 км, с. Новоолексіївка		
29	р. Когільник, 131 км, с. Серпневе, кордон з Молдовою		
30	р. Кодима, 103 км, м. Балта, сільгосп. в/з		
31	р. Кучурган, 0 км, с. Граданиці, Кучурганське вдсх.		
32	р. Кучурган, 0 км, с. Кучургани, Кучурганське вдсх.		
33	р. Кучурган, 6 км, с. Степанівка		
34	р. М.Катлабух, 2,2 км, автодорожний міст		
35	р. М.Куяльник, 8,1 км, с. Бараново		
36	р. Окни, 28 км, с. Лабушне, кордон з Молдовою		
37	р. Сарата, 14,3 км, с. Білолісся		
38	р. Сарата, 94 км, с. Міняйлівка, кордон з Молдовою		
39	р. Ташбунар, 1,4 км, а/д міст		
40	р. Тілігул, 17,5 км, смт. Березівка		
41	р. Турунчук, 47 км, с. Троїцьке, (рукав Дністра), міст		
42	р. Хаджидер, 10,1 км, с. Сергіївка		
43	р. Хаджидер, 68 км, с. Чистоводне, кордон з Молдовою		
44	р. Чага, 66 км, с.		

	Петровка, кордон з Молдовою		
45	р. Ягорлик, 20,2 км, с. Артирівка		

Побудовано авторами на основі [9]

В Екологічному паспорті Херсону спостерігається така ситуація:

- надаються дані Херсонським обласним центром з метеорології (8 шт.);
- дані басейнового управління водних ресурсів нижнього Дніпра повністю ігноруються (16 шт.), при цьому в деяких постах, що представлені Державним агентством водних ресурсів України спостерігаються значні перевищення.

В Екологічному паспорті Миколаївської області представлені дані як і Миколаївського обласного центру з гідрометеорології так і Південно-Бузького басейнового управління водних ресурсів (БУВР), при цьому з 14 постів Південно-Бузького БУВР надано 13.

Найгірша ситуація спостерігається із представленням даних в Одеській області. Державне агентство водних ресурсів України надає інформацію по 45-ти постам. Дані надаються лабораторією моніторингу вод та ґрунтів БУВР річок Причорномор'я та нижнього Дунаю та лабораторією моніторингу вод Дунайського РОВР. Із них в Екологічному паспорті представлені точні дані тільки по 25-ти створам. Повністю відсутні данні по озерам і р. Дунай

При цьому інформація є не тільки не повною ай не достовірною. Для прикладу представлені середні концентрації забруднюючих речовин (ЗР) у контрольному створі посту р. Турунчук у 2017 році, що подаються в Екологічному паспорті Одеської області та на карті моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України, яка надається Державним агентством водних ресурсів України (таблиця 3.2).

Аналізуючи таблицю можна побачити, що ні одна із вище приведених середніх концентрацій забруднюючих речовин (ЗР) в Екологічному паспорті Одеської області не співпадає з даними, котрі представлені Державним агентством водних ресурсів України. Деякі з концентрацій, при цьому, значно занижені (завислі речовини, $БСК_5$, сульфати, хлориди). Якщо в паспортах приведені концентрації менші за ГДК то в даних моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України середньорічні концентрації перевищують нормативи. Тобто, доцільно припустити, що концентрації свідомо занижуються задля створення уявлення про відповідність якості навколишнього середовища нормативам.

В регіональних доповідях склалася інша ситуація. Інформація подається по всім можливим джерелам, але точні дані не надаються, при цьому вона представляє собою скоріше описову характеристику ситуації аніж статистичну доповідь, що може слугувати предметом аналітичного дослідження.

Таблиця 3.2

Середньорічні концентрації забруднюючих речовин у контрольних створах водних об'єктів регіону за звітний 2017 рік (Пост: р. Турунчук)

Назва ЗР/Середні значення ЗР (дата проби)	Завислі речовини, мг/дм^3	БСК$_5$, мгО/дм^3	Сульфати, мг/дм^3	Хлориди, мг/дм^3	Амоній сольовий, мг/дм^3	Нітрати, мг/дм^3	Розчинений кисень, мг O_2/дм^3	Нітрити, мг/дм^3
Екологічний паспорт								
Надані середні значення	5	3	88,8	35,45	1,397	6,12	9	0,048
Карта моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України (Державне агентство водних ресурсів України)								
23.02.2017	0,1	2	104,2	433	0,4	3,8	10,5	0,05
23.05.2017	31	6,1	144	470,5	0,15	4,2	7,4	0,06
12.07.2017	64	1,9	93,6	370,71	0,3	0,16	6	0,06
18.08.2017	69	5,9	111,36	422,73	1,3	0	6	0
24.10.2017	58	2,9	140,16	35,45	0,25	0,4	6	0,1
Розраховано за фактичними даними	44,42	3,76	118,664	346,478	0,48	1,712	7,18	0,054
ГДК (ОБУВ)	15	3	100	300	0,5	40	4	0,08

Побудовано авторами на основі [5, 9]

Наступне питання яке необхідно висвітлити - це ігнорування деяких важливих для екологічної оцінки показників. Наприклад, відсутність даних про якість морських вод в Екологічних паспортах. Паспортами ігнорується вплив морегосподарського сектору не зважаючи на негативні тенденції у стані морських вод.

Згідно «Огляду стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за даними спостережень гідрометеорологічних організацій у 2017 році» на території Причорномор'я спостерігаються значні перевищення концентрацій забруднюючих речовин (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Забруднення морських вод за даними спостережень гідрометеорологічних організацій у 2017 році

Райони моря, що контролюються	Середні за рік концентрації /максимальні (мінімальні для кисню) значення								
	Нафтопродукти, ГДК	СПАР, ГДК	Феноли, ГДК	Хром (Cr^{6+}), ГДК	Амоній-ний азот, ГДК	Загальний азот, мг/дм^3	Загальний фосфор, мг/дм^3	Нітритний азот, ГДК	Нітратний азот, ГДК
Чорне море									
Дельта р. Дунай	н.в./2,4	<1/<1	1,0/4,0	2,0/10,0	<1/<1	–	0,12/0,21	0,9/2,3	<1/<1
Дельтові водотоки	н.в./0,8	<1/<1	1,0/4,0	–	<1/<1	2,30/4,15	0,10/0,16	0,9/1,8	<1/<1
Гирло р. Південний Буг, Бузький лиман	1,2/3,6	<1/2,7	<1/6,0	–	<1/2,1	0,81/2,85	0,08/0,40	1,0/2,5	<1/<1
Гирло р. Дніпро	<1/<1	<1/<1	1,1/3,1	–	<1/<1	0,50/0,88	0,13/0,24	<1/0,8	<1/<1
Дніпровський лиман	1,4/3,6	<1/<1	1,8/6,0	–	<1/0,8	0,23/0,88	0,06/0,12	<1/0,7	<1/<1
Сухий лиман	<1/1,2	<1/0,8	н.в./н.в.	–	<1/<1	0,18/0,39	0,05/0,10	<1/<1	<1/<1
Район вхідного каналу	<1/1,0	<1/<1	н.в./н.в.	–	<1/<1	0,13/0,27	0,04/0,08	<1/<1	<1/<1

та очисних споруд									
Порт Одеса	0,8/6,0	<1/1,2	1,0/4,0	–	<1/<1	0,04/0,08	0,01/0,03	<1/<1	<1/<1

Побудовано авторами на основі [12]

Щодо даних про якість морських вод в Регіональних доповідях про стан навколишнього середовища, то від області до області подача інформації значно відрізняється і тільки Херсонська область надає її у кратності ГДК, як і «Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за даними спостережень гідрометеорологічних організацій». У Миколаївській області дані взагалі відсутні.

Також ігнорується інформація щодо якості ґрунтів України. Наприклад згідно «Огляду стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за даними спостережень гідрометеорологічних організацій у 2017 році» в таких містах Приморських регіонів як Ізмаїл та Первомайськ спостерігається значне перевищення концентрацій деяких промислових концентрацій, а саме свинцю та цинку (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Вміст промислових токсикантів (у кратності ГДК) в ґрунтах населених пунктів за даними спостережень гідрометеорологічних організацій у 2017 р.

Місто	Кількість проб	Забруднюючі речовини (середній/максимальний вміст, в кратності ГДК)					
		Cd	Mn	Cu	Ni	Pb	Zn
Первомайськ	40	0,5/1,5	0,4/0,8	0,7/6,3	0,4/0,6	1,8/27,2	2,5/18,2
Ізмаїл	20	0,4/0,8	0,4/0,6	0,6/1,5	0,4/0,8	1,0/2,2	2,0/4,0

Побудовано авторами на основі [12]

При цьому центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського регулярно випускає «Щорічник про стан забруднення ґрунтів на території України за даними спостережень гідрометслужби». Тобто екологічна інформація щодо забруднення ґрунтів фізично існує, але ігнорується як Екологічними паспортами так і Доповідями про стан навколишнього природного середовища.

Також потрібно відмітити, що екологічні паспорти регіонів ігнорують дані щодо частки виробленої електроенергії з відновлювальних джерел від загального споживання, не зважаючи на те що даний показник являється одним із основних індикаторів сталого розвитку.

В Регіональних доповідях цей показник надається, але лише Херсонською областю. Миколаївська область даних не представляє, а Одеська оголошує тільки планові показники.

Підсумкові результати оцінки інформаційного забезпечення регіонів Українського Причорномор'я представлені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Підсумкові результати оцінки інформаційного забезпечення регіонів Українського Причорномор'я

Назва області/Вид статистичної інформації	Одеська		Миколаївська		Херсонська	
	Екологічний паспорт	Регіональна доповідь	Екологічний паспорт	Регіональна доповідь	Екологічний паспорт	Регіональна доповідь
Забруднення поверхневих вод	Дані неповні, дані не співпадають із першоджерелом	Дані повні, дані співпадають із першоджерелом, несуть оглядовий характер	Дані неповні	Дані повні, але представляють оглядовий характер	Дані повні, дані співпадають із першоджерелом	Дані повні, але представляють оглядовий характер
Забруднення морських вод	Інформація відсутня	Дані повні, але представляють оглядовий характер	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Дані повні

Забруднення ґрунтів промисловими токсикантами	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня
Використання альтернативної енергетики	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Інформація відсутня	Дані повні

Побудовано авторами на основі [4-6, 16-18]

Розглядаючи вище сказане можна зробити такі висновки:

- регіональні доповіді про стан навколишнього середовища хоча і вміщають в себе більш розгорнуту кількість інформації аніж екологічні паспорти представляють собою оглядовий документ і не можуть виконувати деякі із функцій інформаційного забезпечення;
- екологічні паспорти являються хорошою базою для статистичного дослідження, адже несуть в собі цифрові набори даних;
- не зважаючи на схожість структури регіональних доповідей про стан навколишнього середовища регіонів Українського Причорномор'я, подача в даних доповідях сильно розрізняється, що унеможливлює проведення порівняльного аналізу між ними;
- існує гостра необхідність структурного розширення екологічних паспортів та введення додаткової перевірки статистичної інформації із даними першоджерела;
- найкраща ситуація із подачею статистичної інформації спостерігається в Херсонській області.

Ще одна проблема статистичного забезпечення України – це не сприйняття вищими органами влади екологічної статистики як ефективного інструмента управління. Згідно доповіді «Результативність та практична цінність звітів про стан довкілля для формування політики та інформування громадськості в Україні» ситуацію із впливом екологічної статистики на формування екологоорієнтованого економічного управління можна описати такими основними тезами [19]:

 Звіти про стан довкілля надають відповідну інформа¬цію, але їхня роль у формуванні екологічної політики не є високою;

 використання методів та інструментарію при підготов¬ці звітів є середньою;

 більшість зацікавлених сторін не обізнані в економіч¬них аспектах звітів про стан довкілля;

 існує потенціал для оптимізації, в тому числі з використанням інноваційних технологій.

Тобто задля створення умов для екологізації секторів економіки необхідно готувати висококваліфікованих кадрів у галузі статистичних досліджень які зможуть розробити, удосконалювати та підтримувати ефективну систему інформаційного забезпечення на всіх рівнях екологічних спостережень та у всіх секторах національної економіки, при цьому у спеціалістів даного профілю повинен бути високий рівень розвитку екологічної думки.

В 2018 році Уряд підтримав розроблену Мінприроди Концепцію створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», яка працюватиме у вільному доступі та об'єднає в одну електронну базу екологічні дані різних центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Мета Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» [20]:

 модернізувати роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища;

 досягти якісно нового рівня державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища;

 сформувати загальнодержавну інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері охорони навколишнього природного середовища;

 забезпечити дотримання екологічних прав громадян у частині вільного доступу до екологічної інформації про стан навколишнього природного середовища;

 оприлюднити державні реєстри відкритих даних у сфері охорони навколишнього природного середовища;

 модернізувати процедуру та підвищити якість надання адміністративних послуг у сфері охорони навколишнього природного середовища шляхом трансформації у цифровий формат (цифровізації);

 забезпечити дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;

 забезпечити регулярне виробництво екологічних показників та оцінок для формування екологічної політики, прийняття управлінських рішень, обміну екологічною інформацією на міжнародному рівні відповідно до принципів Спільної екологічної інформаційної системи Європейського екологічного агентства.

Пробна версія системи «Відкрите довкілля» уже запущена в представляє собою електронний ресурс з такими пунктами [13]:

- вода;
- повітря;
- каталог метаданих;

- екофінанси.

Розділи «повітря» та «каталог метаданих» поки що не функціонують. В розділі «вода» представляються ті ж дані що надаються Державним агентством водних ресурсів України. Екофінанси ж представляють собою інформацію про загальну суму екологічного податку у кожній області України за 2017 рік. При цьому в Миколаївській та Херсонській області показники не відповідають тим що надані в Доповідях про стан навколишнього природного середовища цих регіонах за той же рік (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Екологічний податок за 2017 рік (млн. грн)

Область	Доповідь про стан навколишнього природного середовища	«Відкрите довкілля»
Херсонська	9,89	11.85
Миколаївська	42,7	32.78

Побудовано авторами на основі [13, 16-17]

Дані по Одеській області порівняти неможливо, адже в регіональній доповіді даної області екологічний податок вказаний тільки для малих та середніх підприємств.

Також слід відмітити що згідно «Звіту про результати аудиту ефективності виконання повноважень органами державної влади в частині контролю за повнотою і своєчасністю надходження екологічного податку з викидів у атмосферне повітря та скидів у водні об’єкти» в Україні існує ряд проблем [7]:

- несвоєчасне подання платниками податків податкової звітності з екологічного податку;
- неподання протягом 2015–2016 років податкової звітності з екологічного податку;
- існують випадки заниження у деклараціях екологічного податку платниками фактичних обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Як видно, в галузі інформаційного забезпечення також існують проблеми із подачею інформації об'єктами, що безпосередньо здійснюють вплив на НС.

Для вирішення всіх вище представлених проблем необхідно щоб «Відкрите довкілля» виконувало не тільки функцію представлення загальної екологічної інформації, що і так надається в різних формах доповідей. Воно повинно представляти собою багатофункціональний, автоматизований ресурс, надавати актуальну інформацію та бути корисним не тільки для рядового громадянина, ай для власників екологічної інформації, задля створення

ефективного підґрунтя для управління розвитком екологізації. Заради цього для основи потрібно брати уже функціонуючі системи. Прикладом такої системи може слугувати ERP SAP R/3: це система завдяки якій підтримуються і інтегруються бізнес-процеси компанії в режимі реального часу.

Переваги, які отримують користувачі на кожному організаційному рівні підприємства, яке використовує систему ERP SAP R/3 представлені на рис. 4.1.

Рисунок 4.1 - Переваги користувачів на кожному організаційному рівні підприємства, яке використовує систему ERP SAP R/3

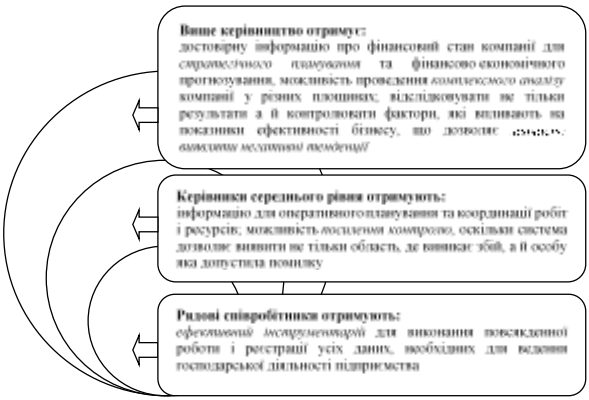

Побудовано авторами на основі [10]

Дану систему можливо взяти за основу при розробці ефективного ресурсу в галузі інформаційного забезпечення як складової системи управління розвитком екологізації секторів економіки. В цьому плані система збору та аналізу екологічної інформації розроблена на основі ERP SAP R/3 буде мати ряд переваг:

- гнучка адаптація системи під зміни у природоохоронному законодавстві;
- забезпечення користувачів усіх рівнів точною та достовірною інформацією у режимі реального часу;
- можливість аналізу інформації для прийняття управлінських рішень;
- можливість контролю чинників, що впливають на ефективність екологізації;
- використання єдиного інтегрованого рішення для усіх сфер діяльності країни;
- підвищення ефективності екологізації;
- підвищення контролю за рахунок прозорості;
- зберігання великих масивів інформації та захист даних;

 зменшення необхідності підготовки великої частини паперових звітів тощо.

Подібна система дасть можливість не тільки надавати загальну екологічну інформацію, ай дозволить автоматично розраховувати певні показники, наприклад екологічний податок чи середні концентрації забруднюючих речовин, що спростить умови для екологічної діяльності, як і об'єктам що здійснюють негативний вплив на стан навколишнього природного середовища у різних секторах економіки, так і вищим органам влади, адже система спростить хід формування статистичних збірників та, завдяки актуальній інформації, пришвидшить процес реагування на негативні тенденції у стані навколишнього природного середовища. Це, в свою чергу, призведе до того, що розроблення управлінських рішень у галузі екологізації буде здійснюватися оперативніше і на основі актуальної, істинної, неспотвореної екологічної інформації.

Схема збору та аналізу екологічної інформації розроблена на основі системи ERP SAP R/3 представлена на рис. 4.2.

Рисунок 4.2 - Схема збору та аналізу екологічної інформації розроблена на основі системи ERP SAP R/3

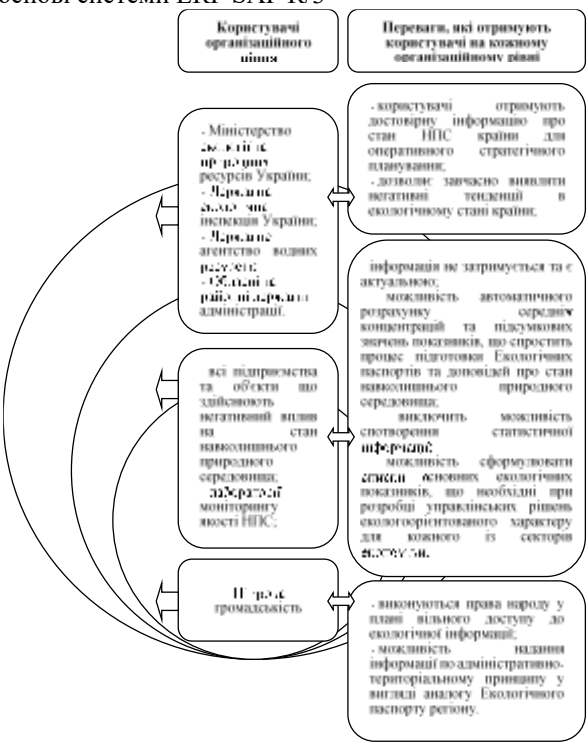

Єдиний мінус, який можна виділити - це те що використання подібної системи пред'являє істотні вимоги до підготовки спеціалістів економіко-статистичного профілю на середньому і вищому організаційних рівнях, які здатні будуть:

- збирати, систематизувати і аналізувати статистичну інформацію щодо соціально-економічного розвитку суспільства;
- розробляти та застосовувати відповідні методики оброблення і узагальнення статистичної інформації;
- робити на основі статистичного аналізу узагальнення та висновки, обґрунтовувати управлінські рішення;
- реально оцінювати наслідки управлінських рішень, що приймаються на основі статистичного аналізу;
- ефективно використовувати новітні інформаційні технології з опрацювання статистичної інформації.

ВИСНОВКИ

Розглядаючи проблематику інформаційного забезпечення в Україні можна виділити такі проблеми:

 однією із найбільших екологічних проблем України є неповноцінність інформаційного забезпечення країни як складової системи управління розвитком екологізації секторів економіки;

 не зважаючи на учать країни в міжнародних проектах, які направлені на удосконалення статистичного забезпечення у галузі екології, Україна не вкладає необхідну кількість зусиль для отримання істотних результатів у даному напрямку;

 статистичні дані часом навмисно спотворюються задля створення хибного уявлення про стан навколишнього середовища;

 при формуванні методології збору та обробки статистичної інформації не достатньо враховуються міжнародні рекомендації;

 інформаційне забезпечення країни не виконує усіх необхідних функцій статистичного дослідження;

 подача в різних формах доповідей про стан навколишнього середовища сильно розрізняється, що унеможливлює проведення порівняльного аналізу між ними;

 існує значне несприйняття вищими органами влади екологічної статистики як ефективного інструмента управління та можливої бази для розвитку екологізації секторів економіки.

Задля стабільного розвитку методології інформаційного забезпечення як складової системи управління розвитком екологізації секторів економіки необхідно:

 вести продуктивнішу участь в проектах ЄС, які направлені на зміцнення потенціалу в галузі управління даними та інформацією про стан навко-

лишнього середовища;

 структурно розширити екологічні паспорти та регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища опираючись на екологічні індикатори Європейської економічної комісії ООН;

 ввести додаткову перевірку даних на відповідність першоджерелам;

 проводити в зацікавлених організаціях семінари та круглі столи на тему економіч¬них аспектів звітів про стан довкілля;

 розвивати екологічну свідомість у молоді задля подальшої зацікавленості громадян в даних екологічної статистики.

 розширити коло джерел статистики навколишнього середовища для охоплення всіх можливих аспектів екологічної діяльності секторів економіки;

 розробити ефективну та багатофункціональну систему інформаційного забезпечення на основі уже існуючих, перевірених систем.

В перспективі подальших досліджень необхідно:

 розглянути потоки екологічної інформації від першоджерел даних до доповідей національного рівня;

 розробити проект удосконалення Екологічного паспорту опираючись на міжнародні вимоги;

 розписати алгоритми розрахунку екологічних показників в автоматизованому ресурсі, що бере за основу систему «Відкрите довкілля»;

 сформулювати списки основних екологічних показників, що необхідні при розробці управлінських рішень екологоорієнтованого характеру для кожного із секторів економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. ENI SEIS II East. Implementation of the Shared Environmental Information System (SEIS) principles and practices in the ENP East region. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://eni-seis.eionet.europa.eu/east

2. Базовые принципы развития статистики окружающей среды ООН (БПРСОС). Тренинг по Центральной основе системы природно-экономического учета и индикаторов Целей Устойчивого Развития. Минск, Беларусь, 15-18 января, 2018 г.

3. Внедрение принципов и методов совместной системы экологической информации (SEIS) в странах «восточного партнерства». Проект ENI SEIS II в регионе «Восточного партнерства» (2016 – 2020). Флаер, ЕАОС. – 2016 р.

4. Екологічний паспорт Миколаївської області за 2017 рік. м. Миколаїв, 2018 р. – 120 с.

5. Екологічний паспорт Одеської області за 2017 рік. м. Одеса, 2018 р. – 132 с.

6. Екологічний паспорт Херсонської області за 2017 рік. м. Херсон, 2018 р. – 180с.

7. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень органами державної влади в частині контролю за повнотою і своєчасністю

надходження екологічного податку з викидів у атмосферне повітря та скидів у водні об'єкти. Рахункова палата. м. Київ, 2018 р. – 48 с.

8. ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».[Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19

9. Карта моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів України. Державне агентство водних ресурсів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index

10. Коблянська Г. Ю. Застосування модулю "Управлінський облік і звітність" (СО) Системи ERP SAP R/3 для автоматизації управлінського обліку / Г. Ю. Коблянська, І. С. Реєнтенко // Облік і фінанси. - 2012. - № 2. - С. 74-81.

11. Наказ від 31.03.2017 № 150 «Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства екології та природних ресурсів України з обласними, Київською і Севастопольською міськими державними адміністраціями з питань охорони навколишнього природного середовища». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-17

12. Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за даними спостережень гідрометеорологічних організацій у 2017 році. Центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського. м. Київ, 2018 р. – 50 с.

13. Офіційний сайт «Відкритого довкілля». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://openenvironment.org.ua/index.htm

14. Прикладна статистика: навч. посібник / В. О. Костюк; Харк.нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 191 с.

15. Разработка совместной системы экологической информации со странами восточного партнерства. Информационный центр программы европейского соседства. Флаер, ЕАОС. – 2015 р.

16. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Херсонській області у 2017 році. м. Херсон, 2018 р. – 238 с.

17. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області у 2017 році. м. Миколаїв, 2018 р. – 199 с.

18. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2017 році. м. Одеса, 2018 р. – 270 с.

19. Результативність та практична цінність звітів про стан довкілля для формування політики та інформування громадськості в Україні. Робочий документ. Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2017 р.

20. Розпорядження від 07 листопада 2018 р. № 825-р «Про схвалення Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля». м. Київ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-stvorennya-zagalnoderzhavnoyi-avtomatizovanoyi-sistemi-vidkrite-dovkillya

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

Пріоритети екологічної політики на наш погляд, повинні формуватися на основі оцінки сучасного стану довкілля.

На жаль, до цього часу ми не маємо проектів водоохоронних зон у великих містах по р. Дніпро, а по малим річкам взагалі вони відсутні, території розорані та залужені, в багатьох областях від малих річок залишилися лише їх назви. Для виправлення ситуації необхідно провести аудит. Таку ж роботу необхідно виконати по проведенню аудиту зарегульованості стоку річок, бо закони Водного кодексу в цьому питанні масово порушені. Так, у Дніпропетровській області на малих річках налічується до 100 порушень на кожній річці.

Проблема скиду стічних вод не може бути вирішена без визначення терміну дозволу на це. Треба встановити, наприклад, 5 чи 10 років для переводу всіх підприємств на замкнутий водозворотний цикл, дозволивши відбір чистої води підприємствами лише на компенсацію природних втрат.

Проблеми річки Дніпро загально відомі, оскільки визнано факт її деградації, зокрема від наднормативного зарегулювання і відбору води на розбавлення забруднених скидів, наприклад, вод у Кривбасі. У зв'язку з цим ситуація потребує негайного визначення політики поступового переводу на близький до природного стан водозбірного басейну.

Також невідкладною проблемою є необхідність приведення до повного виконання вимог проголошення статуту природоохоронних об'єктів. У багатьох випадках документи на проголошення цього статуту є, але межі не винесені в натуру і відсутні механізми їх функціонування, зокрема на їх охорону та утримання. Для цього необхідно провести інвентаризацію їх стану, та правових засад функціонування.

Загально відомо, що темпи рекультивації порушених гірничими роботами земель не відповідають елементарним вимогам збереження довкілля. Така ситуація є типовою при видобутку залізної руди, вугілля, бурштину та ін.

Найбільш шкідливим для довкілля є скиди зворотних високо мінералізованих вод гірничих підприємств (до 150 г/л). Так, у Кривбасі щорічно скидається до 14 млн м^3 розбавлених водою річки Дніпро шахтних вод із мінералізацією до 40–50 г/л у р. Інгулець. Це призвело до загибелі річки та прибережних територій, виникнення надзвичайно гострих проблем водопостачання населених пунктів декількох областей. Усі рішення, які сьогодні пропонуються зводяться до скиду цих вод у Чорне море. Розробка альтернативних методів демінералізованих вод не розглядаються і не фінансуються.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загрози у сфері екологічної та техногенної безпеки та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації стратегії національної без-пеки)

У довгостроковому плані стан навколишнього середовища в державі характеризується аномальним рівнем техногенних навантажень на земельні, водні, біотичні, мінерально-сировинні ресурси, а також зростаючим впливом наслідків глобальних змін клімату, включаючи потепління, збільшення інтенсивності опадів тощо.

У Стратегії національної безпеки України визначено наступні загрози екологічній безпеці[2]:

• надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України;

• негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи;

• значний обсяг відходів виробництва та споживання і неналежний рівень їх вторинного використання, переробки та утилізації;

• незадовільний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля.

Надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України обумовлений наявністю комплексу гірничодобувних, хімічних, енергетичних об'єктів, значною кількістю промислово-міських агломерацій і високою щільністю населення у промислово-розвинутих регіонах держави.

Значна концентрація промислових виробництв в окремих регіонах держави, функціонування великих промислових комплексів, де зосереджено потенційно небезпечні об'єкти різних категорій та потужності в цілому обумовлює зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій (далі — НС) техногенного характеру.

Так, за дев'ять місяців 2018 р. в Україні зареєстровано 94 НС, серед яких 28 техногенного характеру, 63 природного та 3 соціального[3].

---

[2] Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України". [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7

[3] Інформаційно-аналітична довідка про виникнення НС в Україні упродовж 9 місяців 2018 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/83622.html

Унаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 121 та постраждало 552 особи. Порівняно з аналогічним періодом 2017 р. загальна кількість НС у 2018 р. зменшилася майже на 32 %, при цьому кількість НС техногенного характеру зменшилася на 31,7 %, а НС природного характеру — на 30,8 %. Також, порівняно із аналогічним періодом 2017 р., спостерігається зменшення кількості загиблих та постраждалих в НС на 13,6 % та 29,2 % відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Показники надзвичайних ситуацій в Україні у 2018 р.[4]

Показники	9 місяців 2017 р.	9 місяців 2018 р.	Зміна показника, %
Загальна кількість НС	138	94	-31,9
у тому числі:			
техногенного характеру	41	28	-31,7
природного характеру	91	63	-30,8
соціального характеру	6	3	-50,0
у тому числі за рівнями:			
державного рівня	2	2	0
регіонального рівня	7	5	-28,6
місцевого рівня	56	44	-21,4
об’єктового рівня	73	43	-41,1
Загинуло людей внаслідок НС	140	121	-13,6
Постраждало людей внаслідок НС	780	552	-29,2
Матеріальні збитки від НС, тис. грн	709116	413293	-48,9

Загалом наявні дані свідчать як про зниження кількості НС техногенного походження, так і про зменшення втрат і матеріальних збитків від них упродовж 9 місяців 2018 р.

Водночас треба відмітити, що на території проведення Операції Об’єд-наних Сил (ООС) продовжує наростати загроза катастрофічного підтоплення й затоплення прилеглих міст та селищ, непрогнозованого руху вибухонебезпечних і токсичних газів до районів промислової та житлової забудови, забруднення підземних і поверхневих джерел водопостачання

[4] Інформаційно-аналітична довідка про виникнення НС в Україні упродовж 9 місяців 2018 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/83622.htm

через численні порушення технологічного регламенту водовідливу шахт.

Нині негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи проявляються у широкомасштабному радіоактивному забрудненні довкілля, наявності великої кількості радіоактивних матеріалів і радіоактивних відходів на території проммайданчика ЧАЕС і зони відчуження, що потребує безпечного поводження з ними. Як і раніше, проблемою залишається повернення до нормального життя територій за межами зони відчуження, що також зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС.

Треба відмітити, що 16 жовтня 2018 р. парламент у другому читанні та в цілому підтримав законопроект, яким передбачено продовження дії Загальнодержавної програми зняття з експлуатації ЧАЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, а також виділення необхідного фінансування на продовження робіт на відповідних об'єктах[5]. Зокрема, оновленою Загальнодержавною програмою, що продовжена до 2020 р., передбачено завершення будівництва та введення в експлуатацію нового безпечного конфайнменту (НБК), сховища відпрацьованого ядерного палива "сухого" типу і початок робіт із перевезення відпрацьованого ядерного палива та переробки радіоактивних відходів, накопичених за період експлуатації Чорнобильської АЕС.

Треба відмітити, що у кінці січня 2019 р. Чорнобильська АЕС отримала дозвіл на експлуатацію огороджувального контуру НБК та продов-жує роботи для введення арки в експлуатацію. Проект "Підсилення та герметизація будівельних конструкцій II черги ЧАЕС, що виконують функції захисного контуру НБК", тривав протягом 35 місяців. З початком експлуатації НБК будівельні конструкції огороджувального контуру НБК увійдуть до складу споруди НБК і будуть експлуатуватись як єдиний об'єкт.

Законом "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення поводження з радіоактивними відходами" визначається порядок формування та використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами[6]. Створення зазначеного фонду у складі спеціального фонду Державного бюджету сприятиме належному фінансуванню створення та утримання сховищ зберігання радіоактивних відходів.

---

[5] Закон України "Про внесення змін до Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему". [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2595-viii

[6] Закон України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення поводження з радіоактивними відходами". [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-udoskonalennya-mehanizmu-fina-42626

Значний обсяг відходів виробництва та споживання і неналежний рівень їх вторинного використання, переробки та утилізації формує реальні загрози для населення і довкілля. За даними Міністерства екології та природних ресурсів, щорічно в Україні в середньому утворюється 10 т відходів в розрахунку на одного мешканця, що у 2 рази більше від середнього показника в країнах Європейського Союзу[7]. Загалом в Україні накопичено майже 36 млрд т відходів, що становить понад 50 тис. т на 1 квадратний кілометр території держави.

Високий рівень утворення відходів та незначні показники їх повторного використання в Україні призводять до нагромадження значних обсягів твердих відходів у промисловості та комунальному секторі, з яких лише незначна частина застосовується як вторинні матеріальні ресурси, а більша частина потрапляє на звалища. Особливістю загрозливої ситуації, що склалася у сфері поводження з відходами в Україні, є утворення великих обсягів відходів за відсутності належної інфраструктури поводження з ними.

За наявними даними Державної служби статистики України[8], на території держави у 2017 р. було утворено 366 млн т відходів, що на 23,6 % більше порівняно з 2016 р. Водночас із загального обсягу утворених відходів 360,2 млн т припадає на відходи, що утворились унаслідок економічної діяльності підприємств та організацій, і лише 5,8 млн т від загального обсягу відходів утворено у домогосподарствах.

Треба зазначити, що відсутність системи перероблення та роздільного збирання побутових відходів призводить до втрати значних обсягів цінних матеріалів, що містяться у відходах і можуть бути введені у господарський обіг через повторне використання.

Значні обсяги накопичених в Україні відходів за відсутності ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, проведення їх утилізації, знешкодження та видалення, значно погіршують екологічну ситуацію в державі. Для виправлення ситуації Кабінет Міністрів України схвалив Національну стратегію управління відходами[9] як стратегічний документ державного рівня, що визначає політику у сфері поводження з усіма видами відходів до 2030 р. Тоді ж було ухвалено рішення про створення на рівні Уряду Координаційної ради з питань реалізації Національної стратегії управління відходами.

Реформою сфери управління відходами передбачено створення належної

---

[7] Щороку в Україні в середньому утворюється 10 тонн відходів в розрахунку на одного мешканця. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mem.gov.ua/news/31841.html

[8] Статистичний збірник “Довкілля України за 2017 рік”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

[9] Уряд схвалив Національну стратегію управління відходами. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250405028

інфраструктури для поводження з ними. Міністерством екології та природних ресурсів України було підготовлено Національний план управління відходами, що пройшов погодження з іншими органами виконавчої влади. Цей документ передбачає ряд комплексних заходів, зокрема, створення єдиного органу, що відповідатиме за сферу управління відходами. Для його створення має бути ухвалено необхідне секторальне законодавство, що дозволить запровадити в Україні нову модель управління відходами, що передбачає мінімізацію відходів та їх повторне використання. Схвалення Національного плану управління відходами та прийняття рамкового закону "Про управління відходами" дозволить Україні отримати секторальні законопроекти щодо кожної групи відходів.

Сучасний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту характеризується наявністю комплексу проблем, що потребують нагального вирішення. Насамперед, структура та чисельність формувань Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (ОРС ЦЗ) неповною мірою враховує обсяги покладених на них завдань та особливості реагування на НС техногенного та природного походження у відповідних регіонах держави. Крім того, існує необхідність у якнайшвидшому технічному переоснащенні сил цивільного захисту насамперед формувань та підрозділів ОРС ЦЗ, сучасними зразками техніки, рятувальним обладнанням та спецзасобами.

Наявні дані свідчать[10], що на оснащенні підрозділів ОРС ЦЗ приблизно 75 % автомобільної та пожежно-рятувальної техніки знаходиться в експлуатації від 15 до 45 років, значна частина якої потребує капітального ремонту або списання. Темпи фізичного та морального старіння випереджують темпи поставок нових зразків у 10–15 разів, що у найближчій перспективі призведе до зниження здатності підрозділів виконувати зав-дання за призначенням.

Гостро відчувається недостатня укомплектованість сучасними засобами хімічно-радіологічної розвідки та спеціального аварійно-рятувального обладнання для ліквідації аварій на хімічно-небезпечних об'єктах, а забезпеченість пересувними хімічно-радіологічними лабораторіями в сучасних умовах перебуває на низькому рівні.

Загалом для особового складу пожежно-рятувальних підрозділів ОРС ЦЗ існує нагальна потреба у сучасних видах техніки та засобах оперативного реагування, спеціальних видах пожежної техніки для рятування людей у багатоповерхових будівлях, індивідуальному спорядженні та індивідуальних засобах захисту, передусім, захисних дихальних апаратах.

Негативно впливає на стан державної системи цивільного захисту і відсутність єдиної системи моніторингу і прогнозування ризиків виникнен-

---

[10] Аналітичний огляд стану техногенної та природної безпеки в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dsns.gov.ua/files/prognoz/report/2017/rozdil_6.pdf

ня НС. Зокрема, повільно впроваджуються в практичну діяльність положення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Так, моніторинг і прогнозування ризику виникнення надзвичайних ситуацій в Україні здійснюється на рівні регіональних, галузевих та інших самостійних складових, не об'єднаних в єдину інформаційно-аналітичну систему.

Нагальним питанням є підвищення рівня фахової підготовки керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту шляхом обов'язкового проходження навчання, підвищення якості навчання у вищих навчальних закладах цивільного захисту та у відповідних центрах підготовки осіб рядового та молодшого начальницького складу.

У сучасних умовах Єдина державна система цивільного захисту потребує системного вдосконалення в частині приведення її організаційної структури відповідно до змін адміністративно-територіального устрою держави, перерозподілу повноважень та децентралізації влади.

Значно зростають вимоги до функціонування державної системи моніторингу довкілля у зв'язку із введенням у дію Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" від 18 грудня 2017 р.[11, 12]. Відповідно до Закону така оцінка має здійснюватися з урахуванням стану довкілля в місці, де планується провадити плановану діяльність, враховувати рівні екологічних ризиків, перспективи соціально-економічного розвитку регіону, потужності та види сукупного впливу на навколишнє середовище. Тому необхідно провести вдосконалення системи моніторингу довкілля в частині більш широкого застосування засобів сучасних геоінформаційних систем, технологій дистанційного зондування Землі, геопросторового аналізу даних і тематичного картографування.

Відбувається зростання екологічних і техногенних загроз у зоні проведення Операції Об'єднаних Сил, спричинених російською агресією на Сході України. Найбільш актуальними з них є значне погіршення якості питної води, порушення у роботі систем господарського та питного водопостачання, затоплення шахт на окупованій території, що призводить зокрема до виходу високо мінералізованих шахтних вод на поверхню і значного забруднення водоносних горизонтів.

Унаслідок некерованого затоплення шахт (до 80 об'єктів) активізувались процеси підтоплення прилеглих міст і селищ, руйнівних осідань поверхні,

---

[11] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 січня 2014 р. № 37-р "Про схвалення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру". [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/37-2014- %D1 %80

[12] Закон України "Про оцінку впливу на довкілля". [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19

міграції токсичних сполук у поверхневі і підземні водні об'єкти.

Через військові дії, руйнацію інфраструктури на тимчасово окупованій території порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану навколишнього природного середовища на території площею майже 30 тис. км^2, де проживало приблизно 5 млн осіб. Унаслідок військових дій на тимчасово окупованій території знищено, зруйновано та пошкоджено значну кількість загально-регіональних об'єктів критичної інфраструктури (інженерні мережі, нафтогазопроводи та ін.), що загрожує екологічній безпеці, здоров'ю та безпеці життєдіяльності населення на підконтрольній та непідконтрольній територіях. Надзвичайну небезпеку для населення і довкілля регіону формує затоплення шахт з каморою атомного вибуху (шахта Юнком, 1979 р.) та вихід на поверхню токсичних шахтних вод із отруєних виробок шахт міст Горлівка та Микитівка.

Це створює реальну загрозу потрапляння їх до р. Сіверський Донець, що є головним джерелом питного та господарського водопостачання регіону, а також до Азовського моря.

Унаслідок вибухів, використання військової техніки та будівництва оборонних споруд, знищення значних площ лісів, виникнення стихійних та умисних пожеж, неконтрольованої рубки відбувається руйнування територій природно-заповідного фонду, забруднення атмосферного повітря та ґрунтів хімічними продуктами вибухів боєприпасів. Додаткове забруднення приземного повітря пов'язане з вуглепородними териконами (до 1200 об'єктів), більше 300 з яких горять і за умови підтоплення здатні до вибуху.

Вкрай актуальною загрозою стає активізація негативних процесів зміни клімату, що проявляються через збільшення інтенсивності гроз, градів, шквалів, посилення посух, збільшення тривалості спекотних періодів, що також формує нові загрози для здоров'я населення та стану екосистем і призводить до значних економічних збитків.

Погодні аномалії, зафіксовані в Україні протягом останніх років, підтверджують наявність негативних процесів зміни клімату. Особливо загрозливими явищами в умовах України є посилення посух, збільшення тривалості спекотних періодів "хвиль спеки", а також повторюваність і збільшення інтенсивності гроз, градів, шквалів. Дані Українського гідрометеорологічного центру свідчать, що підвищення середньої річної температури повітря в Україні на кінець 2017 р. становило 1,1 °С, що перевищує підвищення глобальної температури. У той же час протягом останніх років в Україні майже вдвічі зросла повторюваність днів із максимальними температурами влітку, що перевищують 35 °С.

Треба відзначити, що в Україні досить активно починає формуватися нова кліматична політика, і в рамках цього процесу наша держава однією із перших в Європі підписала та ратифікувала Паризьку кліматичну угоду, що прийде на зміну Кіотському протоколу. Водночас для успішної реалізації кліматичної політики необхідно ухвалення комплексу рішень у різних сек-

торах економіки включаючи енергетику, промисловість, агропромисловий комплекс, транспорт, землекористування, а також збереження і відтворення екосистем.

У 2018 р. у сфері екологічної безпеки реалізовувалися заходи із гармонізації українського природоохоронного законодавства із законодавством Європейського Союзу шляхом імплементації директив та регламентів ЄС, що має забезпечити більш повну інтеграцію екологічної політики до інших галузевих політик і створення дієвого механізму управління у сфері охорони довкілля.

У рамках виконання заходів із прийняття національного законодавства щодо стратегічної екологічної оцінки та визначення уповноваженого органу у цій сфері, Верховною Радою України прийнято Закон України "Про стратегічну екологічну оцінку"[13]. Яким запроваджено систематичний процес оцінки екологічних факторів і можливих наслідків на довкілля, зокрема на здоров'я населення, пропонованих документів державного планування та їх урахування під час прийняття рішень.

У першому читанні Верховною Радою України було прийнято законопроект "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", що має на меті здійснити гармонізацію екологічної політики відповідно до основних напрямів соціально-економічного розвитку та забезпечити можливість стабілізації стану довкілля в Україні. Документом передбачено можливість перегляду цілей Стратегії державної екологічної політики України кожні 5–6 років залежно від ефективності їх впровадження.

У частині формування та імплементації політики з питань зміни клімату розроблено проект Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 р.[14], що був схвалений Урядом та направлений на офіційний портал Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

У системі прийняття національного законодавства щодо доступу до екологічної інформації та визначення уповноваженого органу (органів) у цій сфері, за участі Проекту ЄС "Підтримка України в апроксимації законодавства ЄС у сфері навколишнього середовища" розроблено законопроект "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у частині доступу до екологічної інформації". Законопроектом передбачається приведення у відповідність Директиві термінології, яка вживається у національному законодавстві, що регламентує порядок доступу до інформації, зокрема ін-

---

[13] Закон України № 2354-VIII від 20.03.2018 "Про стратегічну екологічну оцінку". [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19

[14] Уряд України підтримав Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/oslap-semerak-uryad-ukrayini-pidtrimav-strategiyu-nizkovuglecevogo-rozvitku-ukrayini-do-2050-roku

формації про стан довкілля. Також законопроект розширює складові поняття "екологічна інформація" у відповідності до рекомендації ЄК щодо впровадження Директиви.

Висновки

Загрози національній безпеці у сфері екологічної та техногенної безпеки зберігаються через високий рівень ризиків для екосистем та здо-ров'я населення, обумовлений значним забрудненням атмосферного повітря, водних джерел, земельних ресурсів в умовах недосконалої системи управління та недостатнього моніторингу довкілля. Характер змін загроз у сфері екологічної та техногенної безпеки обумовлює необхідність перегляду основних стратегічних завдань державної екологічної політики у зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію України з ЄС та забезпечення поетапного наближення природоохоронного законодавства до відповідних директив ЄС.

Складною залишається ситуація у сфері поводження з відходами, що характеризується недотриманням екологічних вимог при їх видаленні та відсутністю сучасних систем їх збирання, перероблення та утилізації. За даними Міністерства екології та природних ресурсів, щороку в Україні утворюється приблизно 10 т відходів на людину проти 5 т у країнах ЄС. Загалом в Україні вже накопичено приблизно 36 млрд т відходів, що становить понад 50 тис. т на 1 км^2 території держави. При цьому обсяги утворення промислових відходів в Україні значно перевищують кількість побутових за рівня утилізації приблизно 30 % промислових та майже 4 % побутових відходів. Щорічно загальні обсяги утворення відходів в Україні становлять приблизно 370 млн т з незначним спадом в останні роки. Брак дієвого контролю у цій сфері призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ і численних порушень законодавства при поводженні з небезпечними відходами. За відсутності роздільного збирання практично не вирішується проблема поводження з небезпечними відходами у складі побутових. Місця складування і накопичення промислових та побутових відходів не відповідають вимогам екологічної безпеки і знаходяться в незадовільному стані.

В Україні продовжують проявлятися негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи через масштабне радіоактивне забруднення довкілля, велику кількості радіоактивних матеріалів і радіоактивних відходів на території промислового майданчика ЧАЕС і зони відчуження, що потребує безпечного поводження з ними. Як і раніше, проблемою залишається повернення до нормального життя територій за межами зони відчуження, що також зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС.

Потребує вдосконалення роботи та посилення спроможності Єдина державна система цивільного захисту. Її територіальні та функціональні підсистеми повною мірою не забезпечують оперативного збирання, об-роблення, передавання та аналізу інформації про ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, відпрацювання запобіжних заходів та пропозицій щодо їхнього проведення. Значна частина інфо-

рмаційної та комунікаційної інфраструктури цієї системи вичерпала свій ресурс, є застарілою і знятою з виробництва. Система оповіщення населення не відповідає сучасним вимогам, а її можливості зменшилися через згортання проводового радіомовлення, низький рівень залучення мобільних операторів зв'язку, Інтернет-провайдерів, телерадіоорганізацій.

Відбувається зростання екологічних загроз у зоні проведення Операції Об'єднаних Сил, спричинених російською агресією на Сході України, що характеризується значним погіршенням якості питної води, порушеннями в роботі систем господарського та питного водопостачання, затопленням шахт на окупованій території. Загалом це призводить, зокрема, до виходу високо мінералізованих шахтних вод на поверхню і значного забруднення водоносних горизонтів. У зв'язку з військовими діями, руйнацією інфраструктури на тимчасово окупованій території, порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану навколишнього природного середовища на території, де проживало приблизно 5 млн осіб. Унаслідок військових дій на тимчасово окупованій території знищено, зруйновано та пошкоджено значну кількість об'єктів інфраструктури, що загрожує екологічній безпеці, здоров'ю та безпеці життєдіяльності населення. Основними загрозами є затоплення шахт та вихід токсичних шахтних вод на поверхню, загроза потрапляння їх до р. Сіверський Донець та Азовського моря, припинення роботи очисних споруд та пошкодження сховищ токсичних та радіоактивних відходів.

Враховуючи масштаби прояву і комплекс негативних, зокрема екологічних, наслідків для Східного регіону держави, можна вважати, що проблема забруднення і деградації основних складових довкілля на Донбасі з урахуванням довгострокового впливу техногенних і соціальних наслідків має системний характер і може розглядатися як нова загроза національній безпеці в екологічній сфері.

Водночас протягом останніх чотирьох років на території військового конфлікту на Сході України практично відсутня можливість для проведення оцінки пошкоджень природних комплексів та промислових об'єк-тів, проведення необхідних ремонтних і відновлювальних робіт, а також здійснення державного нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища. Проведення екологічного моніторингу стану території Донецької та Луганської областей з використанням експедиційних обстежень, дистанційних та інформаційних технологій із залученням міжнародних організацій з метою оцінки та прогнозу екологічної ситуації, обґрунтування та виконання першочергових захисних заходів є надзвичайно актуальним.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1. Довідка щодо сучасного радіологічного стану територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС

Починаючи з кінця 90-х років минулого століття, практично вся сільськогосподарська продукція, яка виробляється сільськогосподарськими підприємствами, за вмістом ^{137}Cs відповідає вимогам гігієнічних нормативів. Перевищення допустимих рівнів вмісту ^{90}Sr в продуктах харчування в нинішній час в Україні відзначається лише в зерні, яке виробляється на півночі Київської області в Іванківському районі на угіддях, які розташовані на відстані до 20 км від зони відчуження. Тут вміст ^{90}Sr в зерні може досягати 60 Бк/кг при нормативі для продовольчого зерна 20 Бк/кг.

Але проблема існує в особистих селянських господарствах, які виробляють сільськогосподарську продукцію, в основному, для власного споживання. Незважаючи на те, що після Чорнобильської аварії минуло більше 30 років, в Україні на радіоактивно забрудненій території (північні райони України) залишаються біля 10 населених пунктів, в яких вміст радіоактивного цезію в молоці корів достовірно перевищує в кілька разів рівні державних гігієнічних нормативів (ДР-2006), а мешканці цих територій зазнають впливу додаткового внутрішнього опромінення.

За результатами останньої загальнодержавної дозиметричної паспортизації населених пунктів України у 2012 р. ще у 25 населених пунктах Житомирської та Рівненської областей паспортні середньорічні ефективні дози опромінення людини перевищували 1 мЗв·рік$^{-1}$. Досвід ліквідації радіаційних аварій показує, що доза внутрішнього іонізуючого опромінення на відміну від зовнішнього є керованою і її достатньо легко можна зменшити. Зниженню доз опромінення мали б сприяти широко апробовані після аварії заходи радіологічного захисту населення в сільськогосподарському виробництві щодо зменшення надходження ^{137}Cs в молоко корів. Проте такі заходи в Україні не проводяться взагалі.

Найвищі рівні вмісту ^{137}Cs зараз відзначаються в лісових грибах, а також в м'ясі диких тварин, якими заселені забруднені території. Слід зазначити, що перевищення вмісту ^{137}Cs в їстівних грибах (польські гриби, маслюки та інші гриби-акумулятори) спостерігається в лісових угіддях Вишгородського, Іванківського та Бородянського районів Київської області. Аналіз динаміки забруднення показує, загалом, тренд до зменшення забруднення цієї продукції.

Мережа моніторингу за забрудненням сільськогосподарської продукції, яка вироблена в особистих селянських господарствах, включає ті населені пункти Рівненської області в яких, за даними останньої дозиметричної паспортизації, середньорічні ефективні дози опромінення людини перевищува-

ли 1 мЗв·рік$^{-1}$. Критичною, з точки зору забруднення ^{137}Cs, є молоко корів. Середні значення вмісту ^{137}Cs у незбираному молоці, яке вироблено в особистих селянських господарствах Рівненської області у 2017-2018 рр., приведені у таблиці 1. Загалом величини середніх значень вмісту цього радіонукліду у молоці у 9-ти населених пунктах мережі Рівненської області (с. В.Чермень, с. Бір, с. Борове, с. Лисичин, с. Старе Село, с. Дроздинь, с. Вежиця, с. Переходичі, с. Єльне) перевищують допустимі рівні ДР-2006 – 100 Бк/л.

На сьогодні радіологічна ситуація загалом у сільськогосподарському виробництві України є стабільною і змінюється в бік зменшення рівнів радіоактивного забруднення продукції досить повільно. Характеристики напівзменшення активності ^{137}Cs в молоці корів можна порівнювати з параметрами фізичного розпаду радіонукліда (30 років). Без застосування захисних заходів забруднення молока радіоцезієм буде перевищувати допустимі рівні в окремих селах до 2040 року.

Аналіз отриманих експериментальних даних щодо забруднення молока та їхнє порівняння з результатами попередніх років показав, що ситуація в найбільш критичних населених пунктах мережі моніторингу за останні п’ять років, враховуючи варіабельність значень за рахунок природних та антропогенних факторів, практично не змінилась (Рис.1). У всіх цих населених пунктах вміст ^{137}Cs у відібраних пробах молока у кілька разів перевищує допустимі норми. Найвищі середні значення вмісту ^{137}Cs у 2018 році зафіксовано у с. Старе Село Рокитнівського району 610 ±60 Бк/л, що у шість разів перевищує допустимі рівні.

Таблиця 1 – Середні значення вмісту ^{137}Cs у незбираному молоці, яке вироблено у особистих селянських господарствах Рівненської області у 2017 - 2018 рр. (середнє ± STD, Бк/кг)

Населений пункт	Час відбору	Кількість проб	2017	2018
с.Будимля	пасовищний період	10	66±92	74±54
с. В.Чермень	пасовищний період	10	246±77	300±96
с. Бір	пасовищний період	10	209±95	115±31
с.Борове	пасовищний період	10	156±118	*
с Олександрове	пасовищний період	10	6±2	6±2
с. Лисичин	пасовищний період	10	215±105	*
с. Серники	пасовищний період	10	30±20	48±38
с.Старе Село	стійловий пасовищний періоди	20 20	113±87 212±138	102±58 213±165
с.Дроздинь	стійловий пасовищний періоди	15 20	121±128 300±129	165±110 331±140
с.Вежиця	стійловий	15	181±86	136±77

	пасовищний періоди	20	334±93	286±80
с.Переходичі	стійловий пасовищний періоди	15 20	158±77 209±42	150±92 231±83
с.Єльне	пасовищний період	15	184±59	101±37
с. Березове	пасовищний період	20	76±10	21±9
с. Хміль	пасовищний період	10	94±26	59±7
с.Заболоття	пасовищний період	10	83±8	61±7
с.Грабунь	пасовищний період	10	85±8	62±7
с. Познань	пасовищний період	10	57±23	-
с.Вири	пасовищний період	10	59±18	30±11
с.Пугач	пасовищний період	5	82±38	11±2
с.Рудня-Карпилівська	пасовищний період	10	51±40	5317

*проводиться аналіз

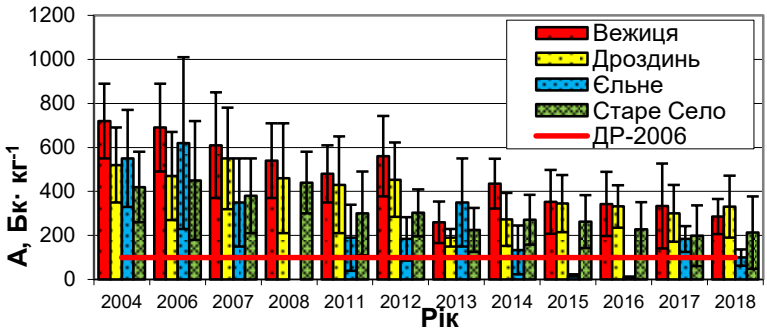

Рисунок 1 – Динаміка забруднення молока забруднення молока ^{137}Cs, яке вироблене в ОПГ найкритичніших населених пунктів в пасовищний період (середнє арифметичне значення, стандартне відхилення, n>20)

2. Повернення до нормального життя територій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

За офіційними даними загальнодозиметричної паспортизації менше ніж у 30 населених пунктах Житомирської і Рівненської областей України середньорічна ефективна доза опромінення населення зараз перевищує допустимий рівень в 1 мЗв (міліЗіверт), що відповідає 3-й Зоні радіоактивного забруднення (із 841 населених пунктів, віднесених до 3-й зоні). При цьому, основний вкладу сумарну середню річну ефективну дозу дає внутрішня доза, яка обумовлена споживанням населенням місцевих продуктів харчування

(молоко і м'ясо великої рогатої худоби) з високим вмістом радіонуклідів. За даними радіологічного моніторингу НУБіП України (http://www.uiar.org.ua/Ukr/index.htm) на сьогодні залишається менш ніж 30 населених пунктів, де середній вміст ^{137}Cs у молоці перевищує гігієнічний допустимий рівень (ДР-2006, 100 Бк/л (100 Беккерель на літр молока)) до 5 разів. В найбільш критичних населених пунктах Рокитнівського району Рівненської області (с. Старе Село, с. Дроздинь, с. Вежиця, с. Переходичі) рівень забруднення молока в окремих випадках досягав 600Бк/л при допустимому рівні (ДР-2006) - 100 Бк/л. Більше 40 % жителів цих сіл становлять діти і вони п'ють це молоко кожен день. Такого немає в жодній країні. В Японії зараз забруднення молока цезієм-137 не перевищує 10 Бк/л при допустимому рівні 50 Бк/л.

У зв'язку з цим, для отримання молока в особистих підсобних господарствах, яке відповідає діючим Державним гігієнічним нормативам ДР-2006 (до 100 Бк/кг) і зменшити дози опромінення населення нижче допустимого рівня 1 мЗв/рік (міліЗіверт за рік) НУБіП України пропонує використання сорбенту - фероцину (ефективність біля 3-5 разів). Застосування фероцину дозволяє на сьогодні, практично у всіх критичних населених пунктах 3-ї зони, що постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи, вирішити проблему радіоактивного забруднення продуктів харчування та додаткового опромінення населення.

Рекомендуємо згідно статті 1 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» вважати пріоритетним захисні заходи щодо радіаційного захисту населення та інші спеціальні втручання, спрямовані на необхідність обмеження додаткового опромінення населення понад 1,0 мЗв за рік, зумовленого Чорнобильською катастрофою, та забезпечення його нормальної господарської діяльності.

Дослідження НУБіП України показують, що в даний час немає однозначного зв'язку між щільністю радіоактивного забруднення території радіонуклідами та внутрішньої дозою опромінення населення. У зв'язку з цим, потрібно усунення суперечностей у Законодавчій базі України. В якості критерію «Визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій» (статті 2 Закону «Про правовий режим…») необхідно використовувати виключно величину річної ефективної дози опромінення людини. У зв'язку з цим, внести зміни до Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» в пунктах 2 і 3 статті 2 цього Закону:

2) зона безумовного (обов'язкового) відселення - це територія, де розрахункова ефективна еквівалентна доза опромінення людини з урахуванням коефіцієнтів міграції радіонуклідів у рослини та інших факторів може перевищити 5,0 мЗв (0,5 бер) за рік понад дозу, яку вона одержувала у доаварійний період;

3) зона гарантованого добровільного відселення - це територія, де розрахункова ефективна еквівалентна доза опромінення людини з урахуванням коефіцієнтів міграції радіонуклідів у рослини та інших факторів може перевищити 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік понад дозу, яку вона одержувала у доаварійний період.

У зв'язку зі зміною радіологічної обстановки провести інвентаризацію населених пунктів і територій, віднесених до різних зон радіоактивного забруднення.

Із найбільш забруднених частин території України Зони відчуження (1-ї зони) і Зони безумовного (обов'язкового) відселення (2-ї зони) у Житомирській, Київській і Чернігівській областях (4.2 тис. км^2, в т.ч. 200 тис. га – 1-ї Зони і 220 тис. га – 2-ї Зони) було відселено населення та припинена, чи значною мірою обмежена, традиційна господарська діяльність. Відповідно до нормативних правових актів у 1986-1994 рр. були виключені із використання в Україні 158300 га сільськогосподарських угідь (1-ї і 2-ї зони), із яких 101300 га знаходяться за межами Зони відчуження (2-а зона). Треба відмітити, що значна частина території України була виведена із господарського використання не по радіологічним критеріям, а виходячи із соціально-економічних умов, що склалися на той час.

В 2-й зоні (безумовного (обов'язкового) відселення) зараз перевищення щільності забруднення ^{137}Cs більше 555 кБк/м^2 спостерігається тільки на 44 тис. га із 220 тис. га території. В даний час біля 180 тис. га землі 2-ї зони потребують реабілітації та повернення у господарське використання.

Останнє базове радіаційне обстеження сільськогосподарських угідь та лісів України було проведене ще у 1991-1995 рр. За минулі 30 років площа радіоактивно забруднених територій зменшилася більш ніж в 2 рази і радіологічна ситуація суттєво покращилася через незворотною фіксації радіоцезію ґрунтом. Незважаючи на це зони радіоактивного забруднення не переглядалися протягом 24 років.

У зв'язку з цим, потрібна ретельна радіоекологічна інвентаризація виведених з господарського обороту територій 2-й зони безумовного (обов'язкового) відселення для повернення їх в господарське використання.

Чорнобильська зона відчуження є унікальним полігоном для проведення наукових досліджень. У зв'язку з цим, на території зони відчуження слід створити сучасну інфраструктуру для проведення міжнародних досліджень в області радіології, радіобіології, охорони навколишнього середовища, поводження з радіоактивними відходами тощо, а також реалізації міжнародних програм у галузі освіти.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДООБЛАШТУВАННЯ)

1. Екологічна підтримка проектів малих гідроелектростанцій та план нарощування потужності відновлювальної гідроенергетики за рахунок малих, міні- та мікро ГЕС, як екологічного чистого джерела енергії.

Будівництво малих гідроелектростанцій останнім часом зазнавало різкої критики і опір саме від різних екологічних організацій. Проте, практика країн світу з високим рівнем життя і розвитку економіки показує протилежне ставлення до гідроенергетичного використання рік. Так, наприклад, ряд європейських країн використовує набагато краще свої водні ресурси саме в енергетиці: Австрія забезпечує свою потребу в електроенергії на 10% за рахунок малих ГЕС, Швейцарія — на 8,3%, Іспанія — на 2,8 %, Швеція — майже на 3%. Не в останню чергу, Китай завдячує передовою позицією на світовому ринку виробництва товарів забезпеченням електричними потужностями на 18-20 % від усієї електроенергії, що виробляється, від більше як 80 тисяч малих ГЕС. Собівартість виробництва електроенергії на ГЕС є найнижчою серед усіх відновлювальних (альтернативних) джерел енергії, не кажучи вже про традиційні, як то теплоенергетика і атомна енергетика. Це і визначає пріоритетність максимального використання гідроенергетичних ресурсів ряду держав, економіка яких розвивається (Парагвай, Бразилія, Аргентина тощо).

За даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України (https://www.saee.gov.ua/ae/hydroenergy) станом на 2015 рік в Україні експлуатувалось 102 малі ГЕС загальною встановленою потужністю 80 МВт. У 60-х роках минулого сторіччя до відбудови великих ГЕС Дніпровського і Дністровського каскадів після Другої світової війни в Україні функціонували близько 1500 малих ГЕС. Вони, в основному забезпечували потужністю локальні селищні громади (колгоспи), і працювали автономно від Об’єднаної енергетичної системи (ОЕС), і забезпечували енергетичну незалежність розвитку окремих районів.

Науковці-гідроенергетики зазначають, що при дотриманні вимог екологічного законодавства (важливо, в процесі експлуатації) мала гідроенергетика не тільки мінімізує впливи господарської діяльності людини на навколишнє середовище, але й дозволяє досягнути покращання стану природних водних об’єктів. Серед переваг екологічної привабливості проектів малих, міні та мікро ГЕС виділяють:

- незначне затоплення земельних ділянок водосховищами (або у випадку мікроГЕС повна відсутність такого);

- мінімальна зміна ландшафту, а при необхідності його покращання через закріплення берегів гідротехнічними спорудами;
- повна відсутність шкідливих викидів у атмосферу та воду;
- створення можливості для риборозведення, зрошення, водопостачання, водного туризму, рекреації;
- низька собівартість виробництва електроенергії;
- відсутність потенційної радіаційної, токсичної загрози забруднення навколишнього середовища.

Отже, з огляду на зміну державних підходів до розвитку громадського суспільства (створення Міністерства розвитку громад та територій України) та стратегії розвитку енергетичної безпеки та незалежності країни (Міністерство енергетики та захисту довкілля України) така пропозиція є актуальною.

2. Екологічні заходи захисту водосховищ України.

Експлуатація великих водосховищ Дніпровського і Дністровського каскаду ГЕС і ГАЕС України вимагає постійної уваги до усіх процесів їх впливу на довкілля. Міжвідомча комісія по встановленню режимів роботи Дніпровських та Дністровських водосховищ, створена відповідно до ст. 16 Водного кодексу України та Указу Президента України від 13.04.2011 № 453 «Про Положення про Державне агентство водних ресурсів України», наказу Мінприроди від 07.02.2012 № 46 «Про затвердження Порядку розроблення та встановлення режимів роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.03.2012 за № 393/20706, з метою координації питань, пов'язаних з раціональним і комплексним використанням водних ресурсів дніпровських та дністровських водосховищ, забезпечення населення і галузей економіки регіонів водою з урахуванням екологічних вимог і потреб учасників водогосподарського комплексу шляхом встановлення оптимальних режимів роботи водогосподарських систем і водосховищ комплексного призначення [“Правила експлуатації водосховищ Дністровського каскаду ГЕС і ГАЕС...”: ПАТ «Укргідропроект», 2017. – 106 с.], в основному, визначає практичні експлуатаційні заходи забезпечення режимів роботи великих водосховищ.

В цьому питанні колектив науковців НУВГП прагне долучитися до спільноти професіоналів України, а саме Державної служби геології та надр України [http://www.geo.gov.ua/ekzogenni-geologichni-procesi/] та Українського метеорологічного та гідрологічного товариства [http://umhs.org.ua/?p=865], які систематично досліджують і визначають шляхи подолання техногенної дестабілізації берегів водосховищ і прилеглих до них зон. Проблеми переробки берегів водосховищ, підтоплення прилеглих до водосховища земель, ерозійної активності, покращання якості вод мілководь потребують постійної державної підтримки.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТА МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ-АСОЦІАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Немає сенсу проводити парламентські слухання для визначення пріоритетів екологічної політики лише на наступні п’ять років. Указ Президента України від 30.09.19 № 722/2019 "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" та проголошені ООН 25 вересня 2015 р. глобальні цілі сталого розвитку оперують часовими рамками до 2030 року. Крім того, помилковим є означення проблеми суто "екологічною політикою парламенту", бо вона стосується загальнодержавної (національної) екологічної політики України.

В реалізації екологічної політики мають брати участь насамперед Кабінет Міністрів України, усі міністерства та відомства економічного блоку, науковці НАН України та МОН України.

На підставі цього, високо оцінюючи Указ Президента України від 30.09.19 № 722/2019 "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" та Постанову Верховної Ради України від 18.09.19 № 103-IX "Про проведення парламентських слухань на тему: "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п’ять років" з фахової точки зору, необхідно відкоригувати мету та завдання парламентських слухань та прийняти нову Постанову Верховної Ради України під назвою "Пріоритети національної екологічної політики України на період до 2030 року", а також, в разі необхідності, перенести дату парламентських слухань з 27 листопада на 18 грудня 2019 р.

Для кваліфікованої підготовки парламентських слухань з цієї загальнонаціональної та глобальної проблеми слід залучити до обговорення інформаційно-аналітичних матеріалів та підготовки проекту Рекомендацій парламентських слухань зарубіжних фахівців зі сталого розвитку, захисту довкілля і міжнародного екологічного права: Браян Чех (США), Мішель Прієр (Франція), Саверіо ді Бенедетто (Італія), П'єр Ібіш, Бастіан Кайзер, Вальтер Ліл (Німеччина) та ін.

На підставі багаторічних наукових досліджень мусимо констатувати, що екологічна економіка, як раціональний спосіб виробництва і споживання (п.1.12 Указу) та екологізація освіти як засіб формування нової людини з еколого-економічним мисленням (п.1.4 Указу), мають стати головними інструментами досягнення окреслених Указом Президента Цілей сталого розвитку України. Цього вимагають також ратифіковані Україною документи ООН та рекомендації Світового товариства екологічної економіки.

Для обґрунтування вищезазначених положень організаторам парламентських слухань пропонуються наступні інформаційно-аналітичні матеріали.

1. "Економіка та екологія: два колеса одного воза". Відкритий лист Юрія Туниці до Прем'єр-міністра України Леоніда Кучми ("Робітнича газета" від 10 грудня 1992 року).
2. "Економіка та екологія: два колеса одного воза". На лист вченого відповідає Прем'єр-міністр ("Робітнича газета" від 12 лютого 1993 р.).
3. "Успіх – у балансі екологічної та економічної систем". Вісник Національної академії наук України, 2003. – № 12. Редакційна стаття з викладом сутності Постанови Президії НАН України від 8.10.2003 № 243 "Про наукові засади екологічної економіки".
4. Засадничі принципи екологічної економіки (автор Юрій Туниця, 2003 з доопрацюванням 2006, 2012, 2017, 2019).
5. Рішення колегії МОН від 27.11.2015 р. № 10/5-4 "Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку".
6. Kyiv Communique on the Environmental Impact and Economic Sustainability of Nord Stream 2 and Other Sub-Marine Natural Gas Pipelines.
7. Київське комюніке (щодо протидії будівництву "Північного потоку-2").
8. Юрій Туниця: Північний потік-2 – типове явище природоруйнівної економіки ("Голос України" від 13 серпня 2019, № 152).
9. "Україна врятує світ?" (Журнал "Socialook International", 2007, № 2). Редакційна стаття про сутність ідеї глобального економіко-правового акта екологічної безпеки і сталого розвитку – Екологічної Конституції Землі, яка проголошувалась в ООН трьома президентами України та двома міністрами (МЗС та Мінприроди).
10. Звернення астронавтів і космонавтів світу "Збережемо життя на Землі!", підготовлене першим космонавтом України Леонідом Каденюком.
11. "Екологічний імператив як об'єднавча ідеологічна платформа всіх політичних партій України" (Газета "День" від 19 червня 2012, № 104).
12. Постанова Загальних зборів Відділення економіки НАН України "Про концепцію комплексної еколого-економічної та правової експертизи проекту газопроводу "Північний потік-2" у контексті глобальної безпеки" від 25 квітня 2018 року № 3.

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Зростаючий обсяг фактичного використання невідновлюваних сировинних ресурсів і енергетичних запасів збільшує забруднення навколишнього середовища, особливо водних ресурсів та атмосферного повітря, скорочує площі лісів та родючих земель, зменшує біологічне різноманіття тощо.

До першочергового вирішення необхідно віднести такі завдання:

1. Нормативно-правові:

• розробити наукове обґрунтування та пропозиції щодо критеріїв оцінки фізико-хімічного стану та стандартів якості поверхневих вод з метою наближення (апроксимації) водного законодавства України до права ЄС;

• створити український еколого-правовий інститут регулювання якості вод, з імплементацією вимог законодавства ЄС;

• розробити геоінформаційну аналітичну систему оцінки стану навколишнього природного середовища України;

• розробити інтегральний показник впливу екологічно небезпечних об'єктів на навколишнє природне середовище;

• розробити комплекс екологічних моделей формування якості поверхневих вод (формалізований опис процесів трансформації та переносу забруднюючих речовин, врахування дифузних джерел забруднення) та реалізувати їх у вигляді відповідних комп'ютерних програм;

• розробити нові та переглянути існуючі нормативно правові документи з врахуванням прийнятих змін до Водного кодексу України, а саме: переглянути Інструкцію про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами (затверджену наказом Мінприроди від 15.12.1994 № 116), переглянути Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами, доопрацювати Інструкцію про порядок розробки та затвердження регламентів періодичного скидання зворотних вод у водні об'єкти.

Необхідно звернути увагу на те, що наявність в нормативно-правових документах нечіткостей та невизначеностей створює ризики корупційних правопорушень.

2. Водні ресурси:

Україна вважається однією з найменше забезпечених у Європі країн за запасами водних ресурсів. Водночас їх використання залишається неефективним та нераціональним.

Зменшення господарського використання води зумовило техногенне порушення (70–80 %) руслового стоку, підпір ґрунтових вод, регіональне підтоплення земель і, що головне, знищення малих і деградацію середніх річок.

Господарська діяльність на території водозбору є прямою або побічною загрозою несприятливої дії на водний об'єкт. В умовах високого рівня розвитку промисловості та урбанізованості територій, інтенсивного ведення сільського господарства в басейнах водних об'єктів України створилася напружена екологічна ситуація через дефіцит водних ресурсів і забруднення поверхневих вод хімічними сполуками, які надходять з сільськогосподарських угідь та урбанізованих територій.

Доля сільськогосподарського виробництва в забрудненні водних об'єктів може сягати до 30 %. А в період весняної повені та літніх дощових повеней основним постачальником біогенних речовин та хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що забруднюють водні об'єкти, є сільськогосподарські угід-

дя. Їх вклад в забруднення агрохімікатами водотоків може складати майже 70 %.

Розробка та впровадження заходів щодо запобігання забруднення водних об'єктів стоком із сільгоспугідь неможлива без наукового обґрунтованих прогнозів виносу агрохімікатів із водозбірної площі. Для виконання таких прогнозів необхідно розробити відповідні методики, які дозволили б за доступної інформації оцінити розміри виносу ХЗЗР та біогенних елементів для конкретних умов в будь-який заданий інтервал часу.

У районах інтенсивного розвитку зрошувального землеробства стає проблема розробки ранжованого переліку точкових джерел забруднення, визначення їх впливу на якість поверхневих вод та розробки комплексу природоохоронних заходів.

Невід'ємною і обов'язковою умовою виконання природоохоронного комплексу заходів має бути моніторинг стоку з сільгоспугідь та якості води водних об'єктів в районі розташування сільгоспугідь.

Проблеми впливу гідротехнічних споруд на стан прісноводних та морських екосистем також потребують свого вирішення. Зокрема, це стосується гідротехнічного будівництва на транскордонних річках, таких як Дунай, Дністер, Сіверський Донець та ін. Особливої уваги потребує вивчення наслідків впливу будівництва в акваторіях Чорного та Азовського морів, а також Керченської протоки, де відбуваються масштабні зміни як рельєфу, так і біотичної складової донних біоценозів і екосистем в цілому.

Потребують детального вивчення можливі зміни водообміну та напрямків течій, перенесення завислих речовин та піщаних наносів, надходження забруднюючих речовин до водних об'єктів під час проведення будівництва гідротехнічних споруд та інші наслідки діяльності.

Моніторинг

Проведення моніторингу навколишнього природного середовища у сучасних умовах потребує наукового вирішення ряду проблем.

Одним із важливих питань з організації та розвитку моніторингу навколишнього природного середовища в Україні є імплементація ряду Директив Європейського Парламенту та Ради, зокрема Директив 2008/50/ЄС "Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи" та 2004/107/ЄС "Щодо вмісту миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю і полі-ароматичних вуглеводнів у атмосферному повітрі".

До актуальних завдань щодо моніторингу навколишнього природного середовища, які потребують наукового вирішення, належать:

• створення комплексної єдиної державної системи моніторингу навколишнього природного середовища (НПС) з розширеним використанням автоматизованих технічних засобів;

• проведення наукового обґрунтування створення оптимальної мережі спостережень за станом атмосферного повітря в Україні, яка повинна забезпечувати спостереження за необхідними показниками, зокрема які

є обов'язковими згідно з вимогами Директив ЄС;

• розроблення методології проведення моніторингу стану об'єктів НПС та поводження з відходами на об'єктах підвищеної екологічної небезпеки, як локального рівня держаної системи моніторингу.

Радіаційний стан

Радіаційний стан в окремих регіонах Україні, незважаючи на прийнятий цілий ряд важливих законів, залишається незадовільним. Для покращання ситуації, що склалася у сфері радіаційної екології, потрібно вирішити наступні задачі:

• нормування надходження радіонуклідів в навколишнє природне середовище;

• опромінення радоном;

• комплексна оцінка радіоекологічного стану територій, забруднених унаслідок аварії на ЧАЕС, з визначенням екологічної стійкості та зонування території за радіаційними критеріями.

Одним із головних важелів регулювання потрапляння радіонуклідів в навколишнє природне середовище є нормування викидів і скидів радіонуклідів. Для вирішення питань, пов'язаних з нормуванням викидів і скидів радіонуклідів в навколишнє природне середовище, необхідно розробити ряд нормативних документів, таких як:

• форми статистичної звітності про надходження радіонуклідів в навколишнє природне середовище;

• методики визначення ГДВ та ГДС;

• порядок встановлення лімітів та видання дозволів на викиди та скиди радіонуклідів;

• порядок визначення плати та встановлення платежів за забруднення навколишнього середовища радіонуклідами.

Протокол про воду

З прийняттям в 2010 р. Резолюції ООН щодо права людини на безпечну і чисту питну воду та санітарію, ще більшої актуальності набула проблема необхідності визначення впливу навколишнього природного середовища, зокрема водних ресурсів, на якість життя та здоров'я населення, а також активного пошуку шляхів покращення стану водних ресурсів.

Ще у 2003 р. Україна приєдналася до Протоколу про воду та здо-ров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, що набув чинності у серпні 2005 р. На виконання умов Протоколу, Україною було розроблено 15 національних цільових показників, досягнення яких має забезпечити дотримання зобо-в'язань держави щодо захисту права людини на питну воду та санітарію. У 2016 р. була виконана аналітична науково-дослідна робота "Аналіз досягнення Україною встановлених національних цільових показників до Протоколу про воду та здоров'я та визначення необхідності їх перегляду". По результатах роботи було зроблено невтішні висновки щодо прогресу в досягненні національних цільових

показників: станом на перший контрольний термін (2015 р.) з п'ятнадцяти національних цільових показників лише два виконувалися в повному обсязі, п'ять — частково (за одним зі встановлених індикаторів), решта — не відповідала встановленим індикаторам.

Оцінка впливів господарської діяльності на навколишнє природне середо-вище

Важливим завданням залишається подальший розвиток науково-методичної бази оцінки впливів господарської діяльності на навколишнє середовище (ОВНС) та її гармонізація з європейською. Особливої актуальності цей аспект природоохоронної діяльності набуває у зв'язку з ратифікацією Україною Протоколу про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) та розглядом у Верховній Раді України законопроектів про оцінку впливу на навколишнє середовище (ОВНС) і СЕО.

У цьому напрямі наукової діяльності важливим є розроблення методичних рекомендацій з проведення ОВНС як для окремих галузей, так і для окремих стадій планування та реалізації господарської діяльності.

Існує потреба у подальшому вдосконаленні аналітичних інструментів і методів ОВНС та СЕО.

Необхідні дієві заходи з імплементації положень Протоколу про СЕО у вітчизняну практику стратегічного планування. Зокрема, серед держслужбовців, причетних до створення планів та програм розвитку різних галузей господарства та окремих територій України, має на широкій основі проводитися популяризація основних засад та інструментів проведення СЕО, висвітлення переваг, пов'язаних із впровадженням цієї процедури.

Біологічне забруднення

Потребує вирішення питання зі збереження ландшафтного та біологічного різноманіття нового напряму, а саме — вивчення шляхів розповсюдження інвазійних чужорідних видів і їх впливу на стан екосистем природних територій, які потребують особливої охорони та розробка нормативно-методичного забезпечення Кодексу поведінки щодо цих -видів.

Відходи

В Україні склалася з вкрай несприятлива екологічна ситуація у галузі поводження з відходами. Погіршення екологічної ситуації пов'язане з відсутністю достовірної та повної інформації про стан навколишнього природного середовища, з практично неконтрольованим та стрімким накопиченням промислових і побутових відходів, що становить загрозу довкіллю та здоров'ю населення, несе загрозу національним інтересам і національній безпеці України в екологічній сфері, а також недосконалістю національної законодавчої бази щодо відходів.

З іншого боку Україна інтегрується у Європейську спільноту шляхом ратифікації 16.09.2014 р. "Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони".

Екологічне законодавство з навколишнього природного середовища в загалі та у галузі відходів зокрема, пройшло тривалий шлях становлення. На сьогодні в Європейському Союзі склалася розвинута законодавча база — директив, розпоряджень, рішень, стратегічних документів і резолюцій, які застосовують дієвий механізм поводження з відходами, зниження їх негативного впливу на довкілля.

В рамках наступного етапу наближення національної законодавчої та нормативної бази у галузі відходів до європейського еталону, з урахуванням вимог Рамкової Директиви Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 р. "Про відходи та скасування деяких Директив" необхідно розробити та запровадити Положення про побічні продукти.

Наслідки бойових дій

Останнім часом виникли та посилюються загрози негативних змін стану навколишнього природного середовища на південному сході України внаслідок бойових дій.

У результаті військових дій зміщуються не лише окремі складові екосистем, але й самі природні ландшафти. Супутниками війни стають епідемії, голод, міграції населення.

Прямими екологічними наслідками війни є:

— забруднення атмосферного повітря та водних об'єктів;
— порушення ґрунтово-рослинного покриття;
— зменшення біорізноманіття та ін.

Ризики спричинення шкоди здоров'ю населення та екологічному стану регіону внаслідок руйнування об'єктів інфраструктури та промисловості у разі військових дій закономірно збільшуються, причому не тільки безпосередньо на відповідній території, але й на прилеглих до неї за рахунок переносу отруйних речовин, погіршення епідеміологічної ситуації тощо.

Ці ризики можна умовно поділити на прямі, до яких відносяться ризики витоку небезпечних речовин унаслідок руйнації виробництв, трубопроводів, транспортних комунікацій, складів отрутохімікатів, сховищ відходів та інших аналогічних об'єктів, а також непрямі, внаслідок припинення дії очисних споруд, передусім комунальних, а також водопостачальних, водовідвідних і меліораційних каналів та інших об'єктів, що забезпечували нормальне функціонування інфраструктури регіону.

До першочергових заходів необхідно віднести оцінку за натурними спостереженнями забрудненості та деградації як окремих складових ландшафтів, так і окремих екосистем. Також необхідна розробка прогнозів можливих біосферних наслідків військових дій.

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР ЕКОЛОГІЇ МОРЯ

Ефективне використання природних ресурсів одна із найважливіших умов сталого соціально-економічного розвитку держави. Перспективи економічного розвитку України, зокрема, досягнення її енергетичної незалежності в значній мірі пов'язані з розвитком її морегосподарського комплексу й освоєнням морських ресурсів, а саме, з використанням транспортного, паливно-енергетичного, рекреаційного, рибопромислового й екологічного потенціалів. Нарощення морського потенціалу України є однією з важливих передумов формування її як морської держави. Одним зі складників морського потенціалу України є її вуглеводневі ресурси українського шельфу Чорного й Азовського морів.

Світові держави активно використовують ресурси морів та океанів, особливо шельфові зони, як джерело видобутку вуглеводнів. Сьогодні у світі на континентальному шельфі видобувається понад 34 % нафти або 1,3 мільярда тон.

На українській ділянці шельфу розвідані й доведені запаси оцінюються в розмірі від 80 до 300 млрд куб. м газу. Але після анексії Криму цифри дещо змінились. Так, до анексії АР Крим українські сектори Чорного і Азовського морів були найбільшими серед країн узбережжя. До 2014 року моря сягали 1/5 частини України — 130 тисяч кв. км. Після анексії Криму в Україні залишилось не більше ніж 40 тис кв. км. З них 24, 2 тис кв. км — сектор Чорного моря, 15,7 тис кв. км — сектор Азовського моря. Із початку окупації Криму Росія з українських родовищ на шельфі Чорного моря викачала мільярди кубометрів газу.

Інтенсифікація економічної діяльності на морських акваторіях і в прибережній зоні моря (розвідка й освоєння ресурсів шельфу, зростання морських вантажопотоків, у т.ч. небезпечних вантажів, прокладка підводних газопроводів, розвиток діючих і побудова нових портів, рейдові перевалки і т. ін.) висуває підвищені вимоги до забезпечення безпеки життєдіяльності й екологічної безпеки.

Розвиток практично всіх видів морегосподарської діяльності супроводжується загостренням екологічної ситуації в морському регіоні, виникненням конфліктних ситуацій у сфері використання території прибережної смуги, у тому числі пов'язаних з порушенням законодавства й прав громадян (незаконна забудова, стрімке скорочення територій рекреаційного й оздоровчого призначення, порушення принципу вільного доступу громадян до водних об'єктів, створення намивних земельних ділянок на території пляжів та їх забудова та ін.). Періодично виникають і вже існують на постійній основі міждержавні екологічні конфлікти, які переростають у політичні, і навпаки, при вирішенні політичних і економічних конфліктів активно викорис-

тається "екологічна карта" (побудова дамби до острова Тузла; поглиблення суднового ходу через гирло Бистре; вплив Керченського мосту на стан прилеглих акваторій Чорного і Азовського морів та ін.). Неважко передбачити райони можливого виникнення конфліктів, пов’язаних із транскордонним забрудненням: район о. Зміїний, Керченсько-Таманський шельф, центральна частина Азовського моря. Слідом за освоєнням ресурсів шельфу настане освоєння ресурсів морського дна глибоководної частини Чорного моря, що потребуватиме вирішення нових складних технічних і екологічних проблем, пов'язаних з роботами в сірководневій зоні моря, видобуванням газогідрату метану, тощо.

Відповідно до стратегічного документу Європейської Комісії «Innovation in the Blue Economy: realising the potential of our seas and oceans for jobs and growth» дієвим інструментом для забезпечення стабільності і процвітання морських прибережних регіонів, є упровадження політики «Блакитного зростання», що передбачає координацію та гармонізацію всіх видів людської діяльності на морі та на узбережжі з метою економічного росту країн.

У зв'язку з цим надзвичайно гостро постає питання одержання регулярної, всебічної й достовірної інформації про стан морського середовища. Морський екологічний моніторинг є єдиним засобом одержання інформації щодо стану складових екосистеми Чорного та Азовського морів, яка необхідна для забезпечення охорони та раціонального використання морських ресурсів України.

Моніторингова інформація необхідна для вирішення таких конкретних важливих завдань, як:

– оцінка впливу на довкілля морегосподарської діяльності (ОВД);

– екологічний аудит об'єктів морегосподарського комплексу;

– еколого-експертна оцінка стану морських акваторій і прибережних територій;

– розрахунок екологічних втрат і економічних збитків держави від забруднення моря;

– відстоювання національних інтересів України в міждержавних суперечках, пов'язаних із транскордонним забрудненням;

– вироблення науково обґрунтованих заходів та прийняття рішень щодо управління станом морського середовища;

– виконання міжнародних зобов'язань України по захисту Чорного моря від забруднення та ін.

Необхідно побудувати та забезпечити функціонування системи управління станом морського довкілля міжнародного рівня. Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить зокрема зобов’язання української сторони щодо імплементації Рамкової Директиви ЄС про Морську Стратегію (MFSD) та Водної Рамкової Директиви ЄС (WFD). Перший з цих документів встановлює стандарти «Доброго екологічного стану» для всіх територіальних морських вод та для виключної морської економічної зони країни, другий стосу-

ється переважно континентальних вод, але також охоплює і прибережні морські води. Україна зобов'язалась у повному обсязі імплементувати обидві вказані Директиви до 2020 року, відповідальним за їх імплементацію є Міністерство енергетики та захисту довкілля України.

Для виконання зобов'язань України щодо імплементації вказаних документів є налагодження постійно діючого національного екологічного моніторингу морського довкілля відповідно до вимог, викладених у названих документах.

В останнє десятиліття екологічний моніторинг Чорного і Азовського морів в Україні практично не фінансувався на національному рівні, що не сприяло ефективному управлінню стану морського довкілля, а також негативно позначалося на міжнародному авторитеті України як морської держави, як члена Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС), як сторони Бухарестської конвенції. Більш того, у ряді випадків Україна вже понесла економічні й політичні втрати, в основі яких знаходиться брак інформації про стан морського довкілля. Так, відсутність відповідної екологічної інформації, а також недосконалість нормативно-правового й методичного забезпечення обумовили неможливість своєчасного і достовірного визначення екологічних втрат і економічних збитків, пов'язаних із нафтовим забрудненням Керченської протоки в результаті аварій 11-12 листопада 2007 року. Відсутність необхідного науково-інформаційного забезпечення суттєво ускладнює позицію української сторони при розв'язанні транскордонних екологічних проблем, наприклад в суперечці з Румунією щодо впливу на довкілля будівництва суднового ходу в гирлі Бистре.

У недалекому майбутньому слід очікувати активного використання „екологічної карти" з боку сусідніх держав при проведенні розвідки й розробки вуглеводневих ресурсів північно-західного й прикерченського морського шельфу. З іншого боку, аналогічні дії сусідніх держав у транскордонних районах, а також діяльність національних і іноземних газо- і нафтовидобувальних компаній і можливі впливи на морське довкілля України потребуватимуть відповідної реакції держави по захисту своїх національних екологічних і економічних інтересів, які важко буде відстоювати за відсутності достатнього науково-інформаційного забезпечення. Відсутність сучасної достовірної інформації про стан морського довкілля негативно впливає на якість оцінки впливу на довкілля (ОВД) проектів будівництва та господарської діяльності на морських акваторіях і у прибережній смузі моря. Приклади існуючих і можливих втрат держави, обумовлених недосконалістю та відсутністю інформаційного забезпечення управління станом морського довкілля далеко не вичерпуються наведеними.

Позитивним зрушенням у цій сфері природоохоронної діяльності сприяло підписання та ратифікація Україною 1 вересня 2017 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Як сторона відповідних міжнародних угод Україна має імплементувати низку директив ЄС, у тому числі

Рамкову Директиву ЄС про морську стратегію (MSFD) та Водну Рамкову Директиву ЄС 2000/60/ЄС (WFD).

Міністерства енергетики та захисту довкілля України з метою імплементації MSFD необхідно здійснити заходи для здійснення наступних першочергових завдань в межах створення та реалізації Морської стратегії України:

- оцінити базовий екологічний стан та статус екосистем Чорного та Азовського морів в межах виключної морської економічної зони України (ВЕЗ);
- визначити та затвердити критерії доброго екологічного стану (ДЕС) для екосистем Чорного та Азовського морів в межах територіальних вод та ВЕЗ;
- визначити природоохоронні цілі та індикатори, досягнення яких має забезпечити наближення екологічного стану та статусу екосистем Чорного та Азовського морів в межах територіальних вод України та ВЕЗ до ДЕС.

Базовою організацією, яка здійснює науково-методичне та практичне забезпечення реалізації визначених заходів, є науково-дослідна установа «Український науковий центр екології моря» Міністерства енергетики та захисту довкілля України.

Базову оцінку та параметри ДЕС по 8 з 11 дескрипторів, встановлених MSFD, підготовлено за участю УкрНЦЕМ на основі досліджень за національними програмами та в рамках міжнародного проекту EMBLAS II та EMBLAS - plus. Ці матеріали вже використовуються для розроблення Морської стратегії України.

Відповідно до ст. 11 MSFD Україна повинна на основі базової оцінки розробити і на постійній основі виконувати програму екологічного моніторингу та проводити оцінку екологічного стану морських вод відповідно до вимог MSFD.

Програма державного екологічного моніторингу морів України, що відповідає вимогам MSFD і WFD створена УкрНЦЕМ у 2018 р. Програма моніторингу складається із підпрограм спостережень за первинними показниками та індикаторами, на основі яких здійснюється комплексна оцінка стану морського довкілля за 11-ма дескрипторами відповідно до MSFD для окремих регіонів.

Робочим інструментом для проведення досліджень природних процесів в морських екосистемах і наслідків антропогенного впливу на них є екологічний моніторинг на базі науково-дослідних суден. В Україні є таке судно – науково-дослідне судно «Владимир Паршин», яке зараз проходить плановий капітальний ремонт.

На сьогодні в УкрНЦЕМ функціонує Регіональний банк даних екологічної інформації Чорного та Азовського морів (РБД). В РБД зберігається екологічна інформація по Азово – Чорноморському басейну, що одержана УкрНЦЕМ, іншими організаціями та науково-дослідними інститутами. Крім цього, в РБД зберігається океанографічна інформація по іншим районам

Світового океану, яка була одержана науково–дослідними суднами УкрНЦЕМ; також мається копія Всесвітньої Океанографічної бази Даних Світового океану НЦОД – 1 (Вашингтон), яка містить дані спостережень на близько 1,5 млн. океанографічних станціях, данні в рамках «Біогеографічної інформаційної системи океанів» - «OBIS».

З 2014 року УкрНЦЕМ отримав статус Асоційованого учасника в межах програми Міжнародного Обміну Океанографічними Даними та Інформацією (МООДІ) Міжурядової Океанографічної Комісії (МОК) при ЮНЕСКО. З 2016 року УкрНЦЕМ є вузлом програми Океанської біогеографічної інформаційної системи (ОБІС – МООДІ – МОК/ЮНЕСКО). З 2019 року УкрНЦЕМ визнано Національним Центром Обміну Даних програми МООДІ (МОК/ЮНЕСКО).

Указами Президента України від 21.11.2008 р №1064/2008 «Про оголошення природної акваторії Чорного моря ботанічним заказником загальнодержавного значення «Філофорне поле Зернова» і від 31.09.2012 р. «№ 527/2012 «Про оголошення природної акваторії Чорного моря ботанічним заказником загальнодержавного значення «Мале філофорне поле» створені перші природно-заповідні об’єкти на морській акваторії України. Обидва заказники зазначеними Указами Президента України передані під охорону УкрНЦЕМ. Заказники є складовою національної екомережі і охороняються як національне надбання. На 14-й нараді Конференції сторін Конвенції про біологічне різноманіття визначено, що «Філофорне поле Зернова» і «Мале філофорне поле» були занесені до списку районів, які відповідають критеріям визначення «Екологічно або біологічно значущих морських районів» (ЕБЗР).

УкрНЦЕМ виконує також роботи в напрямі «Науково-методичне забезпечення екологічно збалансованого використання ресурсів шельфу та впровадження механізмів сталого розвитку прибережної зони морів України», базуючись на принципі наукової обґрунтованості розумного поєднання економічних та екологічних інтересів суспільства. Кінцевим результатом робіт буде розробка і впровадження економічного механізму екосистемних послуг морських і прибережних екосистем, а також розробка рекомендацій по впровадженню платежів за морські екосистемні послуги.

Україна має науковий потенціал, технічну базу і сформовані організаційні структури, що необхідні для повноцінного виконання екологічного моніторингу Чорного та Азовського морів у межах територіального моря і виключної морської економічної зони України відповідно до національних потреб і міжнародних зобов’язань України у цій сфері діяльності. Більш того, Україна має усі передумови зайняти лідируюче місце серед причорноморських країн у галузі моніторингу Чорного моря і морських екологічних досліджень, яке вона займала упродовж 90-х років.

ФІЗИКО-ХІМІЧНИЙ ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА І ЛЮДИНИ

Наш Інститут, починаючи з 2000 р., здійснює системні комплексні дослідження водної та наземної екосистем українського аналога Мертвого моря - Куяльницького лиману (Кл), лише мули якого оцінюються у 7,5 млрд. дол. США.

Результати досліджень висвітлено у 140 статтях та тезах доповідей на конференціях різного рівня, а публікація узагальнених даних розпочата у започаткованому Інститутом 8-томному виданні «Енциклопедія Куяльницького лиману». Зокрема, у 2018 році виданий т. 1 «Судинні рослини», у 2019 році підготовлено до друку т. 2 «Водорості» і т. 3 «Рослинність». Видання т. 2 і т. 3, т. 4 «Гідрологія і гідрохімія», т. 5 «Екологія», т. 6 «Курорт Куяльник. Минуле, сьогодення, майбутнє», т. 7 «Ресурси» та т. 8 «Бібліографічний покажчик» буде здійснено у 2020-2022 рр.

Сучасний екологічний стан Кл можливо охарактеризувати як катастрофічний: в умовах зміни клімату і посилення антропогенного тиску спостерігається критична динаміка його обміління, зменшення довжини і площі водного дзеркала. Наслідки цих подій - осолонення ропи впродовж більшої частини року аж до насичення; непомірне зменшення видового складу альгофлори і вищої водної рослинності та припинення у зв'язку з цим процесу утворення пелоїдів; опустелювання більше ніж 30 га територій узбережжя і висохлого дна лиману, що супроводжується соляними бурями; забруднення компонентів екосистем важкими металами, вуглеводнями нафти, азотовмісними сполуками.

На жаль, вжиті з великим запізненням і без належного наукового супроводу заходи щодо попередження деградації геосистеми Кл не дали належного результату: розпочаті у 2014 р. попуски морської води з Одеської затоки не зупинили, а лише загальмували його висихання; внаслідок надходження у лиман з морською водою ~ 800 тис. тонн солей не тільки не вдалося досягти рівня солоності, сприятливого для розвитку біоти - основного продуцента органічної маси лікувальних пелоїдів, а навпаки - в умовах зміни клімату і непомірного антропогенного навантаження посилилися деградаційні процеси і практично втрачено здатність до відновлення біоресурсів. Надання Кл статусу курорту державного значення (Закон України від 5 грудня 2018 р. № 2637-VIII) також, очевидно, паліативний ситуативний захід, спрямований на посилення рекреаційної значущості і інвестиційної привабливості Кл.

На наше глибоке переконання, відтворення і збереження екологічного стану та збалансоване використання природних ресурсів Кл можливо лише за умови утворення у долині Кл Національного природного парку «Куяльницький» (НПП): згідно з Законом України «Про природно-заповідний фонд України» в редакції станом на 19.04.2018, на території НПП утворюються

зони з диференційованим режимом діяльності. Зокрема, заповідна зона призначена для охорони, відновлення і відтворення природних ресурсів, у зонах стаціонарної і регульованої рекреації дозволяється утворення об'єктів оздоровлення і відпочинку, а у зоні господарської діяльності обмежується лише діяльність, яка може негативно вплинути на екологічний стан природного середовища і об'єктів заповідної зони.

З урахуванням вище викладеного, очевидно, що для вирішення проблеми Кл доцільно перш за все:

1. Відрегулювати питання щодо утворення НПП «Куяльницький»;
2. Здійснити наукове обґрунтування та забезпечити відновлення водного балансу Кл;
3. Розробити ГІС комплексного моніторингу Кл і на цій основі сформувати базу даних щодо його екологічного стану і природних ресурсів;
4. Розробити Концепцію відтворення і збереження екологічного стану Кл, збалансованого використання його природних ресурсів та прилеглих територій.

Виконання завдань за пп. 1-4, а також втілення у життя Концепції за п. 4 дозволить покращити екологічний стан Кл, умови проживання біля 100 тис. мешканців м. Одеса, 12 сіл Біляївського, Іванівського та Лиманського районів Одеської області, а також забезпечити соціально-економічний розвиток депресивних територій узбережжя Куяльницького і Хаджибейського лиманів, міжлимання і Хаджибейсько-Куяльницького пересипу загальною площею ~ 270 км^2.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ІНШІ УСТАНОВИ

БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК "АСКАНІЯ-НОВА" ІМЕНІ Ф. Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙНА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

Винесення на парламентські слухання питання "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років" саме в перший рік роботи Верховної Ради України IX скликання — це важливий і тривожний сигнал щодо занепокоєності вищого органу державної влади екологічною ситуацією в країні.

Протягом останніх 20 років має місце концентрація повноважень в питаннях "збереження" і використання природних ресурсів держави, розпочате з часу створення ресурсного (2000 р.) Міністерства екології та природних ресурсів з наступними реорганізаціями, що не призвело до суттєвого покращення екологічної ситуації в країні в силу надзвичайно великого кола питань, які необхідно вирішувати у відповідності до затверджених для цього міністерства Кабінетом Міністрів України повноважень, а також політичних та економічних негараздів. Мали місце постійні внутрішні протиріччя між державними агенціями, службами, пізніше департаментами, які створювалися, чи реорганізовувалися при чергових реформах з часу створення цього міністерства. З огляду на те, що при створенні ще більшої державної структури господарсько-природоохоронного спрямування — Міністерство енергетики та захисту довкілля України, в якому зосереджені як господарські, так і контролюючі функції, цей процес набуде ще більшої гостроти і через певний час питання розподілу функцій господарських, суто природоохоронних і контрольних виникне знову.

Серед гострих питань, які належать до екологічних — є збереження біологічного різноманіття на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду міжнародного, загальнодержавного і місцевого значень.

На жаль, в процесі розбудови незалежної держави, формуванні законодавчої бази, в силу політичних інсинуацій і економічних труднощів, поряд із створенням нормативно-правової бази для забезпечення діяльності, передусім, державних установ природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, які повинні задавати ритм роботи всієї системи природно-заповідної справи, не було створено належних умов для її виконання.

З огляду на те, що в державі задекларовано програмно-цільовий метод фінансування заходів бюджетних державних установ, першим на порядок денний проситься завдання оновлення і затвердження Державної цільової програми розвитку заповідної справи на 2021–2025 роки. Як відомо, перша Державна цільова Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні була прийнята Верховною Радою України у 1994 р. на період до 2000 р., потім пролонгована до 2005 р. Після схвалення Кабінетом Міністрів України у 2006 р. і затвердження Концепції протягом 2007–2008 рр. був розроблений проект Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 р., який було подано до Верховної Ради України, але розгляд не був здійснений і Програма була відкликана урядом Прем'єр-міністра Ю. В. Тимошенко. Сформувався прецедент законності виділення коштів взагалі на цю галузь, який тимчасово щорічно вирішується у вигляді урядової програми зі збереження біорізноманіття. Оскільки в наступні роки частина робіт, передбачених проектом зазначеної вище Програми все таки виконувалась і, певною мірою, змінюються пріоритети, доцільно якомога швидше повернутися до цього питання з врахуванням позитивних рішень і, особ-ливо, недоліків, які були закладені в попередній редакції. Саме така

Програма повинна сформувати основні завдання і фінансування її виконання до 2025, або до 2030 років. Водночас потрібно законодавчо передбачити індексування коштів на її виконання.

Нинішня нормативна база щодо діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду регулюється низкою загальних законів, зокрема, "Про охорону навколишнього природного середовища" (основа ще з радянської редакції), а також так званими пересурсовими кодексами — Земельним, Лісовим, Про надра, Водним і цілим рядом спеціальних: "Про природно-заповідний фонд України", "Про рослинний світ", "Про екологічну мережу України", "Про тваринний світ", "Про Червону книгу України", "Про Генеральну схему планування території України", "Про мисливське господарство та полювання", "Про охорону земель", "Про державний контроль за використанням та охороною земель", "Про землеустрій" тощо. Окремі статті яких є неузгодженими як між зазначеними нормативними актами, так і між статтями в самих законах. Це питання спеціальних розглядів і займе значний час, але його необхідно передбачити у діяльності Верховної Ради України і усунути протиріччя. Для прикладу наведемо хоча б деякі "покращення", що вносились до чинного Закону "Про природно-заповідний фонд України", коли його вимоги не враховувалися при прийнятті інших законодавчих актів, наприклад, зміни до частин першої та другої ст. 16. Зокрема, зміни, що вносилися Законом "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" № 1826-VI від 21.01.2010 (щодо виконання Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі). Закон було прийнято всупереч висновкам науково-експертного управління Верховної Ради України, висновкам і зверненням науковців профільних академічних установ до Комітету Верховної Ради України з екополітики… і звернень до Президента України П. О. Порошенка щодо його ветування. Унаслідок ситуація з виконанням регулятивних заходів, особливо протипожежних, в степових заповідниках суттєво ускладнилась. А виконання статті 61^1 "Соціально-правовий захист посадових осіб служби державної охорони природно-заповідного фонду України", на виконання якої Кабінет Міністрів повинен був затвердити відповідні підзаконні акти, так і залишилася в межах констатації передбаченості правової норми. Не менш важливою є ситуація, що нині існує у зв'язку з прийняттям Закону "Про науку і науково-технічну діяльність", в тексті якого відсутні такі наукові установи як природні і біосферні заповідники та національні природні парки, науковий статус яких визначений в Законі "Про природно-заповідний фонд України". Відповідно, вже виник прецедент і щодо правомірності роботи наукових працівників (відділів) у зазначених природоохоронних науково-дослідних організаціях. Також існують особливості виконання вимог щодо діяльності наукових установ, передбачених у Законі "Про науку і науково-технічну діяльність" і можливість їх виконання установами природно-заповідного фонду. У 2019 р. атестацію МОН пройшов тільки Біосфер-

ний заповідник “Асканія-Нова”, а для інших подібних установ це дуже складне питання. Водночас, практика заповідної справи показує, що залишення заповідних об’єктів загальнодержавного і міжнародного значень без постійного наукового супроводу, при особливому менталітеті українців і тих безперервних змінах керівників, що особливо практикувалися у системі Мінекології, як тимчасово виконуючих обов’язки, призведе до проблем і так нестійкої системи. Саме науковці наукових відділів заповідних об’єктів нині є, і ще з 10–15 років будуть, тією основною рушійною силою новостворених і усталених заповідних об’єктів, оскільки ні університетська, ні академічна наука не в змозі вирішити питання поточного моніторингу процесів, що відбуваються в екосистемах і вести необхідні спостереження для Літопису природи, який, знову ж за зазначеним Законом, є основною формою наукового звіту заповідних об’єктів трьох вищих категорій.

Маючи хронічне недофінансування, як приклад, за останні 25 років жодного разу бюджетний запит Біосферного заповідника “Асканія-Нова” не був забезпечений коштами загального фонду хоча б на 2/3. Останні 11 років він “справно” забезпечується тільки на покриття заробітної плати значно нижче середньорегіональної з нарахуваннями та електроенергію, без видатків розвитку. Логічно, що певна частина витрат могли б покриватися за рахунок спеціального фонду, який також передбачений в Законі “Про природно-заповідний фонд України”, зокрема ст. 47. Водночас, пільги, передбачені ст. 49, для сприяння саме такої діяльності, з врахуванням особливостей і можливостей використання ресурсів природно-заповідного фонду без нанесення шкоди природі, зведені нанівець наступними “покращеннями” зазначеної статті, які виглядають наразі так: надання податкових пільг регулюється Податковим кодексом України; щодо зупинення дії частини першої статті 49 див. Декрет № 12-92 від 26.12.92; частина перша статті 49 в редакції Закону № 2856-VI від 23.12.2010; частину другу статті 49 виключено на підставі Закону № 2856-VI від 23.12.2010; частину третю статті 49 виключено на підставі Закону № 2856-VI від 23.12.2010; далі слід згадати і славнозвісні зміни до Податкового кодексу, прийняті вночі перед Новим 2015 роком, де землі природно-заповідного фонду обкладалися податком на землю, звичайно без виділення коштів в якості відшкодування органам місцевого самоврядування (крім установ, підпорядкованих Мінекології?).

Результат такої законотворчості відомий: наприклад — план напов-нення спецфонду для всіх установ природно-заповідного фонду в системі Мінекології (46 установ) на 2018 рік — склав за бюджетною програмою КПКВК 2401160 — 11 042,2 тис. грн (користуюсь інформацією з офіційного сайту). Для порівняння Біосферний заповідник “Асканія-Нова” імені Ф. Е. Фальц-Фейна НААН, у тому ж році, мобілізував до спеціаль-ного фонду з усіх джерел 8 402,0 тис. грн (це до питання, яке часто порушується окремими діячами стосовно передачі всіх установ природно-заповідного фонду до органу, відповідального за державну політику в галузі охорони навколишнього при-

родного середовища). При цьому, в якості податку на додану вартість?! державі біосферним заповідником було відраховано 1023 тис. грн, екологічного податку — 45 тис. грн. Окрім цього установа сплатила 433,2 тис. грн в якості плати за спеціальне водокористування за полив деревних насаджень Дендрологічного парку "Асканія-Нова" загальнодержавного значення, що більше 125 років зростає тільки завдяки штучному зрошенню (а необхідно було згідно з дозволом і лімітом використання для повноцінного водозабезпечення діяльності установи витратити тільки на воду, яку добуваємо самі — 1,2 млн грн). І це при тому, що на пальне, корми для тварин зоопарку, поточні ремонти, реманент, не говорячи вже про капітальні видатки із загального фонду не було спрямовано ні гривні. Цей приклад показує обмеженість державного сприяння такій діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду як розвиток еколого-просвітницької роботи, екотуризму і наукоємних заходів зі збереження біорізноманіття. Набутий досвід і наукові розробки з використання і примноження біоресурсів потім доцільно поширювати на інші охоронювані природні об'єкти, розплідники дичини тощо. До вище зазначеного доповнимо, що саме зоопарк Біосферного заповідника "Асканія-Нова", після винищення мисливської фауни копитних тварин у 90-х рр. минулого століття, вже на початку XXI століття вкотре став постачальником цих тварин у новостворені мисливські господарства, виконавши тим самим одну з резерватних функцій. Логічно виникає питання, наскільки будуть заінтересовані національні природні парки України здійснювати таку діяльність, якщо при відсутності фінансового забезпечення виконання природоохоронних заходів на їх території, зароблені кошти, які доцільно спрямовувати саме на цілі збереження біорізноманіття, дослідження особливостей його біології в умовах заповідного режиму і еколого-просвітницьку роботу — в обсязі більше 20 % відраховуються у вигляді податків назад до загального фонду держави?!

На жаль, Україна далеко відстала у цій роботі від сусідніх держав постсоціалістичного табору, де саме такі напрями набули дуже потужного розвитку і екотуризм, наприклад, у Польщі, Чехії, Словаччині став суттєвим доробком до економічного розвитку держави. Але пільги тамтешніх національних парків є незрівнянними з українськими, яких, по суті, немає. Не може не дивувати ситуація, коли держава створює науково-природоохоронні установи вищих категорій, і водночас робить все, щоб вони не отримали розвитку. Подальше створення нових структур природно-заповідного фонду повинно бути збалансовано з можливостями їх утримання, оскільки неналежне фінансове забезпечення цих об'єктів швидко призводить до дискредитації самої сутності заповідної справи, обурення місцевого населення, яке вводиться в оману при агітації за створення національного природного парку чи біосферного заповідника з майбутнім наданням пільг за обмежене природокористування, що призводить до протестів і вимог скасування указів Президента про їх створення.

Біосферний заповідник “Асканія-Нова”, за свою більше ніж 100- літню історію, особливо відчуває наслідки політичних і економічних негараздів у державі, оскільки до нього входить три об’єкти природно-заповідного фонду, які могли б бути, за своїми масштабами, трьома установами, оскільки кожний із них є в групі найбільших серед заповідних об’єктів України, але управляються однією адміністрацією. Історично склалося так, що природно-заповідний комплекс в Асканії-Новій так задумувався його засновником Фрідріхом Фальц-Фейном. Його не змогли зруйнувати ні війни, ні розрухи. Водночас, його діяльність постійно переслідує цілий комплекс проблем, що виникають через те, що при формуванні законодавчих актів, не враховують особливості роботи установ природно-заповідного фонду різного спрямування, передусім, природних та біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендропарків та зоопарків. Їх доцільно і необхідно розв’язати шляхом внесення відповідних змін до кодексів: Водного, Податкового, Про надра, а також доопрацювати підзаконні документи, що затверджуються на рівні Кабінету Міністрів України: відповідні положення і методичні інструкції. Як приклад неврахування особливостей використання надр для цілей збереження біорізноманіття згадаємо “Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами”, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1540 від 2 жовтня 2003 р. та відповідно до нього затверджену “Методику визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на користування надрами” від 15.10.2004 № 1374, яка взагалі не передбачає використання води загальнодержавних запасів для цілей збереження біорізноманіття, а у самій формулі розрахунків плати за надання дозволу закладена норма рентабельності. І як, за такого суто комерційного спрямування державних документів, можна взагалі отримувати дозвільні документи бюджетній, природоохоронній, науковій неприбутковій установі? Біосферний заповідник “Асканія--Нова” пройшов цю ганебну процедуру і отримав дозволи як “комерційний об’єкт!”, заплативши кошти від буцімто доходу (надходжень до спецфонду). У іншому разі дендропарк на зрошуванні артезіанськими водами вже б засох, а тварини зоопарку загинули б без води! Але питання залишилося відкритим.

Каменем спотикання для подальшого функціонування заповідних установ є питання оплати праці, яке повинно бути вирішено Кабінетом Міністрів України у якомога швидші строки. Нині система оплати праці за Єдиною тарифною сіткою розрядів… доведена до абсурду, де перший розряд (робітники без спеціальної освіти) завдяки вирівнюванню до мінімальної заробітної плати — фактично відповідає 12 розряду (вища освіта). Де, в якій розвиненій країні світу, можна знайти таку нісенітницю. Наразі вже неможливо залучити до роботи в заповідник навіть охоронника, не говорячи вже про фахівців. І цей абсурд закладений вже і на наступний рік.

Серед загальноекологічних проблем, які виходять за межі інтере-сів при-

родно-заповідного фонду, але беззаперечно з ним пов'язані є питання виконання Україною вимог Кіотського протоколу, зокрема скорочення викидів парникових газів в атмосферу. Для перевірки дієвості зобов'язань нашої держави достатньо поїхати в курортні райони Херсонщини і подивитися, що творять аграрії з другої половини червня і до кінця вересня випалюючи пожнивні залишки спочатку ранніх зернових, потім кукурудзи та "очищаючи" поля від бур'янів. Відбувається регіональне задимлення, включаючи заповідні об'єкти та території двох біосферних заповідників і п'яти національних природних парків. Незаконно розорюються і випалюються вже днища подових екосистем лише у 2017 р. включених до Смарагдової мережі Європи. Зовсім не діє екологічна інспекція, ДСНС регулярно звітує про погашення осередків вогню до 5 га, у той час як випалені десятки тисяч. Ми маємо відверті відписки з Департаменту агропромислового розвитку Херсонської ОДА 2018 р. з вказівкою на відсутність таких масштабних порушень, як і відсутність належного реагування з боку екологічної інспекції та органів ДСНС. Необхідно докорінно змінити відповідальність за незаконне нецільове використання такого природного ресурсу як земля, що вимагає внесення відповідних змін до Земельного та Кримінального кодексів.

У аналітичній довідці, ми не можемо викласти весь перелік питань, що накопичилися в процесі багаторічного декларування бажань слідувати європейському вектору розвитку і збереженню довкілля, на терені якого існує українська нація. Це повинно бути послідовне, покрокове здійснення законодавчих змін з їх практичним втіленням через структури державної влади, з наданням певних преференцій державним установам природно-заповідної справи, які повинні бути взірцем з виконання визначених законодавчими актами функцій, забезпечивши їх відповідними правовими нормами діяльності, соціального захисту працівників рідкісних і часто небезпечних професій, які притаманні саме заповідній справі.

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЕКОАЛЬЯНС"

№ з/п	Зміст екологічної проблеми	Пропозиції щодо вирішення екологічних проблем шляхом першочергової підтримки на законодавчому рівні
1	Основними джерелами фінансування природоохоронних заходів регіонального характеру є обласні та інші місцеві фонди охорони навколиш-	З метою ефективного використання бюджетних фінансових ресурсів для вирішення природоохоронних питань, насамперед регіонального хара-

	нього природного середовища, які формуються головним чином за рахунок сплати екологічного податку. Однак з 2018 року внаслідок змін до бюджетного та податкового законодавства відбулося зменшення відрахувань екологічного податку до місцевих бюджетів з 80 % до 55 %, при цьому на 25 % було зменшено частку екологічного податку, що надходить до обласних бюджетів. Зменшення надходжень екологічного податку до спеціальних фондів місцевих бюджетів насамперед не дало можливості у повному об-сязі виконати роботи з підтримання належного екологічного стану річок, заплав, водотоків та дамб і запобігання затопленню ними суміжних територій. У результаті зміни співвідношення зарахування екологічного податку в області практично втрачено джерело фінансування заходів регіонального характеру, спрямованих на докорінне поліпшення поводження з твердими побутовими відходами, розвиток мережі природно-заповідного фонду, утилізації твердих відходів тощо.	ктеру, з урахуванням здійснення адміністративно-територіальної реформи вважаємо за доцільне внести зміни до Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, Податкового та Бюджетного кодексів України, якими передбачити: — внесення екологічного податку до місцевих бюджетів за фактичним місцем знаходженням об’єк-тів, які впливають на довкілля, а не за місцем реєстрації його платників; — внесення змін до проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2020 рік” з питань відновлення надходжень до спеціального фонду місцевих бюджетів на рівні 80 % (враховуючи екологічний податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря діоксиду вуглецю стаціонарними джерелами забруднення), зокрема до сільських, селищних, міських бюджетів, бюд-жетів об’єднаних територіальних громад — 25 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Респуб-ліки Крим — 55 %;
	При цьому слід зауважити, що виконання зазначених заходів останніми роками взагалі не фінансується з державного бюджету.	— перегляд ставок екологічного податку в частині їх збільшення, оскільки дані надходження не компенсують негативного впливу на довкілля; — повернення до системи кратності сплати екологічного податку за забруднення довкілля, яке перевищує

		дозволені обсяги.
2	Аналіз статистичних даних спостережень свідчить, що протягом останніх років у галузі управління відходами в Тернопільській області, як і в цілому по Україні, дуже низький рівень перероблення та утилізації твердих побутових відходів та відходів I–III класів небезпеки. Законодавством не врегульовано економічні механізми стиму-лю-вання на державному рівні діяль-ності суб'єк-тів господарювання, пов'я-заної з утилізацією та знешкодженням відходів I–III класів небезпеки, заміщенням первин-них природних ресурсів за рахунок використання відходів виробництва та вторинної сировини. Відсутня ефективна система обліку та звітності у сфері управління відходами, не діє норма чинного Закону України "Про відходи" щодо видачі дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.	Прийняти рамковий законопроект про управління відходами, а також базових законопроектів про захоронення відходів, про спалювання відходів, про муніципальні відходи, про відпрацьовані нафтопродукти, про тару та упаковку, про відходи електричного та електрон-ного обладнання, про батарейки та акумулятори, про утилізацію пластмас та пластифікаторів. Прийняти законопроекти, якими б запроваджувалися економічні механізми для стимулювання: — створення об'єктів інфраструктури з оброблення відходів; — використання відходів сільського господарства для виробництва високоякісних органічних добрив, біопалива, електричної та теплової енергії; — заміщення первинних природних ресурсів за рахунок використання відходів виробництва та вторинної сировини.
3	На сьогодні дуже актуальними для суспільства та галузей економіки є питання моніторингу довкілля. Функціонування державної системи моніторингу довкілля регулюється нормативним актом Кабінету Міністрів України, зокрема постановою від 30.03.1998 № 391.	На законодавчому рівні запро-вадити інтегровану систему державного моніторингу всіх складових навколишнього природного середовища, яка б діяла в режимі реального часу з використанням автоматизованих інформаційних систем екологічних даних, що обслуговуються
	На нашу думку, цей документ не відповідає вимогам часу, реально система моніторингу довкілля як цілісний механізм не працює, суб'єкти моніторингу довкілля після	регіональними центрами моніторингу довкілля. Створити в межах діяльності центрів моніторингу довкілля науково-практичні підрозділи прогнозування

	їх багаторазових реорганізацій, ліквідацій, перетворень працюють несистемно, спостереження здійснюються з використанням відомчих методик, які не є уніфікованими на загальнодержавному рівні. Відсутній єдиний координаційний центр моніторингу довкілля для об'єднання суб'єктів моніторингу.	стану природного середовища на регіональному та державному рівнях.
4	Відповідно до Бюджетного кодексу України до доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад віднесено тільки рентну плату за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення. За користування надрами загальнодержавного значення 75 % рентної плати зараховується до доходів державного та 25 % — до доходів обласного бюджетів. Експлуатація кар'єрів на території Тернопільської області, як і в цілому по Україні, має негативний вплив на довкілля, соціальну сферу та об'єкти інфраструктури населених пунктів. Зокрема, усі місцеві територіальні громади області, на територіях яких видобувається вапняк як особливо цінна для промисловості всієї держави мінеральна сировина, не отримують коштів за спеціальне використання цього природного ресурсу, оскільки Переліком корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, затвердженим постановою	Підтримати звернення депутатів Тернопільської обласної ради, прийняті рішеннями від 10.05.2017 № 536 та від 6.11.2018 № 1164 і надіслані до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів Україні, про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо перегляду порядку розподілу рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення між бюджетами всіх рівнів. Зокрема, пропонувалося здійснити перерозподіл рентних платежів за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення між бюджетами всіх рівнів у співвідношенні: до доходів загального фонду Державного бюджету України — 65 %, обласного — 25 %, інших місцевих бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) — 10 %.
	Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 № 827, він віднесений до	

	корисних копалин загальнодержавного значення. Надходження на місцевий рівень частини рентної плати незалежно від значення корисних копалин дає можливість компенсувати шкідливі наслідки діяльності гірничих підприємств і зацікавити об'єднані територіальні громади в освоєнні надр.	
5	У законодавчих та нормативних актах відсутні норми з питань охорони та використання лісових ресурсів, які б дали можливість ефективно забезпечити виконання завдань, визначених Указом Президента України від 09.07.2019 № 511/2019 "Про деякі заходи щодо збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів".	У Лісовому кодексі України передбачити обов'язки лісокористувачів у частині ведення обліку продукції лісозаготівель, лісопиляння і деревообробки із застосуванням електронних засобів маркування та обліку деревини, здійснення реалізації усієї необ-робленої деревини через спе-ціальні аукціони, оприлюднення на офіційних сайтах інформації про проведення рубок. Водночас необхідно встановити відповідальність за невиконання зазначених вимог і незаконний обіг деревини. Крім цього, доцільно передбачити обов'язковість проведення стратегічної екологічної оцінки проектів організації та розвитку лісового господарства в порядку, встановленому Законом України "Про стратегічну екологічну оцінку". В зв'язку з цим варто спростити процедуру оформлення права на спеціальне використання лісових ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду та скасувати норму Закону України "Про природно--заповідний фонд України" щодо необхідності встановлення лімітів використання лісових

		ресурсів.
		Враховуючи те, що нормативно-правовими актами затверджено методики розрахунку збитків, заподіяних довкіллю внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, та визначено державні органи, уповноважені здійснювати розрахунки цих збитків, пропонується з Кримінального процесуального кодексу України виключити норми щодо обо-в'яз-ковості призначення судових інженерно-екологічних експертиз.
6	Законом України "Про мисливське господарство та полювання" не встановлено: механізм укладення договорів між користувачами мисливських угідь та власниками або постійними користувачами земельних ділянок, на яких знаходяться ці угіддя; механізм нарахування розміру плати та порядок її внесення за користування мисливськими угіддями.	У Законі України "Про мисливське господарство та полювання" і Земельному кодексі України визначити механізм відносин між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь, нарахування розміру плати та порядок її внесення за користування мисливськими угіддями. Закон потребує внесення змін з урахуванням сучасної практики ведення мисливського господарства.
7	На сьогодні в умовах природного заповідника "Медобори" пошкоджені лісові насадження (шкідники та хвороби лісу, всихання та природні стихійні явища) слід розглядати як наслідок природних процесів. Заходи в таких лісостанах заборонені законодавством та не проектуються. Починаючи з 2013 р. на території природного заповідника "Медобори" заходи з поліпшення санітарного стану лісів не здійснюються.	Внести зміни в законодавчі акти щодо можливості проведення лісогосподарських заходів та терито-ріях природних заповідників.

	Припинення проведення рубок формування і оздоровлення лісів може призвести до подальшої заміни головних порід іншими	
	породами, що відзначаються інтенсивним ростом у молодому віці та переважають за цим показником основні лісоутворюючі породи регіону. Тому на терито-ріях природно-заповідного фонду доцільно здійснювати заходи щодо відновлення та відтворення корінних деревостанів. Водночас необхідно застосовувати заходи з попередження небажаних змін порід на певній стадії деградації деревостану, вони можуть виявитись незворотними.	
8	На виконання вимог Закону України “Про тваринний світ” (а саме стаття 39) з 1 квітня до 15 червня лісогосподарським підприємствам у період масового розмноження диких тварин забороняється проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою (пальба, проведення вибухових робіт, феєрверків, санітарних рубок лісу, використання моторних маломірних суден, проведення ралі та інших змагань на транспортних засобах). При цьому інші лісогосподарські заходи не заборонені.	Переглянути та внести відповідні зміни до Закону України “Про тваринний світ” та до “Санітарних правил в лісах України” щодо проведення лісогосподарських заходів.
9	Близько 9,7 тис. га лісів колишніх сільгосппідприємств не передані в користування, що призводить до низки порушень вимог природоохоронного та лісового законодавства України. Стан охорони цих лісів	Вирішити питання щодо відповідальності та користування лісовими насадженнями, які на даний час не мають користувача.

	вкрай незадовільний.	
10	Законом України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств”	Переглянути та внести відповідні зміни у законодавство.
	лісогосподарські підприємства сплачують податок за лісові землі. Законом встановлено, що податок за лісові землі складається із земельного податку та рентної плати. Рентна плата — це загальнодержавний податок, який сплачується, зокрема, за спеціальне використання лісових ресурсів. При застосуванні зазначених норм, крім рентної плати, передбачено на всі лісові землі ще один податок — податок на земельні ділянки. Фактично це подвійне оподаткування.	
11	На сьогодні в Україні відсутня правова база для забезпечення виконання міжнародних зобов’язань, взятих Україною в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та участі у Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Зокрема, не врегульовано питання збереження природних оселищ та видів флори і фауни шляхом визначення територій Смарагдової мережі в межах України. Відсутня також програма збережен-	Прийняти Закон України “Про території Смарагдової мережі”, розробити і затвердити Державну цільову програму збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екологічної мережі.

	ня біологічного та ланд-шафтного різноманіття, яка б дала змогу повноцінно проводити відповідні заходи із збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, їх угруповань і комплексів, екосистем та складових структурних елементів екомережі.	
12	Через відсутність фінансування або недостатнє фінансування не здійснюються або здійснюються не в повному обсязі заходи щодо екологічного оздоровлення поверхневих вод та догляду за ними, а також заходи, пов'язані з попередженням шкідливої дії вод, включаючи протипаводковий захист населених пунктів та сільськогосподарських угідь.	Відповідно до адміністративної реформи з метою децентралізації влади внести зміни до законодавства, а саме розпорядником коштів на підзвітних територіях визначити об'єднані територіальні громади, міські, сільські та селищні ради для виконання програм та здійснення природоохоронних заходів.
13	З метою виконання повноважень в межах чинного законодавства та децентралізації влади, для по-передження та уникнення конфліктів інтересів у сфері водних відносин врегулювати порядок видачі документів дозвільного характеру та погодження права водокористування на умовах оренди.	Внести зміни в Водний Кодекс України: абзац 2 п. 9 ст. 16 викласти в такій редакції: "погодження дозволів на спеціальне водокористування"; в ст. 49 внести зміни щодо органу, що видає дозволи на спеціальне водокористування, — регіональний державний орган охорони навколишнього природного середовища; в ст. 51 внести пункт: "Право водокористування на умовах оренди оформляється договором, погодженим з регіональними державними органами охорони навколишнього природного середо-вища та водного господарства".
14	Згідно з постановою КМУ від 19.09.2018 № 758 державний моніторинг вод (виконання вимірювань	Внести зміни в постанову КМУ від 19.09.2018 № 758, а саме суб'єктом моніторингу для визначення хімічних

	хімічних та фізико-хімічних показників) здійснюють органи ДСНС за умови наявності атестованих та оснащених (інструментально і методично) лабораторій Держводагентства.	та фізико-хімічних показників визначити Держвод-агентство.
15	Програма розвитку гідроенергетики в Україні до 2026 року, яка передбачає будівництво низки ГЕС та ГАЕС, потребує експертного обговорення та приведення	Програма була прийнята з порушенням процедури громадських обговорень, не відповідає національним інтересам. З огляду на маловоддя та порушення балансу
	у відповідність до вимог Асоціації України з ЄС. Програмою передбачено будівництво шістьох ГЕС на Дністрі в межах Національного природного парку "Дністровський каньйон" на території Тернопільської області.	річок при будівництві ГЕС вважати недоцільним будівництво ГЕС на малих і середніх річках. Пропонуємо відкликати Програму та вилучити пункти щодо будівництва ГЕС у Тернопільській області на р. Дністер.
16	Попередньо прийняті Національні програми екологічного оздоровлення басейну р. Дніпро не виконані і не дали практичного ефекту.	Розробити оновлену Національну програму екологічного оздоровлення басейну р. Дніпро з конкретними фінансовими зобов'язаннями держави та регіонів, ввести посилену адміністративну та кримінальну відповідальність за незаконний видобуток піску та скиди неочищених стоків.
17	По Україні у містах, селищах через забудови нищаться великі площі зелених насаджень. Це є явищем корупції, органи місцевого самоврядування не несуть відповідальності за порушення екологічного законодавства, державних будівельних нормативів.	Прийняти Закон України "Про заборону на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок, вкритих зеленими насадженнями, в містах та інших населених пунктах усіх форм власності". Передбачити до 01.01.2020 р. проведення повної інвентаризації зелених зон з визначенням меж з координатами, винесенням їх на картографічні матеріали, затвердженням на сесіях міських, селищних рад. Передбачити адміністративну та

		кримінальну відповідальність за порушення вимог зазначеного закону.
18	У ст. 4 і 5 Закону України “Про альтернативні види палива” торф включено до альтернативних видів палива. Це уможливило маніпулювання терміном “альтернативні види палива” в аспекті переведення в м. Тернополі семи найбільших котелень на газі для спалення торфу. Лікарі одностайні в рекоменда-ціях щодо захисту організму	Вилучити термін “торф” із переліку альтернативних видів палива у Законі України “Про альтернативні види палива”.
	людини від гару та диму: єдиний надійний засіб захисту — поки-нути задимлену територію. Торф’яний дим небезпечніший за деревний та газовий, оскільки при згорянні торфу виділяється багато сполук вуглецю, сірки та азоту. Такі токсичні гази спричиняють головний біль, нездужання і млявість, які минають, проте дрібнодисперсна канцерогенна сажа залишається в легенях назавжди. Погіршення екологічної ситуації є найбільш небезпечним для дітей та людей, які страждають на бронхіт, астму, серцеві захворювання, порушення кровообігу, неврастенію, анемію, діабет, захворювання нирок. Країни Європи до 2020 р. для збереження екологічної ситуації та зменшення викидів CO_2 за угодою сторін відмовилися від викопних видів палива.	

НАЦІОНАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ЛІСОВОЇ ОПІКУНСЬКОЇ РАДИ (FSC) В УКРАЇНІ

FSC® (Forest Stewardship Council®) — Лісова опікунська рада є міжнародною неурядовою та неприбутковою організацією, створеною з метою просування відповідального ведення лісового господарства в лісах усього світу. Лісова продукція, позначена логотипом FSC, інформує споживача про законність і невиснажливість джерел її походження. Оцінка відповідності соціально відповідального, екологічного належного і економічно життєздатного ведення лісового господарства здійснюється незалежними органами сертифікації, які акредитовані в нашій системі.

Добровільна схема лісової сертифікації FSC охопила більш як 120 країн світу, а площа сертифікованих лісів сягнула понад 200 млн га. (Детальна інформація доступна на сайті: https://fsc.org/en та https://info.fsc.org/)

Україна посідає чільне місце в FSC, маючи 4,2 млн га сертифікованих лісів, або 41 % площі лісових ділянок країни (станом на 01.10.2019). Усі 125 сертифікатів відповідального ведення лісового господарства стосуються лісів державної форми власності та переважно охоплюють підприємства, що підпорядковуються Державному агентству лісових ресурсів України. (Детальна інформація доступна на сайті: https://ua.fsc.org/ua-ua/nasha-diyalnist/facts_and_figures)

Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Верховної Ради України від 04.10.2019 р. № 188-IX, містить ціль 9.7. “Українці зберігають природні екосистеми для нащадків”, для якої одним із показників ефективності її досягнення є “збільшення лісистості та сертифікація лісів згідно з вимогами FSC”.

Розуміння важливості на державному рівні низки ключових міжнародних вимог лісової сертифікації, а саме охорони особливих цінностей для збереження, мінімізації впливу ведення господарства на довкілля, діє-вого механізму вирішення конфліктних ситуацій із зацікавленими сторонами, дотримання вимог техніки безпеки під час лісогосподарських робіт, визначає їх пріоритетність під час визначення основних напрямів екологічної політики щодо лісів і лісового господарства.

З урахуванням того, що сертифікація системи ведення лісового господарства стосується усіх лісів незалежно від форм власності чи відомчого підпорядкування та може поширюватися на деревину, недеревинні продукти лісу, а також екосистемні послуги, існує значний потенціал:

— збільшення площі сертифікованих лісів за стандартами FSC для підприємств Державного агентства лісових ресурсів України, переважно Волинської, Вінницької, Київської, Полтавської, Сумської та Черкаської областей;

— розширення сфери дії FSC сертифікату на недеревинну продукцію (новорічні дерева, гриби, ягоди, хвойний екстракт, мед) у Волинській, Рівне-

нській, Чернівецькій, Закарпатській, Львівській та Житомирській областях;

— здійснення підготовки до сертифікації підприємств комунальної форми власності на ліси у Волинській, Житомирській, Чернігівській, Він-ницькій, Сумській та Львівській областях;

— підготовки та реалізації пілотних проектів сертифікації екосистемних послуг для низки підприємств і організацій, ліси яких мають високу наукову й природоохоронну цінність та виконують переважно екологічні та соціальні функції.

Основи екологічної політики щодо лісів і лісового господарства мають узгоджуватися з вимогами лісової політики щодо сталого ведення лісового господарства, зокрема передбачати:

— невиснажливе та раціональне використання деревинних та недеревинних лісових ресурсів;

— збереження біологічного різноманіття на основі системи захисту рідкісних й таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного і тваринного світу, їх популяцій, а також підтримки лісових екосистем та об'єктів, які мають високу охоронну цінність;

— збереження генетичного потенціалу лісів аборигенних видів, забезпечення покращення селекційної структури деревостанів, у т. ч. з використанням інтродуцентів, та організації лісонасіннєвої бази на генетико-селекційних засадах;

— захист лісів, які мають культурну, духовну, історичну цінність, сприяють забезпеченню охорони унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів;

— застосування екологічно безпечних технологій у процесі ведення лісового господарства;

— розвиток структур виробництва і споживання продукції лісового господарства, що базуються на міжнародно визнаних схемах лісової сертифікації, зокрема FSC;

— наявність адаптивної системи планування ведення лісового господарства, яка враховувала б екологічну, економічну та соціальну цінність лісів та базувалась на результатах оцінки потенційного впливу господарських заходів на довкілля;

— наявність системи моніторингу стану лісів, спрямованої на зменшення ризиків пошкоджень лісів абіотичними, біотичними та антропогенними факторами та оперативне реагування в разі потенційних негативних впливів;

— багатоцільове лісокористування на основі використання як деревинних, так й інших лісових ресурсів у рамках науково обґрунтованих розмірів;

— зміцнення захисних функцій лісів (ґрунтозахисних, водоохоронних, протиерозійних та інших);

— забезпечення прозорого процесу прийняття рішень щодо лісів та лісового господарства із залученням громадськості на основі підтримки її інформаційної обізнаності та застосування відповідних консультаційних проце-

дур.

Подальше зростання площі сертифікованих лісів та поліпшення ведення лісового господарства можливе за умови підвищення рівня правозастосування та удосконалення законодавчо-правової бази. Адже практика правозастосування та реалізації стандартів FSC свідчать про наявність суперечливих, незбалансованих норм законодавства або їхню надмірність.

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ "ЕКОДІЯ"

Пріоритетні завдання для нової влади у сферах енергетики, зміни клімату та екологізації промисловості

Якість повітря та промислове забруднення

Контакти в Екодії: Марина Ратушна, ratushna@ecoact.org.ua

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я Україна є лідером у Східній Європі за співвідношенням смертності до кількості населення[15]. Дві третини українців мешкають на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам, що впливає на загальний рівень захворюваності[16]. За оцінками дослідників, в Україні на кожні 100 000 осіб припадає 200 передчасних смертей[17] через забруднене по-вітря. Велика частка цих проблем пов'язана з діяльністю великих промислових та теплоенергетичних підприємств[18].

Станом на 2019 р. національна система управління впливами на довкілля є неефективною або взагалі відсутня. Контролюючий орган у сфері охорони довкілля скасовано, а новий не створено. Деякі важливі компоненти та фактори впливу на навколишнє середовище взагалі не контролюються. Ми вважаємо, що необхідно прийняти ряд законів для врегулювання забруднення навколишнього середовища, а саме:

---

[15] WHO, Mortality and burden of disease from ambient air pollution https://www.who.int/gho/phe/outdoor_air_pollution/burden/en/?fbclid=IwAR0i1X3J3EsEXBQ2lV0-ac5PUWk455tTo1j_qq9CnOxaP7Kzo4alI9pEg7E

[16] Розділ I Основних засад (стратегії) державної екологічної політики Укра-їни на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28.02.2019 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19

[17] Air pollution causes 800,000 extra deaths a year in Europe and 8.8 million worldwide https://www.eurekalert.org/pub_releases/2019-03/esoc-apc030819.php

[18] Дослідження ГО "Екодія" про забруднення у промислових містах на Сході України важкими металами та діоксинами https://ecoaction.org.ua/iajtsia-iak-indykator-zabrudnennia.html, https://ecoaction.org.ua/vplyv-zabrudnennia-na-zdorovia.html

1. Закон України “Про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення”[19], який передбачатиме розробку та закріплення в Україні такого поняття, як “найкращі доступні технології” (НДТ) для різних галузей промисловості. Підприємства будуть отримувати дозволи на викиди у повітря не на основі своїх розрахунків, а ґрунтуючись на розрахунках для відповідного виробничого процесу за умови використання НДТ. Для того, щоб отримати дозвіл, підприємство має скоротити об’єм своїх викидів до того об’єму, який би утворювався за умови застосування НДТ. Таким чином, у законодавстві України нарешті з’явиться регуляторний важіль, що стимулюватиме підприємства до модернізації;

2. Закон України “Про національний реєстр викидів і перенесення забруднювачів” (РВПЗ). Мета цього закону — створити систему обліку забруднення від промислових підприємств. Процес видачі дозволів має бути абсолютно прозорим як для державних органів, так і для громадськості. У РВПЗ (відкритій базі даних) буде міститися вся інформація про дозвільний процес, звіти підприємств про фактичні викиди, інформація про результати перевірок та приписів, а також про їх виконання.

3. Нагальним є “перезапуск” Державної екологічної інспекції. Оскільки рішення про створення нового контролюючого органу — Державної природоохоронної служби України (ДПСУ) скасовано, необхідно в стислі строки визначити орган моніторингу (контролю) в сфері природоохоронного законодавства.

Станом на осінь 2019 р. у країні відсутній уповноважений орган, що здійснює нагляд (контроль) у сфері екологічного законодавства. Слід якнайшвидше почати розробку законопроекту про контролюючий орган у сфері охорони довкілля (КО) із широким залученням громадськості. Він має бути:

єдиним для всіх сфер довкілля (необхідно усунути дублювання повноважень галузевими агентствами);

незалежним від галузевих міністерств, щоб уникнути конфлікту інтересів;

відкритим, публічним, прозорим через механізми, закладені у проекті закону (в тому числі завдяки введенню РВПЗ);

уповноваженим для ефективного нагляду (контролю).

4. Відповідальність за порушення екологічного законодавства.

Необхідно внести доповнення до Кримінального Кодексу України для посилення відповідальності за порушення екологічного законодавства. Перелік правопорушень, що пропонуються до кваліфікації як кримінальні, наведено у статтях 2–4 Конвенції про захист довкілля засобами кримінального законодавства[20]. Зміни до ККУ уможливлять застосування вказаних

---

[19] Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС Закон має бути прийнятий у рамках імплементації Директиви 2010/75/ЄС “Про промислові викиди”.

[20] У 2006 році Україна приєдналася до Конвенції про захист довкілля засобами

заходів кримінально-правового характеру щодо підприємств, що порушують екологічне законодавство.

Що може зробити Уряд:

• Крім законодавчих методів регулювання діяльності підприємств-забруднювачів, використовувати також економічні — як каральні, так і заохочувальні. Зокрема, необхідно збільшити ставку екологічного податку, щоб підприємству було вигідніше зробити модернізацію, ніж платити податок. Також потрібно збільшити розміри штрафів за забруднення навколишнього середовища, оскільки, на нашу думку, сьогодні вони не стимулюють забруднювачів шукати шляхів до зменшення або уникнення шкоди довкіллю.

• Серед заохочувальних методів варто розробити механізми фіскального стимулювання (на певний період часу) для підприємств, що покращують свої екологічні показники. Необхідно створити механізм державної підтримки та контролю за заходами зменшення забруднення великими промисловими підприємствами.

• Розподіл повноважень у міністерствах:

a. Міністерство енергетики та захисту довкілля — всі повноваження Мінекології з імплементації директив ЄС мають бути повною мірою передані до нової структури (зі збереженням кваліфікованих кадрів):

i. Розробка законопроекту "Про комплексне запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення". Промислове забруднення — це не тільки вугільні станції та золошлаковідвали. Це і викиди в повітря.

ii. Розробка законопроекту "Про реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин".

iii. Розробка законопроекту "Про Державну природоохоронну службу України".

b. Органи, що будуть видавати екологічні (інтегровані) дозволи, а також орган, відповідальний за здійснення нагляду (контролю), мають бути незалежними від галузевих міністерств. Це необхідно для уникнення конфлікту інтересів і можливості дотримуватись об'єктивності при прийнятті рішень.

c. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України має брати активну участь у процесах розробки законодавства за Директивою 2010/75/ЄС Про промислові викиди[21]. Час визнати сільське господарство повноцінною галуззю промисловості.

d. Робота за Нітратною директивою[22] має бути компетенцією Міністерс-

---

кримінального законодавства, укладеної 04.11.1998 р. у м. Страсбург. Україна підписала Конвенцію на умовах обов'язкової ратифікації https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_560

[21] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX% 3A32010L 0075

[22] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 01991L

тва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України або відповідного ЦОВВ (див. нижче).

Екологізація сільського господарства

Контакти в Екодії: Анна Даниляк, danyliak@ecoact.org.ua

Питання якості води є нагальним в Україні та справедливо визначено одним із пріоритетів державної екологічної політики, адже "Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально"[23]. Одним з основних забрудників є сільське господарство[24], яке останнім часом стрімко розвивається та стає домінуючою галуззю у структурі економіки України. Саме тому необхідно приділити особливу увагу налагодженню державного регулювання у цій сфері, оскільки до цього моменту воно є слабким, а в деяких аспектах — зовсім відсутнє (в Україні на національному рівні поки що не проводяться системні виміри (моніторинг) нітратного забруднення від сільськогосподарських джерел, зокрема — дифузних (площинних) джерел).

Однією з комплексних директив, що потребують імплементації до системи екологічного врядування України, є Директива 91/676/ЄС від 21 грудня 1991 року про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел[25] (Нітратна директива).

Метою Нітратної директиви є зменшення забруднення води, спричиненого або викликаного нітратами (й іншими азотвмісними сполуками) із сільськогосподарських джерел, а також запобігання такому забрудненню у майбутньому. Саме забруднення з дифузних сільгоспджерел (наприклад, площинний стік добрив з полів і гноєсховищ) є основною причиною перевищення вмісту нітратів у воді. Мають бути витримані порядок, період і просторові вимоги щодо зберігання гною, внесення добрив до ґрунту, забезпечений системний моніторинг води.

Зокрема в рамках реалізації положень Директиви мають бути розроб-лені та прийняті такі документи: Методика визначення зон, вразливих до нітратного забруднення[26] (далі — Методика) та Кодекс кращих сільськогосподарських практик[27] (далі — Кодекс), які б дозволили збалансувати господарські потреби з необхідністю забезпечення доброго стану води та водних екосис-

---

0676-20081211&from=EN

[23] Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на пе-ріод до 2030 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19

[24] FAO 'Water pollution from and to agriculture' https://wateractiondecade.org/2017/12/09/water-pollution-from-and-to-agriculture/

[25] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 01991L 0676-20081211&from=EN

[26] http://env-approx.org/images/documents/156/NVZ_delineation.pdf

[27] http://env-approx.org/images/documents/156/Codex.pdf

тем.

Ці документи є ключовою передумовою для дослідження та картографування вразливих зон (тобто таких, де вже є перевищення безпечного рівня нітратів або є передумови до цього), в яких буде необхідним використання кращих сільськогосподарських практик (відповідно до Кодексу), що своєю чергою дозволить розробити та реалізувати План(и) дій у вразливих зонах задля досягнення доброго стану води, попередження евтрофікації, підтримки балансу водних екосистем і врешті забезпечення доступу населення до безпечної питної води.

У 2017 р. відповідальність за процес імплементації Директиви було передано від Мінприроди до Мінагрополітики[28]. На жаль, через недостатню взаємодію між міністерствами за період з кінця 2017 р. та донині необхідні документи не були опрацьовані, не було запропоновано альтернативних проектів документів для погодження та прийняття. Однією з причин було те, що Мінагрополітики не мало відповідної компетенції та повноважень для впровадження по суті природоохоронних документів і заходів.

Злиття Мінагрополітики та Мінекономіки у Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України додатково створює ту саму проблему, що й у випадку з Директивою про промислове забруднення, стосовно передачі та розподілу повноважень.

Що може зробити Верховна Рада:

• Нагляд за розробкою, прийняттям і виконанням положень Нітратної Директиви у національній системі екологічного врядування.

• Під час розробки Державного бюджету України та визначенні системи підтримки національних виробників продовольства уникати виділення дотацій екологічно ризикованим галузям, зокрема підприємствам ведення інтенсивного тваринництва, та зосередити зусилля на всебічній підтримці малих і середніх фермерських господарств.

Що може зробити Уряд:

• Актуалізація термінів виконання заходів з імплементації Директиви (План заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна — ЄС).

• Закріплення виконання за ЦОВВ з необхідними повноваженнями та компетенцією. У разі якщо за правонаступництвом виконання переходить від Мінагрополітики до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, необхідно, щоб цьому ЦОВВ були надані необхідні повноваження. Або ж виконання передати ЦОВВ з необхідними повноваженнями (має бути визначений відповідальний підрозділ та збережено кваліфіко-

[28] План Уряду щодо виконання Угоди про асоціацію з ЄС, затверджений постановою КМУ від 25.10.2017 № 1106 https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-z-odniyeyi-storoni-ta-yevropejskim-soyuzom-yevropejskim-spivtovaristvom-z-atomnoyi-energiyi-i-yihnimi-derzhavami-chlenami-z-inshoyi-storoni

вані кадри для продовження цієї роботи).

• Визначеному ЦОВВ необхідно пріоритезувати розробку та погодження необхідних документів (щодо Методики та Кодексу).

• ЦОВВ і Уряду прийняти відповідні наказ (щодо Методики) та постанову (щодо Кодексу).

• Проконтролювати подальшу розробку та виконання Плану(ів) дій для вразливих зон.

• Визначити контролюючі інституції, передбачити їх повноваження та необхідну експертизу.

Додаткова інформація:

Додатково можна ознайомитися з ключовими регулюючими документами ЄС, що стосуються екологічних показників діяльності підприємств інтенсивного тваринництва та які мають бути відображеними та реалізованими у нормативних і регулюючих документах України:

https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EkoStandartEU_short-s.pdf

https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Policy-paper-ukrainian_007s.pdf

https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/PolicyPaperEU_eng-s.pdf

Кліматична політика

Контакти в Екодії: Євгенія Засядько, zasiadko@ecoact.org.ua

Проблема

Вирішення проблеми зміни клімату в Україні шляхом реалізації кліматичної політики наразі не є пріоритетним для Уряду і Парламенту. Розроблені закони не відповідають Угоді про асоціацію з ЄС.

Рішення

Реалізація взятих Україною зобов’язань відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС і Паризької угоди.

Що може зробити Верховна Рада:

— Прийняти Закон про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (№ 9253 від 01.11.2018).

— Прийняти Закон про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази (№ 9082 від 14.09.2018).

Що може зробити Уряд:

• Завершити перегляд Національно-визначеного внеску, який буде включати скорочення викидів парникових газів для досягнення цілей, прийнятих у Паризькій угоді.

• Розробити План дій відповідно до встановленого Національно-визначеного внеску в кожному із секторів.

• Розробити Національний план з енергетики та зміни клімату на 2021–2030 роки відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері

зміни клімату на період до 2030 року з урахуванням досягнення цілей Паризької угоди.

• Створити Стратегію адаптації до зміни клімату України на період до 2030 року та галузеві плани з адаптації до змін клімату.

• Переглянути Стратегію низьковуглецевого розвитку з встановленням цілей зниження викидів парникових газів від сьогоднішнього рівня.

• Переглянути Національну транспортну стратегію України на пе-ріод до 2030 року та розробити Стратегію для сектору сільського господарства відповідно до цілей Паризької угоди.

Розвиток відновлюваної енергетики

Контакти в Екодії: Тетяна Астахова, tetiana@ecoact.org.ua

Енергетичний сектор є найбільшим джерелом викидів парникових газів в Україні через спалювання викопних палив у всіх секторах. Шість із десяти найбільших забруднювачів атмосферного повітря — об'єкти вугільної енергетики[29].

Енергетичні потужності на викопному паливі є зношеними та застарілими, адже вугільні й атомні станції були побудовані ще у середині XX ст., тож їхні терміни використання добігають кінця. Використовувати їх надалі стає все більш небезпечно, а будувати нові — невигідно.

Рішенням має стати нарощування потужностей зеленої енергетики, адже українські вчені довели, що перехід на 91 % енергії з відновлюваних джерел до 2050 р. в Україні — це можливо й економічно доцільно[30].

Дослідження підтверджують, що атомна електрика з нових АЕС вже сьогодні є більш дорогою порівняно з електрикою із сучасних великих СЕС і ВЕС[31]. Окрім того, термін спорудження нових атомних станцій може сягати 10 років і більше, а вітрових і сонячних — до двох-трьох років. Вже з 2020 р. в Україні електроенергія, вироблена з відновлюваних джерел, стане більш дешевою, ніж із нових вугільних ТЕС[32]. Перед Україною стоїть завдання розвивати нові енергетичні потужності, та, на нашу думку, найліпше — інвестувати у відновлювану енергетику.

---

[29] Міністерство екології та природних ресурсів, 2017 https://menr.gov.ua/news/32941.html?fbclid=IwAR0oZaTUL6HTrvOOMqhA8vhSDITXpNAsG6sHgX-9yZbLBWhA_JNOSZ8aWUY

[30] Перехід України на відновлювану енергетику до 2050 року, Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України https://ua.boell.org/sites/default/files/perehid_ukraini_na_vidnovlyuvanu_energetiku_do_2050_roku.pdf

[31] World Nuclear Industry Status Report, 2017 https://www.worldnuclearreport.org/IMG/pdf/20170912wnisr2017-en-lr.pdf

[32] Carbon Tracker, 2018 https://www.carbontracker.org/wp-content/uploads/2018/12/CTI_Powering_Down_Coal_Report_Nov_2018_4-4.pdf

Частка відновлюваних джерел у виробництві електроенергії на кінець червня 2019 р. становила лише 3,3 %[33], і лише 4,4 % від загального постачання первинної енергії (Енергобаланс України 2017, Укрстат) і 6,6 % від кінцевого споживання енергоресурсів[34]. Ці показники не відповідають зобов'язанням України перед Енергетичним Співтовариством щодо збільшення частки енергії з відновлюваних джерел у кінцевому споживанні до 11 % до 2020 р.

З 2020 р. почне діяти аукціонна система підтримки ВДЕ, процедуру організації та впровадження якої наразі розробляє Міністерство енергетики та охорони довкілля. До кінця року Міністерство має забезпечити проведення пілотного аукціону з розподілу квоти підтримки, НКРЕКП — розробити необхідні нормативно-правові акти, а КМУ та профільні Міністерства — прийняти необхідні постанови та накази для забезпечення функціонування системи. Важливо, щоб остаточні версії нормативно-правових актів були прийняті з проведенням консультацій з громадськістю, а нова система забезпечила сталість розвитку сектору та виконання вимог Енергетичного Співтовариства щодо приросту частки потужностей з використанням відновлюваних джерел енергії в Україні.

Що може зробити Верховна Рада:

• У бюджеті на 2020 р. збільшити кошти на державну програму "Теп-лі кредити" (оптимально 2,2 млрд грн замість 0,4 млрд грн, закладених у бюджеті зараз).

• Запровадити програму "Тисяча сонячних муніципальних дахів в Україні", у рамках якої мають бути виділені кошти на відшкодування вартості встановлення дахових СЕС для муніципальних закладів. Подібна програма функціонувала у Німеччині для шкіл[35].

• Узгодити чинне законодавство щодо енергокооперативів і можливості для ОСББ встановлювати ВДЕ з підключенням "зеленого тарифу" за спрощеною процедурою.

• Публічно закликати виконати положення Енергетичної Стратегії України на період до 2035 року щодо збільшення частки відновлюваної енергетики до 11 % у кінцевому енергоспоживанні до 2020 р. та мінімум до 30 % до 2030 р.

• Ініціювати у Верховній Раді України парламентські слухання про шляхи та довгострокові перспективи розвитку енергетики в Україні.

• Включати представників громадськості до робочих груп щодо ініцію-

---

[33] Огляд розвитку сектору ВДЕ за другий квартал 2019 року, НКРЕКП https://www.slideshare.net/NKREKP/2019-152188845

[34] Держенергоефективності, 2017 рік https://saee.gov.ua/sites/default/files/2016-2017.pdf

[35] https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/2017-11-14.zarubizhnyy-dosvid-vde-nimechchyny_avstrija.pdf

вання/перегляду профільного законодавства, залучати їх до обговорень у профільних комітетах (Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, Комітет з питань екологічної політики).

Що може зробити Уряд:

• В Енергетичній стратегії України:

a. Забезпечити умови для виконання цілі щодо 11 % ВДЕ у кінцевому енергоспоживанні до 2020 р.

b. Визначити ціль — мінімум 30 % ВДЕ у кінцевому енергоспоживанні до 2030 р.

• Розробити й ухвалити Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року, з переглядом цілей у 2023 р., враховуючи аспекти зміни клімату відповідно до практики країн ЄС (вимог Енергетичного Співтовариства).

• Розробити довготерміновий сценарій для енергетики без нових вугільних і атомних потужностей і визначити необхідні темпи розвитку ВДЕ для забезпечення потреб в енергоресурсах.

• Проголосити курс на повний перехід України на відновлювані джерела енергії до 2050 р.

Атомна енергетика

Контакти в Екодії: Олександра Заїка, o.zaika@ecoact.org.ua

НАЕК ДП "Енергоатом" планує відновити будівництво двох додаткових енергоблоків Хмельницької атомної електростанції (ХАЕС) на базі будівельних конструкцій 1980-х рр. і з використанням застарілої реакторної установки виробництва компанії, підконтрольної Російській Федерації. У липні 2018 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено кориговане техніко-економічне обґрунтування цього проекту (розпорядження КМУ від 26.07.2018 № 579-р).

Проблеми:

1. Безпекові ризики. За висновками міжнародних і українських експертів проект добудови енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС містить ряд недоліків, серед них:

невідповідність обраної реакторної установки (ВВЕР-1000/В-320) сучасним стандартам безпеки;

неповна відповідність сучасним принципам проектування АЕС;

недостатній захист від терористичних атак і диверсій;

недооцінені ризики зовнішніх екстремальних подій тощо.

2. Невідповідність національним інтересам. Постачальником реакторної установки ДП НАЕК "Енергоатомом" у 2016 р. обрала компанію Skoda JS a.s., власником якої є російська компанія ОМЗ, що перебуває під санкціями РНБО (Додаток 2, № 696 списку) та під американськими економічними санкціями. Це створює ризики для національної безпеки та суперечить національним інтересам України.

3. Необґрунтованість екологічної прийнятності. Звіт з оцінки впливу на довкілля (ОВД) будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної станції, винесений на громадське обговорення у січні 2019 р., не містить усієї необхідної, повної і актуальної інформації та не обґрунтовує допустимість впливу на довкілля діяльності зі спорудження та роботи цих енергоблоків.

Що може зробити Міністерство енергетики та захисту довкілля:

• Відмовити у видачі Висновку з ОВД через необґрунтованість звіту з ОВД та відсутність актуальних і сучасних досліджень, що дозволили б оцінити прийнятність впливу на довкілля запланованого будівництва та подальшої експлуатації енергоблоків № 3 і 4 на ХАЕС.

• Не погоджувати проекти рішень Кабінету Міністрів України, у тому числі проекти законів, що стосуються добудови блоків № 3 і 4 на Хмельницькій АЕС.

Що можуть зробити Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України:

• Не погоджувати проект закону "Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електростанції" або інші закони, що передбачають спорудження енергоблоків ХАЕС на основі затвердженого КМУ коригованого ТЕО проекту (розпорядження КМУ від 26.07.2018 № 579-р).

У серпні 2019 р. громадські природоохоронні організації звернулися до Міністерства екології та природних ресурсів України із закликом не видавати Висновок з ОВД і не погоджувати проекти рішень КМУ. Із повним текстом звернення можна ознайомитися: https://ecoaction.org.ua/minpryrody-ne-maie-nadavaty-vysnovok-kh34.html

Вугільна промисловість і трансформація вугільних регіонів

Контакти в Екодії: Костянтин Криницький, krynytskyi@ecoact.org.ua

Повільна трансформація української вугільної галузі без належного державного планування триває вже останні 30 років.

Відповідно до інформації, наданій Міненерговугілля, загальний видобуток вугілля зменшився з 164 млн т у 1990 р. до 33 млн т у 2018 р.[36] Кількість працівників, задіяних у галузі за період 1991–2013 рр., зменшилась із майже 1 млн до 120 тисяч[37] осіб. Тенденція скорочення робочих місць зберігається

---

[36] Міжнародне енергетичне агентство https://www.iea.org/statistics/?country=UKRAINE&year=2016&category=Coal&indicator=CoalProdByType&mode=chart&dataTable=COALANDPEAT; Міністерство енергетики та вугільної промисловості, 2019 http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245340530&cat_id=35081.

[37] Державна служба статистики України http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/

і сьогодні, на що значно вплинув початок військових дій на території Донецької та Луганської областей. Станом на 2018 р. на державних шахтах працює близько 42 тисяч людей (відповідь Міненерговугілля на офіційний запит ГО "Екодія", 2018).

За інформацією Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, з 2004 р. в Україні було ліквідовано 68 державних гірничих підприємств, 19 державних шахт ліквідуються або перебувають у стадії підготовки до ліквідації (відповідь Міненерговугілля на офіційний запит ГО "Екодія", 2018).

В Україні 29 із 33 державних шахт взагалі не приносять прибутку[38]. Національна вугільна галузь повністю залежить від щорічних багато-мільярдних державних дотацій з бюджету.

У 2013 р. на реструктуризацію вугільної промисловості та покриття собівартості вугілля Україна витрачала майже 14 млрд грн із держбюджету[39]. Через окупацію частин Луганської та Донецької областей витрати зменшилися до 3 млрд грн у 2019 р.[40] Для порівняння, це на один мільярд більше, ніж на підтримку енергоефективних заходів для населення всієї країни.

Водночас у 2014–2016 рр. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України не забезпечило законного, ефективного та результативного використання коштів державного бюджету, передбачених на реструктуризацію вугільної промисловості[41].

Енергетична стратегія України до 2035 року передбачає закриття всіх збиткових державних підприємств галузі до 2025 р.[42] Щодо кожного об'єкта слід прийняти План пом'якшення соціальних і екологічних наслідків. Проте ні конкретних планів, ні навіть чітких переліків підприємств, яких спіткає така доля, станом на 2019 р. досі не існує (Відповіді Міненерговугілля на офіційні запити ГО "Екодія", 2019).

---

menu/menu_u/sze.htm.

[38] Кабінет Міністрів України, 2018 https://www.kmu.gov.ua/ua/news/glava-uryadu-na-shahtah-maye-buti-shum-virobnictva-ne-stuk-kasok-cherez-borgi-po-zarplati

[39] Закон України "Про Державний бюджет України на 2013 рік" від 06.12.2012 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17

[40] Закон України "Про Державний бюджет України на 2019 рік" від 23.11.2018 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-viii

[41] Рішення Рахункової палати від 16.05.2017 https://rp.gov.ua/Collegium/Collegium2017/?id=448

[42] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08. 2017 № 605-р https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017- %D1 %80

Проблеми:

• Відсутність чітких дат закриття вугледобувних підприємств.

• Відсутність розроблених і прийнятих програм соціально-економічної підтримки шахтарських регіонів, де планується закриття вугледобувних підприємств.

• Нецільове використання грошей Держбюджету, виділених на реструктуризацію вугільної галузі та закриття шахт.

Що може зробити Верховна Рада:

• Вимагати недопущення прийняття положень щодо дотацій для вугільної галузі у Держбюджеті-2020 та відмовитися голосувати за нього без виконання даної вимоги.

• Публічно закликати виконати положення Енергетичної стратегії 2035 (складання переліків шахт, встановлення чітких дат ліквідації, прийняття програми соціально-економічної підтримки шахтарських регіонів).

• Контролювати використання коштів Держбюджету (як через безпосередньо Парламент, так і через Рахункову палату).

Що може зробити Уряд:

• Визначити переліки перспективних і неперспективних шахт, що підлягають ліквідації[43]. Відповідальний: Міненергодовкілля.

• Встановити план ліквідації неприбуткових вугільних підприємств із чіткими датами їх закриття. Відповідальний: Міненергодовкілля.

• Розробити та прийняти програму соціально-економічної підтримки шахтарських регіонів, де планується закриття вугледобувних підприємств (п. 142 Плану заходів до 2020 р. Енергостратегії 2035). Відповідальні: Мінрегіон, Міненергодовкілля, Мінекономіки, Мінфін, Мінсоцполітики, Антимонопольний комітет.

Земельна реформа й екологічні аспекти

Контакти в Екодії: Михайло Амосов, am@ecoact.org.ua

Незалежно від того, буде запроваджений ринок продажу сільськогосподарських земель в Україні чи ні, масштабна концентрація земель відбувається вже зараз.

Це здійснюється через укладання довгострокових договорів оренди (наприклад, емфітевзис) чи придбання корпоративних прав агрокомпаній, які орендують сільськогосподарські землі після отримання дозволу від Антимонопольного комітету України (АМКУ) компаніями як з іноземним капіталом, так і з українським.

Тому виникає необхідність обмеження розміру земель, які знаходяться

---

[43] П. 134 Плану заходів до 2020 року Енергостратегії 2035 https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-etapu-reformuvannya-energetichnogo-sektoru-do-2020-roku-energetichnoyi-strategiyi-ukrayini-na-period-do-2035-roku-bezpeka-energoefektivnist-konkurentospromozhnist

у користуванні орендарів, та контролю за характером землекористування незалежно від того, йдеться про власність на землю чи про її оренду.

Відповідно, незалежно від того, скасують чи продовжать мораторій, якнайшвидше мають бути прийняті обмеження на продаж земель сільськогосподарського призначення:

на площу земель, яку можна придбати за одну транзакцію;

на площу земель у власності однієї фізичної чи юридичної особи в межах адміністративної одиниці;

слід запровадити заборону на зміну цільового призначення земель впродовж трьох років і зобов'язання дотримуватися агроекологічного підходу у землекористуванні.

Антимонопольний комітет України має переглянути свою політику з розгляду звернень щодо видачі юридичним особам дозволів на придбання чи поглинання компаній, які мають у власності або оренді значні площі сільськогосподарських земель.

ЄВРОПЕЙСЬКА БІЗНЕС АСОЦІАЦІЯ

Експерти Асоціації зазначають, що до пріоритетів екологічної політики необхідно включити такі питання:

1. Управління відходами

На переконання експертів Асоціації, Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України (надалі — КМУ) № 820-р від 08.11.2017 (на-далі — Національна стратегія), має бути і надалі визначено пріоритетним напрямом державного регулювання у сфері поводження з відходами, в яку закладено дотримання ієрархії поводження з відходами та імплементацію принципу розширеної відповідальності виробника.

2. Екологічний податок: ефективність та прозорість використання

Як зазначають експерти Асоціації, у межах євроінтеграції Україна має виконати низку зобов'язань перед Європейським Союзом у питаннях посилення захисту навколишнього середовища та поступового скорочення шкідливих викидів. Головною проблемою впровадження природозахисних заходів є відсутність належної фінансової підтримки з боку держави.

Експерти Асоціації наголошують на необхідності перегляду прозорості використання сум екологічного податку (надалі — екоподаток), які надходять до відповідних бюджетів.

Щорічно, за інформацією компаній — членів Асоціації, підприємства-забруднювачі сплачують до бюджетів різних рівнів понад 5 млрд грн екоподатку, 45 % екоподатку спрямовується в державний бюджет і має виключно фіскальний характер, інші 55 % надходять в спеціальний фонд місцевих

бюджетів та мають використовуватися виключно на природоохоронні заходи. Практика використання екоподатку свідчить про те, що його накопичення в бюджеті є неефективним, а кошти, отримані державою від сплати екоподатку, на думку експертів Асоціації, не використовуються за цільовим призначенням.

Через це, на переконання представників Асоціації, екоподаток не виконує в Україні своєї ролі, оскільки не спрямовується належним чином на фінансування природоохоронних заходів та має виключно фіскальний характер, а підприємства — платники екоподатку не мають стимулу для екологічної модернізації. Відтак у цій сфері вже давно назріла необхідність реформування механізму використання податку, а також створення стимулюючих факторів для платників податку.

Експерти Асоціації вбачають вирішення проблеми у наданні підприємствам права використання до 70 % суми нарахованих коштів екоподатку на компенсацію витрат із проведених природоохоронних заходів. Такий підхід буде стимулювати промислові підприємства проводити екологічну модернізацію. На зміну фіскального принципу "Забруднювач платить" має прийти стимулюючий принцип "Забруднювач інвестує".

Щоб реалізувати такий підхід, необхідно дати змогу промисловим підприємствам зменшувати платежі з екоподатку на суму зроблених екологічних інвестицій. Певна річ, надходження до бюджету скорочуватимуться, але одночасно скорочуватимуться й видатки бюджету на боротьбу з наслідками промислових забруднень, оскільки усуватимуться такі причини.

Аналогічні механізми діяли і діють у багатьох європейських країнах, де впроваджують екологічну модернізацію. Навіть у наших найближчих сусідів — Республіці Білорусь законодавство передбачає зменшення екоподатку на суму екологічних витрат.

3. Виконання міжнародних зобов'язань України щодо зниження викидів забруднюючих речовин

1 лютого 2011 р. Україна стала членом Енергетичного Співтовариства Південно-Східної Європи та взяла на себе ряд зобов'язань у сфері енергетики та екології. На виконання Україною європейських вимог розпорядженням КМУ від 08.11.2017 р. № 796-р було схвалено Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок (надалі — НПСВ). Основна мета НПСВ — поступове щорічне скорочення Укра-їною викидів забруднюючих речовин за рахунок установки на ТЕС і ТЕЦ сірко- і азотоочисток, пилових фільтрів. Установка такого газоочисного обладнання вимагає інвестицій, за оцінками представників бізнесу, в сумі близько 6,5 млрд євро.

З моменту прийняття НПСВ була створена тимчасова робоча група, яка, в тому числі, за цей час мала розробити механізм державної фінансової підтримки реалізації екологічних заходів. Проте, станом на сьогодні зазначені механізми не визначені.

Проблема 1. Відсутність у операторів ТЕС та ТЕЦ розуміння щодо:

потенційних джерел і механізмів фінансового забезпечення виконання НПСВ (термін сплинув у серпні 2018 р.). На держаному рівні відсутня узгоджена схема фінансування операторами ТЕС та ТЕЦ заходів НПСВ. Призупинення нарахування інвестиційної складової до тарифу на електричну енергію, а також перехід на нові підходи до тарифоутворення в умовах нового ринку унеможливлюють виконання операторами ТЕС та ТЕЦ зобов'язань за НПСВ, регламентованих умовами дозвільної документації;

механізмів виконання операторами НПСВ в умовах нового ринку електроенергії. Оскільки новий лібералізований ринок електроенергії, за даними експертів Асоціації, не дозволяє компенсувати капітальні інвестиції на пилогазоочисне обладнання з ціни на електроенергію, необхідна розробка та прийняття механізму фінансування — державної допомоги для своєчасного виконання вимог НПСВ;

схеми забезпечення в умовах нового ринку конкурентоспроможно-сті тих ТЕС, які розпочали будівництво сірко- і азотоочисток раніше за інших.

Проблема 2. Невідповідність узгодженого НПСВ в частині кількості установок, зазначеного виду палива, рівнів викидів тощо поточній ситуації. Це зумовлено досить тривалим процесом узгодження НПСВ, розробка якого розпочалася ще у 2012 р. як на рівні Секретаріату ЕС, так і на рівні України. Відповідно, терміни будівництва установок пило- та газоочисток, які були актуальними для 2012 р., було покладено в основу поточних дозволів на викиди ТЕС. Наразі ці терміни не є реалістичними для виконання ТЕС.

Проблема 3. Накопичення промислових відходів.

За даними експертів Асоціації виробництво електроенергії в Україні щорічно продукує майже 6 млн тонн золошлаків — відходів від спалювання вугілля. При існуючих темпах вже за п'ять-сім років це може призвести до переповнення золовідвалів на більшості підприємств.

В європейських країнах ці відходи не складують на великих полігонах, а відразу використовують як сировину для виробництва цементу, зведення хмарочосів, будівництва доріг, укріплення шахт тощо. Такий підхід циркулярної економіки підвищує економію природних ресурсів, знижує собівартість готових виробів і зменшує рівень забруднення навколишнього середовища.

Так, Європа свого часу при використанні золошлакових матеріалів вирішила відразу дві проблеми — екологічну та інфраструктурну: там під час будівництва доріг використовують відходи замість природних матеріалів (піску, щебеню). Україна також може піти цим шляхом. Експерти Асоціації підрахували, що, наприклад, вартість будівництва доріг з використанням золошлаків на 30 % дешевше, а якість та витривалість — вище. До того ж вже є розроблені рекомендації від Державного дорожнього НДІ ім. М. П. Шульгіна.

Проблема 4. Необхідність впровадження системи потрійного промивання тари з-під засобів захисту рослин та її перекласифікації з небезпечної на

безпечну.

Згідно з даними Європейської асоціації захисту рослин (European Crop Protection Association, надалі — ECPA) у 2017 р. 18 країн ЄС зібрали майже 18 тисяч тонн тари з-під засобів захисту рослин (надалі — ЗЗР), 72 % якої було направлено на переробку.

У різних країнах ЄС тара з-під пестицидів у залежності від законодавства та запровадженої системи класифікується як небезпечна та безпечна (після здійснення очищення контейнера шляхом потрійного промивання). Відповідно до проведених ECPA досліджень після потрійного промивання у тарі з-під пестицидів залишається не більше 0,1 % діючих речовин, що не перевищує дозволених європейськими директивами рівнів небезпечних речовин у безпечній тарі. Отже, ця тара може бути перекваліфікована на безпечну та утилізована в рамках системи утилізації безпечної тари, що діє в країні.

Тому з метою зменшення витрат на утилізацію тари та збільшення відсотку тари, що іде на переробку, а не утилізується, країни ЄС здійснюють перекваліфікацію частини тари з-під ЗЗР з небезпечної на безпечну. З цією метою запроваджується система потрійного промивання такої тари. Кінцеві користувачі ЗЗР (фермери, агрохолдинги, аграрії та ін.) перед здачею порожньої тари зобов'язані (в деяких країнах цей обов'язок закріпляється нормативними актами) здійснити її потрійне промивання з метою видалення залишків ЗЗР та очищення.

Згідно з даними ECPA за 2017 рік 14 країн ЄС (Данія, Швеція, Німеччина, Литва, Румунія, Італія, Франція, Велика Британія, Ірландія, Греція, Бельгія, Словенія, Кіпр, Мальта) після здійснення потрійного промивання перекваліфіковують тару з-під ЗЗР на безпечну. Окрім того, тара класифікується як безпечна у таких країнах, як Швейцарія та Сербія. Частково безпечною (окрім деяких видів) тара визнається в Іспанії та Нідерландах. Решта країн або не порушували питання класифікації тари після здійснення потрійного промивання та не запроваджували на національному рівні системи управління стосовно тари, або класифікували тару як небезпечну.

За даними представників бізнесу, в країнах ЄС, де тара перекваліфікована на безпечну, операційні витрати на систему збору та утилізації знизилися в середньому на 30–50 %, загальний рівень збору зріс з 49 % до 75 %, а рівень переробки пластику збільшився з 68 % до 82 %.

АМЕРИКАНСЬКА ТОРГОВЕЛЬНА ПАЛАТА

Бізнес-спільнота усвідомлює важливість вирішення актуальних екологічних проблем та в рамках теми цих парламентських слухань вважає за необхідне презентувати бачення бізнесу щодо деяких важливих аспектів екологічної політики України. Окрім того, просимо ознайомитися та врахувати

окремі питання у сфері екологічної політики, що є пріоритетними для компаній — членів Палати:

1. Комплексний підхід щодо врегулювання питання управління відходами.

Як свідчать досвід і практика розвинутих європейських країн, проблему управління відходами необхідно вирішувати комплексно: через створення системи роздільного збирання й сортування відходів та надання можливості бізнесу виконувати свої зобов'язання на засадах принципів розширеної відповідальності виробників (далі — РВВ).

На думку бізнес-спільноти, комплексність такого підходу в Україні забезпечуватиметься шляхом першочергового прийняття рамкового законопроекту щодо управління відходами та подальшим прийняттям законодавства щодо різних видів відходів (батарейки, батареї та акумулятори; відходи електричного та електронного обладнання; відходи упаковки).

Водночас важливим є збереження та забезпечення непохитності тих рішень та досягнень останніх років, що були результатом активної спів-праці з центральними органами виконавчої влади, парламентом та громадськими організаціями:

• ліквідація ринкової монополії державного підприємства "Укрекоресурси", що зумовлювала розвиток корупції при управлінні відходами (затвердження постанови Кабінету Міністрів України "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів Укра-їни" № 128 від 18.03.2015);

• схвалення Національної стратегії поводження з відходами в Україні до 2030 року відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 820-р від 08.11.2017 (далі — Стратегія), в основу якої закладено європейські підходи управління відходами, зокрема принцип розширеної відповідальності виробника (далі — РВВ), дотримання "ієрархії відходів", забезпечення роздільного збору;

• попередження запровадження фрагментарного та непослідовного підходу у вирішенні питань поводження з відходами шляхом відхилення законопроектів, які передбачали стимулювання використання невідсортованих побутових відходів як альтернативного джерела енергії через встановлення "зеленого тарифу", а також податку на виробництво й імпорт упаковки та товарів в упаковці, що створювали ризик блокування передбачених Стратегією роздільного збору, повторної переробки відходів, системи РВВ та ризик порушення відповідних зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (додаток до глави 6 розділу 5).

Наразі у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України № 2207-1 "Про управління відходами" від 16.10.2019, основним завданням якого є забезпечення законодавчого та нормативно-правового регулювання відносин у сфері управління відходами з урахуванням вимог відповідних європейських директив. Як зазначено у пояснювальній записці до законопроекту, ним впроваджуються в національне законодавство основоположні

принципи та положення європейського законодавства у сфері управління відходами, зокрема запровадження ієрархії управління відходами та РВВ, що підтримується бізнес-спільнотою.

Водночас у експертів компаній — членів Палати викликають застереження деякі питання, пов'язані з енергетичним відновленням відходів, що за відсутності належного врегулювання в законопроекті можуть створювати ризик порушення ієрархії управління відходами та блокування РВВ.

2. Вирішення проблеми накопичення великовантажних відходів.

За інформацією компаній — членів Палати, виробництво електроенергії в Україні щорічно продукує майже 6 млн тонн золошлаків — відходів від спалювання вугілля, що при існуючих темпах вже за п'ять-сім років може призвести до переповнення золовідвалів на більшості підприємств.

У країнах ЄС, де запроваджено принципи циркулярної економіки, такі відходи не накопичуються на промислових полігонах, а з метою раціонального використання природних ресурсів та зменшення рівня забруднення навколишнього середовища використовуються як сировина для виробництва цементу, будівництва інфраструктури (дороги, будівлі). Наприклад, за попередніми підрахунками експертів компаній — членів Палати, вартість будівництва доріг з використанням золошлаків може бути на 30 % дешевше, при цьому якість та витривалість таких покриттів буде вищою.

Водночас задля вирішення проблеми накопичення великотоннажних відходів в Україні необхідним є створення регуляторних умов, які передбачатимуть врегулювання питань використання золошлаків, а також стимулювання їх використання.

3. Виконання міжнародних зобов'язань України в частині зниження викидів забруднюючих речовин.

1 лютого 2011 р. Україна набула членства в Енергетичному Співтоваристві та взяла на себе ряд зобов'язань у сфері енергетики та екології. У 2017 р. на виконання Україною зобов'язань у рамках Угоди про Асоціацію з ЄС розпорядженням Кабінету Міністрів України № 796-р було схвалено Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок (далі — Національний план) з метою поступового щорічного скорочення викидів забруднюючих речовин за рахунок установки на ТЕС і ТЕЦ сірко- і азотоочисного обладнання, пилових фільтрів.

З моменту прийняття Національного плану при профільному міністерстві було створено тимчасову робочу групу для розробки механізму державної фінансової підтримки реалізації екологічних заходів, проте станом на сьогодні зазначені механізми досі не визначені.

При цьому проблемним є питання відсутності в операторів ТЕС та ТЕЦ розуміння щодо потенційних джерел і механізмів фінансового забезпечення виконання Національного плану через відсутність узгодженої на держаному рівні системи фінансування операторами ТЕС та ТЕЦ заходів Національного плану. Призупинення нарахування інвестиційної надбавки до тарифу на

електричну енергію, а також перехід на нові методи до тарифоутворення в умовах нового ринку повністю унеможливлюють виконання операторами ТЕС та ТЕЦ своїх зобов'язань за Національним планом. Також, оскільки новий лібералізований ринок електроенергії не дозволяє компенсувати капітальні інвестиції на пилогазоочисне обладнання з ціни на електроенергію, необхідна розробка та прийняття механізму надання державної допомоги для своєчасного виконання вимог Національного плану, а також забезпечення конкурентоспроможності тих ТЕС, які вже розпочали будівництво сірко- і азото-очисток.

Окрім того, компанії — члени Палати вважають необхідними перегляд та актуалізацію деяких положень Національного плану (згідно з останніми коригуваннями відбулося незначне відтермінування будівництва пилогазоочисток, при цьому без внесення змін в цілі щодо скорочення викидів забруднюючих речовин). Така необхідність викликана тривалим процесом узгодження Національного плану, розробка якого розпочалася у 2012 р. Відповідно, терміни будівництва установок пило- та газоочисток, які були актуальними для 2012 р., було покладено в основу поточних дозволів на викиди ТЕС. Наразі ці терміни не є реалістичними для виконання ТЕС з огляду на нещодавні радикальні зміни на ринку електричної енергії та враховуючи відсутність механізму фінансування Національного плану.

4. Реформування природоохоронного напряму шляхом створення Державної природоохоронної служби України

У Верховній Раді України попереднього скликання було зареєстровано проект Закону України № 9336 "Про Державну природоохоронну службу України" від 23.11.2018, що передбачав реформування системи державного екологічного контролю. Експерти компаній — членів Палати підтримували таку ініціативу, оскільки створення принципово нової ефективної служби (Держана природоохоронна служба України) є надзвичайно важливим кроком у напрямі забезпечення державою конт-ролю за раціональним природокористуванням та впливом на навколишнє природне середовище. Водночас серед питань, які бізнес-спільнота визначала особливо важливими при запуску згаданої реформи, були прозорість та незалежність призначення центрального апарату служби, а також її територіальних органів.

Бізнес-спільнота висловлює стурбованість ситуацією, що склалася в системі природоохоронного контролю, та вважає необхідним напрацювання дорожньої карти реформи для забезпечення передбачуваності процесу та комплексного підходу до вирішення питання.

5. Екологічний податок: ефективність та прозорість використання

У межах євроінтеграції Україна має виконати низку зобов'язань перед ЄС у питаннях посилення захисту навколишнього середовища та поступового скорочення шкідливих викидів. Головною проблемою впровадження природозахисних заходів є відсутність належної фінансової підтримки з боку держави.

За інформацією компаній — членів Палати, підприємства-забруднювачі сплачують до бюджету понад 5 млрд грн екологічного податку, 45 % якого надходять до державного бюджету і мають фіскальний характер, а інші 55 % — до спеціального фонду місцевих бюджетів та мають використовуватися виключно на реалізацію природоохоронних заходів. При цьому екологічний податок не виконує в Україні своєї ролі, тому що отримані від підприємств кошти не використовуються за цільовим призначенням та не фінансують передбачених природоохоронних заходів.

Відтак постає необхідність реформування механізму адміністрування екологічного податку для забезпечення ефективності використання податкових надходжень. Експертами компаній — членів Палати пропонується передбачити право суб'єктів господарювання використовувати до 70 % суми нарахованих державою коштів екологічного податку на компенсацію витрат на реалізацію природоохоронних заходів, зроблених екологічних інвестицій, що стимулюватиме проведення екологічної модернізації. Таким чином, при скороченні надходжень до бюджету одночасно відбуватиметься і скорочення державних видатків на усунення негативного впливу промислових забруднень на навколишнє середовище через запровадження механізму їх попередження.

6. Вдосконалення регулювання дозвільної діяльності

На сьогодні розбалансованим є державний механізм ліцензійно-дозвільної діяльності: у випадку відмов з боку дозвільних органів суди не можуть ефективно втручатись у таку ситуацію, посилаючись на принцип "дискреційних повноважень", а існуючий механізм Апеляційної ради при Державній регуляторній службі має рекомендаційний характер. Отже, пропонується створити дієвий механізм апеляційного оскарження у сфері ліцензійно-дозвільної діяльності.

Також за інформацією компаній — членів Палати, є системні проблеми з погодженням проектів оцінки впливу на довкілля (далі — ОВД) відповідальним центральним органом виконавчої влади, оскільки діючим законодавством не передбачено застосування принципу "мовчазної згоди" для проміжних етапів дозвільної діяльності. У разі відмови у погодженні навіть з технічних причин компанія повинна повторно проходити процедуру підготовки документів, включно із громадськими слуханнями, що триває додатково шість-вісім місяців.

З метою вирішення окресленої проблеми експертами компаній — членів Палати пропонується ініціювати зміни до Закону України № 2806-IV "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності", передбачивши механізм застосування принципу "мовчазної згоди", а саме порядок отримання документа дозвільного характеру в разі бездіяльності органів державної влади та відповідальність за ненадання дозвільного документа. Таким чином, запровадження принципу "мовчазної згоди" не лише сприятиме оптимізації регулювання дозвільної діяльності, а й забезпечить зниження наванта-

ження на судову систему у зв'язку з відсутністю необхідності судового оскарження бездіяльності державних органів, які здійснюють видачу документів дозвільного характеру.

Крім того, надзвичайно актуальним є внесення пропозиції щодо врегулювання на законодавчому рівні процедури внесення змін до висновку з оцінки впливу на довкілля. Здійснення планової діяльності підприємств може потребувати коригування, перенесення строків чи зміни умов, що є неможливим без внесення змін до висновку ОВД, що наразі не врегульовано у законодавстві.

ЗМІСТ

Постанова Верховної Ради України
“Про проведення Парламентських слухань на тему:
“Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України
на наступні п’ять років” 2

ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ

СТЕНОГРАМА

Вступне слово

КОНДРАТЮК О. К.,
заступник Голови Верховної Ради України 3

Доповідь

ОРЖЕЛЬ О. А.,
міністр енергетики та захисту довкілля України 4

Співдоповіді

БОНДАРЕНКО О. В.,
голова Комітету Верховної Ради України
з питань екологічної політики та природокористування
(загальнодержавний багатомандатний виборчий округ,
політична партія “Слуга народу”) 9

МАРІКОВСЬКИЙ О. В.,
заступник голови Комітету Верховної Ради України
з питань екологічної політики та природокористування
(загальнодержавний багатомандатний виборчий округ,
політична партія “Слуга народу”) 11

Виступи в обговоренні

КРИВОРУЧКІНА О. В.,
заступник голови Комітету Верховної Ради України
з питань екологічної політики та природокористування
(одномандатний виборчий округ № 32,

Дніпропетровська область, політична партія “Слуга народу”) 13

БАУР Й.,
керівник оперативного відділу “Економічна співпраця, енергетика, інфраструктура та навколишнє середовище” Представництва ЄС в Україні 14

ВАСИЛЕНКО Л. В.,
член Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія “Голос”) 16

ФЕЛЬДМАН О. Б.,
секретар Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (одномандатний виборчий округ № 174, Харківська область, самовисуванець) 17

АБРАМОВСЬКИЙ Р. Р.,
заступник міністра енергетики та захисту довкілля України 18

ОПІМАХ Р. Є.,
голова Державної служби геології та надр України 19

ШЕХУНОВА С. Б.,
заступник директора Інституту геологічних наук НАН України 21

ХОРЄВ М. Ю.,
виконувач обов’язків голови Державного агентства водних ресурсів України 22

ТИМОЧКО Т. В.,
голова громадської організації “Всеукраїнська екологічна ліга” 23

ТКАЧ В. П.,
директор Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького 24

МАРЧУК Ю. М.,
голова Всеукраїнської громадської організації “Товариство лісників України” 25

ФІРСОВ Є. П.,

виконувач обов'язків голови Державної екологічної інс-пекції України 27

КРАВЧЕНКО О. В.,
виконавчий директор Міжнародної благодійної організації
"Екологія — право — людина" 28

БЕРЗІНА С. В.,
президент Всеукраїнської громадської організації "Жива планета" 30

НЕСТЕРЕНКО К. О.,
голова підкомітету Комітету Верховної Ради України
з питань екологічної політики та природокористування
(одномандатний виборчий округ № 26, Дніпропетровська область,
політична партія "Слуга народу") 31

СТРІЛЕЦЬ Р. О.,
заступник директора Департаменту з питань управління відходами,
екологічної безпеки та переходу до кругової економіки
Міністерства енергетики та захисту довкілля України 32

КОСОУРОВ К. В.,
голова Комітету управління відходами громадської спілки
"Професійна асоціація екологів України" 33

АРАТОВСЬКА Є. Ю.,
голова громадської організації "Україна без -сміття" 35

ЛУКАШОВ Д. В.,
завідувач кафедри екології та зоології
Навчально--наукового центру "Інститут біології та медицини"
Київського національного університету імені Тараса Шевченка 36

НОВИЦЬКИЙ В. П.,
викладач Білоцерківського національного аграр-ного університету 37

КОВАЛЬЧУК О. Л.,
виконувач обов'язків голови Державного агентства
з управління зоною відчуження 39

СУРКОВА М. Л.,
віце-президент Всеукраїнської спілки громадських організацій

“Асоціація зоозахисних організацій України” 40

ІОНОВА М. М.,
голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія “Європейська солідарність”) 41

ПРОЩУК Е. П.,
член Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування (одномандатний виборчий округ № 85, Івано-Франківська область, політична партія “Слуга народу”) 43

КУЦЕВОЛ А. А.,
голова громадської організації “Центр перспективних ініціатив та досліджень” 44

РАДУЦЬКИЙ М. Б.,
голова Комітету Верховної Ради України з питань здоров’я нації, медичної допомоги та медичного страхування (загальнодержавний багатомандатний виборчий округ, політична партія “Слуга народу”) 45

ШМАТКОВ Г. Г.,
завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища Придніпровської державної академії будівництва та архітектури 46

ГРИЦЕНКО А. В.,
директор Українського науково-дослідного інсти-туту екологічних проблем 48

БОНДАР О. І.,
ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління 49

ДІДУХ Я. П.,
завідувач відділу Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України 50

ЧЕРНИШ І. М., *представниця громадської організації “Платформа громадський контроль” (ініціативна група Save Dnipro)* 51

Заключні слова

БОНДАРЕНКО О. В.,
голова Комітету Верховної Ради України
з питань екологічної політики та природокористування
(загальнодержавний багатомандатний виборчий округ,
політична партія “Слуга народу”) 52

КОНДРАТЮК О. К.,
заступник Голови Верховної Ради України 53

Невиголошені виступи

КОНСТАНКЕВИЧ І. М.,
перший заступник голови Комітету Верховної Ради України
з питань гуманітарної та інформаційної політики 53

ЛІЧМАН Г. В.,
голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань
економічного розвитку 56

ПУЗІЙЧУК А. В.,
перший заступник голови Комітету Верховної Ради України
з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної
Ради України 58

ДЯЧУК О. А.,
старший науковий співробітник Державної установи
“Інститут економіки та прогнозування НАН України” 61

КУДРЯ С. О.,
директор Інституту відновлюваної енергетики НАН України 63

КУЛИК М. М.,
директор Інституту загальної енергетики НАН України 64

ОСАДЧИЙ В. І.,
директор Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС
та НАН України 65

РАДЧЕНКО В. Г.,

заступник академіка-секретаря Відділення загальної біології НАН України, директор Державної установи "Інститут еволюційної екології НАН України" 66

РОЗОВ В. Ю.,
директор Державної установи "Інститут технічних проблем магнетизму НАН України" 67

ШИДЛОВСЬКИЙ С. Г.,
головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України 68

ОЛЕЩЕНКО В. І.,
директор Науково-дослідного центру енергетич-ного, ядерного та природоресурсного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України 70

БУРКИНСЬКИЙ Б. В.,
директор Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України 74

СТЕПАНЕНКО С. М.,
ректор Одеського державного екологічного університету 77

ГАВРИЛЮК Р. Б.,
голова Національного екологічного центру України 80

ВЕРЕМІЙЧИК Г. К.,
керівник відділу Національного екологічного центру України 82

РОМАНКО С.,
виконавча директорка міжнародної організації 350.org у регіоні Східна Європа, Кавказ та Центральна Азія 83

ПРОКАЄВА Г. В.,
керівник громадської організації "Центр громадських та медійних ініціатив" 84

ЦИГРИК М.,
виконавча директорка громадського об'єднання "Еколтава" 85

БОГДАНІС О.,
координатор громадського об'єднання "Зелений Фронт" 86

ІРІС ДЕЛЬ СОЛЬ,

активістка екологічного руху "Free Svydovets" 88

МАРТИНЕНКО А.,
голова громадського об'єднання О.ЗЕРО
та Zero Waste Alliance Ukraine 89

РЯБИКА М.,
речник львівського комунального підприємства
"Зелене місто", м. Львів 91

ЧИСТЯКОВ О. В.,
голова Національної екологічної ради України 92

МАРХЕЛЬ Ю.,
президент громадського об'єднання "Міжнародний молодіжний рух
"Скул Рісайклінг Ворлд" 95

Постанова Верховної Ради України "Про рекомендації
Парламентських слухань "Пріоритети екологічної політики
Верховної Ради України на наступні п'ять років" 96

Рекомендації парламентських слухань на тему:
"Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України
на наступні п'ять років" 97

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Кабінет Міністрів України

Кабінет Міністрів України та Міністерство енергетики
та захисту довкілля 104

Міністерство внутрішніх справ України 146

Міністерство розвитку громад та територій України 153

Міністерство у справах ветеранів,
тимчасово окупованих територій
та внутрішньо переміщених осіб України 153

Міністерство інфраструктури України 154

Міністерство закордонних справ України 176

Міністерство оборони України 177

Міністерство фінансів України 179

Державна служба геології та надр України 183

Державна служба України з надзвичайних ситуацій 190

Державне агентство водних ресурсів України 191

Державне агентство з енергоефективності
та енергозбереження України 194

Державне агентство лісових ресурсів України 199

Державне агентство рибного господарства України 200

Державне агентство України з управління зоною відчуження 203

Державна екологічна інспекція України 205

Державна інспекція ядерного регулювання України 207

Обласні державні адміністрації
та ради

Вінницька область 209

Дніпропетровська область 222

Донецька область 226

Закарпатська область 230

Кіровоградська область 234

Львівська область
(департамент екології та природних ресурсів) 236

Одеська область 239

Полтавська область 243

Хмельницька область 245

Чернігівська область 249

Національні академії наук України
та наукові інститути

Національна академія аграрних наук 254

Національна академія педагогічних наук 269

Національна академія правових наук 275

Державна екологічна академія післядипломної освіти
та управління 293

Державна установа “Інститут громадського здоров’я
ім. О. М. Марзєєва НАМН України” 295

Державна установа “Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України” 300

Державна установа “Інститут економіки та
прогнозування НАН України" 306

Інститут космічних досліджень НАН України
та Державного космічного агентства України 310

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України 313

Інститут проблем природокористування та екології
НАН України 391

Національний інститут стратегічних досліджень 392

Національний університет біоресурсів і природокористування 402

Національний університет водного господарства та
природокористування (Навчально-науковий інститут
водного господарства та природооблаштування)..... 407

Національний лісотехнічний університет та Міжнародний

інститут-асоціація регіональних екологічних проблем 409

Український науково-дослідний інститут екологічних проблем 410

Український науковий центр екології моря 416

Фізико-хімічний інститут захисту навколишнього
середовища і людини 421

Громадські організації та інші установи

Біосферний заповідник “Асканія-Нова”
імені Ф. Е. Фальц-Фейна
Національної академії аграрних наук України 422

Громадська Організація “Екоальянс” 428

Національне представництво Лісової опікунської ради (FSC)
в Україні 439

Громадська організація “Екодія” 441

Європейська бізнес асоціація 453

Американська торговельна палата 456